Nazi İMPARATORLUĞU II

DOĞUŞU·YÜKSELİŞİ·ÇÖKÜŞÜ

WILLIAM L. SHIRER

AĞAOĞLU YAYINEVİ

Bu kitap Garanti Matbaasında dizildi ve basıldı. Hamit Kırma ve Cilt Evinde hazırlandı. Kapak : Ersal Yavi
Kapak baskı: San Organizasyon
Ağaoğlu Yayınevi
İstanbul
Ekim 1968
Copyright : Ağaoğlu Yayınevi

Not :

Birinci ciltte olduğu gibi bu ciltte de rastladığınız metin aralarındaki numaraların karşılığı açıklayıcı notlar, Endeks ile birlikte kitabın üçüncü cildinin sonuna konulmuştur.

Yayınevi

WİLLİAM SHİRER

NAZİ İMPARATORLUĞU

Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü

CİLT: II

Türkçesi :
RASİH GÜRAN

AĞAOĞLU 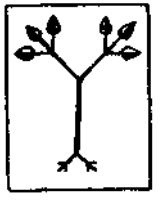 **YAYINEVİ**

XIII

ÇEKOSLOVAKYA ORTADAN KALKIYOR

Münih anlaşmasına imzasını attığından on gün sonra —daha Sudetland'ın barışçı yollarla işgali tamamlanmamışken— Adolf Hitler OKW Başkanı General Keitel'e çok gizli ve acele bir mesaj gönderdi.

«1. Bohemya ve Moravya'daki Çek mukavemetinin tümünü kırmak için bugünkü durumda ne kadar takviyeye ihtiyaç vardır?

2. Yeni kuvvetlerin guruplanması ya da harekete geçirilmesi için ne kadar zaman lâzımdır?

3. Eğer bu hareket tasarlanan terhis ve dönüş tedbirlerinden sonra uygulanacak olursa aynı amaç için ne kadar zamana ihtiyaç olacaktır?

4. 1 Ekimdeki hazırlık durumunu sağlamak için ne kadar zamana ihtiyaç vardır?» (1)

Keitel, 1 Ekimde Führer'in sorularına ayrıntılı bir telgrafla cevap verdi : Çok zamana ve çok takviyeye ihtiyaç yoktu. Zaten Südet bölgesinde, üçü zırhlı ve dördü motorize olmak

üzere yirmi dört tümen bulunuyordu. Keitel şöyle diyordu : "Çek mukavemetinin bugün göstermekte olduğu güçsüzlük karşısında OKW harekâta takviyesiz olarak başlanabileceğine inanmaktadır." (2)

Böylelikle durumdan emin olan Hitler on gün sonra askerî şefine düşüncelerini bildirdi.

«ÇOK GİZLİ

Berlin, 21 Ekim 1938

Silâhlı kuvvetlerin gelecekteki görevleri ve bu görevlerden doğacak savaş durumu ile ilgili hazırlıklar, ilerde tarafımdan verilecek bir emirle tesbit edilmiş olacaktır.

Bu emir verilinceye kadar silâhlı kuvvetler her zaman için aşağıdaki ihtimallere karşı hazır bulunmalıdırlar:

1. Alman sınırlarında güvenliğin sağlanması
2. Çekoslovakya'nın geri kalan kısmının tasfiyesi
3. Memel bölgesinin işgali.»

Memel, Baltık denizi kıyısında kırk bin kadar nüfuslu bir limandı; Versailles'dan sonra Almanlar tarafından Litvanya'ya bırakılmıştı. Litvanya, Avusturya ve Çekoslovakya'dan daha güçsüz ve daha küçük olduğundan *Wehrmacht* için şehrin ele geçirilmesi işten bile değildi. Nitekim, Hitler de verdiği bu emirde yalnızca Memel'in "ilhakından" söz etmişti. Çekoslovakya'ya gelince :

«Çeklerin Almanya'ya karşı düşman bir politika izlemesi halinde Çekoslovakya'nın geri kalan kısmını herhangi bir zamanda ortadan kaldırmak mümkün olabilmelidir.

Bu ihtimale karşı silâhlı kuvvetlerin yapacakları hazırlıklar "Yeşil" hazırlıklarından daha az olacaktır; ama planlanmış olan seferberlik tedbirlerinden vazgeçilmiş bulunulduğuna göre, daha yüksek bir hazırlık durumunu da garanti altına almalıdır. Bu amaç için tesbit edilmiş olan örgüt, savaş düzeni ve hazırlık durumu, barış zamanında, Çekoslovakya'yı bütün örgütü direnme imkânlarından yoksun bırakacak bir sürpriz saldırısına göre düzenlenmelidir. Amaç, Bohemya ile Moravya'nın süratle işgali ve Slovakya'nın ayrılmasıdır.» (3)

Slovakya, elbetteki siyasî yoldan ayrılabilir ve Alman as-

kerlerinin kullanılmasını gereksiz kılabilirdi. Alman Dış İşleri Bakanlığı bu işle görevlendirildi. Ribbentrop'la yardımcıları, Ekimin ilk günlerinde Macar basınını Slovakya'dan toprak istemeye zorladılar. Ama iştahlarının artması için Almanların kışkırtmasına pek de ihtiyaç duymayan Macarlar, Slovakya'nın alınmasından söz etmeye başlar başlamaz, Alman Dış İşleri Bakanlığı onları hemen susturdu. Bu topraklara uygulanacak başka plânları vardı Almanların. Prag hükümeti, Münih'ten sonra Slovakya'ya geniş bir muhtariyet tanımıştı. Alman Dış İşleri Bakanlığı bu duruma bir süre için "göz yumulmasını" öğütlemişti. Ama Dış İşleri Bakanlığı Siyasî Daire Müdürü Dr. Ernst Woermann, 7 Ekim tarihli muhtırasında, Almanların izleyecekleri politikayı şöyle özetliyordu : "Bağımsız bir Slovakya yapıca güçsüz olacak ve Almanya'nın doğuya nüfuz edip orada yerleşme ihtiyacı bakımından çok elverişli durumda bulunacaktır" (4)

Nazi Almanyasının bir dönüm noktasına daha gelinmişti. Hitler, Alman olmayan bir ülkeyi ilk olarak istilâ etmek üzereydi. Son altı haftadanberi, gerek özel ve gerek genel konuşmalarında Chamberlain'e Sudetland'ın Avrupa'daki son toprak istediği olduğunu söyleyip durmuştu. İngiliz Başbakanı, Hitler'in sözlerini ciddiye alacak kadar budalaydı ama Alman diktatörünün de o zamana kadar Alman sınırları dışında kalan topraklardaki Almanları yuttuktan sonra artık duracağına boşuna inanmıyordu. Führer Nazi Almanyasında bir tek Çek istemediğini kaç kere söylememiş miydi? *Kavgam*'da ve sayısız söylevlerinde, Almanya'nın, kuvvetli olmak için saf-kan olması ve dolayısıyla içine yabancı halkları, özellikle Slavları almaması gerektiğini boyuna tekrarlayıp durmamış mıydı? Evet tekrarlamıştı. Ama aynı zamanda —herhalde Londra'da unutulmuş olacak— *Kavgam*'ın birçok şişirilmiş sayfalarında Almanya'nın geleceğinin, doğudaki *Lebensraum*'da (hayat alanında) bulunduğunu da söylemişti. Bu alanlarda bin yıldan çok bir zamandanberi Slavlar yaşıyorlardı.

Nazi Almanyası 1938 sonbaharında bir dönüm noktasına daha vardı. Bu dönüm noktası, sonradan parti çevrelerinde "Kırık Cam Haftası" diye adlandırılan süre içinde oldu.

7 Kasımda, Herschel Grynszpan adında on yedi yaşındaki bir Alman Yahudi göçmeni, Paris'teki Alman elçiliğinin üçüncü sekreteri Ernst vom Rath'ı tabancayla ağır surette yaraladı. Gencin babası, birkaç gün önce kapalı vagonlar içinde Polonya'ya sürülmüş on binlerce Yahudi arasındaydı. Genç, hem bunun hem de genel olarak Nazi Almanyasında Yahudilere yapılanların intikamını almak istemiş ve bu niyetle Alman elçisi Kont Johannes von Welczeck'i öldürmek üzere Alman elçiliğine gitmişti. Ama önüne üçüncü sekreter çıkmış, ne istediğini sormuştu. O da tabancasını sekreterin üzerine boşaltmıştı. Rath'ın ölümü garip bir olaydı: Rath, Nazilere karşı olduğu için Gestapo'nun sürekli takibi altındaydı. Ve ne gariptir ki Rath, ülkesini yönetenlerin, Yahudilere karşı yaptıkları sapıklıkları hiçbir zaman benimsememişti.

9-10 Kasım gecesi, başlarında Hitler'le Goering olmak üzere parti kodamanları, Münih'teki Birahane Darbesinin yıldönümünü kutladıktan hemen sonra, Nazi Almanyasında o güne kadar yapılan kıyımların (katliamların) en korkuncu başladı. Dr. Goebbels'e ve denetimi altındaki basına göre bu kıyım, Paris'teki cinayet haberi üzerine Alman halkının "kendiliğinden" giriştiği bir gösteriden ibaretti. Ama savaştan sonra ele geçen belgelerden bunun ne kadar "kendiliğinden" olduğu anlaşıldı (5). Savaş-öncesi Nazi dönemiyle ilgili gizli evrakın en aydınlatıcı —ve en korkunç— belgeleridir bunlar.

Parti başyargıcı Binbaşı Walther Buch'un verdiği gizli rapora göre Dr. Goebbels, 9 Kasım günü akşamüstü, geceleyin "kendiliğinden gösteriler... örgütlenmesi ve uygulanması" için emirler verdi. Ancak kıyımı asıl örgütleyen, S.S.'de Himmler'den sonra gelen Gizli Servis (S.D.) ile Gestaponun yöneticisi otuz dört yaşındaki fesatçı Reinhard Heydrich'di. O gece telekle verdiği emirler, ele geçen Alman belgeleri arasındadır.

10 Kasım gecesi saat 1.20'de bütün devlet polisi ve S.D. merkez karakollarına acele bir teleks gönderdi ve "gösteriler örgütlenmesini konuşmak üzere" parti ve S.S. liderlerinin toplanmasını emretti.

«a. Yalnızca Alman hayatı ya da malı için bir tehlike olmayacak tedbirler alınacaktır. (Örneğin, ancak çevreleri için bir tehlike olmadığı takdirde sinagoglar yakılacaktır.) (*)

b. Yahudilerin iş yerleri ve evleri tahrip edilebilir ama yağma edilemez.

c. Polis yapılacak gösterileri önlemiyecektir.

d. Başta zengin olanlar gelmek üzere mevcut hapisanelerin alabileceği kadar çok sayıda Yahudi yakalanacaktır... Yakalandıkları zaman hemen uygun düşen toplama kamplarına, elden geldiği kadar kısa bir zamanda konulmalarını sağlamak üzere, kamplarla temasa geçilecektir.»

Önce bütün Almanya'yı bir dehşet kapladı. Sinagoglarla Yahudilerin evleri ve dükkânları alevler içinde yanıyor, yangından kaçıp canını kurtarmak isteyen çoluk-çocuk, kadın-erkek Yahudilerin bir kısmı tabancayla ya da başka yollarla öldürülüyorlardı. Ertesi gün, 11 Kasım'da Heydrich, Goering'e ilk gizli raporunu verdi :

«Yahudilerin dükkânlarının ve evlerinin ne dereceye kadar tahrip edilmiş olduğu henüz sayı ile tesbit edilemez... 815 dükkânın yağma edilmiş, 171 evin de ateşe verilmiş ya da tahrip edilmiş olması yalnızca kundak konulan yerlerden elde edilen fiili hasarın bir kısmını gösterir... 119 sinagog ateşe verilmiş ve ayrıca 79'u tamamiyle tahrip olunmuştur... 20.000 Yahudi yakalanmıştır... 36 ölüm olayı bildirilmiştir; ağır yaralılar da 36 kişidir. Öldürülenler ya da yakalananlar Yahudidir...»

O gece öldürülen Yahudilerin, ilk verilen sayılardan birkaç kat fazla olduğu sonradan anlaşıldı. Heydrich ilk raporundan

(*) Aslında da parantez vardır.

bir gün sonra, yağma edilen dükkân sayısının 7.500 olduğunu bildirdi. Kız kaçırma olayları da vardı. Binbaşı Buch'un parti mahkemesi, yine kendi raporlarından anlaşıldığına göre, bu gibi olayları adam öldürme olaylarından daha büyük suç sayıyordu. Çünkü Nuremberg ırk kanunları Yahudi olmayanlarla Yahudiler arasında cinsel ilişkileri yasaklamıştı. Bu gibi suçlular partiden atılıyor, sivil mahkemelere veriliyordu. Binbaşı Buch'a göre, suçları Yahudileri öldürmekten ibaret olanlar cezalandırılamazlardı, çünkü bu gibi kimseler yalnızca aldıkları emri yerine getirmişlerdi. Bu noktada Binbaşı çok açık konuşuyordu. "Kabul edilsin edilmesin, son ferdine kadar bütün halk 9 Kasım gibi siyasî hareketlerin parti tarafından örgütlendiğini ve yönetildiğini anlamaktadır." (*)

Paris'te Rath'ın öldürülmesi yüzünden mâsum Alman Yahudilerinin başlarına gelen felâketler yalnızca cinayet, kundakçılık, çapulculuktan ibaret değildi. Tahrip edilen malların bedellerini de ödemek zorunda bırakıldılar. Sigortaların ödemesi gereken ücretlere devlet elkoydu. Ayrıca, Goering'in deyimiyle, Yahudilerin yaptıkları "menfur cinayetler, vb." için toptan bir milyar mark ceza ödemek zorunda bırakıldılar. Bu karar 12 Kasım'da kabine üyeleriyle yüksek rütbeli subayların, şişko Feld-mareşalin başkanlığında yaptıkları gülünç bir toplantıda alındı. Bu toplantıya ait steno ile tutulmuş ufak bir kayıt var.

Alman sigorta şirketlerinin çoğu, tahrip edilmiş binaların (Yahudi dükkânlarının bulunduğu binaların çoğunun sahipleri

(*) Binbaşı Buch'un raporu Nazi Almanyasındaki adalet anlayışının çok iyi bir örneğidir: "Aşağıdaki Yahudi öldürme olayları için işlem yapılamaz ya da yapanlara ufak cezalar verilir." Sonra Buch bir sürü "olaylar" anlatıyor, ölenlerin ve öldürülenlerin adlarını veriyor. «Parti üyesi Fruehling, Ağustosta; suçu karıkoca Goldberg'leri ve Yahudi Sinasohn'u tabancayla öldürmek... Parti üyelerinden Behring, Willi, Heike, Josef; suçları Yahudi Rosenbaum'u, Yahudi kadını Zwienicki'yi öldürmek... Parti üyelerinden Schmidt, Heinrich, Meckler ve Ernst; suçları Yahudi Ilsoffer'i suda boğmak...» vb.

Yahudi olmayan kimselerdi) ve hasara uğrayan eşyaların sigorta bedellerini ödedikleri takdirde iflâs edeceklerdi. Sigorta şirketleri adına konuşmak üzere çağırılmış olan Herr Hilgard'ın Goering'e bildirdiğine göre, yalnız kırılmış olan camların bedelleri beş milyon mark (1,250,000 dolar) tutuyordu. Yeni takılacak camların çoğu döviz karşılığında dışardan getirilecekti. Almanya'da ise döviz azdı.

Birçok alanda olduğu gibi Alman ekonomisi alanında da astığı astık kestiği kestik olan Goering, "Bu böyle sürüp gidemez!" diye bağırdı. "Bütün bunları daha fazla sürdüremeyiz. İmkânsız!" Heydrich'e dönerek şöyle bağırdı : "Bu kadar mal tahrip edeceğinize ikiyüz Yahudi öldürseydiniz daha iyi ederdiniz!" (*)

Heydrich durumunu kurtarmak için "Otuz beş kişi öldürdük ya!" dedi.

Steno ile yazılmış olan ve on bin kelime tutan kayıttaki konuşmaların tamamı yukarıdaki kadar ciddi değildir. Goering ile Goebbels, Yahudilere daha ne kadar ve nasıl eziyet edebileceklerini şakalaşarak konuşurlar. Propaganda Bakanı, Yahudilere sinagog yıkıntılarını temizletmeyi ileri sürer; sinagogların yerleri park yapılmalıdır, der. Yahudilerin her yerden atılmasını ister; okullara, tiyatrolara, sinemalara, yazlıklara, halka mahsus kıyılara, parklara, hattâ Alman ormanlarına bile sokulmamalı, der. Trenlerde Yahudiler için özel vagonların ve kompartımanların bulundurulmasını, ancak Âriler oturduktan sonra onlara yer verilmesini söyler.

Goering güler. "Eğer tren fazla kalabalık olursa Yahudiyi kompartımandan atar, aptesaneye kapatırız," der.

Goebbels, büyük bir ciddilikle, Yahudilerin ormanlara girmesinin yasaklanmasını isteyince Goering şu cevabı verir :

(*) Nuremberg mahkemesinde Yargıç Jackson, Goering'e böyle bir şey söyleyip söylemediğini sorduğu zaman Goering şu cevabı verdi : "Evet, kızgın ve sinirli bir zamanımda söylemişimdir... ciddiye alınmamalı." (6)

"Ormanın bir kısmını Yahudilere ayırırız. Yahudilere benzeyen hayvanların —geyiklerin burunları tıpkı Yahudilerinkine benzer— oraya girip girmeyeceklerine ve orada yaşayıp yaşamıyacaklarına bakarız."

İşte Üçüncü Alman İmparatorluğunun liderleri, 1938 gibi önemli bir yılda, bunları ve bunlara benzer lâfları söylüyorlardı.

Öteyandan devletin kışkırttığı ve örgütlediği bir kıyımın yarattığı 25 milyon marklık hasarı kimin ödiyeceği sorunu, özellikle Nazi Almanyasının iktisadi durumundan sorumlu olan Goering için oldukça önemli bir problemdi. Hilgard, sigorta poliçeleri Yahudilere ödenmediği takdirde, halkın, gerek içerde ve gerek dışarda Alman sigortasına güveninin sarsılacağını sigorta şirketleri adına belirtti. Ayrıca birçok küçük sigorta şirketinin iflâs durumuna girmeden bu paraları ödiyemiyeceklerini de söyledi.

Goering işi hemen çözdü. Sigorta şirketleri Yahudilerin hasarlarını tamamiyle ödiyeceklerdi, ama öte yandan da, bu paralara devlet el koyacak ve sigorta sahiplerine hasarlarının ancak bir kısmını ödeyecekti. Bu teklifin Herr Hilgard'ı memnun etmediği ve kendisini tımarhanede sandığı, toplantı tutanağından anlaşılıyor :

«GOERİNG : Yahudiler sigorta şirketlerinden paralarını alacaklar, ama bunlara hükümet el koyacak. Sigorta şirketleri bundan kârlı çıkacaklar. Çünkü hasarın tamamını ödemiş olmıyacaklar. Herr Hilgard kendinizi çok talihli sayabilirsiniz.

HİLGARD : Sanmıyorum. Bütün hasarı ödemediğimiz için siz bizi kârlı sayıyorsunuz!»

Feld-mareşal bu çeşit sözlere alışkın değildi. Şaşkın iş adamını hemen susturdu.

«GOERİNG : Bir dakika! Kanunen beş milyon ödemek zorunda bulunduğunuz bir zamanda birdenbire benim şişman bedenime giren bir melek karşınıza çıkıyor ve size bir milyonu kendinize saklamanızı söylüyor. Allahınızı severseniz bu kâr değil de nedir? Zararı sizinle yarı yarıya, yu da nasıl derseniz öyle paylaşmış oluyorum. Memnunluğunuzu anlamak için yüzünüze bakmak yeter. Bütün vücudünüz sevinçten titriyor. Büyük bir bahşiş almış bulunuyorsunuz!

Sigorta müdürü işin püf noktasını bir türlü anlıyamıyordu.

«HİLGARD : Bütün sigorta şirketleri kaybetmiş durumdalar. Bu böyledir ve böyle kalacaktır. Kimse bana bunun tersini söyleyemez.

GOERİNG : Peki ama neden bütün pencerelerin kırılmadığını düşünmüyorsunuz?»

Feld-mareşal bu tüccar kafalı adamdan sıkılmıştı. Herr Hilgard dışarı çıkarıldı ve tarihin karanlıklarında kayboldu.

Bir Dış İşleri Bakanlığı temsilcisi, Amerika'daki halk-oyunun, Yahudilere karşı yeni tedbirlerin alınması için bir neden sayılabileceğini söylemeye cesaret etti (*). Goering bundan cesaret alarak şöyle bağırdı : "Namussuzlar ülkesi!... Gangsterler devleti!"

Uzun görüşmelerden sonra Yahudi sorununun aşağıdaki şekilde çözülmesine karar verildi : Yahudiler Alman ekonomi hayatından atılacaklardı; bütün Yahudi işletmeleri ve malları — mücevherleri ve sanat eserleri de dahil olmak üzere— bono karşılığında Ârilere devredilecek, Yahudiler bu bonoların ana bedellerini değil faizlerini kullanabileceklerdi. Yahudilerin

(*) Goering'in bu "damışma" toplantısından iki gün sonra, 14 Kasımda, Berlin'deki Amerikan elçisi Hugh Wilson, Roosevelt tarafından geri çağırıldı. Elçi bir daha dönmedi. Elçinin çağrıldığı gün Washington'daki Alman elçisi Hans Dieckhoff Almanya'daki kıyım yüzünden "burada bir öfke fırtınası" estiğini Berlin'e bildirdi ve ayın 18'inde o da geri çağırıldı, bir daha da Amerika'ya dönmedi. Kasımın 30'unda Washington'daki Alman maslahatgüzarı Hans Thoomsen «ilişkilerin gergin olduğu ve gizli malzemenin emniyette bulunmadığı gözönünde tutularak» elçilikteki «gizli siyasi dosyaların» Berlin'e taşınmasını şifre ile Alman Dış İşleri Bakanlığına teklif etti. "Dosyalar herhangi bir zorunluk halinde çarçabuk ortadan kaldırılamıyacak kadar çoktur" diyordu. (7)

okullardan, yazlık yerlerden, parklardan, ormanlardan vb. den atılmaları, malları ellerinden alındıktan sonra dışarı mı kovulacakları ya da zorla mı çalıştırılacakları, ya da bir Yahudi mahallesine (Ghetto) mi kapatılacakları sorunu ileride kurulacak bir komisyon tarafından kararlaştırılacaktı.

Heydrich toplantının sonuna doğru sorunu şöyle koydu : "Yahudilerin iktisadi hayattan uzaklaştırılmış olmasına rağmen ana sorun yine de Yahudilerin Almanya'dan kovulup kovulmıyacağıdır." Nazi hükümetinde "geleneksel ve kibar Alman" ı temsil etmekle övünen Oksford'dan yetişme Maliye Bakanı Kont Schwerin von Krosigk, "Yahudilerin yabancı ülkelere kovulması için gereken herşeyin yapılmasını" kabul ediyordu. Yahudi mahalleleri sorununa gelince, soylu Alman, bu konuda soğukkanlılıkla şunları söyledi : "Yahudi mahallesi projesinin çok iyi bir şey olacağını sanmıyorum. Yahudi mahallesi fikri pek güzel bir fikir değil."

Öğleden sonra saat 2.30'da —aşağı yukarı dört saat sonra— Goering toplantıya son verdi.

«Toplantıyı şu sözlerle kapatıyorum (dedi) : Alman Yahudileri yaptıkları menfur cinayetlere vb.ye karşı ceza olmak üzere bir milyar mark ödiyeceklerdir. Bunun çok yararı olacaktır. İtler bir daha cinayet işlemesinler. Bu arada şunu da söylemeliyim ki, Almanya'da yaşayan bir Yahudi olmak istemezdim doğrusu.»

Bu adam ve bu devlet Yahudilere çok daha ağır cezalar verecek bunları da kısa bir zamanda gerçekleştirecektir. Üçüncü Alman İmparatorluğu, 9 Kasım 1938 yangın ve kargaşalık gecesi, artık dönüşü olmayan karanlık ve yaban bir yola girmişti. O zamana kadar birçok Yahudi öldürülmüş, işkencelere uğratılmış ve soyulmuştu, ama bunların çoğunu sadist ruhlu, kahverengi gömlekli kabadayılar yapmıştı. Bunlar yapılırken devlet makamları seyirci kalmışlar ya da başlarını çevirmişlerdi. Ama bu sefer hükümetin kendisi geniş çapta bir kıyım örgütlemiş ve uygulamıştı. 9 Kasım gecesi işlenen cinayetler, yapılan yağmalar, yakılan sinagoglar, evler ve dükkânlar, hükümetin eseriydi. Nitekim resmi gazete *Reichsgesetzblatt*'de —üçü Goering'in toplantı gününde olmak üzere— Yahudiler hakkında birçok kararname yayımlanmıştı. Bu kararnamelere göre Yahudi cemaati bir milyar mark ceza ödemek zorunda bulunduruluyor, ekonomi hayatından atılıyor, son kalan malları da ellerinden alınıyor ve Yahudi mahalleleri ile bunlardan da kötü şartlara sürükleniyordu.

Yüzlerce yıldır Hıristiyan olan ve hümanist kültürüyle övünen bir ulusun giriştiği bu barbarca hareket karşısında dünya halkoyu şaşırmış ve isyan etmişti. Hitler ise bu tepki karşısında kızmış, bunun yalnızca "dünyadaki Yahudi fesadının" ne kadar güçlü ve geniş olduğunu gösterdiğini söylemişti.

Bugün geriye baktığımızda, 9 Kasım'da Alman Yahudilerine karşı girişilen hareketin ve bu hareketin hemen ardından alınan tedbirlerin, diktatör ile rejimini ve ulusunu korkunç bir felâkete sürükleyen kaçınılmaz çöküntünün ilk belirtisi olduğunu daha iyi anlıyoruz. Bu kitapta Hitler'de kendini beğenmişliğin yüzlerce tanıtını gördük. Ama Hitler bu karakterini, gerek kendisinin ve gerekse ülkesinin yükseliş döneminde genellikle frenlemişti. Bu dönemin zor aşamalarında yalnız cesaretle değil, aynı zamanda ve genellikle, sonuçları iyi hesaplayarak harekete geçme bakımından gösterdiği dehâ, yaratıcılık, kendisine ardarda büyük başarılar sağlamıştı. Ama şimdi, 9 Kasımdan ve hemen ondan sonraki davranışlarından anlaşıldığı gibi Hitler, artık kendisini frenliyemiyordu. Kendini beğenmişliğini büsbütün ortaya vuruyordu. Goering'in 12 Kasımda yaptığı toplantının steno tutanağı, Kasım gecesi saldırılarından ve yangınlarından Hitler'in sorumlu olduğunu göstermektedir; böyle bir harekete başlamak için gerekli onayı veren oydu; Yahudilerin, Alman hayatından atılmaları için harekete geçilmesi konusunda Goering'e baskı yapan oydu. Üçüncü Alman İmparatorluğunun bu değişmez başkanı, o zamana kadar ba-

şını birçok dertlerden kurtaran soğukkanlılığını bundan böyle gösteremiyecektir. Gerek kendisinin gerek ülkesinin dehası, yeni ve daha büyük zaferlere ulaşacaktır, ama diktatörü ve ülkesini içinden yıkacak olan zehirlerin tohumları da artık o sırada atılmış bulunmaktadır.

Hitler'deki hastalık bulaşıcıydı. Bir mikrop gibi bütün ulusa yayılıyordu. 9 Kasım cehenneminden, teker teker her Almanın da, Amerikalılar ve İngilizler ile öteki yabancılar kadar dehşete kapılmış olduğuna, bu kitabın yazarı, kendi yaşantılarına dayanarak tanıklık edebilir. Ama ne Hıristiyan kiliselerinin liderleri ne generaller ne de "iyi" Almanya'nın başka temsilcileri hemen açıkca bir protestoya geçebildiler. General von Fritsch'in "kaçınılmaz" ya da "Almanya'nın alınyazısı" dediği şey önünde hepsi de boyun eğdi.

Münih'in yarattığı hava az sonra dağıldı. Hitler bütün o sonbahar boyunca Saarbruecken'de, Weimar'da, Münih'te verdiği söylevlerde bütün dünyaya ve özellikle İngiltere'ye, kendi işlerine bakmalarını ve "Almanya sınırları içindeki Almanların kaderiyle ilgilenmekten" vazgeçmelerini söyledi. Almanların kaderi tamamiyle Almanları ilgilendiren bir iştir. diye kükredi. Neville Chamberlain bile çok övdüğü Alman hükümetinin ne mal olduğunu anlamakta gecikmedi. Olaylarla dolu olan 1938 yılı karanlık 1939 yılına yavaş yavaş geçerken İngiliz Başbakanı da, Avrupa barışının çıkarına diye kendi başına desteklediği Führer'in, perde arkasında neler hazırladığını anlamaya başlamıştı. (*)

(*) Lord Halifax, 28 Ocak 1939'da, Başkan Roosevelt'e şunu bildirmişti. "Daha 1938 Kasımında Hitler'in, 1939 ilkbaharında yeni bir dış serüven planladığını gösteren ve yavaş yavaş kesinleşen birtakım belirtiler vardı." İngiliz Dış İşleri Bakanına göre, "alınan raporlar, Hitler'in Ribbentrop, Himmler ve daha ötekilerin teşvikiyle, doğuda girişilecek bir harekete başlangıç olmak üzere Batı devletleri üzerine bir saldırı hazırlamakta olduğunu göstermektedir." (9)

Ribbentrop, Münih'ten az sonra Roma'ya gitti. Aklı savaşa "takılmıştı". Ciano, 28 Ekim tarihinde güncesine şunları yazmış: (8)

«(Alman Dış İşleri Bakanı, Mussolini ve Ciano'ya şunu söyledi) Führer, birkaç yıl içinde, belki de üç dört yıl içinde, Batı demokrasileriyle savaş durumuna gireceğimizi ister istemez hesaba katmamız gerektiği kanısındadır... Çek buhranı ne kadar güçlü olduğumuzu göstermiştir! Tegebbüs bizim elimizdedir ve duruma hâkim olan biziz. Bize saldıramazlar. Askeri durum mükemmeldir; Eylülden (1939) sonra, büyük demokrasilerle yapılacak herhangi bir savaşı karşılayabiliriz.» (*)

Genç İtalyan Dış İşleri Bakanına göre Ribbentrop "boş, anlamsız ve çenesi düşük" bir adamdı. Güncesinde onu tanımlarken şöyle söylüyor : "Duçe, onun ne kadar küçük bir beyni olduğunu anlamanız için kafasına bakmanız yeter, diyor." Alman Dış İşleri Bakanı, Mussolini'ye Almanya, Japonya ve İtalya arasında bir askeri pakt imzalatmaya gelmişti. Bu ittifakla ilgili bir tasarı önceden Münih'te İtalyanlara verilmiş, ama Mussolini bu tasarıyı uyutmuştu. Ciano'ya göre Mussolini, İngiltere ve Fransa'ya bütün kapıları kapatmak niyetinde değildi.

Hitler'in kendisi de o sonbaharda Fransa'yı Manş kanalının ötesindeki müttefikinden ayırmaya uğraştı. Fransız elçisi François-Poncet'yi, 18 Ekim günü bir ayrılış ziyareti dolayısıyla, Berchtesgaden'in üstündeki dağın tepesinde kurulmuş olan Kartal Yuvası'nın korkunç sessizliği (**) içinde kabul et-

(*) Ribbentrop'un Roma'da, 28 Ekimde Ciano ile yaptığı konuşmasıyla ilgili olarak Dr. Schmidt tarafından hazırlanan raporda, Ribbentrop'un savaştan yana davranışı belirtilmekte ve Almanya ile İtalya'nın "Batı demokrasileriyle... hemen... silâhlı bir çatışmaya hazır bulunmaları" gerektiğini söylediği kaydedilmektedir. Bu toplantıda Ribbentrop, Münih'in, Amerika'daki izolasyonistlerin gücünü ortaya çıkardığını, "Amerika'dan korkacak birşey olmadığını" Ciano'ya temin etmiştir. (10)

(**) Üç yılda büyük masraflarla yapılmış olan bu garip dinlenme evine çıkmak kolay değildi. Dağ eteği boyunca on millik dik bir yoldan

tiği zaman İngiltere'ye atıp tuttu, ağzına geleni söyledi. Elçi, Führer'in yüzünü biraz solgunca buldu. Yorgunluktan bitmişti. Ama Hitler yine de İngiltere'ye küfür etmekten geri kalmadı : İngiltere "tehdide geçmekle ve silâha sarılmakla" cevap veriyordu. Bencildi ve "yüksekten" bakıyordu. Ama Fransa başkaydı. Hitler Fransa ile daha dostça ve yakından ilişki kurmak niyetindeydi. Bunu ispat etmek için Fransa'nın o günkü sınırlarını garanti eden (ve böylelikle Almanların Alsace-Lorraine üzerinde ileri sürebilecekleri herhangi bir istekten vazgeçtiklerini bir daha belirten) ve ileride doğacak herhangi bir anlaşmazlığın görüşme yoluyla çözümünü öngören bir dostluk paktını hemen imzalamaya hazırdı.

Pakt, 6 Aralık 1938 günü Paris'te Alman ve Fransız Dış İşleri Bakanları arasında imzalandı. Fransa bu sırada Münih günlerinin bozguncu panik havasından az çok kurtulmuştu. Yazar, anlaşmanın imzalandığı gün Paris'teydi. O gün Paris'teki buz gibi havayı kendi gözleriyle gördü. Ribbentrop'un otomobili sokaklardan geçerken ortalıkta kimseler yoktu. Birçok kabine üyeleri ile Fransız siyaset ve edebiyat alanının tanınmış kişileri, bu arada senatonun ünlü başkanı M. Jeanneney ile M. Herriot, Nazi ziyaretçisinin gelişi dolayısıyla yapılan normal törene katılmayı reddettiler.

Bu toplantıda Bonnet ile Ribbentrop arasında bir anlaşmazlık çıktı. Bu anlaşmazlık gelecekteki olaylarda oldukça önemli bir rol oynadı. Alman Dış İşleri Bakanı, Fransa'nın, Münih'ten sonra artık Doğu Avrupa ile bir ilgisi bulunmadığını

sonra kayaların içinde açılmış uzun bir tünele giriliyor, tünelin sonunda 110 metrelik bir asansörle 1800 metre yüksekliğindeki bir dağın tepesine oturtulmuş kulübeye çıkılıyordu. Alplerin buradan şahane bir görünüşü vardı. Uzaklardan Salzburg görünüyordu. François-Poncet burayı anlatırken şöyle diyor : "Bu yapı normal bir kafanın mı yoksa kendini beğenme hastalığına tutulmuş, hükmetme ve yalnızlık saplantılarına kapılmış birinin mi eseriydi?"

temin etmesini istedi ve sonradan bunu Fransa'nın bu bölgede, özellikle Çekoslovakya ile Polonya'da, Almanya'ya serbestlik tanıması şeklinde yorumladı. Bonnet bu teklifi reddetti. Dr. Schmidt'in toplantı konusundaki tutanağına göre, Ribbentrop tarafından ileri sürülen ve Almanya'nın doğudaki nüfuz alanının tanınmasını öngören isteğine Bonnet, "şartların Münih'ten bu yana temelden değiştiği" cevabını verdi (11). Bonnet'nin bu kaçamaklı cevabını, yalancı Alman Dış İşleri Bakanı, Hitler'e şu şekilde ulaştırdı : "Bonnet Paris'te, doğuya ilişkin sorunlarla artık ilgilenmediğini söyledi." Führer, Fransa'nın, Münih'te teslim oluşundanberi zaten buna inanmıştı. Pek de yanılmıyordu.

SLOVAKYA "BAĞIMSIZLIĞINI KAZANIYOR"

Çekoslovakya'nın geri kalan parçası için Hitler'in Münih'te vermeyi vaad ettiği Alman garantisi ne olmuştu? Berlin'deki yeni Fransız elçisi Robert Coulondre, 21 Aralık 1938'de, Weizsaecker'den bunu sorduğu zaman, Devlet Sekreteri, Çekoslovakya'nın kaderi Almanya'nın elindedir, cevabını verdi. Weizsaecker bir Fransız-İngiliz garantisi fikrini de reddetti. Nitekim, yeni Çek Dış İşleri Bakanı Frantisek Çvalkovski, daha 14 Ekimde, Hitler'in Münih'te eline geçenlerden birazını koparmak istediği ve Fransa ile İngiltere'nin ülkesinin daralan sınırları için vereceği garantiye Almanya'nın da katılıp katılmayacağını Führer'e sorduğu zaman Hitler gülerek şu cevabı vermişti : "İngiliz-Fransız garantilerinin hiç bir değeri yoktur... Tek etkili garanti Almanya'nın garantisidir." (12)

1939 yılı başlarken bile daha ortada garantiye benzeyen bir şey yoktu. Bunun nedeni basitti : Führer'in böyle bir garanti vermeye niyeti yoktu. Bu garanti Münih'ten hemen sonra hazırlamaya başladığı plânları bozabilirdi; zaten az sonra ortada garanti verilecek bir Çekoslovakya da kalmıyacaktı. Nite-

kim, Slovakya'nın ayrılması bunun başlangıcıydı.

Ekimin 17'sinde, yâni Münih'ten birkaç gün sonra, Goering, Ferdinand Durkanski ile Mach adlarında iki Slovak lideri ile Çekoslovakya'daki Alman azınlığı lideri Franz Karmasin'i kabul etti. Yeni kurulan muhtar Slovakya'nın Başbakan yardımcısı olan Durkanski, Slovakların gerçekten istedikleri şeyin "tam bir bağımsızlık ve Almanya ile yakın siyasi, ekonomik ve askeri bağlar kurmak" olduğunu Feld-Mareşal'e temin etti. Aynı tarihi taşıyan gizli Dış İşleri Bakanlığı muhtırasında, Goering'in Slovakya bağımsızlığının desteklenmesini kararlaştırdığı yazılıdır. "Slovakya'sız bir Çek devleti bize daha bağlı olacaktır. Doğuya karşı girişilecek bir harekette Slovakya'daki hava üsleri çok önemlidir." (13)

Şimdi burada, Almanların, Slovakya'yı Prag'dan ayırmak, Çek topraklarını ve Bohemya ile Moravya'yı askeri işgal altına alarak devletin geri kalan bölümünü de böylece tasfiye etmek amacıyla izledikleri iki yönlü planı izleyelim. Hitler, yukarıda gördüğümüz gibi, 21 Ekim, 1938'de, *Wehrmacht*'a böyle bir tasfiyeye hazır olmalarını emretmişti (*). General Keitel, 17 Aralıkta "21 Ekim tarihli emre ek" başlığı altında yeni bir emir çıkardı :

ÇOK GİZLİ

«Führer 'Çek Devleti kalıntısının tasfiyesi' ile ilgili olarak aşağıdaki emirleri vermiştir :

Harekât, kayda değer hiç bir mukavemet olmıyacağı tahminine göre hazırlanmalıdır.

Harekât, bütün dış dünyaya savaşçı bir girişim gibi değil, barışçı bir davranış olarak gösterilmelidir.

Bundan ötürü, harekât yalnızca barış zamanı kuvvetleriyle, seferberlik takviyesi olmaksızın yürütülmelidir...» (14)

(*) Hitler 24 Kasımda gizli bir emir daha çıkardı. **Wehrmacht**'a, Danzig'in işgaline hazır bulunmaları emrini verdi. Ancak, bu gelişim sonradan ayrıca ele alınacaktır. Führer Çekoslovakya'nın tamamiyle işgalinden sonra girişeceği hareketleri daha o zaman düşünmeye başlamıştı.

Almanlardan yana olan yeni Çek hükümeti Hitler'i memnun etmek için elinden geleni yaptığı halde, yeni yıla girildiği sırada, ülkenin büsbütün çıkmaza saplanmakta olduğunu görüyordu. Çek kabinesi, Führer'e bir daha yaranmak için, 1938 Noelinden hemen önce Komünist Partisini dağıtmış, Alman okullarından Yahudi öğretmenleri atmıştı. Dış İşleri Bakanı Çvalkovski 12 Ocak 1939'da Alman Dış İşleri Bakanlığına gönderdiği bir mesajda, hükümetinin "Alman isteklerini sonuna kadar yerine getirmek suretiyle Almanya'ya bağlılığını ve iyi niyetini isbat etmeye çalışacağını" belirtmişti. Aynı gün, "Çekoslovakya'nın yakında Almanya'ya katılacağı" hakkındaki haberlere Prag'daki Alman maslahatgüzarının dikkatini çekmişti. (15)

Çvalkovski, son olarak, Çekoslovakya'dan ufak bir parçanın kurtarılıp kurtarılamıyacağını anlamak üzere, 21 Ocak'ta Berlin'de Hitler'e kendisini kabul ettirdi. Karşılaşma çok acı oldu, ama Çeklerin sonradan başlarına gelenler düşünülecek olursa bu sahne ötekilerin yanında hiç kalır. Çek Dış İşleri Bakanı belâlı zamanlarından birini yaşayan Alman diktatörünün karşısında kepaze oldu. Almanya acımasaydı, Çekoslovakya rezil olurdu, dedi Hitler. Bununla birlikte, durumlarını değiştirmezlerse, Çekleri "yok edecek" ti. "Saçma bir çocuk oyuncağından" başka bir şey olmayan "tarihlerini" unutmalı ve Almanların dediklerini yapmalıydılar. Tek kurtuluş yolları buydu. Somut olarak, Çekoslovakya Milletler Cemiyetinden çekilmeli, ordusunu geniş çapta azaltmalıydı, çünkü "artık hiç bir işe yaramaz" dı; Anti-Komintern Pakta katılmalı, Almanların dış politikasını kabul etmeli, Almanya ile tercihli ticaret anlaşması imzalamalı, bu anlaşmanın şartlarından biri de Almanya'nın izni olmadan yeni hiç bir Çek sanayi alanı açılmamalı (*), Al-

(*) Hitler, Çekoslovak bankasının altın ihtiyatından bir kısmının **Reichsbank**'a devredilmesini istemişti. İstenilen miktar 391,2 milyon Çek altın kronuydu. 18 Şubatta Goering, Alman Dış İşleri Bakanlığına şunu

manya'ya karşı dostça davranmayan bütün memurlar ve yazarlar işlerinden atılmalı, son olarak da, Almanya'nın Nuremberg kanunlarıyla yaptığı gibi, bütün Yahudiler ülkeden kovulmalıydı. Hitler ziyaretçisine, "Biz gelirsek Yahudileri yok ederiz," dedi. Aynı gün, Çvalkovski Ribbentrop'un yeni birtakım teklifleriyle karşılaştı. Ribbentrop, Çeklerin durumlarını hemen değiştirmedikleri ve kendilerine söylenilenleri yapmadıkları takdirde "korkunç sonuçlarla" karşılaşacakları tehdidinde bulundu. Hitler'in karşısında bir köpek gibi yerlerde sürünen, kendisinden aşağıdakilerin yanında ise bir aslan kesilen Alman Dış İşleri Bakanı, Çvalkovski'ye yeni Alman isteklerinden İngilizlerle Fransızlara hiç söz etmemesini, yalnızca bu istekleri uygulamaya geçmesini emretti. (17)

Hem bu istekleri yerine getirecekler, hem de Çek sınırını garanti etmesini Almanya'dan istemiyeceklerdi! Paris'te ve Londra'da da zaten bu garantiye aldıran yoktu. Münih'in üzerinden dört ay geçmiş ve Hitler, İngiltere ile Fransa'nın garantisine Almanya garantisini de katacağı hakkında verdiği sözü hâlâ yerine getirmemişti. Son olarak da 8 Şubatta, İngilizlerle Fransızlar, Berlin'e sözlü bir nota vermişler, iki hükümet Çekoslovakya garantisi konusunda Münih'te varılan anlaşmanın Alman hükümeti tarafından en iyi şekilde nasıl uygulanacağı üzerinde Alman hükümetinin görüşlerini öğrenmekten" memnun kalacaklarını bildirmişlerdi. (18)

Ele geçen Alman Dış İşleri belgelerinden anlaşıldığına göre, notanın cevabını Hitler'in kendisi yazmıştı, ama cevap 28 Şubata kadar gönderilmemişti. Alman garantisinin henüz zamanı

yazdı: "Para durumunun gittikçe zorlaştığını gözönünde tutarak (Çek Milli Bankasınca) taahhüt edilen 30-40 milyon altın Reichsmark'ın çok kısa bir zamanda elimize geçmesi üzerinde kuvvetle direnmek zorundayım. Führer'in önemli siparişlerini yerine getirmek üzere bu paraya acele ihtiyaç vardır." (16)

gelmediği bildiriliyordu. Almanya "önce Çekoslovakya'daki iç gelişmelerin aydınlanmasını" bekliyecekti. (19)

Führer bu "iç gelişmeye" zaten açık bir biçim veriyordu. 12 Şubatta Berlin'de, Başbakanlıkta Dr. Vojtek Tuka'yı kabul etti. Dr. Vojtek Tuka, Slovak liderlerindendi, uzun yıllar hapiste yattığı için Çeklere çok kızgındı (*). Hitler'le yaptığı görüşmeden sonra düzenlenen muhtırada belirttiğine göre, Hitler'e "Führer'im" diye seslenen Dr. Tuka, Alman diktatöründen, Slovakya'yı bağımsız ve özgür bir duruma getirmesini istedi. "Führer'im, halkımın kaderini sizin ellerinize teslim ediyorum," dedi, "halkım tam kurtuluşunu sizden bekliyor."

Hitler bu sözlere biraz kaçamaklı cevap verdi. Slovak sorununu ne yazık ki önceden anlayamamış olduğunu söyledi. Eğer Slovakların bağımsızlık istediklerini bilseydi Münih'te bunu sağlardı. "Slovakya'nın bağımsızlığını görmekten memnun" olacaktı. " ...Bağımsız bir Slovakya'yı, herhangi bir zamanda, hattâ bugün bile garanti edebilir..." di. Bu sözler Profesör Tuka'nın çok hoşuna gitti (20), ve Profesör sonradan "hayatımın en büyük günü o gündü" diye övündü.

Çekoslovak tragedyasının ikinci perdesi başlayabilirdi artık. Bu tarih kitabında birçok garip olaylar vardır ve bunlardan biri de ikinci perdeyi vaktinden önce açmak isteyenlerin Prag'daki Çekler olmalarıdır. 1938 Martının başında korkunç bir çıkmazla karşılaşmışlardı Çekler. Yukarıda gördüğümüz gibi, Alman hükümeti tarafından kışkırtılan Slovakya ve Rutenya'daki bağımsızlık hareketleri, (Rutenya'daki hareketi Macaristan körüklüyor, bu küçük toprak parçasını almak istiyordu) önlenmediği takdirde, Çekoslovakya'yı parçalayacak hale gelmişti. Çekoslovakya parçalanırsa Hitler Prag'a girecekti. Yok eğer merkezi hükümet bağımsızlık hareketini bastıracak olur-

(*) 560 ıncı sayfaya bakınız. (Cilt I)

sa o zaman da Hitler yine bunu fırsat bilerek Prag üzerine yürüyecekti.

Çek hükümeti, uzun bir duraksamadan sonra ve ancak kışkırtmalar dayanılmaz bir duruma gelince, ikinci yolu seçti. Martın 6'sında Çekoslovak Cumhurbaşkanı, Dr. Haça, Rutenya muhtar hükümetini, 9-10 Mart gecesi de Slovak hükümetini dağıttı. Ertesi gün, Slovak Başbakanı Monsenyör Tiso ile, Dr. Tuka'nın ve Durkanski'nin tutuklanmasını emretti ve Slovakya'da sıkı yönetim kurdu. Berlin'e bu kadar uşaklık etmiş olan hükümetin bu tek cesurca hareketi, başına büyük bir felâket getirdi.

Berlin çökmek üzere olan Prag hükümetinden böyle çabuk bir hareket beklemiyordu. Goering tatilini geçirmek üzere sıcak San-Remo'ya gitmişti. Hitler *Anschluss*'un birinci yılını kutlamak üzere Viyana'ya hareket ediyordu. Ama Çekoslovakya'daki olay üzerine bu durumu zaten önceden hazırlamış olan üstad taktikçi hemen işe el koydu. 11 Martta bir ültimatom vererek Bohemya ve Moravya'yı almaya karar verdi. Ültimatomun metni o gün Hitler'in emri üzerine General Keitel tarafında hazırlandı ve Alman Dış İşleri Bakanlığına gönderildi. Çeklerin mukavemet etmeden askeri işgale razı olmaları isteniyordu (21). Ama o an için bu ültimatom henüz "yüksek askeri bir sır" dı.

Artık Hitler'in Slovakya'ya "özgürlük" vermesinin zamanı gelmişti. Cumhurbaşkanı Haça, Muhtar Slovak hükümetini Prag'da temsil etmiş olan Karol Sidor'u, Monsenyör Tiso'nun yerine yeni başbakan olarak tâyin etti. 11 Mart Cumartesi günü, Slovak hükümet merkezi Bratislava'ya dönen Sidor, yeni kabinesini toplantıya çağırdı. Slovak hükümetinin bu toplantısı gece saat onda birtakım garip ve beklenilmeyen ziyaretçiler tarafından yarıda kesildi. Avusturya'nın Nazi Valisi ve Quisling'i Seyss-İnquart ile Avusturya'nın Nazi Gauleiteri Josef Buerckel, beş Alman generaliyle birlikte toplantıya girdiler ve kabine üyelerinden hemen Slovakya'nın bağımsızlığını ilân etmelerini istediler. Bunu yapmadıkları takdirde Slovakya sorununu kesin bir şekilde çözmeyi kararlaştırmış olan Hitler, Slovakya'nın kaderiyle artık ilgilenmiyecekti (22).

Çeklerle bütün ilişkilerin kesilmesine karşı olan Sidor karar veremedi bir türlü. Ama ertesi sabah Monsenyör Tiso göz hapsi altında tutulduğu bir manastırdan kaçarak, kabineye dahil olmadığı halde, kabinenin toplanmasını istedi. Sidor, Alman memurlarıyla generallerinin yeni bir müdahelesine uğramamak için kabineyi kendi apartıman dairesinde topladı. Buranın da emniyet altında olmadığı anlaşılınca —çünkü Alman hücum taburları bu sırada şehre giriyorlardı— toplantıya mahalli bir gazete idarehanesinde devam edildi. Tiso bu toplantıda Sidor'a Buerckel'den az önce bir telgraf aldığını, Buerckel'in Führer'i görmek üzere kendisini derhal Berlin'e çağırdığını söyledi. Buerckel, bu çağrıyı reddettiği takdirde, iki Alman tümeninin Tuna'yı geçerek Bratislava'dan yürüyeceği ve Slovakya'nın Almanya ile Macaristan arasında bölüneceği tehdidini savuruyordu. Ertesi sabah, 13 Mart Pazartesi günü, trenle Berlin'e hareket etmek üzere Viyana'ya varan bu şişko ufak tefek papazı (*), Almanlar bir uçağa koyup doğru Hitler'in yanına götürdüler. Führer'in kaybedecek zamanı yoktu.

13 Mart günü akşamı saat 7.40'da, Tiso ile Durkanski, Berlin'deki Başbakanlık binasına girdikleri zaman Hitler'in yanında Ribbentrop'tan başka, Alman Ordusu Başkomutanı Brauchitsch ile OKW Şefi Keitel'in de bulunduğunu gördüler.

(*) Monsenyör Tiso, bu kitap yazarının da hatırladığı gibi, eni boyuna yakın bir adamdı. Oburdu. Bir ara Dr. Pau Schmidt'e, "çalışmaya başladığım zaman yarım kiloya yakın jambon yerim. Böylece sinirlerimi yatıştırırım," demişti. Hapishanede nerdeyse ölecekti. 8 Haziran 1945'de Amerikan Ordu makamları tarafından yakalanarak yeni kurulan Çekoslovakya hükümetine teslim edildi. Dört ay süren yargılamadan sonra 15 Nisan 1947'de idama mahkûm edildi ve 18 Nisanda idam olundu.

Slovaklar ne de olsa Führer'in sinirli olduğunun farkına vardılar. Burada da, ele geçen gizli toplantı tutanağı sayesinde Alman diktatörünün garip kafasından neler geçtiğini, nasıl hemen kendisini övmeye başladığını, akla gelmiyecek yalanları ve korkunç tehditlerini, halkın kulağına gitmiyeceğinden emin olarak, nasıl korkusuzca savurduğunu görebiliriz. (23)

"Çekoslovakya," dedi, "daha çok parçalanmadıysa bunu yalnızca Almanya'ya borçludur." Almanya "kendisini zor tutmuş" tu. Ama Çekler bunu anlamamışlardı. Hitler coşarak sözlerine şöyle devam etti. "Son haftalar içinde şartlar artık dayanılmaz bir duruma geldi. Eski Beneş ruhu yeniden dirildi."

Slovaklar da kendisini hayal kırıklığına uğratmışlardı. Münih'ten sonra, Slovakya'yı almalarına izin vermediği için dostu Macarları gücendirmişti. Slovakya'nın bağımsızlık istediğini sanmıştı.

«Tiso'yu bu sorunu **çok kısa zamanda** çözmek için çağırmıştı (*)... Sorun şuydu : Slovakya bağımsızlığa kavuşmak istiyor muydu istemiyor muydu?... Gün sorunu değil saat sorunuydu bu. Eğer Slovakya bağımsız olmak istiyorsa onu destekleyecek ve dahası ona garanti bile verecekti... Eğer duraksayacak olursa ya da Prag'dan ayrılmak istemezse, Slovakya'yı artık sorumlu olmıyacağı olaylarla başbaşa bırakacaktı.»

Alman tutanağından anlaşıldığına göre, bu sırada Ribbentrop "Führer'e, o anda gelen bir raporu sundu. Raporda, Macar askerlerinin Slovak sınırında hareket halinde bulundukları bildiriliyordu. Führer raporu okudu, okuduklarını Tiso'ya anlattı. Slovakya'nın kısa zamanda bir karara varacağını umduğunu söyledi."

Tiso hemen karar vermedi. "Başbakanın söylediği sözlerin etkisinde kalarak hemen kesin bir karara varmadığı takdirde kendisini mâzûr görmesini" Führer'den rica etti. Hemen arkasından da Slovaklar "Führer'in lûtfuna lâyık olduklarını ispat edeceklerdir," dedi.

(*) Siyahlar Alman tutanağının aslında vardır.

Slovaklar, Dış İşleri Bakanlığında gece geç vakte kadar yapılan bir toplantıda bunu gerçekten ispat ettiler. Bir yıl önce, Avusturya'nın ilhakı ârifesinde olduğu gibi, o günlerde de Bratislava'da, Hitler'in gizli ajanlığını yapan Keppler'in Nuremberg mahkemesinde verdiği ifadeye göre Almanlar, Tiso'ya bir telgraf müsveddesi hazırlattılar. "Başbakan" Bratislava'ya döner dönmez Slovakya'nın bağımsızlığını ilân eden ve Führer'den hemen yeni devleti kurmasını isteyen bu telgrafı çekecekti (24). Bu "telgraf" bir yıl önce Seyss-İnquart'a, Hitler'den Avusturya'ya asker göndermesi için Goering tarafından dikte ettirilen telgrafın hemen hemen aynıydı. Ama bu sefer Nazi "telgraf" tekniği biraz daha gelişmişti. Oldukça kısa olan telgraf 16 Mart günü çekilecek ve Hitler hemen "Slovak devletini himayesi altına almaktan" memnun olduğu cevabını verecekti.

O gece Dış İşleri Bakanlığında Ribbentrop, aynı zamanda, Slovak "bağımsızlığı" beyannamesini de hazırladı ve Tiso'nun alıp Bratislava'ya götürmesi için hemen Slovakçaya çevirtti. "Başbakan" Tiso, ertesi gün, yâni 14 Mart Çarşamba günü, beyannameyi —bir Alman ajanının bildirdiğine göre, biraz değiştirerek— parlâmentoda okudu, Slovak milletvekillerinin hiç olmazsa beyannameyi tartışmak üzere yaptıkları çıkışlar, Alman azınlık lideri Karmasin tarafından önlendi ve Karmasin, bağımsızlığın ilânında gecikildiği takdirde Alman askerlerinin ülkeyi işgal edeceklerini söyledi. Bu korkutma karşısında durumdan kuşkulanan milletvekilleri sustular.

Böylece 14 Mart 1939'da "bağımsız" Slovakya doğdu. İngiliz diplomatik temsilcileri bu devletin nasıl doğduğunu çarçabuk Londra'ya bildirdiler, ama Chamberlain de, ileride göreceğimiz gibi, aynı günün akşamı, 14 Martta, Hitler Münih'te yarım kalan işi tamamladıktan sonra, Slovakya'nın "ayrılmasını" İngiltere'nin Çekoslovakya'ya vermiş olduğu sözü tutmamasının bir bahanesi olarak kullandı.

Masaryk ile Beneş'in kurmuş oldukları Çekoslovak Cumhuriyetinin ömrü artık tükenmişti. Prag'daki yorgun liderler, ülkelerinin tragedyasında son perdeyi oynamak üzere Hitler'e boyun eğdiler. Yaşlı ve şaşkın Başkan Haça, Führer'i görmek istedi (*). Hitler görüşmeyi kabul etti. Böylece Hitler'in eline, hayatının en rezil oyununu oynamak fırsatı geçti.

14 Mart günü, öğleden sonra Çekoslovak Cumhurbaşkanının gelmesini beklediği sırada, diktatörün sahneyi iyice hazırladığı anlaşılıyor. Slovakya ve Ruthenya, kendisi tarafından ustalıkla hazırlanmış olan plâna göre, bağımsızlıklarını ilân ettikten sonra, Prag hükümetinin elinde kala kala Bohemya ve Moravya'dan ibaret ufak bir Çek çekirdeği kalmıştı. Çekoslovakya, yâni İngiltere ile Fransa'nın sınırlarını saldırılara karşı garanti ettikleri ulus, gerçekte ortadan kalkmış değil miydi? Münih'te garantiyi büyük bir ciddilikle veren ortakları Chamberlain ile Daladier, zaten "tamam" değiller miydi? Buna da boyun eğeceklerdi elbette —ve sonra haklıydı da. Bir dış müdahele korkusu kalmamıştı artık, ama daha da emin olmak için — pek kesin olmayan uluslararası kanun ölçülerine göre, hiç olmazsa işi kâğıt üzerinde kitabına uydurmak ve meşru kılmak için — kendisiyle görüşmek isteyen zavallı ve bunak Haça'yı, askeri kuvvete başvurarak gerçekleştirmek istediği çözümü, rahatça kabule zorlıyacaktı. Böylelikle — *Anschluss* ve Münih'in de ispat ettiği gibi, Avrupada kansız zafer tekniğinin tek ustası, Çekoslovakya Cumhurbaşkanının, bu durumu resmen ve fiilen kendisinin istediğini gösterecekti. Almanya'da

(*) Bu noktada bir görüş ayrılığı vardır. Birtakım tarihçiler Haça'yı Almanların Berlin'e gitmeye zorladıklarını söylerler. Bu görüşün kaynağı, Berlin'deki Fransız Elçisinin, bu haberi "inanılır bir kaynaktan" aldığını bildiren raporu olabilir. Ancak sonradan ele geçirilen Alman Dış İşleri Bakanlığı belgelerinden, teşebbüsün Haça'dan geldiği anlaşılmaktadır. Haça, 13 Martta, Prag'daki Alman delegasyonu kanalıyla, Hitler'le görüşmek istediğini bildirmiş ve ayın on dördünde bu isteğini tekrarlamıştı. Hitler bu isteği o gün öğleden sonra kabul etmişti. (25)

iktidarı ele geçirirken etkinleştirdiği "meşruluk" tekniğinin incelikleri, Alman olmayan toprakların elde edilmesinde de kullanılmalıydı.

Hitler, aynı zamanda, Almanları ve Avrupadaki halkı aldatmak için de birtakım oyunlar düzenlemişti. Alman kışkırtıcıları birçok Çek şehirlerinde, Prag'da, Bruenn ve İglau'da günlerdenberi karışıklıklar çıkarmaya çalışıyorlardı. Ama pek başarı sağlayamamışlardı, çünkü Prag'daki Alman elçiliğinin bildirdiğine göre, Çek polisine "ne kadar kışkırtılırsa kışkırtılsın Almanlara karşı hiç bir şekilde harekete geçmemeleri" emri verilmişti (26). Ama buna rağmen Dr. Goebbels, Alman basınını, Çeklerin zavallı Almanlara yaptıkları eziyetler üzerine uydurduğu bir sürü yalanlarla doldurdu. Fransız elçisi M. Coulondre'un Paris'e bildirdiği gibi bunlar, Dr. Goebbels'in Südet buhranı sırasında aynı başlıklarla aynı şekilde uydurduğu masallarıydı: Çek ayıları tarafından dövülen gebe Alman kadınından tutun da Çek barbarlarının savunmasız Almanlara yaptırdıkları genel *Blutbad* (kan banyosu) na kadar herşey aynıydı. Hitler, kendini beğenmiş Alman halkına, ırkdaşlarının daha uzun bir süre korunmasız kalamıyacağını söyliyebilirdi.

Uçak yolculuğuna kalbi dayanamıyacağı için trenle yola çıkan Cumhurbaşkanı Haça ile Dış İşleri Bakanı Çvalkovski, 14 Mart günü akşamı saat 10.40'da Berlin'deki Anhalt istasyonuna vardıkları sırada, Alman arşivlerinden bugün öğrendiğimize göre, durum anlattığımız gibiydi ve Hitler de anlattığımız gibi düşünüyordu.

DR. HAÇA'NIN BAŞINA GELENLER

Alman protokolu çok iyi hazırlanmıştı. Çek Cumhurbaşkanına bir devlet başkanına yapılacak bütün resmi törenler yapıldı: İstasyonda askeri bir şeref kıtası vardı. Seçkin konuğu Alman Dış İşleri Bakanının kendisi karşıladı ve kızına güzel bir bu-

ket çiçek verdi. Konuklar Büyük Adlon otelinde çok rahat bir yere yerleştirildiler. Hitler, herkesin de kendisi gibi şeker seveceğini düşünerek, Haça'nın kızı için güzel bir kutu çikolata yaptırtmıştı. Yaşlı Cumhurbaşkanı ile Dış İşleri Bakanı, Başbakanlığa geldikleri sırada, bir S.S. muhafız taburu tarafından selâmlandılar.

Gece saat 1.15'e kadar Hitler'in yanına kabul edilmediler. Haça, herhalde başına gelecekleri biliyordu : bindiği tren daha Çek topraklarından çıkmadan, Prag'dan, Almanların Moravska-Ostrava'ya girdikleri haberini almıştı. Moravska-Ostrava önemli bir sanayi merkeziydi. Bohemya ile Moravya'nın kavşak noktasıydı. Gecenin bu saatinde Führer'in çalışma odasına girdiğinde odada, Ribbentrop ile Weizsaecker'den başka Feld-Mareşal Goering ile General Keitel'in de bulunduğunu gördü. Goering, San-Remo'da geçirmekte olduğu tatilden acele geri çağırılmıştı. General Keitel Hitler'in yanında duruyordu. Ama zavallı Haça, bu aslan inine girerken Hitler'in şarlatan doktoru Theodor Morell'in de orada pençelerini uzatmış beklediğinin herhalde pek farkında olmadı. Ama doktorun orada durması boşuna değildi.

Gizli Alman tutanağından, sahnenin daha başlangıcından itibaren çok acı geçtiği anlaşılıyor! Zavallı Dr. Haça, saygıdeğer bir Yüksek Mahkeme yargıcı olarak uzun bir geçmişi olmasına rağmen, hergele Alman Führer'inin karşısında yerlere kapanarak insanlık şerefini yitirdi. Belki de Başkan ancak bu yoldan Hitler'in vicdanına seslenebileceğini ve halkı için birşeyler koparabileceğini ummuştu; ama amacı ne olursa olsun, Almanların, kendi gizli arşivlerinde sakladıkları tutanakta okuduğumuz sözleri, aradan uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen, bugün bile hâlâ okuyucunun midesini bulandıracak niteliktedir. Haça, Hitler'e, şimdiye kadar hiç bir zaman politikaya karışmamış olduğunu temin etti. Çekoslovak Cumhuriyetinin kurucuları olan Masaryk ve Beneş'i pek az görmüştü ve gördüğü zamanlar da onları beğenmemişti. Kurdukları rejimin kendisine "yabancı" olduğunu söyledi. "O kadar yabancıydı ki (Münih'ten sonra) rejim değişince Çekoslovakya'nın bağımsız bir devlet olarak kalmasının iyi mi kötü mü olacağını kendi kendine sormuştu."

«Çekoslovakya'nın kaderi Führer'in elindeydi, buna emindi ve bu elde kalmasının daha güven verici olduğuna inanıyordu... Sonra kendisini en çok ilgilendiren konuya halkının kaderi konusuna geldi; Çekoslovakya halkının milli bir hayat sürdürme hakkı bulunduğu üzerindeki görüşünü en iyi anlayacak insanın Führer olduğunu biliyordu... Çekoslovakya suçlandırılıyordu, çünkü ülkede hâlâ Beneş rejiminin birçok taraftarları vardı... Hükümet elindeki bütün araçlarla bunları susturmaya çalışıyordu. Bütün söyliyecekleri bundan ibaretti.»

Sözün arkasını Adolf Hitler getirdi. Masaryk ve Beneş Çekoslovakya'sının Almanlar ve Almanya için sözde yapmış oldukları kötülükleri uzun uzun anlattıktan ve ne yazık ki Çeklerin Münih'ten bu yana durumlarını değiştiremediklerini tekrarladıktan sonra asıl konuya girdi.

«Führer şu sonuca varmıştı : ileri yaşına rağmen Başkanın yaptığı bu gezi, ülkesi için çok yararlı olabilirdi, çünkü Almanya'nın müdahale etmesi artık bir saat işiydi... Hiç bir ulusa karşı düşmanlık beslemiyordu... Bugün hâlâ küçük bir Çekoslovakya varsa bu da kendisinin sözüne bağlı kalmasına yorulabilirdi... Sonbaharda son sonuçlara varmak istememişti. Çünkü hâlâ bir arada yaşamanın mümkün olduğunu düşünüyordu, ama Beneş eğilimleri büsbütün ortadan kalkmadığı takdirde bu devleti olduğu gibi ortadan kaldıracağından şüphesi olmamalıydı.

Bu eğilimler ortadan kalkmamıştı. Bu konuda birçok "örnekler" verdi.»

Böylece son 12 Mart Pazar günü zarını atmıştı... *Alman askerlerine yürüyüşe geçmek ve Çekoslovakya'yı Alman İmparatorluğuna katmak emrini vermişti. (*)*

Dr. Schmidt'in aldığı nota göre, "Haça ile Çvalkovski sanki taş kesildiler. Yaşadıkları ancak gözlerinden belli oluyordu."

(*) İtalikler Almanca aslında vardır.

Ama Hitler daha işini bitirmemişti. Konuklarını eski usul Alman işkencelerine uğratarak sersemletecekti.

«(Hitler devam etti) Alman Ordusu bugün yürüyüşe geçmişti. Bir kışlanın gösterdiği mukavemet merhametsizce kırılmıştı.

Yarın sabah saat altıda Alman Ordusu her yandan Çekoslovakya'ya girecek ve Alman Hava kuvveti Çek hava alanlarını işgal edecekti. İki ihtimal vardı: birincisi, Alman askerlerinin girmesiyle bir çatışma başlayabilirdi. Bu takdirde, direnme çok şiddetli bir şekilde kırılacaktı. İkinci ihtimal de Alman askerleri barışçı bir şekilde girebilirlerdi. Bu takdirde Führer'in, Çekoslovakya'ya kendine göre hayat hakkı, muhtariyet tanıması ve bir dereceye kadar milli bir özgürlük vermesi kolaylaşmış olacaktı.

Bütün bunları bir kinden ötürü yapmıyordu, Almanya'yı korumak için yapıyordu. Çekoslovakya sonbaharda boyun eğmemiş olsaydı, Çek halkı ortadan silinecekti. Kimse kendisini durduramazdı. Eğer iş dövüşmeye kalırsa... Çek ordusu iki gün içinde silinip süprülürdü. Elbetteki Almanlardan ölenler olurdu, ama bu öyle bir kin yaratırdı ki, kendisini korumak duygusuna kapılarak o da Çeklere muhtariyet vermemek zorunda kalabilirdi. Dünyanın ise umurunda bile olmazdı. Yabancı basını okuduğu zaman Çek halkını sevmişti. Okudukları kendisinde şu Alman atasözünü özeteyebilecek bir izlenim yaratmıştı. 'Mığrıplının işi bitti, Mığrıplı gidebilir...'

Haça'yı buraya çağırmasının nedeni de buydu. Çek halkına verebileceği son fırsattı bu... Haça'nın ziyareti belki de en kötü ihtimali ortadan kaldıracaktı...

Saatler çok önemliydi. Altıda askerler yürüyüşe geçeceklerdi. Bunu söylemeye hemen hemen utanıyordu, ama her Çek taburunun karşısında bir Alman Tümeni vardı. Şimdi kendisine (Haça'ya) Çvalkovski ile birlikte bir odaya çekilip ne yapacaklarını kararlaştırmalarını salık veriyordu.»

Ne yapmaları gerekiyordu? İyice bozulan ihtiyar Başkanın bunu kararlaştırması için bir odaya çekilmesi gerekmezdi. Hemen Hitler'e şu cevabı verdi : "Durum çok açık... Direnmek delilik olur." Ama iki saat içinde —saat gecenin 2'siydi— bütün Çek halkını direnmekten nasıl alıkoyabilirdi? Führer, bu konuyu arkadaşlarıyla konuşmasının daha doğru olacağı cevabını verdi. Alman askerî mekanizması artık harekete geçmiş bulunuyordu ve durdurulamazdı. Haça hemen Prag'la konuşmalıydı. Alman tutanağında, Hitler'in şu sözleri söylediği yazılı : "Zor bir karar, ama bu karar iki halk arasında uzun bir barış döneminin başlangıcı olabilir. Başka türlü bir karara varıldığı takdirde Çekoslovakya ortadan silinebilir."

Bu sözü söyledikten sonra konuklarını bir süre için odasından çıkarttı. Saat gecenin 2.15'i idi. Yandaki bir odada Goering ile Ribbentrop, iki zavallı üzerindeki baskıyı biraz daha artırdılar. Fransız elçisi, Paris'e gönderdiği raporda, güvenilir bir kaynaktan aldığı habere göre sahneyi anlatırken, Haça ile Çvalkovski'nin uluslarına karşı yapılan tecavüzü protesto ettiklerini yazar. İki adam teslim belgesini imza etmiyeceklerini söylediler. Bunu yapacak olurlarsa kendi halkı onları ölümsüzlüğe kadar lânetliyecekti.

«(Coulondre'un yazdığına göre) Alman Bakanları (Goering ile Ribbentrop) acımak nedir hiç bilmiyorlardı. Dr. Haça ile M. Çvalkovski'yi masanın çevresinde sarmıştılar sanki. Masanın üstünde duran belgeleri durmadan önlerine sürüyorlar, ellerine kalem tutuşturuyorlar, reddetmekte devam ettikleri takdirde iki saat içinde Prag'ın yarısının yıkıntı haline geleceğini ve bunun da yalnız başlangıç olacağını söyleyip duruyorlardı. Yüzlerce bombardıman uçağı hareket emrini bekliyordu ve eğer imza etmiyecek olurlarsa sabah saat altıda bu emir verilecekti. (*)

Nazi Almanyasında ne zaman nerede bir dram geçerse orada hazır bulunan Dr. Schmidt, tam bu sırada Goering'in Dr. Morell'i çağırdığını işitir.

«Haça bayıldı!» diye bağırmaktadır Goering.

Nazi zorbalar, bitkin Cumhurbaşkanının ellerinde ölüver-

(*) Goering Nuremberg'de suçlu sandalyasında otururken Haça'ya şu sözleri söylediğini kabul etmiştir: "Eğer güzel Prag'ı bombalamak zorunda kalırsam çok üzüleceğim" Aslında bu tehdidi yerine getirmek niyetinde değildi. "Buna lüzum kalmıyacaktı," diye açıkladı, "ama böyle bir nokta bence, bir dayanak olabilir ve bütün işi kolaylaştırabilirdi." (27)

mesinden ve Dr. Schmidt'in yazdığına göre, "bütün dünyanın ertesi gün Haça'nın Başbakanlıkta öldürüldüğünü" sanmasından bir an korktular. Dr. Morell enjeksiyonlarıyla tanınmıştır —çok sonra bu enjeksiyonlarıyla Hitler'i hemen hemen ölüm haline getirecektir— Dr. Haça'ya hemen bir iğne yapar ve aklını yeniden başına getirir. Cumhurbaşkanı daha iyice kendisine gelmeden Almanlar eline telefonu tutuştururlar. Haça, Ribbentrop'un bağlattığı özel bir hattan Prag'daki hükümetle konuşmaya başlar. Çek kabinesine başına gelenleri anlatır ve teslim olmalarını öğütler. Sonra, Dr. Morell'in yaptığı ikinci bir iğne ile biraz daha kendisine gelen zavallı Cumhuriyetin zavallı Cumhurbaşkanı, ülkesinin ölüm kararını imzalamak üzere sürüklene sürüklene yeniden Adolf Hitler'in yanına gider. Saat dörde beş vardır ve günlerden 15 Mart 1939'dur.

Dr. Schmidt'in anlattığına göre metin, "Hitler tarafından önceden" hazırlanmıştı ve Haça'nın bayılması sırasında Alman tercüman bildiriyi yazmakla meşguldu. Bu resmî bildiri de "önceden hazırlanmış" ve Haça ile Çvalkovski'ye imzalatılmıştı. Bildiri şöyleydi.

Berlin, 15 Mart 1939

«Führer, Çekoslovak Cumhurbaşkanı Dr. Haça ile Dış İşleri Bakanı Dr. Çvalkovski'yi kendi istekleri üzerine bugün, Dış İşleri Bakanı von Ribbentrop'un huzuruyla kabul etmiştir. Toplantıda, bugünkü Çekoslovak topraklarında, son haftalar içinde ortaya çıkan olayların yarattığı ciddi durum tam bir açıklıkla incelenmiştir.

Her iki taraf da oybirliğiyle, bütün çabaların, Orta Avrupanın bu bölümünde huzur, düzen ve barışın sağlanmasına yönelmesi gerektiğine inandıklarını belirtmişlerdir. Çekoslovak Cumhurbaşkanı, bu amaca hizmet etmek ve son yatıştırmayı sağlamak üzere Çek halkının ve ülkesinin kaderini Alman İmparatorluğu Führer'inin eline güvenle verdiğini söylemiştir. Führer bu deklarasyonu kabul etmiş, Çek halkını Alman İmparatorluğunun himayesine almak ve onlara kendi karakterlerine uygun, muhtar ve etnik hayat gelişmesini sağlamak istediğini ifade etmiştir.»

Hitler'in düzenbazlığı, belki de en son noktasına varmıştı.

Hitler, kadın sekreterlerinden birinin anlattığına göre, imzadan sonra koşa koşa bürosuna geldi. Odadaki bütün kadınları kucakladı ve şöyle bağırdı: "Çocuklar! Bugün hayatının en büyük günü! Adım tarihe en büyük Alman diye geçecek!"

Çekoslovakya'nın sonu gelince, Almanya'nın da sonunun başlıyacağı kimin aklına gelirdi? Kim düşünebilirdi bunu? Ama bugün artık biliyoruz ki savaşa, yenilgiye, felâkete giden yola. Almanya 15 Mart 1939 gününün o şafak vakti girmişti. Kısa, olabildiğince düz bir yoldu bu ve bu yola dalan Hitler de, tıpkı İskender ve Napolyon gibi artık durdurulamazdı.

15 Mart sabahı, saat 6'da, Alman askerleri Bohemya ve Moravya'ya aktı. Hiç bir mukavemetle karşılaşmadılar. Hitler, Chamberlain'in Münih'te kendisini aldatarak elinden aldığını sandığı Prag'a, akşamüstü büyük bir zafer töreniyle girebildi. Berlin'den ayrılmadan önce Alman halkına parlak bir bildiri yayımlamış, bildiride durdurmak zorunda kaldığı Çek "aşırı saldırıları" ve "terörü" üzerine bitmez tükenmez yalanlarını tekrarlamış ve "Çekoslovakya'nın ortadan kalktığını" övünerek ilân etmişti.

Hitler o geceyi Hradşin şatosunda geçirdi.. Eski Bohemya kırallarının oturduğu, Moldau nehrine bakan bu yüksek şatoda, o sırada gözden düşmüş olan Masaryk ile Beneş de bir süre oturmuş ve Orta Avrupanın ilk demokrasisini kurmuşlardı. Führer öcünü iyice almıştı. Bundan ne kadar hoşlandığı, yayımladığı birçok bildirilerden anlaşılıyordu. Otuz yıl önce bir Avusturyalı olarak Viyana'da geçirdiği serserilik günlerinde kafasına giren ve geçen yıl, Beneş'in kudretli Alman diktatörüne kafa tutmaya cesaret ettiği sırada büsbütün alevlenen Çek düşmanlığının hakkını vermişti.

Ertesi gün Hradşin şatosundan Bohemya ve Moravya Protektorasını (koruma yönetimini) ilân etti. Protektorada

Çekler için «muhtariyet ve self-determination» hakkı tanımıyordu, ama Çekler dil bakımından tam Alman eğemenliği altına girmişti. Bütün iktidar «Alman Hâmisi» nin ve ona bağlı devlet sekreteriyle Sivil Yönetim Başkanının elindeydi. Bu yöneticilerin hepsini de Führer tâyin edecekti. Hitler, İngiltere ile Fransa'daki halkoyunu yatıştırmak üzere yedek deposundan "ılımlı" Neurath'ı ortaya çıkardı ve Hâmi olarak onu tâyin etti (*). Konrad Henlein ile gangster Karl Hermann Frank adlarındaki iki Südet liderinden birincisi Sivil Yönetim Başkanı, ötekisi Devlet Sekreteri oldu ve böylece Çeklerden intikam almak görevi bunlara devredildi. Alman polisinin başı Himmler de Protektoraya yerleşmekte gecikmedi. Görevini iyice yerine getirmek amacıyla ne mal olduğu hrekesçe bilinen Frank'ı, Protektoranın polis müdürü ve Yüksek S.S. Subayı tâyin etti. (**)

«(Hitler Protektora bildirisinde şöyle diyordu) Binlerce yıldanberi Bohemya ile Moravya bölgeleri Alman halkı **Lebensraum**'unun bir parçası olmuştur... Çekoslovakya, yaradılışındaki yaşama yeteneksizliğini göstermiş ve bu yüzden fiilen parçalanmaya uğramıştır. Alman İmparatorluğu bu bölgelerdeki devamlı karışıklıklara göz yumamaz... Bundan ötürü, yaşama hakkı kuralına uyan Alman İmparatorluğu, Orta Avrupada

(*) Neurath, Nuremberg'te Hitler'in kendisini Hâmi olarak tâyin etmesini "tam bir sürpriz olarak" karşıladığını ve bu görevden birtakım "kuşkularla" çekindiğini söyledi. Bununla ibrlikte, Hitler, kendisini bu işe tâyin etmekle, Fransa ve İngiltere'ye "Çekoslovakya'ya karşı düşmanca bir politika yürütmediğini göstermek istediğini" anlatınca görevi kabul ettiğini sözlerine ekledi. (29)

(**) Burada biraz daha ilerlere giderek dramda rol alan başlıca tiplerin sonradan başlarına neler geldiğini kısaca görelim: Frank, savaştan sonra kurulan bir Çek Mahkemesi tarafından idama mahkûm edildi ve 22 Mayıs 1946'da Prag'da halk önünde asıldı. Henlein 1945'de Çek Direnme Kuvvetleri tarafından yakalandığı sırada intihar etti. Protektoranın Berlin Temsilcisi Çvalkovski, 1944'de Müttefiklerin Berlin bombardımanı sırasında öldü. Haça, 14 Mayıs 1945'de Çekler tarafından yakalandı, ama yargılanmadan önce öldü.

zmkul bir düzenin temellerini yeniden atmak amacıyla artık kesin olarak müdahale etmeye karar vermiş bulunuyor. Çünkü, binlerce yıllık tarihin kanıt etmiş olduğu gibi, bu görevi yapmaya, Alman halkının büyüklüğü ve niteliği dolayısıyla, ancak Amanya çağırılabilir.»

Prag'ın ve Çek ülkesinin üzerine Alman yabanlığının uzun gecesi çökmüştü.

Hitler 16 Martta, Başbakan Tiso'dan, yukarıda gördüğümüz şekilde Berlin'de hazırlanmış "telgraf" ı alınca, Slovakya'yı da lûtufkâr himayesine aldı. Alman askerleri «himaye» görevlerini yerine getirmek üzere hemen Slovakya'ya daldılar. Hitler, «Himaye antlaşmasını» onaylamak üzere 18 Martta Viyana'ya geldi. Sonradan 23 Martta, Ribbentrop ile Dr. Tuka arasında Berlin'de imzalanan bu antlaşmanın, Slovak ekonomisini yürütme hakkını yalnızca Almanlara veren, gizli bir protokolü vardı. (30)

Çekoslovakya'nın doğu ucunu oluşturan Ruthenya'ya gelince : 14 Martta bu bölgede "Karpato — Ukrayna Cumhuriyeti" adı altında ilân edilen bağımsızlık yalnızca yirmi dört saat sürdü. Yeni hükümetin Hitler'e «himaye» için yaptığı müracaat sonuçsuz kaldı. Çünkü Hitler bu bölgeyi zaten Macaristana vaad etmişti. Ele geçirilen Dış İşleri arşivinde, Macaristan Naibi Miklos Horti'nin kendi elyazısıyla 13 Martta Hitler'e yazmış olduğu bir mektup var :

EKSELANS : Yürekten teşekkürler! Ne kadar mutlu olduğumu size anlatamam, çünkü bu bölge (Ruthenya) Macaristan için — büyük kelimeler kullanmayı sevmem — **hayati bir sorundur**... İşe büyük bir istekle sarılmış bulunuyoruz. Plânlar hazırdır. Ayın 16'ıncı Perşembe günü bir sınır olayı çıkacak, Cumartesi günü de yürüyüşe geçilecek. (31)

Ama "olay" a lüzum kalmadı. Macar askerleri 15 Mart sabahı saat 6'da Ruthenya'ya sadece giriverdiler. O sırada Almanlar da Batıdan Çekoslovakya'ya giriyorlardı. Ertesi gün Ruthenya resmen Macaristan'a bağlandı.

Böylece Haça'nın, gece yarısı saat 1.15'de Berlin'deki Başbakanlığa girmesiyle başlayan 15 Mart günü biterken Çekoslovakya, Hitler'in dediği gibi, artık ortadan kalkmıştı.

Ne İngiltere ne de Fransa, Münih'te Çekoslovakya'yı saldırıya karşı büyük bir ciddilikle garanti ettikleri halde, en ufak bir harekette bulundular.

Münih toplantısından sonra yalnız Hitler değil Mussolini de, İngiltere'nin gücünü artık yitirmiş olduğu, dolayısıyla Başbakanının da her harekete boyun eğdiği, Londra'nın bundan böyle hesaba katılmaması gerektiği sonucuna varmışlardı. Chamberlain, İngiliz-İtalyan ilişiklerini düzeltmek imkânlarını araştırmak üzere 11 Ocak 1939 da, yanına Lord Halifax'ı alarak Roma'ya gitti. İki İngiliz, Roma'ya vardıkları sırada, bu kitabın yazarı da Roma istasyonunda bulunuyor ve konuklarını karşıladığı sırada Mussolini'nin yüzünde gördüğü "ince gülümsemeyi" güncesine kaydediyordu. Heyet istasyondan çıkıp gittiği sırada da şunu yazmıştım : "Mussolini önümden geçerken damadı (Ciano) ile şakalaşıyor, espriler yapıyordu." (32) Neler söylediğini elbetteki işitmemiştim, ama Ciano güncesinde işin aslını şöyle anlatıyor :

«(Ciano'nun 11 ve 12 Ocak tarihli günce kaydından)... Chamberlain geldi. Biz bu adamlardan ne kadar ayrıyız! Başka bir dünya. Akşam yemeğinden sonra Duçe ile bunu konuştuk. 'Bu adamlar' dedi, 'İmparatorluğu yaratmış olan Francis Drake ve öteki büyük serüvencilerle aynı soydan değiller. Bunlar, eninde sonunda, uzun bir zenginler soyunun yorgun evlâtları. İmparatorluklarını kaybedecekler.'

İngilizler dövüşmek istemiyorlar. Ellerinden geldiğince yavaş yavaş çekilmek niyetindeler, ama dövüşmiyecekler... İngilizlerle görüşmelerimiz bitti. Hiç bir sonuç alınmadı. Ribbentrop'a telefon edip ziyaretin büyük bir 'limonata' (komedi) olduğunu söyledim.

(Ciano, 14 Ocak tarihinde şöyle yazıyor) Duçe ile birlikte Chamberlain'i geçirmek üzere istasyona gittik... Tren hareket ettiği sırada yurttaşları **'For heisa jolly Good Fellow'** şarkısını söylerlerken Chamberlain'in gözeri yaşardı. Duçe, 'Bu türkü nedir?' diye sordu.» (33)

Şiddet buhranı sırasında Hitler ikide birde Chamberlain'le danıştığı halde, ele geçen Alman evrakından, sonradan garantisine ve genellikle Münih anlaşmasına rağmen, Çekoslovakya'nın haritadan silinmesi konusunda Hitler'in İngiliz başbakanının neler düşündüğünü öğrenmeğe çalıştığını gösteren en ufak bir kayıt yok. 14 Mart günü Hitler, Haça'yı sersemletmek üzere Berlin'de beklerken ve Londra'da, Avam Kamarasında, Almanya'nın Slovakya'yı «ayırma» plânları ve bu durumun İngiltere'nin Çekoslovakya'ya verdiği saldırı garantisi üzerinde yapacağı etkiler konusunda şiddetli sorular sorulurken, Chamberlain kızarak yalnızca şu cevabı vermişti : "Böyle bir saldırı olmamıştır."

Ama ertesi gün bu saldırı olunca İngiltere, Slovakya tarafından «bağımsızlık» ilân edilmesini, ülkesinin Çekoslovakya'ya verdiği sözü tutmamasının bahanesi olarak kullanmıştı. "Bu bildirinin etkisiyle," diyordu, "sınırlarını garanti etmeyi teklif ettiğimiz devletin iç çekişmesi bitmiş bulunuyor. Bundan ötürü Majeste hükümeti kendisini artık bu taahhütle bağlı sayamaz."

Böylece Hitler'in stratejisi mükemmel olarak işlemişti. Chamberlain'i «hesaba» katmamış ve İngiliz Başbakanı da buna boyun eğmişti.

İngiliz Başbakanının Hitler'i sözünü tutmamasından ötürü suçlamayışı bile çok ilginçtir. "Ötede beride güvenimizin kötüye kullanıldığı sözlerini işitiyorum. Bunların sağlam dayanakları olduğunu sanmam," demişti, "bugün ben bu çeşit suçlamalarla yâni aynı görüşte olmak istemem." Chamberlain, Führer'e kızmadı ve Haça'ya karşı yapılan işleme, yâni 15 Mart sabahı Alman Başbakanlığında açıkca yapılan şantaja —o sırada ayrıntıları bilinmemiş olsa bile— karşı ağzını açıp da bir tek kelime söylemedi.

Bu bakımdan İngilizlerin o günkü —eğer denebilirse— pro-

testoları (*), ne kadar yumuşak olduysa, Almanların da bu protestoya —ve sonraki İngiliz-Fransız yakınmalarına— verdikleri karşılık da o kadar küstahça ve düşmanca oldu.

«Majeste hükümeti, başka hükümetleri belki de daha doğrudan doğruya ilgilendiren bir konuda gereksiz yere müdahale etmek istememektedir... Ancak, bu hükümetler, Alman hükümetinin elbette ki takdir edeceği gibi, güvenliğin yeniden kurulması ve Avrupadaki gerginliğin azalması için harcanan bütün çabaların başarıya ulaşmasıyla yakından ilgilidirler. Orta Avrupa'da genel güvenliğin gelişmesini önleyecek herhangi bir hareket onları üzecektir...» (34)

Bu notada, elçi Henderson tarafından 15 Martta Ribbentrop'a verilen ve Lord Halifax tarafından günün olayları konusunda gönderilmiş bulunan resmi mesajdan hiç söz edilmemişti.

Fransızlar hiç olmazsa biraz daha olumlu davrandılar. Fransa'nın yeni Berlin elçisi Robert Coulondre, ne İngiliz dostlarının Nazizm üzerindeki hayallerine, ne de Henderson'un Çek düşmanlığına katılıyordu. Ayın on beşinci sabahı Ribbentrop'la bir görüşme yapmak istedi; ama boş ve kinci Alman Dış İşleri Bakanı, Hitler'in yenilmiş bir halkı büsbütün ezmesine katılmak üzere Prag'a doğru yola çıkmıştı. Coulondre'u onun yerine, Devlet Sekreteri von Weizsaecker öğle üzeri kabul etti. Elçi, Chamberlain ile Henderson'un henüz söylemeye hazır olmadığı şeyleri hemen ortaya döküverdi : Almanya, Bohemya ve Moravya'daki müdahelesiyle, gerek Münih anlaşmasını ve gerekse 6 Aralık Fransız-Alman bildirisini bozmuştu. Bu sözler üzerine, Nuremberg'te sonradan bütün ömrünce bir Nazi düşmanı olarak kaldığını direnerek söyleyen Baron von Weizsaecker, Ribbentrop'a taş çıkartacak kadar küstahça bir tavır takındı. Bu görüşme üzerine verdiği muhtırada şöyle diyordu :

(*) 10 Martta Chamberlain Avam Kamarasına "bildiği kadar" Alman hükümetine bir protesto verilmediğini söyledi.

«Elçiye biraz sert konuştum ve bozulduğunu iddia ettiği Münih anlaşmasından söz etmemesini ve bize ders vermemesini söyledim... Çek hükümeti ile geceleyin varılmış olan anlaşma karşısında Fransız elçisinin bir **dèmarche** yapması için bir neden göremediğimi... elçiliğe döndüğü zaman kendisine yeni bir talimat gelmiş olacağını ve böylece sinirlerinin yatışacağını anlattım.» (35)

Üç gün sonra, 18 Martta, İngiliz ve Fransız hükümetleri, ülkelerindeki kamu baskısı altında, Almanya'yı sonunda resmi bir şekilde protesto ettiler. Weizsaecker bu sefer de —kendi ifadesinden anlaşıldığına göre— küstahlıkta efendisini bastırdı. Alman Dış İşleri Bakanlığı dosyalarında bulunan bir muhtırada Weizsaecker Fransızların resmi protesto notalarını kabul bile etmediğini sevinerek anlatmaktadır :

«Notayı hemen zarfa koydum, elçinin önüne attım ve Çekoslovak işiyle ilgili herhangi bir protestoyu kendisinden almayı kesinlikle reddettiğimi söyledim. Tebligat da kabul etmiyeceğimi bildirdim ve M. Coulondre'a kendi hükümetini bu tasarıyı gözden geçirmeye zorlamasını tavsiye ettim...» (36)

Coulondre, o dönemin Henderson'u gibi, Almanlara boyun eğecek cinsten bir adam değildi. Hükümetinin bu notayı iyice düşünüp taşındıktan sonra yazdığını ve notanın yeniden gözden geçirilmesini istemek niyetinde olduğunu söyledi. Devlet Sekreteri belgeyi kabul etmemekte direnince, elçi kendisine diplomasi geleneğini hatırlattı ve Fransa'nın görüşlerini Alman hükümetine bildirmek hakkına pek âlâ sahip olduğu üzerinde direndi. Sonunda, Weizsaecker'in kendi ifadesine göre, nota masanın üzerinde kaldı ve Weizsaecker belgeyi "posta ile gönderilmiş" sayacağını bildirdi. Ama bu terbiyesizce jesti yapmadan önce de şunları söyledi :

«Hukuki bakımdan Führer ile Çekoslovak Devlet Başkanı arasında imzalanmış bir bildiri vardı. Çek Cumhurbaşkanı, kendi isteğiyle, Berlin'e gelmiş ve ülkesinin kaderini Führer'in eline teslim ettiğini ilân etmişti. Fransız hükümetinin kıraldan çok kıral taraftarı olacağını ve Berlin'le Prag arasında usulüne göre kararlaştırılmış bulunan bir takım şey-

lere burnunu sokacağını sanmıyordum...» (*)

Weizsaecker, İngiliz hükümetinin protestosunu 18 Mart günü öğleden sonra Alman Dış İşleri Bakanlığına getiren uysal İngiliz elçisine karşı büsbütün başka türlü davrandı. İngiltere, "son günlerin olaylarını Münih anlaşmasının tamamiyle ihlalinden başka bir şey saymadığını," ve "Alman askerî harekâtının herhangi bir hukuki temelden yoksun olduğunu" bildiriyordu. Weizsaecker bu notayı anlatırken, İngiliz notasının, bu konuda Fransa'nın "Alman isgalinin meşruluğunu tanımıyacağı" nı bildiren Fransız protestosu kadar ileri gitmediğine işaret etmiştir.

Henderson 17 Martta Weizsaecker'i görmüş ve «danışılmak» üzere kendisinin Londra'ya çağrıldığını bildirmişti. Devlet Sekreterine göre, "Henderson, muhaliflerine karşı kullanılacak malzeme verecekti Chamberlain'e... Henderson, Çekoslovak topraklarında İngiltere'nin doğrudan doğruya bir çıkarı olmadığını anlattı. Henderson daha çok gelecekten kuşkuluydu." (37)

Çekoslovakya'nın Hitler tarafından ortadan silinmesinden sonra bile, İngiltere elçisinin kendisini kabul eden (diplomatik dille *accredité* eden) hükümetin niteliğini anlamadığı, ve temsil etmekte olduğu hükümetin başına o gün neler geldiğinin farkına varmadığı anlaşılıyor.

Ama 17 Mart günü, Hitler Çekoslovakya'yı ortadan kaldırdıktan sonra Neville Chamberlain, birdenbire umulmayan bir

(*) Coulondre'un bu görüşme üzerine yazdıkları **French Yellow Book**'da çıkmıştır. (Fransızca baskı, No. 78, s. 102-103) Kitapta yazdıkları, Weizsaecker'in anlattıklarını doğruluyor. Devlet Sekreteri, Nuremberg'teki yargılanması sırasında, Naziler aleyhindeki çalışmalarını örtmek için bu gibi görüşmeler üzerine verdiği muhtıralarda, Nazi duygularını bile bile kamçıladığını söylemiştir. Ama Coulondre'un görüşme üzerindeki yazısı Weizsaecker'in hiç de öyle bir şey yapmadığının en iyi tanıtıdır.

zamanda büyük bir uyanıklık gösterdi. Yalnız, bu uyanış kendiliğinden olmadı: İngiliz basınının —*Daily Mail* dışında— *The Times* de dahil olmak üzere, Hitler saldırısına karşı şiddetli bir tepki gösterdiklerini hayretle görmüştü. Daha kötüsü, Parlâmentoda kendisini destekliyenlerin çoğu ile kabine üyelerinin yarısı Hitler'e daha fazla boyun eğilmesini istemiyorlardı. Özellikle Lord Halifax; Alman elçisinin Berlin'e bildirdiğine göre, Başbakanın olup bitenleri anlaması ve derhal politikasını değiştirmesi üzerinde direniyordu (38). Chamberlain, hükümet başkanı ve Tutucu Parti lideri olarak durumunun tehlikeye düştüğünü görüyordu.

Görüşlerini birdenbire kökünden değiştirdi. Nitekim daha 16 Mart günü akşamı Sir John Simon, Avam Kamarasında hükümet adına Çekleri küçümseyen bir konuşma yapmış ve "Münih ruhu" ile yapılan bu konuşma, basının yazdığına göre Avam Kamarasında «pek az görülen bir kızgınlık» uyandırmıştı. Ertesi gün Chamberlain, yetmişinci doğum gününün ârifesinde, kendi şehri olan Birmingham'da bir konuşma yapacaktı. Konuşmasını hazırlamıştı: iç işleri üzerinde duracak, daha çok sosyal hizmetlere değinecekti. Fransız diplomasi kaynaklarının bu kitap yazarına anlattıklarına göre, Chamberlain o gün öğleden sonra trenle Birmingham'a giderken kararını verdi sonunda. Hazırladığı konuşmayı yırtıp attı ve hemen bambaşka bir konuşma yapmak için gereken notları aldı. Chamberlain, bütün İngiltere'ye ve dolayısile dünyanın büyük bir kısmına radyoyla yayımlanan söylevinde, iki gün önce Avam Kamarasında vermek zorunda kaldığı "çok sınırlı ve titiz... biraz da soğuk ve tarafsız demecinden" ötürü özür diledi. "Bu gece bu demeci düzelteceğimi umuyorum," dedi.

Başbakan, Hitler'in kendisini aldattığını anlamıştı sonunda. Führer'in, Sudetland'ın Avrupadaki son toprak isteği olduğu ve "Çekleri istemediği" üzerindeki teminatına inanmıştı. Şimdi ise Hitler Çeklerin üzerine saldırmış, «kanunu kendi ellerine almıştı.»

«Şimdi bize Çekoslovakya'daki karışıklıkların bu toprak istilasını zorunlu kıldığı söyleniyor... Eğer karışıklıklar varsa bu karışıklıklar dışardan kışkırtılmış değil midir?... Bu eski serüvenin sonu mudur, yoksa bir yenisinin başlangıcı mıdır? Bu, küçük bir devlete yapılan son saldırı mıdır, yoksa bunu başkaları da izliyecek midir? Aslında dünyaya kuvvet zoruyla hâkim olmak yolunda atılmış yeni bir adım mıdır?... Bu ülkeyi ileride ne olacağı belli olmayan birtakım yeni taahhütlere sokmak istemem. Ama savaşın anlamsız ve acı bir şey olduğuna inandığı için bu ulusun, böyle bir meydan okuma halinde bütün gücüyle, meydan okuyana karşı koyma yeteneğini yitirdiğini sanmak büyük bir hâtâ olur.»

Gerek Chamberlain ve gerekse İngiltere için acele ve büyük bir dönüm noktasına gelinmişti. Londra'daki akıllı Alman elçisi, ertesi gün Hitler'i hemen uyardı. 18 Mart tarihinde Alman Dış işleri Bakanlığına yazdığı uzun raporda Herbert von Dirksen şöyle diyordu. "İngiltere'nin Almanya'ya karşı tutumunda temelden bir değişim olmadığı üzerinde bir hayale kapılmak yanlış olur."(39)

Kavgam'ı okumuş olan, haritaya bakıp Çekoslovakya'daki yeni Alman mevzilerini gören, Münih'ten bu yana bâzı Alman çıkışlarını izleyen, ya da son on iki ay içinde Hitler'in Avusturya ile Çekoslovakya'yı kansız olarak nasıl eline geçirdiğini bilen herkes, Hitler'in listesinde, bundan sonra sıranın kime geldiğini kolayca anlayabilirdi. Chamberlain de, hemen hemen herkes gibi, sıranın kimde olduğunu çok iyi biliyordu.

31 Mart günü, Hitler'in Prag'a girmesinden on altı gün sonra, İngiliz Başbakanı Avam Kamarasında şunları söyledi:

«Polonya bağımsızlığını tehdit eden ve Polonya hükümetinin kendi milli kuvvetleriyle karşı koyulmasını gerekli saydığı herhangi bir hareketin başlaması hâlinde Majeste hükümeti, Polonya hükümetine elindeki bütün imkânlarıyla yardım etmeyi zorunlu sayacaktır. Polonya hükümetine bu konuda bir garanti verilmiştir. Fransız hükümetinin de, bu konuda aynı durumda bulunduğunu açıklamam için beni yetkili kılmış olduğunu sözlerime ekliyebilirim.»

Sıra Polonya'ya gelmişti.

XIV

SIRA POLONYA'DA

24 Ekim 1938 günü, Münih'in üzerinden daha bir ay geçmemişken, Ribbentrop Berlin'deki Polonya elçisi Josef Lipski'ye Berchtesgaden'deki Grand Hotel'de üç saat süren bir öğle yemeği verdi. Polonya da, Almanya gibi ve Almanya'nın izniyle, Çekoslovak toprağından bir parça koparmıştı. Alman Dış İşleri Bakanlığının bir muhtırasında belirtildiği gibi, yemek sırasında yapılan görüşmeler "çok dostça bir hava içinde" geçmişti. (1)

Buna rağmen Nazi Dış İşleri Bakanı, hemen taşı gediğine koymakta gecikmemişti. Artık Polonya ile Almanya arasında genel bir anlaşmaya varmanın zamanı gelmişti. Her şeyden önce «Polonya ile Danzig konusunda» görüşmek gerekiyordu. Danzig Almanya'ya «geri verilmeli» idi. Ribbentrop aynı zamanda, Almanya'nın, Polonya Koridorunu kesecek ve Almanya'yı Danzig'e ve Doğu Prusya'ya bağlayacak geniş bir karayolu ve çift hatlı bir demiryolu yapmak niyetinde olduğunu da açık-

ladı. Her iki yol da ülkeler - üstü (extraterritorial) haklardan yararlanacaktı. Son olarak da Hitler, Polonya'nın, Rusya'ya karşı kurulmuş olan Anti - Komintern Pakt'a girmesini istiyordu. Bütün tâvizlere karşılık olarak da Almanya, Polonya - Almanya antlaşmasını on yıldan yirmi yıla çıkarmak ve Polonya sınırlarını garanti etmek istiyordu.

Ribbentrop bu sorunları elçiye "çok gizli olarak" açm... olduğunu belirtmeyi de unutmadı. Elçiden, raporunu Dış İşleri Bakanı Beck'e "sözlü olarak" vermesini istedi. "Aksi halde haberin, özellikle basına sızması ihtimali" vardı. Lipski, görüşmeyi Varşova'ya bildireceğine söz verdi. Ama kendi bakımından, Danzig'in Almanya'ya geri verilmesine "imkân göremediğini" de Ribbentrop'a söyledi. Ayrıca, Hitler'in son zamanlarda iki kere — 5 Kasım 1937 ve 14 Ocak 1938 de — Danzig statüsünde herhangi bir değişikliği desteklemiyeceği üzerinde şahsen verdiği teminatı da hatırlattı (2). Ribbentrop buna hemen cevap vermek istemediğini, ancak Polonyalılara sorunu "bir daha düşünmelerini" tavsiye edeceğini söyledi.

Varşova hükümetinin bir daha düşünmek için zamana ihtiyacı yoktu. Bir Hafta sonra, 21 Ekimde, Dış İşleri Bakanı Beck, kendi Berlin elçisine Almanlara vereceği cevabı ayrıntılarıyla bildirdi Ama elçi, Ribbentrop'la 19 Kasımdan önce bir görüşme sağlayamadı. Nazilerin, cevap vermeden önce Polonyalıların iyice düşünmelerini istedikleri anlaşılıyordu. Polonyalıların cevabı olumsuzdu. Bir anlayış jesti yapmak isteyen Polonya, Serbest Şehir statüsü konusunda varılacak bir Almanya - Polonya anlaşmasını Milletler Cemiyeti garantisinin yerine koymak istiyordu.

Beck tarafından yazılan ve Lipski tarafından Ribbentrop'a okunan muhtırada şöyle deniyordu : "Herhangi başka bir çözüm ve özellikle Serbest Şehiri Almanya'ya bağlamak üzere yapılacak herhangi bir teşebbüs, atışmaya yol açacaktır." Muhtırada ayrıca, Polonya Diktatörü Mareşal Pilsudski'nin, 1943'de-

ki saldırmazlık paktı görüşmeleri sırasında, "Danzig sorununun Almanya'nın Polonya'ya karşı düşüncelerini gösteren en iyi bir ölçü olduğunu" söylediği de belirtiliyordu.

Bu cevap Ribbentrop'un hiç hoşuna gitmedi. "Beck'in tutumuna üzüldüğünü söyledi," ve «Alman tekliflerini ciddi bir suretle ele almalarını, üzerinde çalışmalarını» Polonyalılara tavsiye etti. (3)

Polonyalıların Danzig sorunu konusunda vermiş oldukları red cevabına karşı Hitler'in gösterdiği tepki daha şiddetli oldu. 24 Kasımda Ribbentrop - Lipski görüşmesinden beş gün sonra silâhlı kuvvetler başkomutanlarına yeni bir emir verdi.

ÇOK GİZLİ

«Führer'in emridir : 21.10.1938 tarihli (*) genelgede adı geçen üç ihtimalden ayrı olarak, Danzig Serbest Şehrinin ânî saldırıyla Almanlar tarafından alınması için gereken hazırlıklar da yapılacaktır.

Hazırlıklar aşağıdaki temele göre ayarlanacaktır : ilk şart, siyasi bakımdan elverişli bir durumu kullanarak, Danzig'in **yarı-ihtilâlci** yoldan işgal edilmesidir, **Polonya'ya karşı savaşa girmek değildir.**. (**)

Bu amaç için kullanılacak askerler, aynı zamanda Memelland'ın işgali için ayrılan askerler olmalıdır. Böylelikle, gerekirse her iki hareket de aynı zamanda yapılabilecektir. **Donanma,** Ordu harekâtını denizden destekliyecektir... Silâhlı kuvvetlere bağlı kolların plânları, 10 Ocak 1939'a kadar verilmiş olmalıdır.»

Beck, Almanya'nın Danzig'i almak için yapacağı herhangi bir teşebbüsün «ister istemez» çatışma ile sonuçlanacağını söylemişti, ama Hitler bunun savaşsız olacağına inanıyordu. Mahalli Naziler Danzig'e hâkimdiler ve Südet'ler gibi, emirlerini Berlin'den alıyorlardı. Orada da «yarı - ihtilâlci» bir durum yaratmak zor değildi.

(*) ... inci sayfaya bakınız. Üç «ihtimal» Çekoslovakya'dan geri kalan bölümün tasfiyesi, Memel'in işgali ve Alman sınırlarının korunmasıydı.

(**) Siyahlar belgenin aslında vardır.

Böylece, Avusturya'nın ve Südetland'ın kansız olarak işgaline sahne olan 1938 yılı sona ererken Hitler yeni bir istila planı ile meşgul olmaya başlıyordu. Çekoslovakyanın geri kalan bölümü ile Memel ve Danzig'i almaya hazırlanıyordu. Schuschingg'i ve Beneş'i korkutmak kolay olmuştu. Şimdi sıra İozef Beck'teydi.

Bununla birlikte Führer yılbaşından birkaç gün sonra — 5 Ocak 1939 da — Polonya Dış İşleri Bakanını *Berchtesgaden*'de kabul ettiği sırada, Schuschnigg'e yaptığı ve az sonra da Haça'ya uyguladığı işlemi yapmaya henüz hazır değildi. Önce Çekoslovakya'dan geri kalan bölümün tasfiyesi gerekiyordu. Bu görüşme üzerine yazılmış olan Alman tutanağına göre, Hitler'in o gün uysallığı üstündeydi. "Beck'e hizmet" etmeye "tamamiyle hazır olduğunu" söyliyerek başladı söze. Polonya Dış İşleri Bakanının kafasında "özel" bir şeyin bulunup bulunmadığını sordu. Beck, kafasında Danzig sorununun bulunduğu cevabını verdi. Aynı sorunun Hitler'in kafasını da meşgul ettiği belliydi.

Führer konuğuna "Danzig'in Alman" olduğunu hatırlattı. "Danzig Alman olarak kalacaktır ve ergeç Almanya'nın bir parçası olacaktır," dedi. Bununla birlikte, "Danzig için herhangi bir oldubitti'nin bahiskonusu" olmadığını da temin etti.

Danzig'i istiyordu. Koridoru kesen bir Alman kara ve demiryolu istiyordu. Eğer Beck ile kendisi "eski kalıplardan kurtularak büsbütün yeni yollardan çözüm arayacak olurlarsa" her iki ülkenin de çıkarlarını koruyacak bir anlaşmaya varacaklarından emindi.

Beck emin değildi. Ertesi gün Ribbentrop'a söylediği gibi. Führer'le çok açık konuşmak istemediği halde, "Danzig sorununun çok zor bir sorun olduğu" cevabını verdi. Şansölyenin ileri sürdüğü tekliflerde Polonya için "bir eşitlik" görmüyordu. Bunun üzerine Hitler, Polonya'nın "Koridor da dahil olmak üzere, Almanya ile olan sınırının antlaşmayla garanti edilmiş olmasının" Polonya için "büyük yararı" olacağını belirtti. Bu sözün Beck üzerinde çok etki yapmadığı anlaşılıyordu, ama sonunda sorunu yeniden düşünmeye razı oldu Beck. (4)

Polonya Dış İşleri Bakanı, o gece iyice düşünüp taşındıktan sonra ertesi gün Münih'te Ribbentrop'la bir görüşme yaptı. Eskiden Almanlarla yaptığı görüşmeler, üzerinde iyimser bir etki bıraktığı halde, o gün, Hitler'le görüştükten sonra "ilk olarak kendisini bir karamsarlığın" kapladığını Hitler'e söylemesini Ribbentrop'tan rica etti. Özellikle, Danzig sorunu üzerinde Şansölyenin koyduğu şekilde "bir anlaşmaya varmak imkânını" göremiyordu. (5)

Albay Beck'in de uyanması ve karamsar bir görüşe varması bu kitapta rastladığımız birçok kimseler gibi, biraz geç oldu. Birçok Polonyalılar gibi o da amansız bir Rus düşmanıydı. Fransızları da hiç sevmezdi. Çünkü 1923 de Paris'te Askeri Ataşe iken Fransız ordusuna ait belgeleri sattığı iddiasıyla Fransa'dan kovulmuştu. Bu bakımdan 1932'de Polonya Dış İşleri Bakanı olan bu adamın Almanya'ya yönelmesi çok doğaldı. Başlangıçtanberi Nazi Diktatörlüğüne karşı derin bir sevgi beslemiş, altı yıldan çok bir süredenberi ülkesini Nazi Almanyasına yaklaştırmaya ve Fransa ile olan geleneksel bağı gevşetmeye çalışmıştı.

Almanya ile sınırı olan ülkeler içinde uzun vadede en korkulacak durumda olan Polonya'ydı. Bütün ülkeler içinde Alman tehlikesi karşısında en kör olan ülke de yine Polonya'ydı. Versailles Andlaşmasının hiç bir maddesi, Danzig Koridorunu kuran, Polonyalılara denize çıkışı sağlayan ve böylelikle Doğu Prusya'yı Almanya'dan ayıran madde kadar Almanları kızdırmamıştı. Eski Hansa şehrinin Almanya'dan koparılmış olması, Milletler Cemiyetinin kontrolünde, ama Polonya'nın iktisadi hakimiyeti altında serbest bir şehir durumuna sokulması da Alman halkoyunu aynı derecede kızdırmıştı. Güçsüz ve barışçı

Weimar Cumhuriyeti bile bunu kabul etmemiş, bu durumu Polonyalıların Almanya'ya indirdikleri bir darbe saymıştı. General von Seeckt, yukarıda gördüğümüz gibi (*), daha 1922 de Alman Ordusunun durumunu şöyle anlatmıştı :

«Polonya'nın varlığı Alman hayatının ana şartlarına uymaz ve Polonya'nın varlığına göz yumulamaz. Polonya bizim yardımımızla ortadan kalkmalıdır ve kalkacaktır da. Kendi iç güçsüzlükleri ve Rusya'nın girişeceği hareket sonunda... Polonyanın ortadan kaldırılması, Alman politikasının ana itilimlerinden biri olmalıdır... ve bu amaca Rusya'nın aracılığı ve yardımıyla varılabilir.»

Peygamberce sözlerdi bunlar!

Versailles'de Polonyalılara verilmiş olan Posen ve Polonya Pomeranya'sı (Pomorze) da dahil olmak üzere, Koridoru meydana getiren bütün Alman topraklarının, ancak Polonya'nın Prusya, Rusya ve Avusturya arasındaki bölünüşü sırasında Prusya tarafından ele geçirildiğini Almanlar unutmuş görünüyorlar ya da bu gerçeği hatırlamak istemiyorlardı. Aslında buralarda binlerce yıldanberi Polonyalılar oturmuşlardı ve hâlâ da nüfusun büyük bir kısmı Polonyalıydı.

Versailles'den sonra ortaya çıkan uluslardan hiçbiri Polonya kadar zor günler geçirmemiştir. İlk doğum fırtınası yıllarında Polonya Rusya'ya, Litvanya'ya, Almanya'ya hattâ Çekoslovakya'ya bile saldırgan savaşlara girişti. Çekoslovakya ile dâvâsı, kömürce zengin olan Teschen Bölgesiydi. Yüz elli yıl kadar siyasi özgürlükten yoksun kalan ve böylelikle modern yönetim alanında tecrübesi olmayan Polonyalılar, sürekli bir hükümet kuramadılar, kendi ekonomi ve tarım sorunlarını çözmeye başlayamadılar. 1918 İhtilâlinin kahramanı Mareşal Pilsudski, 1926'da Varşova üzerine yürüdü, iktidarı ele aldı; eskiden sosyalist olduğu halde kendi diktatoryası altında yavaş yavaş garip bir demokrasi rejimi kurdu. 1935'de ölümünden

(*) 338 inci sayfaya bakınız (Cilt I.)

önce yaptığı işlerden biri de Hitler ile bir saldırmazlık paktı imzalamak oldu. Önce de anlattığımız gibi (*), 26 Ocak 1934' de imzalanan bu pakt, Fransa'nın; Almanya'nın doğu komşularıyla kurmuş olduğu ittifak sistemini yıkan ve Milletler Cemiyeti ile bu Cemiyetin dayandığı ortak güvenlik fikrini sarsan ilk hareket oldu. Pilsudski'nin ölümünden sonra, Birinci Dünya Savaşı sırasında Pilsudski'nin Rusya'ya karşı dövüşen eski Polonya Lejyonu liderleri, yâni küçük «Albaylar» gurubu Polonya'yı yönetmeye başladılar. Bunların başında Smigly-Rydz adında biri vardı. Rydz iyi bir askerdi, ama devlet adamı değildi. Dış İşleri, Albay Beck'e bırakılmıştı. Bu yüzden dış politika, 1934'den sonra gittikçe Almanlara yaklaşmaya başlamıştı.

Bu bir intihar politikasıydı. Nitekim Versailles sonunda kurulan Avrupada, Polonya'nın durumuna bakan bir insan, Polonyalıların on Dokuzuncu yüzyılda, ondan önceki yüzyıllarda olduğu gibi, millî karakterlerinde bulunan bir akıntıya kapılarak kendilerini yoketmeye çalıştıklarını, ve yine eskiden olduğu gibi, bu dönemde de, en büyük düşmanlarının kendileri olduklarını görecekti. Danzig ve Koridor varoldukça Polonya ile Nazi Almanyası arasında sürekli bir barış olamazdı. Polonya, iki dev komşusu, Rusya ve Almanya ile başa çıkmaya çalışacak kadar güçlü değildi. Polonya'nın Sovyetler Birliği ile ilişkileri 1920 denberi zaten sürekli olarak bozuktu. Polonya, o yıl Dünya savaşından yorgun çıkmış ve iç savaşla gücünü yitirmiş olan Rusya'ya saldırmış, iki devlet arasında şiddetli çatışmalar olmuştu. (**)

(*) 338 - 339'uncu sayfalara bakınız. (Cilt I)

(**) Bu savaşın sonunda, Polonya, doğu sınırını Sovyetler Birliğinin zararına olarak, etnografik Curzon hattının 200 kilometre doğusuna aldı, böylelikle dört buçuk milyon Ukraynalı ve bir buçuk milyon Beyaz Rus, Polonya yönetimine geçti. Bundan ötürü Polonya'nın ne batı ne de doğu sınırlarını, ne Almanya ne de Rusya kabul ediyordu. Berlin ile Moskova 1939'da birbirlerine yaklaşmaya başladıkları sırada Batı demokrasilerinin bu gerçeği göremedikleri anlaşılıyor.

Bu kadar amansız Rus düşmanı olan bir ülkenin dostluğunu kazanmak ve ayrıca onu Cenevre ve Paris'ten ayırmak ve böylelikle Versailles sistemini yıkmak fırsatını eline geçiren Hitler, kendi teşebbüsüyle 1934'de Polonya - Almanya Paktını gerçekleştirmişti. Pakt Almanya'da pek iyi karşılanmamıştı. Seeckt'in günündenberi Ruslardan yana ve Polonya düşmanı olan Alman Ordusu, Paktı tutmadı. Ama Pakt bir süre için Hitler'in işine yaradı. Polonya'nın sevimli dostluğu ona ilk başarılarını sağlamaya yaradı: Ren'e yeniden girdi; Avusturya ile Çekoslovakya'yı haritadan sildi. Almanya'yı güçlendiren, Batıyı güçsüzlendiren ve Doğuyu tehdit eden bütün bu çıkışları Varşovadaki ahbap Albaylar zevkle ve anlaşılmaz bir körlükle seyrettiler.

Polonya Dış İşleri Bakanı, yeni yılın hemen başlangıcında, Hitler'in istekleri karşısında, kendisinin dediği gibi, karamsarlığa düşmüştü; ama ilkbaharın başlarında durumu daha da kötüleşmişti. Gerçi Hitler, 30 Ocak 1939'da *Reichstag*'da verdiği yıldönümü söylevinde "Almanya ile Polonya arasındaki dostluk"tan çok iyi kelimelerle söz etmiş ve bu dostluğun "Avrupanın siyasi hayatındaki güven etkenlerinden biri" olduğunu açıklamıştı, ama Ribbentrop bu söylevden dört gün önce Varşova'ya yaptığı ziyaret sırasında bu konuda daha açık konuşmuştu. Hitler'in Danzig ve Koridordan geçecek ulaşımla ilgili isteklerini, Beck'e bir daha hatırlatmış, bu isteklerin "çok ılımlı" oldukları üzerinde direnmişti. Ama Alman Dış İşleri Bakanı ne bu sorunlara ne de Polonya'nın Rusya'ya karşı Anti-Komintern Pakta katılması üzerindeki direnmelerine doyurucu bir cevap alabilmişti (6). Albay Beck, dostlarına karşı ihtiyatlı davranıyordu. Ama aslında kıvranmaya başlamıştı. 26 Şubatta Varşova'daki Alman elçisi, Beck'in, Martın sonunda kendisini Londra'ya dâvet ettirmeye çalıştığını ve bundan sonra da Paris'e gidebileceğini Berlin'e bildirdi. Polonya geç kalmıştı,

ama Moltke'nin raporunda bidirdiği gibi, "Danzig sorunu üzerinde Almanya ile bir çatışma çıkmasından korktuğu için... Batı demokrasileriyle ilişki kurmak istiyordu" (7). Adolf Hitler'in azgın iştahını doyurmaya çalışmış olan herkes gibi Beck'in de artık gözü açılmaya başlamıştı.

Hitler, 15 Martta Bohemya ile Moravya'yı işgal ederek askerlerini Slovakya «bağımsızlığını» korumaya gönderince, gözü büsbütün ve sonsuzca açıldı Beck'in. Polonya o sabah, hem Kuzeyde Pomeranya ve Doğu Prusya sınırlarında hem de güneyde Slovakya sınırı boyunca Alman Ordusuyla karşı karşıya bulunduğunu gördü. Bir gece içinde askerî durum bozulmuştu.

21 Mart 1939 Avrupanın savaşa doğru ilerleyişinde her zaman hatırlanacak bir gündür.

O gün Berlin'de, Varşova'da ve Londra'da sıkı bir diplomasi faaliyeti vardı. Fransız Cumhurbaşkanı, yanına Dış İşleri Bakanı Bonnet'yi alarak İngiltere başkentinde yüksek kademede bir görüşme yapmaya gitmişti. Chamberlain, Fransızlara, her iki ülkenin Polonya ve Sovyetler Birliği ile birleşerek, dört devletin Avrupada bir saldırıyı önlemek üzere hemen birbirlerine danışacaklarını bildiren resmi bir bildiri yayımlamalarını teklif etti. Üç gün önce de Litvinov — bir yıl önce *Anschluss*'dan sonra yaptığı gibi — bir Avrupa konferansı teklif etmişti. Bu sefer Fransa, İngiltere, Polonya, Rusya, Romanya ve Türkiye biraraya gelerek Hitler'i durduracaklardı. Ama İngiliz Başbakanı bu fikri «zamansız» bulmuştu. Moskova'ya güvenemiyor, en fazla yapacağı şeyin Sovyetler Birliği de dahil olmak üzere, bir dört - devlet «bildirisi» yayımlamak olacağını düşünüyordu. (*)

(*) Chamberlain 26 Martta yazdığı özel bir mektupta şöyle diyor. "Rusya'ya hiç güvenmediğimi itiraf etmeliyim. İstese bile iyi bir taarruza geçebileceğine hiç inanmıyorum ve amaçlarına da güvenmiyorum...

Chamberlain'in teklifi aynı günde, yâni 21 Martta, İngiliz elçisi tarafından Varşova'da Beck'e sunuldu. Bildiriye Rusya'nın da katılması bahiskonusu olduğu için teklif biraz soğuk karşılandı. Polonya Dış İşleri Bakanı, Chamberlain'den çok Sovyet Rusya'dan kuşkulanıyordu. Bundan başka, Chamberlain'in Rus askerî yardımının değersizliği üzerindeki görüşüne de katılıyordu. Nitekim bu görüşünü felâket gününe kadar da hiç değiştirmedi.

Ama 21 Mart gününün Polonya için en önemli olayı Berlinde geçti. Ribbentrop, Polonya elçisinden, öğle üzeri kendisine gelmesini rica etti. Lipski'nin sonradan verdiği raporda belirttiğine göre, Alman Dış İşleri Bakanı kendisine karşı ilk olarak soğuk davranmakla kalmadı, aynı zamanda saldırıya da geçti. Führer'in, "Polonya'nın tutumuna gittikçe şaştığını" söyledi. Almanya; Danzig ve Koridordan geçecek olan kara ve demiryolu konusundaki isteklerine doyurucu bir cevap istiyordu. Polonya ile Almanya arasında sürekli dostluk ilişkileri kurulması zorunluydu. Ribbentrop, "Polonya'nın Rusya ile Almanya arasında orta bir yol tutamıyacağını" açıkca belirtti. Polonya için tek kurtuluş yolu «Almanya ve Almanya'nın Führer'i ile akıllıca bir ilişki kurmak» tı. Ortak bir «Sovyet - düşmanı politika» izlenmesi du bunun içindeydi. Ayrıca Führer, Beck'in «Kısa bir zaman içinde Berlin'e gelmesini» arzu ediyordu. Bu arada Ribbentrop, Polonya elçisinin, hemen Varşova'ya gidip durumu kendi Dış İşleri Bakanına şahsen açıklamasını tavsiye etti. Lipski sonradan Beck'e şunları söyledi : "Ribbentrop (Hitler ile yapılacak) görüşmenin geri bırakılmamasını tavsiye etti; yoksa Şansölye'nin bu davranıştan Polonya'nın tekliflerini reddettiği sonucunu çıkarabileceğini söyledi." (8)

Ayrıca, Polonya, Romanya ve Finlandiya gibi küçük devletler kendisinden nefret etmekte ve şüphelenmektedirler." (Felling, **The Life of Neville Chamberlain**, s. 603)

Lipski, Alman Dış İşleri Bakanlığından çıkmadan önce, Litvanya Dış İşleri Bakanlığı ile yaptığı görüşme konusunda birşey söyleyip söyliyemiyeceğini Ribbentrop'a sordu. Alman, "bir çözümü gerektiren" Memel sorununu görüştüklerini söyledi.

Gerçekten de Ribbentrop, Roma'ya yaptığı ziyaretten sonra Berlin'den geçen Litvanya Dış İşleri Bakanı Juozas Urbays'ı bir gün önce kabul etmiş, Litvanya'dan Memel bölgesini hemen Almanya'ya devretmesini istemişti. Yoksa "Führer bir şimşek hızıyla harekete" geçecekti. Litvanyalıların "dışardan bir yardım umarak kendilerini aldatmamalarını" da sözlerine ekledi. (9)

Nitekim birkaç ay önce, 12 Aralık 1938 de, Fransız elçisi ile İngiliz maslahatgüzarı, Memel'deki Alman halkının bir isyan hazırlamakta olduğu üzerine gelen raporlara Alman hükümetinin dikkatini çekmiş ve İngiltere ile Fransa tarafından garanti edilmiş olan Memel statüsüne uyulması için yetkisini kullanması Alman hükümetinden istenmişti. Dış İşleri, bu konuda verdiği cevapta İngiliz - Fransız *démarche*'ı karşısında hayretini belirtmiş, Ribbentrop da, bu gibi çıkışlar sürüp gittiği takdirde «Fransızlarla İngilizlerin sonunda Alman işlerine karışmaktan bıkıp usanacaklarını» umduğunu iki elçiye bildirilmesini emretmişti. (10)

Alman hükümeti ve özellikle parti ve S.S.liderleri, Memel Almanlarını bir süredenberi Avusturya ve Südet olaylarında gördüğümüz biçimde örgütlüyorlardı. Alman silahlı kuvvetleri de bu konuda işbirliğine çağırılmış ve Hitler, yukarıda gördüğümüz gibi (*), Münih'ten sonra, askerî şeflerine, Çekoslovakya'nın kalan bölümünün tasfiyesi ile birlikte Memel'in işgaline de hazırlanmalarını emretmişti. Alman Donanması, deniz kıyısı olmayan Avusturya ve Sudetland işgaline katılmak fırsatını

(*) 673'üncü sayfaya bakınız.

bulamadığı için Hitler, Memel'in denizden alınmasını kararlaştırmıştı. Kasım ayında, «Stettin Nakliye Manevrası» şifresini taşıyan Donanma planları hazırlandı. Hitler'le Amiral Raeder, Alman Donanma gücünü bu küçük gösteride ortaya koymak istiyorlardı. Bu amaçla 22 Martta, Führer'in Prag'a girişinden tam bir hafta sonra, savunmasız Litvanya, Alman ültimatomu karşısında daha teslim olmaya vakit bulamadan, Swinemuende'den cep kruvazörü *Deutschland*'a binerek Memel'e doğru yola çıktılar.

Sonradan, Nuremberg'te, Nazilerin yaban metotlarından tiksinmiş olduğunu söyleyen Weizsaecker, 21 Martta Litvanya hükümetine bir nota vererek, Litvanyalılara «kaybedilecek zaman» kalmadığını bildirmiş, yetkili kimselerin Memel bölgesinin Almanya'ya verilmesi için gereken belgeyi imzalamak üzere hemen ertesi gün «özel bir uçakla» Berlin'e gelmelerini istemişti. Litvanyalılar bu emre boyun eğerek, 22 Mart öğleden sonra geç vakit Berlin'e geldiler; ama kruvazöründe heyecanla bekleyen deniz budalası Hitler'in zoruyla ve şahsen Ribbentrop tarafından yönetilen Alman baskısına rağmen, Litvanyalılar teslim olmak için vakit istediler. Ele geçirilen Alman belgelerinden anlaşıldığına göre, Hitler, önce *Deutschland* kruvazöründen iki kere, acele telsizle, Litvanyalıların istenilen şekilde teslim olup olmadıklarını Ribbentrop'tan sordu. Diktatörle Amiral, Memel limanını topa tutup tutmıyacaklarını öğrenmek istiyorlardı. Sonunda, 23 Mart gecesi saat 1.30'da Ribbentrop, efendisine Litvanyalıların belgeyi imzaladıkları haberini radyoyla ulaştırabildi. (11)

Hitler, ayın yirminci günü öğleden sonra saat 2.30'da, yeni işgal edilen bir şehre yine büyük bir zaferle ayak bastı ve Memel'de, Stadttheater'de, "kurtarılmış" çılgın bir Alman kalabalığına daha söylev verdi. Versailles Andlaşmasının bir maddesi daha yitirilmişti. Kansız bir zafer daha kazanılmıştı. Führer elbetteki bilemezdi, ama bu zafer son kansız zaferiydi.

Polonya'daki Alman elçisi Hans - Adolf von Moltke, ertesi gün Varşova'dan Berlin'e, Almanların Memellandı ilhak etmelerinin Polonya hükümeti için "çok feci bir sürpriz" olduğunu bildiriyordu. Elçi, raporunda şunu da söylüyordu. "Bunun başlıca nedeni, genel olarak, sıranın Danzig ve Koridora gelmiş olmasından korkulmasıdır." (12). Elçi, aynı zamanda, Polonya yedeklerinin silâh altına çağırılmakta olduklarını da bildiriyordu. Ertesi gün, yâni 25 Mart günü, *Abwehr* Şefi Amiral Canaris, Polonya'nın üç sınıfı seferber ettiğini ve askerlerini Danzig dolaylarında toplamakta olduğunu haber verdi. General Keitel, bu hareketin «Polonyalıların saldırgan niyetler» beslediğini gösterdiğine inanmıyordu, ama Keitel'in dediğine göre, Ordu Genel Kurmayı «durumu daha ciddiye alıyordu». (13)

Hitler, 24 Martta Memel'den döndü ve ertesi gün Ordu Başkomutanı General von Brauchitsch ile uzun uzadıya konuştu. Generalin bu görüşme üzerine verdiği gizli rapordan anlaşıldığına göre Lider, Polonya'ya nasıl işlem yapacağına henüz kesin olarak karar vermiş değildi (14). Aslında bu karmakarışık kafanın içi birtakım çelişmelerle doluydu. Elçi Lipski ertesi gün, yâni 26 Martta, dönecekti. Ama Hitler kendisini görmek istemiyordu.

«Lipski, 26 Mart Pazar günü Varşova'dan dönecek (diye yazıyor Brauchitsch). Polonya'nın Danzig konusunda bir anlaşmaya hazır olup olmadığını soracaktı. Führer 25 günü gecesi buradan ayrıldı. Lipski'nin dönüşünde burada olmak istemiyor. Kendisi önce Ribbentrop'la görüşecek. Bununla birlikte Führer, Danzig sorununu kuvvet zoruyla çözmek istemiyor. Bunu yaparak Polonya'yı İngiltere'nin kollarına atmak niyetinde değil.

Eğer Lipski'nin sözlerinden, Polonya hükümetinin kendi halkına karşı Danzig'i isteyerek vermek sorumluluğunu üzerine almaktan çekindiği ve çözümün, bir oldu-bitti karşısında onlar için daha kolay olacağı anlaşılacak olursa Danzig'in askeri işgali ancak o zaman sözkonusu olabilir.»

Yukarıdaki yazı Hitler'in o sıradaki düşüncelerini ve karakterini çok iyi yansıtıyor. Üç ay önce, Almanya'nın Danzig'de bir oldu - bitti yapmıyacağı hususunda Beck'e söz vermişti. Polonya halkının, Danzig'in Almanya'ya verilmesine hiçbir zaman râzı olmıyacağını, Polonya Dış İşleri Bakanının belirttiğini de hatırlıyordu. Almanlar Danzig'i alırlarsa, böyle bir oldu - bitti, Polonya hükümetinin işini daha da kolaylaştırmış olmıyacak mıydı? Hitler, yabancı muarızlarının zayıf noktalarını yakalamakta ve bunlardan yararlanmakta büyük bir dehâ sahibi olduğunu göstermişti. Ama, hemen hemen ilk olarak bu olayda, aklı işlememeye başlamıştı. Polonya'yı yöneten «Albaylar» orta çapta, karışık birtakım adamlardı. Ama Danzig'te bir oldu - bitti ile karşılaşmak, istedikleri ya da kabul edebilecekleri son bir durumdu.

Serbest Şehir, Hitler'in kafasında üstün bir yer tutuyordu ama, Münih'te Südetland'ın kendisine verilmesinden sonra, Çekoslovakya konusunda olduğu gibi, Danzig konusunda da daha ileriyi düşünüyordu.

«Führer bir süre için Polonya sorununu çözmek istemiyor (diyor Brauchitsch). Bununla birlikte bu sorunun üzerinde çalışılması gerekiyor. Yakın bir gelecekte varılacak herhangi bir çözüm özellikle elverişli siyasi şartlara dayanmalıdır. Bu takdirde Polonya o kadar feci şekilde yere serilecektir ki artık önümüzdeki birkaç on yıl için siyasi bir etken olarak hesaba katılması gerekmiyecektir. Führer bu çözümün, Doğu Prusya'nın doğu sınırından başlıyarak Yukarı Silezya'nın doğu köşesinde biten bir hat olabileceğini düşünüyor.»

Brauchitsch bu sınırın neyi gösterdiğini çok iyi biliyordu. Bu hat, Polonya'nın daha ortada bulunmadığı yıllarda geçerli olan ve sonradan Versailles tarafından ortadan kaldırılan Almanya doğu sınırıydı.

Hitler'in Polonya cevabı üzerinde biraz şüphesi olduysa bile bu şüphe elçi Lipski'nin 26 Mart Pazar günü Berlin'e dönmesi ve ülkesinin cevabını bir muhtıra şeklinde yazılı olarak

vermesi üzerine büsbütün dağıldı (15). Ribbentrop muhtırayı hemen okudu ve reddetti; Polonya'nın aldığı seferberlik tedbirleri üzerine bağırıp çağırdı ve bunun «olabilir sonuçları» üzerinde elçiyi uyardı. Polonya askerlerinin Danzig topraklarını herhangi bir şekilde ihlal etmesini Almanya'ya karşı girişilmiş bir saldırı sayacağını söyledi.

Polonya cevabı, yumuşak bir dille yazılmıştı ama yine de Alman isteklerini kesin olarak reddediyordu. Koridor'da Alman kara ve demiryollarının yapımını kolaylaştıracak yeni tedbirlerin görüşülmesi isteniyordu. Ancak bu çeşit ulaşımların ülkeler - üstü haklara sahip olması kabul edilmiyordu. Polonya, Danzig konusunda Milletler Cemiyeti statüsünün yerine bir Polonya - Almanya garantisi koymak istiyordu, ama Serbest Şehiri Almanya'nın bir parçası olarak görmek niyetinde değildi.

Nazi Almanyası o sıralarda kendi isteklerine küçük bir ulusun boyun eğmediğini görmeye alışkın değildi. Ribbentrop Lipski'ye "başka bir devletin aldığı birtakım tehlikeli tedbirleri" hatırlattı. Ribbentrop bu sözüyle açıkca, bölünmesine Polonya'nın da yardım ettiği Çekoslovakya'yı kastediyordu. Lipski'nin, ertesi gün Ribbentrop tarafından yeniden Dış İşleri Bakanlığına çağırıldığı zaman, Nazi Almanyasının, Avusturya ve Çekoslovakya'ya karşı başarıyla uyguladığı aynı taktiklere yeniden başvuracağını aynı açıklıkla anlamış olması gerekirdi. Nazi Dış İşleri Bakanı, Polonya'da Alman azınlığına karşı yapılan mezalimden şiddetle söz etti ve bunun "Almanya'da korkunç etkiler" yarattığını söyledi.

«Sonuç olarak, (Alman) Dış İşleri Bakanı, Polonya Hükümetini artık anlayamadığını söyledi... Polonya elçisinin dün getirmiş olduğu teklifler bir anlaşma temeli sayılamazdı. İki ülke arasındaki ilişkiler bundan ötürü hızla bozulmaktaydı.» (16)

Varşova, Viyana ve Prag gibi kolay kolay korkutulmuyordu. Ertesi gün, 28 Martta Beck, Alman elçisini görüşmeye çağırdı. Ribbentrop'un, Polonya'nın Danzig'e karşı girişeceği

bir hareketi bir savaş nedeni *(casus belli)* sayacağı konusundaki sözüne karşılık, kendisi de, Almanya'nın ya da Danzig'teki Nazi Senatosunun, Serbest Şehir statüsünü değiştirmek amacıyla girişeceği bir hereketi Polonya'nın bir savaş nedeni sayacağını söyledi.

Elçi, "Ancak süngünün ucu boğazınıza dayandığı zaman görüşmeye yanaşmak istiyorsunuz!" diye bağırdı.

Beck, "Bu sizin kullandığınız metod" diye cevap verdi. (17)

Aklı başına gelmiş olan Polonya Dış İşleri Bakanı, Berlin'e karşı Beneş'ten daha kesin olarak direnmeyi göze almıştı; çünkü bir yıl önce Hitler'in Çekoslovakya üzerindeki isteklerini yerine getirmek için o kadar uğraşan İngiliz hükümetinin, şimdi Polonya konusunda büsbütün başka bir yol izleyeceğini biliyordu. Polonya'nın Rusya ile hiç bir şekilde birarada bulunmayacağını ileri sürerek, İngilizlerin dörtlü bildiri teklifini Beck, daha dün torpillemişti. Bunun yerine, 22 Martta Varşova'daki İngiliz elçisi Sir Howard Kennard'a İngiltere ile Polonya arasında üçüncü bir devlet tarafından saldırı tehlikesi halinde danışma sağlayacak gizli bir anlaşmanın hemen yapılmasını teklif etmiş bulunuyordu. Ama Alman askerlerinin Danzig ve Koridor boylarındaki hareketlerinden ve Almanların Polonya üzerindeki istekleri hakkında İngiliz haberalma servislerinin verdiği raporlardan (Beck böyle bir isteğin ileri sürüldüğünü İngilizlerden saklamıştır,) telâşlanan Chamberlain ile Halifax yalnızca «danışma»yla kalmayı doğru bulmadılar, daha ileri gitmek istediler.

30 Mart günü akşamüstü Kennard, Alman saldırısı halinde işleyecek bir İngiliz - Fransız karşılıklı yardım anlaşmasıyla ilgili bir teklif verdi (*). Ama olaylar bu tedbiri de aşıyordu. Almanya'nın yakında Polonya'ya saldıracağı üzerine alınan son raporlar, İngiliz hükümetini harekete geçirdi ve aynı günün akşamı, İngiltere'nin bu arada, Polonya bağımsızlığı için vereceği tek yanlı garantiye bir itirazı olup olmadığı Beck'ten soruldu. Chamberlain, Parlamentoda bu konuda sorulan bir soruyu cevaplıyacağı için ertesi güne kadar bu teklife bir cevap verilmesi isteniyordu. Beck — ne kadar memnun olmuş olacak ki — hemen hiç bir itirazı bulunmadığı cevabını verdi. Kennard'a "tereddütsüz mutabık" olduğunu söyledi. (19)

Ertesi gün, yukarıda gördüğümüz gibi Chamberlain, Avam Kamarasında tarihsel açıklamasını yaptı ve «Polonya bir saldırıya uğradığı ve bu saldırıya karşı koyduğu takdirde» büyük Britanya ile Fransa'nın "Polonya hükümetine ellerindeki bütün imkânlarla yardım edeceğini" dünyaya ilân etti.

İngiltere'nin, Mart sonunda Polonya'ya birdenbire tek yanlı bir garanti vermesi, yazarın da kendi gözleriyle gördüğü gibi, Berlin'de büyük bir hayret uyandırdı; Almanya'nın batı ve doğusundaki ülkelerde ise büyük memnunluk yarattı. Yukarıda da gördüğümüz gibi Almanlar, ardarda 1936'da Ren'in silâhlandırılmış topraklarına girdikleri zaman, 1938'de Avusturya'yı aldıktan sonra Sudetland'a göz dikerek Avrupa barışını tehdit ettikleri sırada, dahası on beş gün önce Çekoslovakya'yı ele geçirdiklerinde bile, İngiltere ile Fransa, Rusya'nın da yardımıyla, Hitler'i durdurmak için harekete geçebilirler ve bu hareket onlara çok daha az pahalıya mal olurdu. Ama barıştan şaşmayan Chamberlain o sırada bu gibi hareketlere girişmekten çekinmişti. Bu kadarlıkla da kalmamış, daha da ileri gitmiş, kendisinin de dediği gibi, Adolf Hitler'in komşu ülkelerde iste-

(*) Kennard'a gönderilen telgraf talimatında (18), Rusya'nın açıkta bırakılacağı belirtiliyordu. «Sovyetler Birliği,» deniyordu, "planımıza açıkça dahil edildiği takdirde durumu pekleştirmek için yapacağımız teşebbüslerin yarıda kalacağı anlaşılıyor. Yabancı ülkelerdeki Majeste hedyetlerinden aldığımız birçok telgraflarda, Rusya'nın katılması yalnız bizim yapıcı çabalarımızın başarıya ulaşmasını tehlikeye düşürmekle kalmayacak, aynı zamanda, Anti-Komintern Pakta katılmış taraflar arasındaki ilişkileri de pekleştirecek ve birçok dost hükümetler arasında tedirginlik yaratacaktır, denilmektedir."

diği yerleri almasına yardım ederek siyasi hayatını tehlikeye atmıştı. Avusturya'nın bağımsızlığını kurtarmak için hiç bir şey yapmamıştı. Almanya'nın Doğu sınırlarında yaşayan uluslar arasında tek Batı dostu demokratik ülke olan, Milletler Cemiyetini ve Ortak Güvenlik fikrini destekleyen Çekoslovakya'nın bağımsızlığını ortadan kaldırmak için Alman Diktatörü ile elele çalışmıştı. İngiltere'nin Fransa'ya ancak iki tümen gönderebilecek durumda bulunduğu ve Alman Ordusunun ise iki cephede savaşacak ve Alman generallerinin kendi ifadelerine göre, Çek savunma sistemine girecek gücü olmadığı bir sırada. Çekoslovakya'nın güçlü dağ tahkimatı ardında mevzi almış, iyi yetişmiş ve iyi silâhlandırılmış otuz beş tümeninin *Batı* için taşıdığı değeri bile anlayamamıştı.

Ama şimdi Chamberlain, birçok şeyleri bile bile ve umursamadan verdikten sonra, Çekoslovakya'nın geri kalan bölümlerinin Hitler tarafından işgali üzerine anlaşılmaz bir tepki göstererek, o güne kadar Hitler'le yakın işbirliği yapmış, Almanya ile birlikte sırtlanlar gibi Çekoslovak'yanın ölüsüne üşüşmüş ve İngiltere ile birlikte Alman istilâsına yardım etmekle ülkesini askerî bakımdan savunulamıyacak duruma sokmuş (*), si-

(*) Chamberlain, Polonya'nın askeri bakımdan güçsüz olduğunu elbetteki bilmiyor değildi. Varşova'daki İngiliz Askerî Ataşesi Albay Sword, bir hafta önce, 22 Martta, Londra'ya gönderdiği uzun bir raporda Polonya stratejik durumunun feci olduğunu, Polonya'nın "üç yandan Almanya tarafından" sarılmış bulunduğunu ve Polonya silâhlı kuvvetlerinin, özellikle modern silahlar ve cihazlar bakımından eksikliklerini uzun uzadıya anlatmıştı. (20)

Albay Beck, 6 Nisanda Londra'da karşılıklı yardım paktını görüştüğü sırada, Albay Sword ile Varşova'daki İngiliz Hava Ataşesi Gurup Yüzbaşısı Vachell daha kötü raporlar göndermişlerdi. Vachell, Polonya hava kuvvetlerinin gelecek on iki ay içinde «600 den daha çok uçağa sahip olamıyacağını, ve bunlardan çoğunun ise Alman uçaklarıyla başa çıkacak güçte» bulunmadığını bildirmişti. Sword da Polonya kara ordusu ile hava kuvvetlerinin, modern teçhizat bakımından çok güçsüz olduğunu ve topyekûn bir Alman saldırısına karşı ancak sınırlı bir mukavemet

yasi bakımdan yetersiz bir «Albaylar» cuntasının yönettiği bir doğu ülkesine, birdenbire tek yanlı bir garanti vermeye kalkışmıştı. Ve son dakikada da, böyle bir tehlikeyi göze alırken, yeni Nazi saldırılarına karşı ortak harekete geçme teklifini bir yılda iki kere geri çevirdiği Rusya'nın yardımını hesaba katmak zahmetine katlanmamıştı.

Son olarak da, bir yıldan çok bir süredenberi İngiltere'nin hiç bir zaman yapmayacağını söylediği bir şeyi yapmıştı: ülkesinin savaşa girip girmemesi kararını başka bir ulusa bırakmıştı.

Böyle olduğu halde, İngiliz Başbakanının, biraz geç olmakla birlikte çarçabuk aldığı karar, Hitler'i yepyeni bir durum karşısında bıraktı. İngiltere'nin, yeni saldırılara geçmesi halinde bundan böyle karşısına dikileceği anlaşılıyordu. Batı demokrasileri bir yanda durup ne yapmaları gerektiğini aralarında konuşurlarken, öteyanda, yabancı bir ulusu ele geçirivermek tekniği sökmiyecekti artık. Kaldı ki, Chamberlain'in davranışı, Almanya'ya karşı bir devletler koalisyonunun kurulması konusunda atılmış ilk ciddi bir adım gibiydi. Bu harekete başarıyla karşı konulmadığı takdirde, Bismarck'tan bu yana Almanya için her zaman bir kâbus olarak kalmış olan kuşatılma tehlikesi yeniden ortaya çıkabilirdi.

BEYAZ DURUM .....

Hitler Chamberlain'in Polonya'ya garanti verdiğini duyar duymaz her zamanki öfke nöbetlerinden birine tutuldu. Bir ara ya-

gösterebileceğini belirtmişti. Elçi Kennard da ataşelerinin raporlarını özetliyerek, Polonyalıların Koridor'u ya da Batı Cephesini Almanya'ya karşı savunamıyacaklarını ve Polonya'nın ortasındaki Vistül nehrine kadar, çekileceklerini Londra'ya bildirmiş ve şunu eklemişti : Polonya için «Rusya'nın dostluğu büyük bir önem taşır.» (21)

nına *Abwehr* Şefi Amiral Canaris girmiş. Amiralin anlattığına göre Hitler, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, mermer masanın üstüne yumruklarını vurup duruyormuş. Yüzü öfkeden allak bullakmış. İngilizlere atıp tutuyor, "Ben onlara gösteririm!" diye bağırıyormuş. (22)

Ertesi gün 1 Nisanda Hitler, Wilhelmshaven'de *Tirpitz* zırhlısının denize indirilmesi sırasında, bir konuşma yaptı. Ortalığa meydan okuyordu ama kendisine de pek güvenmeyen bir hali vardı, çünkü yaptığı konuşmanın radyodan doğrudan doğruya yayımlanmasını son dakikada yasakladı. Konummanın, sonradan yeniden düzenlenerek, plâktan verilmesini istedi (*). Yeniden yapılan yayında bile İngiltere ile Polonya'ya karşı yer yer uyarmalar vardı.

«(Batılı Müttefikler) uydu devletler yaratarak, bu devletleri Almanya'ya karşı harekete geçirecekleri güne kadar Almanya'nın sabırla bekliyeceğini sanıyorlarsa bugünkü Almanya'yı, Savaştan önceki Almanya ile karıştırdıklarını onlara söylemek isterim.

Bu devletler için kestaneyi ateşten çıkarmaya hazır olduklarını ilân edenler ellerinin yanacağını bilmelidirler.

Başka ülkelerde silâhlanacaklarını ve daha da silâhlanmaya devam edeceklerini söyledikleri zaman ben bu devlet adamlarına yalnızca şunu söylerim : 'Bana hiç bir zaman pes dedirtemezsiniz!' Ben bu yolda yürümeye kararlıyım.»

(*) Amerikan radyolarına yapılan röle yayın Hitler konuşmaya başlar başlamaz kesildi. Bunun üzerine New York'ta Hitler'in öldürüldüğü haberi yayıldı. Yayın birdenbire kesildiği sırada Berlin'de, Alman Yayın Kurumunun kısa dalga kontrol odasında, New York'taki **Columbia Broadcasting System**'e yapılan röle yayının başındaydım. Ben karşı koyunca Alman memurları emrin Hitler tarafından verilmiş olduğu cevabını verdiler. On beş dakika sonra CBS bana New York'tan telefon ederek Hitler'in öldürüldüğü haberinin doğru olup olmadığını sordu. Doğru olmadığını hemen söyledim, çünkü Wilhemshaven'e açık bulunan başka bir devreden Hitler'in bağıra bağıra konuştuğunu işitiyordum. O gün Hitler'i öldürmek zordu, çünkü konuşmasını kurşun geçmez bir camın arkasından yapıyordu.

Hitler, radyodan yapılan doğrudan doğruya yayını kestirmekle, yabancı ülkelerde halkoyunu çok kışkırtmamaya dikkat ettiğini göstermiş oluyordu. Chamberlain'e ilk cevap olmak üzere Hitler'in, İngiliz - Alman Deniz Anlaşmasını yırtacağı, o gün Berlin'den bildiriliyordu. Ancak o günkü konuşmasında, İngiltere bu anlaşmaya bağlı kalmak istemediği takdirde, Almanya'nın bunu "çok soğukkanlılıkla kabul edeceğini" söylemekle yetinmişti.

Hitler, eskiden de çok yaptığı gibi, bilinen barış havasıyla bitirmişti konuşmasını: "Almanya başka halklara saldırmak niyetinde değildir... Bu inançtan ötürü önümüzdeki parti kurultayına 'Partinin Barış Kongresi' adını vermeyi üç hafta önce kararlaştırdım" Bu slogan, 1939 yaz mevsimi ilerledikçe, daha da gülünçleşti.

Halk için söylenmiş sözlerdi bunlar. Öteyandan, Hitler, Chamberlain ile Albay Beck'e vereceği cevabı iki gün sonra, 3 Nisanda, büyük bir gizlilik içinde verdi: Cevap silâhlı kuvvetler için çıkarılan çok gizli bir emirden ibaretti. Emrin beş kopyası vardı ve «Beyaz Durum» adını taşıyordu. Dünya tarihinde bu şifre üzerinde sonradan çok durulacaktır.

ÇOK GİZLİ

Beyaz Durum

«Polonya'nın bugünkü davranışı... gerektiğinde, bu yönden gelecek herhangi bir tehlikenin kaldırılması için askeri hazırlıklara başlanılmasını zorunlu kılmaktadır.

1. Siyasi İhtiyaçlar ve Amaçlar

Amaç, Polonya askeri gücünü yok etmek ve doğuda millî savunma ihtiyaçlarını karşılayacak bir durum yaratmaktır. Danzig Serbest Şehri, en geç, çatışmaların başladığı sırada Almanya topraklarının bir parçası olarak ilân edilecektir.

Siyasi liderler, olabildiği takdirde, Polonya'yı ayrı tutmayı, yânî savaşı yalnızca Polonya ile sınırlamayı bir ödev sayacaklardır.

Fransa'da iç çatışmaların artması ve bu yüzden İngiltere'nin daha

çekingen davranması uzak olmayan bir gelecekte böyle bir durum yaratabilir.

Rusya tarafından yapılacak bir müdahalenin... Polonya'ya bir yararı dokunmaz... İtalya'nın durumunu Roma-Berlin Mihveri tâyin etmiş bulunmaktadır.

2. Askeri sonuçlar

Batı demokrasileri arasındaki ayrılıklar, Alman silahlı kuvvetlerinin büyük amacı olmakta devam edecektir. "Beyaz Durum" bu hazırlıklar için yalnızca yedek bir yardımcı hizmetini görecektir...

Eğer savaşa âni, şiddetli darbelerle başlamayı ve başarıya çabuk ulaşmayı sağlayabilirsek, Polonya'nın tecrit edilmesi, çatışmaların başlamasından sonra bile, daha kolaylıkla sağlanabilecektir....

3. Silâhlı Kuvvetlerin Ödevleri

Wehrmacht'ın ödevi Polonya silâhlı kuvvetlerini imha etmektir. Bu amaçla sürpriz bir saldırıya yönelmeli ve hazırlanmalıdır.»

Danzig'e gelince :

«Danzig'in sürpriz bir hareketle işgali. "Beyaz Durum" dan bağımsız olarak, elverişli bir siyasi durumdan yararlanılmak suretiyle mümkün olabilir.... Ordunun işgal hareketi Doğu Prusya'dan başlıyacaktır. Donanma denizden müdahale ederek Ordunun harekâtını destekliyecektir.»

Beyaz Durum uzun bir belgedir. Birçok "ekler"i ve "özel emirleri" vardır. Bunların çoğu bir bütün halinde 11 Nisanda yeniden yayımlanmış ve çatışma zamanı yaklaştıkça bunlara yenileri eklenmiştir. Ama Hitler, daha 3 Nisanda Beyaz Durum'a şu emri eklemişti:

«1. Hazırlıklar, harekâtın 1 Eylül 1939'dan sonra herhangi bir zamanda başlayabileceğine göre yapılmalıdır.»

Hitler, Sudetland'ın işgal tarihini — 1 Ekim 1938 — çok önceden haber vermişti; 1 Eylül 1939 gibi daha önemli bir tarihin de doğru çıkacağından şüphe yoktu.

«2. Silâhlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı (OKW) "Beyaz Durum" için kesin bir zaman çizelgesi düzenlemekle görevlendirilmiştir ve Wehrmacht'ın üç kolu arasında zaman beraberliği kuracaktır.

«3. Wehrmacht kollarının plânları ve zaman çizelgelerinin ayrıntıları OKW'ye 1 Mayıs 1939'da verilecektir.» (23)

Bütün sorun şuydu: Hitler, Avusturyalılara ve (Chamberlain'in yardımıyla) Çeklere yaptığı gibi Polonyalıları da isteklerine boyun eğecek duruma getirecek miydi, yoksa Polonya durumunu değiştirmiyecek ve ne olursa olsun Nazi saldırısına karşı koyacak mıydı? Eğer koyacaksa neyle karşı koyacaktı? Bu kitabın yazarı, bu sorunun cevabını bulabilmek amacıyla Nisanın ilk haftasını Polonya'da geçirdi. Kendi görebildiği kadar durum şöyleydi: Polonyalılar, Hitler'in tehditlerine boyun eğmiyecekler, ülkeleri istilâya uğrarsa dövüşeceklerdi; ama Polonya, askerî ve siyasi bakımdan feci bir durumdaydı. Uçaklarının modası geçmişti. Ordusunun hareket yeteneği zayıftı. Stratejik durumları — üç yandan Almanlarla çevrilmiş oldukları için — hemen hemen umutsuzdu. Bundan başka, Almanya'nın Batı Duvarını takviye etmesi, Polonya'ya bir saldırı halinde İngiltere ile Fransa'nın Almanlara karşı taarruza geçmelerini zorlaştırmıştı. Ve son olarak da, inatçı Polonya "Albaylarının", Almanlar Varşova kapılarına kadar gelseler bile, Rusya'dan yardım istemeye niyetleri yoktu.

Artık olaylar hızla birbirini kovalamaya başlamıştı. Albay Beck, 6 Nisanda Londra'da, İngiltere ile bir anlaşma imzaladı ve tek - yanlı İngiliz garantisi, geçici bir karşılıklı yardım paktı haline geldi. Devamlı antlaşmanın, ayrıntılar tesbit edilir edilmez imzalanacağı açıklandı.

Ertesi gün, 7 Nisanda Mussolini, askerlerini Arnavutluğa sevketti. Böylece Habeşistan'dan sonra bu dağlık küçük ülkeyi de İtalya'ya kattı. Arnavutluğun ilhakı, Mussolini için Yunanistan ve Yugoslavya'nın ilhakına bir başlangıç olabilirdi. Bu yüzden, Avrupanın o günkü gergin havası içinde, Mihver'e kafa tutmaya cesaret eden küçük devletler eskisinden daha tedirgin oldular. Alman Dış İşleri Bakanlığının belgelerinden anlaşıldığına göre, bu hareket, durumdan önceden haberdar edilen

Almanya'nın onayı alındıktan sonra yapılmıştı. Fransa ile İngiltere bu harekete, 13 Nisanda Yunanistan ile Romanya'ya garanti vermek suretiyle cevap verdiler. İki taraf da adamlarını topluyordu. Nisanın ortasında Goering Roma'ya geldi ve Ribbentrop'un şaşırmasına rağmen ayın on beş ve on altıncı günlerinde Mussolini ile iki uzun konuşma yaptı (24). İki taraf «Genel bir çatışmaya» hazırlanmak üzere «iki ya da üç yıla» ihtiyaçları olduğu üzerinde anlaştılar; ancak Goering savaşın daha erken başlaması halinde "Mihver'in daha güçlü durumda" olacağını ve "muhtemel düşmanlardan herhangi birini yenebileceğini" söyledi.

Cumhurbaşkanı Roosevelt'in 15 Nisanda Roma ile Berlin'e gelen çağrısına da değinildi. Ciano'ya göre, Duçe önce çağrıyı okumak istemedi ve Goering de çağrıyı cevap vermeye değmez buldu. Mussolini bu çağrının "bir çocuk felci sonucu" olduğunu düşündü, ama Goering "Roosevelt'de bir akıl hastalığı başladığını" hemen anladı. Amerika Cumhurbaşkanı, Hitler ile Mussolini'ye gönderiği telgrafta sorunu açıkca ortaya koymuştu :

«Silâhlı kuvvetlerinizin aşağıdaki bağımsız ulusların topraklarına saldırmıyacağını ya da onların topraklarını istila etmiyeceğini garanti etmek niyetinde misiniz?»

Telgrafın altında otuz bir ükenin adı yazılıydı. Aralarında Polonya, Baltık Devletleri, Rusya, Danimarka, Holanda, Belçika, Fransa ve İngiltere vardı. Cumhurbaşkanı, bir saldırmazlık garantisinin "en az on yıl için", ya da "daha ilerisini gözönünde tutmak cesaretini gösterirsek, bir çeyrek yüz yıl için" verilebileceğini söylüyordu. Başkan, böyle bir garanti verildiği takdirde, Amerikanın dünyayı "ağır silâhlanma yükünden kurtarmak" ve uluslararası ticaret yollarını açmak amacıyla dünya çapında "görüşmelere" katılacağına söz veriyordu.

Başkan, Hitler'e şunu hatırlatıyordu. "Sizin ve Alman halkının savaş istemediğinizi durmadan ileri sürdük. Eğer bu görüşümüz doğruysa savaşın hiç bir gereği kalmamıştır."

Bugün artık iyice bildiğimiz gerçeklerin karşısında çok saf kalan bir çağrıydı bu. Ama Führer çağrıyı ilginç buldu ve cevap verebileceğini de göstermek istedi ama dolaylı yoldan; 28 Nisanda özel bir oturuma çağrılan *Reichstag*'da yapacağı konuşmada...

Ele geçirilen Alman Dış İşleri Bakanlığı belgelerinin açıkladığına göre, bu arada *Wilhelmstrasse*, Roosevelt'in telgrafında adı geçen bütün devletlere — Polonya, Rusya, İngiltere ve Fransa dışında — 17 Nisanda birer telgraf çekerek iki soru sormuştu: Almanya'nın kendilerini tehdit ettikleri kanısında mıydılar? Roosevelt'e böyle bir çağrıda bulunmak üzere yetki vermişler miydi?

Ribbentrop, ilgili ülkelerde bulunan çeşitli temsilcilerine de birer telgraf çekerek şunu bildirmişti: "Her iki soruya da olumsuz cevap verileceğinden şüphemiz yok; ancak, özel nedenlerden ötürü, bunun hemen resmen doğrulanmasını istiyoruz." Bu "özel nedenlerin" ne olduğu, Hitler'in 28 Nisanda yaptığı konuşma sırasında iyice anlaşıldı.

Alman Dış İşleri Bakanlığı, Führer'e bir rapor vererek, ülkelerden çoğunun "her iki soruya da olumsuz cevap verdiğini", bunların arasında Yugoslavya, Belçika, Danimarka, Norveç, Holanda ve Lüksemburg'un bulunduğunu bildirdi. Bu cevap, bu ülkelerdeki hükümetlerin Nazi Almanyası üzerinde ne kadar yanlış bir görüşe sahip olduklarını gösteriyordu. Yalnız Romanya'dan ters bir cevap gelmişti: "Bir tehlikenin olup olmadığını Alman hükümetinin kendisi bilecek durumdadır," denmişti. Baltıktaki küçük Letonya kendisinden nasıl bir cevap beklendiğini önce anlayamamıştı. Alman Dış İşleri Bakanlığı az sonra anlattı: Weizsaecker 18 Nisanda Riga'daki Alman elçisini telefonla aradı.

Letonya Dış İşleri Bakanının, Roosevelt'in telgrafı üzerine sorduğumuz soruya verdiği cevabı anlayamadığımızı kendisine söyledim. Hemen hemen bütün ülkeler sorulara cevap verdiği ve bu cevaplar da elbetteki

olumsuz olduğu halde, L. Munters bu gülünç Amerikan propagandasını Bakanlar Kuruluna danışılacak bir sorun saymaktadır. Eğer M. Munters bizim sorumuza doğru dürüst bir "Hayır" cevabı vermiyecek olursa biz de Letonya'yı, Mr. Roosevelt'in uşağı olmak isteyen ülkelerin arasına katarız. Herr von Kotze'in (Alman elçisi), bu yolda yapacağı bir teması Munters'den beklenen cevap için yeterli sayacağımı söyledim. (25)

Nitekim yetti de.

HİTLER'İN ROOSEVELT'E CEVABI

Cevaplar Hitler için güçlü birer silâhtılar ve Hitler, 28 Nisan 1939'un güzel bir bahar günü *Reichstag*'da yaptığı konuşmada, bu silâhları çok ustalıkla kullandı. Bana kalırsa bu konuşma, halk önünde yaptığı konuşmaların en uzunuydu. İki saatten çok sürmüştü. Birçok bakımlardan, özellikle Almanlara ve yabancı ülkelerdeki Alman dostlarına seslenme bakımından, Hitler'in söylediği söylevlerin belki de en parlağıydı; hele bu yazarın, kendisinden o güne kadar dinlediği söylevlerin en güzeli olduğu kesindi. Hitler bu söylevinde, söz söyleme sanatı, kurnazlık, alay, taşlama ve düzenbazlık bakımından o güne kadar varamadığı bir düzeye çıkmıştı. Konuşmayı Almanlar için hazırlamıştı, ama yalnızca Alman radyoları tarafından değil bütün dünyadaki yüzlerce radyo istasyonu tarafından da yayımlandı. Amerikada bütün büyük radyo şirketleri bu konuşmayı verdi. Hiç bir söylev ne o güne kadar ve ne de o günden sonra bütün dünyada bu kadar geniş bir dinleyici kitlesi bulmamıştır. (*)

(*) Konuşma yapılacağı gün Weizsaecker, Washington'daki Alman elçisi Hans Thomsen'e telgraf çekerek Führer'in yapacağı konuşmanın Amerika'da olabileceği kadar çok dinlenilmesinin sağlanmasını istedi ve bu amaç için ek tahsisat gönderileceğini bildirdi. 1 Mayısta Thomsen şu cevabı verdi. "Konuşmaya karşı gösterilen ilgi görülmedik bir düzeye çıkmıştır. Bundan ötürü, burada basılan İngilizce metnin, mutabık kalınan plâna göre, her sınıftan halkın adresine ve isteyenlere gönderilmesini emrettim. Masraflar ileride bildirilecektir." (26)

Versailles'in yarattığı eşitsizlik ve Alman halkının bu yüzden yıllardanberi çektiği eziyet konusunda beylik bir girişten sonra, konuşmaya, İngiltere ile Polonya'ya verilen ve zaten tedirgin bir durumda olan bir Avrupayı büsbütün sarsan bir cevapla girdi.

Hitler, İngiltere'ye karşı hayranlık ve dostluk duyguları beslediğini söyledikten ve kendisine güvenmediğinden ve Almanya'ya karşı "yeni bir çevirme politikası" izlediğinden ötürü İngiltere'ye hücüm ettikten sonra, 1935 tarihli İngiliz - Alman Deniz Anlaşmasını feshettiğini açıkladı. "Artık böyle bir anlaşma için gereken temel kalmamıştır", dedi.

Polonya da aynı durumdaydı. Polonya'ya Danzig ve Koridor'la ilgili olarak yapmış olduğu teklifi açıkladı (o güne kadar gizli tutulmuştu). Bu teklifin "Avrupa barışının çıkarı bakımından akla gelebilecek en büyük tâviz" olduğunu söyledi ve Polonya hükümetinin bu "tek ve yegâne teklifini" reddetiğini *Reichstag*'a haber verdi.

«Polonya hükümetinin bu anlaşılmaz tutumuna teessüf ettim... İşin en kötü yanı şu ki Polonya da şimdi, tıpkı bir yıl önce Çekoslovakya'nın yaptığı gibi, uluslararası yalancı bir baskının altında kalarak, bir tek Alman askerinin bile silâh atmadığı ve Polonya'ya karşı herhangi bir harekete geçmediği bir sırada asker toplamak ihtiyacını duymuştur. Bu gerçekten çok teessüf edilecek bir olaydır ve tarafımdan bir kereye mahsus olmak üzere yapılan... gerçekten bir uzlaşma teklifini... reddetmenin doğru olup olmadığını önümüzdeki birkaç gün gösterecektir...»

Almanya'nın Polonya'ya saldırmak niyetinde olduğu üzerine yazılan yazılar, diye devam etti Hitler, "sadece uluslararası basının icat ettiği şeylerdir." (Hitler'in üç hafta önce, Polonya'nın "en geç" 1 Eylülde imha edilmesi için hazırlıklara başlanması konusunda silâhlı kuvvetlere emir vermiş olduğunu, konuşmayı dinleyen on milyonlarca insan arasında bilen bir tek

kişi bile yoktu). Basının yarattığı bu haberler Polonyayı İngiltere ile bir anlaşma yapmaya sürükledi, diye devam etti Hitler, İngiltere ise "belirli şartlar altında Polonya'yı, Almanya'ya karşı askerî harekâta geçmeye zorlayabilirdi." Bu bakımdan Polonya, Polonya - Almanya saldırmazlık Paktını bozmuştu! 'Bundan ötürü, bu anlaşmayı... Polonya tarafından tek - yanlı olarak bozulmuş ve dolayısıyla artık hükmü kalmamış sayıyorum."

Böylece iki resmi anlaşmayı tek - yanlı olarak yırtan Hitler, sonradan bunların yerlerine yenilerin konulması için görüşmeler yapmak istediğini *Reichstag*'a bildirdi! "Böyle bir fikri memnunlukla karşılarım," diye bağırdı. "Böyle bir imkân karşısında kimse benden çok memnun olamaz." Yukarıda gördüğümüz gibi Hitler, bir anlaşmayı yırtarken çoklukla bu numarayı yapardı. O sırada belki bilmiyordu ama, bu numara bu sefer sökmiyecekti.

Bundan sonra Hitler, Başkan Roosevelt'e döndü ve Alman Diktatörü, burada söz söyleme sanatının en yüksek noktasına vardı. Elbetteki normal bir insan Hitler'in bu sözlerindeki yalanları ve hileleri sezebilirdi; ama *Reichstag*'daki kukla milletvekilleriyle milyonlarca Alman, Hitler'in yaptığı ustaca alaylara ve taşlamalara bayıldılar. Führer tonunu artıra artıra Amerika Cumhurbaşkanıyla durmadan alay ettikçe şişko milletvekilleri göbeklerini hoplata hoplata gülmekten kırılıyorlardı. Hitler, Amerika Cumhurbaşkanının çektiği telgrafı madde madde ele alıyor, gülümser gibi duruyor, sonra bir öğretmen gibi, hafif bir sesle, "cevap" diyor ve sonra cevabı veriyordu. (Hitler'in nasıl sık sık durup *"Antwort"* dediğini, yukarıda Başkanlık kürsüsünde oturan Goering'in bu sırada gülüşleri nasıl önlemeye çalıştığını, ve *Antwort*'un verilmesi üzerine *Reichstag* milletvekillerinin nasıl kahkahalarla gülmeye hazırlandıklarını bu kitabın yazarı hiç bir zaman unutmayacaktır.)

«Mister Roosevelt bütün uluslararası sorunların masa başında çözüleceğine inandığını söylüyor.

Cevap : ...Eğer bu sorunlar gerçekten masa başında çözülebilirse çok memnun olurum. Ama benim bu konudaki şüpheciliğim, konferansların verimliliği üzerindeki güvensizliğini en keskin olarak göstermiş olan ulusun Amerikanın kendisi olmasından ileri geliyor. Çünkü gelmiş geçmiş konferansların en büyüğü Milletler Cemiyeti idi. . Bütün dünya halklarını temsil ediyordu ve bir Amerika Cumhurbaşkanının isteğine uyularak kurulmuştu. Oysa bu teşebbüsten ilk çekilen devlet Amerika Birleşik Devletleri oldu... Ben ise ancak uzun yıllar süren amaçsız bir katılmadan sonra, Amerikanın verdiği örneği izlemeyi kararlaştırdım...

Kuzey Amerikanın özgürlüğü konferans masasında değil, Kuzeyle Güney arasındaki çatışma sonunda kararlaştırıldı. Sonunda, Kuzey Amerika kıtasına bir bütün olarak boyun eğmekle sonuçlanan sayısız mücadeleler konusunda ise hiç bir şey söylemiyeceğim.

Bütün bunları Mister Roosevelt, görüşünüzün şüphesiz ki saygıya değer olmasına rağmen, ne kendi tarihiniz ne de dünya tarihi tarafından doğrulanmadığını göstermek için anlatıyorum.»

Hitler, Almanya'nın bir zamanlar başka bir konferansa'da katıldığını — Versailles'da — fakat orada görüşmekten çok ne yapacağının öğretildiğini Roosevelt'e hatırlattı: Almanya'nın temsilcilerine "orada Sioux kabileleri reislerine yapılan muameleden daha ağır muamele" yapıldığını söyledi.

Hitler, sonunda, Başkanın otuz bir ulusa saldırmıyacağı üzerine söz vermesi konusundaki isteğine geldi..

«**Cevap** : Mister Roosevelt hangi ulusların kendilerini Alman politikasının tehdidi altında saydıklarını ve hangilerinin saymadıklarını nasıl öğrendi? Yoksa Mister Roosevelt, ülkesinin kendi omuzlarına yüklemesi gereken ağır işlerine rağmen, başka halkların ve hükümetlerin ruhsal izlenimlerini kendisine göre anlayacak bir durumda mıdır?

Son olarak Mister Roosevelt, Alman silâhlı kuvvetlerinin, aşağıdaki ulusların topraklarına saldırmıyacakları ve buraları istila etmiyecekleri üzerine kendisine teminat verilmesini istiyor...»

Hitler bundan sonra, ağır ağır ülkelerin adlarını okudu. Her ülkenin adı geçtikçe Reichstag'da gülüşlerin arttığını hatırlıyorum. Öyle sanıyorum ki, hiçbir milletvekili, hiçbir Berlin'li — bu kitabın yazarı da dahil olmak üzere — Hitler'in bu arada

Polonya'yı kurnazlıkla atladığının farkına varmadı.

Hitler sonunda kozunu oynadı, ya da oynadığını sandı.

«Cevap : Adı geçen devletlerden, önce, kendilerini tehdit altında sayıp saymadıklarını, ikinci ve daha önemli olarak da, Amerikan Cumhurbaşkanının bize sorduğu sorunun kendi teklifleri üzerine mi sorulduğunu, ya da hiç olmazsa, bu konuda onaylarının alınıp alınmadığını soruşturdum.

Her devletten olumsuz cevap geldi... Gerçi adı geçen devletlerden ve uluslardan bazılarına bir şey sormadım, çünkü bunlar —örneğin Suriye— bugün için bir özgürlüğe sahip değildir. Demokratik devletlerin askeri kuvvetleri tarafından işgal edilmiş ve hakları elinden alınmıştır.

Kaldı ki, Almanya'nın çevresinde bulunan bütün devletler, Mister Roosevelt'in garip telgrafında benden istediği... garantiden daha kuvvetli garantiler almışlardır...

Mister Roosevelt'in dikkatini bir ya da iki tarihsel yanlışlığa çekmek isterim. Meselâ, Mister Roosevelt İrlanda'yı da listesine almış bulunuyor ve İrlanda'ya saldırmıyacağı üzerine Almanya'dan teminat istiyor. İrlanda Taoiseach'ı (*) De Valera'nın, yeni yaptığı konuşmayı okudum. De Valera gayet garip ve Mister Roosevelt'in düşüncesinin tam tersine olarak, Almanya'yı İrlanda'ya baskı yapmakla suçlamıyor, ama İrlanda'ya durmadan baskı yapan İngiltere'ye kızıyor...

Aynı şekilde, Filistin'in bugün Alman askerlerinin *değil İngiliz* askerlerinin işgali altında olduğunu Mister Roosevelt açıkca unutuyor; bu ülkenin özgürlüğü, çok yaban bir kuvvet baskısının altındadır.»

Bununla birlikte Hitler, "adı geçen devletlere Mister Roosevelt'in istediği çeşitten bir garanti vermeye" hazır olduğunu söyledi. Daha da ileri gitti! Gözleri parladı.

«Ben herşeyden önce, Birleşik Devletler Başkanına, eninde sonunda en çok değer verdiği ülkelere, yâni Birleşik Amerika ile Amerika kıtasındaki öteki devletlere bir garanti vermek bakımından bu fırsatı kaçırmak istemem.

Amerikan topraklarına, ya o topraklarda tasarlanmış bir Alman saldırısı ya da istilâsı ile ilgili olarak ortaya atılan bütün iddiaların, büs-

(*) Hitler, Başbakanın Gal dilindeki karşılığını burada bile bile kullandı.

bütün yalan ve gerçeğe aykırı olduğunu, bunların askeri imkânlar düşünülecek olursa, ancak aptalların kafalarında yer alan birtakım hayallerden ibaret bulunduğunu ciddi olarak burada ilân ediyorum.»

Reichstag kahkahadan kırılıyordu. Hitler hiç gülmüyor, ciddiyetini bozmuyordu.

Ve artık sözünün sonuna gelmişti. Bana kalırsa Almanların kulaklarına en hoş gelen yer söylevin burası oldu.

«Mister Roosevelt! Nüfusunuzun çokluğu ve ülkeniz servetinin büyüklüğü, sizi, bütün dünya tarihinden ve bütün dünya ulusları tarihinden kendinizi sorumlu görmeye götürüyor. Bense Sayın Bay, sizden çok daha basit ve daha küçük bir alanda bulunuyorum...

Bütün dünyanın vaatlerine inancı ve demokratik hükümetlerin kötü rejimleri yüzünden tam iflâsla karşı karşıya gelmiş bir devleti teslim aldım... Almanya'da anarşiyi önledim. Düzeni yeniden kurdum ve üretimi büyük çapta arttırdım... trafiği çoğalttım, büyük karayolları açtım ve kanallar kazdırdım. Yeni dev fabrikalar kurdurdum ve aynı zamanda halkımızın eğitimini ve kültürünü arttırmaya çalıştım.

Bütün bir yedi milyonluk işsiz ordusuna yeniden yararlı işler bulmayı başardım... Alman halkını yalnız siyasi bakımdan birleştirmekle kalmadım, onları yeniden silâhladım da. Dört yüz kırk sekiz maddesinde de, halkların ve insan varlıklarının hiç bir zaman dayanamıyacakları kadar kötü baskılar bulunan antlaşmayı sayfa sayfa yırtmaya çalıştım.

1919'da bizden çalınan Alman topraklarını yeniden Almanya'ya kattım. Bizden koparılmış olan ve sefalet içinde bunalan milyonlarca Almanı yeniden anayurtlarına kavuşturdum... ve Mister Roosevelt, bütün bunları kan akıtmadan ve halkıma, dolayısıyla başkalarına, savaşın acılarını tattırmadan başardım...

Mister Roosevelt, sizin göreviniz çok daha kolay. 1933'de ben Almanya'nın Başbakanı olduğum sırada siz de Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı oldunuz. Siz daha başlangıçta dünyanın en büyük ve en zengin devletinin başına geçtiniz... Ülkenizdeki meseleler geniş çapta olmasına rağmen dünya sorunlarıyla uğraşacak vakit ve boş zamanı yine de bulabilmektesiniz... Sizin ilgileriniz ve öğütleriniz benimkinden daha geniş ve daha büyük bir alanı kapsamaktadır, çünkü Mister Roosevelt, Tanrının beni başına getirmiş olduğu ve bundan ötürü kendisi için çalışmak zorunda bulunduğum dünya, ne yazık ki daha küçüktür, ama benim için her şeyden daha değerlidir, çünkü kendi halkımdır o dünyada yaşayan!

Ama hepimizin ilgilendiği şeylere, yâni bütün topluluğun adaletine, refahına, ilerleme ve barışına en çok bu yoldan hizmet edebileceğime inanıyorum.»

Bu söylev, gözleri bağlı Alman halkı için, Hitler'in en büyük eseriydi. Ama birkaç gün sonra Avrupayı dolaşan bir kimse bu söylevin, yabancı halkları ya da hükümetleri Hitler'in eski söylevleri kadar aldatmadığını rahatça görebilirdi. Dışardakiler, Alman halkının tersine, Hitler'in numaralarını kolaylıkla sezebiliyorlardı. Ve Alman Liderinin, bütün söylev boyunca durmadan Roosevelt'ten söz etmesine rağmen, Cumhurbaşkanının ana sorunlarına hiçbir cevap vermediğini görüyorlardı : Saldırılardan vaz geçmiş miydi artık? Polonya'ya hücum edecek miydi?

İlerde de anlaşılacağı gibi bu söylev, Hitler'in barış zamanında verdiği son büyük söylev oldu. Eski Avusturyalı aylak, söz söyleme sanatındaki dehâsı sâyesinde gidebildiği kadar ileri gitmişti. Ama bundan böyle tarihteki yerini bir savaşçı, bir muharip olarak hazırlamaya çalışacaktı.

Yaz aylarını geçirmek için Berchtesgaden'deki dağ evine çekilen Hitler, Albay Beck'in 5 Mayısta parlamento'da yaptığı konuşmada ve yine aynı günde Alman hükümetine sunduğu resmi hükümet muhtırasında sorulan sorulara bir konuşmayla cevap vermedi. Polonya'nın açıklaması ve Beck'in söylevi onurlu, uzlaşıcı, ama aynı zamanda da kesin bir cevaptı :

«Bir devletin isteklerini formüle ettiği ve öteki nin ise bu istekleri değiştirmeden kabul zorunda bulunduğu görüşmelere görüşme denmiyeceği açıktır.»

RUSYA'NIN MÜDAHALESİ : I

Hitler, 28 Nisanda *Reichstag*'da verdiği söylevde, her zaman

yaptığı gibi, Sovyetler Birliğine hücum etmemiş, söylevden bu parçaları çıkartmıştı. Söylevde Rusya üzerine bir tek kelime bile yoktu. Albay Beck, söyleve verdiği cevapta : "Almanya'nın tartışma konularından çok daha öteye geçen", "öteki çeşit değinmelerden" de söz etmiş, "gerekirse yeniden bu konulara dönmek" hakkını muhafaza ettiğini bildirmişti. Böylelikle Albay Beck, Almanya'nın Rusya'ya karşı kurulmuş olan Anti-Komintern Pakt'a Polonyayı da almak amacıyla yaptığı eski çabalara kapalı bir yoldan değinmişti. Albay Beck'in bu çabaları kastettiği belliydi. Ama ne Beck'in ne de Chamberlain'in, Almanya'nın Rus düşmanlığını bir yana bıraktığından haberleri yoktu. Berlin ve Moskova'da yeni fikirler doğmaya başlamıştı.

Dünya için büyük sonuçlar yaratacak olan Nazi - Sovyet Anlaşmasına giden ilk adımın iki başkentin hangisi tarafından atıldığını kesinlikle tâyin etmek zordur. Yukarıda değindiğimiz gibi (*), havadaki ilk ufak değişim, Münih'ten hemen dört gün sonra, 3 Ekim 1938 de, Moskovadaki Alman elçiliği müsteşarının Südet çözümünden Stalin'in birtakım sonuçlar çıkaracağını, Rusya'nın çözüm dışında bırakılmasının, bu ülkenin Almanya'ya karşı «daha olumlu» bir yol izlemesiyle sonuçlanacağını Berlin'e bildirmesiyle başlamıştı. Diplomat, iki ülke arasında «daha geniş» bir iktisadi işbirliğine gidilmesini öğütlüyor ve bu fikrini, bir hafta sonra gönderdiği ikinci bir raporda da tekrarlıyordu (28). Ekimin sonlarına doğru, Moskova'daki Alman elçisi Friedrich Werner Count von der Schulenburg, "Alman-Sovyet ilişkilerini bozan sorunların çözülmesi amacıyla, Halk Komiserleri Konseyi Başkanı Molotov'la yakın bir gelecekte görüşme imkânını aramak" niyetinde olduğunu bildirdi (28). Hitler'in o zamana kadar Moskova'ya karşı aşırı düşmanca bir tavır aldığı düşünülecek olursa, elçinin ortaya attığı bu fikrin büsbütün kendisine ait olduğu iddia edilemez. Bu fi-

(*) 664'üncü sayfaya bakınız. (Cilt I)

kir Berlin'den gelmiş olacaktı.

Ele geçen Dış İşleri Bakanlığı arşivi incelendikte, bunun böyle olduğu da anlaşılıyor zaten. Almanlara göre bu konuda atılacak ilk adım her iki ülke arasında ticaretin geliştirilmesi olmalıydı. 4 Kasım 1938 tarihini taşıyan bir Dış Dış İşleri muhtırasından anlaşıldığına göre, "Feld-Mareşal Goering'in dairesi, Rusya ile olan ticaretimizin, özellikle Rus ham maddeleriyle ilgisi bakımından, yeniden canlandırılmasına hiç olmazsa çalışılmasını kesinlikle istemiş" ti (29). Rus - Alman iktisadi anlaşmasının süresi yılın sonunda bitmiş bulunuyordu. Alman Dış İşleri Bakanlığı dosyalarında, anlaşmanın yenilenmesi için yapılan görüşmelerde kaydedilen ilerleme ve gerilemeleri gösteren bol malzeme vardır. İki taraf da birbirlerinden kuşkulanıyorlar, birbirlerine yavaş yavaş da yaklaşıyorlardı. 22 Aralıkta Moskova'da, Rus ticaret memurlarıyla Almanya'nın kaçık iktisatçısı Julius Schnurre arasında uzun görüşmeler yapıldı.

Berlin'deki Sovyet elçisi Aleksi Merekalov, yılbaşından hemen sonra Alman Dış İşleri Bakanlığına sık sık yaptığı ziyaretlerden birini daha yaptı ve "Sovyetler Birliği'nin Alman - Sovyet ekonomik ilişkilerinde yeni bir çağın başlamasını arzu ettiğini" bildirdi. Birkaç hafta umutlu görüşmeler yapıldı. ama 1939 Şubatında görüşmelere ara verildi. Bunun görünürdeki nedeni ana görüşmelerin Moskova'da mı, yoksa Berlin'de mi yapılmasıydı. Ama gerçek neden, Alman Dış İşleri Bakanlığı İktisadi Politika Dairesi'nin 11 Mart 1939 tarihli muhtırasında şöyle açıklanmaktadır : Almanya, Rusya'nın ham maddelerine muhtaç olduğu ve Goering de bu ham maddelerin elde edilmesini durmadan istediği halde, bu maddeler karşılığında istenilen malları Sovyetler Birliği'ne verecek durumda değildi. Daire Müdürü, "görüşmelere ara verilmesinin, Almanya'nın ham madde durumu bakımından çok kötü" olduğu kanısındaydı. (30)

Ama ekonomik ilişkileri artırmak konusunda yapılan ilk

teşebbüsün bir süre için başarısızlığa uğramasına rağmen, ortada başka açıdan da bir takım belirtiler vardı. Stalin, 10 Mart 1939 da, Moskova'daki On Sekizinci Parti Kongresi'nin ilk oturumunda, uzun bir konuşma yapmıştı. Olayları yakından izleyen Schulenburg, üç gün sonra Berlin'e uzun bir rapor gönderdi. "Stalin'in taşlama ve esprilerinin, saldırgan devletler denilen devletlerden, özellikle Almanya'dan çok İngiltere'ye yönelmiş" olduğunu belirtti. Elçi, Stalin'in ortaya attığı birtakım fikirlerin üstünde önemle duruyordu. "Demokrat devletlerin güçsüzlüğü... ortak güvenlik ilkesini bırakmalarından, ademi - müdahale ve tarafsızlık politikasına dönmelerinden sonra iyice ortaya çıkmış bulunuyor. Bu politikanın altında, saldırgan devletleri, başka kurbanların üzerine saldırtmak arzusu vardır." Sovyet diktatörünün suçlamalarını anlatmaya devam eden elçi, Stalin'in şunları söylediğini yazıyordu :

«(Batılı Müttefikler) Almanları doğuya doğru itiyorlar ve onlara kolay bir av vaat ederek şunları söylüyorlar. 'Siz, Bolşeviklerle bir savaş çıkarmaya bakın, arkası kendiliğinden gelecek.' Teşvik gibi bir şey bu... sanki amaç... Sovyetler Birliğinde, Almanya'ya karşı bir kızgınlık yaratmak... ve görünürde bir neden olmadan Almanya ile çatışmayı kışkırtmak...

1. Bütün ülkelerle barış ve iktisadi ilişkilerin pekleştirilmesi politikasına devam etmek.

2. ...kestaneleri ateşten başkalarına çıkarttırmaya alışmış olan savaş kışkırtıcılarına uyarak ülkemizi çatışmaya sürüklememek...» (31)

Rusya'da her zaman son kararı veren adam, Sovyetler Birliği'nin İngiltere ile Fransa'yı kurtarmak için Nazi Almanyası ile savaşa sürüklenmek niyetinde olmadığını açıkça söylüyordu; bu uyarma Londra'nın dikkatini çekmedi, ama Berlin'in hiç gözünden kaçmadı. (*)

(*) Associated Press'in Moskova'dan aldığı bir haberde (12 Martta **New York Times**'de çıkmıştır), Stalin'in, Rusya'yı Almanya ile savaşa tutuşturmak çabalarını suçlaması üzerine, Moskova'daki diplomatik çev-

Gerek Stalin'in sözlerinden ve gerekse hemen sonradan yapılan diplomatik yazışmalardan, Sovyet politikasının, temkinli olmakla birlikte, henüz çok açık olduğu görülüyordu. 15 Martta, Çekoslovakya'nın Naziler tarafından işgal edilmesinden üç gün sonra, Rus hükümetinin yeni saldırıların önlenmesini görüşmek üzere, altı devlet arasında bir konferansın toplanmasını teklif ettiğini, Chamberlain'in ise bu teklifi "zamansız" (*) bularak geri çevirdiğini yukarıda görmüştük (**). Günlerden 18 Marttı. İki gün sonra da Moskova'da yayımlanan resmi bir bildiride, Sovyetlerin, Polonya ile Romanya'ya "saldırıya uğramaları" halinde, yardım teklif ettiği inkâr edildi ve Alman elçisi bu bildiriyi hemen telgrafla Berlin'e haber verdi. Bildiride şöyle bir neden gösterilmişti : "Ne Polonya ne de Romanya, Sovyet hükümetine yardım için başvurmuşlardır ve ne de kendilerini tehdit eden bir tehlike olduğunu bildirmişlerdir." (34)

İngiliz hükümetinin 31 Martta, Polonya'ya tek-yanlı olarak garanti vermesi Stalin'e, İngiltere'nin, Polonya ile müttefik olmayı Rusya ile müttefik olmaktan üstün tuttuğunu ve Chamberlain'in, Münih zamanında olduğu gibi, Sovyetler Birliği'ni Avrupa devletleri topluluğundan uzakta tutmak niyetinde olduğunu göstermişti. (35)

Almanlarla İtalyanlar bu durumdan kendileri için birtakım fırsatlar çıkacağını ummaya başladılar. O sırada dış politika da Hitler üzerinde önemli etkisi bulunan Goering, 16 Nisanda Mussolini'yi Roma'da gördü ve Stalin'in, son Komünist Partisi kongresinde yaptığı konuşmaya Duçe'nin dikkatini çekti. Sovyet diktatörünün, "Ruslar, kapitalist devletlere kendilerini masa olarak kullandırmıyacaklardır." sözü kendisini çok etkilemişti. "Bir yakınlaşma umuduyla... Rusya'ya karşı dikkatli bir zemin yoklaması yapılmasının mümkün olup olmıyacağını Führer'e" soracağını söyledi. Ve "Führer'in son konuşmalarında, Rusya'dan hiç söz etmediğini" Mussolini'ye hatırlattı. Toplantı üzerine düzenlenmiş olan Alman muhtırasına göre Duçe, Mihver Devletlerinin Sovyetler Birliği'ne yakınlaşması fikrini çok iyi karşıladı. İtalyan diktatörü de, Moskova'da bir değişiklik olduğunu sezmişti; bir yakınlaşmanın «nisbeten daha kolay başarılabileceğini» düşünüyordu.

«Amaç (diyordu Mussolini) Rusya'nın, İngiliz çevirme çabalarına soğukkanlılıkla ve tatsızca, Stalin'in konuşmasındaki esaslar dahilinde, tepki göstermesini sağlamaktır... Kaldıki, Mihver Devletleri, plütokrasi ile kapitalizme karşı açmış oldukları savaşta, bir dereceye kadar, Rus rejimi ile aynı amaçları gütmekteydiler.» (36)

Mihver politikasında köklü bir değişiklik olmuştu ve Chamberlain bunu öğrenir öğrenmez şaşkına dönecekti. Belki Litvinov da buna çok şaşıracaktı.

---

relerde, Sovyetler Birliği ile Almanya arasında bir yakınlaşma ihtimalinin konuşulduğu bildirildiği halde, İngiliz Elçisi Sir William Seeds'in, bu konuşmalardan haberi olmadığı açıkça anlaşılıyor. Stalin'in söylevi üzerine göndermiş olduğu raporda, böyle bir ihtimalden söz etmemektedir. Yalnız bir tek Batılı diplomat, o sıralarda Brüksel'de bulunan Amerikanın eski Moskova elçisi Joseph E. Davies, Stalin'in sözlerinden gereken sonuçları çıkarttı: 11 Mart tarihinde güncesine şunları yazdı. "Çok önemli bir açıklama. Sovyetlerin, saldırganlara karşı 'gerçekçi olmayan' bir muhalefetten artık bıkmakta olduğunu İngiliz ve Fransız hükümetlerine kesin olarak gösteren bir uyarmanın belirtisi. Gerçekten çok kötü. Şimdiye kadar gördüğüm tehlike belirtilerinin en önemlisi." 21 Martta Senatör Key Pittman da şöyle yazmıştı: "...Hitler, Stalin'i İngiltere ile Fransa'dan ayırmak için son bir çaba harcıyor. İngiltere ile Fransa uyanmadıkça korkarım ki başarıya da ulaşacak." (32)

(*) Lord Halifax, Rusların, tercihen Bükreş'te bir konferans toplanması teklifinin neden "kabul edilmez" olduğunu, Sovyetler'in Londra elçisi İvan Maiski'ye 19 Martta anlatırken, hiçbir İngiliz Bakanının Bükreş'e gidecek vakti olmadığını söylemişti. Bu ters cevabın, Rusların sonradan İngiliz ve Fransızlarla yaptıkları görüşmeleri etkilediği açıktır. Maiski'nin tutucu bir milletvekili olan Robert Boothby'ye sonradan anlattığına göre, Rus teklifinin reddedilmesi "sağlam bir ortak güvenlik politikasına indirilen yeni bir şiddetli darbe" olmuş ve Litvinov'un kaderini tâyin etmiştir. (33)

(**) 721'inci sayfaya bakınız.

Goering ile Mussolini arasında bu görüşme yapılırken, yâni 16 Nisan günü, Sovyet Dış İşleri Bakanı, Moskova'daki İngiliz elçisini kabul etti ve İngiltere ile Fransa ve Sovyetler Birliği arasında üçlü bir pakt yapılmasını resmen teklif etti. Teklifte, paktın askerî bir konferansla desteklenmesi, isterse Polonya da dahil olmak üzere, kendilerini Nazi Almanyasının tehdidi altında sayan bütün Orta ve Doğu Avrupa uluslarına, imzacı devletlerin garanti vermesi öngörülüyordu. Litvinov'un, Nazi Almanyasına karşı bir ittifak kurulması konusunda yaptığı son teklif oldu bu. Hitler'i ortak bir hareketle durdurmak siyasetine bütün meslek hayatını koymuş olan Sovyet Dış İşleri Bakanı, bu amaç çevresinde Avrupa demokrasilerini eninde sonunda birleştireceğini umuyordu. Churchill'in 4 Mayıs'ta, Rus teklifinin Londra'da hâlâ kabul edilmemiş bulunduğundan yakındığı sırada dediği gibi, Rusya'nın aktif desteği olmadan Nazi saldırılarına karşı bir doğu cephesi yaratmak imkânsızdı. Doğu Avrupada bir cephe açacak askerî gücü bulunan ondan başka bir devlet yoktu. Hele Polonya'nın hiç yoktu. Böyle olduğu halde Rus teklifi, Londra ve Paris'te büyük bir korku ile karşılanmıştı.

Öteyandan Stalin, daha bu teklif reddedilmeden, ilk defa olarak karşı tarafla ciddi olarak oynamaya başlamıştı.

Litvinov'un, Moskova'daki İngiliz elçisine son önemli teklifini yaptığının ertesi günü, yâni 10 Nisanda, Berlin'deki Sovyet elçisi Dış İşlerinde Weizsaecker'i ziyaret etti. Devlet Sekreteri verdiği muhtırada, bu ziyaretin, Merekalov'un aşağı yukarı bir yıldanberi yaptığı ilk ziyaret olduğunu belirtiyordu. Alman - Rus ilişkileri üzerinde ufak bir girişten sonra elçi sözü politikaya getirdi ve :

«(Weizsaecker'in yazdığına göre) Alman-Sovyet ilişkileri üzerinde ne düşündüğümü doğrudan doğruya sordu... Elçi, aşağı yukarı şunları söyledi :

Rus politikası her zaman düz bir yol izlemişti. İdeoloji ayrılıkları

Rusya ile İtalya arasındaki ilişkiler üzerinde çok az ters etki yapabilmişti ve bu ayrılığın Almanya ile olan ilişkileri de bozmaması gerekirdi. Rusya, Almanya ile Batı demokrasileri arasındaki son anlaşmazlıkları bizim aleyhimize kullanmamıştı ve böyle bir şey yapmak niyetinde de değildi. Rusya, kendi bakımından bizimle neden normal ilişkiler içinde yaşamamalıydı ve bu normal ilişkilerden daha da iyi ilişkiler doğabilirdi.

M. Merekalov görüşmeyi buraya getirdikten sonra sözünü kesti. Bir iki gün içinde Moskova'ya dönmeyi düşünüyordu. (37)

Sovyet elçisi Rus başkentine döndüğü sırada, başkentinde birtakım şeyler olmak üzereydi.

3 Mayısta beklenenler oldu. O gün, Sovyet gazetelerinin arka sayfalarındaki "kısa haberler" sütûnunda küçük bir haber çıktı. "M. Litvinov kendi isteği üzerine Dış İşleri Komiserliğinden ayrılmıştır." Yerine Halk Komiserleri Kurulu Başkanı Viyaçeslav Molotov geçmişti.

Alman maslahatgüzarı bu değişikliği hemen ertesi gün Berlin'e bildirdi.

«Ani değişiklik burada büyük bir hayretle karşılandı. Çünkü Litvinov İngiliz heyetiyle görüşmeler yapıyordu ve 1 Mayıs bayramında Stalin'in hemen yanındaydı.

Litvinov, daha 2 Mayısta İngiliz elçisini kabul ettiğine ve basında İngiliz elçisinden, Mayıs Bayramının şeref konuğu olarak söz edildiğine göre bu tâyinin, Stalin'in âni olarak vermiş olduğu bir karardan ileri geldiği anlaşılıyor... Stalin son Parti Kongresinde, Sovyetler Birliği'ni çatışmalara sürüklenme konusunda dikkatli olmaya çağırmıştı. Yahudi olmayan Molotov, Stalin'in 'en samimî ve en yakın dostu' olarak tanınmıştır. Molotov'un tâyini, dış politikanın tamamiyle Stalin'in gösterdiği yolu izleyeceği üzerinde açık bir garanti teşkil etmek amacını gütmektedir.» (38)

Litvinov'un neden atıldığını herkes hemen anlamıştı. Sovyet dış politikası sert ve kesin bir dönüş yapmıştı. Litvinov, ortak güvenlik, Milletler Cemiyetinin kuvvetlendirilmesi, İngiltere ve Fransa ile askerî bir ittifak yaparak Rusya güvenliğinin sağlanması politikasının önderiydi. Chamberlain'in böyle bir ittifak karşısında gösterdiği duraksamalar, Rus Dış İşleri

Komiseri için feci sonuçlar doğurmuştu. Stalin'in vardığı yargıya göre —bu yargı Moskova'da güvenilen tek yargıydı— Litvinov'un politikası iflas etmişti. Ayrıca, Sovyetler Birliği'ni Almanya ile; Batı demokrasilerinin uzaktan seyretmek istedikleri bir savaşa sürükleme tehlikesini yaratmıştı. Stalin yeni bir politika denemenin zamanı geldiği sonucuna varmıştı (*). Chamberlain, Hitler'i yağlar da Rus diktatörü yağlamaz mıydı? Nitekim, bir Yahudi olan Litvinov'un yerine Molotov geçirilmişti ve Molotov, Alman elçiliğinin Berlin'e gönderdiği raporda belirttiği gibi, Yahudi değildi. Nitekim bu değişikliğin Nazi çevrelerini bir dereceye kadar memnun edeceği umulmuştu.

Bu değişikliğin önemini Almanların anlayıp anlamadıklarını görmek üzere, Sovyet maslahatgüzarı Georgi Astakov, Alman Dış İşleri Bakanlığı Doğu İşleri uzmanı Dr. Julius Schnurre ile 5 Mayıs günü konuştuğunda ona bu konuyu açtı.

«Astakov, Litvinov'un ayrılmasına değindi (diyor raporunda Schnurre ve... bu olayın, Sovyetler Birliği'ne karşı olan tutumumuzda bir değişiklik yapıp yapmayacağını anlamaya çalıştı. Molotov'un kişiliğinin taşıdığı önemi belirtti; dış politikada gerçekten uzman olduğunu, ancak, kendisinin Sovyet dış politikası için ileride daha büyük bir önem taşıyacağını da söyledi.» (39)

(*) Litvinov'un **(Notes for a Journal)** adındaki yayımlanmış güncesine biraz dikkatli davranarak inanmak gerekirse Stalin, Sovyetler Birliği'nin çağrılmadığı Münih konferansından sonra böyle bir değişiklik yapmayı zaten düşünüyordu. Güncedeki bir kayda göre, 1938'in sonuna doğru, Stalin, Litvinov'a şunları söylemiş: "Almanlarla anlaşmaya... ve aynı zamanda Polonya'yı zararsız bir hale getirmeye karar verdik." Dış İşleri Komiseri, 1939 Ocak ayında şöyle bir kayıt daha düşmüş. "Beni yerimden atmaya karar vermişler gibi." Aynı kayıtta Litvinov, Berlin elçiliği ile yaptığı yazışmaları bundan böyle Stalin'in yöneteceğini ve elçi Merekalov'un Stalin'in talimatına uyarak, Hitler'e "uygulamaya" geçildiğini anlatmak üzere Weizsaecker'le görüşmelere başladığını açıklıyor. "Bugüne kadar bir anlaşmaya varamazdık, ama artık varabiliriz." Litvinov'un **Journal**'ı biraz şüpheli bir kitaptır. Bununla birlikte Sovyetler konusunda, İngiliz uzmanlarından biri olan Profesör Edward Hallett Carr, bu kitabı incelemiş, her ne kadar kitapta "büsbütün uydurma" yerler varsa da büyük bir kısmının Litvinov'un görüşünü temsil ettiği sonucuna varmıştır.

Maslahatgüzar, aynı zamanda Almanları, Şubat ayı içinde kesilmiş olan ticaret görüşmelerine yeniden başlamaya çağırdı.

İngiliz hükümeti, Sovyetlerin bir askerî ittifak için 16 Nisanda yapmış oldukları teklife 8 Mayısa kadar cevap vermedi. 8 Mayısta verdiği cevap resmen bir red cevabıydı. Bu cevap Moskova'da, Hitler'in Polonya'yı almasını önlemek üzere Chamberlain'in Rusya ile askerî bir ittifaka yanaşmak istemediği görüşünü kuvvetlendirmişti.

Bundan ötürü Rusların, Almanlara daha çok yaklaşmak istemelerine şaşmamak gerekir. Astakov, 17 Mayısta Dış İşleri Bakanlığında Schnurre'u bir daha gördü ve ticaret sorunları konuşulduktan sonra daha geniş konulara geçildi.

«(Schnurre'un raporuna göre) Astakov dış politikada Almanya ile Sovyetler Birliği arasında hiç bir çatışma olmadığını, bundan ötürü iki ülke arasında düşmanlığın gereksiz bulunduğunu söyledi. Sovyetler Birliği'nde, Almanya'nın tehdidi altında bulunulduğu duygusu vardı. Bu doğruydu. Bu tehlike duygusunu ve Moskova'daki güvensizliği ortadan kaldırmak elbetteki mümkündü... Benim gelişigüzel bir soruma karşılık, İngiliz - Sovyet görüşmeleri üzerinde yaptığı yorumda, İngiltere'nin istediği sonucun, bugünkü durumda, biraz zor gerçekleşebileceğini söyledi.» (40)

Üç gün sonra, 20 Mayısta, elçi von Schulenburg Moskova'da Molotov'la uzun bir görüşme yaptı. Görevine yeni başlamış olan Dış İşleri Komiseri, görüşme sırasında "çok dostça" davrandı ve *gerekli siyasî temeller* yaratıldığı takdirde, iki ülke arasındaki iktisadi görüşmelere yeniden başlanabileceğini Alman elçisine bildirdi. Bu da Kremlin'in yeni bir yakınlaşması idi, ama kaypak Molotov, bu yakınlaşmayı büyük bir dikkatle yapıyordu. Schulenburg "siyasi temel" sözünden neyi kastetti-

ğini sorunca Rus, bunun her iki hükümetin düşünmesi gereken bir şey olduğunu söyledi. Elçinin, kurnaz Dış İşleri Komiserini biraz açmak için harcadığı çabalar boşa çıktı. Schulenburg gönderdiği raporda, Berlin'e şu noktayı hatırlatıyordu : "Molotov oldukça inatçı bir adam olarak tanınmaktadır." Elçi, Rus Dış İşleri Bakanlığından çıkarken, Sovyet Dış İşleri Komiser Yardımcısı Vladimir Potemkin'e uğradı ve Molotov'un *siyasi temel*'den ne demek istediğini anlayamadığını söyledi. Schulenburg raporunda : «Herr Potemkin'den bunu öğrenmesini rica ettim,» diyordu. (41)

Berlin ile Moskova arasında yeniden başlayan ilişkiler, Alman başkentindeki Fransız elçisinin gözünden kaçmadı. Mösyö Coulondre, daha 7 Mayısta, Litvinov'un atılmasından dört gün sonra, Fransız Dış İşleri Bakanlığına gönderdiği raporda, Führer'e çok yakın birinden aldığı bilgiye göre, Almanya'nın Rusya ile anlaşma yolları aradığını, ve bu anlaşmanın başka şeyler arasında Polonya'nın dördüncü kere bölünmesi ile sonuçlanacağını bildirmişti. İki gün sonra Fransız elçisi, Paris'e bir telgraf daha çekti ve Berlin'de «Almanya'nın Rusya'ya Polonya'nın bölünmesini amaçlayan teklifler ileri sürdüğü ya da sürmek üzere bulunduğu» konusunda yeni söylentilerin dolaşmakta olduğunu haber verdi. (42)

ÇELİK PAKT

Wehrmacht'ın yüksek kademesi, İtalya'nın askerî gücünü küçümsüyordu, ama Hitler, İtalya ile bir an önce bir askeri ittifak yapmak istiyordu. Mussolini ise bu konuyu ağıra alıyordu. İki ülkenin yüksek komutanları arasındaki kurmay görüşmeleri, Nisan ayında başlamış, Keitel bu görüşmelerdeki "izlenimi" ni OKW'ye, İtalyan muharip hizmetleri ile İtalyan silâhlarının iyi bir durumda olmadığı şeklinde bildirmişti. Herhangi bir savaşın çabuk bitmesi gerekir, yoksa İtalyanlar çabuk savaş-dışı olurlar, diyordu. (43)

Güncesinin Nisan ortalarındaki kayıtlarından anlaşıldığına göre Ciano (44), Almanya'nın herhangi bir anda Polonya'ya saldırmasından ve İtalya'yı hazır olmadığı bir Avrupa savaşına kışkırtacağını gösteren belirtilerin daha da artmasından korkuyordu. Berlin'deki İtalyan elçisi Attolico, 20 Nisanda, Almanların Polonya'ya «yakında» saldıracaklarını Roma'ya bildirince Ciano, kendisinin Ribbentrop ile görüşmesini bir an önce sağlamasını istedi. Böylelikle İtalya'nın gafil avlanmaması gerektiğini bildirdi.

İki Dış İşleri Bakanı, Milano'da 6 Mayısta buluştular. Ciano, İtalya'nın en az üç yıl savaştan kaçınmak istediğini Almanlara bildirmek üzere Mussolini'den tâlimat almıştı. İtalyanlar, Ribbentrop'dan da Almanya'nın barışı bu kadar sürdürmek istediğini öğrenince şaşa kaldılar. Nitekim Ciano da Alman Dış İşleri Bakanını «ilk defa» bu kadar «memnun ve sâkin» görmüştü. Avrupadaki durumu gözden geçirdiler. Sovyetler Birliği ile Mihver arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi konusunda anlaştılar ve akşam yemeğinde yeniden buluşmak üzere ayrıldılar.

Yemekten sonra Mussolini, görüşmelerin nasıl geçtiğini anlamak üzere telefon ettiği zaman Ciano, iyi gittiği cevabını verince Duçe birden deliye döndü. Damadından Almanya ile İtalya'nın askerî bir ittifak imzalamaya karar verdikleri üzerine basına bir bildiri göndermesini istedi. Ribbentrop önce duraksadı. Sonra konuyu Hitler'e açmaya karar verdi ve telefon başına çağrılan Hitler, Mussolini'nin teklifini kabul ettiğini bildirdi. (45)

Böylece, bir yıllık bir kararsızlıktan sonra, Mussolini birdenbire bütün kaderini Hitler'e bağlamış oldu. Bu davranış, İtalyan diktatörünün de, Alman diktatörünün de, kendi milli çıkarlarını 1939 yılına kadar büyük bir titizlikle korumalarına

yarayan soğukkanlılıklarını yitirmeye başladıklarını gösteren ilk belirtiydi. Bu karar Mussolini'nin başına az sonra bir sürü çoraplar örecekti.

Sonradan "Çelik Pakt" adını alan İttifak, 22 Mayısta Alman Başbakanlığında bir hayli tantanayla imzalandı. Ciano, Ribebntrop'a Annunziata Yakalığı taktı. Goering buna çok içerledi. Dahası, İtalyan Dış İşleri Bakanının anlattığına göre, gözleri dolu dolu oldu. Nitekim şişko Feld-Mareşal bu sırada bir sahne yapmış, aslında ittifakı kendisinin hazırlamış olduğunu söyliyerek nişanın kendisine verilmesi gerektiğini söylemişti.

Ciano, "Mackenzen'e (Roma'daki Alman elçisi), Goering için de bir yakalık bulacağıma söz verdim." diyor.

Ciano, Hitler'i "çok iyi, çok rahat ve daha az saldırgan" bir durumda bulmuştu; yalnız gözleri biraz çukura batmıştı. Belki de uykusuzluktandı (*). İki Dış İşleri Bakanı belgeyi imzalarken Hitler'in ağzı kulaklarına varıyordu.

Belge, amacı açık, askerî bir ittifaktı. Belgenin saldırgan niteliği daha girişte bir cümleyle belirtiliyordu. Hitler bu cümlenin konulması için direnmişti. "İç ideolojilerinin yakınlıkları dolayısıyla birbirleriyle birleşmiş olan" iki ülke "*...yaşama alanlarını elde etmek için* yanyana, birleşik kuvvetlerle hareket etmeyi kararlaştırmış" lardı. Antlaşmanın özü Madde III'dü.

«Eğer yüksek imzacı taraflardan biri dileklerine ve umutlarına rağmen, başka bir devlet ya da devletlerle savaşa benzer birtakım karışıklıklara karışacak olursa, öteki yüksek imzacı taraf, bir müttefik olarak, hemen yardıma koşacak ve bütün kara, deniz ve hava askerî kuvvetleriyle onu destekliyecektir.»

(*) Ciano'nun 22 Mayıs tarihli günce kaydında, Hitler ile garip çevresi üzerine birçok ilginç gözlemler vardır: Goebbels'in karısı, Führer'in arkadaşlarını bütün gece alıkoyduğundan yakınır ve şöyle bağırır: "Boyuna Hitler konuşuyor. Durmadan kendini tekrarlıyor ve konuklarını sıkıyor." Ciano, "Führer'in güzel bir kıza karşı beslediği ince duygular" hakkında birtakım sözler işitir. "Kız yirmi yaşında, çok güzel gözleri, muntazam hatları ve şahane bir endamı var. Adı Sigrid von Lappus. Sık sık ve gizli olarak buluşuyorlarmış." (**The Ciano Diaries**, s. 85) Kadınlarla meşgul olmayı seven Ciano da burada yanılmış olacak. Hitler'in metresi Eva Braun'un adını duymamışa benziyor. Eva'nın bu sıralarda Berlin'e sık sık gelmesine izin verilmiyordu.

Madde V'de, savaş halinde hiç bir ulusun ayrı bir ateşkes ya da barış yapmıyacağı taahhüt ediliyordu. (46)

Sonradan görüleceği gibi, Mussolini ne başlarda ilk maddeye bağlı kaldı, ne de sonunda ikincisine kulak astı.

HİTLER GEMİLERİNİ YAKIYOR: 23 MAYIS, 1939

23 Mayısta, Çelik Pakt'ın imzalandığının ertesi günü Hitler, askerî şeflerini Berlin'deki Başbakanlık binasının çalışma odasında topladı ve bundan sonraki başarıların kansız kazanılamıyacağını ve bundan ötürü savaşın kaçınılmaz olduğunu söyledi.

Bu toplantı, Führer'in, üç silâhlı kuvvet komutanına, savaşa girmeye karar verdiğini bildirdiği 5 Kasım 1937 deki toplantıdan daha büyüktü. Toplantıda bulunanlar arasında Feld-Mareşal Goering, Grand Amiral Raeder (o sıralarda bu rütbeyi almıştı), General von Brauchitsch, General Halder, General Keitel, Alman Hava Kuvvetleri Baş Müfettişi General Erhard Milch, Donanma Kurmay Başkanı Tuğamiral Otto Schniewind vardı. Hepsi on dört subaydı. Führer'in Yaveri Yarbay Rudolf Schmundt da toplantıda bulunuyor ve tarih bakımından büyük bir talih eseri olarak, not alıyordu. Toplantıda tuttuğu notlar, ele geçen Alman belgeleri arasındadır. Hitler'in bu sırada söylediği sözler o kadar gizli sayılmış olacaktı ki, tutanaktan bir kopya bile çıkarılmamıştı; elde bulunan tek nüsha Schmundt'un kendi el yazısıyla tutulmuş notlardır. (47)

Bu tutanak, Hitler'in savaşa nasıl adım adım yaklaştığını gösteren en açıklayıcı ve önemli belgelerden biridir. Hitler bu toplantıda, silahlı bir çatışma halinde, askerî kuvvetleri yönete-

cek olan bir avuç insanın önünde propaganda ve diplomasi numaraları yapmaktan vaz geçmiş, ve neden Polonya'ya ve gerekirse, İngiltere ve Fransa'ya, hücum etmek zorunda bulunduğunu açıkça anlatmıştır. Savaşın, —hiç olmazsa birinci yılında— nasıl bir yol izleyeceğini garip bir kesinlikle daha önceden söylemiştir. Ama bütün açıklığına rağmen yaptığı konuşma— zaten yalnızca diktatör konuşmuştu toplantıda— kafasının eskisinden daha kararsız ve daha karışık bir noktaya eriştiğini göstermektedir. Onu her şeyden çok İngiltere ile Fransa tedirgin ediyordu ve hayatının sonuna kadar da tedirgin etmekte devam etti.

Ama savaşın yaklaşması ve savaş açmaktaki amaçları konusunda çok açık ve kesindi. Hiçbir general ve amiral, 23 Mayısta, yazın sonunda neler olacağı üzerinde kesin bir fikir edinmeden Başbakanlıktan çıkamıyacaktı. Hitler, Alman iktisadi sorunlarının ancak, Almanya'nın Avrupada yeni *yaşama alanları* elde etmesiyle çözülebileceğini ve "başka ülkeleri istilâ etmeden ya da başka halkların ellerindekini almadan bunu sağlamanın imkânı olmadığını" söylemekle söze başladı.

«Artık kan dökülmeksizin yeni başarılar elde edilemez... Tartışma konusu olan katiyen Danzig değildir. Doğudaki yaşama alanımızın genişletilmesi, besin maddelerimizin sağlanması ve aynı zamanda Baltık Devletleri probleminin çözülmesi sorunudur... Avrupada başka bir imkân yoktur... Eğer alınyazımızda Batı ile çatışmak yazılıysa doğuda büyük bir alanımızın bulunması çok önemli olur. Savaş zamanında rekor hasatlara, barış zamanında olduğundan daha az güvenebiliriz.»

Hitler sözlerine devam ederek, doğuda, Alman olmayan topraklar üzerinde yaşayan halkların bir iş gücü kaynağı teşkil ettiğini sözlerine ekledi. Hitler böylelikle, ileride uygulayacağı esir işçiler programına ilk olarak değinmiş oluyordu.

Bu iş için seçilmiş olan ilk kurbanın kim olduğu bellidir.

«Polonya'nın yaşatılması sözkonusu değildir; biz şimdi şöyle bir kararla karşı karşıya bulunuyoruz :

İlk elverişli fırsatta Polonya'ya hücum etmek. (*)

Çek işinin tekrarlıyacağını umamayız. Savaş çıkacaktır. Görevimiz Polonya'yı izole etmektir. Polonya'nın izole edilmesinde başarı sağlanması çok önemlidir.»

Demek ki savaş çıkacaktı. Yalnız 'izole' edilmiş Polonya ile mi? Hitler bu noktayı pek belirtmiyor. İş buraya gelince, karışık ve çelişkili bir durum alıyor. Son darbe emrini vermek hakkını kendine sakladığını söylüyor.

«(Polonya savaşı) Batı ile, yâni Fransa ve İngiltere ile savaşla aynı zamana rastlamamalıdır. Bir Alman - Poloya çatışmasının, Batı ile bir savaşa kadar gitmiyeceği kesin değildir. O zaman savaş, herşeyden önce İngiltere ve Fransa'ya karşı olmalıdır.

Bundan ötürü temel şudur : Polonya ile yapılacak çatışma —Polonya'ya hücum edilerek başlanacaktır— ancak, Batı, bu çatışmadan uzak tutulacak olursa başarılabilir.

Eğer bu mümkün olamıyacaksa Batıya yüklenmek ve aynı zamanda Polonya'nın işini bitirmek daha doğru olur.»

Schmundt'un tutanağında bir kayıt yok ama generaller herhalde, bu çelişkiler salvosu karşısında monokllarıyla oynayıp yüzlerini buruşturmuşlar ya da seçkin dinleyiciler arasında bir kişi bile, durumu aydınlatmak için bir soru sormaya cesaret edememiştir.

Hitler bundan sonra, sözü Rusya'ya getirdi. "Rusya'nın, Polonya'nın ortadan kaldırılması karşısında ilgisiz kalması ihtimali yoktur," dedi. Öteyandan, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa ile ittifak yaparsa, bu "beni İngiltere ile Fransa'ya bir kaç ezici darbe indirmeye sevkeder." Bunu yapmak, İkinci Wilhelm'in 1914 de düştüğü hataya düşmek olurdu, ama Hitler bu konuşmasında Dünya Savaşından birçok dersler aldığı halde bu dersi almamıştı. Şimdi de gözünü Büyük Britanya'ya çevirmişti.

«Führer İngiltere ile barışçı bir anlaşmaya varılacağından şüpheli-

(*) Aslında da altı çizilmiştir.

dir. Bir çatışmaya hazır olmak gerekir. İngiltere bizim gelişmemizi, İngiltere'yi zayıflatacak bir hegemonyanın kurulması saymaktadır. Bundan ötürü İngiltere bizim düşmanımızdır ve İngiltere ile çatışmak bir ölüm kalım sorunudur.

Bu çatışma nasıl bir çatışma olacaktır? (*)

İngiltere, birkaç güçlü darbeyle Almanya'nın hesabını göremez ve bizi dize getiremez. Savaşı Ruhr'a kadar yaklaştırmak İngiltere için çok önemlidir. Fransız kanından vaz geçilmiyecektir. (Batı Duvarı!) Varlığımızın süresi Ruhr'un elimizde bulunmasına bağlıdır.»

Kaizer'in bir hatasını tekrarlamaya —yâni Rusya ile birleştikleri takdirde İngiltere ile Fransa'ya hücum etmeye— karar veren Hitler, şimdi de, Almanya için feiâketle sonuçlanmış olan bir yolda daha İmparatoru izliyeceğini söylüyordu.

«Holanda ve Belçika'daki hava üsleri, askerî bakımdan işgal edilmelidir. Tarafsızlık bildirilerine aldırılmamalıdır. Eğer İngiltere, Polonya savaşına müdahale etmeye kalkarsa, Holanda'nın üzerine şimşek gibi saldırmalıyız. Holanda topraklarında, ta Zuyder Zee'ye kadar yeni bir savunma hattı kurmalıyız. İngiltere ile yapılacak savaş bir ölüm kalım savaşı olacaktır.

Bizim bu işten ucuz kurtulacağımız fikri tehlikelidir; böyle bir ihtimal yoktur. Bu takdirde gemileri yakmalıyız ve artık bu doğru mu olur yanlış mı olur sorunu olmaktan çıkmalıdır. Seksen milyon insanın yaşamak ya da ölmek sorunu olmalıdır bu.»

Hitler, Almanya'nın "ilk elverişli fırsatta" Polonya'ya hücum edeceğini söylediği ve onu dinleyenler de Almanya'nın hemen hemen bütün askerî gücünün bu amaca yöneltilmekte olduğunu bildikleri halde, Hitler'in aklından İngiltere bir türlü çıkmıyordu.

İngiltere'nin "Almanya için itici bir kuvvet" olduğunu belirtti. Bunun üzerine, İngiltere'nin güçlerini ve güçsüzlüklerini tartıştı.

«İngilizin kendisi mağrur, cesur, sert, inatçı ve iyi bir örgütçüdür. Her yeni gelişmeden nasıl yararlanacağını bilir. Onda da Nordik ırkının

(*) Aslında da altı çizilmiştir.

serüven aşkı ve cesareti vardır... İngiltere'nin kendisi, bir dünya devletidir. Üç yüz yıldır sürmektedir. İttifaklar sayesinde büyümüştür. Bu devlet, yalnız somut bir şey değildir. Aynı zamanda bütün dünyayı saran psikolojik bir güç de sayılmalıdır.

Bu sayısız servete ve bununla birlikte giden yumuşaklığa, şunu da ekleyiniz: geopolitik güvenlik ve güçlü bir deniz kuvvetinin himayesi ve cesur bir hava kuvveti.»

Ama Hitler İngiltere'nin de güçsüz yanları olduğunu hatırlattı ve bunları saymaya başladı.

«Eğer son savaşta iki tane daha savaş gemimiz, iki tane daha kruvazörümüz olsaydı ve Jutland savaşına sabahleyin başlamış bulunsaydık. İngiliz donanması yenilecek ve İngiltere dize gelecekti (*) Dünya savaşı bitmiş olacaktı. Eski zamanlarda... İngiltere'yi ele geçirmek için, İngiltere'yi istilâ etmek gerekirdi. Çünkü İngiltere kendi kendisini besliyebiliyordu. Bugün artık besliyemez.

Dışardan gelen yiyecek maddeleri kesildiği andan itibaren, İngiltere teslim olmak zorundadır. Yiyecek ve akaryakıt ithali, donanmanın, himayesini devam ettirebildiği süre mümkündür.

Luftwaffe'nin İngiltere üzerine yapacağı hücumlar İngiltere'yi teslim olmaya zorlayamaz. Ama donanma yok edilecek olursa İngiltere hemen teslim olur. Ani bir hücumun çabuk karar doğuracağından şüphe edilemez.»

Ani hücum neyle yapılacaktı? Amiral Raeder herhalde, Hitler'in bunu kafadan salladığını düşünmüş olsa gerek. 1930 yılı sonunda hazırlanan Z Plânına göre, Alman Donanma gücü, İngiliz Donanma gücüne ancak 1945 de yetişebilecekti. O sırada, 1939 ilkbaharında, Almanya'nın henüz, âni bir hücumla bile İngiliz Donanmasını batıracak ağır savaş gemileri yoktu.

İngiltere'ye belki de başka yollardan pes dedirtilebilirdi. İşte burada Hitler'in ayakları yeniden suya erdi ve bir yıl sonra, büyük bir başarıyla uygulanacak olan stratejik plânın ana çizgisini çizdi.

(*) Hitler'in Jutland savaşması üzerindeki görüşü olduğu gibi yanlıştı.

«Amaç, düşmana daha başlangıçta şiddetli ve kesin bir darbe indirmektir. Doğru, yanlış ya da antlaşma gibi sakıncaların burada yeri yoktur. Ancak Polonya'dan ötürü, İngiltere ile bir savaşa «kaymayacak» olursak mümkün olabilir bu.

Hem uzun bir savaşa ve hem de âni **bir hücuma göre hazırlıklar** yapılmalıdır. İngiltere'nin, Avrupa kıtası üzerinde girişeceği herhangi bir müdahale püskürtülmelidir.

Ordu, Donanma ve **Luftwaffe** için önemli olan mevzileri işgal etmelidir. Eğer Hollanda ile Belçika'yı işgal etmeyi ve ele geçirmeyi ve aynı zamanda Fransa'yı da yenmeyi başarabilirsek, İngiltere'ye karşı başarılı bir savaş yürütmek için gereken temeli yaratmış oluruz.

O zaman **Luftwaffe**, İngiltere'yi Batı Fransa'dan abluka altına alır ve Donanma da denizaltılarla daha geniş bir abluka sağlar.»

Aradan bir yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra uygulanan plânın kendisiydi bu. Führer'in, 23 Mayısta üzerinde durduğu başka, kesin bir stratejik plân daha vardı : Alman Ordusu, geçen savaşın başında Paris üzerine yürüyeceği halde Manş limanlarına doğru bir çevirme hareketine girişmiş olsaydı, dedi Hitler, sonuç bambaşka olurdu. Nitekim bu sefer öyle olacaktı. Ne olursa olsun bunu 1940'da denemek istiyordu.

Hitler konuşmasının sonunda, belki de bir an için Polonya'yı unutmuş görünerek, "Amaç," dedi, "her zaman için İngiltere'yi dize getirmektir."

Son bir nokta daha vardı.

«Gizlilik başarının en önemli şartıdır. Amaçlarımız gerek İtalya'dan ve gerekse Japonya'dan saklı tutulmalıdır.»

Hitler, başında General Halder'in bulunduğu, kendi Ordu Genel Kurmayına bile tam olarak güvenemiyordu. Führer, "çalışmalarımız Genel Kurmayın eline bırakılmamalıdır. O takdirde gizlilik uzun bir süre sağlanamaz." Askerî plânları hazırlamak, üzere OKW'de küçük bir plânlama kurmayının kurulmasını emretti.

İşte böylece Hitler, 23 Mayısta, kendisinin de söylediği gibi, gemilerini yaktı. Almanya'ya, doğuda yaşama alanı gerekti. Bu alanı ele geçirmek üzere ilk fırsatta Polonya'ya hücum edilecekti. Danzig'in bunda bir rolü yoktu. O yalnızca bir bahaneydi. Yolu tıkayan İngiltere'ydi. Almanya'ya karşı duran tek itici güç oydu. Peki, demek ki, o da hesaba katılacaktı, Fransa da. Bir ölüm kalım savaşıydı bu.

Führer, 5 Kasım 1937'de, saldırı plânlarını ilk olarak askerî şeflere açtığında, Feld-Mareşal von Blomberg ile General von Fritsch —hiç olmazsa Almanya'nın bir Avrupa savaşını sürdüremiyecek kadar güçsüz olduğunu ileri sürerek— itiraz etmişlerdi (*). Ordu Genel Kurmay Başkanı General Beck aynı yıl, aynı nedenden ötürü istifa etmişti, ama 23 Mayıs 1939'da, tutanaktan anlaşıldığına göre, ne bir tek general ne bir tek amiral çıkıp da Hitler'e tuttuğu yolun doğru bir yol olup olmadığını sormadı.

Görevlerinin soru sormak değil, körükörüne itaat etmek olduğunu anlamışlardı. Nitekim pek kötü sayılmayacak yeteneklerini, askerî saldırı plânlarına pek güzel uygulayabiliyorlardı. General von Rundstedt ve von Manstein ile birlikte küçük bir "çalışma çevresi" teşkil eden Ordu Genel Kurmayından Albay Gunther Blumentritt, 7 Mayısta, Beyaz Durum için bir tahmin raporu sunmuştu. Aslında rapor, Polonya'yı istilâ plânıydı. İmgesel ve cesur bir plândı ve üzerinde pek az değişiklik yapılarak uygulanacaktı. (48)

Amiral Raeder, 16 Mayıs tarihli çok gizli bir direktifle, Beyaz Durum'un denizle ilgili plânlarını hazırlamıştı (49). Polonya'nın Danzig'in batısında, Baltık'da, yalnızca birkaç kilometrelik kıyısı bulunduğu ve donanması da küçük olduğu için hiç bir zorluk çıkmıyacağı umuluyordu. Amiralin başlıca ilgisi, Fransa ile İngiltere üzerinde toplanmıştı. Baltık deniz girişini, denizaltılar, iki cep kruvazörü ile iki savaş gemisi koruyacak, "geri kalan denizaltılar" "Atlantik savaşını" hazırla-

(*) 485'inci sayfaya bakınız. (Cilt I)

yacaklardı. Führer'in tâlimatına göre, Donanma, "Beyaz Durum" harekâtına 1 Eylülde başlayacak şekilde hazırlanacaktı, ama Raeder komutanlarını, bir an önce plânlarını hazırlamaya zorluyordu, çünkü "son siyasi gelişmeler" yüzünden harekât daha önce de başlıyabilirdi. (50)

1939 Mayıs ayı biterken, Almanların yaz sonunda savaşa girmek için başladıkları hazırlıklar oldukça ilerlemişti. Büyük silâh fabrikaları durmadan çalışıyor, toplar, tanklar, uçaklar ve savaş gemileri yapıyorlardı. Kara, deniz ve hava kuvvetlerinin yetenekli kurmayları, plânlarını neredeyse bitirmek üzereydiler. "Yaz tatbikatı" için çağrılan askerler tanklara yerleştiriliyorlardı. Hitler, gerçekten övünebilirdi başarısıyla.

Führer'in askerî şeflerle yaptığı toplantının ertesi günü, yâni 24 Mayısta, OKW'nin Ekonomi Ve Silâhlanma Dairesi Başkanı General Georg Thomas, Dış İşleri Bakanlığı memurlarıyla yaptığı gizli bir konuşmada, bu başarının özetini yaptı. Eski İmparatorluk Ordusunun, kırk üç tümenden elli tümene ancak on altı yılda çıkabildiğini —1898 den 1914 e kadar—, oysa Üçüncü Alman İmparatorluğunun, altı tümenden elli bir tümene yalnızca dört yıl içinde çıkmış olduğunu dinleyicilerine hatırlattı. Bunlar arasında beş ağır ve dört de hafif zırhlı tümenle, hiç bir ulusta bulunmayan "modern savaşma süvarisi" vardı. Donanma, hemen hemen sıfırdan başlamış 26,000 tonluk iki savaş gemisi (*), iki ağır kruvazör, on yedi destroyer ve kırk yedi denizaltı yapmıştı. Son olarak da 35,000 tonluk iki savaş gemisi ile bir uçak gemisini, dört ağır kruvazörü, beş

(*) General Thomas, Alman savaş gemilerinin tonajlarını bildirirken, Dış İşleri Bakanlığını bile aldatıyordu. Bir yıldan önceki bir tarihi, 18 Şubat 1938 tarihini, taşıyan ilginç bir Alman Donanma belgesinde (51), İngiliz hükümetine İngiliz - Alman Deniz Anlaşması çerçevesinde yanlış gemi tonajları bildirildiği kaydedilmişti. 26,000 tonluk gemilerin gerçek tonajı 31,000 di; 35,000 tonluk olanların ise (İngiliz ve Amerikan donanmalarının en yüksek tonajları) gerçekteki tonajları 41.700 tondu. Nazi yalanlarının bir garip örneği daha.

destroyeri ve yedi denizaltıyı denize indirmişti ve daha birçok gemiyi de denize indirmeye hazırlanıyordu. Alman hava kuvvetleri de bir hiçten başlamış, yirmi bir filoluk ve 260,000 kişilik bir kuvvet olmuştu. General Thomas'ın söylediğine göre, silâh endüstrisi geçen yıl eriştiği en yüksek düzeyin üstünde üretim yapıyordu ve birçok alanlarda, üretimci herhangi bir ülkeyi çok geride bırakmıştı. General, Alman silâhlanmasının "dünyada bir eşi daha görülmediğini" söyledi.

1939 yazının başlangıcında, Alman askerî gücü korkunç bir düzeye erişiyordu ama, Hitler'in, sonbahar başlangıcında açmayı tasarladığı savaşın şansı da bu savaşın niteliğine bağlıydı. Almanya, henüz Polonya'dan başka, Fransa, İngiltere ve Rusya ile başa çıkacak kadar güçlü değildi, ve belki de hiç bir zaman o kadar güçlü olmayacaktı. O önemli yaz günleri başladığı sırada her şey, Führer'in, —herşeyden önce— Rusya'yı Batı ile askerî bir anlaşmaya varmaktan alıkoymakta göstereceği başarıya bağlıydı. Litvinov'un düşmeden önce yaptığı böyle bir teklifi Chamberlain önce reddetmişti, ama şimdi, Mayısın sonunda bu teklifi düşünüyordu.

RUSYA'NIN MÜDAHALESİ: II

İngiliz Başbakanı, 19 Mayısta Avam Kamarasında yapılan bir tartışma sırasında, Rus tekliflerinden, Churchill'e göre, yeniden soğuk ve dahası küçümseyen bir dille söz etmişti. Chamberlain biraz yorgun bir hava içinde, Avam Kamarasına "her iki hükümet arasında kaldırılması çok güç olan bir çeşit perde, bir çeşit duvar" bulunduğunu söyledi. Lloyd George tarafından desteklenen Churchill ise, Moskova'nın ortaya "iyi bir proje" attığını, bunun Chamberlain'in tekliflerinden "daha basit, daha dolaysız ve daha etkili" olduğunu ileri sürdü. Majeste Hükümetinin, "kafasına birtakım acı gerçekleri sokmasını" istedi,

"etkili bir doğu cephesi olmadan, Batıda iyi bir savunma yapılamaz, ve Rusya olmadan da etkili bir doğu cephesi olmaz," dedi.

Her yandan gelen eleştirilere boyun eğmek zorunda kalan Chamberlain, sonunda, 27 Mayısta, Moskova'daki İngiliz Elçisine karşılıklı bir yardım paktı, askerî bir toplantı yapılması ve Hitler'in tehdit ettiği ülkelere garanti verilmesi konularında, görüşmelere başlamayı kabul etmesi için tâlimat verdi (*). Londra'daki Alman elçisi Dirksen, İngiliz hükümetinin "büyük bir çekingenlikle" sonunda bir adım attığını Alman Dış İşleri Bakanlığına bildirdi. Dirksen ayrıca, Chamberlain'i böyle bir harekete geçmeye zorlayan ana nedenleri de arıyordu. Berlin'e gönderdiği acele raporda, İngiliz Dış İşleri Bakanlığının "Rusya'da, Almanlar tarafından yapılan zemin yoklamaları" sezdiğini ve "Almanya'nın Rusya'yı, tarafsızlığını sürdürmeye ya da dahası, Rusya'yı iyiliksever bir tarafsızlığı kabule razı edebileceklerinden" korktuğunu bildirmişti. "Bu takdirde bütün çevirme hareketi" suya düşecekti. (53)

Molotov, Mayısın son günü, S.S.C.B. Yüksek Konseyinde Dış İşleri Bakanı olarak ilk konuşmasını yaptı. Batılı demokrasilerin duraksamalarından ötürü onları yerdi ve eğer demokrasiler, saldırıyı durdurmak konusunda, Rusya'ya katılmakta ciddi iseler lafı kısa kesmeli ve üç noktada anlaşmaya varmalıydılar :

1. Yalnızca savunma niteliğini taşıyan, üçlü bir karşılıklı yardım paktının imzası.

2. Sovyetler Birliği sınırındaki bütün Avrupa devletleri de dahil olmak üzere, *bütün* Orta ve Doğu Avrupa devletlerine garanti verilmesi.

3. Birbirlerine ve saldırının tehdit ettiği küçük devletlere,

(*) Moskova'daki İngiliz elçisiyle Fransız maslahatgüzarı, İngiliz - Fransız Paktı tasarısını 27 Mayısta Molotov'a sundular. Molotov teklifi çok soğuk karşılayınca, Batılı temsilciler şaşırıp kaldılar. (52)

âni ve etkili bir yardım şeklinde ve bunu kapsayacak şekilde kesin bir anlaşmanın imzası.

Molotov, Batı ile yapılacak görüşmelerin, Rusya'nın, Almanya ve İtalya ile "pratik bir temele dayanan ticaret ilişkilerinden" vazgeçmesi anlamına gelmiyeceğini açıkladı. Almanya ile yapılmakta olan ticaret görüşmelerinin yeniden başlaması "imkânsız değildir" dedi. Bu konuşmayı Berlin'e bildiren elçi von der Schulenburg, Molotov'un, "bütün Rus isteklerinin kabul edilmesi şartıyla" Rusya'nın halen İngiltere ve Fransa ile bir antlaşma imzalamaya hazır olduğunun, ancak gerçek bir anlaşmaya varmak için, daha uzun bir zamana ihtiyaç bulunduğunun bu konuşmadan açıkça anlaşıldığını belirtti. Molotov'un, "Almanya'ya karşı ağır sözler söylemekten çekindiğini, Berlin'de ve Moskova'da başlamış olan görüşmelerin devamına hazır bulunduğunun yine bu konuşmadan anlaşıldığını" sözlerine ekledi. (54)

Hitler de bu hazırlığa Berlin'de birdenbire katıldı.

Mayısın son günlerinde Hitler ile danışmanları, İngiliz - Rus görüşmelerini önlemek üzere, Moskova'ya nasıl bir avans verilmesi gerektiği gibi çok dikenli bir sorun üzerinde kafa patlatıp duruyorlardı. Berlin'de, Molotov'un 20 Mayısta elçi von der Schulenburg ile (*) yaptığı görüşme sırasında, Alman yakınlaşmasına soğuk bir su döktüğüne inanılıyordu. Ertesi gün, yâni 21 Mayısta, Weizsaecker, Dış İşleri Komiserinin sözlerini gözönünde tutarak, "bizim sıkı durmamız ve Rusların daha açık konuşacakları zamanı beklememiz" gerektiğini telgrafla elçiye bildirdi. (55)

Ama Polonya'ya saldırı gününü 1 Eylül olarak tesbit eden Hitler, sıkı duracak durumda değildi. Weizsaecker ile Alman Dış İşleri Bakanlığı Hukuk Dairesi Müdürü Friedrich Gaus,

(*) 753 - 54'üncü sayfalara bakınız.

Ribbentrop'un Sonneburg'daki yazlık evine çağırıldılar. Gaus' un Nuremberg'te verdiği ifadeye göre (*), Ribbentrop, onlara; Führer'in "Almanya ile Sovyetler Birliği arasında daha tahammül edilebilir ilişkiler kurmak" istediğini bildirdi. Ribbentrop, Schulenburg'un Molotov'a karşı izliyeceği yeni politikanın ana çizgilerini uzun uzadıya belirten tâlimat tasarıları hazırladı ve elçiden Molotov'u "olabildiği kadar çabuk" görmesi istendi. Bu tasarı da, ele geçirilen Alman Dış İşleri belgeleri arasında bulunmaktadır. (56)

Belge, üzerindeki kayda göre, 26 Mayıs tarihinde Hitler'e gösterildi. Çok ilginç bir belgeydi bu. Almanya kesin olarak müdahale etmediği takdirde, İngiliz-Rus görüşmelerinin başarıyla sonuçlanacağına Alman Dış İşleri Bakanlığının o tarihte inandığını gösteriyordu. Bundan ötürü Ribbentrop, Schulenburg'un Molotov'a şunları söylemesini teklif ediyordu :

«Almanya ile Sovyet Rusya arasında, dış politikada gerçek bir çıkar çatışması yoktur... Alman - Sovyet ilişkilerinin barışa çevrilmesi ve normalleştirilmesi zamanı gelmiştir... İtalyan - Alman İttifakı, Sovyetler Birliği'ne karşı değildir. Tamamiyle İngiliz - Fransız kombinezonuna karşıdır...

Dileklerimize rağmen, Polonya ile bir çatışma çıkacak olursa, bunun bile bizi Sovyet Rusya ile bir çıkar çatışmasına götürmiyeceğine kuvvetle inanmış bulunuyoruz. Alman - Polonya sorununu —ne şekilde olursa olsun— çözerken Rus çıkarlarını olabildiği kadar çok gözönünde tutacağımızı söyliyecek kadar da ileri gidebiliriz.»

Bundan sonra Rusya'nın İngiltere ile bir ittifak yapmasının tehlikesi belirtiliyordu.

«İngiltere'nin kuşatma oyununda, Sovyetler Birliği'nin neden aktif bir rol oynamak istediğini gerçekten anlayamıyoruz... Bu, Rusya'nın, İngiltere'den gerçekten değerli bir **quid pro quo** (karşılık) almadan, tek - yanlı bir sorumluluk altına girmesi demektir... İngiltere, antlaşmalar nasıl formüle edilirse edilsin. Rusya'ya gerçekten değerli bir **quid pro quo** sunacak durumda değildir. Batı Duvarı Avrupaya yapılacak her çeşit yardımı imkânsız bir hale getirmiştir... Bu bakımdan, İngiltere'nin kestaneyi ateşten başka devletlere çıkarttırmak politikasına yeniden döneceği kanısındayız.»

(*) Bu ifadeyi mahkeme tanıt olarak reddetti ve tanıt, **Nazi Conspiracy and Aggression** ya da **Trial of Nazi War Criminals** adlı Nuremberg tanıtları ciltlerinde çıkmadı. Ama ifadenin değersizliğini göstermez bu. Yargıçlarından dördü Rus olan mahkeme heyeti, bu döneme ait Nazi - Sovyet ilişkileri üzerindeki malzemeyi dikkatle kullanmıştır.

Schulenburg aynı zamanda, Almanya'nın "Rusya'ya karşı saldırgan niyetler beslemediğini" de belirtecekti. Son olarak da, Almanya'nın, Sovyet Rusya ile yalnız ekonomik sorunları değil, «normal siyasi ilişkilere de dönmeyi» konuşmaya hazır olduğunu Molotov'a bildirecekti.

Hitler, tasarıda fazla ileri gidilmiş olduğu kanısındaydı. Bundan ötürü, şimdilik tutulmasını emretti. Gaus'a göre Führer, Chamberlain'in iki gün önce, 24 Mayısta, Avam Kamarasında söylediği iyimser sözlerin etkisinde kalmıştı. İngiliz Başbakanı, yeni İngiliz tekliflerinin sonucunda Rusya ile, "kısa bir zamanda" tam bir anlaşmaya varılacağını umduğunu söylemişti. Hitler bunun blöf olmasından şüpheleniyordu. Moskova'ya yaklaşmak fikrinden yine vaz geçmemişti, ama bir süre için daha temkinli bir yaklaşmanın en iyi yol olacağına karar vermişti.

Mayısın son haftasında Führer'in kafasından geçen duraksamalar, Alman Dış İşleri Bakanlığının ele geçen belgelerinde açıkça görülmektedir. Hitler, ayın ya yirmisinde ya da o günlerde —günü kesinlikle bilinmiyor— İngiliz-Rus görüşmelerini önlemek üzere birdenbire Sovyetler Birliği'yle görüşmek istedi. Schulenburg Molotov'u görmeliydi. Ancak, Ribbentrop'un bu konuda hazırladığı tâlimat ayın yirmi altısında Hitler'e gösterildiği halde gönderilmedi. Führer tâlimatı iptal etti. O akşam Weizsaecker, Schulenburg'a bir telgraf çekerek kendisine "çok temkinli davranmasını" ve "yeni bir tâlimat gelinceye kadar kendi başına hiç bir şey yapmamasını" bildirdi. (57)

Bu telgraf ile, Devlet Sekreterinin Moskova elçisine gön-

derilmek üzere 27 Mayısta yazdığı, ancak, altına bir not ekledikten sonra 30 Mayısta gönderebildiği mektup, Berlin'deki duraksama havasını çok iyi vermektedir (58). Weizsaecker 27 Mayısta yazdığı mektupta, Schulenburg'a, Berlin'in, bir İngiliz - Rus anlaşmasını "önlemenin kolay olmadığı" kanısında bulunduğunu ve Almanya'nın, Moskova'da "bir tatar kahkahası" yaratmaktan korktuğu için, kesin bir müdahaleden çekindiğini bildiriyordu. Devlet Sekreteri, aynı zamanda, gerek Japonyanın ve gerekse İtalya'nın, Almanya'nın Moskova'ya yaklaşma fikrini soğuk karşıladıklarını ve müttefiklerinin tutumlarının, Almanya'nın şimdilik yerinden kıpırdamamak kararını etkilediğini de bildirmişti. Weizsaecker mektubunu şöyle bitiriyordu : «Bu bakımdan, şimdilik beklemek ve Moskova ile Paris - Londra'nın, birbirlerini ne dereceye kadar taahhüd altına sokacaklarını görmek istiyoruz.»

Bilinmeyen bir nedenden ötürü, Weizsaecker bu mektubu hemen göndermedi; belki de Hitler'in daha tam bir karara varmadığını düşünmüştü. Mektubu 30 Mayısta gönderdiği sırada altına şu notu yazdı :

«NOT : Yukarıdaki satırlara şunları eklemeliyim : böyle olmakla birlikte, Führer'in onayı ile, şimdilik, Ruslara çok değişik şekilde bir yaklaşma yapılacaktır ve bu yaklaşma, bugün burada Rus maslahatgüzarı ile yapacağım bir konuşma ile başlıyacaktır.»

Georgi Astakov ile yapılan bu konuşmada pek derinlere inilmedi, ama Almanların yeni bir çıkışa hazırlandığı anlaşıldı. Weizsaecker, Rus maslahatgüzarını, Prag'daki Sovyet Ticaret Heyetinin durumunu konuşmak üzere çağırmıştı. Ruslar Prag'taki heyetlerini orada tutmak istiyorlardı. Her iki diplomat, bu konu çevresinde konuşurlarken, birbirlerinin düşüncelerini de anlamaya çalıştılar. Weizsaecker, siyasi ve iktisadi sorunların birbirlerinden büsbütün ayrı olmadığı konusunda Molotov'la aynı görüşte olduğunu söyledi ve "Sovyet Rusya ile Almanya arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi" ile ilgilendiğini ifade etti. Astakov, Molotov'un "Rus - Alman görüşmelerine kapıyı kapamak niyetinde olmadığını" belirtti.

Her iki adam da çekingen davranmışlardı, ama Almanlar bundan cesaret almışlardı. 30 Mayıs günü gecesi, saat 10.40'da Weizsaecker, Moskova'da Schulenburg'a «çok acele» bir telgraf çekti. (59)

«Şimdiye kadar plânladığımız taktiklerin tersine, şimdi Sovyetler Birliği'yle belirli bir yere kadar temasa geçmeye karar verdik.» (*)

Führer'e, Sovyetler Birliği'ne çekinerek de olsa yaklaşmak cesaretini veren şey, Mussolini'nin 30 Mayısta Hitler'e yazdığı uzun bir muhtıra olabilir. Yazın başlangıcında Duçe, erken bir çatışmanın doğru olup olmadığından şüphelenmeye başlamıştı. Hitler'e gönderdiği muhtırada : "Plütokratik, tutucu bencil uluslarla" *Mihver* arasındaki bir savaşın "kaçınılmaz" olduğuna inandığını belirtiyordu, ama "İtalya'nın ancak 1942 yılının sonunda bitecek bir hazırlık dönemine ihtiyacı" vardı. "Ancak 1943 yılından sonra yapılacak birtakım savaş çıkışlarının büyük bir başarı şansı" vardı. Duçe, neden "İtalya'nın bir barış dönemine" ihtiyacı olduğunu anlattıktan sonra şu sonuca varıyordu : "Bu nedenlerden ötürü, İtalya, böyle bir savaşın kaçınılmazlığına inandığı halde, bir Avrupa savaşını hızlandırmak istememektedir." (60)

1 Eylülü Polonya'ya hücum tarihi olarak tesbit ettiğini

(*) 1949 yılında, Amerikan Dış İşleri tarafından yayımlanan, Alman Dış İşleri belgelerinden ibaret **Nazi - Sovyet Relations** adlı kitapta, bu telgraf İngilizceye daha kuvvetli olarak çevrilmiştir. Ana cümle şöyledir : "We have now decided to undertake definite negotiations with Soviet Union" (Türkçesi : "Şimdi Sovyetler Birliği ile kesin görüşmelere girişmeyi kararlaştırdık") Bu çeviri, Churchill de dahil olmak üzere, birçok tarihçileri, 30 Mayıs tarihli telgrafın, Hitler'in Moskova ile olan ilişkilerinde dönüm noktası teşkil ettiği sonucuna götürmüştür. Oysa bu dönüm noktası sonradır. Weizsaecker'in 30 tarihli mektubunun notunda belirttiği gibi, Hitler'in onayladığı Alman yakınlaşması "çok değişik şekilde" olacaktı.

yakın dostuna ve müttefikine söylemeyen Hitler, Mussolini'ye, gizli muhtırasını "büyük bir ilgi" ile okuduğu cevabını verdi ve iki liderin bu konuyu görüşmek üzere yakın bir gelecekte toplanmalarını teklif etti. Bu arada Führer, Kremlin'in duvarlarında bir çatlaklık meydana gelip gelmediğini anlamaya karar vermişti. Bütün Haziran ayı boyunca, Moskova'daki Alman elçiliği ile Rus Dış Ticaret Komiseri Anastas Mikoyan arasında, yeni bir ticaret anlaşmasıyla ilgili görüşmeler yapıldı.

Sovyet hükümeti Berlin'den hâlâ şüphe ediyordu. Schulenburg'un ay sonuna doğru (27 Haziran) bildirdiği gibi, Kremlin, Almanların bir an önce bir ticaret anlaşmasına varmayı istemekle, Rusların, İngiltere ve Fransa ile yapmakta oldukları görüşmeleri torpillemek niyetinde olduklarına inanıyordu. Berlin'e çektiği telgrafta şöyle diyordu elçi : "Bunu sağladıktan sonra bizim görüşmeleri tavsatabileceğimizden korkuyorlar." (61)

Schulenburg 28 Haziranda Molotov'la uzun bir konuşma yaptı. Bu konuşmadan sonra Berlin'e çektiği "gizli ve acele" telgrafta elçi, konuşmanın "dostça bir hava içinde geçtiğini" bildirdi. Buna rağmen Alman elçisi, konuşma sırasında Almanya'nın Baltık devletleriyle yaptığı saldırmazlık antlaşmalarına değindiği zaman (*) Sovyet Dış İşleri Komiseri suratını ekşiterek :"Polonya tecrübesinden sonra bu gibi antlaşmaların sürekliliğinden şüphe etmesi gerektiği" cevabını vermişti. Görüşmeyi özetleyen Schulenburg raporunu şöyle bitiriyordu :

«Benim izlenimim şudur ki, Sovyet hükümeti siyasi görüşlerimizi öğrenmeyi ve bizimle ilişkilerini sürdürmeyi çok istiyor. Molotov'un bütün söylediklerinde, kuvvetli bir güvensizlik belli olmakla birlikte kendisi. Almanya ile ilişkilerin normale dönmesinin arzu edilen ve mümkün olan bir şey olduğunu da söyledi.» (62)

(*) Almanya, Sovyetler Birliği'ne komşu olan Letonya ve Estonya'ya verilecek bir İngiliz - Fransız ve Rus garantisini önlemek üzere, bu iki Baltık devletiyle 7 Haziranda alelacele birer saldırmazlık paktı imzalamıştı. Bundan önce Almanya, 31 Mayısta, Danimarka ile de buna benzer bir pakt imzalamış ve bu pakt son olaylardan sonra Danimarka'ya bir güvenlik duygusu sağlamıştı.

Elçi bundan sonra girişeceği hareketler hakkında telgrafla tâlimat verilmesini istiyordu. Schulenburg, 1919'dan sonra Sovyet Rusya ile Almanya'nın birbirine yaklaşmasını isteyen ve bunu Rapallo'da ortaya koyan, Seeck, Maltzan ve Brockdorff-Rantzau okulunun son taraftarlarındandı. 1939 yılı içinde gönderdiği raporlardan anlaşıldığına göre Schulenburg, *Weimar Cumhuriyeti* zamanındaki yakın ilişkilerin yeniden kurulmasını içtenlikle istiyordu. Ama eski okulun karyerden yetişme bir çok diplomatları gibi o da, Hitler'i pek anlıyamıyordu.

Hitler, 29 Haziranda, Berchtesgaden'deki dağ evinden birdenbire, Rusya ile görüşmelerin kesilmesini emretti.

Berchtesgaden, 29 Haziran 1939

« ...Führer aşağıdaki hususlara karar vermiştir :

Rusların davranışlarından, görüşmelerin devamını, Ocak ayındaki iktisadi görüşmeler için tesbit edilen temelin kabulüne bağlamak istedikleri sonucuna vardığımız, Ruslara bildirilmelidir. Bu temeli kabul edemiyeceğimize göre, bugün için Ruslarla iktisadi görüşmelerin devamıyla ilgili değiliz.

Führer bu cevabın birkaç gün geciktirilmesine muvafakat etmişlerdir.» (63)

Bu tâlimatın özü ertesi gün fiilen Moskova'daki Alman elçiliğine telgrafla bildirildi.

«(Weizsaecker telgrafında şöyle diyordu) Dış İşleri Bakanı... yeni bir tâlimata kadar, politika alanında söylenmesi gereken sözlerin söylendiği ve bugün için, bizim yeniden görüşmelere girmememiz gerektiği kanısındadır.

Rus hükümeti ile iktisadî görüşmeler konusunda henüz bir karara varılmamıştır. Bu alanda sizden bir süre için yeni hareketlere girişmemeniz ve tâlimat beklemeniz istenmektedir.» (64)

Almanların gizli belgelerinde, Hitler'in fikrini neden böyle birdenbire değiştirdiğini açıklayan hiçbir ipucu yok. Ruslar,

Ocak ve Şubat teklifleri üzerinde zaten uzlaşmaya yanaşıyorlardı ve Schnurre, 15 Haziranda ıktisadi görüşmeler kesildiği takdirde, Almanya'nın gerek iktisadi ve gerekse siyasi bakımdan zor duruma düşeceğini belirtmişti.

İngiliz - Fransız - Sovyet görüşmelerinin sallantılı durumu da Hitler'i böyle bir karara götürmüş olamaz. Rusya ile Batılı devletlerin, Polonya, Romanya ve Baltık devletlerine verilecek garantiler konusunda çıkmaza saplandıklarını, Moskova'daki Alman elçiliğinden aldığı raporlardan öğrenmişti. Polonya ile Romanya, dolaylı bir yardımdan başka, İngiltere ile Fransa'nın kendilerine garanti vermelerini de memnunlukla karşılıyorlardı. Gerçi bu garanti, bir Alman saldırısı karşısında, batıda ikinci bir cephe açmak suretiyle dolaylı bir yardımdan ileri gidemiyecekti. Ama bu garantiyi yine de istiyorlardı. Ancak Rus garantisini kabul etmiyorlar ya da daha sı, bir Alman saldırısını karşılamak üzere, Rus askerlerinin topraklarından geçmelerine izin vermiyorlardı. Letonya, Estonya ve Finlandiya da, Rus garantilerini reddetmişlerdi. Alman Dış İşleri Bakanlığının evrakından sonradan anlaşıldığına göre bu devletler, bu tutumlarını gevşettikleri takdirde, Almanya'nın başlarına bir belâ açmasından korkuyorlardı.

Böyle bir çıkmaza giren Molotov, Haziranın başında görüşmelere katılmak üzere, Moskova'ya Dış İşleri Bakanını göndermesini İngiltere'ye teklif etti. Ruslar için görüşmelerin başarıya ulaşması bakımından bu teklifin pek önemi yoktu ama İngiltere'nin gerçekten Rusya ile bir anlaşmaya varmak isteyip istemediğini gösterecekti. Lord Halifax, teklifi kabul etmedi ve Moskova'ya gitmedi (*). Anthony Eden ise, eski bir Dış İşleri

(*) İngiliz Dış İşleri Bakanlığının evrakına göre, Halifax, Maiski'ye, 8 Haziranda, kendisinin Moskova'ya gitmesini Başbakana teklif etmeyi düşündüğünü, "ama uzaklaşmanın gerçekten mümkün olmadığını" bildirdi. Maiski, 12 Haziranda, Strong ayrıldıktan sonra, "ortalığın daha sakin bulunduğu bir sırada, Dış İşleri Bakanının Moskova'ya gitmesinin

Bakanı olarak onun yerine gitmek istedi, ama Chamberlain vazgeçirdi kendisini. Onun yerine William Strong'un gönderilmesi kararlaştırıldı. William Strong, Dış İşlerinde karyerden yetişme iyi bir hariciyeciydi. Eskiden Moskova elçiliğinde çalışmıştı. Rusça da biliyordu. Ancak gerek İngiltere'de ve gerekse dışarda çok az tanınmıştı. Doğrudan doğruya Stalin ve Molotov'la görüşecek olan böyle bir önemli heyetin başına ikinci derece bir memurun tâyin edilmesi, sonradan Rusların söyledikleri gibi, Chamberlain'in, Hitler'i önlemek için bir ittifak kurulması konusunu hâlâ ciddiye almadığını gösteriyordu.

Strong, 14 Haziranda Moskova'ya vardı. Molotov'la birlikte on bir İngiliz - Fransız toplantısına katıldığı halde, İngiliz - Sovyet görüşmelerinin gidişi üzerinde pek etkisi olmadı. Rusların kuşkuları ve tedirginlikleri on beş gün sonra, 29 Haziranda, Andrey Jdanov'un *Pravda*'da çıkan bir yazısıyla açıklandı. Yazının başlığı şuydu : "İngiliz ve Fransız Hükümetleri Sovyetler Birliği ile Eşitlik Temeline Dayanan bir Antlaşma Yapmak İstemiyorlar." Bu yazının "Sovyet hükümetini bağlamayan bir kimse" tarafından yazıldığı gösterilmek isteniyordu; ama Jdanov, yalnız *Politbüro* üyesi ve Sovyet Parlamentosu Dış İşleri Komisyonu Başkanı değil, aynı zamanda, Schulenburg'un Berlin'e yazdığı raporda belirttiği gibi, "Stalin'in en yakın arkadaşlarından biriydi ve yazının, yukarıdan gelen bir emirle yazıldığı şüphesiz" di.

«(Jdanov şunları yazıyordu) Bana öyle geliyor ki İngiliz ve Fransız hükümetlerinin niyetleri, S.S.C.B.nin kabul edebileceği gerçek bir anlaşmaya varmak değil, ancak S.S.C.B.nin sözde uzlaşmaz davranışını kendi halkoyuna göstererek saldırganlarla bir anlaşmayı kolaylaştırmak amacıyla yalnızca anlaşma görüşmeleri yapmaktır. Önümüzdeki birkaç gün bunun böyle olup olmadığını gösterecektir.» (66)

Stalin'in, İngiltere ile Fransa'ya karşı beslediği güvensiz-

iyi bir fikir olacağını" söyledi, ama Halifax Londra'dan "şimdilik" uzaklaşmanın imkânsız olduğunu kendisine bir daha belirtti. (65)

lik ve Batılı müttefiklerin, eninde sonunda, bir yıl önce Münih'te yaptıkları gibi, Hitler'le bir pazarlığa girişecekleri üzerindeki kuşkusu, böylelikle bütün dünyanın gözleri önüne serilmiş oldu. Yazıyı yorumlayan elçi von der Schulenburg, yazıdaki amaçlardan birinin de "görüşmelerin kesilmesi halinde bunun suçunu İngilizlerle Fransızların üzerine atmak" olduğunu Berlin'e bildirdi. (67)

TOPYEKÛN SAVAŞ PLÂNLARI

Adolf Hitler, Rusların attığı yemin üstüne daha atlamamıştı. Bunun nedeni belki de, yaz sonunda girişeceği Polonya istilasının askeri planlarına, bütün Haziran ayı içinde *Berchtesgaden*'de nezaret etmesiydi.

General von Brauchitsch'in, Polonya'ya karşı girişilecek askeri harekât üzerinde hazırladığı çok gizli planı Hitler'in 15 Haziranda eline geldi (68). Ordu Başkomutanı, sahibinin sesini yansıtarak şöyle diyordu : "Harekâtın amacı, Polonya silâhlı kuvvetlerini yoketmektir. Siyasal önderlik, savaşın ağır âni darbelerle başlamasını ve çabuk başarıya ulaşmasını istemektedir. Ordu Başkomutanlığının isteği, Polonya toprağını âni olarak istilâ ederek, Polonya Ordusunun mutazam bir seferberlik ve yığınak yapmasını önlemek, bir yandan Silezya'dan, öteyandan Pomeranya - Doğu Prusya'dan yoğun bir hücuma geçerek, Vistül - Narev hattının doğusunda bulunacağı umulan Polonya Ordusunun büyük bir kısmını yoketmektir."

Brauchitsch, bu plânı gerçekleştirmek üzere iki Ordu Gurubu kuruyordu : Birinci, Sekizinci, Onuncu ve On Dördüncü Ordu'lardan oluşan, Güney Ordusu Gurubu. İkincisi de, Üçüncü ve Dördüncü Ordulardan oluşan, Kuzey Ordusu Gurubu. General von Brauchitsch'in komutasında bulunacak olan Güney Ordusu Gurubu, Silezya'dan "Varşova genel yönünde hücuma geçecek, karşı koyan Polonya kuvvetlerini dağıtacak ve Kuzey Ordu Gurubu ile işbirliği yaparak, Batı Polonya'da hâlâ dayanmakta olan Polonya kuvvetlerini yok etmek amacıyla, olabildiği kadar güçlü kuvvetlerle olabildiği kadar kısa zamanda Varşova'da, Vistül'ün *her iki* kıyısını işgal edecektir." Kuzey Ordu Gurubunun ilk görevi Koridor'u geçerek "Almanya ile Doğu Prusya arasında irtibatı" sağlamaktı. Her Ordunun ayrı ayrı hedefleri ile Hava ve Deniz kuvvetlerinin hedefleri de ayrıntılarıyla gösterilmişti. Brauchitsch, çarpışmaların başlıyacağı gün, Danzig'in Alman toprağı olarak ilân edileceğini ve Alman komutasındaki yerli kuvvetler tarafından Danzig'in ele geçirileceğini bildiriyordu.

Ayrıca çıkarılan ek bir emirde "Beyaz" yayılma emrinin, 20 Ağustosta uygulanmaya başlıyacağı yazılıydı. "Bütün hazırlıkların bu tarihte bitmiş olması gerekir," deniyordu. (69)

Bir hafta sonra, 22 Haziranda, General Keitel Hitler'e, "Beyaz Durum'un zaman çizelgesi tasarısını" sundu (70). Führer bu tasarıyı inceledikten sonra, "esas itibarile" mutabık olduğunu bildirdi, ancak "normalden daha geniş çapta yedekleri askere çağırmak suretiyle halkın tedirgin" edilmemesini, "...durumun nedenlerini soracak sivil kurumlara, işverenlere ya da öteki özel kişilere, gençlerin sonbahar manevraları için askere alındıklarının bildirilmesini" emretti. Hitler aynı zamanda, "Ordu Yüksek Komutanlığının, temmuzun ortasından itibaren, sınır bölgesindeki hastahanelerin boşaltılması için verdiği emrinin, güvenlik nedenlerinden ötürü uygulanmamasını"da bildirdi.

Hitler'in hazırladığı savaş, topyekûn bir savaştı; yalnız askerî seferberliği değil, bütün ulus kaynaklarının da topyekûn seferber edilmesini gerektiriyordu. Bu dev işi koordine etmek üzere ertesi gün, 23 Haziranda, Alman Savunma Kûrulu, Goering'in başkanlığında bir toplantı yaptı. Toplantıda otuz beş kadar yüksek kademeden sivil ve askerî memurla, Silâhlı Kuv-

vetler adına Keitel, Raeder, Halder, Thomas, ve Milch ve ayrıca da İç İşleri, Ekonomi, Maliye, Ulaştırma Bakanları ve Himmler bulunuyordu. Kurul'un ancak ikinci toplantısıydı ama Goering, Kurul'un çok önemli kararlar almak üzere toplandığını hemen açıkladı ve toplantıya ait ele geçirilen gizli tutanaktan anlaşıldığına göre, savaşın yakın olduğunu, sanayi ve tarımdaki işgücü alanında ve topyekûn seferberliği ilgilendiren bir sürü alanlarda daha birçok şeylerin yapılması gerektiğini kesinlikle söyledi.(71)

Goering, Hitler'in yedi milyon kadar insanı silah altına alacağını Kurul'a bildirdi. Ekonomi Bakanı Dr. Funk, işçi durumunu kuvvetlendirmek üzere "savaş esirleriyle hapishane ve toplama kamplarında bulunanlara ne gibi işler. yaptırılacağını" tesbit edecekti. Himmler lâfa karışarak, "savaş zamanında toplama kamplarından azami derecede yararlanılacağını" söyledi. Ve Goering de "Çek Protektorasından getirilecek yüzbinlerce işçinin, Almanya'da özellikle tarım alanında kontrol altında çalıştırılacağını ve barakalarda yatırılacağını" bu sözlere ekledi. Nazilerin esir işçi programı böylelikle biçim almaya başlıyordu.

İç İşleri Bakanı Dr. Frick, "devlet dairelerindeki memurlardan tasarruf edeceğine" söz verdi ve Nazi rejiminde, bürokrat memur sayısının "yirmi mislinden kırk misline çıktığını, bu duruma göz yumulamıyacağını" söyliyerek konuşmaları canlandırdı. Bu acı durumu düzeltmek için bir komite kuruldu.

Ordu Genel Kurmay Ulaştırma Dairesi Başkanı Albay Rudolf Gercke de, daha karamsar bir konuşma yaptı. Büyük bir cesaretle, *"Almanya ulaştırma alanında bugün için savaşa hazır değildir,"* dedi.

Alman ulaştırma şebekesinin görevini yapıp yapamıyacağı konusu, elbetteki savaşın Polonya'nın dışına sıçrayıp sıçramamasına bağlıydı. Batıda, Fransa ve İngiltere ile savaşılacaksa, bu takdirde ulaştırma sistemi yeterli olmıyabilirdi. Savunma Kurulu, "Batı Duvarını en geç 22 Ağustosta, aşırı bir çalışmayla, bu tarihe kadar elde edilecek malzemeden yararlanılarak azami derecede hazır duruma getirmek amacıyla" Temmuz ayında iki kere olağanüstü toplantı yaptı. Krupp'un ve Çelik kartelinin yüksek müdürleri, Batı tahkimatının tamamlanması için gereken malzemeyi sağlamaya çalışacaklarına söz verdiler. Çünkü Almanlar durumlarının, Polonya'yı işgal ettikleri sırada, İngiliz - Fransız ordularının Batı Almanya üzerine ciddi bir taarruza girişip girişmiyeceklerine bağlı olduğunu biliyorlardı.

Hitler, 23 Mayısta generallerine, Polonya ile çatışma nedeninin Danzig olmadığını olağanüstü bir içtenlikle, söylediği halde Serbest Şehir, yaz ortasında birkaç hafta, sanki herhangi bir gün patlamaya hazır bir barut fıçısı gibiydi. Almanlar bir süredenberi Danzig'e, yerli muhafız kuvvetleri tarafından kullanılmak üzere, silâh ve subay kaçırıyorlardı, (*). Bunlar Doğu Prusya sınırlarından kaçırıldığı için Polonyalılar da, bu sınırdaki gümrük memurlarının ve sınır muhafızlarının sayılarını artırmışlardı. O sırada yalnızca Berlinden aldıkları emirlere göre hareket eden mahalli Danzig makamları ise, Polonya memurlarının görevlerini yapmalarına engel oluyorlardı.

Bu çatışık durum 4 Ağustosta bir buhran haline geldi; Polonya'nın Danzig temsilcisi, Polonya gümrük müffettişlerine, görevlerini "silâhla" yerine getirme emrinin verildiğini, Danzig'lilerin, Polonyalılara çıkaracakları herhangi bir zorluğun "bir şiddet hareketi" sayılacağını, böyle bir durumda Polonya hükümetinin "Serbest Şehre karşı derhal bir misilleme-

(*) 19 Haziranda Ordu Yüksek Komutanlığı, 168 Alman subayına "inceleme amacıyla sivil kıyafetle serbest Danzig devletinde gezi izninin verildiğini" Dış İşleri Bakanlığına bildirdi. Temmuzun başında, General Keitel, o sırada "Danzig'de bulunan yirmi hafif ve dört ağır topu ortaya çıkarmanın ve bu toplarla tâlim yapmanın mı, yoksa bu topları saklamanın mı politik bakımdan daha doğru olacağını" Dış İşleri Bakanlığından sordu (72). Almanların, ağır topları Polonyalı müfettişlerin gözlerinden nasıl kaçırdıkları Alman belgelerinden anlaşılmıyor.

ye geçeceğini" mahalli makamlara bildirdi.

Böylece Hitler, Polonyalıları sindiremiyeceğini bir kere daha anladı. Varşova'daki Alman elçisinin de, Temmuzda, Polonyalıların, Danzig'teki hakları «açıkca çiğnendiği takdirde» Polonya'nın dövüşeceğinden "hiç şüphe edilemiyeceğini" Berlin'e bildirmesi, bu işi daha da ciddileştirdi. Elçinin gönderdiği telgrafın kenarına Ribbentrop'un kendi el yazısıyla yazdığı nottan, telgrafın Hitler tarafından görüldüğü anlaşılmaktadır. (73).

Hitler çok kızmıştı. Ertesi gün, 7 Ağustosta, Danzig Nazi Gauleiter'i Albert Forster'i *Berchtesgaden*'e çağırdı ve artık Polonyalılara karşı sabrının tükendiğini kendisine söyledi. Berlin'le Varşova birbirine şiddetli notalar gönderip duruyorlardı. Bu notaların havası, taraflardan hiçbirinin açıklamaya cesaret edemiyeceği kadar ağırdı. Alman hükümeti, ayın dokuzunda gönderdiği notada, Danzig'e verilen ültimatomun tekrarı halinde bunun "Almanya - Polonya ilişkilerini bozacağını... Alman hükümetinin bundan doğacak sorumluluğu üzerine alamıyacağını" bildirdi. Polonya hükümeti ertesi gün bu notaya sert bir cevap verdi :

«Serbest Şehir makamlarının, Polonya'nın Danzig'teki hak ve çıkarlarını bozacak herhangi bir teşebbüse girişmeleri halinde (Polonyalılar) eski tepkilerini göstermekte devam edecekler ve bunu yalnız kendilerinin elverişli görecekleri araçlar ve tedbirlerle yapacaklar ve Alman hükümetinin herhangi bir müdahelesini... bir saldırı hareketi sayacaklardır.» (74)

Hitler'in karşısına çıkan küçük hükümetlerden hiçbiri, böyle bir dil kullanmamıştı o güne kadar. Hitler ertesi gün, 11 Ağustosta, Alman isteklerini yerine getirmekte bir hayli ileri giden Danzig, Milletler Cemiyeti Yüksek Komiseri İsviçreli Carl Burckhardt'ı kabul ettiği zaman çok sinirliydi. Görüşme sırasında "Polonyalıların en ufak bir teşebbüsü halinde, Polonyalıların hiç bilmediği kudretli silâhlarla, şimşek gibi üzerlerine saldıracağını" ziyaretçisine söyledi.

«(Yüksek Komiserin sonradan verdiği raporda bildirdiğine göre) M. Burckhardt, bunun genel bir çatışmaya varacağını söyledi. Herr Hitler, eğer bir savaş çıkacak olursa, bunun yarın çıkacağı yerde bugün çıkmasını tercih edeceği, bu savaşı, bütün silâhları, bütün imkânlarıyla kullanmaktan çekinmiş olan İkinci Wilhelm gibi yönetmiyeceği ve sonuna kadar merhametsizce savaşacı cevabını verdi.» (75)

Kime karşı? Elbetteki Polonya'ya karşı. Gerekirse İngiltere ve Fransa'ya da karşı. Rusya'ya karşı da mı? Hitler, Sovyetler Birliği'ne nasıl davranacağını sonunda kararlaştırmıştı.

RUSYA'NIN MÜDAHALESİ: III

Ruslar yeni bir çıkış daha yapmışlardı.

18 Haziranda, Berlin'deki Sovyet Ticaret Temsilcisi E. Babarin, yanına iki yardımcısını alarak Alman Dış Ticaret Bakanlığında Julius Schnurre'u görmeye gelmiş ve Rusya'nın Alman - Sovyet ekonomik ilişkilerini genişletmek ve yoğunlaştırmak istediğini bildirmişti. Beraberinde, her iki ülkenin de daha geniş çapta mal mübadelesini öngören ayrıntılı bir muhtıra getirmiş ve taraflar arasında ayrılık bulunan birkaç noktanın da düzeltildiği takdirde, Berlin'de bir ticaret anlaşması imzalamaya yetkili olduğunu söylemişti. Dr. Schnurre'nin bu görüşme üzerinde verdiği gizli rapordan anlaşıldığına göre Almanlar, bu tekliften memnun kalmışlardı. Schnurre böyle bir anlaşmanın "hiç olmazsa Polonya ve İngiltere'de etki yapmaktan geri kalmıyacağını" raporuna eklemişti (76). Dört gün sonra, 22 Temmuzda, Moskova'daki Rus basını, Sovyet - Alman ticaret görüşmelerinin Berlin'de yeniden başlamış olduğunu açıkladı.

Aynı gün Weizsaecker, Moskova'daki elçi von der Schulenburg'a büyük bir sevinçle yeniden ilginç bir tâlimat telledi. Ticaret görüşmeleri konusunda elçiye şunları bildirdi: "Biz bu-

rada çok istekli davranacağız, çünkü, buradaki genel nedenlerden ötürü, bir an önce bir sonuça varılması istenmektedir." Telgrafa şunu da eklemişti. "Ruslarla yaptığımız görüşmelerin tamamiyle siyasi olan yanına gelince, (30 Haziran tarihli) telgrafımızda bildirdiğimiz bekleme süresinin (*) bitmiş olduğu kanısındayız. Bu bakımdan size de, orada konu üzerinde fazla durmaksızın, ipleri yeniden toparlama yetkisi verilmiş bulunmaktadır." (77)

Nitekim dört gün sonra, 26 Temmuzda, Berlin'de ipler yeniden toparlandı. Ribbentrop, Dr. Schnurre'a, Berlin'deki lüks lokantalardan birinde, Sovyet maslahatgüzarı Astakov ve Babarin ile bir akşam yemeği yemesi ve bu arada Rusların ağızlarını araması için tâlimat verdi. İki Rusun ağızlarını aramaya pek lüzum yoktu ya. Schnurre'un, görüşme üzerine verdiği gizli raporda belirttiği gibi, "Ruslar gece yarısı saat 12.30'a kadar oturdular" ve "bizi ilgilendiren siyasi ve iktisadi sorunlar üzerinde çok neşeli ve ilgili şekilde" konuştular.

Astakov, Babarin'in de kendisine yakından katılmasıyla, bir Sovyet - Alman siyasi yakınlaşmasının, her iki ülkenin çıkarlarına uyduğunu açıkladı. Nazi Almanyasının, Sovyetler Birliği'ne neden bu kadar düşman olduğunun, Moskova'da bilinmediğini söyledi. Alman diplomatı ise bu sözlere cevap olarak "Doğudaki Alman politikasının şimdi büsbütün başka bir yol izlediğini" anlattı.

«Bizim bakımımızdan Sovyetler Birliği'nin tehdit edilmesi, sözkonusu olamazdı. Bizim amaçlarımız büsbütün başka yöndeydi... Alman politikasının amacı İngiltere'ydi... Hayati Rus sorunlarına gereğince yer veren, geniş bir karşılıklı çıkar anlaşmasını düşünebilirdim.

Ama Sovyetler Birliği, Almanya'ya karşı İngiltere ile birleşecek olursa, böyle bir ihtimal ortadan kalkardı. Almanya ile Sovyetler Birliği arasında bir anlaşmaya varmanın şimdi tam zamanıydı Ama Londra ile bir pakt imzalandığı takdirde böyle bir ihtimal artık ortadan kalkardı.

(*) 772'inci sayfaya bakınız.

İngiltere Rusya'ya ne verebilirdi? Olsa olsa Avrupa savaşına katılabilir, Almanya'nın düşmanı olabilirdi. Ama buna karşılık biz ne verebilirdik? Tarafsızlık ve muhtemel bir Avrupa çatışmasının dışında kalmak ve eğer Moskova isterse, eski zamanlarda olduğu gibi her iki ülkenin de işine gelecek, karşılıklı bir Alman-Rus çıkar anlaşması imzalamak... Benim görüşüme göre, Baltık Denizinden Karadenize ve uzak doğuya kadar uzanan hat boyunca, (Almanya ile Rusya arasında) çatışmalı herhangi bir sorun yoktu. Ayrıca, dünya görüşlerindeki bütün ayrılıklara rağmen, Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği arasında, ideoloji bakımından ortak bir yan da vardı : hepimiz Batıdaki kapitalist demokrasilere karşıydık.» (78)

Böylece, 26 Temmuz günü, Berlin'in küçük bir lokantasında, gecenin geç saatlerinde, ikinci derecedeki diplomatlar, nefis yemekler yiyerek, güzel şaraplar içerlerken, Almanya Sovyetler Birliği arasında pazarlık başlamış oluyordu. Schnurre, izlediği yeni politikaya ait tâlimatı Ribbentrop'un kendisinden almıştı. Astakov işittiği sözlerden memnun kalmıştı. Bu sözleri hemen Moskova'ya bildireceğini Schnurre'a vaad etti.

Almanlar, Dış İşleri Bakanlığında, Sovyet başkentinin bu çıkış karşısında nasıl bir tepki göstereceğini merakla bekliyorlardı. Üç gün sonra, 29 Temmuzda Weizsaecker, Moskova'daki elçi Schulenburg'a kurye ile gizli bir mesaj gönderdi.

«Astakov ile Babarin'e söylenen sözlerin, Moskova'da bir karşılık bulup bulmadığını öğrenmek bizim için önemlidir. Eğer Molotov'la yeni bir görüşme düzenlemek imkânını bulursanız, lutfen aynı politika üzerinde ağzını arayınız. Eğer Molotov'un şimdiye kadar sürdürdüğü çekingenlikten vazgeçtiğini görürseniz, bir adım daha ileri gidiniz... Bu tutum, özellikle Polonya sorununa uygulanacaktır. Biz Polonya sorununun... bütün Sovyet çıkarlarını koruyacak ve Moskova'daki hükümetle bu konuda bir anlaşmaya varacak şekilde geliştirilmesine hazırız. Baltık sorununda da, eğer görüşmeler olumlu bir yol izleyecek olursa, Baltık devletlerine karşı tutumumuzun, Baltık denizinde hayati Sovyet çıkarlarına saygı gösterecek şekilde ayarlanabileceği önceden söylenebilir.» (79)

İki gün sonra, 31 Temmuzda Devlet Sekreteri, Schulenburg'a «acele ve gizli» bir telgraf çekti :

«Moskova'ya bugün kurye ile varacak olan 29 tarihli mesajımıza ektir :

Molotov ile bir görüşme tesbit eder etmez lûtfen tarihini ve saatini telgrafla bildiriniz.

Görüşmenin erken olmasını istiyoruz.» (80)

Berlin'den Moskova'ya gönderilen mesajlara «acele» kaydı ilk olarak konuluyordu.

Mesajına "acele" kaydını boş yere koymamıştı Berlin. Hitler ordularını, üç ulusun nasıl durduracağını tesbit etmek üzere, askerler arasında derhal bir toplantı yapılması konusunda Rusların yaptıkları teklifi, sonunda Fransızlar ile İngilizler kabul etmişlerdi. Gerçi Chamberlain, 31 Temmuzda, Avam Kamarasında yaptığı açıklamaya kadar böyle bir anlaşmadan söz etmemişti, ama Almanlar bunu öğrenmişlerdi. Paris'teki Alman elçisi von Welczeck, Fransa ile İngiltere'nin, Moskova'ya askerî heyet göndereceklerini ve Fransız gurubuna General Doumenc'in başkanlık edeceğini "olaganüstü bir bilgi kaynağından" öğrendiğini, General Doumenc'in çok iyi bir subay olduğunu, General Maxime Weygand'ın Kurmay Başkan Yardımcısı bulunduğunu, 28 Temmuzda, Berlin'e bildirmişti (91). Alman elçisi, iki gün sonra gönderdiği ek mesajında, Paris'le Londra'nın, askerî heyet toplantısını Moskova görüşmelerinin kesilmesini önliyecek son çare saydıklarını tahmin ettiğini bildiriyordu. (82)

Elçinin bu tahmini doğruydu. İngiliz Dış İşlerinin gizli evrakından anlaşıldığına göre, Moskova'daki görüşmeler, Temmuzun son haftasında, daha çok "dolaylı saldırı"nın, tanımında bir anlaşmaya varılamaması yüzünden çıkmaza girmişti. İngiliz ve Fransızlara göre, Rusların "dolaylı saldırı" deyimi için yaptıkları yorum o kadar genişti ki bu yorum, Sovyetlerin, ciddi bir Nazi tehlikesi olmasa bile, Finlandiya'ya ve Baltık devletlerine müdahale etmesini haklı göstermek için kullanılabilirdi. Londra ise — Fransa daha uzlaşıcı bir tutum almaya hazırdı — bunu kabul edemezdi.

Ruslar, üç ülke arasındaki karşılıklı askeri yardımın "yöntemlerini, biçimini ve çapını" ayrıntılarıyla tesbit edecek askerî bir anlaşmanın, karşılıklı yardım paktı ile aynı zamanda yürürlüğe girmesi için, 2 Haziran'danberi direnip duruyorlardı. Rusyanın askerî gücüne pek önem vermeyen Batılı devletler ise (*) Molotov'u atlatmaya çalışıyorlardı. Askerî görüşmelere ancak siyasi anlaşma imzalandıktan sonra başlıyabilirlerdi. Ama Ruslar direniyorlardı. İngilizler, 17 Haziranda, Sovyetler Birliği askerî ve siyasi anlaşmaların aynı zamanda imzalanması konusunda direnmekten vazgeçerse ve İngilizlerin yaptığı "dolaylı saldırı" tanımını — bir dereceye kadar — kabul ederse, hemen askerî görüşmelere başlamaya razı olacaklarını ileri sürerek pazarlığa girişmek isteyince, Molotov, bu teklifi derhal reddetti. Fransızlarla İngilizlerin, askeri ve siyasi anlaşmaları tek bir anlaşma saymadıkları sürece, görüşmelere devam için bir neden göremediğini söyledi. Rusların, görüşmelerin kesilmesi konusunda yaptıkları bu tehdit Paris'te korku yarattı. Bu sırada Fransızların, Sovyet - Nazi karşılıklı flörtünü daha iyi bildiği ve İngiliz hükümetinin ise, bir yandan Rusların "dolaylı saldırı" terimi üzerindeki tekliflerini reddederken, öteyandan, istemiye istemiye askerî bir toplantıya, daha çok Fransız baskısı altında, razı olduğu anlaşılıyor. (84)

Chamberlain, bütün bu askerî görüşme işini çok soğuk

(*) İngiliz Yüksek Komutanlığı, sonradan Almanya'nın da düştüğü hâtâya düşmüş, Kızıl Ordunun gücünü çok küçümsemiştir. Bunun nedeni, daha çok, Komutanlığın Moskova'daki askerî ataşelerden almış olduğu raporlardır. Örneğin, Askerî Ataşe Albay Firebrace ile Hava Ataşesi Filo Komutanı Hallawell, 6 Martta Londra'ya gönderdikleri uzun raporlarda, Kızıl Ordunun ve Hava kuvvetlerinin savunma yeteneklerinin fena olmadığını, ama ciddi bir taarruzu başaramıyacaklarını bildirmişlerdi. Hallawell, Rus hava kuvvetlerinin ana servislerinin, düşman harekâtı sonucunda çökmesi üzerine "kara kuvvetleri gibi hareketsiz kalabileceği" kanısındaydı. Firebrace, yüksek subay kadrosunda yapılan temizliğin Kızıl Orduyu çok zayıflattığı düşüncesindeydi. Öteyandan, "Kızıl Ordunun, savaşı kaçınılmaz saydığını ve elbetteki savaş için durmadan hazırlandığını" Londra'ya bildirmişti. (83)

karşılıyordu (*) Londra'daki elçi von Dirksen, İngiliz hükümetinin Ruslarla yapılacak askerî görüşmelere "şüphe ile" baktığını 1 Ağustosta Berlin'e bildirdi.

«Böyle olduğu (diye yazıyordu elçi) İngiliz heyetinin oluşumundan belli. (**) Amiral... aslında emekli listesindedir ve hiçbir zaman Donanma personeli arasında bulunmamıştır. General ise yalnızca bir kıta subayıdır. Hava Mareşali bir pilot ve eğitmen olarak parlak bir kimsedir, ama stratejist değildir. Bundan da anlaşılıyor ki askerî heyetin görevi harekât üzerinde anlaşmalar yapmaktan çok, Sovyet kuvvetlerinin savaş gücünü değerlendirmektir... Buradaki **Wehrmacht** ataşelerinin hepsi de, Sovyet silâhlı kuvvetleriyle yapılacak görüşmeler üzerinde, İngiliz askerî çevrelerinde garip bir şüpheciliğin bulunduğunu görmektedirler.» (86)

Gerçekten de İngiliz hükümeti o kadar şüphe içindeydi ki, Amiral Drax'in eline görüşme yetkisi bulunduğunu gösteren bir kâğıt vermeyi bile unutmuştu. Mareşal Voroşilov, askerî şeflerin ilk toplantısında, pek yanlışlığa benzemeyen bu durumdan yakınmıştı. Amiralin itimatnamesi bir türlü, 21 Ağustostan önce de gelmedi. Geldiği zaman da zaten artık pek yararı kalmamıştı.

Amiral Drax'e yazılı bir itimatname verilmemiş olsa bile, Moskova'daki askerî görüşmeler sırasında nasıl bir politika izleneceğine dair gizli tâlimat verilmesi unutulmamıştı. Son-

(*) Moskova'da Molotov'la görüşmeler yapan Strong, bu konuda Chamberlain'den de soğuk davranıyordu. 20 Temmuzda Dış İşleri Bakanlığına yazdığı bir yazıda şöyle demişti. : "Rusların bizim müttefikimiz olacaklarından emin olmadıkça, Sovyet hükümeti ile askerî sırlarımızı görüşeceğimizi ummak gerçekten olağanüstü bir şey olur."

Rusların görüşü ise bunun tam tersiydi ve 27 Temmuzda İngiliz - Fransız görüşmecilerine bu görüşü şöyle açıklamışlardı : "Önemli olan nokta tarafların ortak dâvâya ne kadar tümen ile katılacakları ve bu tümenleri nerelerde bulunduracaklarıdır." (85). Ruslar kendilerini siyasi bakımdan bağlamadan önce, Batıdan ne çapta bir askerî yardım görebileceklerini öğrenmek istiyorlardı.

(**) İngiliz heyetinde şunlar vardı : 1935 - 1938 yıllarında, Plymouth'da Başkomutanlık yapmış olan Amiral Sir Reginald Plunkett - Ernle - Erle - Drax, Hava Mareşali Sir Charles Burnett ve Tuğgeneral Heywood.

radan açıklanan İngiliz Dış İşleri Bakanlığı Evrakından anlaşıldığına göre Amiral'e, "siyasi anlaşmalar imzalanıncaya kadar, (askerî) görüşmelerde çok yavaş gitmesi, siyasi görüşmelerin gidişatını gözlemesi" söylenmişti (87). Siyasi pakt imzalanıncaya kadar, Ruslara hiçbir gizli askeri bilgi vermemesi gerektiği de ayrıca bildirilmişti.

Ancak siyasi görüşmeler 2 Ağustostanberi kesilmiş ve Molotov da askerî görüşmeler biraz ilerleme kaydetmeden bu görüşmelere yeniden başlamıyacağını açıkca söylemişti. Bundan olsa olsa şöyle bir sonuç çıkartılabilirdi: Chamberlain hükümeti, imzalanması düşünülen karşılıklı yardım paktında, her ülkenin üzerine alması gereken askerî taahhütleri ortaya atmak için vakit kazanmaya çalışıyordu (*). Gerçekten de, İngiliz Dış İşleri Bakanlığının gizli belgelerinden çok iyi anlaşılıyorki Chamberlain ile Halifax, Ağustos başlarında, Hitler'i durdurmak için Sovyetler Birliği ile bir anlaşmaya varmaktan umutlarını kesmişlerdir ve ancak Moskova'daki askerî görüşmeleri uzatacak olurlarsa, Alman diktatörünü dört hafta içinde savaşa doğru kesin bir adım atmaktan alakoyabileceklerdir. (**)

(*) Arnold Toynbee ile arkadaşları daha çok İngiliz Dış İşleri Bakanlığı belgelerine dayanarak yazdıkları **The Eve of War, 1939** adlı kitapta bu sonuca varmışlardır.

(**) Hava Mareşali Sir Charles Burnett, 16 Ağustosta Moskova'dan Londra'ya şunları yazıyor : «Hükümet politikasının, bir antlaşma kabul ettiremediğimiz sürece, görüşmeleri uzatmak olduğunu anlıyorum.» Moskova'daki İngiliz elçisi Sedds de, hükümeti askerî görüşmelere razı olduğunun ertesi günü, 24 Temmuzda, Londra'ya şu telgrafı çekmişti. "Ben askerî görüşmelerin başarıya ulaşacağı konusunda iyimser değilim; süratle bir sonuca varılacağını da sanmıyorum. Ama görüşmelere başlamak, Mihver kuvvetleri için iyi bir darbe ve dostlarımız için iyi bir kazanç olacak ve görüşmeler de, bu arada, önümüzdeki tehlikeli birkaç ayı atlatabilecek kadar uzatılacaktır." (88). İngiliz-Fransız haberalma servislerinin, Molotov ile Alman elçisinin konuştuklarını, Almanların Polonya'yı yeniden Ruslarla bölüşmeye çalıştıklarını, (Coulondre, böyle bir ihtimali daha Mayısın 7 sinde bildirmişti 754'üncü sayfaya bakınız.) Almanların Polon-

Ruslar, İngiliz ve Fransızların tersine, askeri heyetlerinin başına, silâhlı kuvvetlerinin en yüksek subaylarını getirmişlerdi: Savunma Komiseri Mareşal Voroşilov, Kızıl Ordu Genel Kurmay Başkanı Mareşal Şapuşnikov, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları. İngiltere'nin, Temmuz ayı içinde, Polonya Genel Kurmayı ile askeri görüşmelerde bulunmak üzere Varşova'ya imparatorluk Genel Kurmay Başkanı General Edmund İronside'ı gönderdiği halde, aynı yüksek subayı Moskova'ya göndermeyi düşünmemiş olması Rusların gözünden kaçmamıştı.

İngiliz - Fransız askerî heyetlerinin acele Moskova'ya gönderildiği de söylenemez. İstenilseydi heyet bir günde uçakla Moskova'ya gönderilebilirdi. Ama yavaş giden bir gemiyle — bir yolcu şilepiyle — gönderildi heyetler. Heyetlerin Rusya'ya gitmesi *Queen Mary*'nin Amerikaya gitmesi kadar uzun sürdü. Heyetler, 5 Ağustosta Leningrad'a hareket ettiler, Moskova'ya ancak 11 Ağustosta vardılar.

Ama artık çok geç kalınmıştı: Hitler yarışı kazanmıştı.

İngiliz ve Fransız heyetleri, kendilerini Leningrad'a götürecek yolcu gemisini beklerlerken, Almanlar son sür'atle harekete geçmişlerdi. 3 Ağustos, Berlin ve Moskova için çok önemli bir gündü.

Telgrafların gönderilmesi işini çoğu zaman Devlet Sekreteri von Weizsaecker'e bırakan Dış İşleri Bakanı Ribbentrop, o gün kendi telgrafını kendi yazdı ve üzerine "Gizlidir — Çok Aceledir" kelimelerini de koyarak Moskova'da Schulenburg'a gönderdi.

«Dün Astakov'la uzun bir konuşma yaptım. Aşağıdaki telgraf bu konuşmadan sonra çekilmiştir.

ya sınırında büyük yığınak yaptıklarını ve Hitler'in de ne yapmak istediğini bildikleri düşünülecek olursa, İngilizlerin Moskova'daki bu gecikmeye umut bağlamaları gerçekten gariptir.

Almanya'nın, Alman - Rus ilişkilerini yeniden düzene koymak istediğini söyledim ve Baltıktan Karadenize kadar, ikimizi de memnun edecek şekilde çözümlenemiyecek hiç bir sorun bulunmadığını anlattım. Astakov'un, bu sorunlar üzerinde daha somut konuşma arzusunu göstermesi üzerine... Sovyet hükümeti de, Alman - Rus ilişkilerini yeni ve daha sağlam bir temel üzerine oturtmak istediğini, Astakov kanalıyla bildirdiği takdirde böyle bir görüşmeye bizzat kendimin hazır olduğunu söyledim.» (89)

Alman Dış İşleri Bakanlığı, Schulenburg'un, ertesi gün Molotov'u göreceğini biliyordu. Ribbentrop'un telgrafı çekildikten bir saat sonra, Weizsaecker de kendi telgrafını yazdı ve o da üzerine "Gizlidir — Çok Aceledir" kelimelerini koydu.

«Siyasi durumu gözönünde tutarak ve süratle hareket etmek gerektiğini düşünerek, bugün Molotov'la yaptığınız görüşmeye saplanmaksızın, Alman - Sovyet niyetlerinin uyumlaştırılması konusundaki görüşmelere, Berlin'de daha somut olarak devam etmeyi istiyoruz. Schnurre bu amaçla, Astakov'u bugün kabul edecek ve daha somut temeller üzerinde görüşmelere devama hazır olduğumuzu bildirecek.» (90)

Ribbentrop'un, Baltıktan Karadeniz'e kadar herşeyi, "somut" olarak birdenbire konuşmak istemesi, Rusları bir noktada şaşırtacaktı: Ribbentrop, öğleden sonra saat 3.47 de çektiği ikinci telgrafta "(Astakov'a) Polonya'nın geleceği üzerinde bir anlaşmaya" varabileceğini "hafifçe imâ" ettiğini Schulenburg'a bildirdi. Ama Dış İşleri Bakanı, Moskova'daki elçisine; Berlindeki Rus Maslahatgüzarına aynı zamanda "acelemiz yok" dediğini belirtmeyi de unutmadı. (91)

Bu bir blöftü ve zeki Sovyet maslahatgüzarı, öğleden sonra 12.45 de, Dış İşleri Bakanlığında Schnurre ile görüştüğü zaman bunu belirtti. Astakov Schnurre'de, "acele eden bir hal gördüğü halde" bir gün önce Alman Dış İşleri Bakanında "hiç de öyle acele ettiğini gösteren bir hal bulunmadığını" söyledi. Schnurre bunu fırsat bildi.

«(Gizli muhtırada bildirdiğine göre) (92) M. Astakov'a, Dış İşleri Bakanının dün gece, Sovyet hükümetine karşı acele bir tavır takınma-

ması bile bizim, olabildiği kadar kısa bir zaman içinde, bir temel hazırlamak üzere görüşmelere devam için **önümüzdeki birkaç günü**(*) önemli saydığımızı söyledim.»

Almanlar artık durumu birkaç gün içinde anlayabileceklerdi. Astakov, Alman tekliflerine karşı Molotov'dan "geçici bir cevap" aldığını Schnurre'e söyledi. Cevap genellikle olumsuzdu. Moskova, ilişkilerin düzelmesini istiyordu ama "Molotov Almanya'nın tutumu üzerinde somut bir şey bilmediğini" söylüyordu.

Sovyet Dış İşleri Komiseri o akşam düşüncelerini, Moskova'da Schulenburg'a doğrudan doğruya anlattı. Elçi, gece yarısından sonra alınan raporunda (93), Molotov'un bir saat bir çeyrek süren görüşmesi sırasında, "her zamanki çekingenliğini bıraktığını ve olağanüstü bir açıklık gösterdiğini" bildirdi. Kesindi bu. Çünkü Schulenburg, Almanya'nın iki ülke arasında "Baltıktan Karadenize kadar" hiçbir ayrılık olmadığı görüşünü tekrarladığı ve Almanya'nın bir anlaşmaya varmak istediğini yeniden söylediği zaman, inatçı Rus Komiseri, Almanya'nın Sovyetler Birliğine karşı yapmış olduğu düşmanca hareketlerden birkaçını saydı: Anti-Komintern Pakt, Japonyanın Rusya'ya karşı desteklenmesi ve Sovyetlerin Münih görüşmeleri dışında bırakılması.

Molotov: "Peki, Alman görüşleri bu üç nokta ile nasıl uzlaştırılabilir?" diye sormuştu. "Alman hükümetinin tutumunda değişiklik olduğunu gösteren tanıtlar şimdilik daha ortada yok."

Bu sözler karşısında Schulenburg biraz bozulmuş gibidir.

«(Berlin'e çektiği telgrafta şöyle diyor) Benim genel izlenimim şudur ki, Sovyet hükümeti bugün için, bütün Sovyet istekleri yerine getirildiği tekdirde, İngiltere ve Fransa ile bir anlaşmaya varmak kararındadır... Sözlerimin Molotov'u etkilediğini sanıyorum; bununla birlikte Sovyet hükümetinin politikasını tersine çevirtmek için bizim bir hayli çaba harcamamız gerekmektedir.»

(*) Aslında da altı çizilmiştir.

Eski Alman diplomatı, Rus politikası üzerine çok şeyler biliyordu, ama Moskova'daki İngiliz-Fransız görüşmecilerinin kaydettikleri ilerlemeyi yanlış değerlendirmişti. Sovyet diplomasisini tersine çevirmek için gerekli saydığı "bir hayli çaba" da, Berlin'in ne dereceye kadar ileri gitmek istediğini de pek kavrayamamıştı.

Alman Dış İşleri Bakanlığı, Sovyet diplomasisinin değiştirilebileceğine inanmaya başlamıştı. Rusya tarafsızlaştırılacak, olursa, İngiltere ile Fransa, ya Polonya için savaşa girmiyecekler, ya da girecek olurlarsa, Polonya süratle ortadan silinip, Alman Ordusu bütün gücüyle batıya dönünceye kadar, Batı tahkimatının önünde bu iki devlet kolaylıkla durdurulabilecekti.

Başkentteki hava değişikliği, zeki Fransız maslahatgüzarı Jaques Tarbé de St-Hardouin'in gözünden kaçmadı. 3 Ağustosta, Berlin ve Moskova arasındaki diplomatik faaliyetin en civcivli zamanında, Paris'e şunları bildirdi: "Geçen hafta içinde, Berlin'deki siyasi havada büyük bir değişme göze çarptı... Heyecan, tereddüt, ayak uydurma ya da yatıştırma dönemi, Nazi liderleri arasında yeni bir aşamaya vardı." (94)

ALMANYA'NIN MÜTTEFİKLERİ ARASINDA KARARSIZLIK

Almanya'nın müttefikleri olan İtalya ile Macaristan'a gelince iş değişiyordu. Yaz ayları ilerledikçe, Budapeşte ve Roma'daki hükümetler Hitler'in açacağı bir savaşa ülkelerinin Almanya ile birlikte sürükleneceğinden gittikçe korkmaya başladılar.

Macaristan Başbakanı Teleki, 24 Haziranda Hitler ile Mussolini'ye aynı şekilde birer mektup göndererek "genel bir çatışma halinde Macaristan'ın politikasını *Mihver* politikasına uyduracağını" bildirmişti. Aynı gün, iki diktatöre birer mektup daha yazmış ve "24 Haziran tarihli mektubun yanlış bir

yoruma yol açmasını önlemek üzere ... Macaristan'ın moral nedenlerden ötürü, Polonya'ya karşı silâhlı bir harekete girişecek durumda bulunmadığını tekrar ederim", demişti. (95)

Budapeşte'den gelen ikinci mektup, Hitler'i küplere bindirdi. 8 Ağustosta Macar Dış İşleri Bakanı Kont Çaki'yi, Obersalzberg'de Ribbentrop'un yanında kabul ettiği zaman, Macar Başbakanının gönderdiği mektubun kendisini "şaşırttığını" söyliyerek görüşmeyi açtı. Dış İşleri Bakanlığının bu görüşme üzerine hazırladığı gizli rapora göre Hitler, "bir Alman - Polonya çatışması halinde" Macaristan'dan — ya da herhangi başka bir devletten — hiç bir suretle bir şey beklemediğini belirtti. Kont Teleki'nin mektubu "gereksizdi" dedi. Ve Macaristan'ın, Almanya sâyesinde Çekoslovakya'dan bu kadar çok toprak koparabildiğini Macar Kontuna hatırlattı. Almanya savaşta yenilirse, "Macaristan da otomatik olarak ortadan silinir," dedi.

Ele geçirilen Dış İşleri Bakanlığı belgeleri arasında bulunan görüşme muhtırasından, Almanya için önemli bir ay olan Ağustos ayı içinde, Hitler'in ne durumda olduğu iyice anlaşılmaktadır. Polonya'nın Almanya için askerî bir sorun teşkil etmediğini söyledi. Bununla birlikte düşündüğü şey, iki cephede savaşı yürütmekti. "Dünyada Almanya'nın Batı tahkimatını yaracak hiçbir kuvvet yoktur," diye övündü. "İngiltere de dahil olmak üzere dünyada beni hiçbir kimse korkutamamıştır. Beklenen sinir krizine yakalanmıyacağım." Rusya'ya gelince :

«Sovyet hükümeti bizimle dövüşmiyecektir... Sovyetler Çarın hatâsını tekrarlamıyacak ve İngiltere için kanlarını akıtmıyacaklardır. Askeri harekâta girişmeksizin, Baltık devletlerine ve Polonya'ya yayılmanın yollarını arayacaklardır.»

Hitler'in nutku o kadar etkili oldu ki, aynı gün yapılan ikinci bir konuşmanın sonunda Kont Çaki, "Teleki'nin yazdığı iki mektubun yazılmamış sayılmasını" Hitler'den rica etti. Aynı şeyi Mussolini'den de rica edeceğini söyledi.

Duçe, birkaç haftadanberi Führer'in İtalya'yı savaşa sürükleyeceğinden korkuyor ve buna üzülüp duruyordu. Berlin'deki elçisi Attolico, Hitler'in, Polonya'ya hücumu kararlaştırdığını bildiren raporlar gönderiyordu (*). Mussolini Haziran başındanberi Hitler'le yeni bir görüşme daha yapmak istiyordu. Sonunda, Brenner'de Temmuzun 4'ünde bir görüşme yapılması kararlaştırıldı. Mussolini 24 Haziranda Attolico kanalıyla görüşmede uygulanacak "bazı ana ilkeleri" Hitler'e bildirdi. Führer savaşı "kaçınılmaz" saydığı takdirde İtalya yanında yer alacaktı. Ama Duçe Polonya ile yapılacak bir savaşın mahalli olarak kalmıyacağını Hitler'e hatırlatıyordu; bu bir Avrupa çatışması olacaktı. Mussolini böyle bir savaşın *Mihver* için daha zamanı gelmediği kanısındaydı. Savaş yerine, "birkaç yıllık yapıcı barışçı bir politika izleyerek" Almanya'nın Polonya ile olan anlaşmazlıklarını, İtalya'nın da Fransa ile olan çatışmalarını diplomatik görüşmelerle çözmesini teklif ediyordu. Daha

(*) Attolico'nun 6 Temmuzda Ribbentrop'la yaptığı bir konuşma üzerine göndermiş olduğu güzel rapor bunun en iyi örneğidir. Nazi Dış İşleri Bakanı, Polonya'nın, Danzig'e hücumu halinde, Almanya'nın Danzig sorununu yirmi dört saat içinde —hem de Varşova'da— çözeceğini söylemişti. Fransa Danzig işine müdahele eder de genel bir savaşa yol açarsa, açsındı; Almanyanın da istediği buydu. Fransa "ortadan silinecek" ti. İngiltere tedirgin olursa İmparatorluğu yıkılırdı. Rusya mı? Yakında bir Rus - Alman antlaşması imzalanacak ve Rusya savaşa katılmıyacaktı. Amerika? Roosevelt'e haddini bildirmek için Führer'in bir tek söylevi yeterdi. Japon korkusu Amerikayı yerinden kıpırdatamazdı. Attolico raporuna şöyle devam ediyordu :

«Ribbentrop, kafasına taktığı **ad usum Germaniae** savaşının resmini çizerken, her alanda ve herkese karşı kazanılacak— kesin bir Alman zaferi üzerine yarattığı— gerçekten çok güzel öyküden başka gözü hiç bir şey görmüyordu... Sonunda, benim anlayışıma göre, İtalya ile Almanya'nın savaşın derhal açılmaması ancak buna hazırlanılması konusunda Duçe ile Hitler arasında tam bir anlaşmaya varılmış olduğunu gördüm.» (96)

Ama zeki Attolico, savaşın hemen çıkmıyacağına hiç inanmıyordu. Temmuz ayı içinde gönderdiği bütün raporlarda, Almanya'nın yakında Polonya üzerine yürüyeceğini bildiriyordu.

da ileri gidiyordu: Büyük devletler arasında yeni bir uluslararası konferansın toplanmasını ileri sürüyordu. (97)

Ciano'nun 26 Hazirandaki günce kaydında belirttiğine göre, Führer bu mektuba karşı hiç de iyi bir tepki göstermedi. Mussolini de Hitler'le buluşmalarını ertelemeyi daha doğru buldu (98). Bunun yerine iki ülke Dış İşleri Bakanlarının hemen, 7 Ağustosta toplanmalarını teklif etti. Ciano'nun güncesindeki yazılar o günlerde Roma'da tedirginliğin ne kadar artmış olduğunu çok iyi gösteriyor. 6 Ağustosta şöyle yazıyor Ciano :

«Bir çare bulmalıyız. Almanları izleyecek olursak savaşa sürüklenir ve bu savaşa **Mihver** bakımından ve özellikle İtalya için en elverişsiz bir zamanda girmiş oluruz. Altın ihtiyatlarımız hemen hemen kalmadı. Maden stoklarımız da öyle... Savaşı önlemeliyiz. Ribbentrop ile buluşma fikrini Duçe'ye teklif ettim.. Buluşma sırasında, Mussolini'nin dünya konferansı projesinin konuşulmasına devam edilmesi için çalışacağım.

9 Ağustos — Ribbentrop buluşma fikrini kabul etti. Salzburg'ta kendisiyle buluşmak üzere yarın akşam hareket ediyorum. Duçe, bu sırada savaşa girmenin delilik olacağını Almanlara belgelere dayanarak isbat etmemi istiyor.

10 Ağustos — Duçe, çatışmanın ertelenmesi gerektiğine şimdi daha çok inanıyor. Selzburg toplantısı üzerindeki raporu bizzat kendisi yazdı. Rapor, Avrupa hayatını tehlikeli bir surette zehirleyen problemleri çözmek üzere uluslararası görüşmelere başlanması üzerine yapılan bir imâ ile bitiyor.

Ayrılmadan önce, Polonya ile bir çatışmadan kaçınmamız gerektiğini, çünkü bu çatışmanın mahalli olarak kalmasına imkân bulunmadığını ve genel bir savaşın herkes için felâket olacağını Almanlara açıkca anlatmamı benden istedi.» (99)

Genç Faşist Dış İşleri Bakanı, bu güzel ama o günkü duruma göre basit görüş ve tavsiyeleri aldıktan sonra Almanya'ya doğru yola çıktı ve Almanya'da üç gün - 11, 12 ve 13 Ağustos günleri Ribbentrop'tan ve özellikle Hitler'den hayatının en büyük darbesini yedi.

Ciano, Salzburg dışında Füschl'de, toplama kampına atılmış bir Avusturyalı kıralcıdan Nazi Dışişleri Bakanının aldığı mâlikânede, 11 Ağustos günü Ribbentrop'la on saat kadar konuştu. Sıcakkanlı İtalyan — sonradan yazdığına göre, — havayı soğuk ve ağır buldu. St. Wolfgang'ta, Beyaz At Lokantasında verilen akşam yemeğinde, her ikisi de bir tek kelime konuşmadılar. Zaten konuşmaya da lüzum yoktu. Polonya'ya hücum edilmeğe zaten kesin olarak karar verildiğini Ribbentrop o gün ziyaretçisine söylemişti.

Ciano, "Peki Bay Ribbentrop, neyi istiyorsunuz?" diye sormuştu "Koridor'u mu, Danzig'i mi?"

Ribbentrop buz gibi soğuk gözleriyle bakarak şu cevabı vermişti. "Artık onlarla ilgilenmiyoruz. Biz savaş istiyoruz!"

Ciano'nun, Polonya çatışmasının mahalli kalamıyacağı, Polonya'ya hücum edilirse Batılı demokrasilerin de savaşa katılacağı üzerindeki sözlerine kimse kulak asmadı. Ciano, dört yıl sonra — 1943'de — bir noel akşamı, Verona hapishanesinin 27 numaralı hücresinde, Almanların zoruyla verilen idam kararının yerine getirilmesini beklerken, Fuschl ve Salzburg'ta geçirdiği o soğuk 11 Ağustos gününü hatırlıyordu. 23 Aralık 1943'de güncesine yazdığı son yazıda, Ribbentrop'un. "Salzburg'da Oesterreichischer Hof'da, ağır hava içinde geçen yemek ziyafetlerinin birinde" Fransa ile İngiltere'nin tarafsız kalacakları üzerine, bir İtalyan resmine karşı, eski bir Alman silah kolleksiyonuna bahse girdiğini yazar. Ribbentrop'un bahsi kaybettiği halde sözünde durmadığını acınarak belirtir. (100)

Ciano bundan sonra Obersalzberg'e gitti. Hitler orada, 12 ve 13 Ağustos günlerinde kendisine Fransa ile İngiltere'nin tarafsız kalacaklarını tekrarladı durdu. Hitler, Nazi Dış İşleri Bakanının tersine, çok dostça davranmıştı, ama o da savaşa

girmeye kesin olarak kararlıydı. Böyle olduğu yalnız Ciano'nun yazılarından değil ele geçirilen belgeler arasında bulunan gizli Alman tutanaklarından da anlaşılıyordu (101). İtalyan Bakanı, içeri girer girmez, Hitler'in, kurmay haritaları bulunan bir masanın başında durduğunu gördü, Hitler, Alman Batı Duvarının ne kadar kuvvetli olduğunu anlatmakla söze başladı. "Bu duvarın aşılması imkânsızdır," dedi. Ayrıca, İngiltere'nin, Fransa'ya ancak üç tümen verebileceğini küçümseyerek ekledi sözlerine. Fransızlar daha çok kuvvet çıkarabilirlerdi ama Polonya «çok kısa zamanda» yenileceği için Almanya, batıda 100 tümen yığabilecek ve «asıl ölüm kalım savaşı» o zaman başlayacaktı.

Ama gerçekten başlıyacak mıydı? Ciano'nun başlangıçta söylediği sözler karşısında canı sıkılan Hitler, birkaç dakika sonra kendi kendisiyle çelişki haline düşecektir. İtalyan Bakanı, önceden kararlaştırıldığı gibi, Hitler'le açık açık konuştu. Alman tutanağına göre Ciano, «durumun hiç umulmadık şekilde ağırlaşmasını, İtalya'nın hayretle karşıladığını» söyledi. Almanya'nın Müttefikine haber vermemesinden yakındı. "Tersine," dedi, "Alman Dış İşleri Bakanı (Mayısta Milano ve Berlin'de) Danzig sorununun yakında çözüleceğini söyledi." Ciano, Polonya ile çıkacak bir çatışmanın, bir Avrupa savaşı haline geleceğini anlattığı zaman ev sahibi sözünü kesti ve kendisiyle aynı görüşte olmadığını söyledi.

Hitler, "ben şahsen," dedi, "Avrupa demokrasilerinin, enin-de sonunda, genel savaş çıkarmaktan kaçınacaklarına kesinlikle inanıyorum" (Alman tutanağının yazdığına göre) Ciano bu söze, "Führer'in haklı çıkmasını umduğu, ancak kendisinin buna inanmadığı" cevabını verdi. Bunun üzerine Alman kayıtlarına göre, İtalyan Dış İşleri Bakanı, İtalya'nın güçsüz yanlarını ayrıntılarıyla gösterdi. Hitler, Ciano'nun bu acıklı hikâyesinden sonra, İtalya'nın gelecek savaşta kendisinin pek işine yaramıyacağını daha o zaman anlamış olsa gerektir (*). Ciano,

(*) Bir noktada Ribbentrop açıkça sinirlenerek Ciano'ya "size ihti-

Mussolini'nin, savaşı ertelemekteki nedenlerinden birinin de, "plan gereğince, 1942'de açılacak dünya sergisine Duçe'nin çok önem vermesi" olduğunu söyledi. Hitler o sırada askerî haritalar ve hesaplarla meşguldü, ama herhalde bu sözü işitince çok içerlemiştir. Ciano, *Mihver* Dış İşleri Bakanları toplantısının, "hükümetlerin barışçı niyetlerini yeniden doğruladığını" ve Bakanların, barışın "normal diplomatik görüşmelerle" sürdürülebileceğine inandıklarını söyliyen bir bildiri metnini, basında yayınlanmak üzere, saflıkla uzattığı zaman da Hitler herhalde aynı şekilde içerlemiş olsa gerek. Ciano, Duçe'nin belli-başlı Avrupa uluslarını biraraya getiren bir barış konferansı toplamayı düşündüğünü de açıkladı ama "Führer'in kuşkularına saygısı olduğu için" bu işi diplomatik yollarla yürütmeye çalışacağını söyledi.

Hitler ilk günü, konferans fikrini bütünüyle reddetmedi. Ancak "Rusya'nın ileride yapılacak devletlerarası toplantıların artık dışında bırakılamıyacağını" Ciano'ya hatırlattı. Sovyetler Birliği'nin sözü ilk geçiyordu ve sonra yine geçecekti.

Sonunda Ciano, ev sahibine, Polonya'ya hücum tarihini söyletmeye çalışınca Hitler, pek az asfalt yolu bulunan bir ülkede, sonbahar yağmurlarının, zırhlı motorize kuvvetleri yararsız duruma sokacağı için "Polonya işinin Ağustosun sonuna doğru, şu ya da bu şekilde çözüleceği"ni söyledi.

Ciano en sonunda hücum tarihini öğrenmişti. Daha doğrusu olabilir tarihini. Çünkü bir dakika sonra Hitler, Polonyalıların yeni bir kışkırtma yaratmaları halinde "Polonya'ya kırk sekiz saat içinde hücum etmeyi" kararlaştırmış olduğunu övünerek söyledi ve dolayısıyla "Polonya hücumunun her an beklenebileceğini" sözlerine ekledi. İlk günün konuşmaları böyle si-

yacımız yok!" dedi. Ciano ona şu cevabı verdi. "İleride görürüz." (General Halder'in yayımlanmamış güncesinden, 14 Ağustos tarihli kayıt (102). Halder bunu Weizsaecker'den öğrendiğini yazıyor.)

nirli bir hava içinde bitti. Ancak, Hitler, İtalyan tekliflerini düşüneceğine söz vermişti.

Hitler, bu teklifleri yirmi dört saat düşündükten sonra, ertesi gün, Ciano'ya görüşme üzerinde herhangi bir bildiri yayımlanmamasının daha doğru olacağını söyledi (*). Sonbaharda havaların umulmayan şekilde kötü gitmesi yüzünden,

«önce (dedi) Polonya'nın en kısa zamanda niyetlerini açıklaması, sonra da Almanya'nın herhangi bir kışkırtmaya göz yummaması şarttı.»

Ciano, "en kısa zaman" ın ne olduğunu sorunca Hitler, "en geç Ağustosun sonu" cevabını verdi. Polonya'nın yenilmesi yalnızca on beş günlük bir iş olduğuna göre "son tasfiye"nin de, iki ile dört hafta içinde yapılmış olacağını söyledi. Hitler zamanı çok iyi hesaplamıştı. Hitler'in dedikleri sonradan günü gününe çıktı.

Görüşmelerin sonunda Hitler, Mussolini'yi yeniden şişirmeye başladı. Ciano'nun sözlerinden, Mussolini'ye artık güvenemiyeceğini anlamıştı herhalde. "Tarihte, kendisi gibi büyük

(*) Alman tutanağında Ciano'nun "görüşmeler sonunda herhangi bir bildiri yayımlanmaması" konusunda Hitler'le mutabık olduğu açıkça belirtildiği halde Almanlar, İtalyan müttefiklerini hemen atlattılar. Alman resmî haber ajansı D.N.B., Ciano'nun ayrılmasından iki saat sonra, İtalyanlara danışmadan bir bildiri yayımladı ve bildiride, görüşme sırasında günün bütün problemlerinin ele alındığını —özellikle Danzig sorunu üzerinde durulduğunu— ve "yüzde yüz" bir anlaşmaya varıldığını açıkladı. Bildiride ayrıca hiçbir sorunun açıkta bırakılmadığı ve dolayısıyla yeni bir toplantı yapılmayacağı, çünkü buna fırsat kalmadığı da yazılıydı. Attolico bu bildiri üzerine küplere bindi. Almanları protesto etti. Onları kötü niyetlilikle suçladı. Henderson'a savaşın yakın olduğunu imâ etti. Ve Roma'ya gönderdiği şiddetli bir raporda Alman bildirisini "Makyavelce" olmakla niteledi. Bunun Almanya'nın Polonya'ya hücumu halinde, İtalyayı bağlamak için bile bile yapıldığını anlattı. Mussolini'den Çelik Pakt'ın "danışma" maddelerini, Almanya'ya uygulamaya zorlamasını ve bu maddelerden yararlanarak, Danzig sorununun diplomatik yollardan çözülmesi için bir aylık bir süre tanınması üzerinde direnmesini istedi. (103)

ve tek bir devlet adamının daha bulunduğu bir zamanda yaşadığı için, şahsen, kendisini mutlu saydığını" söyledi. "Böyle bir adamın dostu olması büyük bir mutluluk kaynağıydı onun için. Ortak dövüşme zamanı gelince, sonunu filan düşünmeden, her zaman kendisini Duçe'nin yanında bulacaktı."

Bu sözleri işitseydi, Mussolini'nin ağzı kulaklarına varırdı ama damadı bu dolmaları yutmadı. Hitler'le ikinci kere konuştuktan sonra, 13 Ağustosta, güncesine şunu yazdı. "Almanlardan da, liderlerinden de. tutumlarından da, büsbütün iğrenmiş olarak Roma'ya dönüyorum. Bize ihanet ettiler ve yalan söylediler. Şimdi de hem rejimi, hem de ülkeyi tehlikeye sokacak bir serüvene sürüklemek istiyorlar bizi."

Ama Hitler o sırada İtalya'ya boş veriyordu. Bütün düşündüğü Rusya'ydı. Alman tutanağından anlaşıldığına göre, 12 Ağustosta, Ciano ile yaptığı konuşmanın sonuna doğru, Führer'e "Moskova'dan gelen bir telgraf" verildi. Hitler, bir an konuşmayı kesti. Ribbentrop'la birlikte telgrafı okudular. Sonra da telgrafın metnini Hitler Ciano'ya söyledi.

"Ruslar," dedi, "Moskova'ya siyasi bir görüşmeci göndermemizi kabul ediyorlar."

XV

NAZİ — SOVYET PAKTI

Hitler'in, 12 Ağustos günü öğleden sonra Obersalzberg'de, metnini Ciano'ya okuduğu "Moskova'dan gelen telgraf"ın kaynağı da, bu kitapta önceden adıgeçen birtakım "telgraflar" gibi, biraz şüphelidir. Alman arşivlerinde, Rus başkentinden gelen böyle bir telgraf bulunamamıştır. Gerçi Schulenburg, ayın on ikisinde, Moskova'dan Berlin'e bir telgraf göndermişti, ama bu telgrafta, yalnızca Fransız - İngiliz heyetlerinin Moskova'ya vardıkları ve Ruslarla konukları arasında dostça kadehler kaldırıldığı yazılıydı.

Buna rağmen, Hitler'le Ribbentrop'un, Ciano'yu etkilemek için düzenledikleri anlaşılan bu "telgraf" pek de boş sayılmazdı. 12 Ağustosta Dış İşleri Bakanlığı, Obersalzberg'e bir teleks göndermişti. Telekste, Rus maslahatgüzarının o gün Berlin'de Schnurre'e yaptığı ziyaretin sonuçları bildiriliyordu: Astakov, Alman Dış İşleri Bakanlığı memuruna, Molotov'un, Polonya ve öteki sorunlar da dahil olmak üzere, Almanların ortaya attığı

bütün sorunları tartışmaya artık hazır olduğunu söylemişti. Sovyet hükümeti görüşmeler için Moskova'yı teklif ediyordu. Ama Astakov Almanlara acele etmemeleri gerektiğini de söylemişti. Schnurre, Obersalzberg'e hemen gönderdiği anlaşılan raporunda, Astakov'un "Molotov'dan aldığı tâlimatta, özellikle adım adım, kelimelerinin üzerinde durduğunu" belirttiğini de bildirmişti... Görüşmeler yalnız "adım adım" yapılabilecekti. (1)

Ama Hitler'in Ruslarla "adım adım" görüşme yapmaya vakti yoktu. Korkudan apışıp kalan Ciano'ya açıkladığı gibi, Polonya'ya son olabilir saldırı tarihini 1 Eylül olarak tesbit etmişti. Şimdi hemen hemen Ağustosun ortalarıydı. Eğer İngiliz - Fransızların Ruslarla yaptıkları görüşmeleri başarıyla sabote edecek ve Stalin'le pazarlığa girişecekse bunu hemen yapmalıydı: adım adım değil bir atlayışta.

14 Ağustos Pazar da önemli günlerden biriydi. Hitler ile Ribbentrop'un özel hayatına daha girmemiş olduğu anlaşılan elçi von der Schulenburg, Moskova'dan, Molotov'un "garip ve zor bir insan" olduğunu ve "Sovyetler Birliği ile ilişkilerimizde hâlâ acele etmemek fikrinde" bulunduğunu Weizsaecker'e bildirdiği sırada, kendisine Berlin'den "çok acele" bir telgraf gönderiliyordu (2). Telgraf Ribbentrop tarafından imzalanmış ve 14 Ağustos gece saat 10.53 de Alman Dış İşleri Bakanlığından çekilmişti. (Dış İşleri Bakanı henüz Fuschl'daydı). Telgrafta, Molotov'u ziyaret etmesi ve kendisine uzun bir mesajı "harfi harfine" ulaştırması Alman elçisine emrediliyordu.

Hitler'in, sonunda düşüne düşüne yaptığı büyük bir çıkıştı bu. Alman - Rus ilişkileri, diyordu, Ribbentrop, "tarihsel bir dönüm noktasına gelmiştir... Almanya ile Rusya arasında hiçbir gerçek çıkar çatışması yoktur... Her iki ülke, dost oldukları zaman işler iyi gitmiş, düşman oldukları zaman bozulmuştur."

(1) (Ribbentrop telgrafına şöyle devam ediyordu) İngiliz politikasının Polonya - Almanya ilişkilerinde yarattığı buhran ve bu politikaya bağlı olarak bir ittifak kurma teşebbüsleri, Alman - Rus ilişkilerinde süratli

bir aydınlanmayı zorunlu kılmaktadır. Yoksa işler... her iki hükümeti, Alman - Rus dostluğunu yeniden kurmak ve Doğu Avrupadaki toprak sorunlarını zamanında ortaklaşa aydınlatmak olanağından yoksun kılacak bir yola girebilir. Bu bakımdan, her iki ülkenin önderleri, durumu daha fazla sürüncemede bırakmadan, zamanında harekete geçmelidirler. Karşılıklı görüş ve niyet anlayışsızlığı yüzünden, her iki ülke halkları sonunda birbirlerinden ayrılırlarsa felâket olur.»

Bu bakımdan, Alman Dış İşleri Bakanı, «Führer adına» zamanında harekete geçmeye hazırdı.

«Bildirdiğimiz gibi, Sovyet hükümeti de Alman - Rus ilişkilerinin aydınlanmasını istemektedir. Böyle olmakla birlikte, önceki tecrübelerimiz bu aydınlanmanın normal diplomatik yollardan ancak yavaş olarak yapılabileceğini gösterdiğine göre, ben Führer'in görüşlerini, Führer adına, Bay Stalin'e anlatmak üzere Moskova'ya kısa bir ziyaret yapmaya hazırım. Benim kendi görüşüme göre, ancak böyle dolaysız görüşmelerle bir değişim yapılabilir ve Alman - Rus ilişkilerinin son düzelme şekli için gereken temeller atılabilir.»

İngiliz Dış İşleri Bakanı Moskova'ya gitmek istememişti. Oysa şimdi Alman Dış İşleri Bakanı Moskova'ya yalnız gitmek istemekle kalmıyor, buna can atıyordu da. Naziler bu iki tutum ayrılığının şüpheci Stalin'i etkiliyeceğini çok iyi hesaplamışlardı (*). Almanlar bu konudaki haberin doğrudan doğruya Rus diktatöründen gelmesine önem veriyorlardı. Bu yüzden Ribbentrop, acele telgrafına bir de şu «ek» i yazdı.

«Bu tâlimatı Bay Molotov'a yazılı olarak vermemenizi rica ederim. Tâlimat, Bay Stalin'in eline olduğu gibi geçmelidir; onun için, fırsat düşerse, Bay Molotov'dan, Bay Stalin'le yüzyüze konuşmak üzere benim adıma bir randevu istemeniz için size yetki veriyorum. Böylelikle bu önemli telgrafı kendisine de doğrudan doğruya okumuş olursunuz. Molotov'la bir toplantı ve Stalin'le de uzun bir konuşma yapmak, benim ziyaretimin şartlarından biri olacaktır.» (3)

Dış İşleri Bakanının teklifinde, Almanların, pek de nedensiz olmıyarak, Kremlin'in üstüne atılacağını sandıkları, oldukça büyük ve açık bir yem vardı. Ribbentrop "Baltık Denizi ile

(*) 815 - 16'ncı sayfalara bakınız.

Kara Deniz arasında, her iki ülkeyi memnun edecek şekilde çözülmiyecek bir sorun yoktur" sözünü tekrarlarken "Baltık devletlerini, Polonya'yı, güney doğu sorunlarını vb."nin adlarını saymış ve "Doğu Avrupa toprak sorunlarının ortaklaşa aydınlanması" zorunluluğundan söz etmişti.

Almanya, Polonya da dahil olmak üzere bütün Doğu Avrupayı, Sovyetler Birliği ile bölüşmeye hazırdı. İngiltere ile Fransa böyle bir teklifle başa çıkamazlardı. Başa çıksalar bile çıkmak istemezlerdi. Böyle bir teklifin geri çevrilmiyeceğinden emin olan Hitler, teklifi yaptıktan sonra, savaş üzerindeki plânlarını ve görüşlerini açıklamak üzere, kendi silâhlı kuvvetler başkomutanlarını 14 Ağustosta — aynı günde — bir daha toplantıya çağırdı.

OBERSALZBERG'TEKİ ASKERİ TOPLANTI: 14 AĞUSTOS (*)

"Büyük dram", dedi Hitler dinleyicilerine, "şimdi en yüksek noktasına yaklaşıyor." Siyasi ve askerî başarılar, tehlikeleri göze almadan kazanılamazdı, ama İngiltere ile Fransa'nın

(*) Bu topantıda geçenler üzerinde tek kaynak, Ordu Genel Kurmay Başkanı General Halder'in yayımlanmamış güncesidir. 14 Ağustos 1939 tarihli kayıt, bu güncenin ilk yazısıdır. Halder güncesini Gabelsberger stenosuyla tutmuştur. Güncenin, 14 Ağustos 1939 dan, Generalin mevkiinden uzaklaştırıldığı 24 Eylül 1942 tarihine kadar geçen çok gizli askerî ve siyasi olaylar üzerinde bilgi vermek bakımından büyük değeri vardır. Obersalzberg kaydı, Halderfin, Hitler konuştuğu zaman steno ile tuttuğu notlardan ve sonunda da bir özetten ibarettir. Halder güncesinin, hiçbir Amerikan ya da İngiliz yayınevi tarafından yayımlanmamış olması gariptir. Yazar, bu kitabı yazarken, bizzat Halder tarafından stenodan normal yazıya çevrilmiş metinleri okumuştur. Hitler'in ajendası da böyle bir toplantının yapıldığını doğruluyor ve toplantıda başkomutanlardan başka, Brauchitsch, Goering, Raeder ve Batı Duvarını inşa eden Dr Todt'un da bulunduğunu yazıyor.

dövüşmiyeceklerinden emindi. Bir kere İngiltere'de "gerçek çapta liderler yok. Benim Münih'te tanıdığım adamlar, bir dünya savaşı çıkaracak soydan adamlar değil." Askerî şefleriyle yaptığı eski toplantılarda olduğu gibi, bu toplantıda da Hitler, aklını yine İngiltere'ye taktı; İngiltere'nin güçlü ve güçsüz yanlarını saydı durdu.

«(Halder'in tuttuğu notlardan) İngiltere, 1914 de yaptığı gibi, yıllarca sürecek bir savaşa girmek hâtasını bir daha işlemez... Zengin ülkelerin alınyazısıdır bu... İngiltere'nin bir dünya savaşını yürütecek parası da yok bugün. İngiltere neden dövüşsün? Kimse kendisini müttefiki için ateşe atmaz.»

Hitler İngiltere ve Fransa'nın ne gibi askerî tedbirler alabileceklerini sordu:

«Batı Duvarına çarpmaları ihtimali yoktur. Belçika ve Holanda üzerinden yapılacak bir kuzey yarması, onlara çabuk bir zafer sağlayamaz. Bunlardan hiçbiri Polonyalıların işine yaramaz.

Bütün bu etkenler İngiltere ile Fransa'nın savaşa girmesine karşıdır... Onları savaşa girmeye zorlayacak hiçbir şey yoktur. Münih'i yapan adamlar, tehlikeyi göze alamazlar... İngiliz ve Fransız genel kurmayları, silâhlı bir çatışmanın ilerisini, büyük bir soğukkanlılıkla görüyor ve böyle bir savaşa karşı geliyorlar...

Bütün bunlar, ne kadar büyük laflar ederse etsin, dahası elçisini geri çağırsa ve belki de ticaret üzerine tam bir ambargo koysa bile, İngiltere'nin, bir çatışma halinde silâhlı bir müdaheleye hiçbir zaman baş vurmıyacağı kanısını kuvvetlendirmektedir.»

Böylece Polonya belki yalnız kalacaktır, ama Polonya'nın yine de "bir ya da iki hafta içinde" yenilmesi gerekir, dedi Hitler, çünkü dünya inanmalıdır ki Polonya artık çökmüştür ve onu kurtarmaya koşmanın hiçbir yararı yoktur.

Hitler o gün, Rusya ile pazarlıkta nereye kadar gideceğini generallerine henüz anlatacak durumda değildi. Anlatmış olsaydı generaller. Almanya'nın, iki cephede iki büyük savaş yürütmiyeceklerini anlarlar ve buna sevinirlerdi. Ama Hitler yine de heveslerini artırmak için kıyısından köşesinden bir şeyler söyledi.

"Rusya'nın," dedi, "kestaneleri ateşten çıkarmaya hiç niyeti yok". Ticaret görüşmeleri dolayısiyla Moskova ile başlayan "ufaktefek ilişkileri" anlattı. Şimdi "bir görüşmecinin Moskova'ya gidip gitmemesini ve bu gidecek kimsenin ünlü bir kişi olup olmamasını" düşünüyordu. Sovyetler Birliği'nin kendini Batıya bağlı saymadığını söyledi. Ruslar, Polonya'nın ortadan kalkması gerektiğini anlıyorlardı. Ruslar, "çıkar alanlarının sınırlandırılması" ile ilgileniyorlardı. Führer onları "yolun yarısında karşılamak" niyetindeydi.

Halder'in toplantıda aldığı uzun steno notlarının içinde, ne Ordu Genel Kurmay Başkanı olarak kendisinin, ne Başkomutan General von Brauchitsch'in, ne Goering'in, Führer'in Almanya'yı Avrupa savaşına götüren politikası üzerinde bir soru sorduğuna dair en ufak bir kayıt yok. Oysa, Hitler'in bütün güvenine rağmen, Fransa ile İngiltere'nin dövüşmiyecekleri ve Rusya'nın da savaş - dışı kalacağı pek kesin değildi. Çünkü Goering, tam bir hafta önce, Almanya'nın Polonya'ya saldırması halinde, İngiltere'nin kesin olarak savaşa gireceği üzerinde dolaysız bir kaynaktan haber almıştı.

Daha Temmuzun başlarında, İsveçli dostlarından Birger Dahlerus, İngiliz halkoyunun yeni bir Nazi saldırısına göz yummayacağına Goering'i inandırmaya çalışmış, Alman Hava Kuvvetleri Başkanı bu konuda şüphelerini açıklayınca, Dahlerus, yedi İngiliz iş adamıyla kendisi arasında bir toplantı düzenlemişti: Toplantı 7 Ağustosta, Danimarka sınırı yakınlarında, Schleswig - Holstein'de, Dahlerus'un evinde yapıldı. İngiliz iş adamları, gerek sözleriyle ve gerekse yazılı bir muhtıra vererek Almanya'nın Polonya'ya taarruzu halinde, İngiltere'nin taahhütlerini yerine getireceğine Goering'i inandırmak için ellerinden geleni yaptılar. Ama pek başaramadılar. Gerçi bir iş adamı olan Dahlerus de başardıklarını sanmıştı (*). İlerideki

(*) Dahlerus Nuremberg Mahkemesinde 19 Mart 1946 günü Goe-

önemli günlerde, Almanya ile İngiltere arasında bir çeşit barıştırıcı rol oynayacak olan bu garip İsveçlinin, Berlin ve Londra'daki yüksek çevrelerde elbetteki yakın ilişkileri vardı. İngiliz Dış İşleri Bakanlığına girip çıkıyordu. 22 Temmuzda Lord Halifax tarafından kabul edilmiş, Goering'in, İngiliz iş adamlarıyla yapacağı toplantıyı görüşmüştü. Az sonra Hitler ve Chamberlain ile de görüşecekti. İsveçlinin, barışı kurtarma konusunda iyi niyetleri vardı, ama biraz saftı ve bir diplomat olarak oldukça amatör sayılırdı. Bu İsveçli diplomatik aracı, yıllar sonra Nuremberg'te, Sir David Maxwell-Fyfe tarafından sorguya çekildiği sırada, Goering ve Hitler'in kendisini çok kötü bir şekilde aldatmış olduklarını acı acı kabul etmek zorunda kaldı. (4)

On iki ay önce Hitler'i devirmek için hazırlanan komplonun elebaşısı General Halder, 14 Ağustosta neden Führer'in savaş kararına karşı gelmedi? Bunu yararsız saydıysa neden Münih'ten önce yaptığı gibi, diktatörü aynı nedenlerle devirme plânlarını yenilemedi? Savaş, Almanya için bir felâket değil miydi? Halder, çok sonra, Nuremberg'te sorguya çekildiği sırada, 1939 Ağustosunun ortasında bile, ne söylerse söylesin Hitler'in, sonunda savaşı göze alamıyacağına inandığını söylemiştir (5). Berghof'ta Hitler'le yapılan toplantıdan bir gün sonra, 15 Ağustosta, günceye yazılmış olan yazı, Halder'in Fransa ile İngiltere'nin savaşı göze alamıyacaklarına inandığını göstermektedir.

---

ring için tanıklık ederken, Feld-Mareşalin İngiliz iş adamlarına savaşı önlemek üzere elinden geleni yapacağını namusu üzerine söz verdiğini söyledi. Ama Goering'in İngiliz ziyaretçileri görmesinden iki gün sonra yaptığı bir açıklama, o sıradaki düşünce durumunu çok iyi gösterir : Goering hava kuvvetlerini överken şunları söylemişti : "Ruhr'a bir tek bomba bile düşmiyecektir. Eğer düşman bombardıman uçakları Ruhr'a kadar gelebilirlerse ben de Hermann Goering değilim! Bana o zaman Meier deyiniz!" Sonradan bunu söylediğine pişman oldu ya!

Brauchitsch ise, Führer'in aklına taktığı bir konuda soru soracak cinsten bir adam değildi. Obersalzbergte askerî bir toplantı yapıldığını, 15 Ağustosta Gisevius'dan öğrenen Hassell de, Almanya'nın, Polonya'yı istilâ etmesi halinde, İngiltere ile Fransanın müdahale edeceğine "kesin olarak" inandığını Ordu Başkanına bildirmişti. Hassell güncesine acı acı şunlarıda yazmıştı. "Hitler'le başa çıkılamaz... Ya korkuyor ya da hiç bir şey anlamıyor... Generallerden ise hiç umut yok... yalnız birkaçının aklı başında. Onlar da Halder, Canaris, Thomas." (6)

Yalnız OKW'nin Ekonomi ve Silahlanma Dairesinin parlak zekâlı Başkanı General Thomas, Führer'e açıkca kafa tutmayı göze aldı. 14 Ağustosta yapılan askerî toplantıyı izleyen birkaç gün içinde, o sırada genellikle faaliyetten çekilmiş olan eski komploculardan Goerdeler, Beck ve Schacht ile konuştuktan sonra, bir muhtıra hazırladı ve bu muhtırayı OKW şefi General Keitel'e şahsen okudu. Çabuk bir savaş ve çabuk bir barış hayaldir, diyordu. Polonya'ya yapılacak bir hücum dünya savaşını doğuracaktı ve Almanya bu savaşı yürütmek için gereken ham maddelerden ve yiyecek kaynaklarından yoksundu. Hitler'den öğrendiklerinden başka hiç bir fikre sahip olmayan Keitel büyük bir savaş fikriyle alay etti. İngiltere'nin Polonya'ya yardım edemiyecek kadar çökmüş, Fransa'nın yozlaşmış, Amerika'nın ise ilgisini yitirmiş olduğunu söyledi. (7)

Ve böylece, 1939 Ağustosunun ikinci yarısına girildiği sırada Alman askeri şefleri, Polonya'yı ortadan kaldırmak ve bütün tahminlere rağmen Batı demokrasilerinin, müdahalesi halinde, Batı Almanya'yı savunmak için hazırladıkları plânlar üzerinde harıl harıl çalışıyorlardı. Hitler'in 1 Nisanda "Partinin Barış Kurultayı" diye ilân ettiği, Eylülün ilk haftasında başlayacak olan yıllık parti kongresi, 15 Ağustosta gizlice iptal edildi. Batı orduları için çeyrek milyon kadar insan askere alındı. Demiryollarına ön-seferberlik emirleri verildi. Ordu ka-

rargâhlarının, Berlin'in Doğusundaki Zossen'e nakledilmesi için plânlar hazırlandı. Aynı gün, Ağustosun 15'inde, Donanma cep zırhlılarından *Graf Spee* ile *Deutschland*'ın, yirmi bir denizaltı ile birlikte Atlantiğe açılmaya hazır oldukları bildirildi.

General Halder, 17 Ağustosta güncesine şu garip notu düştü. "Canaris, Bölüm I (harekâtını) kontrol etti. Himmler, Heydrich, Obersalzberg: yukarı Silezya için tam takım 150 Polonya üniforması".

Ne demekti bu? Ne demek olduğu ancak savaştan sonra anlaşıldı : Nazilerin düzenlediği acayip olaylardan biri. Hitler'le Ordu şefleri, Avusturya ve Çekoslovakya istilasını haklı göstermek için, Alman elçisinin öldürülmesi gibi bir "olay" bile yaratmayı düşünmüşlerdi bir zaman. Şimdi de, işler ilerlediğine göre, Polonya saldırısını da, hiç olmazsa kendi görüşlerince, dünyaya haklı gösterecek başka bir olay düzenlemeye çalışıyorlardı.

Tertibin şifresi "Himmler Harekâtı" idi ve fikir de çok basitti, dahası kabadayı S.S. ile Gestapo, toplama kampı mahkûmlarına Polonya askerlerinin elbiselerini giydirecekler, bunları kullanarak Polonya sınırı yakınlarındaki Glewitz Alman Radyo istasyonuna, uydurma bir hücum düzenliyeceklerdi. Polonya bu yüzden Almanya'ya saldırmakla suçlandırılacaktı. OKW'nin *Abwehr* Dairesi başkanı Amiral Canaris Ağustosun başında Hitler'den bir emir aldı. Emirde, Himmler ile Heydrich'e, 150 Polonya asker elbisesi ile bir miktar Polonya silâhının verilmesi isteniyordu. Bu iş Amirale çok garip göründü ve Ağustosun 17'sinde durumu General Keitel'e sordu. Aşağılık OKW Başkanı "bu çeşit hareketler" üzerinde fazla durmak istemediğini bildirdiği gibi, emrin Führer'den gelmiş olması dolayısıyla, bu konuda "hiç bir şey yapılamıyacağını" da Amirale anlattı (8). Canaris, bu cevap karşısında biraz afalladı ama o da boyun eğdi ve istenilen asker elbiselerini Heydrich'e verdi.

S.D. Şefi, bu harekât için, Alfred Helmut Naujocks adında

genç bir S.S. gizli servis memurunu seçti. Bu belâlı genç böyle bir göreve ilk olarak tâyin edilmiyordu ve sonuncusu da olmıyacaktı. Naujocks, 1939 Mart başlarında, Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgalinden az önce, Heydrich'in emri ile, Slovakya'ya patlayıcı maddeler sokmuş, ve sonradan kendisinin de mahkemede verdiği ifadeye göre, bu patlayıcı maddeleri "olay çıkartmak" için kullanmıştı.

Alfred Naujocks, S.S. - Gestapo örgütlerinin örnek bir ürünüydü. Bir çeşit aydın-gangster'di. Kiel Üniversitesinde mühendislik okumuş, Nazi düşmanlarıyla kavga etmenin tadına ilk defa o sırada varmıştı; bir keresinde Komünistler burnunu kırmışlardı. 1931 de S.S. lere katılmış ve 1934 de S.D. kurulduğu zaman bu örgüte geçmişti. Heydrich'in çevresinde bulunan birçok genç gibi, onun da S.D.ler arasında geçerli birtakım aydınsal merakları vardı : Özellikle «tarih» ve «felsefe» gibi. Böylece Himmler ile Heydrich'in tasarladığı pis işlerde güvenilecek, katı yürekli bir genç olarak (bir de buna benzeyen Skorzeny vardı) örgüt kademelerinde hızla yükseldi (*). Naujocks 19 Ekim 1944'de Amerikalılara teslim edildi ve bir yıl sonra

(*) Naujocks'un ileride anlatılacak olan "Venlo Olayı" nda da parmağı vardı. 1940 Mayısında, Batı istilası sırasında, Alman askerlerine Holanda ve Belçika sınır muhafızlarının elbiselerini giydirme teşebbüsüne de karışmıştı. Savaşın ilk zamanlarında, bir yandan S.D.nin sahte pasaport işlerini yönetirken, öteyandan, İngiltere üzerine sahte banknot atılmasını öngören "Operation Bernhard" ı hazırlıyordu. Sonunda Heydrich bu adamdan usandı ve Rusyadaki S.S. alaylarından birine gönderdi. Naujocks orada yaralandı. 1944'de iktisadi danışman olarak Belçika'ya gönderildi; ama asıl görevinin Danimarka mukavemet hareketine katılanların birçoğunu öldürmek olduğu anlaşılıyor. Naujocks belki de ölümden kurtarılmak üzere Amerikan Ordusuna teslim edilmiştir. Nitekim Amerikalıların ellerinde iyi yaşadı. Savaş suçlusu olarak tutuklu bulunduğu Almanya'daki özel kamptan 1946'da dramatik bir şekilde kaçtı, böylece cezadan kurtuldu. Bu kitap yazıldığı sırada nerede olduğu hâlâ bilinmiyordu. Kamptan kaçma hikâyesi Schaumling-Lippe'de, **Zwischen Krone und Kerker** başlıklı yazıda anlatılmıştır.

Nuremberg'te yeminli birçok ifadeler verdi. Bu ifadelerden birinde, Hitler'in Polonya taarruzunu haklı göstermek için düzenlediği "olay" ın içyüzü vardır ve bu ifade tarihsel bir değer taşır.

«(Naujocks 20 Kasım 1945'de, Nuremberg'de imzaladığı yeminli ifadesinde şöyle anlatıyor) S.D. Şefi Heydrich, 10 Ağustos 1939'da ya da o günlerde, Polonya sınırı yakınlarında Gleiwitz yakınlarında bulunan Alman radyo istasyonuna karşı bir hücum düzenlememi ve bu hücumu Polonyalılar yapmış gibi göstermemi şahsen bana emretti. Heydrich ayrıca şunu da söyledi. 'Gerek yabancı basın ve gerekse Alman propagandası için hücumun Polonyalılar tarafından yapıldığını isbat edecek pratik tanıtlar bulunmalıdır.'

Benim verdiğim talimat, radyo istasyonunu ele geçirmek ve istasyonu, emrime verilecek Polonya dili bilen bir Almanın radyoda konuşacağı süre kadar elde tutmaktı. Heydrich bana, Almanlarla Polonyalıların artık çatışma zamanının geldiği, radyoda yapılacak bu konuşma sırasında söylenmelidir dedi... Heydrich, aynı zamanda, Almanya'nın birkaç güne kadar Polonya üzerine yürüyeceğini sandığını da söyledi.

Gleiwitz'e gittim ve orada on dört gün bekledim... 23 Ağustosla 31 Ağustos arasında, o sırada Oppeln yakınlarında bulunan Gestapo şefi Heinrich Mueller'i görmeye gittim. Mueller benim yanımda Mehlhorn adında birisiyle (*) başka bir sınır olayına ait planları konuşuyordu. Bu olayda, Polonya askerleri Alman askerlerine hücum etmiş gibi gösterilecekti... Mueller, elinde 12-13 mahkûm bulunduğunu söyledi. Bunlara Polonya asker elbiseleri giydirilecek ve hücum ederken öldürülmüşler gibi gösterilmek üzere önceden olay yerinde öldürüleceklerdi. Bunu sağlamak üzere Heydrich'in kullandığı bir doktor mahkûmlara ölüm enjeksiyonu yapacaktı. Aynı zamanda, vücutlarında mermi yaraları da açılacaktı. Olaydan sonra basın ve başka kimseler olay yerinde getirilecek, ölüler gösterilecekti.

Mueller, bu mahkûmlardan birinin Gleiwitz harekâtında kullanılmak üzere bana verilmesi için Heydrich'ten emir aldığını söyledi. Bu mahkûmlar için kullandığı şifre 'konserveler' di.» (9)

(*) S.D. de Heydrich'ten sonra gelen S.S. Oberführer Dr. Mehlhorn Schel'enberg, (**The Labyrinth**, s. 48 - 50) hatıralarında, Mehlhorn'un 26 Ağustosta Gleiwitz'e hücum tertibinin başına getirildiğini, ancak' hasta taklidi yaparak bu işten kurtulduğunu kendisine anlattığını söyler. Mehlhorn'un midesi yıllar geçtikçe kuvvetlenmiş olacak ki sonradan, savaş yıllarında, Polonya'da Gestapo terörünü yürütenlerin başına geçti.

Himmler, Heydrich ve Mueller, Hitler'in emriyle Almanya'nın Polonya'ya karşı hücumunu haklı göstermek için "konserveler" i nasıl kullanacaklarını düşünürlerken, Führer de, daha büyük bir savaş ihtimaline karşı silâhlı kuvvetlerini yaymak üzere ilk kesin harekete geçti. 19 Ağustosta — o gün de önemli günlerden biridir — Alman Donanmasına denize açılmak emri verildi. Yirmi bir denizaltı, İngiltere adalarının kuzey ve kuzey-doğusundaki mevzilerine geçecek, cep kruvazörü *Graf Spee* Brezilya kıyılarına gidecek, kardeş gemi *Deutschland* Kuzey Atlantik Denizindeki İngiliz yollarını kesecek bir durum alacaktı (*)

İngiltere'ye karşı muhtemel bir harekete geçmek için savaş gemilerine verilecek emrin tarihi önemliydi. Çünkü Sovyet hükümeti, Berlin'in birbiri ardına yaptığı müracaatlarla geçen bir haftanın sonunda, Hitler'e istediği cevabı vermişti.

NAZİ—SOVYET GÖRÜŞMELERİ
15—21 AĞUSTOS, 1939

Elçi von der Schulenburg, 15 Ağustos akşamı saat 8 de Molotov'u gördü ve aldığı talimat gereğince, Ribbentrop'un acele telgrafını kendisine okudu. Alman Dış İşleri Bakanının, Sovyet - Alman ilişkilerini düzeltmek üzere Moskova'ya gelmeye hazır olduğunu bildirdi. Alman elçisinin o gece geç vakit Berlin'e çektiği "çok acele ve gizli" telgrafa göre, Sovyet Dış İşleri Komiseri verilen bilgiyi "büyük bir ilgi" ile dinledi ve "Almanların, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini düzeltmek istemelerini çok iyi" karşıladı. Bununla birlikte, usta bir diplomasi oyuncusu olan Molotov, acele ettiğine dair en ufak bir belirti göstermedi. Ribbentrop'un teklif ettiği seyahatin, "görüş tea-

(*) Denizaltılar Ağustos 19 ve 23 de, **Graf Spee** ayın yirmi birinde, **Deutschland** yirmi dördünde denize açıldılar.

tilerinin bir sonuca ulaşması için yeterli birtakım hazırlıkları gerektirdiğini" söyledi.

Nasıl bir sonuçtu bu? Kurnaz Rus, bu konuda bazı ipuçları vermişti. Alman hükümeti, iki ülke arasında bir saldırmazlık paktı imzalamak konusuyla ilgileniyor mu? diye sormuştu. Sovyet - Japon ilişkilerinin düzelmesi ve "sınır çatışmalarının önlenmesi" için Japonya üzerinde nüfuzunu kullanmaya hazır mıydı? Molotov bu son sorusuyla, Mançurya - Mongolistan sınırında bütün yaz boyunca sürüp gitmiş olan ilân edilmemiş savaş durumuna değinmiş oluyordu. Molotov, son olarak da, şunu sormuştu : Almanya, Baltık Devletlerine ortak bir garanti verilmesi konusunda ne düşünüyordu?

Sözlerini şöyle bitirmişti Molotov : Bütün bu sorunlar "somut esaslar üzerinde konuşulmalıdır ki, Alman Dış İşleri Bakanı buraya geldiği zaman artık görüş teatisi değil somut kararlar alınması söz konusu olsun" demiş ve "problemler üzerinde yeterli hazırlıkların yapılmasından vaz geçilemiyeceğini" yeniden belirtmişti. (10)

Böylece bir Nazi - Sovyet saldırmazlık paktı teklifi, ilk olarak Ruslardan gelmiş oluyordu. Bu sırada ise Ruslar, yeni Alman saldırısını önlemek üzere, gerekirse, savaşa kadar gidileceği üzerinde Fransa ve İngiltere ile görüşme halindeydiler (*). Hitler böyle bir paktı "somut esaslar" dahilinde görüşmek için can atıyordu, çünkü bu pakt Rusya'yı savaşın dışında tutacak ve Almanya'nın Sovyet müdahelesinden korkmadan Polonya'ya saldırmasına imkân verecekti. Ve Rusya çatışma dışında kalınca da İngiltere ile Fransa hava alacaklardı.

(*) İngiliz hükümeti bunu biraz sonra öğrendi. Amerikan Dış İşleri Bakan Yardımcısı Summer Welles, Molotov'un, Schulenburg'a yaptığı teklifi İngiltere'nin Washington'daki elçisine 17 Ağustosta haber vermişti. Bu haberi Amerikanın Moskova'daki elçisi bir gün önce Washington'a bildirmişti ve doğruydu (11). Elçi Steinhardt ertesi gün, Ağustosun 16'sında, Molotov'u ziyaret etti.

Molotov tam beklediği teklifleri ortaya atmıştı; çok somut tekliflerdi bunlar. Kendisi bile bu kadarını ortaya atmaya cesaret edememişti. Bir tek zorluk vardı yalnız : Dış İşleri Bakanının, Moskova'ya yapacağı ziyaret konusunda Molotov'un «yeterli hazırlıklar» üzerinde direnmesinden, Sovyetlerin ağır bir tempo ile gitmek niyetinde oldukları anlaşılıyordu. Ama Ağustos ayı çıkmak üzereydi; Hitler daha çok bekliyemezdi ve bu tempoya uyamazdı.

Schulenburg'un, Molotov'la yaptığı, görüşme üzerine gönderdiği rapor, Dış İşleri Bakanlığı tarafından Fuschl'da bulunan Ribbentrop'a, 16 Ağustos günü sabah saat 6.40 da telefonla bildirildi ve Ribbentrop da Führer'den yeni tâlimat almak üzere Obersalzberg'e koştu. Öğleden hemen sonra Molotov'a verilecek cevabı hazırladılar ve Berlinde Weizsaecker'e teleksle bildirdiler. Telgrafın hemen "çok acele" kaydıyla Moskova'ya çekilmesini istediler. (12)

Nazi diktatörü Sovyet tekliflerini kayıtsız şartsız kabul ediyordu. Ribbentrop, Schulenburg'tan Molotov'u tekrar görmesini ve ona şunları söylemesini istiyordu :

«Almanya, Sovyetler Birliği ile bir saldırmazlık paktı imzalamaya hazırdır ve Sovyet hükümeti istediği takdirde, bu pakt yirmi beş yıllık olabilir. Ayrıca Almanya, Baltık Devletlerine, Sovyetler Birliği ile ortaklaşa bir garanti vermeye hazırdır. Son olarak da Almanya, Rus - Japon ilişkilerinin düzelmesi ve pekiştirilmesi için nüfuzunu gereğince kullanmaya hazırdır.»

Alman hükümetinin Rusya ile pazarlığa oturmakta acele etmediğini göstermek için yapılan bütün numaralar bir yana atılmıştı artık.

«(Ribbentrop'un telgrafı şöyle devam ediyordu) Bugünkü durumu ve herhangi bir gün ciddi birtakım olayların çıkması ihtimalini (lutfen bu noktada, Polonyalıların yaptıkları kışkırtmalara, Almanya'nın sonsuzca katlanmaya kararlı olduğunu Bay Molotov'a anlatınız) gözönünde tutan Führer'e göre, Alman - Rus ilişkilerinin ve her iki ülkenin günün

sorunları üzerindeki görüşlerinin temelden ve süratla aydınlanması istenen bir şeydir.

Bundan ötürü, Führer'den alacağım geniş yetkiye dayanarak, Alman - Rus ilişkilerini ilgilendiren bütün sorunları ele almak ve mümkün olduğu takdirde, gerekli antlaşmaları imzalamak üzere 18 Ağustos Cuma gününden sonra herhangi bir zaman Moskova'ya uçakla gelmeye hazırım.»

Ribbentrop bu telgrafa da elçi için kişisel bir tâlimat eklemişti.

«Bu tâlimatı kelime kelime Molotov'a okumanızı ve Rus hükümeti ile Bay Stalin'in, bu konudaki görüşlerini hemen bildirmelerini kendisinden istemenizi sizden bir daha rica ediyorum. Tamamiyle gizli olarak ve bilgi edinmeniz için şunu da ekliyorum ki, Moskova seyahatinin bu hafta sonunda ya da gelecek hafta başlangıcında olması bizim için çok önemlidir.»

Hitler'le Ribbentrop, ertesi gün, dağbaşındaki köşkte, Moskova'dan gelecek cevabı sabırsızlıkla beklediler. Berlin'le Moskova arasında telgraf ulaşımı kolay olmuyordu, ama Bavyera Alplerinin sâkin havasında bunu düşünmek kolay değildi. Ribbentrop, ayın on yedinci günü öğle üzeri, Schulenburg'a çok acele bir telgraf çekti ve "Molotov'dan ne zaman randevu istediğini ve görüşmenin ne zaman için tesbit edildiğini bildiren bir telgraf" çekmesini kendisinden istedi (13). Öğleyin heyecanlı elçiden de "çok acele" bir telgraf geldi. Zavallı elçi, telgrafta, Dış İşleri Bakanının telgrafını bir gece önce saat on birde aldığını, o sırada diplomatik herhangi bir faaliyette bulunmanın imkânsız olduğunu, bugün, yâni 17 Ağustos günü, ilk iş olarak Molotov'dan akşam saat 8 için bir randevu aldığını bildiriyordu. (14)

Ama bu randevu bizim deli Nazi liderleri için çok hayal kırıcı oldu : Hitler'in sabırsızlandığını anlayan ve elbetteki neden sabırsızlandığını da çok iyi bilen Rus Dış İşleri Komiseri, Almanlarla oynamış, alay etmiş ve onlara eziyet çektirmişti. Schulenburg, Ribbentrop'un telgrafını okuduğu sırada bir iki

not alan Molotov, telgraf bittikten sonra, Alman Dış İşleri Bakanının 15 Ağustos tarihli ilk müracaatına Sovyet hükümetinin vermiş olduğu yazılı cevabı elçiye uzatmıştı.

Cevapta, Nazi hükümetinin, Sovyet Rusya'ya karşı eskiden güttüğü düşmanlık politikası hatırlatıldıktan sonra, "Sovyet hükümeti, son zamana kadar, Alman hükümetinin Sovyetler Birliği ile çatışmak için fırsat kolladığını sanıyordu" denilmekteydi. "... Alman hükümeti, Anti-Komintern pakt yoluyla, birtakım devletlerin Sovyet Rusya'ya karşı birleşik cephe yaratmalarına çalışmış ve bunu yaratmıştır." Bundan ötürü deniyordu notada, Rusya "(Alman) saldırısına karşı savunucu bir cephenin örgütlenmesine katılıyordu."

«(Nota şöyle devam ediyordu) Ama şimdi, Alman hükümeti, eski politikasını Sovyetler Birliği ile siyasi ilişkilerini ciddi bir şekilde düzeltecek bir yöne çevirmeyi taahhüt ediyorsa, Sovyet hükümeti böyle bir değişimi yalnızca iyi karşılar ve kendi hesabına, politikasını, Almanya ile ciddi bir iyileşme anlamında, yeniden gözden geçirmeye hazır olduğunu bildirir.»

Ama Rus notası bunun "ciddi ve pratik adımlarla" yapılmasında direniyordu - Ribbentrop'un istediği gibi bir çırpıda olamazdı bu iş.

Ne gibi adımların atılması gerekiyordu?

İlk adım : ticaret ve kredi anlaşmasının imzası.

Hemen sonra atılacak ikinci adım : bir saldırmazlık paktının imzalanması.

Sovyetler, ikinci adımla birlikte, "şu ya da bu dış politika sorununda, tarafların çıkarlarını tanımlayan özel bir protokolün imzalanmasını" istiyorlardı. Almanların, hiç olmazsa Doğu Avrupanın bölünmesi konusunda bir pazarlığın mümkün olduğu görüşüne, Moskova'nın ilgisiz kalamıyacağını gösteren ufak bir imâdan da ileri bir şeydi bu.

Ribbentrop'un teklif ettiği ziyarete gelince, Molotov, Sovyet hükümetinin bu tekliften "çok memnun" kaldığını, "çünkü

Alman hükümetinin bu kadar ünlü bir politika ve devlet adamını göndermekle niyetinde ne kadar ciddi olduğunu gösterdiğini" söyledi ve sözlerine şunları ekledi : "Strong'un şahsında, Moskova'ya yalnızca ikinci derecede bir subay göndermiş olan İngiltere'nin tam tersi bir tutum bu. Bununla birlikte, Alman Dış İşleri Bakanının seyahati iyi bir hazırlığı gerektirir. Sovyet hükümeti böyle bir seyahatin yaratacağı propagandadan hoşlanmaz. Gürültü patırdı çıkarmadan pratik iş görmeyi tercih eder." (15)

Molotov, Ribbentrop'un hafta sonunda Moskova'ya gelmek için yaptığı acele, özel teklife hiç değinmedi ve Schulenburg da, belki de konuşmanın aldığı şekilden çekinerek, bu konu üzerinde durmadı.

Ama ertesi gün elçinin raporunu alan Ribbentrop üzerinde durdu. Hitler yine sinirlenmeye başlamıştı. Obersalzberg'deki yazlık karargâhından, 18 Ağustos günü akşamı Schulenburg'a, Ribbentrop tarafından imzalanmış "çok acele" bir telgraf daha çekildi. Moskova'daki Alman elçiliği tarafından sabah saat 5.45 de alınan bu telgrafta "Bay Molotov'la hemen yeni bir görüşme düzenlemesi ve bunun bir an önce olması için elinden geleni yapması" elçiye emrediliyordu. Kaybedilecek zaman kalmamıştı. Ribbentrop, telgrafında "Bay Molotov'a aşağıdaki şekilde konuşmanızı rica ederim" diyordu :

« ...Alman - Rus ilişkilerini diplomatik kanallarla yeniden düzenliyecek bir politika izlemeye, normal şartlar altında, elbetteki biz de hazır olurduk. Ama, Führer'in görüşüne göre, bugünkü olağanüstü durum çabuk sonuçlara götürecek başka bir metodun uygulanmasını gerektirmektedir.

Alman - Polonya ilişkileri hergün biraz daha gerginleşmektedir. Olayların günün birinde açık bir çatışmayı kaçınılmaz duruma getireceğini hesaba katmak zorundayız... Führer, Alman - Rus ilişkilerini, bir yandan aydınlatmaya çalışırken, öte yandan bir Alman - Polonya çatışması sürpriziyle karşılaşmak istemiyor. Bu bakımdan, böyle bir çatışmada, Rus çıkarlarının hesaba katılması için önceden böyle bir aydınlatmanın yapılmış olmasını zorunlu saymaktadır ve elbetteki böyle bir aydınlatma olmadan bu çatışma güç olacaktır.»

Elçi, Molotov'un görüşmelerde "ilk adım" saydığı ticaret anlaşmasının hemen o gün (18 Ağustosta) Berlin'de imzalanmış olduğunu, şimdi ikinci aşamaya "geçmenin" zamanı geldiğini söyliyecekti. Alman Dış İşleri Bakanı, bunu yapmak üzere "Führer'den bütün karışık sorunları çözmek ve bir karara bağlamak yetkisini" alarak "hemen Moskova'ya gelmeyi" teklif ediyordu. Ribbentrop, Moskova'da "Rus isteklerini gözönünde bulunduracak... durumda" olacağını da telgrafında belirtiyordu.

Ne gibi isteklerdi bunlar? Almanlar artık dolambaçlı yollardan vazgeçmişlerdi.

«(Ribbentrop'un telgrafı şöyle devam ediyordu) Şu ya da bu dış politika sorununda, her iki tarafın çıkarlarını düzenliyecek özel bir protokol imzalayabilecek durumda olacağım; örneğin Baltık bölgesindeki çıkar alanlarını tesbit edebiliriz. Böyle bir uzlaşmaya ancak sözlü bir tartışma ile varılabilir.»

Elçi artık bu sefer Ruslardan "Hayır" cevabı almamalıydı.

«(Ribbentrop'un mektubu şöyle bitiyordu) Lûtfen, Alman dış politikasının bugün artık tarihsel bir dönüm noktasına varmış olduğunu belirtiniz... Lûtfen seyahatimin çabuk olması üzerinde direniniz ve herhangi yeni bir Rus itirazına gereğince karşı koyunuz. Bu münasebetle, açık bir Alman - Polonya çatışmasının hemen çıkabileceği ve bundan ötürü Moskova seyahatini hemen yapmamda büyük çıkarımız olduğu kesin gerçeğini aklınızdan çıkarmayınız » (16)

Ağustos'un 19'u kesin bir gündü. Alman denizaltılarıyla cep zırhlılarının, İngiliz sularına açılma emri, Moskova'dan cevap gelinceye kadar geciktirilmişti. Gemiler, Hitler'in savaş başlama günü olarak tesbit ettiği 1 Eylülde, kararlaştırılan mevzilerde bulunacaklarsa hemen —yâni on üç gün önceden— hareket etmeliydiler. Polonya saldırısı için ayrılan iki Ordu Gurubunun da derhal yayılması gerekiyordu.

Berlin'de ve Hitler ile Ribbentrop'un Moskova'dan gelecek

kararı sinirli sinirli bekledikleri Obersalzberg'te, hava çok gergindi. Havanın çok gergin olduğu, o günün tarihini taşıyan Dış İşleri Bakanlığı raporlarından ve muhtıralarından da anlaşılıyor. Dr. Schnurre'un verdiği bir raporda bir gece önce Ruslarla Ticaret Anlaşması üzerinde yapılan görüşmelerin "tam bir anlaşma" ile bittiği, ama Sovyetlerin anlaşmayı imzalamadıklarını bildiriliyor. O gün, yâni Ağustosun 19'unda, öğle üstü, anlaşmanın imzalanması kararlaştırıldığı halde Rusların Moskova'dan tâlimat beklediklerini telefonla bildirdikleri açıklanıyor. Schnurre raporunda : "Anlaşmanın imzasını, siyasi nedenlerden ötürü ertelemeleri için Moskova'dan tâlimat aldıkları anlaşılıyor," diyor. (17)

Ribbentrop, Schulenburg'a, Obersalzberg'den "çok acele" bir telgraf daha çekti. Molotov'un bir şey söyleyip söylemediğinin ya da "Ruslar'ın niyetlerinin" ne olduğunu gösteren herhangi bir belirtinin bulunup bulunmadığının telgrafla bildirilmesini istedi; ama o gün elçiden aldığı tek telgraf, Ruslarla, İngiliz - Fransız askerî heyetleri arasında yapılmakta olan görüşmelerin, Uzak Doğu sorunu üzerinde çıkan bir anlaşmazlık yüzünden çıkmaza girmiş olduğu söylentisinin, Sovyet Haberler Aansı *Tass* tarafından tekzip edilmiş olduğu haberiydi. Bununla birlikte, *Tass*'ın tezibinde "tamamiyle başka konularda" heyetler arasında görüş ayrılıkları olduğu da ayrıca belirtiliyordu. Bu da Hitler için iyi bir işaret sayılabilirdi. Daha vakit vardı. Umutlar büsbütün suya düşmüş sayılmazdı.

Ve o gün, 19 Ağustos akşamüstü saat 7.10'da sabırsızlıkla beklenen telgraf geldi :

GİZLİ ÇOK ACELE

«Sovyet hükümeti, iktisadi anlaşmanın imza edildiği açıklandıktan bir hafta sonra Alman Dış İşleri Bakanının Moskova'ya gelmesine muvafakat etmiştir. Molotov, iktisadi anlaşmanın imza edildiği yarın açıklandığı takdirde, Alman Dış İşleri Bakanının 26 ya da 27 Ağustosta Moskova'da bulunabileceğini söyledi.

Molotov bana bir saldırmazlık paktı tasarısı verdi.

Molotov'la yaptığım iki görüşmeye ait ayrıntılı raporla, Sovyet tasarısının metni, telgrafla hemen bildirilecektir.»

Schulenburg (18)

Ayın on dokuzunda, öğleden sonra saat 2'de, Kremlin'de başlayan ve bir saat devam eden görüşme, elçinin bildirdiğine göre, pek hoş geçmemişti. Ruslar, Hitler'in Dış İşleri Bakanını kabul etmeye pek hevesli görünmüyorlardı. Schulenburg, telgrafında şöyle diyordu. "Molotov görüşünde direniyor ve geniş hazırlıkları gerektirdiği için seyahat tarihini yaklaşık olarak bile bugünden tesbit etmeye imkân olmadığını söylüyordu... Bu konuda acele edilmesini gerektiren nedenleri tekrar tekrar ve çok kuvvetle ileri sürmeme karşılık Molotov, birinci adımın bile —iktisadi anlaşmanın imzası— daha atılmadığı cevabını verdi. Her şeyden önce iktisadi anlaşma imzalanarak yayımlanacak, yürürlüğe girecekti. Sonra sıra saldırmazlık paktına ve protokola gelecekti.

Molotov itirazlarıma aldırmıyor gibiydi. Böylece ilk görüşme, Molotov'un, Sovyet hükümetinin görüşlerini bildirdiği ve bunlara ekliyecek başka bir sözü bulunmadığı sözü ile sona erdi."

Ama söyliyecek başka bir sözü daha vardı ve az sonra onu da söyledi.

"Görüşmenin üzerinden daha yarım saat geçmemişti ki", diyor raporunda Schulenburg, "Molotov bana bir haber göndererek, kendisini akşam üstü saat 4.30'da, Kremlin'de aramamı istedi. Beni tekrar rahatsız ettiği için özür diliyor ve Sovyet hükümetine durumu bildirdiğini söylüyordu."

Bu ikinci ziyaret sırasında Dış İşleri Komiseri, şaşkın ama oldukça mutlu görünen elçiye, bir saldırmazlık paktı tasarısı sundu ve ticaret anlaşması ertesi gün imza edilip açıklandığı

takdirde, Ribbentrop'un Ağustosun 26 ya da 27'sinde gelebileceğini söyledi.

Schulenburg telgrafına şu sözleri de eklemişti : "Molotov neden birdenbire görüşünü değiştirdiğini söylemedi. Stalin'in müdahale ettiğini sanıyorum." (19)

Çok doğru bir tahmindi bu. Churchill'e göre, Sovyetlerin Almanya ile bir pakt imzalamak istediği, 19 Ağustos günü akşamüstü *Politbüro*'ya Stalin tarafından açıklandı (20). Schulenburg'un telgrafından anlaşıldığına göre de Stalin, bu önemli kararını —öğleden sonra saat 3 ile 4.30 arasında— Molotov'a bildirdi.

O günden tam üç yıl sonra, 1942 yılı ağustosunda, Churchill'in deyimiyle "sabahın ilk saatlerinde" Sovyet diktatörü, neden bu bayağı hareketi yaptığını o sırada Moskova'da bulunan İngiliz Başbakanına, kendisinin sonradan anlattığına göre, şöyle açıklayacaktır : (21)

«(Stalin dedi ki) İngiliz ve Fransız hükümetlerinin, Polonya'ya hücum edildiği takdirde savaşa girmeye niyetli olmadıkları, ancak İngiltere, Fransa ve Rusya arasında diplomatik bir sıralanmanın, Hitler'i fikrinden vazgeçireceğini umdukları izlenimini aldık. Biz bu metodun Hitler'i yolundan vazgeçirmiyeceğinden emindik. Stalin, 'bir seferberlik halinde Fransa, Almanya'ya karşı kaç tümen gönderecek?' diye sormuş. Verilen cevap şuymuş: 'Yüz kadar.' Sonra şunu sormuş. 'İngiltere ne kadar gönderecek?'. Cevap : 'İki ve iki de sonradan.' Stalin cevabı tekrarlamış : 'Ya, demek iki ve iki de sonradan.' Arkasından sormuş : 'Eğer Almanya ile savaşa tutuşacak olursak Rus cephesine bizim ne kadar tümen göndereceğimizi biliyor musunuz?' Bir an sessizlik olmuş : 'Üç yüzden çok'.»

Schulenburg, 19 Ağustos günü yaptığı görüşmenin sonuçlarını anlattıktan sonra, Dış İşleri Komiserine, Ribbentrop'un Moskova seyahati için daha yakın bir tarih tesbit etmesi üzerinde yaptığı direnmelerin ne yazık ki "başarısızlıkla sonuçlandığını" bildiriyordu.

Ama Almanların bunu başarmaları gerekti. Polonya için

tesbit edilmiş olan zaman çizelgesi, sonbahar yağmurları henüz başlamadan hücuma geçilip geçilmiyeceği sorunu, buna bağlıydı. Eğer Ribbentrop 26 ya da 27 Ağustostan önce Moskova'ya gitmezse ve Ruslar da, Almanların korktukları gibi, biraz sallanırlarsa, tesbit edilmiş olan 1 Eylül hedef günü suya düşerdi.

Bu çok önemli aşamada Adolf Hitler'in kendisi birden işe müdahale etti ve doğrudan doğruya Stalin'e başvurdu. Gururunu yendi ve eskidenberi durmadan boyuna yerdiği Sovyet diktatöründen, kendi Dış İşleri Bakanını Moskova'da hemen kabul etmesi için yalvardı. Hazırladığı telgraf, Schulenburg'un telgrafından tam yirmi dört saat sonra, 20 Ağustos pazar günü akşam 6.45'de acele Moskova'ya çekildi. Führer bu telgrafı Molotov'a «hemen» vermesini elçiye emrediyordu.

«B. STALİN, MOSKOVA

Yeni Alman - Sovyet Ticaret Anlaşmasının imzalanmasını, Alman-Sovyet ilişkilerinin yeniden düzenlenmesinde ilk adım olarak iyi karşılıyorum. (*)

Sovyetler Birliği ile bir saldırmazlık paktının imzalanması, benim için, uzun zaman sürecek bir Alman politikasının kurulması demektir. Bu bakımdan Almanya, geçmiş yüzyıllarda her iki devlet için yararlı olmuş bulunan siyasi bir yola yeniden girmektedir...

Dışişleri Bakanımız B. Molotov'un sunduğu saldırmazlık paktı tasarısını kabul ediyorum, ancak bu paktla ilgili sorunların da olabildiği kadar kısa bir zaman içinde aydınlanmasını acele ve zorunlu sayıyorum.

Sovyetler Birliği'nin istediği ek protokolün özü, bence, ancak sorumlu bir Alman devlet adamının görüşmelerde bulunmak üzere en kısa zamanda Moskova'ya gelmesiyle aydınlanabilir. Aksi takdirde, Alman hükümeti, ek protokolün kısa zamanda nasıl aydınlanarak tesbit edileceğini bilemiyecektir.

Almanya ile Polonya arasında gerginlik artmaktadır. Herhangi bir

(*) Anlaşma 20 Ağustos Pazar günü gece saat 2'de Berlin'de imzalandı.

gün bir buhran çıkabilir. Almanya artık elindeki bütün imkânlarıyla, Almanların çıkarlarını korumaya kararlıdır.

Benim görüşüme göre, iki devlet arasında, niyetler gözönünde tutularak, vakit kaybedilmeden, yeni ilişkiler kurulmalıdır. Bundan ötürü, Dış İşleri Bakanını 22 Ağustos salı günü, olmazsa 23 Ağustos çarşamba günü kabul etmenizi teklif ediyorum. Alman Dış İşleri Bakanının gerek saldırmazlık paktı ve gerekse protokol hazırlamak ve imzalamak yetkileri bulunacaktır. Dış İşleri Bakanının, uluslararası durumu gözönünde tutarak, Moskova'da bir iki gün daha fazla kalması mümkündür. Cevabınızı bir an önce alacağımı umarım.

ADOLF HİTLER. (22)»

Hitler'in Stalin'e yazdığı mektubun, 20 Ağustos pazar günü akşamı Moskova'ya çekilmesi ile ertesi günü akşamına kadar geçen yirmi dört saat içinde Führer, neredeyse çıldıracaktı. Uyuyamıyordu. Gece yarısı Goering'e telefon ederek, Stalin'in göstereceği tepki üzerindeki korkularını ve Moskova'daki gecikmelere ne kadar sıkıldığını söyledi. Ayın yirmi birinci günü gece saat 3'de, Dış İşleri Bakanlığına, Schulenburg'dan "çok acele" bir telgraf geldi. Telgrafta, Weizsaecker'in, önceki bir telgrafta sözünü ettiği ve Hitler tarafından yazıldığını bildirdiği telgrafın daha alınmadığı bildiriliyordu. Elçi, "Berlin'den Moskova'ya çekilen telgrafların saat farkı da dahil olmak üzere, dört beş saatte geldiğini, şifrenin çözülmesi zamanının buna eklenmesi gerektiğini" Dış İşleri Bakanlığına hatırlatıyordu (23). Sabırsızlanan Ribbentrop, 21 Ağustos pazartesi günü saat 10.15'de, Schulenburg'a acele bir telgraf daha çekti. "Lütfen seyahatin gerçekleşmesi için azami çabayı harcayınız. Tarih telgrafta gösterilmiştir" (24). Öğleden az sonra elçi Berlin'e şunu bildirdi : "Bugün öğleden sonra saat 3'de Molotov'u göreceğim." (25)

Stalin'in cevabı nihayet 21 Ağustos akşamı saat 9.35'de Berlin'e geldi.

«ALMANYA BAŞBAKANINA
A. HİTLER
Mektubunuza teşekkür ederim. Alman - Sovyet saldırmazlık paktının, ülkelerimiz arasındaki siyasî ilişkilerin düzelmesinde kesin bir dönüş noktası olacağını umarım.

Ülkelerimiz halklarının, birbirleriyle barışçı ilişkiler kurmaya ihtiyaçları vardır. Alman hükümetinin bir saldırmazlık paktının, imzasını kabul etmesi, her iki ülke arasındaki siyasî gerginliğin ortadan kalkması ve barışın ve işbirliğinin kurulması için gereken temeli yaratacaktır.

Sovyet hükümeti, Herr von Ribbentrop'un, 23 Ağustosta Moskova'da bulunmasına muvafakat ettiğini size bildirmek için bana tâlimat vermiştir.

J. STALİN. (26)»

Sovyet diktatörü de yüzsüzlükte Nazi diktatöründen aşağı kalmamıştı. Şimdi artık yapılacak tek şey, bu kötü dönemde girişilecek kaba pazarlık sırasında neyin nereye konulacağını tesbit etmekti.

Stalin'in cevabı, sabah saat 10.30'da Berghof'ta Hitler'in eline verildi. Kitap yazarının çok iyi hatırladığına göre, birkaç dakika sonra —saat 11'i biraz geçiyordu— Alman radyosundan verilen bir müzik programı birdenbire kesildi ve bir ses şunları söyledi : "Alman hükümeti ile Sovyet hükümeti arasında bir saldırmazlık paktının imzalanması kararlaştırılmıştır. Alman Dış İşleri Bakanı, görüşmeleri bitirmek üzere, 23 Ağustos çarşamba günü Moskova'da bulunacaktır."

Stalin'den Rusya'nın dost bir tarafsızlık politikası izliyeceği üzerinde teminat alan Hitler, ertesi gün, 22 Ağustosta, Yüksek Askerî komutanlarını yeniden Obersalzberg'de topladı. Kendi büyüklüğünü onlara anlatıp durdu. Savaşı yabanca ve merhametsizce yürütmek gerektiğini belirtti ve Polonya'ya hücum emrini belki de dört gün sonra, yâni, 26 Ağustos pazar günü, vereceğini söyledi. Yâni tesbit edilen günden altı gün önce... ve bunu ona sağlayan da Führer'in amansız düşmanı Stalin'di.

22 AĞUSTOS, 1939'DAKİ ASKERÎ TOPLANTI

Hitler'in, generallerini topladığı sırada, yine azgınlığı ve inat-

çılığı üzerindeydi (*). "Sizi buraya toplamamın nedeni," dedi "size siyasi durumu açıklamak ve böylece harekete geçmek için verdiğim kesin kararın dayandığı etkenleri teker teker anlamanızı sağlamak ve güvencinizi güçlendirmektir. Askeri ayrıntıları bundan sonra tartışacağız. Herşeyden önce iki kişisel sorun var," dedi.

«Biri benim kendi kişiliğim, ötekisi de Mussolini'nin kişiliği.

Aslında herşey bana, yani benim kendi varlığıma bağlı, çünkü siyasi yeteneği olan yalnız ben'im. Ayrıca, bütün Alman halkının benim kadar güvenini kazanan biri belki bir daha gelmiyecektir. Gelecekte, benden daha geniş otoriteye sahip olan biri de belki bir daha gelmiyecektir. Bu bakımdan benim varlığım, büyük değer taşıyan bir etkendir. Ama ben

(*) Hitler'in o gün verdiği söylevin resmi tutanağı yoktur, ama bu söyleve ait birçok kayıtlar bulunmuştur. Bunlardan ikisi toplantı sırasında yüksek subaylar tarafından alınmış notlardı. Bunlardan biri, Büyük Denizler Filosu Başkanı Amiral Hermann Boehm tarafından, Amiral Raeder'in savunması için Nuremberg mahkemesine sunulmuş ve Almanca **TMWC, XLI**, s. 16-25 de çıkmıştır. General Halder de, Gabelsberger stenosuyla birçok notlar almış ve 22 Ağustos tarihli güncesinden alınan bu notların İngilizce çevirisi **DGFP, VII**, s. 557-59 da çıkmıştır. Nuremberg mahkemesinde savcılık tarafından, bu toplantı ile ilgili olarak kullanılan başlıca belge OKW dosyalarından alınmış olan iki bölümden ibaret imzasız muhtıradır. Bu OKW dosyaları, Amerikan askerleri tarafından Avusturya Tirollerinde Saalfelden'de ele geçirilmiştir. İngilizce çevirileri **NCA, III**, s. 581-86 (Nuremberg Belgesi 798-PS), 665-66 (N.B. 1014-PS), ve **DGFP, VII**, s. 200-6 da çıkmıştır. İki bölümlük Alman muhtırasının orijinal metni **TMWC** ciltlerindedir. Muhtırada Hitler'in kullandığı dil Amiral Boehm ile General Halder'in kayıtlarındaki dilden daha canlıdır. Ama üç ayrı metin de içerik bakımından birbirlerinin aynıdırlar ve doğrulukları üzerinde en ufak bir şüphe yoktur. Nuremberg'te Hitler'in söylevi üzerinde, N.B. C-3 (**NCA, VII**, s. 752-54) de çıkan dördüncü metin şüpheli sayılmış, duruşmalarda bu metine değinildiği halde tanıt olarak kullanılmamıştır. Bu belge de elbette doğru gibi görünmektedir, ama Berghof toplantısında bulunmayanlar tarafından düzeltilmişe benzemektedir. Hitler'in söylediklerini bir araya getirirken ben, Boehm ile Halder'in kayıtlarını ve Nuremberg'te tanıt olarak kullanılan imzasız muhtırayı kullandım.

herhangi bir zamanda, bir cani ya da bir deli tarafından ortadan yok edilebilirim.

İkinci kişisel etken Duçe'dir. Onun varlığı da çok önemlidir. Eğer ona bir şey olacak olursa İtalya'nın ittifaka bağlılığı artık pek kesin sayılamaz. İtalyan Meclisi esas itibarile Duçe'ye karşıdır.»

Franco da bir yardımcı sayılabilirdi. Franco, İspanya'nın "lütufkâr tarafsızlığı" nı sağlayabilirdi. "Ötekilere gelince" dedi, "İngiltere'de ya da Fransa'da öyle sivrilmiş insanlar yok."

Şeytan diktatör, öğleyin geç vakit yemek için verilen bir ara dışında, saatlerce oradan buradan aklına geleni söyledi durdu ve eldeki kayıtlardan anlaşıldığına göre de hiçbir general, amiral ya da hava kuvvetleri komutanı çıkıp da sözünü kesmedi ve ona bir şey sormaya ya da söylediği yalanları yüzüne vurmaya cesaret edemedi. Polonya ile bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu, bu konudaki kararını ilkbaharda verdiğini, ama önce Batıya dönmeyi düşündüğünü açıkladı. Ancak bu durumda, Polonya'nın Almanya'ya saldıracağını "anlamıştı". Bu bakımdan Polonya'yı şimdiden ortadan kaldırmak gerekiyordu.

Ne olursa olsun bir savaşa gitmenin zamanı gelmişti.

«Çünkü karar vermek kolaydır. Kaybedecek hiç bir şeyimiz yok. Yalnızca kazanabiliriz. İktisadi durumumuz birkaç yıldan fazla dayanmamıza elverişli değil. Goering bunu size anlatabilir. Başka çıkar yolumuz yok, harekete geçmeliyiz...

Kişisel etkenlerden başka siyasi durum da bizden yanadır; Akdeniz'de; İtalya, Fransa ve İngiltere arasında bir rekabet vardır; Yakın Doğuda hava gergindir...

İngiltere büyük bir tehlike içerisindedir. Fransa'nın durumu da bozulmuştur. 'Doğumlar azalmaktadır... Yugoslavya çöküntü tohumlarını taşıyor... Romanya her zamankinden zayıf... Türkiyeyi Mustafa Kemal'in ölümünden bu yana dar kafalı, kararsız, güçsüz insanlar yönetiyor.

Bütün bu elverişli durumlar, iki ya da üç yıl içinde ortadan silinecektir. Benim kaç yıl yaşayacağımı kimse bilemez. Bundan ötürü, dört ya da beş yıl beklenilmesi doğru olmayan bir planı, hemen uygulamaya başlamalıyız.»

İşte Nazi liderinin yaman düşünceleri...

"Pek büyük bir ihtimalle" Batı dövüşmiyecektir, ama ne olursa olsun, yine de böyle bir tehlikeyi göze almak gerekir, diyordu. Generaller geri çekilmeyi istedikleri bir sırada Ren'i işgal ederken, Avusturya'ya, Sudetland'a ve Çekoslovakya'nın geri kalan bölümlerine girerken de tehlikeyi göze almamış mıydı? "Anibal, Kan'da; Büyük Fredrich, Leuthen'de; Hindenburg ile Ludendorff, Tannenberg'te yalnızca talihlerine güvenmişlerdir," dedi. "Onun için bizim de demir gibi sapasağlam bir kararlılıkla tehlikeleri göze almamız gerekir." Gücün yitirilmesi sözkonusu olmamalıdır.

«Yüksek mevkilerde bulunan birçok çekingen Almanların, Çek sorununun çözülmesinden sonra İngilizlerle konuşmuş ve yazışmış olmalarının çok büyük zararları dokunmuştur. Sizin sinirlerinizin bozulduğu bir zamanda ve siz çok erkenden teslim olurken Führer kararını yürütmüştür.»

Münih komplosuna katılmış olan Halder, Witzleben ve Thomas'la birlikte, belki öteki generallerin de, bu söz üzerine ödleri patlamıştır. Hitler'in, onların tahmin ettiklerinden daha çok şey bildiği anlaşılıyordu.

Ne olursa olsun, dövüşme yeteneklerini göstermenin zamanı gelmişti. Hitler'in "siyasi bloklarla" Daha Büyük Almanya'yı yaratmış olduğu kendilerine hatırlatıldı. Şimdi artık "askeri mekanizmayı" denemek gerekiyordu. "Ordu, Batıda son harekete girişmeden önce fiilen savaşın ne olduğunu görmeli" idi. Polonya bu fırsatı sağlamıştı.

Konuyu yeniden İngiltere ile Fransa'ya getirerek şunları söyledi :

«Batı bizimle yalnızca iki alanda savaşabilir :

1. Abluka : Kendi kendimize yeterli olduğumuz ve doğuda yardım kaynaklarına sahip bulunduğumuz için etkili olmıyacaktır.

2. Maginot hattından yararlanarak batıdan hücuma geçmek. Ben bunu imkânsız görüyorum. Başka bir imkân da Holanda, Belçika ve İsviçre'nin tarafsızlığını bozmaktır. İngiltere ile Fransa, bu ülkelerin tarafsızlıklarını bozmayacaklardır. Fiilen Polonya'ya da yardım edemezler.»

Savaş uzayacak mıydı?

«Kimse hesaplarını uzun bir savaşa göre hazırlamış değildir. Eğer herr von Brauchitsch, Polonya'yı istilâ etmem için dört yıl gerektiğini bana söylemiş olsaydı, ben, bu işe girişilmez derdim. İngiltere'nin uzun bir savaşa girmek istediğini söylemek saçma olur.»

Hitler Polonya'nın, İngiltere'nin ve Fransa'nın durumlarını, en az kendi istediği gibi anlattıktan sonra, son kozunu da oynadı. Konuyu Rusya'ya getirdi.

«Düşmanın başka bir umudu daha var : Polonya'nın istilâsından sonra Rusların bize düşman olmaları. Düşman, benim karar gücümün büyüklüğünü hesaba katmıyor. Düşmanlar ufak adamlar, hepsini gördüm Münih'te.

Stalin'in, İngiliz teklifini kabul etmiyeceğine eminim. Stalin'in, İngiltere'nin niyetlerini görmiyecek kadar aptal olduğuna ancak kör bir iyimser inanabilir. Rusya'nın, Polonya'yı yaşatmakta hiçbir çıkarı yoktur... Litvinov'un yerinden atılması çok önemlidir. Bu değişiklik Moskova'da, Batı devletlerine karşı tutumun değiştiğini gösteren açık bir belirti gibi göründü bana.

Rusya'ya karşı tutumumuzu yavaş yavaş değiştirdim. Ticaret anlaşmasından yararlanarak siyasi görüşmelere başladık. Sonunda Ruslardan bir saldırmazlık teklifi aldık. Dört gün önce son bir adım daha attım ve bu sayede Rusya dün antlaşmayı imza etmeye hazır olduğunu bildirdi. Stalin'le kişisel ilişki kurulmuştur. Ribbentrop öbürgün antlaşmayı imzalayacaktır. Şimdi artık Polonya tam istediğim duruma getirilmiştir... İngiliz eğemenliğinin ortadan kaldırılması için gereken ilk adım atılmıştır. Artık askerlere yol açılmıştır. Ben gereken siyasi hazırlıkları yapmış bulupuyorum.»

Elbetteki yol açılmıştı, ancak Chamberlain de ikinci bir Münih'e girişmezse Hitler "bir *Schweinehund*'un çıkıp da (*) aracılık teklifi yapmasından korkuyorum." dedi savaşçılarına.

Bu sırada toplantıya yemek için ara verildi, ama ondan önce Goering kalktı, izlenecek yolu gösterdiği için Führer'e te-

(*) Pis köpek

şekkürlerini bildirdi ve silâhlı kuvvetlerin üzerlerine düşen görevleri yapacaklarını kendisine temin etti. (*)

Hitler, öğleden sonraki söylevinde hemen hemen yalnız askerî şeflerini pohpohladı ve onları, önlerindeki görevlere hazırladı. Üç ayrı kayıtta bulunan kabaca alınmış notlar konuşmanın niteliğini vermeye yetiyor.

«Sağlam, demir gibi kararı veren biziz. Hiçbir şeyde gerileme yok. Herkes şuna inanmalı : baştanberi Batılı devletlerle savaşmaya kararlıyız. Bir ölüm kalım savaşı.. Uzun bir barış döneminin yararı yok bize... Erkekçe davranış... Bizde daha iyi adamlar var... Karşıdakiler güçsüz... 1918'de ulus yenildi, çünkü moral hazırlıkları yeterli değildi. Büyük Frederick kazandı çünkü dayandı.

Polonya'nın ortadan kaldırılması öncelik taşır. Amaç, aktif güçlerin ortadan kaldırılmasıdır, kesin bir çizgiye (hatta) varmak değil. Batıda savaş patlasa bile Polonya'nın yok edilmesi ilk amaçtır. Çabuk karar, mevsim.

Savaşa başlamak için bir propagandacı nedeni vereyim size : haklı olup olmadığınıza bakmayın. Sonunda zaferi kazanana haklı mıydı değil miydi diye sorulmayacak. Savaş açılırken düşünülecek şey, hak değil zaferdir.

Yürekleriniz acıma nedir bilmemeli! Yabanca davranmalısınız! Seksen milyon insanın hakkını alması gerek... Kuvvetli adam haklıdır... Kaba ve insafsız olun! Acıklı olaylar karşısında çelik gibi olun... Bu dünyanın düzenini bilen herkes, dünyadaki tek gerçeğin, en iyinin zorla başarı kazanması olduğunu bilir...»

(*) Nuremberg Belgesi C 3 e göre (824'üncü sayfadaki dipnota bakınız) Goering masanın üstüne sıçradı ve "büyük teşekkürler ve büyük vaatler sundu. Çevrede bir yaban gibi dans etti. Durumdan şüpheli olan birkaç kişi seslerini çıkarmadılar." Nuremberg'te, 28 ve 29 Ağustos 1945 günleri yapılan sorgu sırasında bu yazı Goering'i çok sinirlendirdi. "Masanın üzerine çıktığım doğru değil," dedi, "Söylevin Hitler'in kendi özel evinin büyük salonunda verilmiş olduğunu bilmenizi isterim. Özel evlerde masanın üstüne çıkmak âdetim değildir. Bu bir Alman subayına yakışmayan davranıştır."

Amerikalı sorgu yargıcı Albay John H. Amen bunun üzerine şunu söyledi : "Ama söylev bittikten sonra ilk alkışlayan siz oldunuz. Öyle değil mi?"

Goering, "Evet ama, masanın üstünde değil," cevabını verdi. (27)

Bir Töton sar'a nöbetine tutulan Führer, bu çeşitten bir sürü Nietzsche palavrası savurduktan sonra yatıştı ve yaklaşmakta olan sefer üzerine birtakım direktifler verdi. Sürat çok önemliydi. Alman askerine "sarsılmaz güveni" vardı. Eğer herhangi bir buhran çıkacak olursa, nedeni yalnızca komutanların sinirlerinin bozulması olacaktı. İlk amaç güney doğudan Vistül nehrine, Kuzeyden Narew ve Vistül'e kadar akınlara girişmekti. Yenilgiden sonra Polonya'ya yapacağı işlem, askerî harekâtı ilgilendirmemeliydi. Bu konuda açık bir şey söylemiyordu. Yalnızca yeni Alman sınırları "sağlam ilkelere" dayanmalıdır, diyordu. Almanya ile Rusya arasında küçük bir tampon hükümet kuracaktı belki de.

Çarpışmalara başlama emri sonradan verilecektir, diyerek sözlerini bitirdi Hitler. Belki de 26 Ağustos cumartesi sabahı.

Ertesi gün, ayın 23'ünde OKW şefleriyle yapılan toplantıdan sonra, General Halder güncesine şu kaydı düştü : "Ayın 26'ıncı (cumartesi günü) kesinlikle Y Günü olarak tesbit edildi."

MÜTTEFİKLERİN MOSKOVA'DA YAPTIĞI AÇIKLAMA

Batı demokrasileriyle Sovyetler Birliği arasında yapılmakta olan askerî görüşmeler, ağustosun ortasında tam bir çıkmaza girmişti. Uyuşmazlık daha çok Polonyalıların yüzünden çıkmıştı. Hatırlanacağı gibi, yavaş giden bir gemiyle Leningrad'a gelen İngiliz - Fransız askerî heyetleri ağustosun 11'inde Moskova'ya varmıştı. Görevinden alınan Mr. Strong, Rus başkentinden ayrılalı, zor ve tatsız bir iş olan Rus görüşmelerini generallerle amirallere bırakalı, tam bir hafta oluyordu. (*)

(*) Strong, 20 Temmuzda İngiliz Dış İşleri Bakanlığına yolladığı bir raporda bu işe "utanç verici bir tecrübe" demişti. (28)

Sovyet Mareşali ortaya birtakım kesin sorunlar atmıştı : Polonya'nın ne yapacağını tayin eden herhangi bir anlaşma var mıydı? Savaşın patlaması halinde İngiltere, Fransız Ordusunu ne kadarlık bir askerî kuvvetle takviye edecekti? Belçika ne yapacaktı? Bu sorulara verilen cevaplar çok kesin değildi. Doumenc, Polonya'nın plânları üzerinde herhangi bir bilgisi bulunmadığını söyledi. General Heywood, İngiltere'nin "savaşın ilk aşamalarında, ilk ağızda, on altı tümeni hizmete hazır duruma getirmeyi, sonradan da, ikinci ağızda, on altı tümen daha vermeyi" düşündüğünü söyledi. Voroşilov, hemen savaş patladığı takdirde, İngiltere'de şu anda ne kadar asker bulunduğunun açıklanmasını isteyince Heywood şu cevabı verdi : "Şu anda İngiltere'de beş muvazzaf ve bir de motorize tümen var." Bu fasarya sayı, çarpışmalar başlar başlamaz batıdaki saldırganın karşısına 120 tümen çıkaracağını söyleyen Ruslar için bir sürpriz oldu.

General Doumenc ise Rusların, Belçika konusundaki sorusuna "Fransız askerlerinin çağrılmadıkça Belçikaya girmeyecekleri, ama Fransa'nın herhangi bir çağrıya cevap verecek durumda olduğu" cevabını verdi.

Bu cevap Moskova'da görüşmelerde bulunan askeri heyetlerin önüne önemli bir sorun çıkardı (İngilizlerle Fransızlar bu soruna cevap vermekten kaçınıyorlardı) : Mareşal Voroşilov, hem ilk toplantıda hem de 14 Ağustosta yapılan önemli oturumda, asıl sorunun Almanlarla savaşacak Sovyet askerlerine, Polonya'nın kendi topraklarından geçme izni verip vermiyeceği olduğunu direnerek belirtmişti. Eğer Polonya bu izni vermiyecek olursa *Müttefikler* Almanya'nın, Polonya'yı çarçabuk istilâ etmesini nasıl önliyebileceklerdi? Özellikle —ayın on dördünde— şunu sordu : "İngiliz ve Fransız Genel Kurmayları, Kızıl Ordunun, düşmanla ilişki kurmak üzere Polonya'dan, özellikle Vilna geçidinden ve Galiçya'dan geçebileceği düşüncesinde midirler?"

Bütün iş buradaydı. Seeds'in, Londra'ya çektiği telgrafta da belirttiği gibi,

«Ruslar ana sorunu şimdi ortaya attılar. Askeri görüşmelerin başarıya ya da başarısızlığa ulaşması, siyasi görüşmelerin başlangıcındanberi bütün zorluklarımızın temelinde yatan bu soruna bağlıdır : Yâni, Sovyetler Birliği'nin komşuları, bu ülkeye karşı, ancak çok geç kalındığı zaman kaldırılabilecek bir çeşit boykot halinde bulundukları sürece, bu ülke ile nasıl yararlı bir anlaşmaya varılabilecektir?»

Bu sorunun ortaya atılması halinde —ki elbetteki atılacaktı— Amiral Drax'e, işin nasıl çözümlenebileceğini gösteren bir tâlimat verilmişti. Gizli İngiliz evrakı arasında açıklanan bu tâlimat, bugün okunduğu zaman inanılmayacak kadar basit gelir insana. Amiral Drax'ın, Polonya ve Romanya'nın "mümkün olan işbirliği plânlarını bile" reddedeceklerini gözönünde tutarak "ileri süreceği fikirler" şunlar olacaktı :

«Polonya ile Romanya'nın istilâsı, bu devletlerin görüşlerinde büyük bir değişiklik yapacaktır. Bundan başka, Almanya'nın Rus sınırına kadar bir mevzi alması, Rusya'nın çok zararına olacaktır... Bu bakımdan Polonya ile Romanya'nın istilâsı halinde her iki ülkeye yapılacak yardıma ait plânların hazır olması, Rusya'nın kendi çıkarınadır.

Eğer Ruslar, İngiliz ve Fransız hükümetlerinden, Polonya, Romanya ya da Baltık devletlerine, Sovyet hükümeti ya da Genel Kurmayı ile işbirliği konusunda bir teklif sunmalarını isteyecek olurlarsa, heyet bu konuda hiçbir taahhüde girişmiyecek, sadece hükümetlerine danışacaktır.»

Ve danıştılar da.

14 Ağustos oturumunda Voroşilov, sorularına "dosdoğru cevaplar verilmesini" istedi. "Kesin ve kaçamaksız cevaplar verilmeden," dedi, "askeri görüşmelerin devamı yararsızdır..." Sonra şunları ekledi : "Sovyet askerî heyeti, bu kadar açık olarak başarısızlığa mahkûm bir teşebbüse katılmayı, kendi hükümetine tavsiye edemez."

General Gamelin, General Doumenc'e Paristen verdiği tâlimatta, Rusları bu konudan uzaklaştırmasını istedi. Ama onlar kolay kolay uzaklaşacak gibi değillerdi. (30)

14 Ağustos tarihli toplantı, General Doumenc'in sonradan bildirdiğine göre, çok dramatik geçti. İngiliz ve Fransız delegeleri köşeye sıkıştırıldılar ve böyle olduğunun kendileri de farkına vardılar. Konuyu başka yere çevirmek için ellerinden geleni yaptılar. Drax ile Doumenc, Polonyalılarla Romanyalıların saldırıya uğrar uğramaz, Ruslardan yardım isteyeceklerinden emin olduklarını söylediler. Doumenc "bu devletlerin Mareşalden yardım isteyeceklerine" inandığını söyledi. Drax, bu devletlerin Sovyetlerden yardım istememesinin "imkânsız" olduğunu bildirdi ve sözlerine —pek de diplomatça olmadığı anlaşılan bir şekilde— şunları ekledi : "Eğer gerektiği zaman yardım istemiyecek olurlarsa ve istilâ edilmelerine göz yumarlarsa o zaman, Alman vilâyeti olmayı kabul etmişler demektir." İşte, hiç istemedikleri şeydi bu Rusların, çünkü o zaman Nazi orduları Sovyet sınırına dayanmış olacaklardı. Voroşilov, Amiralin bu kötü cevabına bir mim koydu.

Son olarak, bizim tedirgin İngiliz - Fransız temsilcileri, Voroşilov'un siyasi sorunlar ortaya attığını, kendilerinin ise bu gibi sorunlarda yetkili bulunmadıklarını söylediler. Drax, Polonya'nın eğemen bir devlet olması dolayısıyla, Rus askerlerini topraklarına sokup sokmamak hakkının kendisine ait bulunduğunu bildirdi. Ama mademki bu siyasi bir sorundu, çözümü de hükümetlere aitti. Drax, Sovyet hükümetinin bu konuyu Polonya'nın kendisine sormasını tavsiye etti. Rus heyeti de bunun siyasi bir sorun olduğunu kabul etti. Ancak bu sorunu İngiliz ve Fransız hükümetlerinin Polonyalılara sormasını ve Polonyalıları doğru yola getirmek için onlara baskı yapması gerektiğini bir daha belirtti.

Bu sırada Almanlarla birtakım işlere giriştiklerine göre acaba Rusların, Fransız - İngiliz temsilcilerine karşı tutumlarında iyi niyetle davrandıkları söylenebilir miydi? Yoksa, Amiral Drax'ten başka, İngiliz ve Fransız Dış İşleri Bakanlığının da sonradan düşündüğü gibi Ruslar, Polonya'ya asker sokmayı, yalnızca Hitler'le pazarlığa girişip girişemiyeceklerini anlayıncaya kadar, görüşmeleri uzatmak için mi istiyorlardı? (*)

İngiliz ve Fransız kaynaklarından anlaşıldığına göre, Batılı Müttefikler, başlangıçta Sovyet askerî heyetinin, görüşmeleri iyi niyetle sürdürdüğüne, işi çok ciddiye aldığına inanıyorlardı. İki günlük kurmay konuşmalarından sonra elçi Seeds, Londra'ya çektiği bir telgrafta, Rus askerî şeflerinin "işe sıkı sıkıya sarılır gibi" göründüklerini bildirdi. Bunun sonucunda Amiral Drax'a verilmiş olan "çok yavaş gidilmesi" tâlimatı değiştirildi ve 15 ağustosta İngiliz hükümeti, askerî görüşmelerin "olabildiği kadar" erken bitirilmesi için Doumenc'i desteklemesini Drax'tan istedi. Gizli askerî bilgileri Ruslara bildirmesi konusunda konulmuş olan sınırlar kaldırıldı.

İngiliz Amiraline ilk verilen tâlimat görüşmelerin uzatılması olduğu halde Başbakan Daladier, General Doumenc'e, Rusya ile olabildiği kadar erken bir askerî anlaşmaya varması için şahsen tâlimat vermişti. İngilizler, verilecek bilgilerin Almanlara sızmasından korktukları halde Doumenc, görüşmelere başlandığının ikinci günü, Fransız ordusunun gücü üzerinde, kendi deyimiyle, Ruslara "çok gizli bilgiler" verdi ve Sovyet

(*) Burada zamanın çok önemi vardır : Molotov, Ribbentrop'un Moskova'ya gelmesi için Nazilerin yaptıkları teklifi 15 Ağustos günü akşamı aldı. (S. 814'e bakınız). Teklifi kesin olarak kabul etmedi ama Rusya'nın, Almanya ile bir saldırmazlık paktı imzası konusuyla ilgilenebileceğini üstü kapalı olarak anlattı. Tabii böyle bir paktın imzası halinde Fransa ve İngiltere ile askeri ittifak görüşmelerine girişmek gereksizdi. Bu kitap yazarının bütün araştırmalardan çıkardığı sonuca göre Voroşilov, Ağustosun 14'ünde, Sovyet askerlerinin Almanları önlemek üzere Polonya'ya girip girmiyecekleri konusunda sorduğu soruya "kaçamaksız" cevap istediği sırada, Kremlin hangi tarafa katılacağına daha karar vermemişti. Bu önemli noktayı aydınlatacak Rus belgeleri ne yazık ki yayımlanmamıştır, ama ne olursa olsun, Stalin'in son kararını 19 Ağustos günü öğleden sonra verdiği anlaşılıyor.

heyeti üyeleri de, toplantı biter bitmez verilen bilgileri unutacaklarını vaat ettiler.

Drax ile Doumenc, Polonya sorununu nasıl cevaplandıracakları üzerinde hükümetlerinden üç gün boş boşuna tâlimat beklediler. Sonra Doumenc, Ağustosun 17'sinde Paris'e şu telgrafı çekti : "S.S.C.B., askerî bir pakt istiyor... Bizden, özlü taahhütleri bulunmayan bir kâğıt parçası istemiyor. Mareşal Voroşilov... kendisinin önemli saydığı soruna cevap verildiği takdirde, bütün problemlerin kolayca çözüleceğini söyledi." Doumenc, Varşova'yı, Rus teklifini kabule razı ettirmeye Paris'i zorluyordu.

İngiliz ve Fransız hükümetlerinin, Sovyet askerlerinin Almanları durdurmak üzere Polonya toprağına girmelerine Polonya'yı razı etmek için hiçbir şey yapmadıkları hakkında, o sırada yalnız Moskova'da değil, bütün Batı başkentlerinde yaygın olan inancın tersine, Londra ve Paris'in bu konuda oldukça ileri gittikleri —ama yeterince ileri gitmedikleri— son yayımlanan belgelerden anlaşılıyor. Polonyalıların ise inanılmayacak bir budalalık yaptıkları, yine bu belgelerden anlaşılmaktadır. (31)

Ağustosun 18'inde, İngiliz ve Fransızlar, Polonyalıların gözlerini açmak için Varşova'da ilk olarak teşebbüse geçtikleri sırada, Polonya Dış İşleri Bakanı Beck, Fransız elçisi Leon Noel'e, Rusların "hiçbir askerî değerleri" olmadığını söyledi ve Polonya Genel Kurmay Başkanı General Staçieviç de "Kızıl Ordunun, Polonya'da harekâta girişmesinde bir yarar görmediğini" bildirerek Dış İşleri Bakanının görüşünü destekledi.

Ertesi gün hem İngiliz hem Fransız elçileri, yeniden Beck'i gördüler ve kendisini Rus teklifine razı etmeye çalıştılar. Polonya Dış İşleri Bakanı hemen bir şey söylemedi, ancak ertesi günü kendilerine resmi bir cevap vereceğini vaat etti. Varşova'daki İngiliz - Fransız *démarche*'ı, ayın ondokuzundan önce Paris'te Fransız Dış İşleri Bakanı Bonnet ile İngiliz maslahatgüzarı arasında yapılan bir görüşmenin sonucuydu. Hitler'in baş yardakçısı Bonnet, şimdi Polonya'nın inatçılığı yüzünden, Rusya ile olan ittifakını kaybetmekten korkuyor ve İngilterede buna biraz şaşıyordu. Bonnet maslahatgüzara şunları söylemişti:

«Rusya ile yapılan görüşmeler, Polonya'nın inadı yüzünden kesilirse felâket olur... Bir Alman saldırısı halinde, kendilerine yapılacak tek etkili yardımı Polonyalıların reddetmesi hiç doğru değil. İngiltere ile Fransa'dan, bu yardımı reddeden Polonya'yı savunmak için savaşa girmesi istenirse, her iki hükümet de çok zor duruma düşer.»

Mademki öyleydi —durumun öyle olduğu da şüphesizdir— neden İngiliz ve Fransız hükümetleri, bu kadar önemli bir zamanda, Varşova'da Polonya'nın üzerine son bir baskı yapmadılar ve yalnızca Polonya hükümeti, Rus yardımını kabul etmediği takdirde İngiltere ile Fransa'nın Polonya'ya yardım etmek üzere savaşa girmekte bir yarar görmediklerini söylemekle yetindiler? Resmi İngiliz - Polonya karşılıklı güvenlik antlaşması daha imzalanmamıştı. Varşova'nın Rus yardımını kabulü, bu paktın bir şartı olarak kabul edilemez miydi? (*)

Paris'te, 19 Ağustosta, İngiliz maslahatgüzarı ile yapılan görüşmede Bonnet, bunu teklif etmişti. Ama Londra hükümeti, kendi deyimiyle, böyle bir "manevra"ya kızdı.. Chamberlain ile Halifax bu kadar ileri gidemezlerdi.

20 Ağustos günü sabahı, Polonya Genel Kurmay Başkanı, Varşova'daki İngiliz askerî ataşesine Varşova'nın, "Sovyet as-

(*) Lloyd George, 3 Nisanda, Chamberlain'in Polonya'ya tek yanlı bir garanti verdiği açıklandıktan dört gün sonra, Avam Kamarasında, İngiliz hükümetinden böyle bir şart koşmasını istedi. "Eğer Rusya'nın yardımı olmadan bu işe girişiyorsak, bir tuzağa düşüyoruz demektir. Rusya (Polonya'ya) Ordu gönderebilecek tek ülkedir... Böyle muazzam bir teşebbüse girişirken neden önceden Rusya'nın da katılmasını sağlamadığımızı bir türlü anlamıyorum... Polonyalıların, Rusları ülkelerinde istememeleri yüzünden Rusya buna razı olmuyorsa, böyle bir şartı ileri sürmek bize düşerdi, ve Polonyalılar da kendilerine başarılı bir yardım edebileceğimiz tek şartı kabul etmedikleri takdirde sorumlu kendileri olurlardı."

kerlerinin Polonya'ya girmesini hiçbir suretle kabul edemiyeceğini" bildirdi. Ve o akşam Beck de, İngiliz - Fransız teklifini resmen reddetti. Aynı akşam Halifax, Polonya Dış İşleri Bakanına kararını yeniden düşünmesini, Varşova'daki elçisi aracılığıyla bildirdi, Polonya'nın izlediği politikanın, Moskova'daki askerî görüşmeleri "mahvettiğini" şiddetli bir dille belirtti. Ama Beck dediğim dedik diyordu. Fransız elçisine "topraklarımızın yabancı askerler tarafından ne şekilde olursa olsun kullanılması konusunda, herhangi bir görüşme yapılmasını kabul etmiyorum," dedi. "Bizim S.S.C.B. ile askerî bir anlaşmamız yok. Böyle bir anlaşmaya da ihtiyaç duymuyoruz."

Başbakan Daladier, Fransız Kurucu Meclisi önünde 18 Temmuz 1946 günü yaptığı konuşmadan anlaşıldığına göre, Polonya hükümetinin körükörüne inat etmesinden usanarak, konuyu kendi eline almaya karar verdi. Polonyalılara yeniden başvurarak gerçekçi olmalarını istedikten sonra, 21 Ağustos sabahı General Doumenc'e bir telgraf çekti ve elde edebileceği en iyi şartlarla ve yalnız anlaşmanın Fransız hükümeti tarafından tasdik edilmesi kaydıyla, Rusya ile bir anlaşma imzalaması için kendisine yetki verdi. Fransız elçisi Paul-Emil Naggiar'ın sonradan anlattığına göre, Bonnet de bu sırada elçiye bir talimat göndererek, Almanların Polonya'ya saldırması halinde, Sovyet askerlerinin Polonya'dan geçmesini Fransa'nın «prensip» olarak kabul ettiğini Rus hükümetine bildirmesini istedi.

Ama boş bir jestti bu yalnızca çünkü herşeyden önce Polonyalılar buna razı olmuyorlardı —ve sonra da, yukarıda gördüğümüz gibi— Rus - Alman pazarlığı alıp yürümüştü. Doumenc, Daladier'nin telgrafını ancak 21 Ağustos günü akşamı aldı. Ertesi gün akşamüstü, —Ribbentrop'un Moskova'ya hareketi ârifesinde— telgrafı Voroşilov'a sunduğu zaman, Sovyet Mareşali durumdan şüphelendi. Voroşilov, Fransız hükümetinin, Rus ordularının Polonya'dan geçmelerine izin veren bir

askerî pakt imzalamaya yetkisi bulunup bulunmadığını Doumenc'ten sordu ve bu yetkiyi görmek istedi. Doumenc böyle bir şey gösteremedi. Sonra Voroşilov İngiltere'nin bu konuda ne düşündüğünü ve Polonya onayının alınmış olup olmadığını öğrenmek istedi. Hep dikenli konulardı bunlar ve Doumenc de yalnızca bu konularda bir bilgisi olmadığını söylemekle yetindi.

Ama ne soruların ne de cevapların artık o sırada bir gerçekliği kalmamıştı. Hem sorular ve hem de cevaplar için çok geçti artık. Ribbentrop Moskova'ya doğru yola çıkmıştı. Seyahat bir gece önce açıklanmış ve amacı da şöyle belirtilmişti: Nazi Almanyası ile Sovyetler Birliği arasında bir saldırmazlık paktı imzalanacaktı.

Fransız generaline karşı gerçekten bir sempati duyduğu anlaşılan Voroşilov, temasların bitmek üzere olduğunu generale kibarca söyledi.

«Bir şeyden korkuyorum (dedi). Fransızlar ve İngilizler siyasi ve askerî görüşmeleri çok uzattılar. Bu yüzden, bu sırada, birtakım siyasî olayların çıkmasını önliyemedik.» (*)

(*) Bir sabah önce, 21 Ağustos günü sabahı, askerî delegelerin yaptığı toplantıda Voroşilov, kendisiyle arkadaşlarının sonbahar manevralarında bulunacaklarını ileri sürerek, görüşmelere belirsiz bir süre için ara verilmesini istedi. İngiliz - Fransız delegeleri böyle bir gecikmeye itiraz edince Mareşal şu cevabı verdi : "Sovyet heyetinin isteği, her üç taraf silâhlı kuvvetlerinin askeri işbirliği örgütü üzerinde anlaşmaktı ve hâlâ da anlaşmaktır... Almanlar ile ortak bir sınırı olmayan S.S.C.B., Fransa'ya, İngiltere'ye, Polonya'ya ve Almanya'ya yardım edebilir, ancak askerlerine Polonya ve Romanya topraklarından geçme hakkı tanınmalıdır... Sovyet askerlerine Polonya ve Romanya topraklarından geçme izni verilmedikçe Sovyet kuvvetleri, İngiliz ve Fransız silâhlı kuvvetleriyle işbirliği yapamaz... Sovyet askeri heyeti, İngiltere ile Fransa hükümetlerinin ve Genel Kurmaylarının, heyetlerini S.S.C.B.ye gönderirlerken... bu kadar ilkel bir sorun üzerinde heyetlerine nasıl olup da gereken tâlimatı vermediklerini bir türlü anlayamamaktadır... Bu davranış, yalnızca

RİBBENTROP MOSKOVA'DA
23 AĞUSTOS 1939

«Birtakım siyasi olaylar» artık çıkmıştı bile. Sovyetler Birliği ile, imzalanır imzalanmaz yürürlüğe girecek bir saldırmazlık antlaşması ya da "başka anlaşmalar" imzalamak üzere, Hitler'den yazılı olarak tam yetki almış olan Ribbentrop, 22 Ağustosta uçakla Moskova'ya hareket etti. Kalabalık bir heyet geceyi Doğu Prusya'da Koenigsberg'te geçirdi. Dr. Schmidt'e göre Nazi Dış İşleri Bakanı, o gece sabaha kadar çalıştı; durmadan Berlin'e ve *Berchtesgaden*'e telefon etti; Stalin ve Molotov'la yapacağı görüşmeler üzerine notlar aldı.

Alman heyetinin binmiş olduğu iki büyük Condor yolcu uçağı, 23 ağustos günü öğle üzeri Moskova'ya vardı. Ribbentrop elçilikte acele bir yemek yedikten sonra Sovyet diktatörüyle ve diktatörün Dış İşleri Komiseriyle buluşmak üzere Kremlin'e koştu. Bu ilk toplantı üç saat sürdü ve Ribbentrop'un Hitler'e çektiği "çok acele" telgraftan anlaşıldığına göre, Almanlar bu ilk görüşmeden memnun kaldılar (32). Dış İşleri Bakanının çektiği telgrafa bakılırsa, Sovyetler Birliği'ni, Hitler'in çıkaracağı bir savaşın dışında tutacak bir saldırmazlık paktının şartları üzerinde anlaşmak pek zor olmıyacaktı. Yazdığına göre, bütün iş elde edilecek çıkarların bölünmesi gibi ufak bir sorun üzerinde anlaşmaktı. Yine yazdığına göre, Ruslar Letonya'daki küçük Libau ve Windau limanlarının kendi "çıkar alanları" olarak tanınmasını Almanlardan istiyorlardı. Zaten Letonya, iki devletin çıkarlarını bölen hattın Sovyetler yanında kalacağı için bu istek önemli sayılmadı. Hitler hemen kabul ettiğini bildirdi. Ribbentrop, ilk konuşmasından sonra, "bütün doğu bölgesindeki karşılıklı çıkar alanlarının sınırlarını gösteren gizli bir protokol imzalanmasının düşünüldüğünü" de Hitler'e bildirdi.

Bütün işler —saldırmazlık paktının antlaşmasıyla gizli protokolün imzası— ertesi gece, Kremlin'de yapılan ikinci toplantıda bitti. Almanlarla Ruslar kolayca anlaşmaya vardılar. Ertesi sabahın erken saatlerine kadar süren bu neş'eli oturum, genellikle zor bir pazarlık şeklinde değil de, daha çok dünya durumu ile ilgili olarak her ülke üzerinde dura dura yapılan sıcak ve dostça görüşmelerle ve Kremlin'deki gala toplantılarında âdet olan zorunlu ve coşkunca kadeh kaldırmalarla geçti. Bu inanılmaz sahne, Alman heyetinde bulunanlardan biri tarafından düzenlenmiş olan gizli bir Alman muhtırasında anlatılmış bulunuyor. (33)

Stalin'in, Almanya'nın ortaklarından İtalya ve Japonya ile ilgili sorularına, Ribbentrop tatlı ve yatıştırıcı cevaplar verdi. İngiltere'ye gelince: Sovyet diktatörü ve o gün neşesi pek yerinde olan Nazi Dış İşleri Bakanı, hemen uyuşuverdiklerini gördüler. Stalin konuğuna, Moskova'daki İngiliz askerî heyetinin "ne istediğini hiçbir zaman Sovyet hükümetine bildirmediğini" gizlice söyledi. Ribbentrop bu söze, İngiltere'nin her zaman Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkileri bozmaya çalışmış olduğu cevabını verdi. "İngiltere güçsüzdür," diye övündü, "ve kendi küstah dünya eğemenliği dâvâsı için başkalarının dövüşmesini ister."

Alman muhtırası, "Stalin bu görüşe hemen katıldı," diyor ve şu sözleri eklediğini yazıyor: "Eğer İngiltere dünyaya hâkim ise bunun nedeni, öteki ülkelerin her zaman onun blöflerine kanacak kadar budala olmalarıdır."

Bu sırada Sovyet diktatörü ile Hitler'in Dış İşleri Bakanı o

S.S.C.B. ile ciddi ve sıkı bir işbirliği yapmak istediklerinden şüphe edilebileceğini gösterir."

Mareşalin kullandığı askeri mantık doğruydu. Fransız ve özellikle İngiliz hükümetinin, bu konuda verilecek bir cevabı bulunmaması da korkunçtu. Ama aynı mantığın 21 Ağustos günü, yâni Voroşilov'un, Stalin'in 19 Ağustosta aldığı karardan haberdar olmamasına imkân bulunmadığı bir sırada —bütün öteki sözlerle birlikte— kullanılması biraz aldatıcı olmuştu.

kadar iyi anlaşmışlardı ki, Anti-Komintern paktın adı geçince aldırmadılar bile. Ribbentrop paktın Rusya'ya karşı değil Batı demokrasilerine karşı olduğunu açıkladı. Stalinde bu fikre katılarak "Anti-Komintern paktın aslında Londra'da *City*'yi (yâni İngiliz kapitalistlerini) ve İngilteredeki mağaza sahiplerini korkuttuğunu" söyledi.

Alman muhtırasının açıkladığına göre, Ribbentrop, o sırada Stalin'in bu yumuşak durumundan o kadar hoşlandı ki, bir iki şaka bile yapmaya kalkıştı. Ribbentrop gibi soğuk bir adamdan hiç umulmazdı bu.

> «Alman Dış İşleri Bakanı: Stalin, Anti-Komintern pakt'tan, Londra'daki City çevresi ile İngiliz büyük mağaza sahiplerinden daha az korkuyor şeklinde bir şaka yaptı. Şakaları ve esprileriyle tanınmış Berlin'lilerin bir sözü, Alman halkının bu konudaki düşüncesini açıklıyordu : Stalin de yakında Anti-komintern pakta girer, diyorlardı.»

Sonunda Nazi Dış İşleri Bakanı, Alman halkının Rusya ile anlaşmaya varmak fikrini ne kadar iyi karşıladığını belirtti. Alman muhtırası şunu da ekliyor. "Stalin bu söze gerçekten inandığı cevabını verdi. Almanlar barış istiyorlar, dedi."

Kadeh kaldırma zamanı gelince bu cilveler daha da bayağılaştı.

B. Stalin birdenbire Führer şerefine kadeh kaldırmayı teklif etti.

"Alman halkının Führer'i ne kadar çok sevdiğini biliyorum. Bundan ötürü onun sağlığına içiyorum."

B. Molotov da Alman Dış İşleri Bakanının sağlığına kadeh kaldırdı... B. Stalin ile B. Molotov, saldırmazlık paktı, Rus - Alman ilişkileriyle başlayan yeni çağ ve Alman ulusu şerefine durmadan kadehlerini kaldırdılar.

Alman Dış İşleri Bakanı da B. Stalin şerefine, Sovyet hükümeti ve Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin gelişmesi şerefine, kadeh kaldırmayı teklif etti.

O güne kadar birbirinin gözünü oyan iki düşman arasında esen bu sıcak havaya rağmen Stalin'in, Nazilerin sözlerinde duracağından şüphe ettiği anlaşılıyor. Ribbentrop ayrılmadan önce kendisini bir kenara çekip ona şunları söylüyor : "Sovyet hükümeti paktı çok ciddiye alıyor. Sovyetler Birliğinin, ortağına ihanet etmiyeceğine şerefim üstüne söz veriyorum."

Yeni ortaklar aralarında ne imza etmişlerdi?

Açıklanan antlaşma metnine göre, taraflar birbirlerine taarruz etmemeyi taahhüt ediyorlardı. Eğer taraflardan biri, üçüncü bir devletin "düşmanca hareketiyle karşılaşırsa" karşı taraf "üçüncü devlete hiçbir suretle yardım etmiyecek" ti. Ne Almanya ne de Rusya, "karşı tarafa doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak yönelen devletler grubuna da katılmıyacaklar" dı. (*)

Hitler böylece istediğini elde etmiş bulunuyordu : Polonya'ya taarruz halinde İngiltere ile Fransa, Polonya'ya verdikleri sözü yerine getirmek üzere, Polonya'nın yardımına koşacak olurlarsa, bu antlaşmaya göre Sovyetler Birliği, İngiltere ile Fransa'ya katılamıyacak ve bunu gerektiren bir pakt imzalayamıyacaktı. (**)

(*) Bellibaşlı maddelerde kullanılan dil, Molotov'un 19 Ağustosta Schulenburg'a verdiği ve Hitler'in de, Stalin'e gönderdiği telgrafta kabul ettiğini bildirdiği Sovyet tasarısındaki dilin aynıydı. Rus tasarısında, aynı zamanda, ancak "özel bir protokolün" imzalanarak, bu protokol paktın ayrılmaz bir parçası haline getirildiği zaman saldırmazlık paktının yürürlüğe gireceği bildiriliyordu. (34)

Akşam toplantısına katılan Friedrich Gaus'a göre, Ribbentrop'un antlaşmaya, Sovyetlerle Almanlar arasında dostça ilişkilerin kurulması gerekliliğini belirten cafcaflı bir giriş konulması konusunda ortaya attığı teklif, Stalin'in itirazıyla bir yana bırakıldı. Sovyet diktatörü : "Nazi hükümeti tarafından altı yıldanberi durmadan kirletilen bir dostluk için birdenbire açıkca teminat veremiyeceğinden" yakındı. (35)

(**) VII inci maddeye göre Antlaşma, imza edilir edilmez yürürlüğe girecekti. Resmi tasdik işlemi, bu iki totaliter devlette elbetteki yalnız bir formaliteden ibaretti. Ama bu da birkaç gün alacaktı. Bu bakımdan Hitler yürürlük maddesi üzerinde direnmişti.

Bu anlaşma karşılığında Almanya'nın verdiği şeyler anlaşmaya ekli «Gizli Ek Protok» da gösterilmişti :

«Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki saldırmazlık antlaşmasının imzasında, aşağıda imzaları bulunan olağanüstü yetki sahipleri, aralarında yaptıkları çok gizli görüşmelerde, Doğu Avrupada karşılıklı çıkar alanları sınırlarının çizilmesi konusunu ele almışlardır.

1. Baltık devletlerine (Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya) ait bulunan topraklarda, toprak ve siyaset bakımından vuku bulacak bir dönüşüm halinde, Litvanya'nın kuzey sınırı gerek Almanya'nın ve gerekse S.S.C.B.nin çıkar alanlarının sınırlarını gösterecektir.

2. Polonya devletine ait olan topraklarda, toprak ve siyaset bakımından vuku bulacak bir değişim halinde, gerek Almanya'nın ve gerekse S.S.C.B.nin çıkar alalarını, yaklaşık olarak, Narev, Vistül ve San nehirlerinin çizdiği hat sınırlamış olacaktır...

Her iki tarafca çıkarlarının, bağımsız bir Polonya devletinin yaşatılmasını gerektirip gerektirmiyeceği ve bu devlet sınırlarının nasıl çizileceği sorunu, yalnızca yeni siyasi gelişmeler sırasında kesin olarak tesbit edilebilir.

Her iki hükümet de, herhangi bir durum karşısında, bu sorunu dostça bir anlayış havası içinde çözecektir.»

Almanya ile Rusya, Alman kıralları ve Rus imparatorları zamanında olduğu gibi, Polonya'nın bölünmesi konusunda aralarında yeniden anlaşmışlardı. Ve Hitler Doğu Baltıkta Stalin'i serbest bırakmıştı.

Son olarak da, Ruslar 1919'da Romanya'ya bırakmış oldukları Besarabya üzerindeki çıkarlarını yeniden ele almışlar ve Almanlar da bu topraklarla ilgilenmediklerini açıklamışlardı. Ribbentrop, bu tâvizi verdiğine sonradan çok pişman oldu.

Belge şöyle bitiyordu. "Taraflar bu protokolü çok gizli tutacaklardır." (36)

Nitekim antlaşmanın metni ancak savaşın sonunda, gizli Alman arşivleri arasından çıktı.

Ağustosun 24'ünde, Ribbentrop etekleri zil çala çala Berlin'e uçarken, Moskova'daki *Müttefik* askerî heyetleri Voroşilov'u görmek istediler. Amiral Drax da şahsen, Mareşal'e acele

bir mektup gönderdi ve görüşmelerin devamı konusunda ne düşündüğünü sordu.

Voroşilov, ertesi gün, 25 Ağustosta, saat 1'de İngiliz ve Fransız heyetlerine ne düşündüğünü açıkladı : "Değişen durum karşısında," dedi, "görüşmelerin devamı hiçbir yararlı amaca hizmet edemez."

İki yıl sonra, Alman askerleri paktı çiğneyerek Rusya'ya çıkarlarken, 1939 yazında görüşmelerde bulunmak üzere Moskova'ya gelmiş olan İngiliz - Fransız askerî heyetlerinden habersizce giriştiği bu iğrenç pazarlığı, Stalin hâlâ haklı göstermeye çalışıyordu. 1941 yılının 3 Eylülünde, radyoda Rus halkı karşısında verdiği bir demeçte "ülkemize bir buçuk yıllık bir barış sağladık" diye övünüyordu. "Ve kuvvetlerimizi Faşist Almanya'nın paktı çiğneyerek ülkemize saldırması ihtimaline karşı savunuya hazırladık. Bu ülkemiz için büyük bir kazançtı ve faşist Almanya için de bir kayıp..."

Ama öyle miydi gerçekten? Bu konu o gün bu gündür tartışılır durur. Bu çirkin ve gizli pazarlığın Stalin'e, Çar Birinci Aleksandr'ın, 1807'de Tilsit'te, Napolyon'dan, ve Lenin'in Brestlitovks'da Almanlardan kopardığı soluk-alma zamanını —*peredişka*'yı— sağladığı açıktır.

Sovyetler Birliği bu antlaşmadan yararlanarak, kısa bir zamanda, o günkü Rus sınırlarının ötesinde, Almanya'ya karşı ileri savunma mevzileri, Baltık devletlerinde ve Finlandiya'da üsler elde etmiştir. Elbetteki bütün bunlar Polonyalıların, Letonyalıların, Estonyalıların ve Finlerin zararına olmuştur. Ve en önemlisi, Sovyetlerin çıkarttıkları *Diplomasi Tarihi*'nde belirttikleri gibi, Rusya'nın, sonradan Almanların taarruzuna uğraması halinde, Batılı devletlerin Nazi Almanyasına karşı geri dönülmiyecek şekilde savaşmalarını sağlamış ve Stalin'in de, 1939 yazı boyunca korktuğu Almanya'ya karşı yalnız kalma ihtimalini ortadan kaldırmıştır.

Bütün bunlar elbetteki çok doğru. Ama bir de bu işin başka bir yanı var. Hitler'in Rusya'ya saldırmaya hazırlandığı sıralarda, Polonya, Fransa ve İngiltere'nin Avrupa kıtasındaki kuvvetleri imha edilmiş, Avrupanın bütün kaynakları Almanya'nın eline geçmiş ve Batı cephesinde Almanya'ya karşı duracak tek bir kuvvet kalmamıştı. Stalin, bütün 1941, 1942 ve 1943 yılları boyunca Avrupada, Almanya'ya karşı ikinci bir cephe bulunmadığından ve Rusya'nın, hemen hemen bütün Alman ordusunun yükünü tek başına taşıdığından yakınıp durmuştur. 1939 - 40 yıllarında Alman kuvvetlerini üzerine çekecek bir Batı cephesi vardı ve Ruslar, eğer Polonya'yı arkadan vuracakları yerde, bu cepheyi desteklemiş olsalardı, Polonya iki hafta içinde ortadan silinmezdi. Bundan başka, eğer Hitler, karşısında yalnız Polonya, İngiltere ve Fransa'yı değil, Rusya'yı da bulacağını bilseydi savaş çıkmayabilirdi. Alman generallerinin sonradan Nuremberg'te verdikleri ifadelere bakılacak olursa, siyasi konularda korkak olan bu generaller bile, böyle güçlü bir birlik karşısında savaşa ellerini sürmekten çekinebilirlerdi. Berlin'deki Fransız elçisine göre, gerek Keitel ve gerekse Brauchitsch, Rusya'nın düşman tarafa katılması halinde, Almanya'nın savaşı kazanma şansı olmadığını Hitler'e söylemişlerdi.

Ne devlet adamları, ne de diktatörler, ilerde çıkacak olayları önceden kestirebilirler. Churchill'in dediği gibi, Stalin'in Hitler'le pazarlığa girişmekle soğukkanlı davranmış olup olmadığı tartışılabilir, ama bu, aynı zamanda, "o sırada çok yüksek gerçekçi" bir davranıştı. Stalin'in ilk ve başlıca düşüncesi, bütün hükümet başkanları gibi, kendi ulusunun güvenliğiydi. Sonradan Churchill'in anlattığına bakılırsa, Stalin 1939 yazında, Hitler'in savaşa gittiğini çok iyi biliyordu. Rusya'yı, Alman ordusu ile tek başına karşı karşıya bırakacak manevralara yatmamaya kararlıydı. Batı ile sağlam bir İttifak yapılamıyacağı

anlaşılınca, neden birdenbire kapısını çalmaya başlayan Hitler'e dönmiyecekti?

1939 Temmuzunun sonuna doğru, Stalin'in, Fransa ile İngiltere'nin hem sağlam bir ittifak istemediklerine ve hem de İngiltere'deki Chamberlain hükümetinin, Hitler savaşlarını Doğu Avrupaya çevirmek istediğine inandığı açıkca anlaşılıyor.

Fransa tek başına Çekoslovakya'ya karşı vecibelerini nasıl yerine getirmediyse, İngiltere'nin de Polonya'ya verdiği garantiye pek bağlı kalmayacağını sanıyordu. Son iki yıl içinde Batıda geçen olaylar bu kuşkuları artırmıştı: Gerek *Anschluss*'dan, gerekse Nazilerin Çekoslovakya'yı işgal etmelerinden sonra, Sovyetlerin, Nazi saldırısını önlemek üzere gerekli plânların hazırlanması amacıyla, bir konferans toplanması için yaptıkları teklifleri, Chamberlain reddetmişti. Chamberlain, Sovyetlerin çağırılmadığı Münih görüşmelerinde Hitler'e boyun eğmişti; 1939 yılının önemli yaz günleri geçerken Chamberlain, Almanya'ya karşı savunucu bir ittifak kurmak için yapılacak çalışmaları geciktirmeye çalışıyor ve dürüst davranmıyordu.

Kesin olan bir tek şey vardı ve bunu da Chamberlain'den başka herkes görüyordu: Hitler'in her hareketinde şaşıran ve eli ayağı dolaşan İngiliz - Fransız diplomasisi, büsbütün iflâs etmişti. (*) İki batılı demokrasi de adım adım gerilemişti: Hitler 1935'de mecburi askerliği ihdas etmiş, 1936'da Ren'i, 1938'de Avusturya'yı almış: aynı yıl Südetland'ı istemiş ve oraya girmişti; 1938 Martında Çekoslovakya'nın geri kalan kısmını eline geçirdiği zaman bile *Müttefikler*, ağızlarını açıp bir şey söylememişlerdi. Eğer Sovyetler Birliği'ni kendi yanlarına çekmiş olsalardı, Alman diktatörünün açmak istediği savaşı yine de önliyebilir ya da önliyemezlerse, hiç olmazsa çıkacak savaş-

(*) Polonya diplomasisi de aynı durumdaydı. Elçi Noel, Paris'e gönderdiği bir raporda, Polonya Dış İşleri Bakanı Beck'in, Nazi - Sovyet Paktı karşısında gösterdiği tepkiyi şöyle anlatmıştı : "Beck hiç şaşırmadı ve hiç de üzülmedi. Aslında pek az şeyin değiştiğine inanıyordu."

ta Hitler'i kolayca yenebilirlerdi. Ama bu son fırsatı de ellerinden kaçırmışlardı (*). Şimdi de en kötü zamanda ve en kötü şartlar altında, Polonya'ya saldırdığı takdirde, Polonya'nın yardımına koşmayı taahhüt ediyorlardı.

Londra ve Paris'te, Stalin'in ihaneti üzerine bir hayli kıyametler koparıldı: Sovyet diktatörü yıllarca "faşist canavarlar" diye bağırıp durmuş, barışsever ülkeleri Nazi saldırısı karşısında birleşmeye çağırmıştı. Şimdi o da onun suç ortağı olmuştu. Kremlin ise bütün bu suçlamalara karşı, Sovyetler Birliği'-

(*) Oysa, yukarıda gördüğümüz gibi, Hitler'in Kremlin'e kur yaptığı, bu hükümetlere birçok kere bildirilmiş ve hükümetler uyarılmıştılar. Berlin'deki Fransız elçisi M. Coulondre, Rusya'nın, Hitler'in düşüncelerinde gittikçe daha önemli bir yer tuttuğunu 1 Temmuzda Bonnet'ye bildirmişti. Coulondre şunları yazmıştı. "Hitler, Rusya ile de çatışacağını bilirse ülkesini, partisini ve kendisini tehlikeye atacağı yerde geriye çekilmeyi tercih edecektir." Elçi Moskova'daki İngiliz - Fransız görüşmelerinin bir an önce sonuçlandırılmasını istiyor ve Berlin'deki İngiliz elçisinin de Londra'daki hükümetine aynı tavsiyelerde bulunduğunu bildiriyordu. (**Fransız Sarı Kitabı**, Fransızca baskı, s. 180 - 81)

15 Ağustosta Coulondre ile Henderson, Dış İşleri Bakanlığında Weizsaecker'i gördüler. İngiliz elçisi, devlet sekreterinin, Sovyetler Birliğinin "eninde sonunda Polonya'nın bölüşülmesine katılacağına inandığını" Londra'ya bildirdi. (**British Blue Book**, s. 91) Ve Coulondre da Weizsaecker'le görüştükten sonra Paris'e şunu yazdı : «Rus görüşmelerinde, ne bahasına olursa olsun, mümkün olduğu kadar erken bir çözüme varmak gerektir.» (**Fransız Sarı kitabı**, s. 282)

Moskova'daki Amerikan elçisi Laurence Steinhardt da, Haziran ve Temmuz ayları içinde Başkan Roosevelt'i, bir Sovyet-Nazi pazarlığı ihtimali üzerinde uyardı. Başkan bu uyarımları İngiliz, Fransız ve Polonya elçiliklerine bildirdi. Sovyet elçisi Konstantin Umanski, daha 5 Temmuzda Rusya'ya izinli giderken, Roosevelt kendisine Stalin'e sunulmak üzere bir mesaj vermişti. Roosevelt "Rus hükümeti Hitler'e katıldığı takdirde, Hitler'in Fransa'yı istila eder etmez Rusya'ya döneceğinin, günün arkasından gecenin geleceği kadar kesin olduğunu" bildirmişti. (**Mission to Moscow**, Joseph E. Davies, s. 450) Başkanın uyarımı, Molotov'a sunulmak üzere telgrafla Steinhardt'a bildirildi. Elçi bu talimatı 16 Ağustosta yerine getirdi. (**U.S. Diplomatic Papers**, 1939, I, s. 296 - 99)

nin, İngiltere ile Fransa'nın bir yıl önce Münih'te yaptıklarından başka bir şey yapmadığını söyliyebilirdi. Nitekim söyledi de: Sovyetler Birliği de, küçük bir devletin sırtından Almanya'ya karşı silâhlanmak için zaman kazanmıştı. Chamberlain 1938 Eylülünde, Çekoslovakya'yı feda ederek Hitler'e boyun eğerken doğru ve namuslu bir iş yapmış oluyordu da, neden Stalin bir yıl sonra, Sovyet yardımını hiçbir suretle istemeyen Polonya'nın zararına Führer'in isteklerini yerine getirirken yanlış ve namussuzca davranmış oluyordu?

Stalin'in, Polonya'yı bölmek, Letonya, Estonya, Finlandiya ve Besarabyayı ele geçirmek için, buralarda serbest kalmak amacıyla Hitler'le yaptığı yüzsüz ve gizli pazarlığı, Berlin ile Moskova'nın dışında kimse bilmiyordu, ama Sovyetlerin tutumundan böyle bir anlaşma olduğu biraz sonra anlaşılacak ve barışın son günlerinde herkesi şaşırtacaktı. Ruslar yalnızca Birinci Dünya savaşının sonunda kendilerinden alınmış toprakları geriye aldıklarını söyliyeceklerdi, nitekim de söylediler; ama bu ülkelerin halkları Rus değildiler ve Rusya'ya dönmek de istemiyorlardı. Bu ülkeler ancak, Litvinov'un parlak günlerinde Sovyetlerin şiddetle reddettikleri zorbalıkla yeniden Rusya'ya katılabildiler.

Sovyetler Birliği, Milletler Cemiyetine girdiğindenberi barışın önderi olarak tanınıyordu. Bu sayede belirli bir moral güç kazanmış ve faşist saldırının başlıca düşmanı olmuştu. Şimdi ise bu moral sermayeyi tüketmiş bulunuyordu.

Herşeyden önce, Stalin, Nazi Almanyası ile böyle aşağılık bir pazarlığa girişerek, hemen hemen kesinlikle dünya çatışmasına kadar gidecek bir savaşa başlama işareti vermişti. Stalin biliyordu bunu elbette. (*) Ama olayların sonradan gösterdiği gibi, Stalin'in hayatında yaptığı en büyük falso oldu bu.

(*) Hitler yıllarca önce **Kavgam**'da şu peygamberce sözleri söylemişti : "Rusya ile bir ittifakın imzalanması gelecekteki bir savaş için bir plan hazırlanmış olduğunu gösterir. Bunun sonucu Almanya'nın sonu olur." (Houghton Mifflin baskısı, 1943, s. 660)

XVI

BARIŞIN SON GÜNLERİ

İngiliz hükümeti, Nazi - Sovyet paktı Moskova'da resmen imzanlanıncaya kadar elini kolunu kavuşturup beklemedi. 21 Ağustos akşamı geç vakit Berlin'de Ribbentrop'un bir Alman-Rus anlaşması imzalamak üzere Moskova'ya gideceği açıklanınca İngiliz kabinesi harekete geçti. Ayın yirmi ikinci günü öğleden sonra saat 3'de toplandı ve bir bildiri yayımlayarak, Sovyet - Nazi saldırmazlık paktının "İngiltere'nin bütün dünya önünde yerine getireceğini durmadan söylediği Polonya garantisini hiç bir suretle etkilemiyeceğini" kesin olarak belirtti. Aynı zamanda, 24 Ağustosta, parlamento toplandı; bir olağanüstü yetki — savunma yetkisi — tasarısını kabul etti ve birtakım ön seferberlik tedbirleri aldı.

Kabinenin bildirisi açık olarak yazılmış olduğu halde Chamberlain bu konuda Hitler'in hiç şüphesi olmamasını istedi. Kabine dağılır dağılmaz Hitler'e özel bir mektup yazdı.

«Berlin'deki bazı çevrelerin, bir Alman - Sovyet anlaşmasının açıklanmasını, İngiltere'nin Polonya hesabına bir müdahalede bulunması ihtimalinin artık sözkonusu olamıyacağı şeklinde anladıkları anlaşılıyor. Bu konuda bir hataya düşülmesin. Alman - Sovyet anlaşmasının niteliği ne olursa olsun böyle bir anlaşma İngiltere'nin Polonya'ya verdiği garantiyi hiç bir suretle değiştiremez.

İngiliz hükümeti 1914 yılında durumunu açıkca belirtmiş olsaydı büyük felâket önlenmiş olurdu diyenler vardır. Böyle bir iddia doğru ya da yanlış olabilir. Ama herhalde bu iddianın doğru bir yanı vardır. İngiliz hükümeti bugünkü durum karşısında böyle bir korkunç yanlış-anlamaya bir daha yer vermemeye kararlıdır.

İngiltere, böyle bir durum ortaya çıkacak olursa elindeki bütün güçleri gecikmeden kullanmaya kararlı ve hazırdır ve bir kere çatışmalara başlanınca sonunun nasıl geleceğini kestirmeye de imkân yoktur...» (1)

Başbakan durumunu böylece "çok açık olarak" belirttikten sonra Polonya ile anlaşmazlıklarının barışçı yollarla çözülmesi için Hitler'e bir daha başvuruyor ve İngiliz hükümetinin bu çözümü elde etmek için işbirliği yapmaya hazır bulunduğunu bir daha söylüyordu.

Uçakla Berlin'e gelen İngiliz elçisi Henderson, bu mektubu 23 Ağustos günü öğleden sonra saat birde Hitler'e verdi. Nazi diktatörü mektubu okuyunca küplere bindi. Henderson, Halifax'a çektiği telgrafta, "Hitler çok sinirli ve sert," diyordu. "İngiltere ve Polonya'ya karşı çok sert ve aşırı bir dil kullandı" (2). Gerek Henderson'un bu görüşme üzerine verdiği rapor ve gerekse Alman Dış İşleri Bakanlığı muhtırası — ele geçirilen Alman evrakı arasındadır — Hitler'in görüşme sırasında çektiği nutku aynı şekilde vermektedir. İngiltere, demişti Hitler, Çekoslovakya'nın bir yıl önceki mantıksız davranışından nasıl sorumlu idiyse bugün de Polonya'nın inadından o kadar sorumluydu. Polonya'da yaşayan on binlerce *Volksdeutsche* kovuşturmaya uğruyordu. Ayrıca, söylediklerine bakılırsa, altı kısırlaştırma olayı da vardı. Bu konu hiç çıkmazdı Hitler'in aklından. Daha fazla göz yumamazdı bunlara. Polonyalılar Almanlara bir daha böyle bir şey yapacak olurlarsa birden harekete geçebilirdi.

Henderson Halifax'a gönderdiği mektupta şöyle diyor:

«Söylediği sözlerin her noktasına itiraz ettim ve sözlerinin doğru olmadığını durmadan söyledim, ama bütün itirazlarım yalnızca yeni bir nutka vesile oldu.»

Sonunda Hitler, İngiliz Başbakanının mektubuna iki saat içinde yazılı bir cevap vermeye razı oldu ve Henderson kısa bir süre için Salzburg'a çekildi (*). Öğleden sonra Hitler, geç vakit, onu çağırttı ve cevabını verdi. Henderson, Londra'ya gönderdiği raporda, bu ikinci buluşmada Hitler'in "çok sâkin olduğunu ve sesini hiç yükseltmediğini" bildiriyordu.

Hitler, konuşma sırasında elli yaşına geldiğini, elli beş ya da altmış yaşında savaş çıkaracağı yerde bu yaşta savaşa başlamayı tercih ettiğini söyledi.

Dağ tepesindeki köşkünde nutuklar çeken Hitler'in kendini - beğenmişliği, Almanların tutanağında daha iyi belli oluyor. Tutanakta, Hitler'in daha yaşlı iken savaşa gireceği yerde şimdi girmeyi tercih ettiği sözü kaydedildikten sonra şöyle deniliyor:

«Hitler, cephede ön safta çarpışmış bir adam olarak savaşın ne demek olduğunu bildiğinin ve elindeki her çareye başvuracağının İngiltere tarafından da bilinmesinin iyi olacağını, Dünya Savaşı sırasında —yâni 1914 - 1918 yıllarında— Başbakanlıkta kendisi bulunsaydı savaşın kaybedilmiyeceğini herkesin bildiğini söyledi.»

Hitler'in, Chamberlain'e verdiği cevap, Polonyalıların kendisine kafa tuttuğundanberi yabancılara ve kendi halkına savurup durduğu bayat yalanlardan ve palavralardan ibaretti. Almanya, diyordu, İngiltere ile bir çatışmaya girmek isteme-

(*) Görüşmede hazır bulunan Weizsaecker'in sonradan yazdığına göre, "elçinin arkasından kapı kapanır kapanmaz, Hitler kasıklarını tuta tuta gülmeye başladı ve şunu söyledi : 'Chamberlain bu görüşmeden sonra yerinde kalamaz, bu akşam kabinesi düşer!' " (Weizsaecker, **Memories**, s. 203)

miştir. "Eşi görülmemiş bir âlicenaplıkla" Danzig ve Koridor sorunlarını Polonyalılarla görüşmeye her zaman hazır bulunmuştu. Ama İngiltere'nin Polonyalılara vermiş olduğu kayıtsız şartsız garanti yalnızca Polonyalıların "Polonya'da yaşayan bir buçuk milyon Almana karşı şiddetli bir terör hareketine girişmelerine" yaramıştı. "Bu mezalim," diyordu Hitler, "mezalimin kurbanları için korkunçtur, ama Almanya gibi büyük bir devlet için tahammül edilmez bir durumdur." Almanya artık bunlara göz yummayacaktı.

Sonunda da, Başbakanın Polonya'ya karşı girişmiş olduğu taahhütleri yerine getireceği üzerindeki teminatını not ettiğini bildiriyor ve "bunun Alman hükümetinin Almanya'nın çıkarlarını gözetmek konusunda verdiği kararda bir değişiklik yapmıyacağını" temin ediyordu... "İngiltere Almanya'ya hücüm ettiği takdirde hazırlıklı ve kararlı bulunacaklardı." (3)

Bu mektuplaşma neyi sağladı? Hitler, Almanya'nın Polonya'ya hücumu halinde, İngiltere'nin savaşa gireceği üzerine Chamberlain'den ciddi bir teminat almış oldu. İngiltere Başbakanı da, bunun bir şeyi değiştirmiyeceğini Führer'den öğrendi. Ama ondan sonraki sekiz gün içinde geçen heyecanlı olayların gösterdiği gibi, 23 Ağustosta iki adamdan hiç biri de ötekinin son sözü söylediğine inanmıyordu.

Hele Hitler hiç inanmıyordu. Moskova'dan gelen iyi haberlerden memnun kalan ve Chamberlain'in gönderdiği son mektuba rağmen, İngiltere'nin ve arkasından da Fransa'nın, Rusya'daki başarısızlıktan sonra Polonya'ya verdikleri garantiyi boşluyacaklarına inanan Führer, 23 Ağustos akşamı, yâni Henderson yeniden uçakla Berlin'e döndüğü sırada, Polonya saldırısının gününü tesbit etti: 26 Ağustos Cumartesi günü, sabah saat 4.30

General Halder güncesinde şöyle yazıyor. "Y Günü ve X saati için artık yeni emirler verilmiyecek. *Her şey otomatik olarak cereyan edecek."*

Ama Ordu Kurmay Başkanı yanılıyordu. Ağustosun 25'inde, yâni Alman askerlerinin Polonya sınırını geçecekleri günden tam yirmi dört saat önce, Hitler'i uçurumun kenarına getiren iki olay oldu. Bu olaylardan biri Londra'da, ikincisi de Roma'da meydana geldi.

25 Ağustos sabahı, Moskova'dan gelen Ribbentrop'u karşılamak ve Ruslar hakkında birinci elden bilgi almak üzere bir gün önce Berlin'e gelen Hitler, Mussolini'ye bir mektup yazdı. Sovyetlerle yaptığı görüşmeleri ortağına neden haber vermediğini anlattı, bu kadar sınırlı bir konuda bu kadar ileri gideceklerini "tahmin etmediğini" söyledi ve Rus - Alman paktının "*Mihver* için elde edilecek en büyük kazanç sayılması gerektiğini" bildirdi.

Ama niyeti, yâni ele geçen belgeler arasında bulunan bu mektuptan anlaşılan gerçek amacı, Almanya'nın herhangi bir anda Polonya'ya hücum edeceğini Mussolini'ye bildirmekti. Öte yandan Hitler, hücumun gün ve saatini tesbit ettiği halde bunları dostu ve müttefikine bildirmedi. "Polonya'da artık dayanılmayacak olayların vukuu halinde" diyordu, "hemen harekete geçeceğim... Bu durumda yarının neler getireceğini kimse söyliyemez." Hitler, özel olarak İtalya'nın yardımını istemedi. İtalyan - Alman ittifakı gereğince bu yardım otomatik olarak yapılacaktı. Hitler, İtalya'nın anlayış göstereceği umudunu ifade etmekle yetindi (4). Bununla birlikte hemen bir cevap göndermesini rica ediyordu. Mektup Ribbentrop tarafından şahsen, Roma'daki Alman elçisine telefonla bildirildi ve öğleden sonra saat 3.20,de Duçe'ye ulaştırıldı.

Bu arada Führer, öğleden sonra saat 1.30'da, elçi Henderson'u Başbakanlık binasında kabul etti. Polonya'yı ortadan kaldırmak kararından vaz geçmiş değildi, ama İngiltere'yi savaş dışında tutmak amacıyla son bir teşebbüse geçmeye, iki gün önceki *Berchtesgaden* görüşmesinde olduğundan daha hevesliydi (*). Elçinin Londra'ya bildirdiğine göre, "Hitler tamamiyle sakin ve normaldi; büyük bir ciddilikle ve içtenlikle konuşmuştu." Henderson geçmiş yıllardaki tecrübelerine rağmen, bu son günde bile, Alman liderindeki içtenliğin arkasında nelerin yattığını göremiyordu. Hitler'in söyliyeceği şeylerin tamamiyle saçma sapan birtakım sözler olduğunu düşünemiyordu. Elçiye, İngiliz İmparatorluğunu "kabul ettiğini" ve "İmparatorluğun varlığına şahsen kendisinin kefil olmaya ve Alman İmparatorluğunun kuvvetine dayanarak bunu garanti etmeye hazır bulunduğunu" söyledi.

«Rusya'ya karşı yaptığı gibi, İngiltere'ye karşı da kesin bir çıkış yapmak istediğini söyledi Hitler... İngiliz İmparatorluğunun varlığını Almanya bakımından her şekilde garanti edecekti, ayrıca gerektiğinde, İngiliz İmparatorluğuna Almanya'nın yardımını —bu yardıma nerede ihtiyaç hasıl olursa olsun— sağlıyacak anlaşmalar da imzalamaya hazırdı.»

Silahlanmada "makul bir indirim yapmayı kabul edeceğini" ve Almanya'nın batı sınırlarını son sınır sayacağını da sözlerine ekledi. Henderson'a göre Hitler, bir noktada tipik bir duygululuk numarasına da kalkıştı, ama Elçi bu numarayı o zaman Londra'ya gönderdiği raporda anlatmadı.

«(Führer) Yaradılış bakımından bir politikacı değil bir sanatçı olduğunu, Polonya sorunu çözüldükten sonra hayatının sonuna kadar bir savaşçı olarak değil bir sanatçı olarak kalacağını söyledi.»

Ama diktatör, bunun arkasından sözlerine başka bir hava verdi.

«Führer, Almanların Henderson için hazırladıkları sözlü rapora göre, kendisinin büyük kararlar adamı ve bunun da ile-

(*) Erich Kordt'a göre (**Wahn und Wirklichkeit**, s. 192) Moskova'da kazandığı zafer Hitler'i o kadar sevindirmişti ki, 25 Ağustos günü sabahı kendi Basın Bürosundan, Paris ve Londra'daki kabine buhranları üzerine çıkan haberleri istedi. Her iki hükümetin de düşeceğini umuyordu. Chamberlain ile Halifax'ın bir gün önce Parlamentoda yaptıkları konuşmayı okuyunca ayakları suya erdi.

ri sürdüğü son teklif olduğunu bir daha söyledi. Eğer onlar — İngiliz hükümeti — görüşlerini reddederlerse savaş çıkacaktı.»

Görüşme sırasında Hitler, İngiltere'ye yapmış olduğu "bu geniş ve şümûllü" teklifin bir tek şarta bağlı olduğunu durmadan tekrarladı: Teklif ancak 'Almanya - Polonya sorununun çözümünden *sonra*" yürürlüğe girebilecekti. Henderson, aynı zamanda, Polonya ile barışçı bir uzlaşmaya varılmadıkça bu teklifi dikkate almamakta direnince Hitler şu cevabı verdi: "Mademki yararsız buluyorsunuz teklifimi göndermezsiniz".

Böyle olduğu halde Henderson, Wilhelmstrasse'de, Başbakanlıktan birkaç adım ötede bulunan elçilik binasına döner dönmez, Dr. Schmidt'in, elinde Hitler'in söylediği sözlerin yazılı bir kopyasıyla —ve birçok noktaları çıkarılmış olarak— kapıda beklediğini gördü. Führer Henderson'a ayrıca bir mesaj da göndermişti; "teklifi çok ciddi olarak ele almasını" hükümetine tavsiye etmesini ve kendisinin mektubu bizzat Londra'ya götürmesini rica ediyordu. Bu iş için kendisine bir Alman uçağı verilecekti.

Kitabımızın burasına kadar gelen okuyucuların çok iyi bilecekleri gibi, Hitler'in çılgın kafasından geçen garip ve akıl ermez fikirleri kestirmek kolay değildir. 25 Ağustosta İngiliz İmparatorluğuna garanti vermek gibi gülünç bir "teklifte" bulunması elbetteki o anda geçirdiği bir sinir krizinin sonucuydu, çünkü iki gün önce Chamberlain'in mektubu üzerinde Henderson'la konuşurken ve bu mektuba cevap hazırlarken hiç böyle bir şeye değinmemişti. Böyle bir teklifi diktatörün sapıklıklarına yorsak bile bu teklifi İngiliz elçisine yaparken kendisinin bile bunu ciddiye aldığına inanmak zordur. Bundan başka, Nazi Orduları, tesbit edilmiş olan X gününde şafak vakti, Polonya'ya saldırmaya hazırlanırlarken, Chamberlain'in teklifi okumaya bile vakit bulamıyacağı bir sırada, İngiliz hükümetinden teklifi "çok ciddi"ye alması istenebilir miydi?

Ama "teklifin" arkasında elbetteki ciddi bir amaç vardı. Hitler'in, Chamberlain'in de Stalin gibi kendi ülkesini savaş dışı bırakmanın yollarını aradığına inandığı anlaşılıyor. (*). Hitler, iki gün önce, Rusya'ya "Baltıktan Karadenize kadar" serbestlik tanıyarak, Stalin'in tarafsızlığını sağlamıştı. Nazi Almanyasının, İngiliz İmparatorluğu için, Hohenzollern Almanyası gibi bir tehlike olmıyacağını İngiliz Başbakanına temin ederse, İngiltere'nin de karışmazlığını sağlıyamaz mıydı?

Hitler'in ve — çok ağıra mal olmasına rağmen — Stalin'in de anlayamadığı bir nokta vardı: artık gözleri açılmış olan Chamberlain'e göre, Almanya'nın Avrupa kıtasında hâkim olması, İngiliz İmparatorluğu için tehlikelerin en büyüğüydü. Nitekim Sovyet Rusya İmparatorluğu için de durum aynıydı. Hitler'in *Kavgam*'da bellirttiği gibi, İngiliz İmparatorluğunun yüzyıllar boyunca izlediği politika Avrupa kıtasında bir tek ulusun hâkim olmasını önlemekti.

Hitler, akşamüstü saat 5.30 da, Fransız elçisini kabul etti. Elçiye, "Polonya'nın Almanya'ya karşı giriştiği kışkırtıcı hareketlere" artık göz yumamıyacağından, Fransa'ya hücum etmiyeceğinden, ancak Fransa'nın da çatışmaya katılması halinde Fransa ile de sonuna kadar savaşacağından başka önemli bir laf etmedi. Bundan sonra sandalyasından kalkarak Fransız elçisinin gitme zamanı geldiğini anlatmak istedi, ama Coulondre'un Nazi Almanyasının liderine söylenecek bir çift sözü vardı ve bunu söylemek istiyordu: "Polonya'nın saldırıya uğraması halinde Fransa'nın bütün kuvvetleriyle Polonya'nın yanında

(*) Ya da savaş dışında kalmasa bile savaşa ciddi olarak katılmasını önlemekti. General Halder, sonradan, 28 Ağustosta güncesine yazdığı, 25 Ağustostan sonraki "olaylarda" bunu belirtiyor. Hitler'in, ayın yirmi beşinci günü öğeden sonra saat 1.30 da Henderson'u gördüğünü belirtirken şu sözleri ekliyor. "İngiltere sahte bir savaş açacak olursa Führer buna gücenmiyecektir."

yer alacağından" hiç şüphesi olmadığını bir asker olarak şerefi üzerine yemin etti.

Hitler, "ülkenizle savaşa girmeyi düşünmek benim için acı bir şey," dedi. "Ama bana bağlı değil bu. Lütfen bu sözümü M. Daladier'ye söyleyiniz." (6)

25 Ağustos günü Berlin'de saat akşamın 6'sı olmuştu. Başkentteki gerginlik bütün gün boyunca durmadan artmıştı. Öğleden hemen sonra, akşama kadar başkentin dış dünya ile olan radyo telgraf ve telefon konuşmaları, Wilhelmstrasse'den verilen bir emir üzerine durdurulmuştu. Son kalan İngiliz ve Fransız gazetecileriyle gayrı - resmi siviller, bir gece önce en yakın sınıra koşmuştular. Cuma günü, yâni ayın yirmi beşinci günü, Alman Dış İşleri Bakanlığının, Polonya, Fransa, ve İngiltere'deki elçilikleriyle konsolosluklarına, Alman yurttaşlarının en kısa yoldan bu ülkeleri terketmeleri emrini vermiş olduğu anlaşıldı. 24 - 25 Ağustos günleri günceme yazdığım notlar o günlerde Berlin'de ne kadar heyecanlı bir hava estiğini gösteriyor. Sıcak ve sıkıntılı bir hava vardı. Herkes sinirliydi. Geniş şehrin her yanına uçaksavar topları yerleştiriliyor; bombardıman uçakları durmadan Polonya yönüne doğru uçuyorlardı. "Savaş şimdiden başlamış gibi" diye yazmışım ayın yirmi dördüncü günü akşamı günceme; ertesi gün tekrar etmişim. "Savaş ha başladı ha başlayacak". Her iki gece de, Wilhelmstrasse'de dolaştığım sıralarda Hitler'in şafak vakti Polonya'ya yürümeleri için askere emir vermiş olduğunu, Almanların kulaktan kulağa fısıldadıklarını hatırlarım.

Şimdi biliyoruz ki, askerler 26 Ağustos Cumartesi günü saat 4.30'da hücuma geçmek emrini almışlardı (*). Ve ayın

(*) Hitler'in iptal edilmeyen emirlerinde, o gün ve saatte hücuma geçileceği bildirildiği ve Halder de herşeyin "otomatik" olarak yapılacağını yazdığı halde, birtakım Alman yazarları Führer'in öğleden sonra saat 3'ü birkaç dakika geçe, ertesi sabah **Fall Weiss**'e geçilmesi için emir verdiğini söylemektedirler. (Weizsaecker'in, **Memories**, : Kordt'un **Wahn**

yirmi beşinci günü akşam saat 6'ya kadar hiç bir şey olmamış, elçi Henderson ile elçi Coulondre'un, İngiltere ile Fransa'nın Polonya'ya vermiş oldukları sözü yerine getirecekleri konusundaki kesin teminatları da, Adolf Hitler'in tesbit ettiği zamanda saldırıya geçmek kararını sarsmamıştı. Ancak akşamüstü saat 6 dolaylarında ya da hemen sonra, Londra ve Roma'dan gelen haberler, görünürde sarsılmaz sanılan bu adamı duraksatmıştı.

İngiltere'nin Polonya'ya verdiği tek-yanlı garantiyi, bir Karşılıklı Yardım Paktı haline getiren resmî İngiliz - Polonya Antlaşmasının, Londra'da imzalandığını Hitler'in ne zaman öğrendiği, ele geçirilen gizli Alman kayıtlarından öğrenilemediği gibi, *Wilhelmstrasse* memurlarının savaş sonunda verdikleri ifadelerden anlaşılmamaktadır (*). Gerek Halder'in güncesinde ve gerekse Alman Donanma kayıtlarında, Wilhelmstrasse'nin 25 Ağustos günü öğle üzeri, paktın o gün imzalanacağını sezmiş olduğunu gösteren bazı tanıtlar var. Genel Kurmay başkanının güncesindeki kayda göre, Başkanı öğleyin saat 12'de OKW'den telefonla arıyorlar; kendisine hücum kararının en son kaça kadar ertelendiği soruluyor. O da, öğleden sonra saat 3'e kadar cevabını veriyor. Donanma kayıtlarına göre de, İngiliz - Polonya paktına ait haberler ile "Duçe'den gelen bilgi" öğleyin alınmıştır (7). Ama buna imkân yok. Bir Alman kaydına göre ise, Mussolini'den ancak akşamüstü "saat 6 suların-

und Wirklichkeit; Walter Hofer'in, **War Predetermined, 1939** adlı eserlerine bakınız) Hofer, emrin öğleden sonra 3.02'de verildiğini söyler ve kaynak olarak da emrin verildiği sırada, Başbakanlıkta bulunan General von Vorman'ı gösterir. Alman belgelerinde buna ait bir kayıt yoktur.

(*) Bu antlaşmaya bağlı gizli bir protokol vardır. Protokolda, Birinci Maddede, saldırısı askerî bir yardımı gerektirecek "Avrupa devletinin" Almanya olduğu yazılıydı. Bu sayede İngiltere; Kızıl Ordu, Almanlarla birlikte Doğu Polonya'ya girdiği zaman, Sovyetler birliğine savaş ilân etmek gibi bir felâketten kendisini kurtarmıştı.

da" haber alınmıştır. Ve Hitler de, İngiltere - Polonya Antlaşmasının imza edildiğini aşağı yukarı o sıralarda öğrenmiştir, çünkü bu olay akşamüstü saat 5.35'de olmuştur. Polonya'nın Londra elçisi Kont Edward Raczinski, bundan ancak on beş dakika sonra Varşova'daki Dış İşleri Bakanından, anlaşmaya imzasını koymak için telefonla izin almıştır. (*)

Ne zaman almış olursa olsun — akşam saat 6 sularında aldığı, en doğruya yakın tahmindir — Hitler, Londra'dan gelen bu haberi işitince şaşırdı. O sırada kendi şartlarını öğrenen İngiltere'nin kendi "teklifine" verdiği cevap olabilirdi bu. Demek ki, İngiltere'yi Ruslar gibi, de satın alamamıştı. Haber geldiği sırada, Hitler'in bürosunda bulunan Dr. Schmidt'in sonradan hatırladığına göre, Hitler haberi okuduktan sonra masasının başına geçip düşünmeye başladı. (8)

MUSSOLİNİ YAN ÇİZİYOR

Roma'dan gelen ve aynı derecede kötü olan başka bir haber yüzünden, düşünmesi yarıda kaldı. Alman diktatörü öğleden sonra bütün gün, Dr. Schmidt'in söylediğine göre, "saklayamadığı bir sabırsızlıkla" Duçe'nin cevabını beklemişti. Henderson'un ayrılmasından hemen sonra, saat 3'de, Attolico Başbakanlığa çağırılmıştı, ama elçi Führer'e sadece hiçbir cevap almadığını söyliyebilmişti. Bu sırada Hitler'in sinirleri o kadar gerilmiş bulunuyordu ki, sonunda dayanamadı. Ribbentrop'un, ülkelerarası telefondan Ciano'yu aramasını istedi. Ama Dış İşleri Bakanı, Ciano'yu bulamadı. Attolico, Schmidt'in ifadesine göre, «kibarca» odadan çıkartıldı. (9)

Tam Polonya'ya hücum edeceği sırada *Mihver* ortağının

(*) Almanya'da, İngilterede olduğu gibi, yaz satı kullanılmıyordu. Berlin ile Londra arasındaki bir saatlik fark burada kaldırılmıştır.

kendisini arkadan vuracağı üzerine Roma'dan gelen birtakım haberler Hitler'in kulağına kadar geliyordu ve bu haberler pek de boş değildi. Ciano, 11 Ağustostan 13 Ağustosa kadar Hitler ve Ribbentrop'la yaptığı tatsız görüşmelerden döner dönmez, Mussolini'yi Almanlar aleyhinde işlemeye başlamıştı. Bu davranışı Roma'daki Alman elçiliğinin gözünden kaçmıyordu. Faşist Dış İşleri Bakanının güncesinde, Ciano'nun, İtalya diktatörüne gerçeği göstermek ve Hitler'in açmak istediği savaştan onu kurtarmak için harcadığı çabaların izleri vardır (10). 15 Ağustos günü, Berchtesgaden'den döndüğü akşam Ciano, Duçe'yi gördü, Hitler ve Ribbentrop'la yaptığı görüşmeleri anlattıktan sonra, Almanların İtalyanlara "ihanet ettiklerine" ve İtalyanları "bir serüvene" sürüklediklerine başkanını inandırmaya çalıştı.

«(Ciano o gece, güncesine şunları yazmıştı) Duçe'nin tepkileri çeşitli. O gece benimle aynı görüşteydi. Sonra Almanya ile birlikte yürümenin namus meselesi olduğunu söyledi. En sonunda Hırvatistan ve Dalmaçya kıyılarında yağmadan pay istediğini anlattı.

14 Ağustos — Mussolini'yi üzgün gördüm. Onda Almanlara karşı olabildiği kadar düşmanca duygular yaratmak için, bütün gücümle uğraşmaktan çekinmiyorum. Kendisine itibarının azaldığını, devletin ikinci dereceye düştüğünü söyledim. Ve sonunda Almanların, Polonya sorununda kötü niyetle davrandıklarını isbat eden belgeleri kendisine verdim. İttifak, onların şimdi inkâr etmekte oldukları vaatlere dayanıyordu; Almanlar kalleştirler ve biz onlara rahatlıka kazık atabiliriz. Ama Mussolini hâlâ düşünüyor.»

Ertesi gün Ciano, bu konuyu Mussolini ile altı saat konuştu.

«**15 Ağustos** — Duçe... körükörüne Almanların arkasına takılmamalıyız diyor. Ama... Almanya ile arayı açmak için zaman lâzım diyor... Demokrasilerin savaşacağına gün geçtikçe daha fazla inanıyor... O zaman savaş çıkacak demektir. Ve biz bir savaşa giremeyiz, çünkü durumumuz buna elverişli değil.

18 Ağustos — Sabahleyin Duçe ile konuştum. Her zamanki gibi duyguları değişip duruyor. Hâlâ, demokrasilerin Almanya üzerine yürümiye-

ceklerini, Almanya'nın ucuz yoldan iyi bir iş çıkaracağını, kendisinin bu işin dışında kalmak istemediğini düşünüyor. Sonra Hitler'in de kızmasından korkuyor. Pakta karşı gelindi mi ya da ona benzer bir şey yapıldı mı, Hitler'in Polonya sorununu bir yana bırakıp İtalya ile hesaplaşmasından korkuyor. Bütün bu düşünceler onu sinirli yapıyor ve tedirgin ediyor.

20 Ağustos : — Duçe bir geri dönüş yaptı. Başlamak üzere olan çatışmada, ne pahasına olursa olsun Amanya'yı desteklemek istiyor... Mussolini, ben ve Attolico bir toplantı yaptık. (Elçi, kendisine danışılmak üzere Berlin'den çağırılmıştı) İşin özü şu : Almanlara sırt çevirmek için artık çok geç kalınmıştır... Bütün dünya basını, İtalya'nın korkaklığından söz edecek... Ben bu konuyu tartışmak istedim ama artık yararsız. Mussolini görüşünde inat ediyor...

21 Ağustos — Bugün artık çok açık konuştum... Odaya girdiğim zaman Mussolini, Almanlardan ayrılmamak kararını bir daha tekrarladı. «Siz, Duçe hazretleri, bunu yapamazsınız ve yapmamalısınız... Ortak bir hareket hattı çizmek için Salzburg'a gitmiştim. Oysa bir **Diktat** ile karşılaştım. İttifaka ihanet eden biz değiliz, Almanlardır... Paktı yırtınız, Hitler'in suratına fırlatınız!...»

Toplantının sonucu şu oldu: Ciano ertesi gün Brenner'de, Ribbentrop'la görüşmeye ve İtalya'nın Almanya'nın Polonya'ya hücum etmesi yüzünden çıkacak bir çatışmanın dışında kalacağını anlatmaya çalışacaktı. Ciano öğle üzeri, Ribbentrop'u saatlerce telefonla aradı, bir türlü bulamadı. Ama sonunda, saat 5.30'da bulabildi. Nazi Dış İşleri Bakanı, bu kadar kısa zamanda, Brenner toplantısı üzerine hemen bir cevap veremiyeceğini, çünkü "Moskova'dan önemli bir mesaj beklediğini", kendisini sonra arayacağını söyledi. Geceleyin saat 10.30'da aradı.

«**22 Ağustos** — Dün gece 10.30'da yeni bir perde açıldı (diye yazıyor Ciano güncesinde) Ribbentrop, beni sınırda değil, İnnsburg'da görmeyi tercih ettiğini, çünkü Sovyet hükümeti ile siyasi bir pakt imzalamak üzere sonradan Moskova'ya hareket edeceğini telefonla bildirdi.»

Haber buydu. Ciano ile Mussolini'nin şaşkınlıktan ağızları birer karış açık kaldı. Dış İşleri Bakanları arasında yapılacak bir toplantının "artık zamanında" sayılamıyacağına karar ver-

diler. Alman müttefikleri, Moskova ile yaptıkları pazarlığı kendilerine bildirmemekle, İtalyanlara karşı besledikleri nefreti büsbütün açığa vurmuş oluyorlardı.

Duçe'nin duraksamaları, Ciano'nun Almanlara karşı beslediği düşmanlık ve bir taraf "başka bir devletle çarpışmaya giriştiği" takdirde, karşı tarafın otomatik olarak savaşa katılmasını öngören Çelik Pakt'ın üçüncü maddesindeki vecibelerden İtalya'nın kaçmak ihtimali, Ribbentrop'un, 22 Ağustosta Moskova'ya hareketinden önce Berlin'de zaten biliniyordu.

Berlin'deki İtalyan maslahatgüzarı Kont Massimo Magistrati, 20 Ağustosta Dış İşleri Bakanlığında Weizsaecker'i ziyaret etmiş ve "İtalya'nın görüşünü" açıklamıştı. Devlet Sekreteri, bu konuşma üzerine Ribbentrop'a verdiği gizli muhtırada (11) "bu sözler benim için bir sürpriz olmadı, ama bence bu sözlerin kesinlikle dikkate alınması gerekir" demişti. Magistrati, Almanya'nın, önemli sorunlarda yakın temas ve danışmayı öngören ittifakın şartlarına bağlı kalmadığına ve Polonya ile çatışmasını yalnızca bir Alman sorunu saydığına göre, "Almanya'nın da böylelikle, İtalya'nın yardımından vaz geçmiş bulunduğuna" Weizsaecker'in dikkatini çekmişti. Ve eğer Polonya çatışması, Almanya'nın görüşüne karşıt olarak, büyük bir savaşla sonuçlanacak olursa İtalya, ittifakın "şartlarını" yürürlükte saymıyacaktı. Kısacası İtalya kaçamak yolları arıyordu.

İki gün sonra, 23 Ağustosta, İtalya'daki elçi Hans Georg von Mackensen'den, Berlin'e bir uyarı geldi. Elçi "perde arkasında" dönen dolapları Weizsaecker'e bildiriyordu. Ele geçirilen belgeler arasında bulunan bu mektubun kenarına, Weizsaecker'in kendi el yazısıyla yazdığı nota göre, mektup "Führer'e sunuldu". Hitler, durumu anlamış olsa gerekti. Mackensen'in yazdığına göre, Mussolini, Ciano ve Attolico arasında yapılan bir seri toplantıdan sonra, İtalya'nın aldığı tutum şöyleydi: Almanya'nın Polonya'yı istilâsı halinde, 1942'ye kadar savaştan kaçınılması hakkında varılmış bir anlaşmaya dayanan

Çelik Pakt'ı, İtalya bozacaktı. Ayrıca, Mussolini, Alman görüşünün tersine, Almanya'nın Polonya'ya hücümu halinde, İngiltere ile Fransa'nın müdahale edeceklerinden emindi. Ve "birkaç ay sonra da Amerika işe karışacak"tı. Almanya batıda savunma durumunda iken Fransa ile İngiltere,

«Duçe'nin görüşüne göre, ellerindeki bütün kuvvetlerle İtalya'nın üzerine yükleneceklerdi. Bu durumda İtalya, Almanya'nın doğu'daki işlerini tasfiye etmesini sağlamak üzere savaşın bütün yükünü üzerine alacaktı...» (12)

Bütün bunları okuyan Hitler, 25 Ağustos sabahı Mussolini'ye o mektubu yazmış ve her dakika artan bir sabırsızlıkla kendisinden cevap beklemişti. Bir gece önce, Moskova'daki zaferinin ayrıntılarını Führer'ine anlatan Ribbentrop, gece yarısından az sonra, "Führer'in emriyle" "Polonya kışkırtmalarının yarattığı çok kritik" durumu anlatmak üzere Ciano'yu telefonla aradı (*). Weizsaecker'in yazdığı bir nottan anlaşıldığına göre, telefon'un amacı "İtalyanların umulmadık bir şey yapmalarını önlemekti."

Elçi Mackensen, 25 Ağustos günü öğleden sonra saat 3.20' de, Hitler'in gönderdiği mektubu Palazzo Venezia'da Mussolini'ye verdiği sırada Mussolini, Almanların Polonya'ya hücum etmeye hazırlandıklarını anlamıştı. Ama, Hitler'in tersine, İngiltere ile Fransa'nın müdahale edeceklerinden emindi. O zaman İtalya'nın başına büyük bir dert açılacaktı. Donanması, İngiltere'nin Akdeniz donanması ile başa çıkamazdı ve Fransız

(*) Şurası unutulmamalıdır ki, o günlerde Hitler'le Ribbentrop'un İngilizlerle, Fransızlarla ve Ruslarla yaptıkları görüşmelerde ve diplomatik temaslarda durmadan tekrarladıkları "Polonya kışkırtmaları" ve kontrol altındaki Nazi basının başlıklarında büyük puntolarla yer alan Haberer, olduğu gibi Almanların uydurmalarıydı. Polonya'daki kışkırtmaların çoğunu, Berlin'den emir alan Almanlar yapıyordu. Ele geçirilen belgeler bunu doğrulayan tanıtlarla doludur.

Ordusu da İtalyan Ordusunu rahatça ezerdi (*). Mackensen'in geceleyin saat 10.25'de, Mussolini ile buluşması üzerine gönderdiği rapora göre, Mussolini mektubu kendisinin yanında iki kere dikkatle okudu, Nazi - Sovyet paktını "tamamiyle kabul ettiğini" ve "Polonya ile silâhlı bir çatışmanın artık önlenemiyeceğini," anladığını söyledi. Son olarak da — Mackensen'in raporuna göre, "özellikle üzerinde dura dura" — "kayıtsız şartsız bizim yanımızda ve bütün kaynaklarıyla birlikte yer aldığını" bildirdi. (13)

Ama Duçe, Führer'e bu söylediklerini yazmadı. Alman elçisi bunu bilmiyordu. Duçe'nin mektubu Berlin'deki görevi başına henüz dönmüş olan Attolico'ya Ciano tarafından telefonla bildirildi ve Attolico, mektubu Adolf Hitler'e şahsen vermek üzere, akşamüstü saat 6'ya doğru Başbakanlığa gitti. Führer'in yanında bulunan Schmidt'e göre, Mussolini'nin mektubu Hitler'in üzerinde bir bomba etkisi yaptı. Mussolini yazısında, Nazi - Sovyet paktını tamamiyle uygun bulduğunu bildirdikten ve «Polonya sorununu anladığını» belirttikten sonra asıl noktaya geliyordu :

«Askerî harekâtın başlaması halinde, İtalya'nın alacağı **pratik** tutuma gelince, (kelimenin altını Mussolini'nin kendisi çizmiştir) benim bu noktadaki görüşüm şöyledir :

Almanya'nın Polonya'ya taarruz etmesi ve çatışmanın mahalli kalması halinde, İtalya, Almanya'nın kendisinden istiyeceği her türlü siyasi ve iktisadi yardımı yapacaktır.

Almanya'nın Polonya'ya taarruz etmesi (**) ve Polonya müttefik-

(*) Bir gün önce, Ağustosun 24'ünde Ciano, İtalyan Kıralını Piedmont'daki sayfiyesinde ziyaret etmişti. Mussolini'nin bir kenara attığı ihtiyar hükümdar, ülkenin silâhlı kuvvetlerini beğenmediğini söylemişti. Ciano'nun yazdığına göre Kıral, kendisine şunları anlatmıştı : "Ordu acınacak durumda. Sınırımızın savunması bile yetersiz." Kıral, otuz iki denetleme yapmıştı ve Fransızların, İtalyan Ordusunu kolaylıkla yenebilecekleri kanısına varmıştı. İtalyan Ordusunun subayları, işlerinin ehli değillerdi ve teçhizatımız eski idi ve modası geçmişti. (**Ciano Diaries** s. 127)

(**) Savaştan sonra Dış İşleri Bakanlığı arşivlerinde bulunan ve

lerinin, Almanya'ya karşı taarruza geçmeleri halinde İtalya'nın, size, Führer, ve Herr Ribbentrop'a tekrar tekrar ve zamanında bildirdiğimiz. **bugünkü** savaşa hazırlık durumunu gözönünde tutarak, askerî harekâta girişmemenin daha doğru olacağını peşinen bildiririm.

Bununla birlikte Almanya, Fransa ile İngiltere'nin daha çok üzerimize yöneltecekleri hücuma karşı koyacak, askerî malzemeyi ve ham maddeleri bize derhal teslim ederse biz de müdahele edebilirz.

Toplantılarımızda, savaşın 1942'de açılması öngörülmüştü ve mutabık kalınan plânlara göre ben, ancak o zaman karada, denizde ve havada hazır duruma geçecektim.

Bundan başka, zaten alınmış olan, yalnız askerî nitelikteki tedbirlerin ve ileride alınacak öteki tedbirlerin, Avrupa ve Afrikada büyük sayıda Fransız ve İngiliz kuvvetlerini, bulundukları yerlerde bağlıyacağı kanısındayım.

Sâdık bir dost olarak bütün gerçeği size olduğu gibi anlatmayı ve gerçek durumu önceden size haber vermeyi, kendim için bir borç sayıyorum. Bunun yapılmaması hepimiz için tatsız sonuçlar yaratabilir. Benim görüşüm budur ve kısa zamanda en yüksek hükümet kurumlarını toplamak zorunda olduğuma göre, sizin de bu hususdaki icraatınızı bana bildirmenizi rica ederim.»

MUSSOLİNİ (*) (15)

Böylelikle, bir yandan Rusya, düşman bir devlet olmaktan

Mussolini tarafından gönderilmiş olan bu mektubun, benim kullandığım Almanca çevirisinde burada "Almanya" kelimesi çizilmiş, üstüne "Polonya" yazılmıştır. O zaman bu cümle "Polonya'nın taarruzu halinde..." şeklini almaktadır. İtalyan hükümeti tarafından savaştan sonra yayımlanan mektubun aslında cümle şöyledir. «**Se la Germania attaca la Polonia.**» Nazilerin resmi hükümet arşivlerinde sakladıkları gizli evrakı bile değiştirmeleri şaşılacak şey. (14)

(*) Sanki Mussolini'nin gönderdiği mektuplar, Hitler'in üzerinde gereğince kötü etkiler yapmamış gibi, birçokları, barışın son günlerinde geçen olayların birinci elden gözlemcileri olan birtakım Alman yazarları Duçe'nin Führer'e gönderdiği bu mektubun hayali bir metnini yayımlamışlardır. Anti-Nâzi komployа dahil bulunanlardan, Dış İşleri Bakanlığı Sekreterlik Şefi Erich Kordt, 1947'de Stuttgart'da yayımlanan **Wahn und Wirklichtkeit** adlı kitabında, uydurma metni ilk yayımlayanlardan biri olmuştur. Kordt bu metni, ikinci baskıda çıkardı, ama başka yazarlar bu metni, kitabın ilk baskısından olduğu gibi aktarma etmekte devam ettiler. Peter Kleist'ın 1950'de yayımlanan **Zwischen Hitler und Stalin**

çıkarılarak dost ve tarafsız bir devlet haline getirilirken, öte yandan Almanya'nın Çelik Pakt'taki müttefiki oyun bozanlık ediyor, kaçmaya çalışıyordu ve bunu da İngiltere'nin, Alman saldırısına karşı Polonya ile karşılıklı bir yardım paktı imzalayarak, kendisini iyice taahhüde soktuğu bir zamanda yapıyordu. Hitler, Duçe'nin mektubunu okudu ve Attolico'ya hemen cevaplayacağını söyledi. İtalyan elçisi de soğuk bir tavırla odadan çıktı.

Dr. Schmidt, Attolico odadan çıkınca, Hitler'in "İtalyanlar yine 1914'de yaptıklarını yapıyorlar," dediğini işitti ve o akşam Başbakanlık "kalleş *Mihver* ortağı" üzerine bir sürü ağır laflarla çalkandı durdu. Ama sadece lâf yetmezdi ki. Alman Ordusu on saat sonra Polonya üzerine saldıracaktı. Vakit, Ağustosun 25'inci gününün saat akşam 6.30'u idi ve istilâ 26 Ağustos günü sabah saat 4.30'da başlıyacaktı. Nazi diktatörü, Londra ve Roma'dan gelen haberler üzerine, ya bu kararı yürütecek ya erteleyecek ya da bu karardan vazgeçecekti.

Attolico'dan sonra Hitler'in odasından çıkan Schmidt, General Keitel'le burun buruna geldi. General soluk soluğa Führer'in yanına giriyordu. Birkaç dakika sonra Keitel odadan fırlayarak yaverine bağırdı: "Harekât emri bir daha ertelenecek!"

adlı kitabında, Paul Schmidt'in 1951'de New York'ta ve Londra'da yayımlanan hatıralarının İngilizce çevirisinde de çıktı. Resmi metin ise 1946'da İtalya'da açıklandı ve İngilizce çevirisi de State Department'ın 1948'de yayımlanan **Nazi - Soviet Relations** adlı kitabında çıktı. Hitler, mektubu Attolico'dan aldığı zaman yakınında bulunan Dr. Schmidt'e, mektupta şunların yazılı olduğunu söylemiştir: "İtalya'nın savaşa hazır olmadığını size bildirmek zorunda bulunduğum için hayatımın en acı anlarından birini yaşıyorum. Askerî hizmetlerin sorumlu başkanlarına göre, İtalyan hava kuvvetlerinin petrol ikmali, üç haftalık bir savaşa bile yetmiyecek kadar azdır. Kara Kuvvetleri de ikmal bakımından aynı durumdadır ve ham maddeye gelince... Lûtfen benim durumumu anlayınız." Bu mektubun uydurma olduğu üzerine yazılmış alaycı bir not, Namier'in **In the Nazi Era** adlı kitabının 5'inci sayfasında vardır.

Mussolini ile Chamberlain tarafından köşeye sıkıştırılan Hitler, hemen kararını vermişti: Halder "Führer'in oldukça sarsılmış olduğunu" kaydettikten sonra güncesinde şunu yazıyor:

«Akşam, saat 7.30 — Polonya ile İngiltere arasındaki antlaşma tasdik edildi. Çarpışmalar başlamadı. Bütün birliklerin, sınır boyundakilerin bile, hareketi başka bir ihtimal çıkmazsa duracak.

Akşam, saat 8.35 — Keitel doğruluyor. Canaris : İngiltere ile Fransa arasındaki telefon konuşmalarına konulan sınırlamalar kaldırıldı. Olayların gelişmesi doğrulanıyor.»

Alman Donanma Jurnalı, ertelemeyi, nedenlerini göstererek, daha iyi anlatıyor :

«25 Ağustos — Başlamış olan Beyaz Durum, 20.30'da duracak, çünkü siyasi şart değişmiş bulunuyor. (25 Ağustos öğle üzeri, İngiltere ile Polonya arasında karşılıklı yardım paktı imzalandı ve Duçe'den sözüne bağlı kalacağını bildiren, ancak daha çok ham madde gönderilmesini isteyen bir mektup alındı.)» (16)

Nuremberg'teki bellibaşlı sanıklardan üçü, sorguları sırasında, taarruzun neden ertelendiğini başka başka anlattılar (17). Ribbentrop, İngiltere - Polonya paktını işitir işitmez ve "Polonya'ya karşı askerî tedbirler" alındığını "duyar duymaz" (sanki o zamana kadar hücuma geçileceğini bilmiyormuş gibi) "hemen" Hitler'i görmeye gitmiş ve Polonya'nın istilâsından vazgeçmesini istemiş ve "Führer de bu teklifi hemen kabul" etmiş. Bu ifade doğru değil bir kere.

Keitel ve Goering'in ifadeleri biraz daha namusluca. Keitel, Nuremberg mahkemesinin sanık yerinde ayağa kalkarak "Hitler benden, hemen Başbakanlığa gelmemi istedi," diye anlatmaya başladı. "Ve bana şunu söyledi: Herşeyi hemen olduğu gibi durdur. Hemen Brauchitsch'i bul. Görüşmeler yapmak için zamana ihtiyacım var,"

Hitler'in son dakikada girdiği bu çıkmazdan kurtulmak için görüşmelere girişebileceğine inandığını, Nuremberg'te

mahkemeden önce yapılan sorgusu sırasında, Goering de doğrulamıştır.

«İngiltere'nin Polonya'ya resmen garanti verdiği gün Hitler, beni telefonla aradı ve Polonya'yı istilâ için hazırlanmış olan plânı durdurduğunu söyledi. Bu kararın geçici mi yoksa sürekli mi olduğunu sordum 'Hayır' dedi, 'İngiliz müdahalesini önlemeğe çalışacağım'»

Mussolini'nin son dakikada su koyuvermesi, Hitler için ağır bir darbe olmuştu, ama, yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı gibi, İngiltere'nin Polonya ile karşılıklı yardım paktı imzalaması, Alman liderine daha çok koymuştu ve Polonya hücumunu da bu yüzden ertelemişti. İngiliz elçisi Henderson, aynı gün, Polonya'ya herhangi bir taarruz halinde İngiltere'nin savaş açacağını bir daha söylediği ve İngiliz hükümeti de resmen bir antlaşma yaparak sözünü ciddi bir şekilde ispat ettiği halde, Hitler, Goering'in anlattığı gibi, hâlâ "İngiliz müdahalesini önliyeceğine" inanıyordu. Münih'te Chamberlain'le geçirdiği tecrübe, İngiliz Başbakanının, bir yolunu bulduğu takdirde teslim olacağı kanısını yaratmıştı onda. Ama önceleri, dış politikada derin görüşlülüğün örneklerini vermiş olan bir adamın, Chamberlain'deki ve İngiliz tutumundaki değişikliği anlayamaması çok garipti. Eninde sonunda bütün bunları kışkırtan da Hitler'den başka biri değildi.

25 Ağustos akşamı, Alman Ordusunu durdurmak kolay olmadı. Çünkü birçok birlikler harekete geçmişlerdi bile. Hücuma geçilmeyeceği emri, Doğu Prusya'da General Petzel'in Birinci Kolordusuna gece saat 9.37'de vardı. Ancak ileri mevzilerdeki birliklere acele gönderilen birkaç subayın büyük çabalarıyla askerler durdurulabildiler. General von Kleist Kolordusunun, güneye doğru sarkan motorize kolları, akşamın alaca karanlığında Polonya sınırına doğru yürüyüşe geçmişlerdi. Bu kolları küçük bir keşif uçağı ile hemen sınıra inen bir kurmay subay zarzor durdurttu. Birkaç sektörde de emir ancak ateş başladıktan sonra yetişebildi. Ama Almanlar, günlerdenberi, sınırda olay-

ları kışkırtmakta oldukları için, Polonya Genel Kurmayı olup bitenlerin pek farkına varmadı. Genel Kurmay 26 Ağustosta verdiği raporda, birkaç «Alman çetesinin» sınırı geçtiklerini ve ellerinde makinalı tüfekler ve el bombalarıyla koruganlara ve gümrük karakollarına hücum ettiklerini ve «ve yalnız bir olayda muvazzaf Ordu birliklerine rastlandığını» bildiriyordu.

«KOMPLOCULAR» ARASINDA SEVİNÇ VE ŞAŞKINLIK

25 Ağustos günü akşamı, Hitler'in Polonya taarruzunu durdurttuğu haberi, *Abwehr*'deki komploculardа büyük bir sevinç yarattı. Albay Oster bu haberi hemen Schacht'a ve Gisevius'e yetiştirdi ve "Hitler hapı yuttu," dedi. Ertesi sabah Amiral Canaris'in etekleri zil çalıyordu. "Hitler bu darbenin altından katiyen kalkamaz," dedi. "Barış yirmi yıl daha garanti" Her iki adam da, Nazi diktatörünün nasıl düşürüleceğini artık düşünmeye bile lüzum kalmadığı kanısındaydılar. Nasıl olsa artık işi bitmişti onun.

Yaz mevsiminin o korkulu haftalarında komplocular yeniden harekete geçmiştiler. Çalışmalarının amacı neydi, pek belli değil. Goerdeler, Adam von Trott, Helmuth von Moltke, Fabian von Schlabrendorff ile Rudolf Pechel, Londra'ya gidip gelmişler ve yalnız Chamberlain ile Halifax'a değil, Churchill'e ve öteki İngiliz liderlerine de, Hitler'in Ağustosun sonunda Polonya'ya saldıracağını bildirmişlerdi. Führer'in Alman'yadaki bu düşmanları, bütün İngiltere'nin, şemsiyesiyle ün kazanmış Chamberlain'e kadar, Münih günlerindenberi ne kadar değişmiş olduğunu ve bir yıl önce Hitler'i devirmek için gerekli olan tek şartın, yâni İngiltere ile Fransa'nın, Nazilerin saldırılarına karşı koyacaklarını ilân etmeleri şartının, bu sefer yerine getirildiğini görüyorlardı. Peki o halde daha ne bekliyorlardı? Ar-

kalarından kalan belgelerden ne bekledikleri pek anlaşılmıyor ve bunu kendilerinin de bilmediği izlenimini alıyor insan. Elbetteki iyi niyetli insanlardı, ama aralarında sıkı bir anlaşma yoktu ve kendilerine de pek güvenemiyorlardı. Hitler, Almanya'yı — Orduyu, polisi, hükümeti, halkı — o kadar sımsıkı avucunun içine almıştı ki ne yaparlarsa yapsınlar, Hitler'le bu kuvvetler arasındaki bağı gevşetemiyeceklerini ya da kıramıyacaklarını çok iyi biliyorlardı.

Hassell 15 Ağustosta, Dr. Schacht'ı, Berlin'deki yeni bekâr evinde ziyaret etti. Düşük Ekonomi Bakanı, Hindistan ve Burma'da yaptığı altı aylık bir geziden henüz dönmüştü. Hassell güncesinde şunları yazıyor: "Schacht'a göre, gözümüzü dört açıp beklemekten başka yapacak bir şeyimiz yok. Olaylar kaçınılmaz bir akışla birbirini kovalayacaktır." Hassell de, kendi güncesindeki kaydına göre, aynı gün Gisevius'a kendisinin de "o ân için doğrudan doğruya harekete geçmeyip ertelemeyi doğru bulduğunu" söylüyor.

Peki ama, şimdilik bir yana bırakılacak bir "doğrudan doğruya hareket" plânı acaba var mıydı? Polonya'nın yıkılmasını Hitler kadar isteyen Halder, o sırada, diktatörün devrilmesiyle ilgili değildi. Bir yıl önce, Hitler'i devirecek askerlerin başında bulunan General Witzleben, şimdi Batıdaki bir Ordu gurubunun başındaydı ve bu yüzden istese bile Berlin'de harekete geçecek durumda değildi. Ama zaten böyle bir niyeti var mıydı acaba? Gisevius kendisini karargâhında ziyaret ettiği zaman Generalin, radyo başında BBC'nin Londra'dan verdiği haberleri dinlediğini gördü ve olup bitenleri öğrenmekten başka bir şeyle ilgilenmediğini az sonra anladı.

General Halder ise, Polonya yağmasının son plânlarını hazırlamakla ve Hitler'i devirmek gibi haince bir fikri kafasından çıkarmakla meşguldu. Halder'e, savaştan sonra 26 Şubat 1946'da Nuremberg'te sorguya çekildiği zaman, kendisiyle, Nazi rejimine düşman olduklarını iddia eden ötekilerin, Ağustosun son

günlerinde Führer'i devirmek ve Almanya'yı savaşa sürüklenmekten kurtarmak için neden bir şey yapmadıkları sorulunca, Halder çok şaşırdı. "İmkânı yoktu" dedi. Neden? Çünkü General von Witzleben Batıya nakledilmişti de ondan. Witzleben olmayınca da Ordu harekete geçemezdi.

Peki ya Alman halkı? Amerikalı sorgu yargıcı Sam Harris, Halder'e Alman halkının savaşa karşı olduğu üzerindeki sözlerini hatırlattıktan sonra, "mademki Hitler geriye dönemiyecek şekilde savaşa hazırlanmıştı, neden Polonya istilâsı başlamadan önce Alman halkının desteğini hesaba katmadınız?" diye sorduğu zaman Halder şu cevabı verdi: 'Gülersem kusura bakmayınız, 'Geriye dönülmez' sözü Hitler içinse, onun için böyle bir şeyin sözkonusu olmadığını söylemek zorundayım." Ve Genel Kurmay Başkanı açıklamalarına daha devam ederek, Hitler 22 Ağustosta Obersalzberg'teki toplantıda generallerine, Polonya'ya hücum etmeye "geriye dönülmez" şekilde karar verdiğini ve gerekirse Batı ile de savaşacağını söylediği zaman, kendisinin bile Führer'in söylediğini yapacağına inanmadığını itiraf etti. (18). Halder'in bu dönemde kendi güncesine yazdıkları gözönünde tutulacak olursa, bu ifadenin gerçekten hayret verici olduğu hemen anlaşılır. Ama yalnız Halder'in değil, bütün öteki komplocuların da tutumları aynıdır.

Peki, ya Halder'in Genel Kurmay Başkanı olarak selefi ve komplocuların önder saydıkları Beck nerelerdeydi? Gisevius'a bakılırsa Beck, General von Brauchitsch'e bir mektup yazmıştı. Ama Ordu Başkomutanı böyle bir mektup aldığını kabul etmedi. Sonra Gisevius, Beck'in Halder ile bir görüşme yaptığını, büyük bir savaşın Almanya için felâket olacağı ancak «Hitler'in hiçbir zaman savaşa kadar gitmiyeceği» ve dolayısiyla o anda kendisini devirmenin gereksiz olduğu konusunda birleştiklerini anlattı. (19)

14 Ağustos günü, Hassell ile Beck başbaşa akşam yemeği yemişlerdi. Hassell o gece konuşmalarındaki umutsuzluk havasını güncesinde şöyle yansıtıyor.

«Beck, çok kültürlü, tatlı ve zeki bir adam. Ama ne yazık ki Ordunun yüksek kademesinde bulunanları beğenmiyor. Bu bakımdan ayağımızı basacak yerimiz yok, diyor. Nazi Almanyasının güttüğü politikanın kötü olduğuna inanıyor.» (20)

Beck'in — ve çevresinde bulunanların — inançları yüksek ve soyluydu, ama Hitler, Almanya'yı hızla savaşa sürüklediği sırada, bu sayın Almanlardan hiçbiri Hitler'i durdurmak için hiçbir şey yapmadılar. Elbetteki bu görevi yapmak zordu, hele bu son dakikada, böyle bir görevi uygulamak imkânsızdı. Ama teşebbüse bile geçmediler.

Belki içlerinde yalnız General Thomas bunu yapmaya çalıştı. Ağustosun ortalarında Keitel'e yazdığı muhtırayı, OKW şefine şahsen okuduktan sonra (*), 27 Ağustos pazar günü yeniden Keite'le başvurdu ve kendi anlattığına göre, "grafiklerle gösterilen birtakım istatistikler sundum ... Bu istatistiklerde, Batı devletlerinin muazzam askerî - iktisadî üstünlüğü ve karşılaşacağımız zorluklar açıkca gösteriliyordu." Keitel, kendisinden umulmayacak bir cesaret göstererek, bu malzemeyi Hitler'e sundu, Hitler, General Thomas'ın "hele Sovyetler Birliğini kendi yanına çektikten sonra bir dünya savaşı tehlikesi üzerindeki kuşkusuna" katılmadığı cevabını verdi. (21)

"Komplocuların" Hitler'in İkinci bir dünya savaşı çıkarmasını önlemek için giriştikleri teşebbüsler böylece suya düştü. Yalnız Dr. Schacht son dakikada bir iki hafif çıkış yaptı. Kurnaz maliyeci, Nuremberg mahkemesinde kendisini savunurken. bu teşebbüslerin hiç durmadan sözünü etti. Hindistandan döndükten sonra Goering'e ve Ribbentrop'a mektuplar göndermişti — bu önemli günlerde muhalefet liderlerinden hiçbiri, mektup ve muhtıra yazmaktan daha ileri gitmemişti — ama, sonradan anlattığına göre, bu mektupların hiçbirine cevap verilmediğini

(*) 807'nci sayfaya bakınız.

"büyük bir hayretle görmüştü". Sonra Zossen'e gitmeye karar vermişti. Zossen, Berlin'in birkaç kilometre güney doğusundaydı. Polonya seferini yöneltecek Ordu Yüksek Komutanlığının karargâhı buradaydı. Schacht, General von Brauchitsch ile şahsen görüşmek istiyordu. Ne mi söyliyecekti? Schacht'in Nuremberg'de verdiği ifadeye bakılırsa, *Reichstag*'ın onayı olmadan, Almanya'nın savaşa girmesi anayasaya aykırıdır, diyecekti. Onun için Ordu Başkomutanı, anayasaya bağlı kalacağı üzerine ettiği yemini yerine getirmeliydi!

Ama ne yazık ki Dr. Schacht gidip Brauchitsch'le de konuşamadı. Canaris, "Zossen'e gidecek olursa Ordu Komutanının belki de kendisini tutuklayacağını" söyledi. Bu durum, eski Hitler yardımcısının hiç işine gelmedi (22). Oysa Schacht'ın böyle komik bir iş için (eğer Hitler bu formaliteye önem verseydi, kukla *Reichstag*'dan kararı çıkartması işten bile değildi) Zossen'e gitmekten neden vaz geçtiğini, Schacht adına tanıklık eden Gisevius açıkladı: Schacht 25 Ağustosta Zossen'e gitmeyi tasarladı, ancak Hitler'in aynı günün akşamı Polonya'ya ertesi gün hücum etmekten vaz geçmesi üzerine, Schacht da bu yolculuktan vazgeçti. Gisevius'un tanık olarak verdiği ifadeye göre, Schacht üç gün sonra yine Zossen'e gitmeye karar verdi, ama Canaris artık çok geç kaldığını kendisine söyledi (23). "Komplocular" treni kaçırmış değillerdi: daha trene binmek için istasyona bile gelmemişlerdi.

Başka ülkelerdeki çeşitli tarafsız liderlerin, savaştan vazgeçmesi için o sırada Hitler'e yaptıkları müracaatlar da, bir avuç Anti-Nazi Almanın çabaları kadar sonuçsuz kaldı. Başkan Roosevelt, 24 Ağustosta Hitler'e ve Polonya Cumhurbaşkanına acele birer mesaj göndererek, aralarındaki anlaşmazlığı silâha sarılmadan çözmelerini istedi. Polonya Cumhurbaşkanı Moscicki ertesi gün Roosevelt'e verdiği ağırbaşlı cevapta, "istekler ileri süren ve imtiyazlar isteyen"in Polonya olmadığını, Polonya'nın anlaşmazlıkları, Başkanın istediği şekilde, Almanya ile doğrudan doğruya yapılacak görüşmeler ve uzlaşmalar yoluyla çözmeye hazır bulunduğunu, Roosevelt'e bildirdi. Hitler bu mesaja cevap vermedi (Roosevelt, Nisanda kendisine göndermiş olduğu çağrıya cevap vermediğini Hitler'e hatırlatmıştı). Ertesi gün, 25 Ağustosta, Roosevelt Hitler'e ikinci bir mesaj daha gönderdi Başkan mesajda Moscicki'nin uzlaşıcı cevabını bildiriyor, "Polonya hükümetinin kabul ettiği barışçı çözüm yolunu, kendisinin de kabul etmesini" Hitler'den rica ediyordu.

İkinci mektuba da bir cevap çıkmadı. Yalnız 26 Ağustos akşamüstü Weizsaecker, Berlin'deki Amerikan maslahatgüzarı Alexander C. Kirk'i çağırdı ve Führer'in iki telgrafı da almış olduğunu ve "hükümet tarafından incelenmek üzere Dış İşleri Bakanına verdiğini" Başkana bildirmesini kendisinden rica etti.

Papa, 24 Ağustosta radyo ile bir barış çağrısı yayımladı. "Kuvvetlinin haksızlığa başvurarak gücünü yitirmemesi... ve kuvvetinin yok olmasını istemiyorsa bu sözlerini duymasını... İsâ'dan" niyaz etti. 31 Ağustos günü Papa, Almanya, Polonya, İtalya ve iki Batılı devlete birbirinin aynı birer nota göndererek "Alman ve Polonya hükümetleri arasında bir olayın çıkmaması için... Tanrıya yalvardığını" bildirdi. İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetlerinden, çağrısını desteklemelerini rica ettikten sonra şunları ekledi :

«Papa, yapılacak görüşmelerin, âdil, barışçı bir çözüme varacağı umudunu yitirmek istemiyor.»

Kutsal Peder de, dünyada hemen hemen herkes gibi, "yapılacak görüşmelerin", Hitler'in saldırısını haklı göstermeye yarayacak bir propaganda düzenbazlığı olduğunu anlamıyordu. Az sonra göreceğimiz gibi, barış zamanının bu son gününde, akşama doğru, artık yapılacak herhangi doğru dürüst bir görüşme kalmamıştı.

Birkaç gün önce, 23 Ağustosta, Belçika Kralı da "Oslo" devletleri (Belçika, Holanda, Lüksemburg, Finlandiya ve üç İskandinav devleti) başkanlarının adına, radyoda heyecanlı bir barış çağrısı yayımlamış, "olayların akışından sorumlu olanları, aralarındaki çatışmalardan vazgeçmeye ve açık görüşmelere gitmeye" çağırmıştı. 28 Ağustosta Belçika Kıralı ve Holanda Kıraliçesi beraberce "savaşı önlemek umuduyla" ellerinden geleni yapmaya hazır olduklarını açıkladılar. (24)

Tarafsızların yaptıkları bütün bu çağrılar şekil bakımından çok soylu ve iyi niyetli oldukları halde, bugün okundukları zaman, hepsinde de gerçeğe uymayan romantik bir yan bulunduğu görülüyor. Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı, Papa ve küçük Kuzey Avrupa demokrasileri, sanki Nazi Almanyasının yaşamadığı başka bir gezegendedirler. Berlin'de olupbitenleri, Merih'teki olaylar kadar bile anlamamaktadırlar.

Adolf Hitler'in ve sonra Hitler'i, nereye ve nasıl giderse gitsin, ahlâka, namusa, şerefe ya da Hıristiyanlığın insanlık kavramına aldırmaksızın, birkaçı hariç, körükörüne izlemeye hazır bulunan Almanların, düşünceleri, karakterleri ve amaçları karşısında gösterilen bu bilgisizlik, Roosevelt ile Belçika, Holanda, Lüksemburg, Norveç ve Danimarka Kıralların yönettiği uluslara az sonra çok pahalıya mal olacaktır.

Barışın son birkaç buhranlı gününde Berlin'de yaşamış olan ve haberleri dış dünyaya duyurmaya çalışan bizler, Başbakanlığın ve Dış İşleri Bakanlığının bulunduğu Wilhelmstrasse'de ya da askerî dairelerin bulunduğu Bendlerstrasse'de neler döndüğünü biliyorduk. Wilhelmstrasse'ye hızlı hızlı gelip gidenleri görüyorduk. Kulağımıza gelen yüzlerce söylentiyi gizli bilgiyi ve "uydurma haberleri" hergün durmadan dinliyorduk. Tanıdığımız insanlardan, sokaktaki adamın, hükümet dairelerinde çalışan memurların, parti liderlerinin, diplomatların ve askerlerin, neler düşündüklerini anlamaya çalışıyorduk. Ama Elçi Henderson'un Hitler'le yaptığı sık ve sert görüşmelerde nelerin konuşulduğunu, Hitler ile Chamberlain, Hitler ile Mussolini, Hitler ile Stalin arasında gidip gelen mektuplarda nelerin yazıldığını, Ribbentrop ile Molotov, Ribbentrop ile Ciano arasında nelerin görüşüldüğünü, şaşkın şaşkın oraya buraya koşan diplomatlarla Dış İşleri Bakanlığı memurları arasında, telgraf tellerinde durmadan vızıldayarak gidip gelen şifreli gizli haberlerde ve askerî şeflerin plânladıkları ya da girişmekte oldukları hareketlerde nelerin bulunduğunu ne biz biliyorduk ne de halk biliyordu.

Bununla birlikte bizim de, halkın da bildiği birtakım şeyler vardı. Nazi - Sovyet paktını, Almanlar göklere çıkarmışlardı. Ama Polonya ile Doğu Avrupanın geri kalan parçasının bölünmesi üzerine düzenlenmiş olan gizli protokol, savaşın sonuna kadar gizli kaldı. Bu pakt imzalanmadan önce, Henderson'un Berchtesgaden'e uçakla gittiğini ve paktın, İngiltere'yi Polonya'ya karşı taahhütlerini yerine getirmekten alakoyamıyacağını orada belirttiğini biliyorduk. Ağustosun son haftasına girdiğimizde, Berlin'de —yeni bir Münih yapılmadıkça— savaşın kaçınılamaz olduğunu ve birkaç gün içinde savaşın başlıyacağını anlamıştık. 25 Ağustosta, İngiliz ve Fransız sivil yurttaşlarının son kısmı da ülkeden çıkıp gittiler. Ertesi gün, 27 Ağustosta, Tannenberg'te yapılması kararlaştırılan büyük Nazi toplantısının da, Eylülün ilk haftasında Nuremberg'te yapılacak yıllık parti kongresi gibi (Hitler bu kongreye resmen «Partinin Barış Kongresi» demişti) iptal edildiği açıklandı. Oysa Hitler'in bu kongrede bir konuşma yapması kararlaştırılmıştı. 27 Ağustosta hükümet, yiyeceğin, sabunun, ayakkabının, dokuma maddelerinin ve kömürün ertesi günden itibaren vesikayla verileceğini ilân etti. Bu ilânın, savaşın eli kulağında olduğunu Alman halkına bütün öteki olaylardan daha kuvvetle haber verdiğini ve homurtuların gittikçe işitilir bir hal almaya başladığını hatırlarım. 28 Ağustos Pazartesi günü, Berlin halkı, caddelerde doğuya akıp giden askerleri seyretti. Askerler oradan buradan

toplanmış yük kamyonlarının, küçük kamyonetlerin ve daha bir sürü çeşitli araçların içine yerleştirilmişlerdi.

Bunun da sokaktaki adama nelerin hazırlanmakta olduğunu göstermesi gerekirdi. Hafta sonunda sıcak ve sıkıntılı bir hava olduğunu, Berlin halkından çoğunun, savaşın yakın olduğuna aldırmadan, başkentin çevresindeki göllere ve ormanlara kendilerini attıklarını hatırlarım. O Pazar akşamı evlerine döndükleri zaman, *Reichstag*'ın, resmî olmayarak ve gizli bir şekilde Başbakanlıkta toplandığını radyodan öğrendiler. Alman Haberler Bürosu bir bildirisinde, «Führer'in, durumun ağırlığını ana hatlarıyla anlattığını» haber veriyordu. Hitler böylece, durumun ağır olduğunu Alman halkına açıklamıştı. Toplantı üzerine hiçbir ayrıntı verilmiyor ve *Reichstag* üyeleriyle Hitler'in yakınlarından başka hiç kimse, diktatörün o gün ne durumda olduğunu bilmiyordu. Yalnızca o gün olanları —çok sonra— Halder'in güncesindeki 28 Ağustos tarihli kayıttan öğreniyoruz. Bunları kendisine *Abwehr*'de çalışan Albay Oster haber vermiştir.

«Akşamüstü saat 5.30'da **Reichstag** ile parti ileri gelenleri Başbakanlıkta toplandılar... Durum ağır. Doğu sorununun şu ya da bu yoldan çözülmesi kararlaştırıldı. İstekler en azından : Danzig'in geri verilmesi, Koridor sorununun çözümü. İstekler en çoğundan : 'askeri duruma bağlı'. Eğer en azından olan istekler karşılanmıyacak olursa o zaman savaş : acımadan, merhametsizcesine. Kendisi de ön hatta bulunacak. Duçe'nin davranışı bizim çok işimize yaradı.

Savaş zor. Belki de umutsuz : 'Ben yaşadığım süre teslim olmak diye bir şey yoktur.' Sovyet paktını, partinin büyük bir kısmı yanlış anladı. Köprüyü geçinceye kadar ayı ile yapılmış bir pakt bu... 'Verilen özel bir işaret üzerine alkışlar. Ama zayıf.'

Führer'in bıraktığı kişisel izlenim : yorgun, soluk, sesi çatlak, dalgın, 'Çevresini olduğu gibi S.S. danışmanları sarmış.'»

Yabancı bir gözlemci, Goebbels'in ustaca yönetimi altındaki basının da, Alman halkını nasıl aldattığını Berlin'de rahatça görebilirdi. Nazilerin çıkarttığı gazetelerin "koordinasyonu"

kararındanberi, yurttaşların altı aydır dünyada olup bitenlerden haberi yoktu. Bu kanun özgür basını ortadan kaldırmıştı. Bir ara, İsviçre'de Zürich ve Basel de çıkan Almanca gazeteler Almanya'da da bulunuyor ve doğru haberler alınabiliyordu. Ama son yıllarda, bunların Almanya'da satışı yasaklanmış ya da ancak sınırlı bir sayıda girmelerine izin verilmişti. İngilizce ve Fransızca bilen Almanlar, arasıra Londra ve Paris'ten gelen gazeteleri alabiliyorlardı. Ama bunlardan da çok sayıda gelmiyor, gelenler ancak küçük bir çevreye yetiyordu.

10 Ağustos 1939'da günceme şöyle bir yazı yazmışım : "Alman halkının dünyadan haberi yok. Dünkü ve bugünkü gazetelere bir göz atmak bunu anlamak için yeter." Washington, New York ve Paris'te geçirdiğim kısa bir izinden Almanya'ya dönmüş ve iki gün önce İsviçre'deki evimden ayrılıp trene binerken, Berlin ve Ren'de çıkan gazetelerden bir çoğunu almıştım. Gazeteler beni hemen yine Nazilerin çarpık dünyasına getirdi. Bu dünya, arkamda bıraktığım dünyadan bir gezegen kadar ayrıydı. Berlin'e döndükten sonra 19 Ağustosta şu notu yazmışım :

«Bütün dünya, barışın Almanya tarafından bozulmak üzere bulunduğuna, Polonya'yı tehdit edenin Almanya olduğuna inanırken... burada, Almanya'da, mahalli gazetelerin yarattığı bu dünyada, tam tersi görülüyor... Nazi gazetelerinin yazdıkları şu : Avrupa barışını bozan Polonya'dır; Almanya'yı silâhlı bir istilâ ile tehdit eden Polonya'dır...

B.Z. in başlığı şöyle :

'POLONYA, DİKKAT ET.'

Sonra şunlar var :

'AVRUPA BARIŞINA VE HAKLARINA ÇILGINCA SALDIRAN **(AMOKLAUFER)** POLONYA'YA CEVAP!'

Trende aldığım, Karlsruhe'de çıkan günlük **Der Führer** gazetesinin başlığı :

'VARŞOVA DANZİG'İ BOMBALAYACAKMIŞ'

POLONYA BÜYÜK ÇILGINLIĞININ **(POLNİSCHEN GROESSENWAHSN)** İNANILMAZ KIŞKIRTMASI!'

Soruyorsunuz : Ama Alman halkı bu martavallara gerçekten inanıyor mu? Sonra Almanlarla konuşuyorsunuz. Çoğu inanıyor.»

Hitler'in Polonya'ya hücum tarihini ilk tesbit ettiği gün, yâni 26 Ağustos Cumartesi günü, Goebbels'in basında açtığı kampanya en yüksek noktasına varmıştı. Gazetelerdeki başlıklardan bir kısmını günceme geçirmiştim :

«**B.Z.** : 'POLONYA'DA TAM ANARŞİ — ALMAN AİLELERİ KAÇIYOR — POLONYA ASKERLERİ ALMAN SINIRINA YAKLAŞIYORLAR!' **12 - Uhr Blatt** : 'ARTIK ATEŞLE ÇOK OYNANIYOR — POLONYALILAR ÜÇ ALMAN YOLCU UÇAĞINA ATEŞ AÇTILAR — KORİDOR'DA BİRÇOK ALMAN ÇİFTLİKLERİ ATEŞE VERİLDİ!'

Gece yarısı radyoevine giderken, **Voelkischer Beobahter**'in (27 Ağustos) Pazar baskısını aldım. İlk sayfanın başında koskoca harflerle şu başlık :

POLONYA SAVAŞ KRİZİ GEÇİRİYOR! 1,5 0 0,0 0 0 İNSAN SEFERBER EDİLDİ! ASKERLERİN SINIRA SEVKİ DEVAM EDİYOR! YUKARI SİLEZYA'DA KARIŞIKLIK!»

Elbetteki gazetelerin hiç birinde Alman seferberliğinden söz edilmiyordu. Oysa yukarıda gördüğümüz gibi, Almanya on beş gündenberi seferber edilmiş durumdaydı.

BARIŞIN SON ALTI GÜNÜ

Hitler, 25 Ağustos günü akşamı eline geçen Mussolini'nin mektubu ile, Polonya'ya yapacağı hücumu kendisine erteleten İngiliz - Polonya ittifakının, kendi üzerinde yarattığı soğuk duş etkisinden kurtulur kurtulmaz, Duçe için kısa bir not yazdı ve İtalya'nın "büyük bir Avrupa çatışmasına katılabilmesi" için "ne çeşit savaş araçlarına ve ham maddelerine ne kadar süre içinde ihtiyacı" bulunduğunu sordu. Hitler'in bu mektubu akşam saat 7.40'da, Roma'daki Alman elçisine bizzat Ribbentrop tarafından telefonla bildirildi ve mektup gece saat 9.30'da İtalyan diktatörüne verildi. (25)

Ertesi sabah Mussolini, Roma'da, İtalyan silâhlı kuvvetler başkanlarıyla bir toplantı yaptı ve on iki ay sürecek bir savaş için gereken asgari ihtiyacın listesini çıkarttı. Bu listenin hazırlanmasına yardım etmiş olan Ciano'nun deyimiyle, listedeki malzeme "bir boğayı öldürmeye yeterdi, eğer boğa okuyup yazma bilseydi" (26). Listede yedi milyon ton petrol, altı milyon ton kömür, iki milyon ton çelik, bir milyon ton kerestеden başka, 600 ton molibden, 400 ton titanium, ve yirmi ton zirconium'a kadar birsürü madde vardı. Mussolini bundan başka, Fransız hava üslerinden birkaç dakika uzaklıkta bulunan, Kuzeydeki İtalyan sanayi bölgesini korumak için 150 uçaksavar bataryası istiyor, o sırada ayrıca yazdığı bir mektupta da bu durumu Hitler'e hatırlatıyordu. Bu mesaj 26 Ağustos günü öğleden hemen sonra Berlin'de, Attolico'ya Ciano tarafından telefonla bildirildi ve hemen Hitler'e verildi. (27)

Listenin haddinden çok şişirildiği belliydi. Su koyuveren Faşist liderinin, Nazi Almanya'ya karşı girişmiş olduğu taahhütlerden sıyrılmayı aklına koyduğu anlaşılıyordu. Hitler'in bu ikinci mektubu okur okumaz, artık bu konuda hiç şüphesi kalmadı.

«FÜHRER (diye yazıyordu Mussolini sevgili dostuna) eğer önceden stok yapmayı ve kendineyeterlik (otarşi) temposunu hızlandırmayı kararlaştıracak zamanım olsaydı, size bu listeyi göndermezdim, ya da bu listede daha az madde ve daha az sayı bulunurdu.

Bu maddeleri alacağımdan emin olmadıkça, İtalyan halkından isteyeceğim fedakârlıkların... boşuna olacağını ve sizin dâvanızı benimki ile birlikte tehlikeye sokacağını size söylemek benim görevimdir.»

Savaşın, hele savaşa Almanya ile birlikte katılmanın aleyhinde olan elçi Attolico, Mussolini'nin mesajını Hitler'e verirken, kendi hesabına bir de şu sözleri ekledi : "Malzemenin hepsi çarpışmaların başlamasından *önce* teslim edilmelidir" ve bu istek "kesindir." (*)

(*) Bu söz Berlinde hoşnutsuzluk ve Roma'da şaşkınlık yarattı. Ciano bunu düzeltmek zorunda kaldı. Attolico, "Almanların isteklerimizi karşılayamamalarını sağlamak için" bütün malzemenin, çarpışmaların

Mussolini'nin kafasında hâlâ yeni bir Münih vardı. Yazdığı mektubun bir paragrafında, Führer hâlâ "siyasi alanda herhangi bir çözüm imkânı görüyorsa", eskiden olduğu gibi, Alman dostuna bütün elinden gelen yardımı yapmaya hazırdı. Aralarındaki sıkı kişisel ilişkilere, Çelik Pakt'a, ve geçmiş yıllarda dayanışma üzerine yaptıkları büyük gösterilere rağmen, Hitler'in son dakikada bile Mussolini'ye gerçek amacını, yâni Polonya'yı ortadan kaldırmak istediğini açmadığı ve İtalyan ortağını bu konuda tamamiyle bilgisiz bıraktığı bir gerçekti. Aralarındaki bu uçurum ancak o günün sonunda, yâni ayın yirmi altıncı günü kapandı.

Hitler 26 Ağustosta, Duçe'ye üç saat içinde uzun bir mesaj yazdı. Bu mesajı da Ribbentrop öğleden sonra saat 3.08'de, Roma'daki elçi von Mackenzen'e telefonla bildirdi. Mackenzen de saat 5'den hemen sonra, doğru Mussolini'nin yanına koştu. Hitler, İtalya'nın istekleri arasında yer alan kömür ve çelik gibi maddelerin olduğu gibi karşılanacağını, ancak birçoklarının da karşılanamıyacağını söylüyordu. Hele Attolico'nun, çarpışmaların başlamasından önce malzemenin teslimi konusundaki isteğini karşılamak «imkânsız» dı.

Ve sonunda Hitler dostuna ve müttefikine artık açılıyor, hemen gerçekleştirmek istediği gerçek amacı açıklıyordu.

«Fransa ile İngiltere, batıda kesin bir başarı sağlayamıyacaklarına ve Almanya'nın kuvvetleri de, Rusya ile yapılan anlaşma sâyesinde, Polonya'nın yenilmesinden sonra doğuda serbest kalacaklarına göre... Doğu sorununu Batıda çıkacak karmaşıklıkları bile göze alarak çözmekten çekinmiyorum.

Duçe, durumunuzu anlıyorum ve ben sizden yalnız, İngiliz-Fransız

---

başlamasından önce teslimini bile bile öne sürdüğünü sonradan Ciano'ya söyledi. On üç milyon ton tutan malzemenin birkaç gün içinde teslim edilmesi elbetteki imkânsızdı. Mussolini bu "yanlış anlama" yüzünden elçi von Mackensen'e özür diledi ve "Tanrının bile bu kadar malzemeyi birkaç gün içide buraya getiremiyeceğini, böyle bir saçma isteği ileri sürmeyi aklından bile geçirmediğini" söyledi. (28)

kuvvetlerini, bana teklif etmiş olduğunuz gibi, aktif bir propaganda ve uygun göreceğiniz birtakım askerî gösterilerle yerlerinde tutmayı sağlamanızı rica ediyorum.» (29)

Hitler'in, Polonya hücumunu iptal ettikten yirmi dört saat sonra kendisini toparladığını ve batıda bir savaşın bile çıkmasını "göze alarak" plânlarını uygulamaya devam ettiğini gösteren ilk belge budur.

Aynı akşam, 26 Ağustos günü akşamı, Mussolini, Hitler'i kararından vaz geçirmek için bir teşebbüs daha yaptı. Hitler'e bir mektup daha yazdı. Ciano mektubu telefonla Attolico'ya bildirdi ve mektup Alman Başbakanının eline akşamüstü saat 7'den az önce vardı.

«FÜHRER :

Attolico'nun istemiyerek yapmış olduğu yanlışlığın hemen düzeltilmiş buluduğuna inanıyorum... Sizden istemiş olduğum şeyler —uçaksavar bataryaları dışında— on iki ay içinde teslim edilebilir. Ama yanlışlık düzeltilmiş bile olsa, Habeşistan ve İspanya savaşlarının, İtalyan silâhlarında açtığı gediklerin kapatılması konusunda bana maddi yardımda bulunamıyacağınız açıktır.

Bundan ötürü, çarpışmaların hiç olmazsa başlangıç aşamasında, isteğinizi yerine getirmeyi ve böylelikle, Fransız - İngiliz kuvvetlerinin büyük bir kısmını, şimdi olduğu gibi, bağlamayı kabul ediyorum. Bu arada askerî hazırlıklarıma da azami hız vermiş olacağım.»

Kederli Duçe —böyle önemli bir zamanda, zavallı adamı yalnız bıraktığına çok üzülüyordu— hâlâ yeni bir Münih imkânının araştırılabileceğini düşünüyordu.

« ...Yaradılışıma aykırı olan barışçı sakıncalardan ötürü değil, ülkelerimiz halklarının ve rejimlerinin çıkarlarını düşündüğüm için, siyasi bir çözüm yoluna gitmekte bir daha direnmeye cesaret ediyorum. Bunun hâlâ mümkün olduğunu ve Almanya'yı maddi ve mânevi bakımdan tamamiyle tatmin edeceğini sanıyorum.» (30)

İtalyan diktatörünün, savaşa hazır olmadığı için barışı korumaya çalıştığını elimizdeki belgelerden bugün anlıyoruz. Ama oynadığı bu rol Mussolini'yi sıkıyordu. 26 Ağustosta Hit-

ler'e gönderdiği son mesajında şöyle diyordu : "Tam harekete geçilecek zamanda, elimde olmayan güçler yüzünden, sizinle tam bir dayanışma halinde bulunamamak zorunda kaldığım için aklımdan neler geçtiğini sizin hayalinize bırakıyorum." Ciano bu hareketli günün akşamında güncesine şunları yazmış : "Duçe gerçekten üzgün. Askerî içgüdüsü ve namus duygusu onu savaşa sürüklüyor. Aklı ise şimdi durdutuyor onu. Ama çok üzülüyor... Şimdi artık katı gerçekle karşı karşıya. Ve bu, Duçe için, büyük bir darbe."

Hitler, bir sürü yazışmalardan sonra, Mussolini'nin yaptığı kalleşliğe artık boyun eğmişti. 26 Ağustos gecesi geç vakit, *Mihver* ortağına son bir mektup daha yazdı. Bu yazının metni, 26 - 27 Ağustos gecesi saat 12.10'da Berlin'den telgrafla bildirildi ve yazı ertesi sabah saat 9'da Mussolini'nin eline vardı.

«DUÇE

Son davranışınız üzerindeki yazınızı aldım. Size bu kararı aldırtan nedenlere ve itilimlere saygı duyuyorum. Bazı durumlarda böyle bir davranış iyi sonuçlar verebilir.

Bununla birlikte, bana kalırsa dünya, hiç olmazsa kavga çıkıncaya kadar, İtalya'nın tutumunu hiç bilmemelidir. Bundan ötürü, kavgamı basınınızla ve daha başka araçlarla psikolojik olarak desteklemenizi içtenlikle sizden rica ediyorum. Aynı zamanda, Duçe, eğer mümkünse, askerî gösterilerle, İngiltere ve Fransa'yı, birtakım kuvvetlerini bağlamaya zorlamanızı, ya da her bakımdan onları kararsız bir duruma sokmanızı rica ederim.

Ama, Duçe, en önemli nokta şu : eğer, size söylemiş olduğum gibi, büyük bir savaşa girişecek olursam, doğu sorunu iki Batılı devletin başarı sağlamasından önce sonuçlandırılmış olacaktır. O zaman bu kış, en geç ilkbaharda, en az Fransa ile İngitere'nin kuvvetlerine eşit kuvvetlerle batıda hücuma geçeceğim...

Şimdi sizden büyük bir ricam var, Duçe. Bu zor kavgada siz ve sizin halkınız, bana gerek sanayi ve gerekse tarım işlerinde çalışacak İtalyan işçileri göndermek suretiyle en iyi bir şekilde yardımda bulunabilir... Bu ricamı özellikle sizin nâzik kişiliğinize sunarken ortak dâvamız için harcadığınız bütün çabalara teşekkür ederim.

ADOLF HİTLER» (31)

Duçe, o gün öğleden sonra geç vakit, "İtalya'nın tutumunu çarpışmalardan önce dünyanın öğrenemiyeceğini" utana utana cevapladı, bu sırrı çok iyi saklıyacaktı doğrusu. Aynı zamanda, mümkün olduğu kadar çok sayıda İngiliz - Fransız kara ve deniz kuvvetlerini bağlayacak ve Hitler'e, istediği İtalyan işçilerini gönderecekti (32). Mackenzen'in sonradan Berlin'e bildirdiğine göre, o gün erken saatlerde Mussolini elçiye "bütün amaçlarımızın, savaşa başvurmaksızın elde edilebileceğine" hâlâ inandığını "sert kelimelerle" anlatmış ve bu noktayı Führer'e yazacağı mektupta yeniden belirteceğini sözlerine eklemişti (33). Ama söylediğini yapmadı. O sırada cesareti bu konuyu bir daha ele alamıyacak kadar kırılmış gibiydi.

Savaşın çıkması halinde, batı sınırındaki *Müttefik* Ordusunun hemen hemen tamamını Fransa sağlıyacaktı ve Fransız Ordusu da, ilk haftalarda, batıda bulunacak Alman Ordusundan sayıca kat kat üstündü. Böyle olduğu halde Hitler'in, Ağustos sonuna doğru, Fransızların davranışları ile pek ilgilenmediği görülüyordu. Başbakan Daladier, 26 Ağustosta Hitler'e acı ve açık bir mektup göndermiş, Fransa'nın ne yapacağını açıklamıştı : Polonya'ya taarruz edilirse savaşacaktı Fransa.

«(Daladier şöyle demişti) Fransa halkının, Alman halkında gördüğüm millî hayslyet duygusundan daha az bir duyguya sahip bulunduğunu düşündüğünüz takdirde, Fransa'nın, Polonya gibi, başka ülkelere yaptığı ciddi vaatlere bağlı kalacağından şüphe etmiyebilirsiniz.»

Daladier, Polonya ile aralarındaki çatışmaya barışçı bir çözüm yolu araması için çağrıda bulunduktan sonra sözlerine şunu da eklemişti :

«Eğer, daha uzun sürecek ve daha kanlı olacak bir savaşta, yirmi beş yıl önce olduğu gibi, yeniden Fransız ve Alman kanı dökülecek olursa, her iki ülkenin halkları da kendi zaferlerinden emin olarak dövüşeceklerdir, ama asıl zaferi kazanacak olanlar kötü ve barbar güçler olacaktır.» (34)

Elçi Coulondre, Başbakanının mektubunu Hitler'e verir-

ken, kendisi de sözlü ve kişisel bir çağrıda bulunmuş, "bu son barışçı çözüm fırsatını kaçırmaması için insanlık adına ve kendi vicdanını rahat ettirmek amacıyla" Hitler'e yalvarmıştı. Ama elçi Paris'e gönderdiği raporda, Daladier'nin gönderdiği mektubun, Hitler'de hiçbir tepki yaratmadığını üzülerek bildirmişti : "Kılı bile kıpırdamadı," demişti.

Hitler'in, ertesi gün Fransız Başbakanına verdiği cevap çok kurnazca hazırlanmıştı. Hitler, Fransızların "Danzig için ölmek" istemediklerini bildiği için, onların duyguları üzerinde oynamaya çalışmıştı. Ama mektupta böyle bir şeyden açıkca söz etmemiş, bu sonucu Fransız dostlarına bırakmıştı. Hitler, Almanya'nın Saar'ı ilhak etmesinden sonra, Fransa'dan hiçbir toprak isteği kalmadığını açıklamıştı; bu bakımdan, Fransızların savaşa girmeleri için hiçbir neden yoktu. Ama girecek olurlarsa suç onun olmıyacaktı. Ve bu yüzden kendisi "çok üzüntü" duyacaktı.

Barışın son haftasında Almanya ile Fransa arasındaki ilişkiler işte buraya kadar geldi ve sonra kesildi. Coulondre, 26 Ağustosta yaptığı görüşmeden sonra, bütün ilişkiler resmen kesilinceye kadar Hitler'i bir daha görmedi. Bu sırada Alman Başbakanını en çok ilgilendiren ülke İngiltere oldu. Hitler, 25 Ağustos akşamı, Polonya harekâtını ertelediği zaman, Goering'e söylediği gibi, "İngiliz müdahalesini önleyip önliyemiyeceğini anlamak" istiyordu.

SON DAKİKALARDA ALMANYA VE İNGİLTERE İLİŞKİLERİ

Roma ve Londra'dan gelen haberler yüzünden Hitler, savaş uçurumunun kenarından dönmek zorunda kalınca, General Halder güncesine, 25 Ağustosta, şunu yazmıştı : "Führer epice sarsıldı." Ama ertesi gün öğleden sonra Genel Kurmay Başkanı, liderinde âni bir değişiklik gördü. Saat 3.22'de güncesine şunu yazdı : "Führer çok sâkin ve rahat." Bunun nedeni vardı ve General, güncesinde bunun nedenini de anlatıyordu : "Seferberliğin yedinci günü her şey hazır olacak. 1 Eylülde hücuma geçilecek." Bu emri Hitler Ordu Yüksek Komutanlığına telefonla vermişti.

Artık Hitler Polonya ile savaşacaktı. Buna karar verilmişti. Bu arada İngiltere'yi savaşa karıştırmamak için de elinden geleni yapacaktı. Halder güncesinde, Führer'in çevresinde bulunanların, o önemli Ağustos gününde ne düşündüklerini şöyle anlatıyor :

«İngiltere'nin geniş teklifi (*) incelemek istediği üzerine söylentiler var. Ayrıntılar Henderson döndüğü zaman anlaşılacak. Başka bir söylentiye göre de İngiltere, Polonya'nın kendi hayati çıkarlarının tehdit edildiğini, kendisinin ilân etmesini istiyor. Fransada savaşa karşı olanlar hükümette gün geçtikçe artıyor....

Plân : Danzig'i, Koridor'un içinde bir koridor daha, ve Saar'daki gibi bir plebisit istiyoruz. İngiltere belki kabul edecek. Polonya belki etmiyecek. **Aralarını açmalı.**» (35)

Son cümlenin altını Halder'in kendisi çizmiştir ve bu cümle tam Hitler'in o sıradaki görüşünü yansıtmaktadır. Hitler de, Polonya ile İngiltere'nin arasını *açmak* ve Chamberlain'e, Varşova'ya verdiği taahhütten sıyrılması için bir neden yaratmak istiyordu. Orduya, 1 Eylülde harekete geçmek emrini verdikten sonra, İngiliz İmparatorluğuna yaptığı büyük "garanti" teklifine Londra'nın vereceği cevabı beklemeye başlamıştı.

İngiliz hükümeti ile, Londra'daki Alman elçisi dışında, iki kere temas etti. O sırada elçi Dirksen izinliydi ve son dakika görüşmelerinde hiç bir rol oynamadı. Bu temasların biri resmî idi. Elçi Henderson, Hitler'in teklifini alarak 26 Ağustos Cumartesi sabahı, özel bir Alman uçağıyla Londra'ya uçmuştu.

(*) Yânî, Hitler'in "İngiliz İmparatorluğuna garanti" vereceği üzerine 25 Ağustosta yaptığı teklif.

Öteki temas da resmî olmayan, gizli ve sonradan anlaşılacağı gibi, pek amatörce bir temastı : Bunu Goering'in İsveçli dostu, gezginci iş adamı Birger Dahlerus sağlamış, bir gün önce Alman Hava Kuvvetleri Başkanının İngiliz hükümetine yazdığı bir mektubu alarak Berlin'den Londra'ya uçmuştu.

Goering, Nuremberg'teki sorgularından birinde şunu söyledi : "Bu sırada normal diplomatik kanalların dışında özel bir kuryenin aracılığıyla Halifax'la temas halinde bulunuyordum." (36) (*) İsveçli kurye, 25 Ağustos Cuma günü akşamüstü saat 6.30'da, Londra'da İngiliz Dış İşleri Bakanının yanına girdi. Dahlerus'u, Goering bir gün önce Stockholm'dan Berlin'e çağırmış, bir gece önce imzalanan Nazi - Sovyet Paktına rağmen, Almanya'nın, İngiltere ile bir "anlaşmaya" varmak istediğini söylemişti. Uçaklardan birini İsveçlinin emrine vermiş, Londra'ya giderek bu büyük gerçeği Lord Halifax'a anlatmasını kendisinden rica etmişti.

Bir saat önce, İngiliz - Polonya Karşılıklı Yardım Paktını imzalamış olan Dış İşleri Bakanı, çabalarından ötürü İsveçliye teşekkür etti. Henderson'un az önce Hitler'le konuştuğunu ve o sırada Führer'in son tekliflerini alarak Londra'ya uçakla gelmekte olduğunu ve Berlin'le Londra arasındaki resmî konuşma kanalları yeniden işlemeye başladığına göre, İsveçli aracının hizmetlerine artık lüzum kalmadığını kendisine bildirdi. Ama az sonra bu hizmetlerine yeniden ihtiyaç duyuldu. Dahlerus, o akşam Halifax'la yaptığı görüşmeyi Goering'e telefonla bildirirken Feld-Mareşal, İngiltere ile Polonya arasındaki antlaşmanın imzalanması yüzünden durumun bozulduğunu, İngiliz ve Alman temsilcileri arasında yapılacak bir toplantının belki de

(*) Goering, ifadesi sırasında, "Ribbentrop'un, Dahlerus'un gönderildiğinden haberi yoktu," demiştir. "Dahlerus konusunu Ribbentrop'la hiç görüşmedim. Dahlerus'un benimle İngiliz hükümeti arasında gidip geldiğini bilmiyordu" (37). Ama Goering bu temasları her zaman Hitler'e haber veriyordu.

barışı kurtaramıyacağını kendisine bildirdi. Goering, sonradan Nuremberg'te söylediği gibi, yeni bir Münih düşünüyordu.

Yorulmak nedir bilmeyen İsveçli, o gece geç vakit Goering'le yaptığı konuşmayı İngiliz Dış İşleri Bakanlığına haber verdi, ertesi sabah Halifax'ı bir daha görmesi kendisinden rica edildi. Bu sefer İngiliz Dış İşleri Bakanını, Goering'e bir mektup yazdırmaya kandırdı. Görüşmesi sırasında Goering'i, savaşı önliyebilecek tek Alman olarak tanıtmaya çalıştı. Kısa ve hiçbir taahhüdü tazammun etmeyen mektupta, bir sürü yuvarlak lâflar vardı. Yalnızca İngiltere'nin barışçı bir uzlaşmaya varmak istediği bildiriliyor ve bunun için de "birkaç güne ihtiyaç olduğu" belirtiliyordu. (*)

Bununla birlikte bu cevap şişman Feld-Mareşale "çok önem-

(*) Bu mektubun metni **Documents on British Foreign Policy**'de yayımlanmıştır. (Üçüncü Seri, cilt VII, s. 283) Bu mektup, yukarıdaki kitap 1954 yılında yayımlanıncaya kadar ortaya çıkarılmamış ve İngiliz tarihçileri bu yüzden epice kızmışlardır. Ne savaşın patlamasıyla ilgili belgeler üzerindeki **British Blue Book**'da, ne de Henderson'un **Failure of a Mission**'unda Dahlerus'un adı geçmez. Yalnız Henderson'un kitabında İsveçli aracıdan "Goering'in bir temas kaynağı" diye söz edilmektedir. Gerek Henderson'un ve gerekse İngiliz elçiliğindeki öteki memurların yazdıkları yayımlanmış raporlarda, İngiliz Dış İşleri Bakanlığının çeşitli muhtıralarında olduğu gibi, Dahlerus ile Dahlerus'un faaliyeti oldukça önemli bir yer tutar.

Bu İsveçli garip adamın, barışı kurtarmakta oynadığı rol gerek Wilhelmstrasse ve gerekse Downing Street tarafından çok gizli tutulmuş, hareketleri hem gazetecilerden hem de tarafsız diplomatlardan saklanmış ve benim bildiğim kadar, Dahlerus 19 Ağustos 1946'da Nuremberg'te tanıklık edinceye kadar hiç kimse böyle bir adamın varlığından haberdar olmamıştır. Dahlerus'un yazdığı **The Last Attempt** adlı kitabın aslı, savaşın sonunda, 1945'de İsveçte yayımlandı. Ama İngilizcesi 1948'e kadar çıkmadı. Böylece varlığının DBrFP serilerinin birinci cildindeki belgelerde resmen tanınması arasında, altı yıllık bir zaman geçti. Ağustos ayına ait Alman belgelerinde Dahlerus adı geçmez, yalnız **Lufthansa** Alman Hava Yollarının verdiği günlük raporda, 26 Ağustosta uçakların birinde "Foreign Office" den Dahlerus adlı bir bayın Berlin'e geldiği bildiriliyor. Ama sonraki belgelerin birçoğunda adı yok.

li" göründü. Dahlerus, mektubu, o gece (26 Ağustos gecesi), Goering'in özel treniyle onun Berlin'in dışında Oranienburg'da bulunan Alman Hava Kuvvetleri karargâhına giderken kendisine vermişti. Tren ilk istasyonda durmuş, iki adam hemen getirilen otomobile binerek gece yarısı Başbakanlığa gelmişlerdi. Başbakanlık karanlıktı. Hitler yatmıştı. Ama Goering ille de, Hitler'i yatağından kaldırmak istedi. Dahlerus da o zamana kadar, birçokları gibi, Hitler'in akılsız bir adam olmadığına ve bir yıl önce yaptığı gibi, barışçı bir çözüm yolunu kabul edeceğine inanıyordu. İsveçli, Tanrı tarafından gönderilen diktatörün garip fikirleriyle ve korkunç davranışlarıyla ilk olarak şimdi karşılaşacaktı (38). Kendisini sarsacak bir yaşantı olacaktı bu.

Hitler, Dahlerus'un Halifax'tan getirdiği ve Goering'in kendisini yatağından kaldıracak kadar önemli saydığı mektuba boş verdi. Uzun uzadıya okuyacağı yerde, İsveçliye ilk kavgaları, büyük başarıları ve İngilizlerle bir anlaşmaya varmak için yaptığı teşebbüsleri üzerine yirmi dakikalık bir nutuk çekti. Bir ara Dahlerus, İngiltere'de bir zamanlar işçi olarak çalıştığını söyleyince Alman Başbakanı, bu garip adam ile, bu ada da yaşayan halk üzerine birtakım sorular sordu. Bundan sonra Almanya'nın askerî gücü üzerine uzun ve oldukça teknik bir konuşma yaptı. O sırada Dahlerus, kendi anlattığına göre, bu görüşmenin "yararlı olacağına" hâlâ inanıyordu. Bir ara, konuşmanın sonunda, fırsattan yararlanarak, İngilizlerin nasıl insanlar olduklarını anlatmaya başladı.

«Hitler sözlerimi hiç kesmeden dinledi... Ama sonra birden sinirlendi, öfkelenerek ayağa kalktı, yukarı aşağı dolaşmaya başladı. Sanki kendi kendine konuşuyor, Almanya'ya kimse karşı duramaz diyordu... Birdenbire odanın ortasında durdu ve gözlerini dikip bakmaya başladı. Ne söylediği anlaşılmıyordu. Büsbütün anormal bir insandı. Sözlerinin hızını artıra artıra şunları söyledi : 'Eğer savaş çıkarsa o zaman ben de denizaltı yaparım, denizaltı yaparım, denizaltı, denizaltı.' Ses gittikçe anlaşılmaz bir hal aldı ve sonunda ne söylediği anlaşılmaz oldu. Az sonra kendisini toparladı. Sanki büyük bir dinleyici topluluğuna sesleniyormuş gibi sesini yükseltti ve bağırdı : 'Uçak yaparım, uçak yaparım, uçak, uçak, ve düşmanlarımı yok ederim.' Gerçek bir insandan çok, masal kitaplarındaki hayaletlere benziyordu. Ben şaşkın bakakaldım, sonra Goering'in tepkisini anlamak için ona döndüm, ama onun kılı bile kıpırdamıyordu.»

Sinirli Başbakan, sonunda konuğuna yaklaştı ve şunları söyledi : "Her Dahlerus, mademki İngiltere'yi bu kadar iyi tanıyorsunuz, İngiltere ile bir anlaşmaya varmak için harcadığım çabaların neden her zaman başarısızlığa uğradığını bana söyler misiniz?" Dahlerus, önce ne cevap vereceğini şaşırdığını itiraf ediyor, ama sonra bunun nedeninin İngilizlerin "kendisine ve hükümetine güvenmemeleri" olduğu cevabını veriyor.

Dahlerus'un anlattığına göre, Hitler yeniden öfkelendi ve sağ kolunu havaya kaldırıp sol elini göğsünün üstüne koyarak "Aptallar!" diye bağırdı : "Ben hiç ömrümde yalan söyledim mi?"

Nazi diktatörü bundan sonra yatıştı. Hitler'in, Henderson aracılığıyla ileri sürdüğü teklifler tartışıldı ve sonunda Dahlerus'un yeni bir teklifle, bir daha Londra'ya uçmasına karar verildi. Goering, bu tekliflerin yazılı olarak verilmesine itiraz etti ve uzlaştırıcı İsveçlinin, bu teklifleri kafasında saklamasını istedi. Yeni teklifler altı maddeden ibaretti :

«1. Almanya, İngiltere ile bir pakt imzalamak istiyordu.

2. İngiltere, Almanya'nın Danzig'i ve Koridor'u almasına yardım edecekti, Polonya'nın da Danzig'te serbest bir limanı olacaktı. Baltıktaki Gdinya limanını ve ona giden koridoru elinde bulunduracaktı.

3. Almanya, yeni Polonya sınırlarını garanti edecekti.

4. Almanya, sömürgelerini ya da eski sömürgelerine karşılık yeni topraklar alacaktı.

5. Polonya'da bulunan Alman azınlığına garanti verilecekti.

6. Almanya, İngiliz İmparatorluğunu savunmayı garanti edecekti.»

Bu teklifleri kafasına yerleştiren Dahlerus, 27 Ağustos Pazar sabahı Londra'ya uçtu ve öğleden hemen sonra, gazetecilere görünmemek için dolaşık yollardan geçerek Chamberlain,

Lord Halifax, Sir Horace Wilson ve Sir Alexander Cadogan'ın toplandıkları odaya gizlice alındı. İngiliz hükümetinin o sırada İsveçli kuryeyi çok ciddiye aldığı anlaşılıyor.

Dahlerus'un yanında, Hitler ve Goering ile yaptığı konuşmayı anlatan birtakım notlar vardı. Bu notları uçakta alelacele yazmıştı. Toplantı odasında, muhtırasını incelemekte olan iki İngiliz bakanına Dahlerus, görüşme sırasında Hitler'in "sâkin ve rahat" olduğunu söyledi. Tatil günü yapılan bu olaganüstü toplantının, İngiliz Dış İşleri arşivlerinde hiçbir kaydına rastlanmıyor Ama, Lord Halifax'la Cadogan'ın verdiği bilgiden ve memurun düzenlediği muhtıradan yararlanılarak, *Foreign Office* evrakına ait kitapta (cilt VII, Üçüncü seri), bu toplantıya sonradan yeni bir şekil verildiği anlaşılmaktadır. İngilizlerin bu toplantı üzerine anlattıklarıyla, Dahlerus'un kitabında ve Nuremberg'te anlattıkları arasında oldukça büyük fark vardır. Ama çeşitli anlatıları birleştirdiğimiz zaman gerçeğe çok yaklaşmış olacağımıza eminiz.

Chamberlain ile Halifax, Hitler'in iki ayrı teklifi karşısında bulunduklarını hemen anladılar : Biri Henderson'a verilen, öteki de Dahlerus tarafından o sırada getirilmiş olan teklif. Birincisinde, Hitler'in Polonya ile hesabını bitirdikten sonra İngiliz İmparatorluğuna garanti vermesi teklif ediliyordu; ikincisinde ise Hitler'in, yeni Polonya sınırlarını "garanti" etmesinden sonra, Danzig'in ve Koridor'un kendisine geri verilmesi amacıyla, İngiltere vasıtasıyla görüşmelere hazır olduğu imâ ediliyordu. Bütün bunlar, Hitler'le geçirdiği Çekoslovak tecrübesinden ağzı yanan Chamberlain için hep eski masallardı. Führer'in, Dahlerus vasıtasıyla gönderdiği tekliflerden de şüpheleniyordu, İsveçliye : "Bu şartlar karşısında bir uzlaşma yolu göremediğini, Polonyalıların belki Danzig'den vazgeçebileceklerini, ama Koridor'u vermektense savaşmayı tercih edeceklerini," söyledi.

Sonunda Dahlerus'un, Hitler'e verilecek ilk ve gayrı resmî

cevabı alarak Berlin'e dönmesine ve ertesi akşam, Hitler'e verilecek resmî cevap hazırlanıp da, Henderson'un Berlin'e gönderilmesinden önce Hitler'le yapacağı görüşmeyi, Londra'ya bildirmesine karar verildi. (İngilizlerin anlattıklarına göre) Halifax'ın dediği gibi, "Dahlerus kanalıyla bu şekilde gayrı resmî ve gizli muhaberat yapılması yüzünden işler daha da karışabilirdi... (Bundan ötürü) Dahlerus'un, o gece Berlin'e döndüğü zaman, İngiliz hükümetinin cevabını getirmediğini, daha çok Henderson'un getireceği cevaba yol hazırlamak için geldiğini belirtmesinin daha doğru olacağı" söylendi. (39)

Bu tanınmayan İsveçli, Avrupanın iki en kudretli hükümeti arasındaki görüşmelerde o kadar önemli bir aracılık rolü oynuyordu ki, kendi anlattığına göre, Dahlerus İngiliz Başbakanı ile Dış İşleri Bakanına, bu kritik zamanda, "Henderson'u Pazartesi gününe kadar (ertesi gün) Londra'da alıkoymalarını ve Hitler'in İngiliz görüşüne karşı tepkisini kendilerine bildirdikten sonra cevabı vermelerini" bile söyledi. (40)

Dahlerus'un Hitler'e bildireceği İngiliz görüşü neydi? Bu konu biraz tartışmalıdır. Halifax'ın, Dahlerus'a sözlü talimat verdiği sırada kabaca almış olduğu notlara göre, İngiliz görüşü şundan ibaretti :

«i. Almanya ile İngiltere arasında, iyi bir anlayış arzusunun ciddi olarak temin edilmesi. Bu hususta başka türlü düşünen hiç bir kabine üyesi yoktur. ii. İngiltere, Polonya'ya karşı taahhütlerini yerine getirmeye mecburdur. iii. Alman - Polonya ayrıcalıkları barış yoluyla çözülmelidir.» (41)

Dahlerus'a göre ise, kendisine emanet edilen gayrı resmi İngiliz cevabı daha genişti.

«Elbetteki 6 ncı maddedeki, İngiliz İmparatorluğuna garanti verilmesi teklifi reddedildi. Aynı şekilde Almanya seferber durumda kaldığı sürece, sömürgeler üzerinde herhangi bir tartışmaya girmek istemiyorlardı. Polonya sınırlarına gelince, bu sınırların, beş devlet tarafından garanti edilmesini istiyorlardı. Koridor Sorununun da hemen Polonya ile görüşülme-

sini teklif ediyorlardı. (Hitler'in teklifindeki) birinci maddeye gelince, İngiltere de bir prensip anlaşmasına varmak istiyordu.» (42)

Dahlerus, Pazar günü akşamı Berlin'e uçtu ve gece yarısından az önce Goering'i buldu. Feld-Mareşal İngiliz cevabını "çok elverişli" gördü. Gece yarısı Hitler'i gördükten sonra, gece saat 1'de Dahlerus'u otelinde telefonla aradı ve Hitler'in "Pazartesi günü akşamı Henderson'un getireceği resmî cevap da aynı şekilde olmak kaydıyla" İngiliz görüşünü kabul ettiğini bildirdi.

Goering memnundu; Dahlerus ise uçuyordu. İsveçli, geceleyin saat ikide, bu iyi haberi vermek üzere, İngiltere elçiliği danışmanı Sir George Ogilvie Forbes'i yatağından kaldırdı. Niyeti yalnız bu haberi vermek değil, aynı zamanda resmî cevapta ne yazacaklarını İngiliz hükümetine bildirmekti —artık Dahlerus kendisini bu durumda görüyordu— Henderson'un 28 Ağustos Pazartesi günü getireceği notada, İngiltere'nin, Polonya'yı Almanya ile doğrudan doğruya ve hemen görüşmeye razı edeceği üzerine bir söz olmalı, diyordu Dahlerus.

«(Forbes'in sonradan 28 Ağustosta verdiği rapora göre) Dahlerus, Goering'in bürosundan hemen telefon etti ve şu noktaları önemli saydığını belirtti.

1. İngiliz cevabında, Roosevelt'in planına hiçbir şekilde değinilmemelidir. (*)

2. Hitler, Polonyalıların görüşmelere yanaşacağından şüphelidir. Bunun için cevapta, Almanya ile hemen teması kurarak görüşmelere girişmelerini, İngiltere'nin Polonyalılara şiddetle tavsiye edeceği açıkça belirtilmelidir.» (43) (**)

Şimdi artık başarısından emin olan İsveçli, bütün gün Forbes'e tâlimat üzerine tâlimat yağdırmakla —o da görevi gereği bu tâlimatı Londra'ya bildirmekle— kalmadı, kendisi de doğ-

(*) Başkan Roosevelt'in, Hitler'den, Almanya ile Polonya arasında doğrudan doğruya görüşmeler yapılmasını isteyen 24 ve 25 Ağustos tarihli mesajları olabilir.

(**) Şurasını bütün iyi niyetimizle belirtmek isteriz ki Dahlerus, bir

rudan doğruya İngiliz Dış İşleri Bakanlığına telefon ederek, Halifax'a bildirilmek üzere yeni tavsiyelerde bulundu.

Dünya tarihinin bu kritik zamanında, bizim amatör İsveçli diplomat, Berlin ile Londra arasında gerçekten ana mili gibi bir şey olmuştu. Gerek Berlin'deki elçiliğin gönderdiği raporlardan ve gerekse İsveçlinin İngiliz Dış İşleri Bakanlığına yaptığı tavsiyelerden haberi olan Halifax, 28 Ağustos günü öğleden sonra saat 2'de, Varşova'daki İngiliz elçisi Sir Howard Kennard'a telgraf çekti ve derhal Dış İşleri Bakanı Beck'i görmesi, Beck'ten, "Polonya'nın Almanya ile hemen görüşmeye hazır olduğunu" Hitler'e bildirmesi için İngiliz hükümetine yetki vermesini istemesi hususunda Elçiye tâlimat verdi. İngiliz Dış İşleri Bakanı çok acele ediyordu. Henderson'un aynı gün Berlin'e götüreceği resmî cevaba yetkiyi de katmak istiyordu. Varşova'daki elçisinden, Beck'in vereceği cevabı hemen telefonla bildirmesini istedi. Beck istenilen yetkiyi akşamüstüne doğru verdi ve bu yetki İngiliz notasına alelacele eklendi. (44)

Henderson, 28 Ağustos günü akşamı notayı alarak Berlin'e döndü. Başbakanlığın kapısında, silâhlı ve trampetli bir S.S. Kıtası tarafından karşılanan Henderson (resmî diplomatik formalitelere sonuna kadar riayet ediliyordu) hemen Hitler'in yanına alındı. Henderson, geceleyin 10.30'da notanın Almanca çevirisini böylece Hitler'e sunmuş oldu. Şansölye hemen notayı okudu.

İngiliz hükümeti "önce" Almanya ile Polonya arasındaki görüş ayrılıklarının giderilmesi gerektiği konusunda kendisi ile

çok mesajlarından anlaşıldığı gibi, çok Alman taraftarı bir adam değildi. Aynı Pazartesi günü, Oranienburg'daki Alman Hava Kuvvetleri komutanlığında, Goering ile iki saat konuştuktan sonra telefonla Forbes'i aramış ve kendisine "30 - 31 Ağustos, yâni Çarşambayı Perşembeye bağlayan gece, Alman Ordusunun, Polonya'ya hücum için gereken son mevzilerine geçeceğini" bildirmişti. Forbes de bu gizli haberi hemen Londra'ya ulaştırmıştı.

"tamamiyle aynı fikirde" idi. "Bununla birlikte her şeyin uzlaşmanın niteliğine ve uzlaşmaya varılması için kullanılacak yöntemlere bağlı" olduğu da notaya eklenmişti. Notada, Şansölyenin bu noktaya "hiç temas etmediği" ileri sürülüyordu. Hitler'in, İngiliz İmparatorluğuna garanti vermesi teklifi kibarca reddedilmişti. İngiliz hükümeti "garanti vermiş olduğu bir devletin bağımsızlığını tehlikeye sokacak bir anlaşmaya, İngiltereye teklif edilen herhangi bir yarar karşılığı olarak razı" olamazdı.

Söz demek namus demekti. Verilen garanti yerine getirilecekti, ama İngiliz hükümetinin Polonya'ya karşı gösterdiği "titizlikten", İngiltere'nin Şansölye ile eşit bir uzlaşmaya varmayı istemediği anlamı çıkarılmamalıydı.

«Bundan sonraki adım, Polonya ile Almanya arasında, Polonya'nın çıkarlarına halel getirilmemesi, uluslararası bir garanti konusunda anlaşmaya varılması temeli üzerinde doğrudan doğruya görüşmelere başlamak olacaktır.

(İngiliz hükümeti) Polonya hükümetinden bu temel üzerinde görüşmelere hazır olduğuna dair teminat almıştır ve Majeste Hükümeti, Alman Hükümetinin de bu hususa razı olmak istediğini ummaktadır.

...Almanya ile Polonya arasında varılacak... âdil bir uzlaşma... dünya barışının yolunu açabilir. Bu konuda başarısızlığa uğrandığı takdirde, Almanya ile Büyük Britanya arasında görüş birliğine varılması umutları ortadan kalkmış olacak, iki ülke çatışma durumuna geçecek ve bütün dünya bir savaşa sürüklenecektir. Böyle bir sonuç dünyada bir eşi daha görülmemiş büyük bir felâket olacaktır.» (45)

Hitler yazıyı okuyup bitirdikten sonra Henderson, Chamberlain ve Halifax'la yaptığı görüşmeler sırasında aldığını söylediği notlardan yararlanarak Führer'e, notanın ayrıntılarını açıklamaya başladı. Henderson'un sonradan söylediğine göre, Hitler'le o zamana kadar yaptığı görüşmeler içinde, kendisinin en fazla konuştuğu bu görüşme oldu. Sözleri şu noktada toplanıyordu : İngiltere, Almanya'nın dostluğunu istiyordu, barış istiyordu; ama Hitler Polonya'ya hücum edecek olursa savaşacaktı. Bu sırada sesini çıkarmamaya çalışan Führer, bu sözlere yine, Polonyalıların yaptıkları cinayetleri anlatmakla cevap verdi ve Polonya ile barışçı bir çözüme varabilmek için ne kadar "kibarca" teklifler ileri sürdüğünü, ama bir daha bunu tekrarlamıyacağını söyledi. Bugün için "Danzig ile bütün Koridorun iadesinden ve aynı zamanda savaş sonunda yapılan bir plebisitte, halkının yüzde doksanı Almanya'ya oy vermiş olan Silezya'daki durumun düzeltilmesinden başka hiç bir şey kendisini memnun edemezdi." Bu söz de yalandı, az sonra söylediği, 1918'den sonra Koridor'dan bir milyon Almanın sürgün edildiği sözü de yalandı. 1910 yılında yapılmış olan bir Alman sayımına göre, bu bölgede yalnızca 385,000 Alman vardı, ama o sırada Nazi diktatörü, herkesin yalanlarını yutacağını sanıyordu. İngiliz elçisi, Berlin'deki başarısız elçilik görevi sırasında, Hitler'in yalanlarını bir daha ve son olarak yutuyordu, çünkü *Final Report*'unda şöyle diyor : "Hitler bu sefer de dostça ve makûl davrandı ve kendisine getirdiğim cevaptan ötürü pek memnun olmamış gibi görünmedi."

Henderson, geceleyin saat 2.35'de Londra'ya çektiği uzun telgrafta, Hitler'le yaptığı görüşmeyi anlatırken "sonunda kendisine dosdoğru iki soru sordum," diyor. (46)

«Polonyalılarla doğrudan doğruya görüşmek istiyor muydu ve halkın mübadelesi sorununu konuşmaya hazır mıydı? İkinci soruya olumlu cevap verdi (Ama aynı zamanda sınırların düzeltilmesini düşündüğünden şüphem yoktu).»

Birinci noktaya gelince, önce İngiliz notasının tümünü "dikkatle incelemesi" gerekiyordu. Henderson, gönderdiği raporda, bu konuya gelince Şansölyenin, Ribbentrop'a dönerek şunu söylediğini bildiriyor : "Goering'i çağıralım da konuşalım." Hitler, İngiliz yazısına ertesi gün, yâni 29 Ağustos Salı günü yazılı bir cevap vereceğini bildirdi.

Henderson, Halifax'a verdiği raporda ayrıca şunu da be-

lirtiyordu : "Her iki taraf da, iyice direndiği halde görüşme oldukça dost bir hava içinde geçti." Henderson, geçmişteki tecrübelerine rağmen, Hitler'in neden böyle dost bir hava yarattığını belki de anlıyamamıştı. Hitler o hafta sonu tatilinde, Polonya'ya karşı hücuma geçmek kararından hâlâ vazgeçmiş değildi; İngiliz hükümetinin ve Henderson'un bütün söyledik'erine rağmen, İngiltere'yi hâlâ savaş dışında tutabileceğini umuyordu.

Dalkavuk ve cahil Ribbentrop'un etkisinde kalan Hitler'in, İngiltere'nin, sözünde duracağını söylediği halde, yine de cayacağına inandığı anlaşılıyor.

Ertesi gün Henderson uzun raporuna bir not daha ekledi :

«Hitler, blöf yapmadığını ve blöf yaptığını sananların büyük bir hataya düşeceklerini tekrar tekrar söyledi. Ben de kendisine bunu çok iyi bildiğimi ve bizim de blöf yapmadığımız cevabını verdim. Herr Hitler de bunu çok iyi bildiğini söyledi.» (47)

Söyledi ama anladı mı ya? Ağustosun 29'unda verdiği cevapta, İngiliz hükümetine yaptığı numaraya bakılacak olursa, Hitler yine bildiğini okuyacağını sanıyordu.

İngiliz cevabı ve Hitler'in bu cevaba karşı gösterdiği ilk tepki, Berlin'de, özellikle Goering'in çevresinde büyük bir iyimserlik yarattı. Dahlerus, zamanının büyük birkısmını bu çevrede geçiriyordu. 29 Ağustos gecesi saat 1.30'da, İsveçliyi, Feld-Mareşalin yaverlerinden biri başbakanlıktan aradı. Henderson ayrıldıktan sonra Hitler, Ribbentrop ve Goering Başbakanlıkta başbaşa vermişler, İngiliz notasını düşünmüşlerdi. Dahlerus'un Alman dostu, telefonla kendisine İngiliz cevabını "çok doyurucu bulduklarını, savaş tehlikesine geçmiş gözüyle bakılabileceğini" bildiriyordu.

Dahlerus, bu iyi haberi uluslararası telefonla, erkenden İngiliz Dış İşleri Bakanlığına ulaştırdı ve "Hitler ile Goering'in, artık kesin bir barışçı uzlaşma imkânı bulunduğuna inandıklarını" bildirdi. Dahlerus, sabahleyin saat 10.50'de Goering'i gördü. Goering, kendisini büyük bir coşkunluk içinde karşıladı. Ellerini avuçlarının içine aldı ve sevinçle bağırdı : "Barış olacak! Barış garanti artık!" Bu mutlu teminatı alan İsveçli, soluğu İngiliz elçiliğinde aldı. O güne kadar şahsen hiç karşılaşmadığı Henderson'a, bu sevinçli haberi vermek istiyordu. Elçinin bu karşılaşmayı anlatan raporuna göre, Dahlerus Almanların çok iyimser olduklarını bildirdi. "Esas bakımından" İngiliz cevabıyla "mutabık" tılar. Dahlerus, Hitler'in "yalnızca" Danzig ile Koridoru, hem de bütün Koridor'u değil, Danzig'e giden tren yolu boyundaki küçük bir parçayı istediğini söyledi. Dahlerus'un söylediklerine bakılırsa Führer, "çok mâkul" davranmaya artık karar vermişti. "Polonyalılarla bir yerde buluşmak için elinden gelen çabayı harcayacaktı." (48)

Sonunda gerçeği bir parça anlamaya başlayan Sir Neville Henderson, bütün bunlara pek inanmadı. Kendisinin anlattığına göre, Hitler'in bir tek sözüne bile inanılamıyacağını ve elçiyi "yüzlerce kere" atlatmış olan dostu Goering'in de aynı mal olduğunu ziyaretçisine söyledi. Henderson'un görüşüne göre Hitler, namussuzca ve haince bir oyun oynuyordu.

Ama o sırada olayların tam göbeğinde bulunan İsveçli, bir türlü inanamıyordu buna. Henderson'dan da sonra gelecektir İsveçli'nin aklı başına. Dahlerus, elçinin nedeni anlaşılamayan kötümserliğinin, kendi çabalarını tehlikeye düşürmemesi için, akşam saat 7.10'da yeniden Dış İşleri Bakanlığına telefon etti ve "Almanların vereceği cevaptan bir zorluk çıkmayacağının" Halifax'a bildirilmesini söyledi. Polonyalılara "doğru dürüst davranmalarının" söylenmesini, İngiliz hükümetine tenbih etmeyi de unutmadı. (49)

Henderson, 29 Ağustos günü akşamüstü saat 7.15'de, Almanya'nın resmî cevabını Führer'den almak üzere, beş dakika kadar bir gecikmeyle Başbakanlık binasına geldi. Goering

ile İsveçli dostunun ne kadar boş yere umutlandıkları az sonra anlaşıldı. Elçinin bu görüşmeden hemen sonra Halifax'a gönderdiği rapora göre, görüşme "fırtınalı bir hava içinde geçmiş ve Herr Hitler, bir gün önce olduğundan çok daha az mâkul davranmış" tı.

Resmî ve yazılı Alman notasında da, Almanya'nın İngiltere ile dost geçinmek istediği tekrarlanıyordu. Ancak bu dostluğunun "Almanya'nın kendi hayati çıkarlarından vazgeçmesi bahasına alınamıyacağı" belirtilmekteydi. "Polonya'nın kötü davranışları, kışkırtmaları ve yaptığı barbarca işler yüzünden göklere kadar yükselen feryatlar" üzerine, bilinen uzunca bir girişten sonra Hitler, isteklerini ilk defa resmen ve yazılı olarak ortaya atıyordu : Danzig ve Koridor geri verilecek; Polonya'daki Almanların çıkarları korunacak. Bugünkü durumu "ortadan kaldırmak için" diyordu, artık değil haftalar, günler, belki de saatler bile kalmamıştır.

Yazı şöyle devam ediyordu : Almanya, Polonya ile doğrudan doğruya bir uzlaşmaya varılması yolundaki İngiliz görüşüne katılmamaktadır. Bununla birlikte, Almanya "sırf" İngiliz hükümetini memnun etmek ve İngiliz - Alman dostluğunun çıkarlarını korumak için "İngiliz teklifini kabul ederek, Polonya ile doğrudan doğruya görüşmelere girişmeye" hazırdı. "Polonya'da yeni bir toprak ayarlaması" yapılması halinde Alman hükümeti, Sovyetler Birliğinin muvafakatini almadan garanti veremezdi (İngiliz hükümeti, Nazi - Sovyet Paktının, Polonya'nın bölünmesine ilişkin gizli protokolü elbette bilmiyordu). Notada "Alman hükümetinin, bu teklifleri yaparken, Polonya'nın hayati çıkarlarına dokunmak ya da bağımsız bir Polonya devletinin varlığından şüphe etmek gibi bir niyetinin hiçbir zaman" bulunmadığı da söyleniyordu.

Ve tuzak sonuna doğru çıkıyordu ortaya :

«Bu bakımdan Alman hükümeti, İngiliz hükümetinin, Berlin'e tam yetki sahibi bir Polonya heyetinin gönderilmesi konusundaki teklifini kabul eder. Bu heyet 30 Ağustos 1939 Çarşamba günü Berlin'e varmış olmalıdır.

Alman hükümeti, bu heyetin kabul edeceği çözüm şekline ilişkin teklifleri hemen hazırlayacak ve eğer mümkün olursa, bu teklifleri Polonyalı temsilcilerin varışlarından önce İngiliz hükümetine sunacaktır.» (50)

Henderson notayı okurken, Hitlerle Ribbentrop hiç seslerini çıkarmadan kendisine bakıyorlardı. Yazının, Almanların ertesi gün tam yetkili bir Polonya heyetinin gelmesini beklediklerini bildiren yerine gelince, Henderson "bu ültimatom gibi bir şey" dedi. Ama Hitler'le Ribbentrop bu yorumu hemen reddettiler. Niyetlerinin "tepeden tırnağa kadar silahlanmış iki ordunun karşı karşıya bulunduğu bir sırada, zamanın önemini belirtmek" olduğunu söylediler.

Herhalde Hitler'in, Schuschnigg ile Haça'yı nasıl kabul ettiğini hatırlayan elçi, kendi anlattığına göre, Polonya olağanüstü heyeti gelecek olursa "iyi mi" karşılanacağını ve görüşmelerin "tamamiyle eşit bir hava içinde mi geçeceğini" sordu.

Hitler, "Elbette," cevabını verdi.

Bundan sonra, Hitler'in bir yerde, Henderson'un deyimiyle, "durup dururken Polonya'da öldürülen Almanlara hiç aldırış etmediğini" elçiye söylemesi üzerinde, hava birdenbire elektriklendi. Kendi anlattığına göre, Henderson buna "sert bir cevap" verdi. (*)

"O gece Alman Başbakanlık binasından, çok kara duygularla ayrıldım." diyor Henderson, sonradan yazdığı hatıralarında, ama o sırada Londra'ya gönderdiği raporda bundan hiç söz yok. Hitler, kendisine şunları söylemiştir. "Askerlerim bana soruyorlar 'Evet mi, hayır mı?' Zaten bir hafta kaybettiler.

(*) Henderson, ertesi gün Halifax'a çektiği telgrafta şöyle diyordu : "Hitler'in yüzüne karşı bağırmaya başladım... Sonra avazım çıktığı kadar bağırdım." (51). Birinci İngiliz belgesinde bu sinirli havadan söz edilmemektedir.

bir hafta daha kaybedemezler, yoksa düşmanlarının arasına bir de yağmur'u katmaları gerekir."

Bununla birlikte, ertesi gün Hitler'in tuzağı harekete geçip de dalaveresi ortaya çıkıncaya kadar elçinin bu tuzağın farkına varmamış olduğu, kendisinin gerek o gün gönderdiği raporlardan ve gerekse yazdığı kitaptan anlaşılmaktadır. Diktatörün bir oyun oynamak istediği, verdiği notanın metninden çok iyi anlaşılıyordu. 29 Ağustos günü akşamı, tam yetkili bir heyetin görüşmelere başlamak üzere Berlin'e gelmesini istemişti. Bu heyete de, Avusturya Başbakanı ile Çekoslovakya Cumhurbaşkanına oynadığı oyunu oynamak istediği belliydi. Polonya'nın da aynı duruma düştüğünü sanıyordu. Eğer Polonya, hemen Berlin'e heyet göndermiyecek olursa —ki göndermiyeceği kesindi— ya da görüşmek üzere gelenler, Hitler'in şartlarını kabul etmiyecek olurlarsa o zaman Polonya "barışçı bir uzlaşmayı" reddetmekle suçlandırılacak ve İngiltere ile Fransa da belki yardımına koşmaktan vazgeçeceklerdi. Çok ilkel bir plândı bu, ama basit ve açıktı. (*)

Ama Henderson, 29 Ağustos günü gecesi bunun farkına varamadı. Hitler'le yaptığı görüşme ile ilgili olarak Londra'ya göndereceği raporu hazırladığı sırada, bir yandan da Polonya elçisini İngiliz elçiliğine çağırdı. Alman notasını ve Hitler'le yaptığı görüşmeyi kendisine uzun uzun anlattı; ifadesine göre, "Polonya elçisine hemen harekete geçilmesi zorunluluğunu belirttim. Polonya'nın kendi çıkarları bakımından, teklif edilen görüşmelerde Polonya'yı temsil edecek birinin, bir an önce tâyin edilmesi için hükümetini zorlamasını kendisinden rica ettim." (52)

(*) General Halder, Hitler'in oyununu, 29 Ağustos tarihli günce yazısında kısaca şöyle anlatıyor : "Führer İngilizlerle Fransızların ve Polonyalıların aralarını açacağını umuyor. Strateji . bir demagojik ve demokratik istekler barajı açmak... Polonyalılar 30 Ağustosta Berlin'e gelecekler. 31 Ağustosta görüşmeler kesilecek; 1 Eylülde zora başvurmaya başlıyacağız."

Londra'daki Dış İşleri Bakanlığında ise herkes sâkindi. 29 Ağustos gece saat 2'de Halifax Alman cevabını ve Henderson'un Hitler'le yaptığı görüşme üzerine verdiği raporu inceledikten sonra, elçiye çektiği telgrafta, Alman notasının dikkatle incelendiğini, "bugün Berlin'de bir Polonya temsilcisi bulundurmamızı düşünmenin akıllı bir davranış olmadığını, ve Alman hükümetinin bunu ummaması gerektiğini" bildirdi (53). Diplomatlarla İngiliz Dış İşleri memurları, geceyi gündüze katarak harıl harıl çalıştılar ve Henderson, Halifax'ın hazırladığı bu mesajı sabahleyin saat 4.30'da *Wilhelmstrasse*'ye sundu.

Henderson o gün, yâni 30 Ağustos günü, Londra'dan gelen dört mesajı daha Alman Başbakanlığına verdi. Bunlardan birini Chamberlain şahsen, Hitler'e göndermişti. İngiliz Başbakanı bu mesajında, Alman cevabının "büyük bir ivedilikle" incelendiğini, ve notanın tümüne akşama doğru cevap verileceğini Hitler'e bildiriyordu. Bu arada İngiliz Başbakanı, Polonya hükümetinden olduğu gibi, Alman hükümetinden de sınır çatışmalarından kaçınılmasını istiyordu. Başkaca, "İngiliz - Alman görüşlerinde bir anlaşmaya varılması için yapılan görüş teatilerini iyi" karşılıyordu (54). İkinci mesaj da Halifax'dan geliyor, aşağı yukarı aynı havayı taşıyordu; Dış İşleri Sekreterinden gelen üçüncü mesajda ise Polonya'daki Alman sabotajları üzerine verilen raporlardan söz ediliyor ve Almanlardan, bu gibi hareketlerden kaçınılması isteniyordu. Halifax'ın, akşamüstü saat 6.50'de çekilen dördüncü mesajı ise, gerek İngiliz Dış İşleri Bakanlığının ve gerekse Berlin'deki İngiliz elçisinin, sert bir tutum almaya başladığını gösteriyordu.

Henderson, o gün sabahleyin durumu bir daha görüştükten sonra, Londra'ya şöyle bir telgraf çekmişti :

«Bir yandan, yalnızca barışın sürdürülmesi için, Polonyalıların kendilerini feda etmeye hazır olduklarını dünyaya göstermek üzere bile olsa, Hitler'le doğrudan doğruya ilişki kurmak amacıyla yapılan bu son te-

şebbüsü, Polonya hükümetinin kabul etmesini hâlâ tavsiye etmekle birlikte, Almanların cevabından da yalnızca şu sonucun çıkarılabileceği kanısındayım : Hitler, elinden gelirse, yumuşak barışçı yollarla, ama elinden gelmezse kuvvete baş vurarak, amacına varmaya kararlıdır.» (55)

O sırada Henderson bile, artık yeni bir Münih istemiyordu. Polonyalılar ise kendileri için böyle bir teşebbüse girişmeyi akıllarından bile geçirmiyorlardı. O gün, 30 Ağustosta, Varşova'daki İngiliz elçisi, sabah saat 10'da Halifax'a çektiği telgrafta, "Polonya hükümetini, Hitler'in teklif ettiği temel üzerinde bir görüşme yapmak üzere, Bay Beck'i ya da başka bir temsilciyi, hemen Berlin'e göndermeye kandırmaya imkân" bulunmadığını bildirmişti. "Polonyalılar, özellikle, Çekoslovakya, Litvanya ve Avusturya örneklerini gördükten sonra böyle bir kötü duruma düşmektense, ergeç dövüşerek yok olmayı tercih edeceklerdir." Elçi, eğer görüşmeler "eşit durumda olanlar" arasında yapılacaksa bu görüşmelerin tarafsız bir ülkede yapılması gerektiğini söylüyordu. (56)

Halifax'ın gittikçe sertleşen tutumu, Berlin ve Varşova'daki elçilerinden gelen bilgilerle daha da güçlendi ve Henderson'a çektiği telgrafta, İngiliz hükümetinin, Hitler'in isteğine uyarak, Berlin'e tam yetkili bir temsilci göndermelerini Polonyalılardan isteyemiyeceğini" bildirdi. Dış İşleri Bakanı bunu "büsbütün akılsızca bir tutum" sayıyordu.

«(Halifax mesajına şu sözleri de eklemişti) teklifler hazır olduğuna göre, normal yolu izleyerek Polonya elçisini çağırmalarını, Varşova'ya gönderilmek üzere teklifleri kendisine vermelerini, görüşmelere başlamak üzere kendilerini davet etmelerini, Alman hükümetine tavsiye edemez misiniz?» (57)

Hitler'in son notasına İngiltere'nin verdiği cevap, 30 - 31 Ağustos gece yarısı Henderson tarafından Ribbentrop'a sunuldu. Görüşme çok dramatik bir hava içinde geçti. Sahnenin tek tanığı Dr. Schmidt, sonradan gördüklerini anlatırken şöyle der: "Yirmi üç yıllık tercümanlık hayatımda gördüğüm en sert görüşme bu olmuştur." (58)

Elçi, görüşmeden hemen sonra Halifax'a çektiği telgrafta "size şunu söylemeliyim ki, tatsız bir görüşme sırasında Ribbentrop'un takındığı bütün tavır, Hitler'i çok kötü bir şekilde taklit etmekten ibaretti." Henderson, üç hafta sonra verdiği *Final Report*'da, Alman Dış İşleri Bakanının "her maddeyi sırasıyla ayrı ayrı anlattıkça gitgide daha düşmanca bir tavır takındığını" hatırlıyordu. "Büyük bir heyecanla sandalyasında sıçrayıp duruyor, daha başka söyliyecek bir şeyin olup olmadığını soruyordu. Ben de 'var' diyordum." Schmidt'in anlattığına göre, Henderson da sandalyasında sıçrıyordu. Yine bu tek tanığın anlattığına göre, bir ara her ikisi de sandalyalarından fırladılar ve birbirlerine öyle baktılar ki, Alman tercüman neredeyse kapışacaklarını sandı.

Ama tarih bakımından önemli olan, Alman Dış İşleri Bakanı ile İngiliz elçisinin, 30 - 31 Ağustos gece yarısı, Berlin'de yaptıkları bu görüşmenin çok garip bir şekilde geçmiş olması değildir. Önemli olan, bu fırtınalı görüşme sırasında, Nazi Almanyasının tutumu ile Henderson'un yetişmesi bakımından, Hitler'i son bir hileye daha başvurmak zorunda bırakan bir gelişmenin olmasıydı. Ama vakit çok geçti ve yapılacak başka bir numara da kalmamıştı artık.

Ribbentrop, İngiliz cevabına şöyle bir göz attı; Henderson'un açıklama teşebbüslerini dinlemedi bile (*). Henderson,

(*) İngiliz notasının uzlaşıcı gibi görünen havasının ardında sert bir tutum seziliyordu. Notada İngiliz hükümetince, ilişkilerin düzeltilmesi konusunda Almanya'nın gösterdiği isteğin "paylaşıldığı" ancak "böyle bir düzelmeyi gerçekleştirmek için öteki dostların çıkarlarının fedâ edilemiyeceği" bildiriliyordu. İngiltere hükümeti "Almanya'nın kendi hayati çıkarlarını fedâ edemiyeceğini" çok iyi anlıyordu, ama "Polonya hükümeti de aynı durumdaydı". Hitler'in ortaya attığı şartlar bakımından "açık bir sakınca" ileri sürmesi gerekiyordu ve Berlin ile Varşova arasında doğrudan doğruya görüşmelere girişmeyi teşvik etmekle birlikte "hemen bugün böyle bir temasın kurulmasını" pratik bulmuyordu. (Notanın metni, **British Blue Book**, s. 142 - 143 dedir.)

Hitler'in, son notasında, İngilizlere vaad ettiği Polonya uzlaşması ile ilgili Alman tekliflerinden söz etmeye cesaret edince Ribbentrop kızarak, gece yarısına kadar Polonya temsilcisi gelmediğine göre artık vaktin çok geç olduğu cevabını verdi. Bununla birlikte Almanlar teklifleri hazırlamışlardı. Ribbentrop bu teklifleri okumaya başladı.

Almanca olarak "hızlı hızlı, daha çok, beni azamî şekilde kızdıracak bir tavırla kelimeleri yutarcasına" okudu diyor Henderson verdiği raporda.

«On altı maddenin ancak altı ya da yedi maddesini anlayabildim, ama metni dikkatle incelemeden bunların bile doğruluğunu garanti etmek mümkün değildi. Okuma bittikten sonra metni görmek istedim. Ribbentrop kesinlikle reddetti, belgeyi kızarak masanın üstüne fırlattı ve Polonyalı temsilcinin gece yarısına kadar gelmediğine göre günün artık geçmiş olduğunu söyledi. (*)

Gün geçmiş olabilirdi, çünkü Almanların da istediği buydu. Ama Almanlar için önemli olan, bu "tekliflerin" zaten ciddiye alınmak ya da incelenmek üzere hazırlanmamış olmasıydı. Aslında bu teklifler birer numaraydı. Hitler'in, ileri sürdüğü istekler üzerinde, son dakikada Polonya ile makûl bir uzlaşma yolu bulmaya teşebbüs ettiğini Alman halkına ve olabilirse,

(*) Bu kitabın yazarına göre, Nuremberg mahkemesindeki başlıca sanıkların en zavallısı olan —ve en kötü savunuyu yapan— Ribbentrop, duruşması sırasında, Hitler'in on altı maddeyi kendisine "şahsen dikte" ettirdiğini ve "bu teklifleri vermekten beni açıkça alıkoyduğunu" söyledi. Neden alıkoyduğunu söylemediği gibi, sorgusu sırasında kendisine böyle bir şey de sorulmadı. Ribbentrop yalnızca şunları söyledi. "Hitler, uygun gördüğüm takdirde, bu maddelerin yalnızca özetini İngiliz elçisine açıklayabileceğimi söyledi. Ben bundan da ileri gittim : bütün teklifleri baştan aşağı okudum." (59). Dr. Schmidt, Ribbentrop'un, teklif metnini Henderson'un anlayamıyacağı kadar hızlı okuduğu iddiasını inkâr ediyor. Dış İşleri Bakanının "bile bile hızlı" okumadığını söylüyor. Schmidt'in iddiasına göre, Henderson "Almancayı çok iyi" bilmiyordu ve bu gibi önemli görüşmelerde, kendi ana dilini kullansaydı daha etkili olurdu. Ribbentrop'un İngilizcesi ise çok iyi idi, ama bu gibi görüşmelerde İngilizce konuşmak istemezdi. (60)

dünyaya göstermek üzere hazırlanmış birer yutturmacaydı. Zavallı Führer nelere katlanmamıştı. Dr. Schmidt bir ara, Hitler'in şöyle söylediğini işitir : "Özellikle Alman halkına, barışı korumak için elimden gelen her şeyi yaptığımı gösterecek bir bahane gerekti bana. Danzig ve Koridor sorunları üzerinde bir anlaşmaya varmak için, neden bu kadar yumuşak bir teklif hazırladığımı açıklar bu." (*)

Son günlerde ileri sürdüğü tekliflere bakılacak olursa, gerçekten de çok yumuşak *tekliflerdi bunlar*. Hitler yalnızca, Danzig'in Almanya'ya geri verilmesini istiyordu. Koridor'un geleceği bir plebisitle kararlaştırılacak ve bu da ancak on iki aylık bir dönemden sonra, sinirler yatıştığı zaman yapılacaktı. Polonya, Gidinya limanını elinden çıkarmıyacaktı. Koridor kimin olursa, karşıdaki tarafa, kara ve demiryollarında ülke-dışı (extraterritorial) geçme hakkı tanınacaktı, bu teklif ilkbaharda yaptığı "teklifin" yeniden gözden geçirilmiş şekliydi. Halk karşılıklı olarak değiştirilecek, her iki ülke, karşıdaki ülkenin kendi halkına tanıdığı hakları, kendi ülkesinde bulunan öteki halka da tanıyacaktı.

Bu teklifler ciddi bir şekilde ileri sürülseydi, hiç olmazsa Almanya ile Polonya arasındaki görüşmelerin temeli olabilir ve dünya da aynı kuşak içinde ikinci büyük bir savaştan kurtulabilirdi, diye düşünenler bulunacaktır. Teklifler, Ağustosun 31'inci günü gece saat 9'da, yâni Hitler'in, Polonya'ya taarruz için son emri vermesinden tam sekiz buçuk saat sonra, Alman

(*) On altı maddelik teklifin metni, 30 Ağustos günü sabah saat 9.15'de, yâni tekliflerin Henderson'a "hızlı hızlı okunmasından" dört saat sonra, Londra'daki Alman maslahatgüzârına telgrafla bildirildi. Londra'daki Alman temsilcisinden bu "tekliflerin tamamiyle gizli tutulması ve yeni bir tâlimat gelmedikçe kimseye bunlardan söz edilmemesi" bildirildi (61). Hitler'in, bir gün önce verdiği notada, bu teklifleri, Polonyalı temsilcinin gelmesinden önce İngiliz hükümetine sunmayı vaad ettiği unutulmamalıdır.

halkına bildirildi ve Berlin'deki durumdan anladığıma göre de Alman halkı bu numarayı bal gibi yuttu. Nitekim bu kitabın yazarı da, teklifleri radyodan dinlediği zaman bu güzel tekliflerin etkisinde kalarak rahatça aldandı ve bu fikrini de barışın son gecesi Amerikaya yaptığı yayında söyledi.

Henderson, sonradan anlattığına göre, 30 - 31 Ağustos gecesi, "son barış umudunun da yitirilmiş" olduğuna inanarak İngiliz elçiliğine döndü. Ama hâlâ da bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Gece saat 2'de Polonya elçisini yatağından kaldırdı; hemen elçiliğe gelmesini istedi. Ribbentrop'la yaptığı görüşmeyi "objektif ve ılımlı olmaya dikkat ederek" anlattı. Alman teklifindeki iki noktanın, Danzig'in ayrılması ve Koridor'da plebisit yapılması olduğunu bildirdi. Anlayabildiği kadar, bütün bunların pek "gayrı makûl sayılamayacağını" söyledi ve Lipski'ye, Feld-Mareşal Smigly-Rydz ile Feld-Mareşal Goering arasında hemen bir görüşme yapılmasını tavsiye etmesini teklif etti. Henderson "Herr von Ribbentrop'un yöneteceği bir görüşmenin başarıyla sonuçlanacağını ummadığımı da sözlerime ekledim," diyor sonradan. (*) (62)

Bu arada bizim yorulmaz Dahlerus cenapları da elini kolunu bağlamış oturmuyordu. 29 Ağustos gece saat 10'da Goering, kendisini evine çağırtmış ve az önce Hitler, Ribbentrop ve Henderson arasında geçen "tatsız olayları" kendisine anlatmıştı. Şişko Feld-Mareşal sinirliydi. İsveçli dostunun karşısında, Polonyalılarla İngilizlere verdi veriştirdi. Sonra biraz yatışır

(*) Sabah saat 5.15 (31 Ağustos) de, Halifax tarafından alınan bir raporunda, Henderson, Lipski'ye Ribbentrop'u telefonla aramasını ve kendisinden Polonya hükümetine bildirilmek üzere Alman tekliflerini istemesini "çok kuvvetli bir dille" söylemişti. Lipski, önce Varşova ile görüşmesi gerektiği cevabını vermişti. Henderson ayrıca şunu eklemişti raporuna : "Polonya elçisi hemen hükümetine telefon edeceğini vaat etti, ama hükümetinden aldığı tâlimata uyarak o kadar gevşek ve o kadar isteksiz davranıyordu ki teşebbüsün çok etkili olacağından emin değildim." (63)

gibi oldu. Führer'in, Polonyalılar için "cömertçe" *(grosszuegig)* bir teklif hazırladığını, bu teklifte kesenkes bir istek olarak yalnızca Danzig'in geri verilmesinden başka bir şey bulunmadığını, Koridor'un geleceğini ise "uluslararası bir denetim" altında yapılacak bir plebisite kibarca bıraktığını, konuğuna anlattı. Dahlerus, plebisit yapılacak bölgenin büyüklüğünü hiç heyecanlanmadan sorunca, Goering eski bir atlastan bir sayfa kopardı, "Polonya" ve "Almanya" bölümlerini renkli kalemle boyadı. Haritaya göre Almanlar, Birinci Dünya Savaşından önce ellerinde bulundurdukları Prusya Polonyasını geri almakla yetinmiyorlardı. 1914 sınırının altmış mil doğusuna düşen Lodz adındaki sanayi şehrini de Almanya'ya katıyorlardı. İsveçli aracı, Nazi Almanyasında bu kadar önemli kararların bu kadar "süratle ve rahatça" alınmasına şaşırmaktan başka bir şey yapamadı. Bununla birlikte, Goering'in isteği üzerine, hemen Londra'ya uçmayı, İngiliz hükümetine Hitler'in hâlâ barış istediğini ve Führer'in Polonya'ya çok yumuşak bir teklifte bulunmasının bunun bir tanıtı sayılabileceğini söylemeyi kabul etti.

Bir türlü bıkıp usanmıyacağı anlaşılan Dahlerus 30 Ağustos günü sabah saat 4'de Londra'ya uçtu. Gazetecileri atlatmak için Heston'dan hükümet dairelerinin bulunduğu *City*'ye kadar birkaç otomobil değiştire değiştire (aslında varlığını bilen bir tek gazeteci bile yoktu) sabah saat 10.30'da *Downing Street*'e vardı. Chamberlain, Halifax, Wilson ve Cadogan hemen kendisini kabul ettiler.

Ama Münih'i yaratan üç İngiliz (Dış İşleri Bakanlığında daimî memur olan Cadogan Nazi büyülerine hiçbir zaman kanmamıştır) artık ne Hitler ile Goering'in yalanlarına kanmak, ne de Dahlerus'un çabalarından yararlanmak niyetindeydiler. Bizim iyi niyetli İsveçli üç İngilizi de Nazi liderlerinden "çok şüphe eder" durumda buldu ve "artık, Polonya'ya savaş ilân etmekten Hitler'i kimsenin alıkoyamıyacağını anlar" gibi ol-

du. Hitlerin, Berlin'de yirmi dört saat içinde, yetkili bir Polonya temsilcisinin bulundurulması şeklindeki numarasını da İngiliz hükümetinin yutmadığı İsveçli aracıya ayrıca bildirildi.

Ama Dahlerus da, Berlin'deki Henderson gibi, çabalarına ara vermedi. Berlin'de Goering'e telefon etti, Polonya ve Almanya delegelerinin "Almanya'nın dışında" bir yerde buluşmalarını teklif etti, ama kısaca, "Hitler'in Berlin'de olduğu" ve görüşmenin ancak Berlinde yapılabileceği cevabını aldı.

Böylece bizim İsveçli aracı, bu son uçuşundan hiç bir şey elde edemedi. Gece yarısı yeniden Berlin'e döndü. Orada hiç olmazsa bir işe daha yaramak fırsatını bulduğu söylenebilir : Gece yarısı, Goering'in karargâhına gitti. Hava Kuvvetleri Başkanı, eski neşesini bulmuştu. Goering Führer'in, Ribbentrop kanalıyla, Henderson'a Polonya için "demokratik, dürüst ve elverişli bir teklif" sunduğunu haber verdi. *Downing Street'* teki görüşmeden sonra, aklı başına gelmiş gibi görünen Dahlerus, bunun gerçek olup olmadığını anlamak için İngiliz elçiliğinde Forbes'e telefon etti ve Ribbentrop'un teklif şartlarını "ağzında yuvarladığını", Henderson'un bu şartları anlamadığını ve elçiye de metnin bir kopyasının verilmediğini öğrendi. Dahlerus, kendi anlattığına göre, "İngiltere gibi bir imparatorluğun elçisine bu şekilde davranmanın" doğru olmadığını Goering'e söyledi ve on altı maddelik teklifin bir kopyası yanında bulunan Feld-Mareşalden, teklif metnini telefonla İngiliz elçiliğine bildirmesine izin vermesini rica etti. Goering biraz duraksadıktan sonra buna razı oldu. (*)

Böylece tanınmayan bir İsveçli iş adamının teşebbüsü ve Hava Kuvvetleri Başkanının göz yumması sonunda, iş, Hitler'

(*) Goering, Nuremberg'teki duruşması sırasında, Hitler'in "teklif" metnini İngiliz elçiliğine bildirmekle büyük bir tehlikeyi göze aldığını, çünkü Hitler'in bu metnin başkalarına bildirilmesini yasaklamış olduğunu" söyledi. Goering mahkemede "bu tehlikeyi ancak ben göze alabilirdim," dedi. (64)

le Ribbentrop'un elinden çıktı ve İngilizler, Alman "teklifleri" ni Polonya'ya bildirdiler. Dış İşlerinin yönetilmesinde hiçbir zaman budalaca davranmamış olan ve bu konuda büyük tecrübesi bulunan Feld-Mareşal, sonunda teklifleri İngilizlere gizlice bildirmenin birtakım yararları olduğunu, Führer ile dalkavuğu Ribbentrop'tan daha iyi anlamıştı.

Goering, Henderson'un metni daha iyi anlamasını sağlamak üzere, Dahlerus'un eline, 31 Ağustos Çarşamba günü, on altı maddelik teklifin bir kopyasını vererek, sabah saat 10'da Dahlerus'u İngiliz elçiliğine gönderdi. Henderson, Polonya elçisini hâlâ Almanlarla "istenilen şekilde temasa geçmek" için kandırmaya çalışıyordu. Sabah saat 8'de Lipski ile yine aynı konuyu, bu sefer telefonla yeniden konuşmuş, Polonya'nın öğleye kadar harekete geçmediği takdirde savaş çıkacağını söylemişti (*). Dahlerus, Alman tekliflerini getirdikten az sonra Henderson, kendisini Forbes ile birlikte Polonya elçiliğine gönderdi. O zamana kadar Dahlerus'un adını bile duymamış olan Lipski, İsveçli ile karşılaşınca birden şaşırdı —İsveçli, bu sırada Berlin'deki bütün büyük diplomatlar gibi sinirli ve çok yorgundu— ve Dahlerus, kendisine, hemen Goering'e giderek Führer'in teklifini kabul ettiğini söylemesini isteyince elçi sinirlendi. On altı maddeyi, bitişik odadaki bir sekretere dikte etmesini İsveçliden rica ettikten sonra, böyle bir zamanda bu kadar ciddi bir konu için, beraberinde bir "yabancıyı" getirmesinden ötürü Forbes'e kızdı. Sinirli Polonya elçisi, gayrı resmî olarak el altından almış olduğu ve İngiliz elçisinin, bir gece

(*) Ağırkanlı Fransız elçisi bile, İngiliz meslektaşının bu hareketini desteklemişti. Henderson, sabah saat 9'da kendisine telefon etmiş ve Polonyalıların Berlin'e yetkili bir temsilci göndermeye öğleye kadar razı olmadıkları takdirde, Alman Ordusunun hücuma geçeceğini bildirmişti. Coulondre, bunun üzerine hemen Polonya elçiliğine gitmiş, Lipski'ye, hükümetine telefon etmesini, Almanlarla "yetkili temsilci" olarak temasa geçmek üzere kendisinin tâyinini istemesini söylemişti. (**Fransız Sarı Kitabı**, Fransızca baskı, s. 366 - 67)

önce "çok saçma görmediğini" söylediği bir teklif üzerinde görüşmelere başlanabilmesi için, kendisi ve hükümeti üzerinde yaptığı baskıya herhalde çok canı sıkılıyordu (*). Henderson'un görüşünü İngiliz Dış İşleri Bakanlığının onaylamadığını bilmiyordu. Bildiği bir şey varsa o da şuydu: İngiliz elçisi tarafından gönderilmiş bile olsa, ne olduğu bilinmeyen bir İsveçlinin verdiği öğüde uymak ve kendisine yetki verilmiş bile olsa —ki verilmemişti— Hitler'in "teklifini" kabul etmek üzere Goering'e gitmek niyetinde değildi. (**)

(*) 31 Ağustos günü öğleye kadar, hemen hemen ne pahasına olursa olsun barışı korumak için umutsuzca uğraşan Henderson, Alman şartlarının oldukça makûl ve ılımlı olduğu kanısındaydı. Ribbentrop, o gece yarısı kendisine Alman tekliflerinin "Polonya temsilcisinin gelmemesi yüzünden vaktinin geçmiş olduğunu" söylediği, Polonya hükümetinin bu teklifleri görmediği, ve bunların bir yutturmaca olduğunu bildiği halde Henderson, bütün gün Polonya üzerine baskı yaptırtmaya çalıştı ve Führer'in on altı maddesinin de makûl olduğunu söyleyip durdu.

Aynı gün (31 Ağustos) saat 12,30'da, Halifax'a yeni bir telgraf daha çekti ve Lipski'nin Alman tekliflerini hükümetine hemen bildirmek üzere Alman hükümetine müracaat etmesini Polonya "hükümetinden ısrarla" istetmeye çalıştı. "Böylelikle yetkili temsilcinin hemen gönderilmesi sağlanabilir. Şartlar bana ılımlı görünüyor," diyordu. "Bu, Münih demek değildir... Polonya bu kadar iyi şartları bir daha elde edemez..."

Henderson, sonradan yine aynı görüşü muhafaza ederek, 1 Eylül gecesi saat 12.30'da, yani Alman hücumu başlamadan dört saat önce (ama kendisi hücumun başlıyacağını bilmiyordu) Halifax'a şöyle bir telgraf çekti. "Alman teklifleri... gayrı mâkûl değildir... Alman teklifi ile savaşın tamamiyle haksız bir hale geleceğine inanıyorum." Henderson yine, Polonyalılara "Berlin'e yetkili bir temsilci göndermek istediklerini" açıklatmak üzere, İngiliz hükümetinin, Polonya üzerinde "yanılmaya imkân vermeyecek" bir dille baskı yapmasını istiyordu.

Varşova'daki İngiliz elçisinin görüşü ise apayrıydı: 31 Ağustosta Halifax'a elçi şu telgrafı çekmişti: "Berlin'deki İngiliz elçisi Alman şartlarının mâkul olduğunu sanıyor. Varşova'nın görüşü bakımından korkarım ki kendisiyle aynı fikirde değilim." (65)

(**) Barışın bu son gününde, bir dipnotta anlatılmaya değer, oldukça garip başka bir diplomasi olayı daha geçer: Dahlerus, Lipski'nin ya-

İngiliz ve Fransız hükümetleri, Almanlarla Polonyalıları karşılıklı görüşmeye râzı ettiklerini sandılar ve Hitler'den çok şüphe ettikleri halde, bütün güçleriyle bu görüşmeleri gerçekleştirmeye çalıştılar. İngiltere, bu konuda çaba harcayanların başında geliyor, Fransa ise Berlin'de ve özellikle Varşova'da kendisini destekliyordu. İngiltere, Polonyalıları, Hitler'in ültimatomunu kabul etmeye ve Ağustosun 30'unda, Berlin'e tam yetkili bir temsilci göndermeye zorlamıyor ve böyle bir isteği, Halifax'ın Henderson'a çektiği telgrafta söylediği gibi, "tamamiyle gayrımakûl" buluyordu, ama öteyandan da Albay Beck'ten, Almanya ile görüşmeye hazır olduğunu "vakit geçirmeden" açıklamasını istiyordu. Halifax'ın, 30 Ağustos gecesi geç vakit, Varşova'daki elçisine çektiği telgrafta işte bu yazılıydı. Kennard, Henderson'un Almanya'ya vermekte olduğu notanın muhteviyatını Beck'e bildirecek ve Britanya'nın, Polonya'ya ver[illegible] taahhütlere bağlı kalacağını kendisine temin edecekti, ama Po-

nından ayrılır; İngiliz elçiliğine döner; orada Henderson'un bürosundan, öğle üzeri, Londra'da Dış İşleri Bakanlığında Sir Horace Wilson'u telefonla arar. Alman tekliflerinin "son derece liberal" olduğunu, ancak Polonya elçisinin şu anda bu teklifleri reddetmiş bulunduğunu Wilson'a söyler. "Polonyalıların görüşme imkânlarını baltaladığı açık" der.

Bu sırada Wilson, uluslararası telefon hattında birtakım gürültüler işitir. Almanların konuşmayı dinlediklerini sanır. Konuşmayı kesmeye çalışır, ama Dahlerus, Polonyalıların ne kadar akılsızca davrandıklarını anlatıp durur. Sir Horace Wilson, Dış İşleri Bakanlığına verdiği muhtırada "Dahlerus'a susmasını söyledim, ama o susmayınca ben de telefonu kapattım," diyor.

Wilson, İngiliz İmparatorluğunun Berlin elçiliği tarafından yapılan bu gafı âmirlerine rapor eder. Saat 1'de, yâni, daha aradan bir saat geçmeden, Halifax, Henderson'a şifre ile şu telgrafı çeker: "Telefonu kullanırken dikkat ediniz. D'nin elçilikten yaptığı konuşma (İngiliz Dış İşleri ile Berlin elçiliği arasındaki yazışmalarda Dahlerus'un adı her zaman D olarak geçerdi) büyük bir gaf olmuştur ve Almanlar tarafından kesinlikle dinlenilmiştir." (66)

lonya'nın da Almanya ile karşılıklı görüşmelere girişmesinin önemini belirtecekti.

«(Halifax telgrafında şöyle diyordu) Alman hükümetinin, görüşmeye hazır olduğunu söylediği süre, Polonya üzerinde çıkacak bir çatışmanın suçunu başkalarına yüklemek fırsatının gerek Almanya'daki iç durum ve gerekse dünya halkoyu bakımından çok önemli saymaktayız.» (67)

Kennard, gece yarısı Beck'i gördü. Polonya Dış İşleri Bakanı, hükümetine danışacağını ve 31 Ağustos günü öğle üzeri kendisine "uygun bir cevap" vereceğini vaad etti. Kennard'ın bu görüşmeyi anlatan raporu, sabah saat 8'de İngiliz Dış İşleri Bakanlığına geldi. Halifax, rapordan memnun kalmadı. Öğle üzeri —artık Ağustosun son günüydü— Kennard'a bir telgraf çekti ve Kennard'ın, Varşova'daki Fransız elçisi ile (Fransız elçisi Léon Noel'di) "anlaşmasını" ve Polonya hükümetine şu teklifi yapmasını istedi :

«Polonya hükümeti, Alman hükümetine verdiğimiz son cevaptan haberdar edildiğini ve karşılıklı görüşme prensibini doğruladığını, Alman hükümetine, daha iyisi doğrudan doğruya, olmazsa bizim kanalımızla, bildirmelidir.

Fransız hükümeti, Polonya hükümetinin ses çıkarmamasından Alman hükümetinin yararlanacağı düşüncesindedir.» (68)

Lord Halifax, Polonyalı müttefikine hâlâ güvenemiyordu ve son telgrafının üzerinden daha iki saat geçmeden, 1.45'de, Kennard'a şu telgrafı çekti :

«Polonya hükümetinin, karşılıklı görüşme prensibini kabul ettiğini gözönünde tutarak, Alman hükümetinin bir teklifi varsa, bu teklifi derhal incelenmek ve bir an önce başlanacak görüşmeler üzerinde tekliflerde bulunmak üzere hükümetine intikal ettirmeye hazır olduğunu Alman hükümetine bildirmesi hususunda Polonya elçisine derhal talimat verilmesini lutfen Polonya hükümetine bildirin ve tavsiye edin.» (69)

Ama bu telgraf çekilmeden az önce, Beck, bir gece önce yapılan *démarche*'a cevap vermiş, Polonya hükümetinin "Almanya ile doğrudan doğruya karşılıklı bir görüş alışverişine...

hazır olduğunu" İngiliz elçisine gönderdiği bir notada yazılı olarak bildirmiş ve "Polonya'nın, İngiliz tekliflerini kabul ettiğini" söylemek üzere, Ribbentrop'la bir görüşme imkânı araması için Lipski'ye talimat verdiğini de ayrıca sözlü olarak bildirmişti. Kennard, Ribbentrop'un, Alman tekliflerini sunması halinde Lipski'nin ne yapacağını Beck'e sorduğu zaman, Dış İşleri Bakanı, Lipski'ye bu teklifleri kabul etmek yetkisinin verilmiyeceği çünkü "eski tecrübelerin gösterdiğine göre bunun arkasında bir çeşit ültimatomun geleceği" cevabını verdi. Önemli olan, dedi Beck, ilişki kurmaktı. "Görüşmelerin nerede, kiminle ve hangi temel üzerinde yapılacağı konusundaki ayrıntılar sonradan konuşulacaktı." Bir zamanların Nazi taraftarı Polonya Dış İşleri Bakanının, sözünü ettiği "geçmiş tecrübe" pek boş bir düşünce değildi. Kennard, Londra'ya çektiği telgrafa şunu da eklemeyi unutmadı : "Berlin'e çağrılacak olursa elbetteki gitmeyecek, çünkü Cumhurbaşkanı Haça'nın başına gelenlerle karşılaşmak niyetinde değil." (70)

Aslında Beck, sözünü ettiği talimatı olduğu gibi Lipski'ye vermemişti. Polonya'nın İngiliz tekliflerini "kabul" ettiğini de söylememişti. Verdiği talimatta, Polonya'nın İngiliz tekliflerini "olumlu bir şekilde incelemekte olduğunu" ve "en geç birkaç saat içinde" resmi bir cevap vereceğini Almanlara bildirmesini söylemişti.

Lipski'ye verilen talimatta bundan daha başka şeyler de vardı ve Polonyalıların şifrelerini çözen Almanlar, bunları biliyorlardı.

Almanlar, az sonra meydana çıkacak nedenlerden ötürü, Berlin'deki Polonya elçisini kabul etmek istemiyorlardı. Artık çok geç kalınmıştı. Lipski, öğleyin saat 1'de, Varşova'dan gelen bir haberi bildirmek üzere, Ribbentrop'tan bir randevu istedi. Bir iki saat bekledikten sonra Weizsaecker'den telefon geldi : Tam yetkili bir temsilci olarak mı "yoksa başka bir yetkiyle mi" geleceğini Alman Dış İşleri Bakanı adına kendisinden sordu.

Lipski son verdiği raporda (71), cevabını şöyle anlatıyor : "Bir elçi olarak hükümetimden aldığım bir bildiriyi sunmak üzere randevu istediğimi söyledim."

Yeniden uzun bir bekleme başladı. Akşamüstü saat 5'de Attolico, Ribbentrop'u telefonla aradı ve kendisine "Duçe'nin acele bir dileğini" iletti : Duçe, son bir çözülmeyi önlemek üzere, gereken asgari temasın kurulabilmesini sağlamak amacıyla, Führer'den Lipski'yi kabul etmesini rica ediyordu. Alman Dış İşleri Bakanı, Duçe'nin dileklerini Führer'e "ileteceğine" söz verdi. (72)

İtalyan elçisinin Alman Dış İşleri Bakanıyla yaptığı bu telefon konuşması, o gün barışı korumak için yaptığı ilk konuşma değildi. Sabahleyin de saat 9'da, Roma'ya durumun "çok tehlikeli" olduğunu bildirmiş ve "yeni bir şey yapılmadığı takdirde, birkaç saat içinde savaşın başlıyacağını" haber vermişti. Mussolini ile Ciano, Roma'da başbaşa vermişler "yeni bir iş olarak" ne yapabileceklerini düşünmüşlerdi. İlk olarak Ciano Halifax'a telefon etmiş, Hitler'e "yağlı bir karşılık olarak Danzig" in verilmesi sağlanmadıkça, Mussolini'nin bu işe karışmıyacağını bildirmişti. İngiliz Dış İşleri Bakanı bu dolmayı yutmamıştı. Ciano'ya, ilk yapılacak şeyin, Lipski'nin aracılığıyla Almanlar ve Polonyalılar arasında karşılıklı ilişki kurulması olduğunu söylemişti.

Attolico saat 11.30'da, Alman Dış İşleri Bakanlığında Weizsaecker'i gördü ve kendisine şu haberi verdi : Mussolini, Londra ile görüşmüş, Danzig'in geri verilmesini bir Alman - Polonya uzlaşmasının ilk şartı olarak ileri sürmüştü. Duçe'nin, barış plânını geliştirmesi için belirli bir "zamana" ihtiyacı vardı. Bu arada Alman hükümeti Lipski'yi kabul edemez miydi?

Lipski, akşamüstü saat 6.15'de, yâni görüşmek için yaptığı müracaatın üzerinden beş saatten fazla bir zaman geçtikten sonra, Ribbentrop tarafından kabul edildi. Görüşme uzun sürmedi. Elçi, bütün yorgunluğuna ve sinirliliğine rağmen ağırbaşlı davrandı. Nazi Dış İşleri Bakanına yazılı bir bildiri okudu.

«İngiliz hükümeti, dün gece Polonya ve Alman hükümetleri arasında doğrudan doğruya görüşme imkânını araştırmak amacıyla, Alman hükümetiyle görüş alışverişi yapılması konusunu hükümetine bildirmiştir.

Polonya hükümeti, İngiliz teklifini olumlu bir şekilde incelemektedir ve önümüzdeki birkaç saat içinde bu teklife resmi cevabını verecektir.»

Lipski'nin sonraki ifadesi şöyledir : "Bu bildiriyi saat 1'denberi sunmaya çalıştığımı sözlerime ekledim." Ribbentrop, kendisinin görüşmelere yetkili bir temsilci olarak mı geldiğini sorması üzerine elçi kendisine, "şimdilik" yalnız az önce okuduğu yazıyı vermesi hususunda tâlimat aldığını söyledi ve bildiriyi Dış İşleri Bakanına verdi. Ribbentrop, Lipski'nin "tam yetkili bir temsilci olarak geldiğini" sanmıştı. Bunu söylediği zaman elçi, böyle bir yetkisi bulunmadığını bir daha belirtince görüşmeye son verildi. Ribbentrop, durumu Führer'e anlatacağını söyledi. (73)

Lipski, sonradan verdiği raporda sözlerini şöyle bitiriyor : "Elçiliğe dönünce Varşova ile görüşme imkânını bulamadım. Almanlar telefonumu kesmişlerdi."

Weizsaecker ile Ribbentrop'un, görüşme yetkisi konusunda elçiye soru sormaları, sadece resmî kayıtları düşünmelerinden ileri geliyordu, çünkü Varşova'nın bildirisi, öğle üzeri Lipski'ye geldiğindenberi Almanlar, elçinin, kendi isteklerine uygun bir şekilde, tam yetkili olarak görüşmeye gelmiyeceğini biliyorlardı. Varşova'dan gelen telgrafın şifresini hemen çözmüşlerdi. Telgrafın bir kopyası Goering'e gönderilmiş, o da telgrafı Dahlerus'a göstermişti. Sonra da acele Henderson'a götürmesini söylemişti.

Nuremberg'teki duruşma sırasında, Goering'in anlattığına göre, niyeti "Polonya'nın ne kadar inatçı bir tutumu olduğunu, çarçabuk" İngiliz hükümetine bildirmekti. Goering duruşmada, Lipski'ye verilen gizli tâlimatı da yargıçlara okudu. Tâlimatta,

"her ne suretle olursa olsun," resmî görüşmelere girişmekten kaçınması, "tam yetkisi" bulunmadığını belirtmesi, yalnızca hükümetinin resmî bildirisini sunma yetkisi bulunduğu üzerinde direnmesi, elçiden isteniyordu. Feld-Mareşal, Nuremberg'te verdiği ifade sırasında, Polonya'nın, Hitler'in son barış teklifini de sabote ettiğine ve kendisinin savaşı istemediğine ve önlemek için elinden gelen her şeyi yaptığına, yargıçları boş yere inandırmaya çalıştı. Ama verdiği ifadenin doğruluk derecesi, Ribbentrop'un ifadelerindeki doğruluk derecesinden pek farklı değildi, ve Goering'in, 31 Ağustos günü akşamı saat 6.15'de Lipski'nin Dış İşleri Bakanlığına yaptığı ziyaretten sonra, Hitler'in "ertesi gün istilâya" karar verdiği şeklindeki iddiası da, bu yalanların başka bir örneğiydi.

Gerçek büsbütün başkaydı. Yorgun ve bitkin diplomatlarla, onları yöneten sinirleri bozuk devlet adamlarının, 1939 Ağustosunun son günü öğleden sonra ve akşamüstü yaptıkları bütün bu çırpınmalar, aslında yalnızca havanda su dövmekti; bütünüyle yararsız ve Almanlar bakımından, bütünüyle ve bile bile aldatıcıydı.

Çünkü 31 Ağustos günü saat yarımda, Lord Halifax'ın Polonyalılardan daha uzlaşıcı bir tutum almalarını istemesinden, Lipski'nin Ribbentrop'a randevu için müracaat etmesinden Almanların Polonya'ya yaptıkları "yumuşak" teklifler açıklanmasından ve Mussolini'nin bu işe karışmayı kararlaştırmasından önce Hitler, son kararını vermiş ve dünyayı savaşların en kanlısına sürükleyecek olan kesin emri çıkartmıştı.

SİLAHLI KUVVETLER YÜKSEK KOMUTANLIĞI

ÇOK GİZLİ

Berlin, 31 Ağustos, 1939

«Savaşın Yönetilmesi Üzerine 1 Sayılı Emir

1. Doğu sınırında, Almanya için dayanılmaz olan durumun, barışçı

yollarla düzeltilmesini gerektiren **siyasi imkânlar** artık ortada kalmamıştır; bundan ötürü **zor yoluyla bir çözüme** gitmeye karar verdim. (*)

2. Polonya hücumu, Beyaz Durum gereğince yapılmış olan hazırlıklara göre, Ordu konusunda, bu arada Ordunun düzenini hemen hemen tamamlamış olmasından doğan sonuçlar gözönünde tutularak uygulanacak ayarlamalarla yürütülecektir.

Görevlerin dağıtımı ve harekâtın amacı değişmemiştir.

Hücum tarihi : **1 Eylül 1939.**

Hücum zamanı : Sabah saat 4.45 (kırmızı kalemle yazılmıştır.)

Tesbit edilmiş olan bu zaman Gdinya, Danzig Körfezi ve Dirschau Köprüsü harekâtına da uygulanacaktır.

3. **Batıda,** çarpışmaların sorumluluğunu tamamiyle İngiltere ve Fransa'ya bırakmak çok önemlidir. Şimdilik önemsiz sınır bozmalar yalnızca mahalli hareketlerle karşılanacaktır.

Kendilerine teminat vermiş olduğumuz Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve İsviçre'nin tarafsızlığına titizlikle saygı gösterilecektir.

Karada, Alman Batı Cephesi sınırı, açıkca izin olmadan geçilmiyecektir.

Denizde, aynı şey, böyle sayılabilecek bir savaş hareketine ya da faaliyetine de uygulanacaktır. (**)

4. İngiltere ile Fransa'nın Almanya'ya karşı çarpışmaya geçmeleri halinde, Batıdaki **Wehrmacht** kuruluşlarının görevi, kuvvetlerini olabildiği kadar tutmak ve böylece, Polonya'ya karşı girişilen harekâtın zaferle sonuçlanmasından sonra doğacak şartları sürdürmek olacaktır. Düşman kuvvetleri ve askeri - iktisadi kaynakları, bu sınırlar içinde kalmak şartiyle olabildiği kadar hasara uğratılacaktır. Hücuma geçmek emirlerini ben, tamamiyle, kendime saklıyorum.

Ordu, Batı Duvarını tutacak ve Batılı devletlerin Belçika ve Hollanda topraklarını ihlâl ederek, Kuzeyden sarkmalarını önliyecek tedbirler alacaktır...

Donanma, başlıca İngiltere'ye yönetilmiş olarak, ticaret gemilerine karşı savaş yürütecektir... Hava kuvvetleri, ilk olarak Fransız ve İngiliz hava kuvvetlerinin Alman Ordusuna ve Alman **Lebensraum**'na hücumunu önliyecektir.

İngiltere'ye karşı savaş yürütülürken **Luftwaffe**'nin, İngiltere'yi de-

(*) Aslında da altı çizilmiştir.

(**) Yazının kenarında bulunan şu not, emirde güdülen iki yanlı amacı çok iyi belirtmektedir : "Böylelikle Atlantikteki kuvvetler, şimdilik bekleme durumunda kalacaklardır."

nizden gelecek maddelerden, silâh sanayiinden yoksun kılacak ve Fransa'ya asker göndermesini önliyecek şekilde kullanılması için gereken hazırlıklar yapılacaktır. Toplu halde bulunacak olan İngiliz Donanmasına, özellikle savaş gemileriyle uçak gemilerine karşı etkili hücum fırsatları kollanacaktır. Londra'ya hücum emrini ben kendime saklıyorum.

İngiliz topraklarına karşı hücuma geçilmesi için hazırlıklar yapılacak, yetersiz kuvvetlerle elde edilecek parça parça başarılardan kesin olarak kaçınılacaktır.

ADOLF HİTLER» (74)

Demek ki Hitler, ertesi gün şafakla birlikte Polonya üzerine hücuma geçilmesi emrini, 31 Ağustos günü öğle üzeri resmen ve yazılı olarak vermiş bulunuyordu. Bu ilk savaş emrinden anlaşılacağı gibi, İngiltere ile Fransa'nın ne yapacaklarını o sırada pek bilmiyordu. Başlangıçta onlara karşı hücuma geçmekten kaçınacaktı. Düşmanca bir harekete giriştikleri takdirde bu hareketlerini karşılamaya da hazırdı. Halder'in 28 Ağustos tarihinde defterine yazdığı gibi, İngiltere, Polonya'ya verdiği söze bağlı kaldığını gösteren birtakım hareketlerde bulunabilir ve "bir savaş oyunu oynayabilir" di. Eğer böyle olursa o zaman, Führer buna "gücenmiyecek" ti.

Nazi diktatörü, tarihsel kararını herhalde Ağustosun son günü saat 12.30'dan az önce vermişti. Çünkü, Halder, bir gün önce, General von Brauchitsch'in yâveri Yarbay Curt Siewert' den aldığı bir haberi güncesine şöyle geçirmişti : "1 Eylül sabahı saat 4.30'da hücuma geçilecek şekilde hazırlanılacak; Londra'daki görüşmeler ertelemeyi gerektirirse o zaman hücuma 2 Eylülde geçilecek. Böyle olursa durum bize yarın öğleden sonra saat 3'de bildirilecek... Führer : ya 1 ya da 2 Eylül. 2 Eylülden sonra iş yok." Çünkü sonbahar yağmurları başlıyacaktı. Ya hemen hücuma geçilecek ya da hücumdan büsbütün vazgeçilecekti.

31 Ağustos günü sabahın çok erken saatlerinde, Hitler'in, Polonya temsilcisini hâlâ beklediğini söylediği sıralarda, Alman Ordusu emri almıştı bile. Jodl, sabahleyin saat 6.30'da şunu

yazmış güncesine : "Başbakanlıktan gelen habere göre 1 Eylül için hücum emri verilmiş." Saat 11.30'daki yazısı. "General Stuelpnagel hücum zamanının 0445 (sabah saat 4.45) olarak tesbit edildiğini söylüyor. Batı müdahalesinin önlenemiyeceği söyleniyor : buna rağmen Führer hücuma geçmeye karar verdi." Bir saat sonra da 1 sayılı resmî emir çıkarılıyor.

Hatırlıyorum : Berlin'de o gün korkulu bir hava vardı; herkes sersem sersem dolaşıyordu sokaklarda. Weizsaecker, sabahleyin 7.25'de "komploculardan" Ulrich von Hassell'e telefon etmiş ve hemen gelmesini kendisinden istemişti. Devlet Sekreteri için son bir umut vardı yalnızca : Henderson, Lipski ile hükümetini hemen bir Polonyalı temsilci göndermeye ya da hiç olmazsa göndermek istediğini açıklamaya kandırmalıydı. İşi gücü olmayan Hassell, dostu Henderson'u ve aynı zamanda Goering'i, bunu söylemek için göremez miydi? Hassell istenileni yapmaya çalıştı. Henderson'u iki kere, Goering'i de bir kere gördü. Ama bir zamanların diplomatı ve şimdinin Nazi düşmanı, olayların bu çeşit ufak tefek çabaları aştığının farkında değildi galiba. Kendisinin, Weizsaecker'in ve barış isteyen bütün "iyi" Almanların —elbetteki Alman şartlarına göre— durumu hâlâ kavrayamadıklarını da göremiyordu. Çünkü, 31 Ağustosta Hitler'le Polonyalılardan, birinden biri pes etmedikçe, savaş çıkacağını artık hepsinin bilmesi gerekiyordu. Buna rağmen, Hassell de, o gün güncesine yazdığı yazıdan anlaşıldığına göre, Polonyalıların pes diyeceğini ve Avusturyalılarla Çeklerin izledikleri aynı uğursuz yola gireceğini umuyordu.

Henderson, "asıl zorluğun" Almanların kullandıkları usullerden ileri geldiğini, Almanların Polonyalıları "yaramaz çocuklar gibi" yola getirmeye çalıştıklarını söylemek istediği zaman Hassell, "Polonyalıların hiç ses çıkarmamalarına da itiraz edilebileceğini" söyledi. Her şeyin, Lipski'nin —sorular sormak için değil görüşmeye yanaştığını açıklamak için— ortaya

çıkmasına bağlı olduğunu da sözlerine ekledi. Hassell bile, uydurma Nazi suçlamalarından sonra, ani bir hücum tehdidi altında bulunan Polonyalıların soru sormaya hakları olmadığı kanısındaydı. Eski elçi, sonunda savaşın çıkması konusundaki "sonuçlarını" özetledi, ve Hitler ile Ribbentrop'u "Batılı devletlerle savaş tehlikesini bile bile göze aldıklarından" ötürü suçlamasına rağmen, sorumluluğun çoğunu da Polonyalılara ve dahası İngilizlerle Fransızlara bile yükledi. "Polonyalılar, kendilerine özgü gururlarıyla ve Slavlara özgü amaçsız davranışlarıyla, İngiliz ve Fransız desteğinden emin olarak, savaşı önlemek için önlerine çıkan bütün fırsatları kaçırdılar," diye yazıyor Hassell. Hitler'in bütün isteklerine teslim olmaktan başka hangi fırsatı kaçırdılar diye sorabilir insan. Hassell, yazısına bir de şunları ekliyor : "Londra'daki hükümet... barıştan tam son günlerde vazgeçti ve bir çeşit ne halleri varsa görsünler tutumu aldı. Fransa da, yalnızca daha büyük bir duraksamayla, aynı aşamalardan geçti. Mussolini, savaşı önlemek için elinden geleni yaptı." (75). Hassell gibi okumuş, kültürlü ve tecrübeli bir diplomat bu kadar aptalca düşünürse, Hitler'in Alman halkını nasıl toptan aldattığına hiç şaşmamalı.

Barışın son günü, akşama doğru, bütün bu çabalara garip bir şekilde ara verildi. O gün ne kadar önemli kararların alındığı düşünülecek olursa, ertesi gün şafak vakti Polonya'ya karşı hava harekâtına başlayacak olan Alman Hava Kuvvetleri Başkomutanının, o gün başını kaşıyacak vakti yoktu sanılır. Oysa durum tam tersiydi. Dahlerus, Goering'i alarak *Hotel Esplanade*'a öğle yemeğine götürmüş, orada kendisine bol bol yemek ve içki ikram etmişti. Yemekte içtiği konyak Goering'in o kadar hoşuna gitmişti ki, otelden ayrılırken iki şişe de yanına almıştı. Dahlerus, Feld-Mareşalin keyfinin yerine geldiğini görünce, Henderson'u bir görüşme yapmaya dâvet edeceğini söylemişti. Goering, Hitler'den izin aldıktan sonra Dahlerus'un isteğini yerine getirdi. Henderson ile Forbes'i akşam saat 5'de

evine, çaya çağırdı. Dahlerus'un anlattığına göre (Henderson'un *Final Report*'unda ya da kitabında Dahlerus'un adı geçmiyor) kendisi, Hollanda'da, Almanya adına bir Polonya temsilcisi ile buluşmasını Goering'e teklif etmiş ve Henderson da, bu teklifi Londra'ya bildireceğine söz vermişti. Ama İngiliz elçisinin *Final Report*'unda bu çay görüşmesinin hikâyesi başka : Goering, "Polonyalıların yaptıkları haksızlıkları, Herr Hitler ile kendisinin, İngiltereyle dost geçinmek istediklerini iki saat durmadan anlattı. Sonuçsuz bir görüşmeydi bu... Benim genel izlenimim şuydu ki bu görüşme, İngilizleri Polonyalılardan ayırmak için düzenlenmiş son ama umutsuzca bir çabaydı... Böyle bir zamanda, bana bu kadar vakit ayırmasını ben hiç hayra yormadım... Harekât için gereken her şey, son ayrıntısına kadar tesbit edilmiş olmasaydı, böyle bir zamanda benimle görüşmek için zaman ayırmazdı."

Bu garip çay ziyafetinin üçüncü ve en hoş hikâyesini de Forbes, Nuremberg'te Goering'in avukatı tarafından sorulan bir soruya cevap verirken anlatmıştır :

«Dostça bir hava vardı, ama aslında olumsuz ve ağırdı... Goering, elçiye şunları söylüyordu : Polonyalılar teslim olmazlarsa Almanya onları pire gibi ezecekti ve eğer İngilizler de savaş ilânına karar verirlerse, buna çok canı sıkılacaktı. Ama bu hareket, İngiltere'nin en kısa görüşlü hareketi olacaktı.» (76)

Henderson, kendi anlatışına göre, geç vakit, Londra'ya gönderilmek üzere bir rapor hazırladı ve raporda şunları yazdı : "Artık olaylar, teklifleri geride bıraktığı için, bence yeni teklifler ileri sürmek büsbütün yararsızdır ve bizim son yapabileceğimiz şey, kuvvete karşı kuvvetle karşı koyma konusundaki değişmez kararımızı göstermekten ibarettir." (*)

(*) Henderson böyle bir rapor yazmış olabilir, ama ertesi gün öğleden sonra 3.45'e kadar, yâni Almanların Polonya'ya saldırmalarından aşağı yukarı on iki saat sonraya kadar, Londra'ya böyle bir rapor gönderilmemişti. Rapor, çarpışmaların başladığını sanki telefonla Londra'ya bil-

Sir Neville Henderson, artık iyice hayal kırıklığına uğramıştı. Doymak bilmeyen Nazi diktatörünü yatıştırmak için harcadığı bütün çabalara rağmen, kendi deyimiyle, Almanya'daki görevi (misyonu) başarısızlığa uğramıştı. Berlin'de son derecede kör, kişisel bir diplomasi izlemiş olan bu dar görüşlü, kibar İngiliz, boş umutlarının ve kısır plânlarının birden yıkıldığını görünce elinden geldiğince dayanmaya çalıştı. Ve ertesi gün, yâni savaşın ilk günü, tipik ve inanılmaz bir gaf daha yaptı, ama sonunda çok eski zamanlardan gelen bir gerçeği de anlamaya başladı : son yazısında söylediği gibi, bazı zamanlarda ve durumlarda kuvvete kuvvetle karşı konulmalıydı. (*)

31 Ağustos günü akşamı, Avrupanın üzerine karanlık çökerken ve bir buçuk milyon Alman askeri de şafakla birlikte hücuma geçmek üzere Polonya sınırlarındaki son mevzilerine doğru ilerlerken, artık Hitler'in yapacağı bir tek şey kalmıştı : Alman halkını, saldırgan bir savaşın yaratacağı sarsıntıya hazırlamak için, bir propaganda düzenbazlığına baş vurmak.

Halk, Hitler'in, Goebbels ve Himmler'in yardımıyla, ustaca uyguladığı işleme alışmıştı. Bunu arıyordu. Ben o sabah Berlin sokaklarında gezdim, basit halkla konuştum, sonra da günceme şunu yazdım : "Herkes savaşa karşı. Halk açık açık konuşuyor. Savaşa bu kadar karşı olan bir ülkenin halkı, nasıl olur da büyük bir savaşa girebilir?" Nazi Almanyasında o kadar çok tecrübem olmasına rağmen hâlâ bu çocukça soruyu soruyordum! Hitler çok iyi biliyordu bu sorunun cevabını. "Savaşı başlatmak için gereken propaganda nedenini yaratmayı" bir hafta önce, Bavyera dağlarındaki köşkünde, generallerine vaat etmemiş miydi? bu "nedenin doğru olup olmadığını düşünmemelerini" onlara söylememiş miydi? "Zaferi kazanandan, doğruyu söyleyip söylemediği sonra sorulmaz" demişti onlara. "Savaşı açarken ve savaşa girerken önemli olan hak değil zaferdir."

Gördüğümüz gibi, Führer'in Polonya'ya yaptığı barış tekliflerini bütün Alman istasyonları, gece saat 9'daki yayınlarında vermişlerdi. Radyoda okunduğu sırada bu teklifler, bu zavallı, aldatılmış gazeteciye de mâkul göründü. Hitler'in, bu teklifleri Polonyalılara sunmamış olduğu, dahası, belirsiz ve resmî olmayan bir şekilde ve yirmi dört saatten daha az bir zamanda İngilizlerin de bunlardan haberdar olmadıkları kimsenin aklına gelmedi. Gerçekten de Şansölye, hükümetinin, barışı korumak için bütün diplomatik yollara baş vurduğunu uzun bir açıklama yaparak anlatırken, elbetteki, Goebbels'in yardımıyla, yalancılık hünerinin bütün ustalıklarını gösteriyordu. "28 Ağustosta," demişti, "İngiliz hükümeti, Almanya ile Polonya arasında aracılık yapmayı teklif ettikten sonra Alman hükümeti şu cevabı vermişti":

«Polonya hükümetinin bir anlaşmaya varmak istediği konusu şüpheli olmasına rağmen, (Alman hükümeti) barışın çıkarı için, İngiliz aracılığını ya da teklifini kabul etmeye hazırdı... Bir felâket önlenebilecekse he-

---

dirir gibi, birbiri ardına çekilen telgraflarla verilmişti. Raporda ayrıca şöyle deniyordu : "Almanlarla Polonyalılar arasındaki karşılıklı güvensizlik o kadar tamdır ki, burada yapacağım herhangi yeni bir teklifin yararlı bir şekilde kabul edileceğini (aynen) sanmıyorum. Çünkü olaylar böyle bir teklifi yeniden geride bırakacak hem izlenen metodlar yüzünden hem de şeref ve haysiyet bakımından hiçbir yere götürmiyecektir.

"Son umut, bizim bakımımızdan kuvvete kuvvetle karşı koyma konusundaki değişmez kararımızdır." (77)

(*) Bu bölümü okuyan dostlar, yazarın, Henderson konusunda tarafsız olmadığını ileri sürdükleri için, Berlin'deki İngiliz elçisinin başka bir gözle de de görülmesi gerekmektedir. İngiliz tarihçisi Sir L. B. Namier, Henderson'u şöyle özetliyor : "Kendini beğenmiş, boş, inatçı, önceden saplandığı fikirlere kuvvetle bağlı olan Henderson, göndermiş olduğu inanılmaz sayıdaki uzun telgraflarda, haberler ve mektuplarda hep aynı yanlış fikirleri ve görüşleri yüz kere tekrarlamış durmuştur. Tehlikeli derecede kalın kafalı olan ve zararı dokunmıyacak kadar da aptal olan Henderson, **un homme néfaste** olduğunu isbat etmiştir." (Namier, **In Nazi Era**, s. 162)

men ve vakit geçirmeden harekete geçilmeliydi... 30 Ağustos akşamına kadar Polonya hükümetinin tâyin ettiği birini, bu kimse yalnız konuşmaya değil, aynı zamanda görüşmelere girişmeye ve bu görüşmeleri sonuçlandırmaya da yetkili olmak şartiyle, kabule hazır olduğunu bildirdi.

Alman hükümetinin, anlaşmaya hazır olduğu üzerindeki teklifine aldığı ilk cevap, yetkili bir kimsenin buraya geleceğini bildiren bir açıklama yerine, Polonya'nın seferberlik yaptığı haberi oldu...

Alman hükümetinin, yalnız görüşmelere başlamak istediğini durmadan belirtmekle yetineceği umulamazdı. Polonyalılar, yalnızca boş ve kaypak lâflarla, anlamsız bildirilerle vakit geçirirlerken bunu yapmaya fiilen de hazır olması gerekirdi.

Bu arada Polonya elçisinin yaptığı bir **démarche** sonucunda, elçinin ne tartışmaya ne de karşılıklı görüşmeye girmek için tam yetkisi olmadığı anlaşılınca, Polonyalıların amacı bir daha ortaya çıkmış oldu.

Führer ve Alman hükümeti, böylelikle, Polonyalı görüşmecinin gelmesini iki gün boş yere bekledi.

Bu durum karşısında Alman hükümeti, tekliflerini bu sefer de... reddedilmiş saymakta ve bu tekliflere, İngiliz hükümetine de bildirilen şekliyle, dürüst, iyi ve uygulanabilir gözüyle bakmaktadır.»

Hitler'le Goebbels, iyi bir propagandanın etkili olabilmesi için, sözden başka şeylerin de gerektiğini tecrübeleriyle öğrenmişlerdi. Birtakım olayların yaratılması gerekiyordu. Bu olaylar uydurma da olabilirdi. Alman halkını, Führer'in yaptığı yumuşak barış teklifinin, Polonyalılar tarafından reddedildiğine inandırdıktan sonra (yazar böyle olduğuna kendi kişisel yaşantısıyla tanıktır) şimdi sıra Almanya'nın değil, Polonya'nın ilk olarak hücuma geçtiğini "ispat edecek" bir olay icadına gelmişti.

Hatırlanacağı gibi, Almanlar, Hitler'in yönetiminde, işin bu karanlık yanına da çok önceden hazırlanmışlardı (*). Aydın S.S. Subayı, canavar Alfred Naujocks, Polonya sınırında, Gleiwitz'deki Alman radyo istasyonuna uydurma bir Polonya hücumu düzenlemek üzere, altı gündenberi orada bekliyordu. Plân bir daha gözden geçirilmişti. Polonya askerlerinin elbiselerini

(*) 808 - 811'inci sayfalara bakınız.

giymiş S.S. ler ateş edecekler ve ilâç verilmiş toplama kampı mahkûmları da yerde "zayiat" şeklinde ölü olarak yatacaklardı. İşin bu tatlı yanına, yukarıda gördüğümüz gibi, iyi bir ad da bulunmuştu : "Konserveler". Çeşitli uydurma "Polonya taarruzları" yapılacaktı, ama asıl taarruz Gleiwitz'deki radyo istasyonuna yöneltilecekti.

«(Naujocks Nuremberg'te verdiği ifadede şöyle diyor). 31 Ağustos günü öğleyin, **Heydrich**'den hücum parolasını aldım. Hücum akşamleyin saat 8'de yapılacaktı. Heydrich, şunu da söylemişti : 'Bu hücumu gerçekleştirmek üzere gereken konserveleri **Mueller**'den iste.' Dediğini yaptım ve Mueller'den, adamı radyo istasyonuna vermelerini istedim. Adamı aldım ve istasyonun kapısı önüne yatırdım. Canlıydı, ama kendisini bilmiyordu. Gözlerini açmaya çalıştım. Canlı olduğu gözlerinden belli olmuyordu, yalnızca soluyordu. Kurşun yaralarını görmedim ama yüzü bir hayli kan içindeydi. Üzerinde, sivil elbise vardı.

Radyo istasyonunu, emredilen şekilde ele geçirdik ve alârm verici cihazda dört dakika süren bir konuşma yaptık (*). Birkaç el tabanca attık ve ayrıldık.» (**) (79)

O gece Berlin dünyadan büsbütün kopmuştu. Yalnızca Führer'in Polonya'ya yaptığı "teklifi" ve Polonyalılar tarafından Alman toprağına yapılan "hücumu" bildiren haberler veriliyor, radyoda bu konuda yayınlar yapılıyordu. Varşova, Londra ve Paris'le telefonla konuşmak istedim. Bu başkentlerle konuşmaların kesilmiş olduğunu söylediler. Berlin'de ise hayat ilk bakışta normal gibi görünüyordu. Paris ve Londra'da olduğu gi-

(*) Polonya diliyle yapılacak konuşmanın ana çizgisini Heydrich Naujocks'a bildirmişti. Konuşmada Almanlara karşı ağır sözler söylenmiş ve Polonyalıların hücuma geçtiği bildirilmişti (810'uncu sayfaya bakınız.)

(**) Hitler, Gleiwitz hücumunu ertesi gün **Reichstag**'da yaptığı konuşmada kullandı. Ribbentrop'la Weizsaecker ve öteki Dış İşleri memurları da, bu olayı Alman saldırısını haklı göstermek için yaptıkları propagandalarda kullandılar. **New York Times** ile öteki gazeteler de 1 Eylül 1939 sayılarında bu ve buna benzer olayları yazdılar. Burada yalnız şunu söyliyebiliriz : **Abwehr**'den General Lahusen'in Nuremberg'teki ifadesine göre, o gece uydurma hücum sırasında giyilmiş olan bütün asker elbiseleri kendi deyimiyle, "ortadan kaldırıldı." (78)

bi, kadınlar ve çocuklar şehirden çıkarılmamış, öteki başkentlerde yapıldığı söylenen şekilde, vitrinlerin önlerine kum torbaları yığılmamıştı. Ben 1 Eylül sabahı saat 4'e doğru, son radyo yayınını da yaptıktan sonra, Radyo Evinden *Adlon* oteline otomobille döndüm. Yollarda kimseler yoktu. Evler karanlıktı. Halk uykudaydı ve belki de —bildiğim kadar— durumun düzeleceğini, barışın süreceğini umarak uyuyorlardı.

Hitler de bütün gün tam formundaydı. Halder, güncesine 31 Ağustos günü akşam saat 6'da şunu yazmış : "Führer sâkin; çok iyi uyudu... (batıda) şehirlerin boşaltılması kararına karşı geldiğine göre, Fransa ile İngiltere'nin harekete geçmiyeceklerini umuyor." (*)

Nazi düşmanı komplocuların başlarından, OKW *Abwehr* Şefi Canaris ise çok üzgündü. Canaris'in çevresinde bulunanların, diktatörü devirmeye ve böylece savaşı önlemeye yemin ettikleri sanılırken, içlerinden bir komplocu çıkıp da, Hitler'in Almanya'yı savaşa sürüklediği bir sırada, harekete geçmek zamanının geldiğini düşünmemişti.

Akşama doğru Canaris, Albay Gisevius Oster'i OKW Komutanlığına çağırdı. Alman askerî gücünün beyni yerinde olan bu merkez, harıl harıl çalışıyordu. Canaris, Gisevius'u koridorun loş bir köşesine çekti. Heyecandan boğulur gibi :

"Almanya'nın sonu geldi," dedi. (81)

(*) O gün Hitler, Fransa'da Antibes'de bulunan Windsor düküne şu telgrafı çekmeye de vakit buldu :

Berlin, 31 Ağustos, 1939

27 tarihli telgrafınıza teşekkür ederim. İngiltere'ye karşı tutumumun ve halklarımız arasında yeni bir savaşın çıkmasını önlemek konusundaki isteğimin, değişmez olarak kalacağından emin olabilirsiniz. Alman - İngiliz ilişkilerinin gelecekte gelişmesi konusundaki isteğimin gerçekleşip gerçekleşmiyeceği, İngiltere'ye bağlıdır.

ADOLF HİTLER (80)

Ele geçen Alman belgelerinde, eski İngiliz Kıralının adı ilk olarak geçiyor. Ama daha da geçecektir. Dolayısıyla bir süre, daha ileride göreceğimiz gibi, Windsor Dükü, Hitler'in ve Ribbentrop'un bazı hesaplarında oldukça önemli yer tutacaktır.

XVII

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞLIYOR

Hitler'in, daha 3 Nisan tarihli ilk "Beyaz Durum" emrinde tesbit ettiği 1 Eylül 1939 günü şafak vakti, Alman Orduları Polonya sınırına doğru akmışlar; Varşova'ya kuzeyden, güneyden ve batıdan yaklaşmaya başlamışlardı.

Gökte Alman uçakları hedeflerine gürleyerek uçuyor, Polonya yürüyüş kollarını, cephanelikleri, köprüleri, trenleri ve açık şehirleri bombalıyorlardı. Böylece Alman uçakları, gökten yağdırılan ölüm yağmurunun tadını, asker ve sivil Polonyalılara o gün ilk olarak birkaç dakika içinde tattırıyorlar, böylece, altı yıl Avrupa ve Asyada yüz milyonlarca erkek, kadın ve çocuğun korkunç felâketlere uğrayarak öğrenecekleri ve sonunda atom bombasının da ortaya çıkmasıyla, bütün insanlığı toptan bir ölüm korkusuna bulayan terör çağını açmış oluyorlardı.

Berlin'de o sabah hava biraz kapalıydı. Bulutlar şehrin üstünde asılı gibiydiler. Düşman bombardıman uçaklarından şehri koruyorlardı. Ama gelmedi düşman uçakları.

Halkın, sabahleyin radyolardan ve gazetelerin ikinci baskılarından önemli haberleri öğrenmiş olmasına rağmen, caddelerde umursamazlıkla yürüdüğünü görüyordum (*). *Adlon* Hotel'in bulunduğu caddede, yeni *I. G. Farben* binasında çalışan sabah ekibinin işçileri, sanki hiçbir şey olmamış gibi işlerine gidiyorlardı, gazeteci çocuklar ikinci baskı diye bağıra bağıra yanlarına yaklaştıkları zaman, biri bile durup gazete almıyordu. Belki de Alman halkı, eylülün bu ilk sabahında, Führer'in şu ya da bu şekilde önliyeceğine inandığı bir savaşla karşılaşır karşılaşmaz şaşırmıştır, diye düşündüm ben. Gerçekten bir savaşın çıkacağına inanmamıştı Alman halkı, ama işte çıkmıştı sonunda.

O günün bu neş'eli umursamazlığıyla, Almanların 1914'de savaşa girdikleri zamanki hava arasında büyük fark vardı. 1914'de yaban bir savaş isteği, bütün halka yayılmıştı. Caddelerdeki kalabalıklar çılgınca gösteriler yapıyorlar, yürüyen askerlerin üzerlerine çiçekler atıyorlar, Kayzer ve Büyük Komutan İkinci Wilhelm'i durmadan alkışlıyorlardı.

Ama o gün, ne askerlere, ne de bile bile ve soğukkanlılıkla kışkırttığı olaylar üzerine, halka bir söylev vermek için sabah saat 10'dan az önce Başbakanlıktan *Reichstag*'a otomobille giden Nazi Başkomutanına, böyle bir gösteri yapılmadı. Çoğu Hitler tarafından tâyin edilmiş bulunan *Reichstag*'daki kukla milletvekilleri, yâni partinin satılmış adamları bile, o sabah diktatör, Almanya'nın neden savaşa girdiğini anlatırken büyük

(*) Hitler'in, çatışmaların başladığını Orduya açıklayan bildirisi Alman radyosu tarafından sabah saat 5.40 da verildi ve gazetelerin bu haberi veren ikinci baskıları az sonra sokaklarda satılmaya başlandı. 930'uncu sayfaya bakınız.

bir heyecan göstermediler. *Kroll* Opera binasının süslü salonundaki kürsüden söz söylediği zaman, eskiden daha önemsiz yerlerde bile daha çok alkışlanırdı.

Arada sırada sert çıkıyordu, ama genellikle garip bir savunma havası vardı sözlerinde. Bütün söylev boyunca, başına gelen bu belâdan şaşırmış ve biraz da canı sıkılmış gibiydi. İtalyan müttefikinin, taahhütlerini otomatik olarak neden yerine getirmediğini, neden yardımına koşmadığını, döneklik ettiğini anlattığı zaman bile, kukla dinleyicileri herhangi bir heyecan gösterisinde bulunmadılar.

«Burada, her şeyden önce, bizi şimdiye kadar desteklemiş olan İtalya'ya teşekkür etmek isterim (dedi), ama bu mücadeleyi yürütürken bir dış yardıma başvurmak istemediğimizi anlamalısınız. Bu işi kendi başımıza başaracağız.»

Hitler iktidara nasıl geldiği ve iktidarını nasıl güçlendirdiği konusunda yine bir sürü palavralar savurduktan sonra, tarihin bu çok ciddi gününde bile bu namussuzca davranışını zavallı, aptal Alman halkına haklı göstermek için yeni birtakım yalanlar atmaktan geri kalmadı.

«Avusturya probleminin, sonradan da Sudetland, Bohemya ve Moravya problemlerinin, barışçı yollarla aydınlanması ve bir anlaşmaya varılması için ne kadar sonsuz teşebbüslere giriştiğimi biliyorsunuz. Bütün bunlar boşa çıktı...

Polonya devlet adamlarıyla yaptığım görüşmelerde... sonunda Alman tekliflerini formüle ettim ve... bu tekliflerden daha basit ya da daha dürüst teklifler olamazdı. Bunu bütün dünyaya açıklamak isterim. Bu çeşit teklifleri öne sürebilecek durumda olan tek adam bendim, çünkü bunu yaparken milyonlarca Almana karşı bir durum aldığımı çok iyi biliyordum. Bu teklifler reddedildi...

İki gün, sabahtan akşama kadar hükümetimle oturdum ve Polonya hükümetinin olaganüstü yetkili birini göndermeyi uygun bulup bulmayacağını bekledim... Ama benim barış sevgim ve sabrım, yanlış olarak, güçsüzlük ya da korkaklık sanıldıysa, hakkımda yanlış düşünülmüştür... Polonya hükümetinin, bizimle ciddi görüşmelere girişmek istediğini gösteren bir belirti yok ortada artık... Bundan ötürü Polonya'nın, son birkaç

aydanberi bize karşı kullandığı dille konuşmaya karar verdim...

Bu gece, Polonya muvazzaf askerleri, ilk olarak bizim sınırımıza ateş açmışlardır. Sabah saat 5.45'den itibaren de biz mukabele ediyoruz ve bundan sonra da bombalara bombalarla cevap verilecektir.»

Böylelikle, yukarıda gördüğümüz gibi, Naujocks'un emrindeki Polonya askerî elbiselerini giymiş S.S. lerin, Gleiwitz'de Alman radyo istasyonuna karşı giriştikleri düzmece Polonya hücumu, Alman Başbakanı tarafından çok soğukkanlılıkla, Polonya'ya karşı yapılan saldırıyı haklı göstermek için kullanılmış oluyordu. Ve nitekim, Alman Yüksek Komutanlığının ilk bildirisinde askerî harekâtın adı "karşı-hücum" diye geçiyordu. Weizsaecker bile bu aşağılık numarayı yutturmak için elinden geleni yapıyordu. O gün Alman Dış İşleri Bakanlığından, dışardaki bütün Alman diplomatlarına telgrafla bir genelge göndermiş ve izleyecekleri politikayı onlara bildirmişti.

«Alman askerleri, Polonyalıların giriştikleri hücumlara karşı kendilerini savunmak üzere, bu sabah şafakla birlikte, Polonya'ya karşı harekete geçmişlerdir. Bu harekât şimdilik, bir savaş olarak tanımlanamaz, buna yalnızca Polonya hücumlarının doğurduğu birtakım çarpışmalar (angajmanlar) denebilir.» (1)

Polonya sınırına yapılan hücuma katılan Alman askerlerine karşı da göz göre göre yalan söyledi Hitler. 1 Eylülde Alman Ordusuna yayımladığı heybetli bildirisinde şunları yazdı :

«Polonya hükümeti ile barışçı yoldan ilişki kurmak istediğim halde, bu hükümet tekliflerimi reddetti ve silâha sarıldı... Sınır boyunda, büyük bir devletin göz yumamıyacağı şekilde girişilen bir sürü bozma hareketi artık bu hükümetin Alman sınırına karşı bir saygı duymak istemediğini göstermektedir.

Bu çılgınlığa bir son vermek üzere, bundan böyle, kuvvete kuvvetle karşı koymaktan başka bir yol bulamadım.»

Hitler o gün yalnız bir kere doğru söyledi :

«Her Alman erkeğinden, benim gibi dört yıl için hazır olmasını isterim (dedi **Reichstag**'da)... Bundan böyle ben de, Alman İmparatorluğunun yalnızca bir askeriyim. Benim için çok kutsal ve çok sevgili olan bu

elbiseyi yeniden giydim. Zafere ulaşıncaya kadar üstümden çıkarmıyacağım ya da sonucu görmeden öleceğim.»

Hitler hayatında yalnızca bu sözü yerine getirdi. Ama o gün Berlin'de gördüğüm insanların içinde hiçbiri Lider'in çok açık söylediği bu sözün, Almanya yenilirse kendisinin buna katlanamıyacağı, bunu kabul edemiyeceği anlamına geldiğini anlayamamıştı.

Hitler verdiği söylevde, eğer kendisine bir şey olursa, yerine Goering'in getirilmesini öğütledi. Ondan sonra Hess gelecekti. "Eğer Hess'e de bir şey olursa o zaman kanuna göre Senato toplanacak, içlerinden en değerli olanını —yâni en cesurunu— seçecek" ti. Hangi kanun? Hangi Senato? Ne o vardı ne de ötekisi.

Hitleri'n *Reichstag*'daki halim selim hali, Başbakanlığa döner dönmez kayboldu. Hemen o bayağı durumunu takındı. Goering'in kuyruğunda her yere girip çıkan Dahlerus, Başbakanlıkta Hitler'i "son derecede sinirli ve tedirgin" buldu.

«İngiltere'nin ötedenberi savaş istediğinden şüphelendiğini söyledi (diyor sonra İsveçli aracı). Sonra, Polonya'yı ezeceğim ve bütün ülkeyi Almanya'ya katacağım dedi...

Sinirlendikçe sinirlendi ve kollarını sallayarak yüzüme karşı, bağıra bağıra şunları söyledi : 'Eğer İngiliz, bir yıl dövüşmek isterse ben de bir yıl dövüşürüm, iki yıl isterse iki yıl dövüşürüm.' Durdu ve cıyak cıyak bağırmaya ve kollarını deli gibi savurmaya başladı : 'Eğer İngiltere üç yıl savaşırsa, ben de üç yıl savaşırım...'

Gövdesi kollarının hareketlerini izlemeye başlamıştı ve sonunda çığlığı bastı : **'Und wenn es erforderlich ist, will ich zehn Jahre kaempfen'** (ve gerekirse on yıl savaşırım.) Yumruğunu savurdu, eğildi, neredeyse yere değecekti.» (2)

Bütün bu sinir nöbetine rağmen Hitler, İngiltere ile savaşa gireceğine yine inanmıyordu. Saat öğleyi geçmişti. Alman zırhlı kolları o sırada Polonya içerilerinde bir hayli yol almışlardı ve hızla ilerliyorlardı. Polonya'nın birçok şehirleri, Varşova da dahil olmak üzere, bombalanmıştı. Çok sayıda yaralı ve ölü vardı.

Ama İngiltere ve Fransa'nın, Polonya'ya verdikleri sözleri yerine getirecekleri üzerine, Londra ve Paris'ten bir tek kelime bile çıkmıyordu.

Ne yapacakları belliydi, ama Dahlerus ile Henderson, ortalığı karıştırmak için sanki ne mümkünse yapıyorlardı.

Sabah sat 10.30'da, İngiliz elçisi, Halifax'a telefonla şunu söylemişti :

«Polonyalıların, geceleyin Dirschau köprüsünü attıklarını öğrendim (*). Danziglilerle çarpışma olmuş. Bu haberler üzerine Hitler, Polonyalıların sınırdan içeriye itilmeleri ve Goering'e de sınır boyundaki Polonya kuvvetlerini imha etmesi emrini verdi.»

Henderson mesajının sonuna şunu eklemişti yalnızca :

«Bu bilgi Goering'ten alınmıştır.

Hitler **Reichstag**'dan sonra, barışı kurtarmak için son bir çaba harcamak üzere, beni görmek isteyebilir.» (3)

Hangi barış? İngiltere ile barış yapmak için mi? Almanya altı saattenberi —bütün askerî gücüyle— İngiltere'nin müttefiki bir ülkeyle savaş halinde bulunuyordu.

Hitler *Reichstag*'da söylevini verdikten sonra Henderson'u çağırmadı. Polonyalıların taarruza başladığı konusunda Goering'in uydurduğu yalanı Londra'ya aktaran elçi, böylelikle hayal kırıklığına uğradı. Ama büsbütün de umutsuzluğa düşmedi. 10.50'de Halifax'a yeni bir mesaj daha gönderdi. Çalışan, ama karmakarışık çalışan kafasında, yeni bir fikir daha doğmuştu.

«Her ne kadar gerçekleşmesi ihtimali azsa da, şimdi barış için tek

(*) Vistül nehri üzerindeki Dirschau köprüsünün, Polonyalılar tarafından uçurulmadan önce Almanlar tarafından ele geçirilmesi daha yaz başında plânlanmıştı. Bu harekât "Beyaz Durum" a ait bütün evrakta vardır. Özellikle Hitler'in 31 Ağustosta çıkarttığı 1 Sayılı emirde de geçer. Ama kısmen sabahın erken saatlerindeki sis yüzünden olacak, paraşütçüler köprüyü ele geçirmek üzere yere inemedikleri için plân uygulanamadı. Polonyalılar bundan yararlanarak köprüyü vaktinde uçurdular.

umudun, Mareşal Smigly-Rydz'in bir asker ve tam yetkili olarak, bütün sorunu Feld-Mareşal Goering ile konuşmak üzere, Almanya'ya hemen gelmeye hazır bulunduğunu ilân etmesi olduğuna inandığımı bildirmeyi görevim sayıyorum.» (4)

Mareşal Smigly-Rydz'in, kışkırtılmaksızın girişilen büyük Alman taarruzunu o sırada püskürtmekle meşgul olduğunu ya da bu işi bir yana bırakıp "tam yetkili" olarak Berlin'e gelse bile o günkü şartlar altında, bunun bir teslim demek olacağını, bu üstad İngiliz elçisi hiç düşünmüyordu. Polonyalılar çarçabuk yenilebilirlerdi, ama teslim olmazlardı.

Dahlerus, Polonya saldırısının bu ilk gününde, Henderson' dan çok daha hareketliydi. Sabah saat 8'de Goering'i görmeye gitmişti. Goering, kendisine "Polonyalıların Gleiwitz'deki radyo istasyonuna hücum etmeleri ve Dirschau yakınındaki köprüyü uçurmaları yüzünden savaşın başladığını" haber verdi. Isveçli hemen, telefonla Londra'daki Dış İşleri Bakanlığını aradı ve bu haberi oraya ulaştırdı.

Sonradan Nuremberg'teki sorgusu sırasında Dahlerus şunları anlattı : "Aldığım bilgiye göre Polonyalıların hücuma geçtiklerini birine söyledim. Onlar da bu bilgiyi verdiğim sırada şaşırıp kaldılar." (5). Ama bu haber İngiliz Devletinin, Berlin'deki elçisinin telefonuyla bildireceği haberden başkası değildi.

Gizli bir İngiliz Dış İşleri muhtırasındaki kayda göre, İsveçli sabah saat 9.05'de telefon etmiştir. Ve Goering'in söylediklerini Londra'ya tekrarlayarak, "Polonyalıların her şeyi sabote ettiklerini" ve "hiçbir görüşmeye yanaşmadıklarını gösteren tanıtların elinde bulunduğunu" söylemiştir. (6)

Saat yarımda Dahlerus, yeniden uluslararası telefonun başına geçti ve Londra ile konuşmaya başladı. Dirschau köprüsünü atarak barışı sabote etmekle suçladı Polonyalıları ve Forbes ile birlikte yeniden Londra'ya gelmeyi teklif etti. Ama sert ve inatçı Cadogan, Dahlerus'un önlemeye çalıştığı savaş başla-

mış olduğuna göre, artık yapacağı bir iş kalmadığını anlamıştı. İsveçliye "artık bir şey yapılamıyacağını" söyledi.

Ama Cadogan, Dış İşleri Bakanlığı Daimî Yardımcısıydı yalnızca. Kabinede bile değildi. Dahlerus müracaatının kabineye bildirilmesi için direndi ve bir saat sonra yeniden telefon edeceğini söyledi. Etti ve cevabını da aldı.

«(Cadogan dedi ki) Alman askerlerinin Polonya'yı istilâ ettikleri sırada, herhangi bir aracılık yapmak fikri hiçbir suretle sözkonusu olamaz. Bir dünya savaşını durdurabilmek için izlenecek tek yol (1) çatışmaların durması, (2) Alman askerlerinin hemen Polonya topraklarından çekilmesidir.» (7)

Londra'daki Polonya elçisi Kont Raczynski, saat 10'da Lord Halifax'ı ziyaret etti ve kendisine Alman saldırısını resmen haber verdi; bunun "açıkça antlaşmada adıgeçen durum olduğunu" söyledi. Dış İşleri Bakanı bundan hiç şüphesi bulunmadığı cevabını verdi. Saat 10.50'de, Alman maslahatgüzarı Theodor Kordt'ı Dış İşleri Bakanlığına çağırdı ve kendisinin bu konuda bir bilgisi olup olmadığını sordu. Kordt, Almanların Polonya'ya taarruz ettikleri konusunda bir bilgisi bulunmadığı gibi Berlin'den herhangi bir tâlimat da almadığı cevabını verdi. Halifax, kendisine gelen raporların "çok ciddi bir durum yarattığını" söyledi. Ama bundan daha ileri gitmedi. Kordt, bu görüşmeyi saat 11.45'de Berlin'e haber verdi.

Bundan ötürü Hitler, öğleyin, İngiltere'nin durumu ciddi görmekle birlikte, eninde sonunda savaşa girmiyeceğine inanmakta devam ediyordu. Ama az sonra umutları suya düşecekti.

Akşamüstü saat 7.15'de Berlin'deki İngiliz elçiliğinde çalışan bir memur, Alman Dış İşleri Bakanlığını telefonla aradı ve Ribbentrop'u "çok acele bir iş için" Henderson ile Coulondre'u "olabildiği kadar çabuk" kabul etmesini rica etti. Fransız elçiliği de birkaç dakika sonra aynı ricada bulundu. Ribbentrop, iki elçi ile bir arada konuşmak istemediği için Henderson'u gece saat 9'da, Coulondre'u da bir saat sonra kabul etti. İngiliz elçisi, Ribbentrop'a İngiliz hükümetinin resmî notasını verdi.

« ...Alman hükümeti, Polonya'ya karşı girişmiş olduğu her türlü saldırgan hareketi durdurduğuna dair, İngiliz hükümetine doyurucu teminat vermeye ve kuvvetlerini Polonya topraklarından hemen çekmeye hazır olmadığı takdirde, İngiliz hükümeti Polonya'ya karşı vermiş olduğu taahhütleri duraksamadan yerine getirecektir.» (8)

Fransız bildirisi de hemen hemen aynıydı.

Ribbentrop her iki elçiye, notaları Hitler'e sunacağı cevabını verdi ve "Alman saldırısının değil" Polonya saldırısının sözkonusu olduğu üzerinde bir nutuk çekti. Bir gün önce "muvazzaf" Polonya askerlerinin, Alman topraklarına hücum ettikleri üzerindeki bayat yalanları tekrarladı. Bütün buna rağmen diplomatik nezaket yine de bozulmadı. Sir Neville Henderson, o geceki görüşmeyi anlatan raporunda, Ribbentrop'un "nazik ve terbiyeli" olduğunu söyler. Elçi, odadan çıkmaya hazırlanırken, iki gece önceki sert görüşme sırasında, Almanların Polonya için ileri sürdükleri "tekliflerin" metnini. Alman Dış İşleri Bakanının hızlı hızlı okuyup geçtiği konusunda aralarında ufak bir tartışma geçti. Henderson, Ribbentrop'un hızlı okuduğunu söyledi; Ribbentrop ise "yavaş yavaş ve teker teker okuduğunu, dahası Henderson'un her şeyi iyi anlaması için ana noktalarını sözlü olarak açıkladığını" bildirdi. Hiçbir zaman bir sonuca varamıyacak bir tartışmaydı bu. Ama artık ne önemi vardı bütün bunların? (9)

1 Eylül gecesi, Alman askerleri Polonya topraklarında ilerlerlerken ve *Luftwaffe* de durmadan bomba yağdırırken, Hitler, İngiltere ve Fransa'dan aldığı raporlardan, ordularını durdurtmadığı ve hemen geri çekmediği —ki buna imkân yoktu— takdirde bir dünya savaşı ile karşılaşacağını anlamıştı. Ama, acaba o gece de talihin —Münih'te olduğu gibi— yine kendisine yâver olacağını hâlâ umuyor muydu? Savaşın çık-

masından ve ezici güçteki İngiliz-Fransız donanma ve kara kuvvetlerinin, İtalya'ya karşı harekete geçmesinden korkan dostu Mussolini, yeni bir Münih hazırlamak üzere paçaları sıvamıştı.

MUSSOLİNİ'NİN SON DAKİKADA MÜDAHALESİ

Duçe'nin, İtalya'yı Çelik Pakt taahhütlerinden sıyırmaya çalıştığı sırada bile, yâni 26 Ağustosta, "Almanya'yı mânen ve maddeten doyuracak siyasi bir çözüm" yolunun hâlâ bulunabileceğini, Führer'e durmadan söylediği hatırlanacaktır (*). Hitler, bu konuyu dostu ve müttefiki ile konuşmak zahmetine katlanmamış ve bu tutumu, *Mihver*'in ikinci ortağını gücendirmişti. Bununla birlikte, yine yukarıda gördüğümüz gibi, Mussolini ile Ciano, Berlin'deki elçilerinden durumun kötüleştiğini haber alır almaz, Hitler'den hiç olmazsa Polonya elçisi Lipski'yi görmesini istemiş ve barış görüşmelerinin "ilk adımı olarak" Danzig'in geri verilmesine İngiliz hükümetini razı etmeye çalıştıklarını Hitler'e söylemişlerdi. (**)

Ama artık Hitler bu kadar küçük bir lokma ile yetinecek durumda değildi. Generallerine dediği gibi, Danzig yalnızca bir göstermelikti. İstediği şey, Polonya'yı haritadan silmekti. Ama Duçe bilmiyordu bunu. 1 Eylül sabahı, ya hemen İtalya'nın tarafsızlığını ilân etmek ya da İngiltere ile Fransa'nın hücumuna uğramayı göze almak yollarından birini seçmek durumunda kalmıştı. Gururu kırılan kayınpederi için, birinci ihtimalin ne kadar büyük bir kâbus olduğu Ciano'nun güncesinden anlaşılıyor. (***)

(*) 880'inci sayfaya bakınız.
(**) 914'üncü sayfaya bakınız.
(***) Mussolini'nin kararı bir gece önce İngiltere'ye bildirilmişti. İngiliz Dış İşleri Bakanlığı, Roma'daki elçisi Sir Percy Lorraine'den 31 Ağustos günü gece saat 11.45'de bir mesaj aldı : "İtalyan hükümeti karar vermiştir. İtalya ne İngiltere ve ne de Fransa'ya karşı dövüşecektir... Bu haber bana 21.15'de Ciano tarafından, gizli kaydıyla bildirildi." (10)

O akşam İngiltere, gece saat 8'den sonra, Roma ile bütün telefon konuşmalarını kesmek istediğini bildirdi. Ciano, bunun bir İngiliz - Fransız hücumuna başlangıç olmasından korktu.

(*) İtalya Bakanlar Kurulunun akşamüstü saat 4.30'da yaptığı toplantıdan sonra, İtalyan radyosu, Bakanlar Kurulunun "İtalya'nın askerî harekât bakımından herhangi bir inisiyatif almıyacağı konusundaki kararını halka" ilân etti. Bundan hemen sonra da, Hitler'in Mussolini'ye göndermiş olduğu, İtalya'yı taahhütlerinden kurtaran mesajı okundu.

Zavallı mutsuz İtalyan diktatörü, 1 Eylül günü erken saatlerde, bizzat kendisi, Berlin'deki elçisine telefon etti ve Ciano'nun yazdığına göre, elçiden "İtalya'yı İttifak taahhütlerinden kurtaracak bir telgraf çekmesini Hitler'den rica etmesini" istedi (11). Führer hemen ve dahası memnunlukla bu isteği kabul etti. Sabah saat 9.40'da, *Reichstag*'a gitmek üzere Başbakanlıktan ayrılmadan önce, dostuna bir telgraf çekti ve vakit kazanmak üzere de, telgrafı Roma'daki Alman elçiliğine telefonla bildirdi.

«DUÇE :

Almanya ve Almanya'nın dâvasına yapmakta olduğunuz diplomatik ve siyasi yardımlardan ötürü size yürekten teşekkür ederim. Bize yükletilen görevi, Almanya'nın askeri kuvvetleriyle başarabileceğimize inanıyorum. Bu bakımdan, bu şartlar altında İtalya'nın askeri desteğine ihtiyaç olacağını ummuyorum. Gelecekte, Faşizm ve Nasyonal Sosyalizmin ortak dâvası için yapacağınız her şeye teşekkür ederim, Duçe.

ADOLF HİTLER» (*) (12)

Hitler, *Reichstag*'daki konuşmasını yaptıktan ve Dahlerus'a öfkesi geçmiş gibi davrandıktan sonra, Mussolini'ye bir mektup daha yazdı. Bu mektupta Polonya sorununu "görüşmeler" yoluyla çözmeye hazır olduğunu, "Polonyalı görüşmecinin gelmesini iki gün boşboşuna" beklediğini ve "yalnız dün gece

on dörtten fazla sınır bozma olayının olduğunu" ve bu yüzden "artık kuvvete kuvvetle karşı koymak" kararını verdiğini bildiriyor, oyunbozanlık eden ortağına saygılarını bir daha sunuyordu.

«Duçe, bütün yaptıklarınıza teşekkür ederim. Özellikle aracılık teklifinize minnettarım. Ancak, bütün bu teşebbüslere daha başlangıcından itibaren şüphe ile bakmışımdır, çünkü Polonyalıların, sorunu dostça çözmek için en ufak bir niyetleri olsaydı, Polonya hükümeti bunu zamanında yapardı. Ama reddettiler...

Bu bakımdan, Duçe, bir aracılık rolü oynamak gibi tehlikeli bir işe girişmeyiniz. Çünkü böyle bir çabanın, Polonya hükümetinin takındığı uzlaşmaz tutum gözönünde bulundurulacak olursa, boşa çıkması ihtimal dahilindedir...

ADOLF HİTLER» (13)

Ama Mussolini, Ciano'nun teşvikiyle, kendisini aracılık tehlikesine atmak için son bir teşebbüste daha bulundu. Bir gün önce, öğleden hemen sonra, Roma'daki İngiliz ve Fransız elçilerine, eğer hükümetleri razı olursa, Mussolini'nin "bütün dertlerin kaynağı olan *Versailles* antlaşması maddelerini incelemek" üzere 5 Eylülde Almanya'yı bir konferansa çağıracağını söyledi.

Almanların ertesi sabah Polonya'yı istilâya başladıkları haberinin, Mussolini'nin teklifini gereksiz bıraktığı sanılır. Oysa hiç de öyle olmadı. Hitler'i yatıştırmaya çalışanların başında gelen Fransız Dış İşleri Bakanı George Bonnet'in, o sırada Fransa'nın Roma elçisi olan François - Poncet'ye, 1 Eylül günü saat 11.45'de telefon ettiğini ve temsil edilmeyen ülkelerin problemlerini ele almamak, "sınırlı ve acele problemlerin kısmî ve geçici çözümü" ile yetinmemek şartiyle, Fransız hükümetinin böyle bir konferansı iyi karşılayacağını Ciano'ya söylemesi için elçiye tâlimat verdiğini, İtalyanlar hayretle gördüler. Bonnet, böyle bir konferansın toplanması için Alman askerlerinin Polonya'dan geri çekilmesini ya da oldukları yerde kalmalarını bile şart koşmamıştı. (*) (14)

Ama İngilizler bu son şart üzerinde direnmişler, kesin bir şekilde ikiye ayrılan Fransız kabinesine de görüşlerini kabul ettirerek, 1 Eylül akşamı Berlin'e birbirine benzer iki uyarma notası vermeyi başarmışlardı. Alman askerleri Polonya'dan çekilmedikleri takdirde İngiltere ve Fransa'nın savaşa girecekleri bildiren nota metinleri, aynı akşam bütün dünyaya açıklandığı halde, o sırada her önüne çıkan —çıkmayan bile— çareye yapışan Mussolini'nin, ertesi sabah, sanki İngiliz - Fransız notalarının hiç önemi yokmuş gibi, Hitler'e bir daha başvurması çok ilginçtir.

Henderson'un *Final Report*'unda yazdığı gibi, 2 Eylül bir bekleyiş günü oldu (**). Coulondre ile birlikte, Hitler'in notalara vereceği cevabı beklediler. Ama hiç ses seda çıkmadı Hitler'den. Yalnız öğleden sonra Attolico, soluk soluğa İngiliz elçiliğine geldi ve hemen Henderson'dan bir şey öğrenmek istedi : İngilizlerin bir akşam önce verdikleri nota, bir ültimatom muydu değil miydi?

Henderson'un sonradan yazdığına göre, "eğer Alman Dış İşleri Bakanı bana aynı soruyu sormuş olsaydı — ki sormadı — ona bunun bir ültimatom değil, bir uyarım olduğunu söyleme-

(*) Bonnet, 1 Eylül günü öğleden sonra, Fransa'nın Varşova'daki elçisi Noel'e iki kere tâlimat verdi ve İtalya'nın ileri sürdüğü konferans teklifini, Polonya'nın kabul edip etmiyeceğini Beck'ten sormasını istedi O akşam geç vakit cevap geldi : "Biz kışkırtılmayan bir saldırının sonucu olarak çıkartılmış bir savaşın ortasındayız. Artık sözkonusu olan konferans değil, Müttefiklerin direnmelerini sağlayacak ortak bir harekettir." Bonnet'nin mesajları ve Beck'in cevabı **French Yellow Book**'dadır.

İngiliz hükümeti Bonnet'nin teşebbüslerine katılmadı. R.M.Makins imzasını taşıyan bir İngiliz muhtırasında İngiliz hükümetine "danışılmadığı ve bu **démarche**'lar üzerinde bilgi verilmediği" yazılıdır. (15)

(**) Henderson, Halifax'tan aldığı tâlimat üzerine, bir gün önce, öğleden sonra şifrelerini ve gizli evrakını yakmış ve savaşın çıkması halinde İngiliz çıkarlarını korumasını, Amerika maslahatgüzarından rica etmişti. (**British Blue Book**, s. 21)

ye yetkili bulunduğumu kendisine anlattım." (16)

Bu cevabı alan İtalyan elçisi, hemen doğru *Wilhelmstrasse*'deki Alman Dış İşleri Bakanlığına koştu. Attolico, o sabah saat 10'da da, Mussolini'nin bildirisi ile birlikte *Wilhelmstrasse*'ye gelmiş, Ribbentrop'un hasta olduğunu öğrenince bildiriyi Weizsaecker'e vermişti.

3 Eylül 1939

«İtalya, Fransa ile İngiltere ve Polonya'yı aşağıdaki esaslar üzerinde bir konferansa çağırmak imkânına sahip olduğunun, elbetteki bu konudaki herhangi bir kararı Führer'e bırakmakla birlikte, bilinmesini arzu etmektedir :

1. Orduları bugün oldukları yerde (aslında da altı çizilmiştir) bırakan bir ateşkes anlaşmasının imzalanması.

2. Konferansın iki ya da üç gün içinde toplanması.

3. Polonya - Almanya çatışmasının çözülmesi. (ki bugünkü durumda bu çözüm, elbette Almanya'nın çıkarına olacaktır.)

İlk olarak Duçe tarafından ortaya atılan bu fikri, bugün özellikle Fransa desteklemektedir. (*)

Danzig bugün için zaten Almandır. Almanya, isteklerinin büyük bir kısmını karşılayan garantiler eline geçirmiştir. Almanya 'mânen de tatmin' olmuştur. Eğer bir konferans teklifini kabul edecek olursa Almanya, bütün amaçlarına varacak ve aynı zamanda bir savaşı önlemiş olacaktır. Savaş şimdiden genel olmaya doğru gitmekte ve çok süreceğe benzemektedir.

Duçe bu konuda direnmek istemiyor, ancak yukarıdaki hususların Herr von Ribbentrop ile Führer'in hemen dikkatine sunulmasına kendisi çok önem veriyor.» (17)

Gariptir ki Ribbentrop, az sonra iyileşivermiş ve Attolico'yu 12.30'da kabul etmiş, Duçe'nin ileri sürdüğü tekliflerin, bir akşam önce verilen İngiliz - Fransız notalarıyla "uzlaştırılamıyacağını", bunların bir "ültimatom niteliği" taşıdığını söylemişti.

(*) Ciano notanın "Fransızlar tarafından yapılan baskı" üzerine gönderildiğini iddia eder (**Ciano Diaries**, s. 136) Ancak yanlış bu. Bonnet bir konferans toplamaya çalışıyordu ama Mussolini bu konuda daha da ileri gidiyor, elinden geleni yapıyordu.

Bir dünya savaşını, şefi kadar önlemek isteyen ve bu konuda ondan daha samimi olan İtalyan elçisi, Ribbentrop'un sözünü kesmiş, İngiliz ve Fransız bildirilerinin "Duçe'den gelen son bildiriden sonra geçersiz" olduğunu söylemişti. Elbetteki Attolico'nun böyle bir söz söylemeye yetkisi yoktu. Kaldı ki söylediği doğru da değildi. Ama bu son dakikada herhalde biraz yalan söylemekle bir şey kaybetmiyeceğini düşünmüştü. Alman Dış İşleri Bakanı, bu konuda şüpheli olduğunu söyleyince Attolico görüşünde direndi.

«Fransız ve İngiliz bildirileri (demişti) artık sözkonusu olamazdı. Kont Ciano, daha o sabah saat 8.30'da, yâni bildiriler İtalyan radyosunda yayımlandıktan sonra, telefon etmişti. Onun için, iki bildiri de geçerli sayılamazdı. Bundan başka Kont Ciano, Fransa'nın, Duçe'nin teklifini çok desteklediğini de söylemişti. Şu anda baskı Fransa'dan gelmektedir : Ama bunu İngiltere izliyecektir.» (18)

Ribbentrop pek emin değildi bundan. Mussolini'nin teklifini az önce Hitler ile görüştüğünü ve Führer'in şunu bilmek istediğini söyledi : İngiliz - Fransız notaları birer ültimatom muydu? Dış İşleri Bakanı, sonunda Attolico'nun ileri sürdüğü teklifi kabul etmişti : İtalyan elçisi hemen gidip, durumu Henderson ile Coulondre'a soracaktı.

Attolico'nun o gün İngiliz elçiliğine gitmesinin nedeni işte buydu. Ribbentrop ile görüştüğü sırada tercümanlık yapan Schmidt, Attolico'nun o günkü halini sonradan şöyle anlatır : "Artık pek genç yaşta olmayan Attolico, Henderson ile Coulondre'a danışmak üzere hızla Ribbentrop'un odasından çıktı ve merdivenleri koşa koşa indi... Yarım saat sonra aynı şekilde soluk soluğa döndü." (19)

Biraz dinlendikten sonra, İngiliz notasının bir ültimatom olmadığını, hemen şimdi Henderson'un söylediğini bildirdi. Ribbentrop "İngiliz - Fransız bildirilerine verilecek cevabın ancak olumsuz olabileceğini, bununla birlikte Führer'in, Duçe'nin tekliflerini incelediğini ve eğer İngiliz - Fransız bildirilerin-

de bir ültimatomun sözkonusu olmadığı Roma tarafından da doğrulanırsa, bildirilere bir iki gün içinde cevap verileceğini" söyledi. Attolico, daha erken cevap verilmesi üzerinde direnince Ribbentrop sonunda ertesi gün, yâni pazar günü cevabın verilmesine razı oldu.

Roma'da ise Mussolini'nin umutları birer birer suya düşmekteydi. Ciano, öğleden sonra saat 2'de İngiliz ve Fransız elçilerini kabul etmişti. Halifax ile Bonnet'ye elçilerin yanında telefon etmiş ve onlara Attolico'nun, Alman Dış İşleri Bakanıyla yaptığı görüşmeleri anlatmıştı. Bonnet, yine heyecanlıydı ve kendi ifadesine göre *(French Yellow Book)* barış için yaptığı çalışmalardan ötürü, Ciano'ya hararetle teşekkür etmişti. Halifax ise eskisinden daha sertti. İngiliz notasının bir ültimatom olmadığını o da doğrulamıştı —İngiliz - Fransız bildirileri çok açık olduğu halde, devlet adamlarının böyle bir tek kelime üzerinde durmaları inanılacak şey değil— ancak kendi görüşüne göre, Alman Orduları Polonya'dan çekilmedikçe, Mussolini'nin konferans teklifini İngiltere'nin kabul etmiyeceğini de sözlerine ekledi. Bonnet ise bu noktada susuyordu. Halifax, Kabinenin bu konudaki kararını telefonla bildireceğini Ciano'ya vaad etti.

Karar, akşam saat 7'de bildirildi. İngiltere, Hitler'in askerini Alman sınırına çekmesi şartıyla Duçe'nin konferans teklifini kabul ediyordu. İtalyan Dış İşleri Bakanı, Hitler'in bu şartı hiçbir zaman kabul etmiyeceğini bildiği için güncesine "artık yapılacak hiç bir şey kalmadı," diye yazdı.

«Hitler'e, kesin olarak ve belki de şiddetle reddetmesi için öğüt vermek benim işim değil. Bunu Halifax'a da, iki elçiye de ve Duçe'ye de söyledim ve Berlin'e telefon ederek, Almanlar devam etmemizi istemedikçe, görüşmeleri keseceğimizi söyledim. Son umut da böylece suya düştü.» (20)

Ve sonra 2 Eylül günü akşamı, saat 8.50'de, bizim yorgun ve bitkin elçi Attolico, yeniden Berlin'de *Wilhelmstrasse*'ye

doğru yola çıktı. Bu sefer Ribbentrop kendisini Başbakanlıkta kabul etti. Orada Hitler'le toplantı halindeydi. Sonradan ele geçen bir Dış İşleri muhtırasında şahne şöyle anlatılıyor :

«İtalyan elçisi, Dış İşleri Bakanına, İngiltere'nin İtalyan aracılık tekliflerine göre görüşmelere başlamak istemediği haberini getirdi. İngiltere, görüşmelere başlanmadan önce Alman askerlerinin, Polonya'nın işgal edilmiş topraklarından ve Danzig'ten hemen çekilmelerini istiyordu...

Sonuç olarak İtalyan elçisi, Duçe'nin artık aracılık teklifini geçerli saymadığını bildirdi. Dış İşleri Bakanı bu haberi herhangi bir yorum yapmadan İtalyan elçisinden aldı.» (21)

Elçinin sonsuz çabalarına bir teşekkür bile edilmeden! Almanya'nın, Polonya'daki kazançlarını bir ayak oyunuyla elinden almaya çalışan bir Müttefike karşı yapılan soğuk bir davranış yalnızca... Hepsi o kadar.

İkinci Dünya Savaşını önlemek için ortaya çıkan son ufak imkân da böylece kaybolmuştu. Bu dramda rol alan herkes bunu anlamıştı artık. Yalnız içlerinden biri, bunu anlamamakta hâlâ inat ediyordu. Bonnet. Bu tabansız adam, gece saat 9'da Ciano'ya telefon etti. Fransa'nın Almanya'ya vermiş olduğu notanın "ültimatom niteliğini" taşımadığını doğruladı ve Fransız hükümetinin, 3 Eylül —ertesi gün— öğleye kadar, Almanya'dan bir cevap beklediğini bildirdi. Bununla birlikte, dedi Ciano'ya, "konferansın elverişli sonuçlara varabilmesi için" Fransa, Almanların Polonya'yı "tahliye" etmeleri hususunda İngiltere tarafından ileri sürülen şarta katılıyordu. Bonnet, bu noktaya ilk olarak değinmişti. Nedeni de İngilizlerin bu noktada direnmeleriydi. Ciano, Alman hükümetinin bu şartı kabul edeceğini ummadığı cevabını verdi, ama Bonnet hâlâ direniyordu. O ânda çiğnenmekte ve kuşatılmakta olan Polonyalılara karşı giriştiği taahhütlerden Fransa'yı kaçırmak için son bir çıkış daha yaptı o gece. Ciano bu garip hareketi 3 Eylül tarihinde güncesinin ilk paragrafında şöyle anlatıyor :

«Geceleyin Bakanlık beni uykumdan uyandırdı. Bonnet,

Guariglia'ya (Paris'teki İtalyan elçisi) sormuş : Almanya hiç olmazsa sembolik olarak Polonya'dan çekilemez mi... Teklifi çöp sepetine attım, Duçe'ye bile haber vermedim. Ama bu davranış Fransa'nın büyük bir savaşa tam bir isteksizlik ve kararsızlıkla girdiğini gösteriyor.» (22)

POLONYA SAVAŞI II. DÜNYA SAVAŞI OLUYOR

3 Eylül 1939 Pazar günü sabahleyin, Berlin'de tatlı bir sonbahar havası vardı. Güneş pırıl pırıl parlıyordu. Defterime şöyle yazmışım : "Berlinlilerin dolaylardaki ormanlarda, ya da göllerde geçirmek istedikleri cinsten bir gün."

Gün ağarırken İngiliz elçiliğine, Sir Neville Henderson'a verilmek üzere Lord Halifax'tan bir telgraf geldi. Telgrafta, Henderson'un Alman Dış İşleri Bakanından sabah saat 9'da bir randevu istemesi o sırada metni kendisine bildirilecek olan bir bildiriyi Bakan'a vermesi isteniyordu.

Chamberlain hükümeti artık işin sonuna gelmişti. Askerlerini Polonya'dan çekmediği takdirde İngiltere'nin savaşa gireceği, otuz iki saat kadar önce Almanya'ya bildirilmişti. Almanya buna cevap vermemişti; bunun üzerine İngiliz hükümeti, sözünü yerine getirmeyi kararlaştırmıştı. Fransa'nın Londra'daki elçisi Charles Corbin, Hitler'in Polonya'dan olabildiği kadar fazla toprak koparabilmek için cevabı bile bile geciktirdiğini ve Danzig'i, Koridor'u ve daha başka bölgeleri aldıktan sonra 31 Ağustos tarihinde ortaya attığı tekliflerin on altı maddesine dayanan "büyük" bir barış teklifiyle yeniden ortaya çıkabileceğini, kararsız Bonnet'ye bir gün önce öğleden sonra saat 2.30'da bildirmişti. (23)

Halifax bu tuzağa düşmemek için, Alman hükümetinin 1 Eylül tarihli İngiliz - Fransız bildirisine bir cevap vermemesi

Münih Konferansından bir görünüş.

İspanya Diktatörü Franko, Hitler ile birarada.

Sovyet - Nazi Saldırmazlık Paktı'nın imzası. Soldan sağa : Molotov, Ribbentrop Stalin.

Polonya Başkenti Varşova'nın işgali

Nazi Ordularına Finlandiya'dan geçiş hakkı tanıyan anlaşmanın imzası sırasında Finli Mareşal Mamerheime, Hitler ile birlikde.

Çekoslovakya Başkenti Prag'ın işgali. Fotografta görülen sivil, Çek Cumhurbaşkanı Haçadır.

Hitler Münih'de bir toplantıda partililere hitap ediyor.

Varşova Alman bombardımanından sonra evinin enkazı arasında acı acı düşünen bir Polonyalı çocuk.

Ağır Alman bombardımanından sonra yaralanan Polonyalı genç kız ve ablası.

Nazi Orduları tarafından sıkıştırılan İngiliz askerlerinin Dunkirk'i tahliyeleri.

Paris'in işgali sırasında Alman askerleri ile sevişen Fransız kadınları.

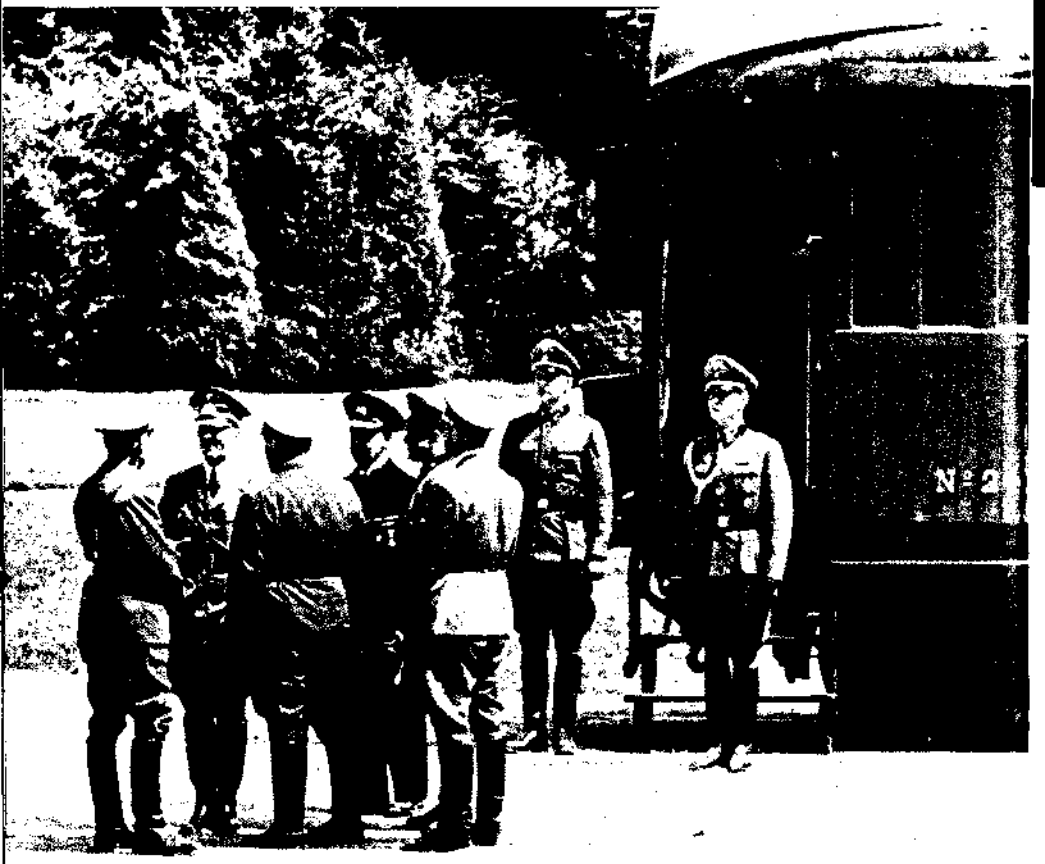

Hitler, Fransanın teslim anlaşmasının imzalandığı Compiègne Ormanlarındaki tarihi vagonun önünde (Birinci Dünya Savaşı'nın mağlup Almanya'sı ile muzaffer Fransa'sı arasındaki teslim anlaşması da burada imzalanmıştı.)

Fransa'nın işgalini takip eden günlerde kurulan yeni Fransız Hükümeti Başkanı Mareşal Pétain'in Hitler'le ilk karşılaşması.

İşgal sırasında Paris'te Fransız polisi ile Alman askerlerinin işbirliği.

İşgalden sonra kurulan yeni Fransız Hükümetinin Başbakanı Lavale

İngiliz donanmasının Montevideo Limanında sıkıştırdığı ve sonunda Hitler'in emriyle intihar eden Alman Cep Kruvazörü *Graf Spee*'nin batışı.

Hitler ve Genel Kurmayı Paris'te, Eyfel Kulesinin önünde.

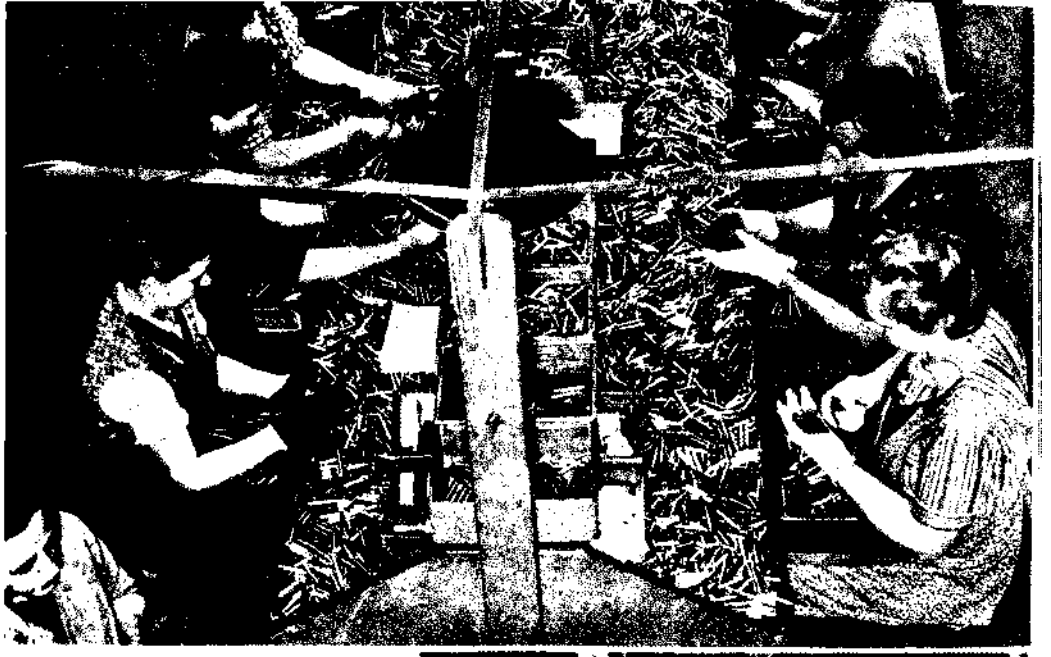

Cepheye sürülen erkek işçilerin yerini alan Alman kadınlarının bir cephane fabrikasındaki çalışmaları.

Erwin von Witzleben: 20 Temmuz suikastına karıştığı için 8 Ağustos, 1944 de idam edilmiştir.

Guenther Hans von Kluge. Rusya taarruzunda Merkez Orduları Komutanı. 20 Temmuz suikastından sonra 18 Ağustos, 1944 de zehir içerek intihar etmiştir.

Walter von Brauchitsch. Alman Orduları Başkomutanı. Alman Ordularının Rusya bozgunundan sonra Hitler tarafından görevinden istifa ettirilmistir

Wilhelm Ritter von Leeb. Rusya taarruzunda Kuzey Orduları Komutanıyken kış bozgunu üzerine 18 Ocak, 1942 de görevinden alınmıştır.

Feld Mareşal von Rundstedt. Alman Ordusunun ilerî gelen komutanlarından. Savaş boyunca dört kere görevinden alınmış, yeniden görev verilmiştir.

Feld - Mareşal Walther von Reichenau. 10 Mayıs 1940 da başlayan, 25 Haziranda biten Batı taarruzunda en büyük rolü oynayan Altıncı Alman Ordusu komutanı.

Erwin Rommel. Afrikadaki başarılarından ötürü «Çöl Tilkisi» diye anılan General, Batı Cephesi B Grupları Komutanıyken uğradığı bir hava hücumu sırasında ağır yaralanmış, 20 Temmuz suikastıyla ilgisi yüzünden 14 Ekim, 1944 de Hitler tarafından intihara mecbur edilmiştir.

Amiral Karl Doenitz. Alman Denizaltı Filosu Komutanı. 30 Ocak, 1943 de Raeder'in yerine Donanma Başkomutanlığına getirilmiş, ölümünden sonra Hitler'in yerine geçerek 7 Mayıs, 1945 günü sabahı Almanya'nın kayıtsız şartsız teslimini imzalamıştır.

Grand Amiral Erich Raeder. Alman Donanması Başkomutanı. 30 Ocak, 1943 de Hitler tarafından istifaya mecbur edilmiş, Nuremberg'te ömür boyu hapse mahkûm olmuştur.

General Fritz Erich von Lewinski Manstein Rundstedt'in Batıdaki A Ordu Gurubu Kurmay Başkanı bulunduğu sırada Hitler'e kendi planını kabul ettirmiş ve Batı taarruzu bu plana göre yapılmıştır. 1942 Aralık ayında Stalingrad'da kuşatılmış Alman Ordusunu kendi Dördüncü Panzer Ordusuyla kurtarmaya çalışmış başaramamıştır.

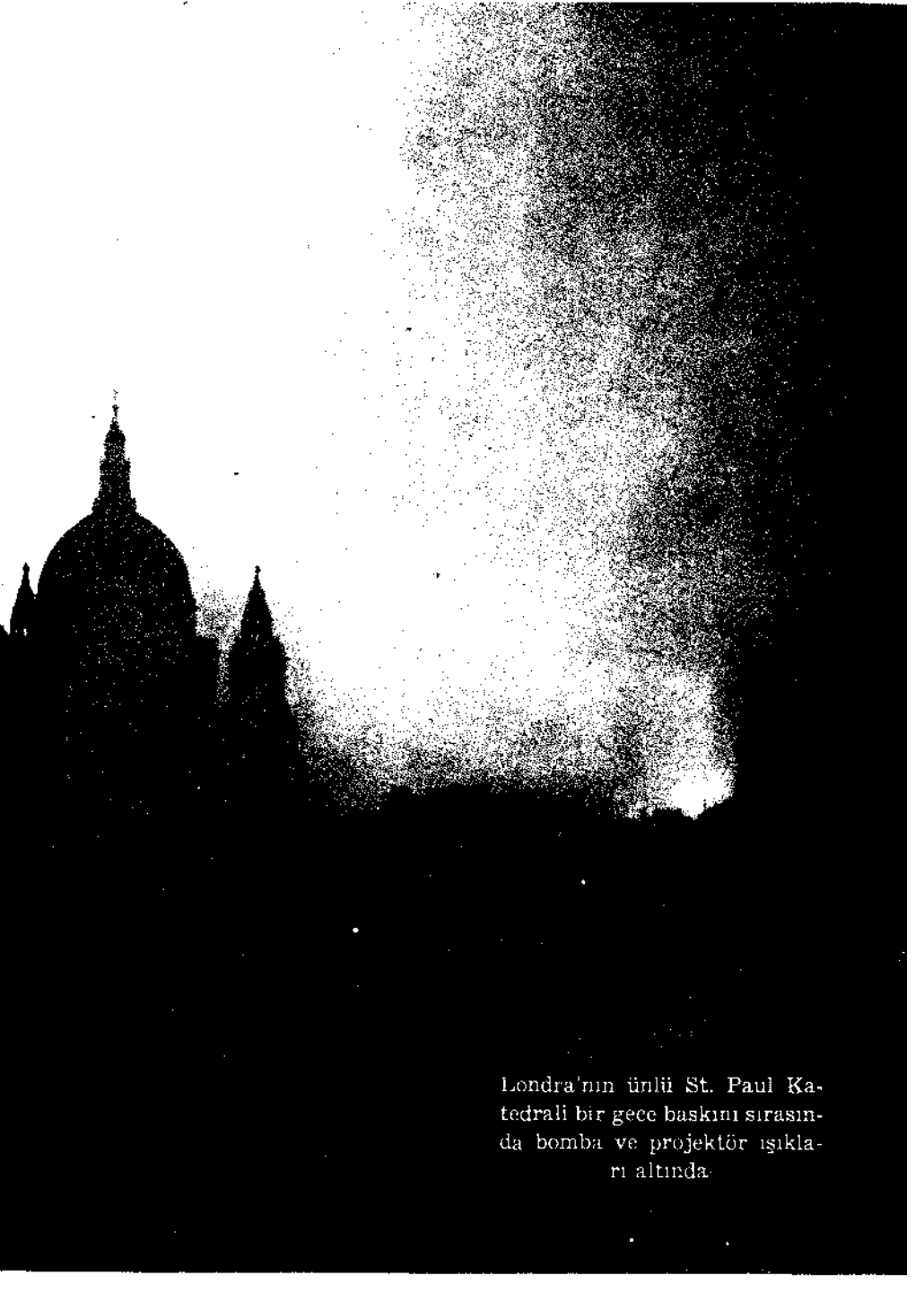

Londra'nın ünlü St. Paul Katedrali bir gece baskını sırasında bomba ve projektör ışıkları altında.

Londra'nın ağır şekilde bombalandığı günlerde, halkın belli başlı sığınağı haline gelen ünlü Londra Metrosu

hâlinde, iki Batılı hükümetin, Almanya ile savaş durumunda bulunacaklarını ilân etmelerini Fransızlara teklif etmişti. 2 Eylül günü, öğleden sonra yapılan kabine toplantısında kesin bir karara varıldıktan sonra Halifax, iki Müttefikin önce, süresi 3 Eylül günü sabah saat 6'da bitecek bir ültimatomu Berlin'e vermelerini teklif etti (24). Bonnet, böyle acele bir harekete yanaşmak niyetinde değildi.

Nitekim, kesin olarak ikiye ayrılan Fransız kabinesi, son bir hafta için Fransa'nın, önce Polonya'ya —ve sonra da İngiltere'ye— karşı girişmiş olduğu taahhütleri, yerine getirip getirmemesi konusunu durmadan tartışmıştı. 23 Ağustos günü Ribbentrop'un, bir Nazi - Sovyet Paktı imzalamak üzere Moskova'ya vardığı haberi duyulunca Daladier, Bonnet'in teşvikiyle, Fransa'nın ne yapması gerektiğini kararlaştırmak üzere Milli Savunma Kurulunu topladı (*). Toplantıda Başbakan Daladier ve Bonnet'den başka, üç silâhlı kuvvetin bakanları, General Gamelin ile Deniz ve Hava Kuvvetleri Başkanları ve dört general daha vardı. Hepsi on iki kişiydiler. Toplantı tutanağına göre Daladier üç sorun attı ortaya :

«1. Polonya ile Romanya (ya da birinden biri) Avrupa haritasından silinirken Fransa hareketsiz kalabilir miydi?
2. Bunu önlemek için Fransa'nın elinde ne gibi araçlar vardı?
3. Şimdiden ne gibi tedbirler alınabilirdi?»

Bonnet ise, olayların son günlerde aldığı ciddi durumu anlattıktan sonra, aklına takılan ve sonuna kadar da aklından çıkmayan bir sorunu ortaya attı :

(*) Başbakan Daladier'nin askeri kabine başkanı General Decamp tarafından tutulmuş olan toplantı tutanağı, Riom duruşması sırasında ortaya çıkmıştır. Tutanak, tashih edilmek üzere toplantıda bulunan öteki üyelere gösterilmemiştir. General Gamelin, Servir adındaki kitabında, tutanağın çok kısa olduğunu bu bakımdan yanlış düşüncelere insanı götürebileceğini söyler. Bununla birlikte çekingen başkomutan bile tutanağı ana çizgisiyle doğrulamaktadır.

«Durumu gözönünde tutarak, taahhütlerimize bağlı kalmamız ve hemen savaşa girmemiz mi, yoksa tutumuzu yeniden gözden geçirip, bu arada kazanacağımız zamandan yararlanmamız mı bizim için daha iyidir?... Bu sorunun cevabı aslında askerî karakter taşımaktadır.»

Konuşma fırsatı bulan Gamelin ile Amiral Darlan şöyle cevap verdiler : Ordu ve Donanma hazırdı. Çatışmanın başında Almanya'ya karşı pek az bir şey yapılabilirdi. Ama Fransızların seferberlik ilân etmeleri bile Polonya'nın üzerindeki baskıyı hafifletirdi, Almanlar bizim sınırımızda önemli kuvvetler bağlamak zorunda kalırlar.

« ...Polonya ile Romanya'nın ne kadar dayanabileceği sorusuna, General Gamelin, Polonya'nın kendisini şerefle savunacağına inandığı, böylelikle Alman kuvvetlerinin ilk bahardan önce Fransa'ya karşı dönemiyecekleri, o zaman ise İngiltere'nin yanlarında bulunacağı cevabını verdi.» (*)

Fransızlar bir hayli konuştular, sonunda bir karara vardılar: Karar toplantı tutanağında şöyle yazılı :

«Görüşme sırasında, önümüzdeki birkaç ay içinde daha güçlü bir duruma geçsek bile, Polonya ve Romanya kaynaklarını eline geçireceği için, Almanya'nın daha kazançlı durumda olacağı belirtildi.

Bundan ötürü Fransa için başka bir çıkar yol yoktur.

Tek çözüm... SSCB ile görüşmelere girişmeden önce üzerimize almış olduğumuz taahhütlere bağlı kalmaktır.»

(*) Gamelin, **Servir** adlı kitabında, Bonnet'ye güvenmediği için Fransa'nın askerî güçsüzlüklerine dikkati çekmek istemediğini kabul eder. Sonradan Daladier'nin kendisine şu sözleri söylediğini yazar : "İyi yaptınız. Eğer bu durumu açıklasaydınız Almanlar hemen ertesi gün haberi alırlardı."

Gamelin, (kitabında) Fransa'nın askerî durumunun ne kadar zayıf olduğuna bu toplantıda dikkati çekmediğini söyler. Yalnızca, Almanya'nın Polonya'yı ortadan kaldırması ve bütün gücüyle Fransa'ya yüklenmesi halinde, Fransa'nın "güç" durumda kalacağını açıkladığını yazar. "Bu durumda," der, "mücadeleye girişmek artık mümkün olmıyacaktır... İlk baharda, İngiliz askerlerinin ve Amerikan teçhizatının yardımıyla bir savaşa girişecek durumda oluruz (gerekirse). Ayrıca ve ancak uzun bir savaş sonunda zafere ulaşabileceğimizi de söyledim. Ben **her zaman** iki yıldan önce... yâni 1941 - 42'den önce... taarruza geçecek durumda olamıyacağımız kanısındaydım."

Fransız Başkomutanının korkakça fikirleri, ilerideki olayların büyük bir kısmını açıklayacaktır.

Fransız hükümeti, bu karara vardıktan sonra harekete geçmeye başladı. Bu toplantının ertesi günü, 23 Ağustosta, alârm verildi. Sınırdaki askerler savaş durumuna geçirildiler. Ertesi günü 360,000 yedek, askere çağırıldı. 31 Ağustosta kabine bir bildiri yayımladı ve Fransa'nın taahhütlerini "tamamiyle yerine" getireceğini açıkladı. Ertesi gün, yâni Almanların Polonya taarruzu başladığı gün, Halifax Bonnet'yi, her iki ülkenin, müttefiklerine vermiş oldukları sözü yerine getireceklerini bildiren bir notayı, Fransa ile birlikte Berlin'e vermeye razı etti.

Ama Eylülün 2'sinde İngilizler, gece yarısı, Hitler'e bir ültimatom verilmesi için Fransızlara baskı yapınca, General Gamelin ile Fransız Genel Kurmayı çekindi. Almanların, hemen batıya bir hücuma geçmesi halinde, eninde sonunda dövüşecek olanlar Fransızlardı. Bir tek İngiliz askeri bile gelemezdi yardıma. Genel Kurmay, seferberliğin rahatça yapılabilmesi için kırk sekiz saat süre verilmesi üzerinde direndi.

Akşamüstü saat 6'da Halifax, Paris'teki İngiliz elçisi Sir Eric Phipps'e telefon etti : "İngiliz hükümeti için kırk sekiz saat imkânsızdır. Fransa'nın davranışı Kıral hükümetini hayrete düşürmüştür."

Nitekim Chamberlain, iki saat sonra Avam Kamarasında kürsüye çıkıp konuşmaya başlayınca, hükümet daha da güç duruma düştü. Avam Kamarasındaki milletvekillerinin çoğu, hangi partiden olurlarsa olsunlar, İngiltere'nin taahhütlerini bir an önce yerine getirmesini istiyorlardı. Başbakan konuşmasını bitirince sabırları büsbütün tükendi : Başbakan, Berlin'den bir cevap alınmadığını söylemişti. Cevap verilmedikçe ve

cevapta, Almanların Polonya'dan çekilecekleri üzerine bir taahhüt bulunmadıkça hükümet "harekete geçmek zorunda" idi. Almanların çekilmeyi kabul etmeleri halinde, demişti Chamberlain, İngiliz hükümeti "durumu Alman kuvvetlerinin, Polonya sınırını geçmediği şeklinde ele almak arzusundadır." Bu arada, hükümetin de Almanya'ya verilecek uyarmanın süresi bakımından, Fransa ile görüşme halinde bulunduğunu söylemişti.

Polonya'da savaş otuz dokuz saattenberi sürüp giderken, Avam Kamarası bu gibi oyalayıcı taktiklere göz yumamazdı. Hükümet saflarında bir Münih havası vardı. İşçi Muhalefeti liderine vekâlet eden Arthur Greenwood ayağa kalkıp konuşacağı sırada, Tutucu milletvekilleri sıralarından Leopold Amery şöyle bağırdı : "İngiltere adına konuş!"

"Daha ne kadar yalpalayacağız, merak ediyorum," dedi Amery, "Şu anda İngiltere ve İngiltere'nin savunduğu her şey, insan uygarlığı tehlikededir... Fransızlarla birlikte yürümeliyiz..."

Ama kolay mıydı bu? Fransızlar yürüyüşe geçmek niyetinde değillerdi. Chamberlain, meclisin öfkeli havası karşısında o kadar şaşırdı ki, tartışmanın en ateşli bir zamanında müdahele etti ve Paris'le telefon aracılığıyla "düşünceleri ve eylemleri" uyumlaştırmanın zaman aldığını söylemek zorunda kaldı. "Kendilerine yaptığım açıklamanın gerek bizim hükümetimizin ve gerekse Fransız hükümetinin durumunu en ufak bir şekilde zayıflatacağını Meclis bir an aklına getirirse çok müteessir olurum." Şu anda "Fransız hükümetinin toplantı" halinde olduğunu sanıyor ve kendilerinden "birkaç saat içinde bir haber" bekliyordu. Öfkeli milletvekillerini her çareye baş vurarak yatıştırmaya çalıştı ve şunları söyledi : "Yarın Meclise verilebilecek tek bir cevabım olacağını şimdiden söyliyebilirim... ve Meclisin de tam bir güvenle konuştuğuma inanacağından eminim."

Namier'nin sonradan yazdığı gibi, İngiliz tarihinin en büyük dönemine yaklaşıldığı, "parlamento görüşmelerine yapılan bir müdahaleden" belli oluyordu.

Chamberlain, gizli İngiliz evrakından anlaşıldığı gibi, kendi halkı ile arasının açık olduğunu biliyordu. Ülkesinin bu çok önemli ânında, hükümeti devrilmek tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Avam Kamarasından çıkar çıkmaz telefonla Daladier'yi aradı. Saat gece 9.50 idi. Konuşmayı dinleyen Cadogan'ın tuttuğu kayıt şöyle :

«CHAMBERLAİN : Durum çok ciddidir... Mecliste öfkeli bir hava esti... Eğer Fransa, yarın öğleden sonra başlamak üzere kırk sekiz saatlik bir süre üzerinde direnecek olursa, burada hükümetin iş başında kalması imkânsızlaşacaktır.

Başbakan Alman taarruzunun yükünü Fransa'nın çekeceğini çok iyi biliyordu. Ama bu akşam bir hareket yapmak zorunda olduğuna da inanıyordu.

Bir uzlaşma yolu teklif etti... Yarın sabah saat 8'de bir ültimatom verilecekti... Ültimatomun süresi öğleyin bitecekti.

Daladier, İngiliz bombardıman uçakları hemen harekete geçmeye hazır olmadıkça, Fransa'nın Alman Orduları üzerine yapılacak hücumu, mümkünse birkaç saat daha geciktirmesinin daha doğru olacağı cevabını verdi.»

Bu konuşma üzerinden daha bir saat geçmemişti ki, gece saat 10.30'da, Halifax Bonnet'yi telefonla aradı. Fransızların, İngiliz uzlaştırıcı teklifini kabul etmelerini istedi : yarın sabah (3 Eylül) saat 8'de, Berlin'e bir ültimatom verilecekti. Ültimatomun süresi öğleyin bitecekti. Fransız Dış İşleri Bakanı bu teklifi yalnız kabul etmemekle kalmadı, İngilizlerin sür'atle harekete geçmek üzerinde direnmelerinin "kötü bir izlenim" yaratacağını da söyledi. Londra'nın, Hitler'e ültimatom vermeden önce, hiç olmazsa öğleye kadar beklemesini istedi.

«HALİFAX : Kıral hükümeti için o saate kadar beklemeye imkân yoktur... (İngiliz) hükümetinin burada durumunu muhafaza edeceği çok şüphelidir.»

Avam Kamarası, 3 Eylül Pazar günü öğle üzeri toplanacaktı. Chamberlain ile Halifax'ın iş başında kalmaları için, Parlamento'nun istediği cevabı o gün vermeleri gerektiği, Cumartesi günkü havadan anlaşılmıştı. Londra'daki Fransız elçisi Corbin, Chamberlain'in, parlamentoya kesin bir şey söylemediği takdirde kabinesini tehlikeye düşüreceğini, gece saat 2'de Bonnet'ye haber verdi. Bundan ötürü Halifax telefon görüşmesinin sonunda Bonnet'ye, İngiltere'nin "yalnız başına harekete geçmesini" teklif etti.

Halifax'ın telgrafı Henderson'un eline sabah saat 4'de ulaştı (*). Alman hükümetine 3 Eylül Pazar sabahı saat 9'da bildireceği yazıda, İngiltere'nin 1 Eylül tarihinde verdiği notaya değiniliyor, Alman askerleri Polonya topraklarından çekilmediği sürece, İngiltere'nin taahhütlerini yerine getireceği açıklanıyordu :

«Bu husus 24 saat önce bildirildiği halde herhangi bir cevap alınamamış, Almanlar Polonya toprakları üzerindeki hücumlarına devam etmişler ve bu hücumları yoğunlaştırmışlardır. Bundan ötürü, bugün 3 Eylülde, İngiltere yaz saati ile sabah saat 11'den geç olmamak şartıyla, Alman hükümeti tarafından yukarıdaki hususta doyurucu teminat verilerek, bu teminat Londra'daki Kıral hükümetine varmadıkça, o saatten itibaren iki ülke arasında savaş durumu başlıyacaktır.» (26) (*)

(*) İngiliz Dış İşleri Bakanı o gece, Henderson'a iki uyarıcı telgraf göndermişti. Birincisi gece saat 11.50'de gönderilmişti ve şöyleydi :

Bu gece size hemen Alman hükümetine bildirilmek üzere tâlimat gönderebilirim. Lutfen harekete geçmeye hazır olunuz. Kendisini herhangi bir anda görmek isteyeceğinizi Dış İşleri Bakanına şimdiden bildirmeniz iyi olur.

İngiliz hükümetinin. Fransızlardan ayrı olarak harekete geçmek için henüz karar vermediği bu telgraftan anlaşılıyor. Ancak otuz beş dakika sonra, gece saat 12.35'de Halifax Henderson'a şu telgrafı çekti :

Pazar günü sabah saat 9'da M.F.A.den (Dış İşleri Bakanından) bir randevu isteyiniz. Tâlimat sonradan verilecek. (25)

Halifax tarihsel telgrafı, Londra saatiyle sabah saat 5'de çekmiştir. Henderson ise **Final Report**'unda telgrafı sabah 4'de aldığını söyler.

Henderson, tatil günü ortalık ağarmadan *Wilhelmstrasse* ile bir ilişki kuramadı. Kendisine Ribbentrop'un Pazar günü saat 9'da "bulunamıyacağı" bildirildi. Ancak Henderson, bildirisini resmen, tercüman Dr. Schmidt'e bırakabilecekti.

Dr. Schmidt bu tarihsel günde biraz fazlaca uyumuştu. Hemen taksiye binerek Dış İşleri Bakanlığına gitti. Bakanlığa geldiği zaman elçinin merdivenleri tırmandığını gördü. Arka kapıdan girdi. Tam saat 9'da Ribbentrop'un odasında idi ve Henderson'u kabule hazırdı. Schmidt'in sonradan anlattığına göre, "elçi, içeriye büyük bir ciddiyetle girdi. El sıkıştık. Oturmasını rica ettim. Oturmadı. Odanın ortasında çok ciddi olarak durdu." (28). İngiltere'nin notasını okudu, Schmidt'e bir kopyasını verdi, vedâ ederek odadan çıktı.

Resmî tercüman, belgeyi alarak hemen *Wilhelmstrasse*'den Başbakanlığa koştu. Kabine üyelerinden çoğu, Führer'in bürosu dışında bekliyorlardı. Parti ileri gelenlerinden birkaçı da toplanmış, onun getireceği haberi "dört gözle bekliyordu."

«(Schmidt'in sonradan anlattığına göre) Öteki odaya girdiğim zaman Hitler, masasının başında oturuyor, Ribbentrop da pencerenin yanında duruyordu. İçeri girdiğim sırada her ikisi de, bana heyecanla baktılar. Hitler'in masasından biraz uzakta durdum ve sonra İngiliz ültimatomunu Almancaya çevirdim. Bitirdiğim sırada büyük bir sessizlik oldu.

Hitler hiç kıpırdamadan duruyor, önüne bakıyordu... Bir çağ kadar uzun süren sessizlikten sonra pencerenin kenarında duran Ribbentrop'a döndü. Yaban bir bakışla, 'Şimdi ne yapacağız?' diye sordu. Sanki Dış İşleri Bakanının, İngiltere'nin göstereceği tepki konusunda kendisini yanıltmış olduğunu söylemek istiyordu.

Ribbentrop büyük bir soğukkanlılıkla cevap verdi : 'Fransa'nın da, bir saat içinde buna benzer bir ültimatom vereceğini sanıyorum.'» (29)

(*) Halifax sabah saat 5'de ek bir telgraf daha gönderdi ve Coulondre'un "aynı şekildeki bir telgrafı Alman hükümetine o gün (Pazar) öğleden önce veremiyeceğini" bildirdi. Fransızların vereceği sürenin ne kadar olacağını bilmiyordu, ama altı ile dokuz saat arasında olabileceğini sanıyordu. (27)

Schmidt görevini yapmıştı. Çekildi. Dışardaki odada bekleyenlere olup bitenleri anlattı. Bir an onlar da ses çıkarmadılar, sonra :

«Goering bana döndü ve şunu söyledi : 'Biz bu savaşı kaybedersek Tanrı yardımcımız olsun!'

Goebbels de köşede tek başına duruyordu; yorgun ve düşünceliydi. Odadakilerin hepsinde derin bir kuşku vardı.» (30)

Bu sırada bizim Dahlerus cenapları da, kaçınılmaz olanı hâlâ önlemek için amatörce çabalar harcayıp duruyordu. Forbes, sabah saat 8'de, bir saat sonra verilecek ültimatomu kendisine anlatmıştı. O da bu haber üzerine Goering'i görmek için, *Luftwaffe* karargâhına koştu ve sonradan Nuremberg mahkemesinde verdiği ifadeye göre, Almanların ültimatoma vereceği cevabın "makûl" olmasını kendisinden rica etti. Bundan başka Feld-Mareşalin saat 11'den önce, "görüşmelere" başlamak üzere Londra'ya uçmaya hazır olduğunu da açıklamasını teklif etmişti. İsveçli iş adamı, yazmış olduğu kitapta, Goering'in teklifini kabul ettiğini, Hitler'e bunu telefonla bildirdiğini, onun da kabul ettiğini yazıyor. Alman evrakında ise buna ait bir kayıt yok. Dr. Schmidt'in ifadesinden anlaşıldığına göre, saat 9'u birkaç dakika geçe Goering, kendi karargâhında değil, Başbakanlığın bekleme odasındaydı.

Ama şurası kesindir ki İsveçli arabulucu, o sırada İngiliz Dış İşleri Bakanlığına telefon etmişti. Bir kere değil, bir kaç kere. Saat 10.15'deki ilk telefonda, Almanların ültimatoma verdikleri cevabın "yolda" olduğunu ve Almanların "İngiliz hükümetini tatmin etmeyi ve Polonya'nın bağımsızlığını bozmıyacağı konusunda doyurucu garantiler vermeyi," (!) hâlâ arzu ettiğini, İngiliz hükümetine kendi başına bildirmişti. Hitler'in cevabını Londra'nın "çok elverişli bir hava içinde" inceleyeceğini umuyordu. (31)

Bir saat sonra, 10.50'de —yâni ültimatom süresinin bitmesine on dakika kala —Dahlerus, Londra Dış İşleri Bakanlığına telefon etmek üzere uluslararası telefona bir daha yapıştı. Bu sefer Hitler'in onayı ile Goering'in, hemen Londra'ya uçmasını teklif edecekti. Bu gibi diplomatik numaraların artık vakti geçmiş olduğunu bir türlü anlamıyordu. Ama, az sonra kendisine anlatıldı : uzlaşmaya yanaşmayan bir cevap aldı Halifax'tan. Teklifi olumlu bir şekilde incelenemezdi. Alman hükümetine kesin bir soru sorulmuştu "ve onlar da belki kesin bir cevap hazırlıyorlardı." İngiliz Kırallığı hükümeti, Goering ile yeniden bir görüşme yapmayı umamazdı. (32)

Bunun üzerine Dahlerus, telefonu kapattı ve savaştan sonra, dünya barışını korumak için giriştiği garip hareketleri Nuremberg'te —ve kitabında— an'atmak üzere tarihin karanlıkları içinde yeniden ortaya çıkıncaya kadar, kaybolup gitti. (*) İyi niyetli bir adamdı. Barış için çalışmıştı; dünya tarihinin en karışık bir zamanında, birkaç dakika için kendisini sahnenin ortasında buluvermişti. Ama, hemen hemen herkes için olduğu gibi, onun için de durum anlayamayacağı kadar karışıktı; ve Nuremberg'de de kabul ettiği gibi, Almanların elinde nasıl bir oyuncak olduğunu anlayacak vakit bile bulamamıştı.

İngiliz ültimatomunun süresi bittikten az sonra, sabah saat 11'i birkaç dakika geçe, iki saat önce İngiliz elçisini görmek istemeyen Ribbentrop, Almanların cevabını sunmak üzere Henderson'u Bakanlığa çağırdı. Alman hükümeti, verdiği cevapta, İngiliz ültimatomunu "uygulamak şöyle dursun almayı da kabul etmeyi de" reddediyordu. Bunun arkasından uzun, beylik propaganda. Besbelli, aradan geçen iki saat içinde, Hitler ile Ribbentrop tarafından hazırlanmıştı. Aslında bu lâflar kolayca aldatılabilen Alman halkını sersemletmek için hazırlanmıştı.

(*) Yalnız 24 Eylülde, Oslo'da, bir ara, Forbes'le birlikte yeniden ortaya çıktı. Nuremberg'te ifadesi bitmeden önce söylediğine göre, niyeti "dünya savaşını önlemeye henüz imkân bulunup bulunmadığını araştırmaktı." (33)

Artık alışılan beylik yalanlar, durmadan tekrarlanıyor, Polonyalıların Alman topraklarına sadırdıkları belirtiliyor, bütün bunlardan da İngiltere sorumlu tutuluyordu. "Almanya'nın savunması için bir araya toplanmış olan kuvvetlerin, geriye çekilmesi amacıyla Almanlara yaptıkları baskı" teşebbüsleri yerilliyordu. Ayrıca Almanya'nın, Mussolini tarafından yapılan son teşebbüsü de kabul ettiği —tabii yanlıştı bu— İngiltere'nin ise bu teklife yanaşmadığı belirtiliyordu. Chamberlain'in o güne kadar Hitler için yaptıkları unutuluyor, İngiliz hükümetinin "Alman halkını imha etmek ve ortadan kaldırmak" istediği söyleniyordu.

Henderson belgeyi okudu (sonradan belge için "olayların tam bir yanlış sunusu" denmiştir) ve "gerçek suçun kimde olduğunu tarih gösterecektir" dedi. Ribbentrop da, "tarihin gerçekleri şimdiden ortaya koymuş" olduğu cevabını verdi.

Hoparlörler, İngiltere'nin Almanya ile savaş durumu ilân ettiğini birdenbire haber verdiği sırada ben, *Wilhelmstrasse*'de Başbakanlık binasının önündeydim. Vakit öğle üzeriydi. (*) Benimle birlikte orada, güneş altında duran 250 kadar insan vardı. Haberi dikkatle dinlediler. Bittiğinde hiçbir mırıltı duyulmadı. Yalnızca orada kımıldamadan durdular. Şaşırmışlardı. Hitler'in nasıl olup da onları bir dünya savaşına sürüklediğini bir türlü anlayamıyorlardı.

Az sonra, tatil günü olduğu halde, gazeteci çocuklar "ikinci baskı" diye bağırmaya başladılar. Gazete kapışılıyordu. Ben de bir tane aldım. *Deutsche Allgemeine Zeitung* baştan başa kocaman harflerle bir sürü başlık atmış :

İNGİLİZ ÜLTİMATOMU REDDEDİLDİ

(*) Sabah saat 11.15'de Halifax, Alman maslahatgüzarına resmi bir nota verdi. Notada, saat 11'e kadar Almanya'dan bir teminat alınmadığı için "3 Eylül sabah saat 11'den sonra, iki ülke arasında savaş durumu bulunduğunu size bildirmekle şeref duyarım," deniyordu.

İNGİLTERE ALMANYA'YA SAVAŞ İLÂN EDİYOR

İNGİLİZ NOTASI DOĞUDAKİ ASKERLERİMİZİN GERİ ÇEKİLMESİNİ İSTİYOR

FÜHRER BUGÜN CEPHEYE HAREKET EDİYOR

Resmi bildirinin başlığı Ribbentrop tarafından yazdırılmış olacak :

ALMAN MUHTIRASI İNGİLTERE'NİN SUÇLU OLDUĞUNU GÖSTERİYOR

Almanlar kadar kolayca aldatılabilecek bir halka, durum "gösterildiği" halde haberler, Almanlarda İngilizlere karşı bir düşmanlık uyandırmadı. Henderson ile memurları, yakınlardaki *Hotel Adlon*'a taşınmak üzere İngiltere elçiliğinden çıkarlarken, binanın önünde yalnızca bir tek polis yukarı aşağı gidip geliyordu. Yapacağı bir şey yoktu. Geziniyordu yalnızca.

Fransızlar biraz daha direndiler. Bonnet son dakikaya kadar vakit kazanmaya çalıştı. Mussolini'nin, Hitler'le pazarlığa girişeceğini ve Fransa'yı bu belâdan kurtaracağını umuyordu. Dahası, Belçika elçisi ile birlikte Kıral Leopold'a baş vurarak Hitler'i etkilemek üzere, Mussolini üzerindeki etkisini kullanmasını bile Kıraldan istemişti. 2 Eylül Cumartesi günü bütün gün, hem kabinesi ile hem de İngilizlerle tartışmış, 1 Eylül tarihli İngiliz - Fransız notalarına Almanların vereceği cevabı, 3 Eylül günü öğle vaktine kadar bekleyeceğine Ciano'ya "söz verdiğini" sözünü geri alamıyacağını söylemişti. Gerçekten de İtalyan Dış İşleri Bakanına telefonda teminat vermişti, ama 2 Eylül akşamı saat 9'a kadar değil (*). Bu sırada Duçe'nin konferans teklifi, Ciano'nun kendisine söylemeye çalıştığı gibi, suya düşmüş bulunuyordu. Ve yine bu saatte İngilizler, gece yarısı, Ber-

(*) 943'üncü sayfaya bakınız.

lin'e ortak bir ültimatom verilmesi için kendisine başvurup duruyorlardı.

Sonunda Fransız hükümeti, 2 Eylül gece yarısından az önce bir karara varabildi. Tam gece yarısı Bonnet, Berlin'de Coulondre'a bir telgraf çekerek "öğle üzeri *Wilhelmstrasse*'ye yapılacak yeni bir *demarche*'ın şartlarını" kendisine bildireceğini haber verdi. (*)

Bonnet 3 Eylül Pazar günü, sabah saat 10.20'de —İngilizlerin verdiği ültimatomun süresi geçmeden kırk dakika önce—, bu *demarche*'ı yaptı. Fransız ültimatomu da aynı şekildeydi. Ancak olumsuz bir cevap verilmesi halinde Fransa, Polonya'ya karşı girişmiş olduğu ve "Alman hükümetince bilinen" taahhütleri yerine getireceğini haber veriyordu. Bu son dakikada bile Bonnet, resmen bir savaş ilânından kaçınmıştı.

Resmî *French Yellow Book*'da, Coulondre'a çekilen ültimatom metninde, Alman cevabının son süresi akşamüstü saat 5 olarak gösterilmektedir. Ancak asıl telgraftaki saat bu değildi. İngiltere'nin Paris'teki elçisi Phipps, sabah saat 8.45'de Halifax'a şunu bildirmişti : "Bonnet, Fransız süresinin ancak Pazartesi günü (4 Eylül) sabah saat beşte biteceğini bildirdi." Bonnet'nin çektiği telgrafta da süre böyle idi.

Bu süre, ültimatomun öğle üzeri Berlin'e verilmesinden sonra, kırk sekiz saatlik bir zaman isteyen ve bunun üzerinde direnen Fransız Genel Kurmayından, Daladier'nin Pazar günü erken saatlerde kopardığı bir tâviz olduğu halde, İngiliz hükümeti buna râzı olmamış, öğleden önce bu memnuniyetsizliğini üstü kapalı bir dille Paris'e bildirmişti. Başbakan Daladier, bunun üzerine son bir kere daha askerlere başvurmuştu. Sabah saat 11.30'da Genel Kurmaydan General Colston'u çağırmış ve daha kısa bir süre istemişti. General de istemiye istemiye on iki saate, yâni akşamüstü saat 5'e kadar inmişti.

(*) Hatırlanacağı gibi (944'üncü sayfaya bakınız) bundan sonra bile Bonnet, gece yarısı İtalyanlara Hitler'in Polonya'dan "sembolik" bir geri çekilme yapmasını sağlamalarını teklif ederek Fransa'yı son dakikaya kadar savaş dışında bırakmaya çalışmıştır.

Bu yüzden Coulondre, Berlin'deki Fransız elçiliğinden, *Wilhelmstrasse*'ye gitmek üzere tam çıkacağı sırada Bonnet kendisini telefonla aradı ve sıfır saatinde gerekli değişikliği yapmak üzere kendisine tâlimat verdi. (34)

Fransız elçisi öğle üzeri Ribbentrop'u yerinde bulamadı. Ribbentrop o sırada yeni Sovyet elçisi Aleksandr Şvarzev'i büyük bir törenle kabul etmekte olan Führer'in yanında, Başbakanlıkta bulunuyordu. Berin'in o tarihsel pazar gününe bir renk daha katan bir olaydı bu. Aldığı tâlimatı olduğu gibi yerine getirmek zorunda bulunan Coluondre, tam öğle vakti saat on ikide, *Wilhelmstrasse*'de bulundu. Kendisini Weizsaecker kabul etti. Devlet Sekreterinin Fransızlara "doyurucu" bir cevap verecek yetkisi bulunup bulunmadığı konusunda elçinin sorduğu soruya Weizsaecker "herhangi bir cevap verebilecek" durumda olmadığı cevabını verdi.

İşlerin bu kadar ciddileştiği bir sırada ufak bir diplomatik komedi de oldu. Coulondre, Weizsaecker'in cevabını, o gece umduğu gibi, Almanya'nın olumsuz bir cevabı sayarak, Fransa'nın resmî ültimatomunu Devlet Sekreterine vermeye kalkışınca, Weizsaecker ültimatomu almadı. Elçinin "biraz beklemesini ve Dış İşleri Bakanını şahsen görmesini rica etti." Böylece ters yüzü geriye çevrilen Coulondre —ve ilk de olmuyordu bu— yarım saat kadar bekledi. Saat 12.30'da Ribbentrop'u görmek üzere Başbakanlığa gitmesi kendisinden rica edildi. (35)

Nazi Dış İşleri Bakanı, elçinin nasıl bir haber getireceğini bildiği halde Fransız elçisine son bir kere, tarihteki beylik numaralardan birini daha yapmaktan çekinmedi. Son dakikada barış teklifini ileri süren Mussolini'nin, Fransa'nın teklifini kabul ettiğini söyledikten sonra "Almanya'nın teklifi kabule hazır olduğunu dün Duçe'ye bildirdiğini" açıkladı. Sonra da, akşama doğru, "teklifinin İngilizlerin inadı yüzünden suya düştüğünü Duçe'ye bildirdiğini de" söyledi.

Ama Ribbentrop'un son aylarda yaptığı bu çeşit numarala-

ra Coulondre'un karnı toktu. Fransa'nın, İngiltere'nin yolunu izlediği takdirde buna üzüleceğini ve Almanya'nın Fransa'ya herhangi bir şekilde hücuma niyeti olmadığını söyleyen Nazi Dış İşleri Bakanını uzun uzun dinledikten sonra Coulondre bir ara, fırsatını bulup şu soruyu sordu : Dış İşleri Bakanının sözleri acaba Fransa'nın 1 Eylül tarihinde sunduğu notayı, Alman hükümetinin olumsuz karşıladığı anlamına mı geliyordu?

«*Ja.*» dedi Ribbentrop.

Bunun üzerine elçi, ültimatomu Dış İşleri Bakanına verdi. Verirken de "Alman hükümetinin savaş ilân etmeden" Polonya'ya hücum etmekle ve Alman askerlerinin çekilmesi için İngilizlerle Fransızların ileri sürdükleri istekleri reddetmekle "üzerine ağır bir sorumluluk" aldığını "son bir kere" daha belirtmek zorunda kaldığını söyledi.

"O zaman Fransa saldırgan olur" dedi Ribbentrop.

"Saldırganın kim olduğunu tarih gösterecektir," cevabını verdi Coulondre.

O Pazar Berlin'de, dramın son sahnesinde rol alanların hepsi de tarihin yargısına güveniyorlardı.

Fransa, bir süre için batıda, Alman kuvvetleri karşısında ezici bir üstünlük sağlayacak bir Orduyu seferber ediyordu, ama Hitler'in ateşli kafasında belli başlı düşman olarak yer alan daha çok İngiltere'ydi. İngiltere'nin elinde küçük bir Ordu vardı ama, 3 Eylül 1939'da başlayan yeni döneme Almanya'yı sokan oydu. O gün öğleden sonra biri, Alman halkı, ötekisi de batıdaki Ordu için yayımladığı iki büyük bildiride açıklamıştı bunu. İngilizlere karşı olan kırgınlığını ve isterik öfkesini artık iyiden iyiye açığa vurmuştu.

«('Alman Halkına Çağrı' da şöyle diyordu) İngiltere, Avrupa halklarını yüzyıllar boyunca, İngiltere'nin dünya hâkimiyeti politikası karşısında savunmasız duruma sokmak amacını gütmüş... (ve) uydurma bahanelerle hücuma geçmek ve şu sırada en tehlikeli saydığı Avrupa devletini ortadan kaldırmak hakkını kendisinde bulmuştur...

Biz, İngiltere'nin Almanya'yı çember içine almak için nasıl bir politika izlediğini savaş-öncesindenberi gördük... İngiliz savaş kışkırtıcıları... Alman halkını **Versailles Diktat**'ının baskısı altına almışlardır...

(Hitler, haftalarca Fransız Orduları karşısında yalnızca tutunacak olan askerlere yaptığı çağrıda da şunları söylemişti) Batı Ordusu Askerleri!... İngiltere, Almanya'yı çember içine almaya uğraşmaktadır... Son savaş sırasında tanıdığınız bu savaş kışkırtıcılarının yönettiği İngiliz hükümeti, maskesini atmaya ve uydurma bir bahane ile savaş ilân etmeye karar vermiştir...»

Fransa'nın hiç sözü edilmiyordu.

Londra'da, öğle üzeri saat on ikiyi altı dakika geçe, Chamberlain Avam Kamarasında bir konuşma yaptı ve o anda, İngiltere'nin Almanya ile savaş durumunda bulunduğunu haber verdi. Gerçi Hitler, 1 Eylülde, yabancı radyoları dinleyenlerin ölüm cezasına çarptırılacaklarını söylemişti ama biz, İngiliz Başbakanının sözlerini yine de BBC'nin yayınından öğrendik. Chamberlain'in sözleri, kendisini Godesberg ve Münih'te, siyasi hayatını tehlikeye atarken görmüş olan bizlere çok dokundu.

«Bugün hepimiz için acı bir gün, benim için de bundan daha acı bir şey olamaz. Uğrunda çalışmış olduğum her şey, bütün kamu hayatım boyunca inandığım her şey, yıkılmış bulunuyor. Benim için artık yapılacak bir tek şeyi kaldı : O da, bütün gücümü ve iktidarımı, uğrunda büyük fedakârlıklara katlandığımız dâvanın zafere ulaşması için harcamak... Hitlerizmin yıkıldığını ve kurtulmuş bir Avrupanın yeniden kurulduğunu gördüğüm güne kadar yaşayacağıma eminim.»

Chamberlain o günü göremedi. Kırgın bir adam olarak —kabinede hâlâ üye idi— 9 Kasım 1940'da öldü. Bu kitapta kendisi için yazılanlardan sonra söylenecek en iyi şey, kendisini İngiltere devlet işlerinden uzaklaştıran ve 10 Mayıs 1940'da yerine geçen Churchill'in, 12 Kasım 1940'da Avam Kamarasındaki şu sözleri olacaktır.

«Dünyanın geçirdiği en büyük buhranların birinde, Neville Chamberlain'in payına, olaylarla çelişmek, umutlarında kırgınlığa uğramak, kötü bir adam tarafından aldatılmak düştü. Ama kırılan umutları nelerdi? Gerçekleştiremediği dilekleri neydi? Kötüye kullanılan inançları nelerdi? Bunlar elbetteki insan yüreğinin en soylu ve en iyi niyetli içgüdüleriydi :

Barışı sevmek, barış için çalışmak, barış için çırpınmak, barışı izlemek, halkın gözünden düşmeyi ya da ününü yitirmeyi göze alarak ve bunlara kesinlikle boş vererek izlediği politikadan şaşmamak.»

Hitler, izlediği politikanın, İngiltere ile Fransa'yı savaş-dışı bırakmaya yaramadığını görünce, 3 Eylül öğleden sonra kendisini artık iyice askerî işlere verdi. "Savaşın Yönetilmesi üzerine 2 Sayılı Çok Gizli Emir" i çıkardı. Emirde, İngiliz - Fransız bildirilerine rağmen, "Alman savaş amacının, bir süre için, Polonya'ya karşı girişilen harekâtın süratle ve zaferle sonuçlanması" olduğu bildiriliyordu. " ...Batıdaki çatışmaların başlaması düşmana bırakılmıştır... İngiltere'ye karşı deniz harekâtına izin verilmiştir." İngilizler, Alman deniz üslerine havadan hücum etmedikçe, *Luftwaffe* de hedeflere saldırmayacaktı ve o da ancak "başarı ihtimali çok olduğu takdirde". Bütün Alman sanayiinin "savaş ekonomisine" çevrilmesi emredilmişti.(36)

Gece saat 9'da Hitler ile Ribbentrop Doğudaki Genel Karargâha gitmek üzere, Berlin'den ayrı ayrı özel trenlerle ayrıldılar. Ama ayrılmadan önce iki diplomatik teşebbüse daha giriştiler : İngiltere ile Fransa o anda Almanya ile savaş durumundaydılar. Ama iki büyük Avrupa devleti daha vardı ki, desteklerinden yararlandığı bu iki devleti, Hitler'in hiç gözden kaçırmaması gerekiyordu. Bunlardan biri, son dakikada su koyuveren müttefiki İtalya, ötekisi de Sovyet Rusya idi. Nazi diktatörü bu iki devletten şüpheleniyordu, ama bu savaş oyunlarına da onların sayesinde girebilmişti.

Hitler, başkentten ayrılmadan önce Mussolini'ye bir mektup daha yazdı. Bu mektup, Führer'in özel treni istasyondan ayrılmadan dokuz dakika önce, gece saat 8.51'de telgrafla Roma'ya bildirildi. Mektup pek içten değildi ve her zaman olduğu gibi bir sürü yalanlarla doluydu, ama bu mektup Adolf Hitler'in Üçüncü Alman İmparatorluğunun Başkomutanı rolünü oynamak üzere, hava hücumlarına karşı karartılmış olan başkentten ilk olarak ayrılırken neler düşündüğünü göstermesi bakımından ilginç bir belgedir. Ele geçen Nazi belgeleri arasında bulunmaktadır.

«DUÇE :

Önce, son kere yaptığınız aracılık teşebbüsünden ötürü size teşekkür etmeliyim. Bu teşebbüsü kabul edebilirdim, ancak konferansın başarıya ulaşacağı konusunda birtakım garantilerin bana verilmesi imkânı bulunabilseydi. Çünkü Alman askerleri Polonya'nın içerlerinde iki gündenberi görülmemiş bir süratle ilerlemekteydiler. Orada akıtılan kanın diplomatik entrikalarla boş yere akıtılmış olmasına göz yummak imkânsızdı.

Bununla birlikte, İngiltere daha başlangıçta, ne olursa olsun savaş kararı vermemiş olsaydı yine de bir yol bulunabileceğine inanıyordum. İngiltere'nin tehditlerine boyun eğmedim, çünkü Duçe, barışın altı aydan, diyelim ki, bir yıldan uzun süreceğine artık inanmıyorum. Bu şartlar altında bugünü, her şeye rağmen, bir çıkış yapmak için en elverişli bir zaman saydım. Şunu söylemeliyim ki... Polonya Ordusu çok kısa bir zamanda çökecektir. Bu çabuk başarının bir ya da iki yıl sonra elde edilebilmesi bence çok şüphelidir. İngiltere ile Fransa, müttefiklerini o kadar çok silâhlandıracaklardır ki Alman **Wehrmacht**'ının kesin teknik üstünlüğü o zaman aynı durumda bulunmayacaktır. Duçe, girişmiş olduğum mücadelenin bir ölüm kalım savaşı olduğunu biliyorum... Ama böyle bir mücadelenin de eninde sonunda kaçınılmaz olduğunu ve başarı ihtimalinin kesinleşmesi için direnme ânının soğukkanlılıkla düşünülerek seçilmesi gerektiğini de biliyorum; Duçe, bu savaşın başarıya ulaşacağına bir kaya kadar sağlam olarak inanıyorum.»

Bundan sonra Mussolini uyarılıyordu :

«Son günlerde, birtakım alanlarda bana yardım edebileceğinize inandığınızı bildirmek lütfunda bulundunuz. Bu yardımınızı teşekkürlerimle kabul ediyorum. Ama, aynı zamanda da, şimdilik ayrı yollarda yürümüş olsak bile, kaderin bizi eninde sonunda birbirimize bağlayacağına inanıyorum. Eğer Nasyonal Sosyalist Almanya, Batılı Demokrasiler tarafından yenilecek olursa, Faşist İtalya zor bir gelecekle karşı karşıya kalacaktır. İki rejimin de geleceğinin birbirine bağlı olduğuna ben şahsen her zaman inanmışımdır ve sizin de, Duçe, tamamiyle aynı fikirde olduğunuzu biliyorum.»

Hitler, Polonya'daki ilk Alman başarılarını saydıktan sonra mektubuna şöyle son veriyordu :

« ...Ben, batıda savunma durumunda kalacağım. Orada isterse Fransa ilk defa kan akıtabilir. Ulusun bütün gücüyle, orada da düşmana yüklenmemizin zamanı gelecektir.

Duçe, geçmişte bana yaptığınız ve gelecekte benden esirgememenizi rica ettiğim yardımlardan ötürü lûtfen teşekkürlerimi kabul ediniz.

ADOLF HİTLER» (37)

İngiltere ile Fransa o gün savaş ilân ederek sözlerinde durdukları halde, İtalyanın sözünde durmamasının üzerinde yarattığı hayal kırıklığını açığa vurmamak için Hitler, elinden geleni yapmıştı. Savaşa girmese bile, hiç olmazsa bir dost müttefikin yine de kendisine yardımı dokunabilirdi.

Rusya ise daha çok yardım edebilirdi.

Polonya'ya karşı Alman taarruzunun başladığı gün, ileride ele geçecek Nazi evrakından anlaşılacağı gibi, Sovyet hükümeti Alman *Luftwaffe*'sine bir sinyal yardımı yaptı. O sabah ilk saatlerde, Alman Hava Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanı General Hans Jeschonnek, Moskova'daki Alman elçiliğine telefon etti ve Minsk'teki Rus radyo istasyonunun, devamlı olarak sinyal vermek suretiyle pilotlarının, Polonya bombardımanına —aslında buna "âcil trafik denemeleri" denilmişti— trafik bakımından bir yardımı dokunursa çok memnun kalacağını bildirdi. Öğleden sonra, elçi von der Schulenburg, Sovyet hükümetinin "isteklerini kabule hazır olduğunu" haber veriyordu. Ruslar, verici istasyondan, olabildiği kadar sık istasyon tanıtma sinyali vermeyi ve Alman uçaklarının gece uçuşlarına yardım etmek üzere, Minsk'teki istasyonun yayın zamanını iki saat daha uzatmayı kabul etmişlerdi. (38)

Ama 3 Eylül günü, geç saatlerde Berlin'den ayrılmaya hazırlandıkları sırada, Hitler de Ribbentrop da, Polonya'nın istilâsı sırasında Ruslardan daha da çok yardım göreceklerini umuyorlardı. Ribbentrop, akşam saat 6.50'de Moskova'daki elçiliğe "çok acele" bir telgraf çekti. Telgraf aynı zamanda, "çok gizli" idi ve şöyle başlıyordu : "Elçiye özel. Özel emniyet tertibatı altında. Şahsen misyon başkanına ya da temsilcisine verilmek üzere. Şifre kendisi tarafından çözülecektir. Çok gizlidir."

Almanlar büyük bir gizlilik içinde, Sovyetler Birliğini Polonya hücumuna katılmaya çağırıyorlardı!

«Polonya Ordusunu birkaç hafta içinde tamamiyle yeneceğimizi kesinlikle umuyoruz. Biz, Moskova'da, Alman çıkar bölgesi olarak tesbit ettiğimiz toprakları askeri işgal altında bulunduracağız. Öteyandan, askeri nedenlerden ötürü, o sırada Rus çıkar alanı olarak gösterilmiş bulunan Polonya topraklarında da, Polonya askeri kuvvetlerine karşı harekâta elbetteki devam etmek zorundayız.

Lûtfen bu konuyu Molotov'la görüşünüz ve Sovyet hükümetinin elverişli bir zamanda, Rus çıkar alanında bulunan Polonya kuvvetlerine karşı harekete geçmek ve bu toprakları işgal etmek niyetinde olup olmadıklarını öğreniniz. Bizim tahminimize göre, böyle bir hareket yalnız bizim üzerimizdeki yükü hafifletmekle kalmıyacak, aynı zamanda, Moskova anlaşmalarının ruhuna ve Sovyetler Birliğinin çıkarına da uygun düşecektir.» (39)

Sovyetler Birliğinin yapacağı böyle bir garip hareketin, Hitler ve Ribbentrop üzerindeki yükü hafifleteceği açıktı. Böylelikle hem yağmanın bölünmesi konusunda Almanlarla Ruslar arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmalar ortadan kalkacak, hem de Polonya'ya karşı girişilen Nazi saldırısının Almanya üzerindeki yükü hafifleyecek ve yükün bir kısmını Sovyetler üzerlerine almış olacaklardı. Yağmaya katılacaklarına göre, elbetteki suçu da yükleneceklerdi.

O Pazar günü, İngiltere'nin savaşa girdiği öğrenildikten sonra, Berlin'de herhangi bir nedenden ötürü canı sıkılan Almanların başında, Alman Donanmasının Başkomutanı Grand Amiral Erich Raeder geliyordu. Ona göre, savaş dört ya da beş yıl erken çıkmıştı. Donanmanın Z planı 1944 - 45 yılında tamamlanacak, Alman Donanması ancak o zaman İngiltere ile başedebilecek bir duruma gelecekti. Ama şimdi daha 3 Eylül 1939'du ve Hitler, Amirali dinlemese bile, Raeder, Almanya'nın İngiltere'ye karşı verimli bir savaş yürütecek, ne denizüstü, ne de denizaltı gemileri olmadığını biliyordu.

Amiral durumu güncesinde şöyle yazıyor :

«Bugün, İngiltere ile Fransa'ya karşı savaş başladı. Führer'in eskiden

yaptığı tahminlere dayanarak bu savaşı 1944'den önce beklemiyorduk. Führer, Polonya sorununun son olarak çözümünü geciktirse bile, bu savaşın önlenebileceğine son dakikaya kadar inanıyordu.

Donanma bakımından İngiltere ile büyük bir mücadeleye girişecek şekilde teçhiz edilmiş değiliz... Denizaltı silâhları, henüz savaş üzerinde kesin bir etki yapamıyacak kadar güçsüzdür. Ayrıca denizüstü kuvvetler sayı ve güç bakımından, İngiliz Donanmasından o kadar aşağıdadır ki, bütün gücünü biraraya getirse bile şerefiyle nasıl ölüneceğini göstermekten başka bir şey yapamaz...» (40)

Buna rağmen, 3 Eylül 1939 günü gecesi saat 9'da, Hitler Berlinden ayrılırken, Alman Donanması da hücuma geçti. U-30 denizaltısı, Hebrid adalarının iki yüz mil kadar batısında seyretmekte olan *Athenia* adındaki İngiliz yolcu gemisini, hiçbir uyarma yapmadan, torpilledi ve batırdı. *Athenia,* Liverpool'dan Montreal'e gidiyordu. İçinde 1.400 yolcu vardı. Yolculardan 112'si boğuldu. Boğulanlar arasında bulunanlardan yirmi sekizi Amerikalıydı.

İkinci Dünya Savaşı başlamıştı.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

SAVAŞ : İLK ZAFERLER VE DÖNÜM NOKTASI

XVIII

POLONYA'NIN DÜŞMESİ

5 Eylül günü sabahı, saat 10 da General Halder, Alman Orduları Başkomutanı General von Brauchitsch ve Kuzey Orduları Grubu Komutanı General von Bock ile bir görüşme yaptı. Bu görüşmede bulunanlar, Polonya taarruzunun beşinci günü sabahındaki durumu kendilerine göre yorumladıktan sonra, Halder'in güncesine göre «düşmanın fiilen yenilmiş olduğuna» karar verdiler.

Bir akşam önce Koridor savaşı bitmiş, Pomerania'dan doğuya ilerleyen General von Kluge'nin komutasındaki Dördüncü Ordu ile Batı Purusya'dan batıya ilerleyen General von Kuechler'in komutasındaki Üçüncü Ordu birleşmişti. General Heinz Guderian ilk olarak bu savaşta tanklarıyla ün salmıştı. Koridor'dan geçerek doğuya giderken yalnızca bir tek noktada Pomorska Süvari Tugayının karşı saldırısına uğramıştı.

Birkaç gün sonra savaş yerini gezen bu kitabın yazarı, korkunç sahneyi kendi gözleriyle gördü. Bu sahne kısa süren Polonya seferini çok iyi anlatıyordu.

Tanklara karşı atlarla savaşılmıştı! Tanklardaki uzun topların karşısına süvarilerin uzun mızrakları çıkmıştı! Polonyalılar cesur kahraman ve gözüpek insanlardı, ama Almanlar silip süpürmüşlerdi onları, hem de hiç gözlerini kırpmadan. Polonyalılar — ile dünya — *Blitzkrieg*'in (yıldırım savaşının) ne olduğunu ilk olarak Polonya'da görmüştü. *Blitzkrieg*, âni ve süpriz hücum demekti. Avcı ve bombardıman uçakları havada uçuyor, keşifler yapıyor, saldırıyor; alevler saçıyordu; *Stuka*'lar korkunç sesler çıkararak pike yapıyorlardı; koskoca bir tümen halinde harekete geçen tanklar önüne geleni çiğneyip geçiyor, günde elli altmış kilometre ilerliyordu; otomatik tevcihli seri ateşli ağır toplar bozuk Polonya yollarında bile saatte altmış yetmiş kilometre gidiyordu; geniş bir radyo, telefon ve telgraf şebekesinden oluşan muazzam bir elektronik muhabere sistemi piyadeyi ve bir buçuk milyonluk muazzam motorize bir orduyu bile, inanılmaz bir çabuklukla yönetiyor ve koordine ediyordu. Dünya o zamana kadar böyle korkunç mekanize bir ölüm makinesi görmemişti.

— Polonya Hava Kuvvetleri kırk sekiz saat içinde ortadan silindi. Beş yüz Polonya uçağının çoğu daha üslerinden havalanmadan bombalanarak hareketsiz duruma getirildi. Tesisler yıkıldı, Personelin çoğu öldü ya da yaralandı. Polonya'nın ikinci büyük şehri olan Krakow 6 Eylülde düştü. Polonya hükûmeti önce Varşova'dan Lublin'e kaçtı. Batı cephesinde herhangi bir hareket yoktu ama, ertesi gün Halder, birliklerin Batı cephesine naklini plânlamaya başladı. 8 Eylül öğleden sonra 4 üncü Panzer Tümeni Polonya başkentinin varoşlarına ulaştı. O sırada Reichenau'nun, Silezia ve Slovakia'dan gelen Onuncu Ordusu şehrin güneyinde Kielce'yi almış, List'in On Dördüncü Ordusu da Vistül ve San nehirlerinin birleştiği yerde Sandomierz'e varmıştı.

Polonya ordusu bir hafta içinde çözülmüştü. Otuz beş tümenin çoğu — hepsinin tam seferber duruma geçmesi için daha uzun bir zaman gerekiyordu — dağılmış ya da Varşova çevresinde kapanan muazzam kıskaçların içinde kalmıştı. Şimdi Almanlar için yapılacak şey yalnızca «ikinci aşama» ya başlamaktı : yâni sarılmış olan dağınık ve şaşkın Polonya Birlikleri çevresindeki ilmiği biraz daha sıkmak ve Polonyalıları yok etmek, böylece Brest Litovsk ile Bug Nehrinin batısında kalan Polonya birlikleri doğrultusunda, doğudaki yüz elli kilometrelik ikinci ve daha büyük kıskacı tamamlamak.

Bu aşama 9 Eylülde başladı. 17 Eylülde bitti. Bock'un Kuzey Ordular Grubunun sol kanadı Brest Litovsk'a yürümüş, Guderian'ın XIX'uncu Kolordusu ayın 14'ünde şehre varmış ve iki gün sonra şehri almıştı. Ayın 17'sinde, Brest Litovsk'un yetmiş beş kilometre güneyinde Wlodowa'da List'in On Dördüncü Ordusunun öncüleri ile birleşerek orada da ikinci büyük bir kıskacı kapattı. Guderian'ın son dakikada söylediği gibi «karşı hücum» 17 Eylülde «kesin bir sonuca» bağlanmıştı. Rus sınırında kalan bir kaçı dışında, bütün Polonya kuvvetleri çevrilmiş bulunuyordu. Varşova üçgeninde ve daha batıda Pose yakınlarında kalan Polonya cepheleri kahramanca dayanıyorlardı; ama durumları umutsuzdu. Polonya hükümeti ya da Polonya hükümetinden kalanlar, *Luftwaffe*'nin sürekli bombardımanlarından ve ateş yağmurundan kaçarak ayın on beşinde Romanya sınırlarında bir köye vardılar. Gerek hükümet ve gerekse bu kahraman ulus için artık her şey bitmiş, yalnızca inanılmaz bir güçle direnen birliklerin saflarında ölmek kalmıştı.

Şimdi sıra Rusların bu yağmadan paylarına düşeni almalarına gelmişti.

RUSLAR POLONYA'YI İSTİLÂ EDİYOR

Moskova'da Kremlin bütün hükümet merkezleri gibi, Alman Ordularının Polonya'yı bu kadar kısa bir zamanda istilâ etmesine

şaşıp kalmıştı. Rusların da doğudan Polonya'ya saldırmalarını teklif eden Nazilere, Molotov 5 Eylülde yazılı resmî cevapta bunun «elverişli bir zamanda» yapılacağını ancak, «bu zamanın henüz gelmediğini belirtti. Molotov «Aşırı derecede acele» etmenin Sovyet dâvasını bozabileceğini düşünmüş, ancak Polonya'ya ilk olarak Almanlar girmiş olsa bile Nazi - Sovyet paktının gizli maddelerinde saptanan «sınıra» Almanların dikkat etmeleri gerektiği üstünde direnmişti (1). Rusların Almanlardan kuşkulandığı besbelliydi. Bundan başka Kremlin, Almanların Polonya'yı daha uzun bir sürede alabileceğini sanmıştı.

Ama 8 Eylül gece yarısından hemen sonra, yâni bir Alman zırhlı tümeni Varşova'nın varoşlarına vardığı sırada, Ribbentrop Moskova'da Schulenburg'a «çok gizli» ve «acele» bir telgraf çekerek Polonya'daki harekâtın «umutlarımızın ötesinde ilerlediğini» ve bu şartlar altında Almanya'nın «Sovyet hükümetinin askerî niyetlerini» öğrenmek istediğini bildirdi (2). Ertesi gün akşamüstü saat 4.10 da Molotov, Rusya'nın «gelecek bir kaç gün içinde» askerî bakımdan harekete geçeceği cevabını verdi. O gün daha erken saatlerde Sovyet Dış İşleri Komiseri «Almanların Varşova'ya girmeleri» üzerine Almanları tebrik etmişti. (3)

10 Eylülde, Molotov ile elçi von der Schulenburg tam bir anlaşmazlığa düştüler. Hiç umulmayan Alman başarısının Sovyet hükümeti için bir sürpriz olduğunu dolayısıyla, Sovyet Birliği'nin «zor durumda» kaldığını anlatan Dış İşleri Komiserinin bu açıklamasından sonra sıra Kremlin'in Polonya saldırısını haklı göstermesi için ileri süreceği bahaneye geldi. Bu bahane Schulenburg'un Berlin'e çektiği «çok acele» ve «çok gizli» telgrafta şöyle belirtiliyordu :

«Polonya parçalanmaktadır, bu yüzden Sovyetler Birliği Almanların "tehdit ettiği" Ukraynalılarla Beyaz Rusların yardımına koşacaktır. (Molotov'un dediğine göre,) Sovyetler Birliği'nin müdahalesini halka haklı göstermek ve ayrıca Sovyetler Birliği'nin saldırgan görünmesini önlemek için buna ihtiyaç vardı.»

Bundan başka, Molotov, General von Brauchitsch'in DNB Ajansında çıkan «Alman doğu sınırında artık askerî bir harekâtın gereği yoktur» gibi demeçlerinden de yakınmıştı. "Eğer böyle ise, yâni savaş bittiyse", dedi Molotov, "Rusya yeni bir savaşa başlayamaz." Molotov genel olarak durumdan hiç memnun değildi (4). İşleri biraz daha karıştırmak için Schulenburg'u 14 Eylülde Kremlin'e çağırdı. Kızıl Ordunun, umduklarından daha önce harekete geçeceğini haber verdikten sonra Varşovanın ne zaman düşeceğini öğrenmek istedi. Ruslar kendi hareketlerini haklı göstermek için Polonya başkentinin düşmesini bekliyeceklerdi. (5)

Komiser, bir takım ilginç sorular da sormuştu. Varşova ne zaman düşecekti? Rus müdahalesi sırasında Almanların suçlanmasını Almanlar nasıl karşılayacaklardı? Ribbentrop, 15 Eylül günü akşamı çektiği «çok gizli» ve «çok acele» bir telgrafla Molotov'un bu sorularına elçisinin aracılığıyla cevap verdi. "Varşova", dedi "önümüzdeki bir iki gün içinde işgal edilecektir". Rusların kendilerini haklı göstermek için Almanları suçlamalarına gelince, "söz konusu olmazdı bu... gerçek Alman niyetlerine aykırı... Moskova'da varılan anlaşmalarla çelişir ve sonuncu olarak da... iki devlet bütün dünya karşısında sanki birbirine düşmanmış gibi görünür" dü. Ribbentrop Sovyet hükümetinden Polonya'ya taarruz «gün ve saatini» tesbit etmesini istiyordu. (6)

Ertesi akşam yapıldı bu. Schulenburg'un ele geçen Alman belgeleri arasında bulunan iki telgrafı bunun nasıl yapıldığını anlatmakta ve Kremlin'in iki yüzlülüğünü ortaya koymaktadır.

«(Schulenburg'un 16 Eylül tarihli telgrafı) Akşam saat 6 da Molotov'u gördüm. Sovyetler Birliğinin akşama sabaha — belki yarın ya da öbürgün — askerî müdahaleye girişeceğini söyledi. Askerî liderlerle yapılan danışma toplantısında Stalin de vardı. Molotov..... Sovyet hükümetinin davranışını şu şekilde haklı göstereceğini söyledi. Polonya hükümeti dağılmıştır ve artık yoktur; dolayısıyla Polonya ile yapılmış bütün anlaşmalar hükümsüzdür; bu karışık durumdan üçüncü bir devlet yararlanabilir; Sovyet hükümeti Ukraynalı ve Beyaz Rusyalı kardeşlerini korumak ve

bu talihsiz halkın barış içinde çalışmasını sağlamak için müdahale etmek zorunda kalmıştır.»

Bu durumda sözü geçen tek «üçüncü kuvvet» Almanya olacağından Schulenburg buna itiraz etti.

«Molotov, Sovyetlerin teklif ettiği çözüm şeklinin Alman duygularını biraz zedeleyeceğini kabul etti, ama Sovyet hükümetinin zor durumunu gözönüne alarak bu küçük sorun üzerinde durmamamızı bizden istedi. Ne yazık ki Sovyet hükümeti başka bir bahane bulamıyordu, çünkü Sovyetler Birliği o güne kadar Polonya'daki azınlıkların durumuyla hiç ilgilenmemişti ve dışarıya karşı müdahalesini şu ya da bu şekilde haklı göstermek zorundaydı.» (7)

27 Eylül akşamı saat 5.20 de Schulenburg Berlin'e yeni bir «çok acele» ve «çok gizli» telgraf daha çekti.

«Stalin saat 2 de beni kabul etti... ve Kızıl Ordunun saat 6 da sınırı geçeceğini söyledi... Sovyet uçakları bugün Lwow (Lemberg) doğusundaki bölgeyi bombalamaya başlıyacaklar.»

Schulenburg, Sovyet bildirisinde iki noktaya itiraz edince Rus diktatörü «hemen hazırmış» gibi metni değiştirdi. (8)

Böylelikle Polonya'nın artık ortada kalmadığı, dolayısıyla Polonya - Sovyet saldırmazlık paktının da yürürlükte olmadığı ve Sovyetler Birliği'nin gerek kendi ve gerekse Ukranyalı ve Beyaz Rusyalı azınlıkların çıkarlarını koruması gerektiği gibi uydurma bir bahane ile Ruslar 17 Eylül sabahından sonra, zaten yere serilmiş olan Polonya'nın üstüne basıp yürümeye başladılar. Bu sırada Moskova'daki Polonya elçisine, Rusya'nın Polonya çatışmasında tarafsızlığını muhafaza edeceğini (!) bildirmesi bu acının üzerine tuz biber ekti. Ertesi gün 18 Eylülde Sovyet askerleri Brest Litovsk'da Almanlarla karşılaştılar. Tam yirmi bir yıl önce, o zaman yeni kurulmuş olan bolşevik hükümeti bu şehirde batılı Müttefiklerden bağını koparmış, Alman Ordusunun ileri sürdüğü ağır barış koşullarını kabul etmişti.

Ruslar eski Polonya'nın haritadan silinmesi konusunda Nazi Almanyasıyla ortaklık ettikleri halde yeni yoldaşlarından

hemen kuşkulanmaya başladılar. Sovyet saldırısının arifesinde, Alman elçisi ile yaptığı görüşme sırasında, Stalin, Schulenburg'un Berlin'e bildirdiğine göre, kuşkularını açığa vurdu : Alman Yüksek Komutanlığı Moskova anlaşmalarına uyarak bu anlaşmalarda tesbit edilen hatlara çekilecek miydi? Elçi, Stalin'e bu konuda teminat vermeye çalıştı ama anlaşıldığına göre pek başaramadı. Schulenburg Berlin'e çektiği telgrafta şöyle diyordu : "Stalin'in bilinen güvensizliğini göz önünde tutarak son kuşkularını da ortadan kaldıracak nitelikte yeni demeçler için bana yetki verilirse çok memnun olurum." (9). Ertesi gün, 19 Eylülde, Ribbentrop elçiye telgrafla şu yetkiyi verdi : "Moskova'da imzaladığım anlaşmalara bağlı kalacağımızı, bu anlaşmanların Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki yeni dostluk ilişkilerinin temel taşı olacağını Stalin'e bildiriniz." (10)

Buna karşın iki anormal ortak arasında anlaşmazlıklar sürüp gitti. 17 Eylül'de Polonya'nın Rus - Alman istilâsını «haklı gösterecek» ortak bildirinin metni üzerinde bir anlaşmazlık çıktı; Stalin, Almanların hazırladığı metne itiraz etti, çünkü metinde «olaylar çok açık olarak» belirtilmişti. Bunun üzerine kendisi başka bir metin hazırladı. Bir kaçamak şaheseri olan bu metnin Almanlar tarafından kabul edilmesini istedi. Metinde Almanya ile Rusya ortak amaçlarının, «Polonya devletinin dağılması üzerine bozulan huzurun ve düzenin yeniden kurulması ve Polonya halkının kendi siyasi hayatı için gerekli olan yeni koşulları kurmasına yardım edilmesi» olduğu belirtiliyordu. Stalin iki yüzlülükte Hitler'den aşağı kalmıyordu.

Başlangıçta her iki diktatör de dünya halkoyunu yatıştırmak için Napolyon'un kurduğu Varşova dükalığı tipinde kukla bir Polonya devleti kurmayı düşündüler. Ama 19 Eylülde Molotov, bolşeviklerin bu konuda başka türlü düşüdüklerini, açıkladı. Molotov Alman generallerinin, Rusya'ya bırakılması gereken toprakları ele geçirmeye çalıştıklarını ve Moskova anlaşmalarını bozduklarını Schulenburg nezdinde protesto ettikten sonra ana soruna geldi.

«(Schulenburg'un Berlin'e çektiği telgraf) Molotov. Sovyet hükümeti ile Stalin'in şahsen önceden düşünmüş oldukları ufak bir Polonya bırakma fikrinden vazgeçtiklerini, bunun yerine Polonya'nın Pissa- Narew - Vistül - San çizgisi boyunca bölünmesi fikrini kabul ettiklerini açıkladı. Sovyet hükümeti bu konu üstünde hemen görüşmelere başlamayı arzu etmektedir.» (11)

Böylece Polonya'nın büsbütün bölünmesi, Polonya halkına hiç bir şekilde bağımsızlık tanınmaması fikri Ruslardan gelmiş oldu, ama Almanlar da fazla nazlanmadılar. 23 Eylülde Ribbentrop, Schulenburg'a bir telgraf çekerek, «Rusların ünlü dört nehir çizgisi boyunca bir sınır çekme fikrinin Alman hükümetinin görüşüne uygun oduğunu» Molotov'a bildirmesi için kendisine tâlimat verdi. Gerek bu konunun ayrıntılarını ve gerekse «Polonya bölgesinin kesin yapısını» saptamak için yeniden uçakla Moskova'ya gelmeyi teklif etti. (12)

Bu kez görüşmeleri Stalin yapacaktı. İleride İngiliz ve Fransız Müttefiklerinin de anlayacakları gibi, Stalin'in ne kadar sert, sinik ve oportünist bir pazarlıkçı olduğunu Almanlar o sırada anladılar. Sovet diktatörü Schulenburg'u 25 Eylül günü akşamı saat 8 de Kremlin'e çağırdı. Elçi o akşam Berlin'e çektiği telgrafta bir takım acı gerçeklerin ve tatsızlıkların gelmekte olduğunu bildirdi.

«Stalin'in... ufak, bağımsız bir Polonya bırakmak fikrinin yanlış olduğu kanısında bulunduğunu bildirdi... Sınır çizgisinin doğusunda kalan ve Bug nehrine kadar uzanan bütün Varşova ilinin bizim payımıza eklenmesini teklif etti. Buna karşılık biz de Litvanya'daki isteğimizden vazgeçmeliydik.

Stalin... eğer bu teklife râzı olursak Sovyetler Birliğinin Baltık ülkeleri sorununu 23 Ağustos tarihli (gizli) protokole göre hemen çözeceğini sözlerine ekledi ve bu konunun Alman hükümetinin desteğini kazanacağını umduğunu söyledi. Stalin açıkça Letonya ve Litvanya'yı gösterdi, ancak Finlandiya'nın adını anmadı.» (13)

Açık ve sert bir pazarlıktı bu. Stalin Almanlar tarafından aslında işgal edilmiş bulunan iki Polonya iline karşılık Baltık devletlerini istiyordu. İşlerin henüz iyi gittiği sıralarda Hitler'e

yaptığı bu büyük hizmetin karşılığında — Polonya'ya hücum etmesine imkân verdiğinden ötürü — Stalin Rusya için ne koparırsa kâr sayıyordu. Ayrıca Polonya halkının büyük bir bölümünü de ona bırakmayı teklif ediyordu. Bir Rus olduğu için tarihin yüzyıllar boyunca öğrettiğini çok iyi bilmekteydi :

Polonyalılar bağımsızlıklarının ellerinden alınmasına hiç bir şekilde boyun eğmiyeceklerdi. Almanlar uğraşsındı onlarla, Ruslar değil! Bu arada Stalin de Baltık devletlerini alacaktı. Bu devletler Birinci Dünya Savaşından sonra Rusya'nın elinden alınmıştı. Bu devletlerin coğrafya durumu, Alman müttefikinin yapacağı herhangi bir âni hücum karşısında Sovyetler Birliğine büyük bir korunma olanağı sağlıyacaktı.

Ribbentrop, 28 Eylül günü akşamı saat 6 da ikinci kez Moskova hava alınına indi ve Kremlin'e doğru yola çıkmadan önce Berlin'den gelen iki telgrafı okudu. Telgraflarda, Rusların ne gibi tekliflerde bulunacağı yazılıydı. Telgraflar Tallinn'deki Alman elçisinden gelmişti. Elçi, Sovyetler Birliği'nin «âni hücum tehdidi ile» Estonya'da kara ve hava üssü istediğini, Estonya hükümetinin kendisine bildirmiş olduğunu haber veriyordu. (14) Ribbentrop Stalin ve Molotov ile o gece uzun uzun konuştuktan sonra geç vakit Hitler'e bir telgraf çekti ve «o gece» iki Kızıl Ordu tümeniyle bir hava tugayının, «mevcut hükümet sistemini bozmadan Estonya» toprakları üzerinde birleşmesine ait bir paktı imzaladığını haber verdi. Ama bu gibi şeylerde çok tecrübeli olan Führer Estonya'nın başına gelecekleri çok iyi biliyordu. Ertesi gün Hitler'in Estonya ve Letonya'da bulunan 86.000 *Volksdeutsche'nin* (Almanın) Boşaltılmasını emrettiği Ribbentrop'a haber verildi. (15)

Stalin çeki uzatıyor, Hitler de, şimdilik çekleri ödüyordu. Yalnız Estonya'yı değil Letonya'yı da boşaltıyordu. Her iki ülkenin de Sovyet çıkar alanında bulunduğunu Nazi - Sovyet pakti gereğince kabul etmişti. Gün doğmadan önce de, Almanya'nın kuzey sınırında bulunan Litvanya'yı veriyordu. Oysa Litvan-

ya Moskova Paktının gizli maddeleri gereğince Almanların alanındaydı.

Stalin, 27 Eylül gecesi saat 10 da başlayan ve gece saat 1'e kadar süren görüşme sırasında Ribbentrop'a Almanların iki yoldan birini seçmelerini söylemişti : ya ilk olarak çizilen Pissa, Narew, Vistül ve San nehrinin çizdiği hat kabul edilecek ve Litvanya'yı Almanlar alacaklardı; ya da Polonya halkının hemen hemen tümünün yaşadığı Polonya topraklarına (Lublin ili ile Varşova'nın doğusundaki topraklar) karşılık Almanya Rusya'ya Litvanya'yı bırakacaktı. Stalin ikinci ihtimal üzerinde kuvvetle durdu ve Ribbentrop 28 Eylül sabahı saat 4 de alınan uzun telgrafıyla durumu Hitler'e bildirdi. Hitler râzı oldu.

Doğu Avrupanın bölünmesi haritaları çorbaya çevirmişti. (28 Eylülde Kremlin'de verilen bir ziyafetin arkasından yapılan üç buçuk saatlik bir görüşmeden sonra Stalin'le Molotov Moskova'ya çağırmış oldukları bir Letonya heyetiyle görüşmek üzere özür diliyerek Ribbentrop'un yanından ayrıldılar. Ribbentrop, o akşam Kuğu Gölü balesinin temsiline götürüldü. Temsilden sonra gece yarısı harita üzerinde ve öteki konularda yeniden konuşulmak için Kremlin'e döndü. Molotov ile Ribbentrop sabahleyin saat 5 de, resmî adı «Alman - Sovyet Sınır ve Dostluk Andlaşması» olan pakta imzalarını bastılar; Bir Alman memurunun sonradan anlattığına göre, bu sırada Stalin'in «ağzı kulaklarına varıyordu» (*). Hakkı da yok değildi. (17)

Açıklanan andlaşma iki ülkenin «eski Polonya devletindeki karşılıklı ulusal çıkarlarının» sınırlarını çiziyor, tarafların elde ettikleri topraklarda «huzur ve düzeni» yeniden kuracaklarını bildiriyor ve «burada yaşayan halka ulusal karakterlerine göre barışçı bir hayat» sağlıyordu.

(*) Moskova elçiliğinde yıllarca çalışmış olan Dış İşleri Bakanlığı ikinci sekreterlerinden Andor Hencke adındaki bir memur bu görüşmelerin çok ayrıntılı ve eğlenceli bir hikâyesini yazmıştır. İkinci günün görüşmeleri üzerinde yazılmış tek Alman belgesi budur. (16)

Ama ilk Nazi - Sovyet pazarlığında olduğu gibi bu andlaşmada da «gizli protokollar» vardı. Bunlar üç taneydi İkisi anlaşmanın özüydü. Biri Litvanya'yı Sovyet «etki alanına» ekleyen, Lublin ile Doğu Varşova illerini Almanlara bırakan protokoldü. İkincisi ise kısa ve açıktı.

«Her iki yan da, kendi topraklarında, karşı yanın topraklarını etkiliyecek herhangi bir Polonya kışkırtmasına göz yummayacaktır, taraflar kendi topraklarında bu gibi kışkırtmaları daha başlangıçta bastıracaklar ve bu amaçla alınacak tedbirleri birbirlerine haber vereceklerdir.»

Böylelikle Polonya'da Avusturya ve Çekoslovakya gibi Avrupa haritasından silindi. Ama yıllardanberi kendisine ezilen hakların önderi süsünü veren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği gibi bir ülke bu kez Adolf Hitler'e yardım etmiş ve onu desteklemişti. Bu Polonya'nın Almanya ile Rusya arasında dördüncü bölünüşüydü (*). (Ötekilere Avusturya da katılmıştı) ve bu bölünüş Polonya'nın en merhametsizce ve en acı bölünüşü oldu. 28 Eylül tarihli gizli protokolda (**) Hitler ile Stalin Polonya'da, Polonya özgürlüğünü kültürünü ve ulusal hayatını yabanca bastırmayı öngören bir terör rejimi kurmak için aralarında anlaşmış bulunuyorlardı.

Hitler Polonya'da dövüştü ve savaşı kazandı, ama asıl kazanan Stalin oldu. Stalin'in askerleri bir tek kurşun bile atmadılar. (***) Sovyetler Birliği hemen hemen Polonya'nın yarısını aldı ve Baltık devletlerine yerleşti. Almanya'nın iki uzun vadeli amacına giden yolu eskisinden daha kuvvetle tıkadı. Bu amaçlardan biri Ukrayna buğdayı, ötekisi de Romanya petrolüydü. Almanya'nın İngiliz ablukasına dayanabilmesi için her ikisine de

(*) Arnold Toynbee, çeşitli yazılarında buna Polonya'nın beşinci bölünüşü der.

(**) Anlaşma 29 Eylül sabahı saat 5 de imzalandığı halde resmen 28 Eylül tarihini taşır.

(***) Polonya'da resmî Alman kaybı : 10.572 ölü, 30.322 yaralı, 3.400 kayıp.

şiddetle ihtiyacı vardı. Polonya'nın Borislav - Drogobycz petrol bölgesinde Hitler'in gözü olduğu halde Stalin bunu ona vermemiş, bölgenin yıllık üretimi kadar bir miktarı Almanlara lutfen satmaya razı olmuştu.

Peki Hitler neden Ruslara bu kadar çok şey vermişti? Gerçi Ağustosta Sovyetler Birliği'ni müttefiklerden ayırma ve bu ülkeyi savaş-dışı bırakmak için böyle bir şey yapmıştı. Ama anlaşmalara şimdiye kadar bağlı kaldığı görülmüş müydü Hitler'in? Sonra Alman orduları görülmemiş bir kudretle Polonya'yı istila ettikleri sırada, Ordunun isteğini yerine getirmek için, 23 Ağustos tarihli paktı pekâlâ bir yana bırakabilirdi. Eğer Stalin itiraz edecek olursa, Führer o zaman Polonya seferinde görüldüğü gibi dünya yüzündeki orduların en dehşetlisiyle saldıracağını söyliyerek Stalin'i tehdit edebilirdi. Yapabilir miydi bunu? İngilizlerle Fransızlar Batıda silâh elde beklerken bunu yapması olanaksızdı. İngiliz ve Fransızlarla hesaplaşması için gerisinin serbest kalması gerekiyordu. Sonraki sözlerinde açıkladığı gibi Stalin'in pazarlıkta kazanmasına göz yummasının nedeni buydu ama o sırada dikkatini Batıya çevirirken Sovyet diktatöründen yediği kazığı da unutmadı.

XIX

BATIDA «SİTZKRİEG»

Batıda pek fazla hareket görünmüyordu. Bir kurşun bile atılmamıştı. Alman halkı bu savaşa başlangıçta «oturma savaşı» *Strzkrieg* demişti. Batıda da bu savaşa az sonra *uydurma savaş*» dendi. İngiliz Generali j. F. C. Fuller'in dediği gibi «dünyanın en güçlü ordusu, yirmi altı tümeni (Almanların) geçmeyen bir ordunun karşısında, Don Kişot gibi döğüşen müttefik ortadan kalkarken (Polonya) çelik ve beton bir sığınağın içinde elini kolunu bağlamış oturuyordu!» (1)

Almanlar bu işe şaştılar mı? Pek şaşmadılar. Ordu Genel Kurmay Başkanı Halder 14 Ağustos tarihli günce yazısında, Almanya'nın Polonya'ya saldırması halinde Batıda durumun nasıl olacağını uzun uzadıya anlatmıştı. Bir Fransız taarruzunu «pek mümkün» görmüyordu. Fransa'nın, «Belçika istediği takdirde» Ordusunu Belçika'dan geçireceğini sanmıyordu. Vardığı sonuç Fransızların savunmada kalacaklarıydı. 7 Eylülde Polonya Ordusunun artık ne duruma düşeceği belli olunca

Halder tümenlerin Batıya kaydırılmasını plânlamaya başladı.

Brauchitch'in o gün öğleden sonra Hitler ile yaptığı görüşmenin sonuçlarını o akşam deftere şöyle geçirmişti :

«Batıdaki harekât henüz açık değil. Gerçekten bir savaşa girmek arzusu olmadığını gösteren birtakım belirtiler var... Fransız kabinesinin kahramanlık çapı yok. İngiltere'de ise aklı başında birtakım düşüncelerin ilk belirtileri görülüyor.»

Hitler, iki gün sonra 3 sayılı emrini çıkarttı. Emir, savaşın yönetilmesi üstüneydi. Kara ve hava kuvvetlerini, Polonya'dan batıya göndermek için gereken hazırlıkların yapılması emrediliyordu. Ama batıda çarpışma olacağı kesin değildir. Emirde şöyle deniyordu : «İngiltere'nin ve Fransa'nın kesin olarak çarpışmalara başlamasından sonra, aşağıdaki durumlarda benim komutumun alınması gerekir : Kara Kuvvetlerimizin... ya da uçaklarımızdan birinin batı sınırlarını aşması, (ve) Britanya üzerine yapılacak herhangi bir hava hücumu,» (2) için gereken emri Hitler verecekti.

Fransa ile İngiltere Polonya'nın saldırıya uğraması halinde bu ülkeye ne yapacaklardı? Neye söz vermişlerdi? İngiliz garantisi geneldi. Fransız garantisi ise somuttu, ve 19 mayıs, 1939 tarihinde yapılan Fransız - Polonya askerî görüşmeleri sırasında saptanmıştı. Buna göre Fransızlar «Genel seferberlik ilânının üçüncü gününe doğru sınırlı hedeflere karşı gitgide artacak şekilde taarruz hareketlerine girişecekler» di. Genel seferberlik Eylül'ün 1'inde ilân edilmişti. Ayrıca, «Almanların Polonya üzerindeki ağırlığı arttıkça, Fransa, kuvvetlerinin büyük bir bölümünü, gene Fransız seferberliğinin on beşinci gününden başlamak üzere Almanya'nın üzerine saldırtmayı» da kabul etmişti. Polonya Genel Kurmay Başkanı Albay Jaklinez Fransızların bu büyük taarruz hareketi için ne kadar asker kullanacaklarını sorduğu zaman General Gamelin otuz beş - otuz sekiz tümen kadar cevabını vermişti. (3)

Ama 23 ağustosta Almanların Polonya'ya saldıracakları

belli olunca, korkak Fransız Başkomutanı, yukarıda gördüğümüz gibi (*), Fransızların "iki yıldan önce... yani 1941 - 42 den önce" bir taarruz hareketine geçemiyeceğini hükümetine söylemişti. O zaman Fransa'ya "İngiliz askerlerinin ve Amerikan techizatının yardım" edeceğini tahmin ettiğini de sözlerine ilâve etmişti.

Savaşın ilk haftalarında İngiltere Fransa'ya pek fazla kuvvet gönderecek durumda değildi. 11 ekimde, yâni Polonya'da çarpışmaların durmasından üç hafta sonra İngiltere'nin Fransa'da yalnızca dört tümeni 158,000 askeri bulunuyordu. Churcill buna "sembolik bir yardım" demişti. Fuller, 9 Aralık tarihine kadar hiç bir İngiliz zayiatı kaydedilmediğini yazar. 9 Aralıkta yalnızca bir nöbet sırasında bir çavuş vurulmuştu. Euller, "Molinella ve Zagonara savaşlarından beri bu kadar kansız bir savaş görülmemiştir," der. (**)

Alman generallerinin hepsi Nuremberg duruşmalarında geçmiş olaylar üzerindeki düşüncelerini açıklarlarken Batılı müttefiklerin Polonya seferi sırasında Batıda hücuma geçmemekle büyük bir fırsat kaçırdıklarını söylemişlerdir.

«(General Halder demiştir ki) Polonya'daki başarımız Batı sınırımızı hemen hemen büsbütün açık bırakmamız sayesinde mümkün olabilmiştir. Eğer Fransa durumun mantığını kavramış olabilseydi ve Almanya'nın Polonya'da harekâta girişmesinden yararlanabilseydi, Ren'i hiç bir engelle karşılaşmadan geçebilir ve Ruhr bölgesini tehdit edebilirdi. Ruhr

(*) 946'ıncı sayfaya bakınız.

(**) Bu kitabın yazarı 9 Ekimde trenle Ren'in doğusuna gitti. Burası Fransız - Alman sınırından yüzelli kilometre uzaktaydı. Pazar günü güncesine şunu yazdı: "Hiç bir savaş belirtisi yok. Trendeki personel savaş başlıyalıdanberi bu cephede bir tüfeğin bile patlamadığını söyledi... Yalnızca Fransız kazamatlarını ve birçok yerlerde büyük maskeleme perdeleri arkasında yapılan tahkimatı görüyorduk. Almanların tarafında da aynı şeyler yapılıyordu. Her iki tarafın askerleri birbirlerine bakarak işlerine devam ediyorlardı... Almanlar tren yoluyla top ve malzeme getiriyorlar, bu sırada Fransızlar onları hiç rahatsız etmiyorlardı. Garip bir savaş." **(Berlin Diary, s. 234)**

ise Almanya'nın savaşı sürdürmesi için gereken en önemli etkendi.» (4)

«(General Jodl da şöyle demişti) Eğer biz 1939 da iflâs etmemişsek bunun tek nedeni Batıda bulunan 23 Alman tümeni karşısında yaklaşık olarak 110 Fransız ve İngiliz tümeninin tamamiyle hareketsiz durumda tutulmuş olmasıdır.» (5)

OKW Şefi General Keitel de bu ifadeye şunu eklemiştir :

«Biz askerler, Polonya seferi sırasında her zaman Fransa'dan bir hücum bekledik ve gelmeyince şaştık... Bir Fransız hücumu yalnızca bir Alman askeri perdesiyle karşılanabilirdi, gerçek bir savunmayla değil.» (6)

Batıda Alman kuvvetleri karşısında ezici bir üstünlüğe sahip bulunan Fransız Ordusu (İlk iki İngiliz tümeni Ekimin ilk haftasına kadar gönderilmemişti), General Gamelin ile Fransız hükümetinin yazılı olarak söz vermiş olmalarına rağmen, neden hücuma geçmedi?

Bunun bir çok nedeni var : Fransız Yüksek Komutanlığı ile hükümet ve halktaki bozguncu hava Fransa'nın daha unutmamış olduğu Birinci Dünya Savaşı anıları ve eğer önlenebilirse bir daha böyle bir felâkete uğramamak kararı; Eylülün ortalarına doğru Polonya Ordularının tamamiyle yenilmiş olmasının ve Almanların bundan böyle hemen Batıya dönüp daha üstün kuvvetlerle Fransızları yeneceklerinin bilinmesi; Almanların karada ve havada üstünlüğünden korkulması. Nitekim, Fransız hükümeti, Almanların Fransız fabrikalarını bombardıman etmelerinden korktuklarından İngiliz hava kuvvetlerinin Almanya'daki hedefleri bombardıman etmemeleri için direnmişti.

Alman sanayiinin kalbi olan Ruhr'un bombalanması Almanya için bir felâket olurdu. Birçoklarının sonradan itiraf ettikleri gibi Almanlar Eylül ayında en çok bundan korkuyorlardı.

Aslında Eylül ayı içinde Fransızların neden Almanya'ya hücum etmediklerini belki de en iyi anlatan Churchill'dir. "Bu savaş" der, "belki de yıllarca önce yitirilmişti." (7). Ne zaman? 1938 de Münih zamanında; 1936 da Ren'in işgali sırasında; ve ondan da bir yıl önce Hitler'in Versailles andlaşmasını bozarak zorunlu askerliği kurduğu zaman. Müttefikler bu çıkışlar karşısındaki hareketsizliklerini şimdi ödüyorlardı. Ve Paris ile Londra hareketsiz kalmakta devam ederek bu bedelin ödenmesinden hâlâ kaçınabileceklerini sanıyorlardı.

Denizlerde harekât başlamıştı.

Alman Donanması Batıdaki Alman Ordusu gibi kısıtlanmamıştı. Donanma, çatışmaların başladığı ilk hafta içinde on bir İngiliz gemisi batırmıştı. Bunların tutarı 64,595 tondu. Bu sayı 1917 Nisanında Almanların denizaltı savaşına son hızıyla devam ettikleri ve İngiltere'yi neredeyse yenecekleri sırada her hafta batırdıkları tonajın hemen hemen yarısıydı. İngiliz kayıpları sonradan gittikçe azaldı. İkinci hafta 53,561 tona, üçüncü hafta 12.750 tona, ve dördüncü hafta sonunda da 4,646 tona düştü. Böylece Eylül ayı içinde Alman denizaltıları 135,552 ton tutarında yirmi altı gemi batırdı. 16.488 ton tutarında üç gemi de mayınlandı.(*)

Bu azalmanın İngilizlerin bilmedikleri bir nedeni vardı : 7 Eylülde Amiral Raeder, Hitler'le uzun uzadıya konuşmuştu. Polonya'daki ilk zaferlerinden ve Fransızların Batıda harekete

(*) O sırada Amirallik Birinci Lordu olan Churchill, genel sayıları, 26 Eylülde Avam Kamarasında açıkladı. Düzeltilmiş tam sayıyı ise hatıralarında verdi. Avam Kamarasına, o sırada altı ya da yedi denizaltının batırıldığını açıkladı, ancak kitabında da açıkladığı gibi, fiilen iki denizaltının batırıldığını sonradan öğrendi.

Churchill'in söylevi günlük bir hikâye ile de ilgiliydi : Bir denizaltı komutanı az önce batırdığı bir İngiliz gemisinin yerini şahsen Churchill'e bildirmiş ve hemen yardım gönderilmesini kendisinden rica etmiş. Churchill "cevabı nereye vereceğimi bilmiyordum, ama kendisi elimize geçmişti," der. Oysa geçmemişti. Bu kitabın yazarı iki gün sonra denizaltı komutanı Yüzbaşı Herbert Schultze ile Berlin'de, Amerika'ya yaptığı bir yayın sırasında konuştu. Yüzbaşı not defterini çıkarıp Churchill'e gönderdiği mesajı gösterdi. (Churchill'in kitabına bakınız, **The Gathering Storm**, s. 436 - 37; **Berlin Diary**, s. 225 - 27).

geçmemelerinden ötürü sevincinden kabına sığamayan Hitler Donanmadan biraz yavaş gitmesini istemişti. Fransa «siyaset ve askerlik» bakımından harekete geçmek istemediğini gösteriyordu; İngilizler de «duraksıyor» gibiydiler. Bu durum karşısında, Atlantikteki denizaltıların istisnasız bütün yolcu gemilerine yol vermesi, Fransızların bütün gemilerine hücum edilmemesi Kuzey Atlantikteki *Deutschland* ile Güney Atlantikteki *Graf Spee* cep kruvazörlerinin bir süre için «bekleme» üslerine çekilmeleri kararlaştırıldı. Raeder'in güncesine yazdığına göre "genel politika, Batıdaki siyasi durum daha açıkca belli oluncaya kadar biraz durmak. Bu süre yaklaşık olarak bir hafta kadar" dı. (8)

«ATHENİA» NIN BATIRILMASI

Hitler ile Raeder'in 1 Eylül günü yaptıkları görüşme sırasında aldıkları bir karar vardı; Amiral bu kararı güncesine şöyle geçirmiş : «Denizaltılar üslerine dönmeden *Athenia* olayını çözmek için hiç bir girişimde bulunulmayacak.»

Yukarıda söylediğimiz gibi, Deniz savaşı İngiltere'nin savaş ilânından on saat sonra başlamış, 1400 yolcu taşıyan *Athenia* adlı İngiliz gemisi 3 Eylül günü gece saat dokuzda, hiç bir uyarım yapılmadan, Hebrides adalarının iki yüz mil kadar batısında torpillenmiş, 112 kişi boğularak ölmüştü. Ölenler arasında yirmi sekiz de Amerikalı vardı. Alman Propaganda Bakanlığı Londra'dan gelen ilk haberleri Donanma Yüksek Komutanlığına sormuş, Komutanlık sözügeçen yerde denizaltıların bulunmadığını bildirmiş ve geminin Almanlar tarafından batırıldığını inkâr etmişti. Bu facia Hitler ile Donanma Yüksek Komutanlığını çok şaşırtmıştı; İngilizlerin verdikleri ilk raporlara inanmamışlardı. Denizaltı komutanlarına, gemilerin uyarılmadan batırılmasını yasaklayan Lahey Anlaşmasına kesinlikle uymaları emri verilmişti. Denizaltılarla radyo konuşmaları yapılamadığı

için olup bitenleri anlamak olanağı bulunamamıştı. (*) Buna karşın güdümlü Nazi basını, bir iki gün, İngilizlerin, Amerikayı savaşa sokmak amacıyla kendi gemilerini batırdıklarını iddia etti.

Gerçekten de *Wilhelmstrasse* yirmi sekiz Amerikan yurttaşının ölümüne sebep olan facia karşısında Amerikanın göstereceği tepkiyle yakından ilgileniyordu. Geminin batırıldığının ertesi günü Weizsaecker, Amerikan maslahatgüzarı Alexandr Kirk'e haber gönderdi ve bu işi bir Alman denizaltısının yaptığını inkâr etti. Olayın geçtiği yerde hiç bir Alman teknesi yoktu. O akşam Devlet Sekreteri, sonradan Nuremberg'te verdiği ifadeye göre, Raeder'le konuştu ve Birinci Dünya Savaşında *Lusitania*'nın batırılmasının Amerikayı nasıl savaşa sürüklediğini hatırlattı ve Birleşik Amerikayı kışkırtmamak için "elden gelen herşeyin yapılmasını" kendisinden rica etti. Amiral "hiç bir denizaltının böyle bir şeye girişmeyeceğini" kendisine temin etti. (9)

Amiral Raeder, Ribbentrop'un zoruyla, Amerikan Deniz Ataşesinden 16 Eylülde gelip kendisini görmesini rica etti ve o sırada «*Athenia*'nın Alman denizaltısı tarafından batırılmamış olduğunu kesinlikle gösteren» raporlar aldığını bildirdi. Kendisinden bu durumu hükümetine bildirmesini rica etti. Ataşe, Amiralin bir ricasını hemen yerine getirdi (**) (10)

Grand Amiral doğruyu söylememişti. 3 Eylülde bütün denizaltılar henüz üslerine dönmemiş bulunuyorlardı. Oberleutnant Lemp'in komutasındaki *U-30* denizaltısı da dönmeyenler arasındaydı. Bu denizaltı ancak 27 Eylülde üssüne döndü. Ge-

(*) Ertesi gün, yâni Eylülün 4'ünde, bütün denizaltılara şu sinyal verildi : «Führer'in emriyle, yolcu gemilerine karşı, himaye altında olsa bile, hiç bir suretle harekete geçilmiyecektir.»

(**) Şifre ile çekilmiş olacak. Deniz Ataşesinin Washington'a çektiği telgrafın kopyası Nuremeberg'te Alman deniz evrakı arasında bulunmuştur.

miyi Denizaltılar Komutanı Amiral Karl Doenitz karşıladı. Doenitz, yıllar sonra Nuremberg'te bu karşılaşmayı anlattı ve böylelikle sonunda *Athenia* olayının iç yüzü anlaşıldı.

«Denizaltı, Wilhelmshaven'de limana girdiğinde geminin kaptanı Oberleutnant Lemp'i karşıladım. Kendisi benimle gizli konuşmak istediğini söyledi. Çok üzgün olduğunu hemen anladım Kuzey Manş bölgesinde Athenia'nın batışından kendisini sorumlu saydığını hemen söyledi. Benim önce verdiğim talimata uyarak, İngiliz adalarına yaklaşan silâhlı bir ticaret gemisi bulunup bulunmadığını gözlüyormuş. Sonradan aldığı telsiz sinyallerinden adının **Athenia** olduğunu anladığı bir gemiyi karakol gezen silâhlı bir ticaret gemisi sanarak torpillemiş...

Lemp'i, raporunu vermek üzere hemen Berlin'deki Donanma Savaş Kurmayına (SKL) uçakla gönderdim; bu arada geçici bir tedbir olmak üzere olayı çok gizli tutmasını kendisine emrettim. Aynı gün, ya da ertesi gün sabah erkenden, Kapitaen zur See Fricke'den aşağıdaki emri aldım :

1. **Olay tamamen gizli kalacaktır.**
2. Deniz Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı (OKM) olayın askerî mahkemeye götürülmesini gereksiz **bulmuştur,** çünkü kaptanın iyi niyetle davrandığı anlaşılmıştır.
3. **Siyasi yorumlar OKM tarafından yönetilecektir.** (*)

Führer'in, hiç bir denizaltının **Athenia'yı** batırmadığı şeklindeki siyasi iddialarıyla hiç bir ilgim yoktur.» (11)

Ama Doenitz herhalde daha başlangıçta gerçeğin bu olduğundan kuşkulanmıştı. Yoksa gidip *U-30* denizaltısını rıhtımda karşılamazdı. Sonra da gerçeğin herhangi bir şekilde ortaya çıkmaması için gemi jurnalini ve kendi güncesini de değiştirmezdi. Nuremberg'te itiraf ettiği gibi, *Athenia* adının *U-30* jurnalinden silinmesini emreden O'dur ve kendi güncesinden de silen yine kendisidir. Ayrıca bütün personele bu olayı gizlemeleri için yemin de ettirmiştir. (**)

(*) Siyahlar Amiralindir.

(**) Aralarında Lemp de olmak üzere, denizaltı subayları ile personelden birkısmı **U - 110** denizaltısına nakledildiler ve 9 Mayıs 1941 de bu denizaltıyla denize açıldılar. Personelden biri **Athenia'nın** batmasından birkaç gün sonra bir uçaktan atılan mermiyle yaralanmıştı. Yaralı İzlanda'da Reykjavik'e çıkarılırken bir şey söylemiyeceği üzerine kendisine yemin verdirildi. Yaralı sonradan Kanada'da POW kampına götürüldü. Savaştan sonra olayları yeminli ifadeyle açıkladı. Almanlar bu adamın konuşmasından korkuyorlardı, ama savaşın sonuna kadar ağzını açıp bir şey söylemedi. (12)

Her ulusun Yüksek Komutanlıklarında, savaş sırasında yabancılardan saklanacak bir yığın sırları bulunur ve, Amiral Raeder'in Nuremberg'te söylediği gibi, Hitler'in *Athenia* olayının gizli tutulmasında direnmesi, doğru olmasa bile, anlaşılabilirdi; her şeyden önce Deniz Komutanlığı başlangıçta Almanların sorumluluğunu inkâr etmekle iyi niyetli olduğunu göstermişti, sonradan kabul ederse çok zor bir duruma girebilirdi. Ama Hitler bununla da kalmadı. 22 Ekim Pazar günü Propaganda Bakanı Goebbels'in kendisi radyonun başına geçerek -yazar bu yayını çok iyi hatırlar- Churchill'i Athenia'yi batırmakla suçladı. Ertesi gün resmî Nazi gazetesi *Voelkischer Beobachter*'in birinci sayfasında CHURCHİLL «ATHENİA» YI BATIRDI başlığı altında uzun bir yazı çıktı. Yazıda Amirallik Birinci Lordunun gemiye saatli bomba koyduğu iddia ediliyordu. Nuremberg'de, radyo yayınını ve yazının yazılmasını bizzat Führer'in emrettiği anlaşıldı. Raeder, Doenitz ve Weizsaecker bu edepsizce yalandan ötürü çok üzüntü duydular ama ellerinden bir şey gelmedi. (13)

Korkunç Nazi Başkomutanının her fiyaskosunda, Amirallerin ve Dış İşleri Bakanlığındaki sözde Nazi - düşmanlarının, ve birçok generallerin bu karaktersizce davranışları Almanya'ya tarihin en karanlık sayfalarından birini yazdırtacaktır.

HİTLER BARIŞ TEKLİF EDİYOR

«Basın bu gece açıkca barıştan söz ediyor,» diye yazmışım günceme, 20 Eylülde. «Bugün kendileriyle konuştuğum bütün Almanlar barış olacak diyorlar. Çok umutlular.»

Bir gün önce Hitler'in, her yanı donatılmış Belediye Sarayında öğleden sonra yaptığı konuşmayı dinlemiştim. 1 Eylülde savaşın başladığı zaman *Reichstag*'da verdiği söylevdenberi ilk kez konuşuyordu. Bu konuşmayı, hâlâ kahramanca dayanan Varşova'dan yapamadığı için belli ki çok kızgındı. Zaman zaman İngiltere'ye ağzına geleni söylediği halde yine de ufak bir jest yapmaktan vazgeçemedi. "İngiltere ve Fransa'ya karşı hiç bir savaş amacım yok," dedi. "Fransız askerini severim. Bugün ne için savaştığını bilmiyor." Tanrıyı da imdadına çağırmayı unutmadı : "Şu anda Ordularımızı koruyan Tanrının bu savaşın ne kadar yararsız olduğunu başka uluslara anlatmasını... ve barışın iyilikleri üstünde onları düşündürmesini dilerim."

26 Eylülde, Varşova düşmeden bir gün önce, Alman basını ve radyosu büyük bir barış saldırısına geçti. O sırada günceme şöyle yazmışım : «Fransa ile İngiltere artık neden dövüşsünler? Dövüşülecek bir şey kalmadı ki ortada. Almanya Batıda hiç bir şey istemiyor.»

Bir iki gün sonra, Polonya'da alacağını hemen almış olan Rusya da barış taarruzuna katıldı. Molotov'la Ribbentrop, Doğu Avrupayı bölen gizli maddeleriyle birlikte Alman - Sovyet Sınır ve Dostluk Anlaşmasını imzaladıkları sırada, yâni 28 Eylülde, Moskova'da gürültülü bir barış bildirisi kaleme aldılar ve imzaladılar.

Bildiride şöyle deniyordu :

«Almanya ile Rusya, Polonya devletinin dağılmasından doğan sorunları çözdükten ve Doğu Avrupa'da sürekli bir barış için gereken sağlam temeli yarattıktan sonra Almanya, İngiltere ve Fransa arasındaki savaş durumuna bir son vermenin bütün ulusların gerçek çıkarına uygun olacağına inandıklarını karşılıklı olarak ifade ederler. Bundan dolayı her iki hükümet de ortak çabalarını... bu amacın olabildiği kadar erken sağlanmasına yönelteceklerdir.

Ancak iki hükümetin de çabaları sonuçsuz kalırsa bu durum, savaşın sürmesinden İngiltere ile Fransa'nın sorumlu olduklarını gösterecektir.»

Hitler barış mı istiyordu, yoksa savaşı sürdürmek ve Sovyetlerin yardımıyla savaşın sorumluluğunu *Müttefiklere* mi yüklemek istiyordu? Belki kendisi de bilmiyordu bunu, ama az çok kesin bir kararı da vardı.

26 Eylülde, barış yollarını hâlâ arayıp duran Dahlerus'la uzun bir konuşma yaptı. Bizim yorulmaz İsveçli iki gün önce Oslo'da eski arkadaşı Ogilvie Forbes'i görmüştü. Berlin elçiliğinin bu eski danışmanı Norveç başkentinde İngiliz diplomatik heyetinde yine aynı görevde bulunuyordu. Dr. Schmidt'in yazdığı gizli bir muhtıraya göre (14), Dahlerus, Forbes'in, İngiliz hükümetinin barış yolu aradığını kendisine söylemiş bulunduğunu Hitler'e açıkladı. Yalnız bütün iş şuradaydı : İngiltere namusunu nasıl kurtaracaktı?

Hitler şu cevabı verdi : "Eğer İngiltere gerçekten barış istiyorsa iki hafta içinde barışa kavuşabiliriz — hem de namusuna bir leke sürülmeden."

Führer, Polonya'nın "bir daha ayağa kalkamıyacağı" gerçeğini İngilizlerin kabul ettikleri takdirde pekâla anlaşabileceklerini söyledi. Daha da ileri giderek, «Avrupanın geri kalan bölümünde» statükoyu garanti etmeye hazır olduğunu açıkladı. İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Danimarka'ya da «aktif» garantiler verecekti. Bundan sonra barış görüşmelerinin nasıl başlıyacağı düşünüldü. Hitler bu iş için Mussolini'yi öne sürdü. Dahlerus ise Hollanda Kraliçesinin daha «tarafsız» olabileceğini söyledi. Görüşmede hazır bulunan Goering de önce İngiliz ve Alman temsilcilerinin gizlice Hollanda'da buluşmalarını ve sonra, bir ilerleme kaydedildiği takdirde, Kraliçenin her iki ülkeyi ateşkes görüşmeleri için çağırmasını teklif etti. «İngiltere'nin barış istediğinden» kuşkulandığını gereksizce söyleyen Hitler de sonunda İsveçlinin teklifini kabul etti. İsveçli «tesbit edilen yönlerde durumu iskandil etmek üzere hemen ertesi gün İngiltere'ye» gidecekti.

Dahlerus ayrılırken Hitler kendisine "İngilizler eğer isti-

yorlarsa barışa kavuşabilirler," dedi, "ancak acele etmeleri gerek."

Führer'in kafasındaki eğilimlerden yalnızca biriydi bu. Başka bir eğilimini de generallerine açıkladı. Halder'in bir gün önce, 25 Eylülde, güncesine yazdığı yazıda «Führer'in Batıya hücum plânından» söz edilmektedir. 27 Eylülde, Hitler'in İngilizlerle barış yapmaya hazır olduğunu Dahlerus'a temin ettiğinin ertesi günü, Hitler *Wehrmacht* komutanlarını Başbakanlığa çağırdı ve «Fransız - İngiliz ordusu da hazır olmadığına göre Batıya olabildiği kadar erken hücum etmeye» karar verdiğini açıkladı. Dahası, Brauchitsch'e göre, hücumun tarihini bile tesbit etti : 12 Kasım (15). Varşova'nın o gün teslim olduğunu bildiren haberlerin Hitler'i alevlendirdiği belliydi. Fransa'nın da, en az Polonya kadar kolaylıkla dize geleceğini düşünüyordu belki. Bununla birlikte, Halder iki gün sonra Führer'e «anlatılmak» üzere defterine bir not yazmış. Not şu : «Polonya seferinde kullanılan teknik Batıya uygulanamaz. İyi örgütlenmiş bir ordunun karşısında bu teknik işe yaramaz.»

Berlin'de, 1 Ekimde Şansölye ile uzun boylu bir görüşme yapan Ciano, Hitler'in kafasından geçenleri en iyi anlayan adamdı. O sırada Almanları büsbütün yalnız bırakan, ama yine de görünüşünü bozmamaya çalışan genç İtalyan Dış İşleri Bakanı, Führer'in kendisine güveni olduğunu söylüyordu. Hitler plânlarını anlatırken «sıra dövüşme metodlarına ve araçlarına gelince Hitler'in gözleri» parlamış. İtalyan konuk izlenimlerini şöyle özetliyor :

«...Bugün, büyük zaferden sonra, halkına sağlam bir barış getirmek belki de Hitler'in hâlâ arzuladığı bir amaç. Ama bu amaca varmak için, zaferinin haklı meyvaları saydığı şeylerde en ufak bir fedakârlık yapmak zorunda kalacak olursa o zaman savaşmayı bin kere daha çok isteyecek.» (*) (16)

(*) Mussolini Hitler'in zafere olan inancını paylaşamıyordu. Ciano'nun 3 Ekim tarihinde güncesine yazdığı gibi, «İngilizlerle Fransızların iyice dayanacaklarını» düşünüyordu. «Neden saklıyor bunu? (Mussolini) Hitler'in birdenbire üne erişmesini acı acı kıskanıyor gibi.» **(Ciano Diaries, s. 155)**

6 Ekim günü öğleyin *Reichstag*'da oturmuş Hitler'in barış çağrısını dinlerken durmadan çalınan aynı plâğı dinler gibiydim. Son istilâdan sonra içten ve makul bir barış çağrısı gibi görünen —kurbanı düşünmeyecek olursanız— bu sözlerini, hep aynı ciddilik ve açıklıkla, aynı kürsüden kaç kere dinlemiştim. Şimdi yine, bu güneşli, açık sonbahar günü, aynı güzel sözlerle ve aynı yalancılıkla aynı sözleri tekrarlıyordu. Uzun bir söylevdi bu —o zamana kadar söylediği söylevlerin en uzunlarından biri—, ama sonuna doğru, yâni bir buçuk saatten fazla, tarihi kendisine özgü bir şekilde bozduktan ve Polonya'da Alman Ordularının durumunu iyice şişirdikten sonra («bu gülünç devlet» demişti Polonya'ya) barış tekliflerine ve bu tekliflerin nedenlerine geçti.

«Benim başlıca çabam, Fransa ile aramızdaki bütün kötü niyet izlerini silmek ve bu ilişkileri her iki ulus için dayanılabilir duruma getirmekti... Almanya'nın Fransa'dan hiç bir isteği yoktur... Alsace - Lorrain sorunundan bile söz etmek istememişimdir... Eski düşmanlıkları sonsuzca gömmek ve şerefli bir geçmişe sahip olan her iki ulusu da birbirine yaklaştırmak istediğimi Fransa'ya her zaman söylemişimdir.

Ya İngiltere?

İngiliz - Alman anlayışını ve İngiliz - Alman dostluğunu gerçekleştirmek için de daha az çalışmadım. Hiç bir zaman ve hiç bir yerde İngiliz çıkarlarına karşı bir harekette bulunmadım... Avrupada ve dünyada barışın ancak Almanya ile İngiltere arasında bir anlaşmaya varılmasıyla gerçekleşebileceğine bugün bile hâlâ inanıyorum.

Ya barış?

Batıda bu savaşın ne gereği var? Polonya'nın yeniden kurulması için mi? Andlaşma bir daha geri gelmiyecektir... Polonya devletinin yeniden kurulması sorunu Batıda savaşmakla çözülecek bir problem değildir. Bu problem yalnızca Rusya ile Almanya arasında çözülebilir... Daha doğumunda Polonyalılardan başka herkes tarafından bir garibe olarak adlandırılmış olan bir devleti yeniden kurmak için milyonlarca insanı harcamak ve milyonlar değerinde malları yok etmek anlamsız bir şeydir.

Daha başka nedenler var mı?...

Eğer bu savaş yalnızca Almanya'da bir rejim kurmak için yapılıyorsa... o zaman milyonlarca insanın kanı boş yere akıtılmış olacaktır... Hayır, Batıdaki bu savaş hiç bir sorunu çözemez...»

Çözülecek bir sürü sorun daha vardı. Hitler bunların uzun bir listesini yaptı. «Bir Polonya devletinin yapısı» (böyle bir devletin artık var olmaması konusunda Rusya ile anlaşmışlardı); «Yahudi sorununun çözülmesi ve bir karara bağlanması»; Almanya'ya verilecek sömürgeler; uluslararası ticaretin yeniden canlandırılması; «kayıtsız şartsız garanti altına alınacak bir barış»; silahların azaltılması; «hava savaşı, zehirli gaz, denizaltı vb. nin düzen altına alınması»; Avrupada azınlık sorununun çözümü.

Bu büyük amaçlara varabilmek için, «çok geniş bir hazırlıktan sonra», bellibaşlı Avrupa devletleri arasında bir konferansın toplanmasını teklif etti.

«Avrupa kıtasının kaderini yıllarca belirleyecek olan böyle bir konferans (diye devam etti) toplar patlarken ya da seferber edilen orduların baskısı altında maksadına erişemez...

Ama eğer bu problemler eninde sonunda çözülecekse, bu çözümü milyonlarca insanı ölüme göndermeden ve milyarlar tutarında zenginlikleri mahvetmeden yapmak daha doğru olur. Her geçen gün yeni yeni kurbanlar isteyecek... Avrupanın ulusal zenginliği mermiler altında tuzla buz olacak ve her ulusun gücü savaş alanlarında yitirilecek...

Çok kesin olan bir şey var: dünya tarihinde hiç bir zaman iki galip olmamıştır, ama her iki tarafın da kaybı çok olmuştur. Aynı görüşte olan uluslar ve bu ulusların liderleri şimdi cevap versinler ve savaşın daha iyi bir çözüm olduğunu sananlar şimdi kendilerine uzattığım eli geri çevirsinler bakalım!»

Hep aklı Churchill'de idi.

«Ama eğer Churchill ile onu izleyenlerin düşünceleri hâkim olacaksa o zaman bunlar benim son sözlerim olacaktır. O zaman dövüşeceğiz... Alman tarihinde bir daha Kasım 1918 olmıyacaktır.»

Reichstag'dan dönüşümde güncemi yazarken İngilizlerle Fransızların bu yuvarlak tekliflere «beş dakikalarını» bile ayıracaklarını sanmıyordum, ama Almanlar iyimserdiler. O akşam radyo yayını yapmak üzere giderken Hitler'in kendi gazetesi *Voelkischer Beobahter*'in erken basılmış sayısını aldım. Koskocaman harflerle şunlar yazılmıştı :

ALMANYA'NIN BARIŞ TEKLİFİ — FRANSA VE İNGİLTERE'YE KARŞI BİR SAVAŞ AMACIMIZ YOK — SÖMÜRGELERDEN BAŞKA HİÇ BİR REVİZYON İSTEĞİMİZ YOK — SİLÂHLARIN AZALTILMASI — BÜTÜN AVRUPA ULUSLARIYLA İŞBİRLİĞİ.
BİR KONFERANS TOPLANMASI TEKLİFİ.

Bugün ele geçen Alman belgelerinden anlaşıldığına göre, *Wilhelmstrasse*, Paris'teki İspanyol ve İtalyan elçilerinden aldığı raporlara dayanarak, Fransızların savaşın sürmesini istemediklerine inanıyordu. İspanyol elçisi daha 8 Eylülde Almanlara şu haberi vermişti: Bonnet «Fransa'da savaşı kimsenin istemediğini gözönünde tutarak, Polonya harekâtı sona erer ermez bir anlaşmaya varmanın yollarını aramaktadır. Bu amaçla Mussolini ile ilişki kurduğunu gösteren belirtiler vardır.» (17)

2 Ekimde Attolico, Paris'teki İtalyan elçisinden son gelen bir mesajın metnini Weizsaecker'e verdi. Mesajda, Fransız kabinesi çoğunluğunun bir barış konferansından yana olduğu ve şimdilik bütün sorunun «Fransa ile İngiltere'nin görünüşü kurtarmaktan» ibaret olduğunu bildiriyordu. Ama anlaşılan Başbakan Daladier çoğunluğa dahil değildi. (*) (18)

İyi bir haberdi bu. Daladier, 7 Ekimde Hitler'e cevap verdi. Fransa'nın "gerçek bir barış ve genel güvenlik" garantisi elde etmedikçe silahlarını elinden bırakmayacağını söyledi. Ama Hitler Fransız Başbakanından çok Chamberlain'in ağzından bir

(*) Az sonra, 16 Kasımda, İtalyanlar Paris'ten aldıkları bilgiye göre, "Mareşal Pétain'in Fransa'da barış politikasının savunucusu" sayıldığını haber verdiler. "Eğer barış problemi çok kesin bir durum alırsa Pétain önemli bir rol oynayacaktır" (19). Pétain'in ileride Almanlar için yararlı olacağının ilk belirtisiydi bu.

şeyler duymak istiyordu. 10 Ekimde Sportpalast'da Winterhilfe Kış Yardımının başlaması dolayısıyla yaptığı kısa bir konuşmada yeniden «barışa hazır» bulunduğu üstünde durdu. Almanya'nın, dedi, "Batılı devletlerle savaşması için hiç bir nedeni yoktur."

Chamberlain'in sesi 12 Ekimde çıktı. Söylediği sözler, Hitler'in olmasa bile, Alman halkının üzerinde soğuk bir duş etkisi yaptı (*). Avam Kamarasında konuşan İngiliz Dış İşleri Bakanı, Hitler'in tekliflerini «belirsiz ve kesin olmayan» teklifler olarak niteledi ve tekliflerde "Çekoslovakya ile Polonya'ya karşı girişilen yanlış hareketlerin düzeltileceği konusunda herhangi bir görüşe" rastlamadığını söyledi. "Bugünkü Alman hükümetinin vaatlerine" hiç bir suretle güvenilemez dedi. Hitler gerçekten barış istiyorsa "yalnız sözlerle kalmamalı, harekete geçmeli", "inandırıcı tanıtlar" götermeliydi.

Münih'i yaratan adam artık Hitler'in vaatlerine inanmıyordu. Ertesi gün, yâni 13 Ekim günü, yayımlanan Alman bildirisinde Chamberlain'in, Hitler'in tekliflerini geri çevirmekle savaşı bile bile seçtiği açıklanıyordu. Nazi diktatörünün eline aradığı bahane geçmişti artık.

Aslında, ele geçen Alman belgelerinden anlaşıldığına göre, Batıya karşı hemen hücuma geçmek amacıyla gereken hazırlıkların yapılması emrini vermek için İngiliz Başbakanının cevabını beklememişti Hitler. 10 Ekimde askerî şeflerini toplamış, savaş ve dünya durumu üzerindeki uzun muhtırasını okumuş ve savaşın yönetilmesi konusunda hazırladığı 6 sayılı emri önlerine atmıştı. (20)

(*) Bir gün önce, 11 Ekimde, Berlin'de bir barış karışıklığı çıktı. Sabahın erken saatlerinde Berlin radyosu İngiliz hükümetinin düştüğünü ve hemen bir ateşkes imzalanacağını söyledi. Bu haber şehre yayılınca her yanı büyük bir sevinç sardı. Yaşlı kadınlar pazarlarda lahanaları havalara fırlattılar, sevinçlerinden tezgâhlarını devirdiler ve hemen en yakın birahanelere gidip barış şerefine bira içtiler.

Führer'in Eylül sonuna doğru Batıda olabildiği kadar erken hücuma geçilmesi konusunda direnmesi Ordu Yüksek Komutanlığını şaşkına çevirmişti. Brauchitsch ile Halder, öteki generallerin de yardımıyla, Batıda hemen hücuma geçmenin söz konusu olamıyacağını Liderlerine isbat etmeye çalıştılar. Polonya'da kullanılan tankların revizyonu aylar ister, diyorlardı. General Thomas, Almanya'nın ayda 600,000 tonluk çelik açığı bulunduğunu gösteren istatistikler sundu. Karargâh Generali von Stuelpnagel "yaklaşık olarak tümenlerimizin üçte birine on dört savaş günü yetecek kadar" elde cephane bulunduğunu bildirdi. Bu da Fransızlara karşı bir savaşı kazanmak için yetersizdi. Ama Führer, Ordu Komutanı ile Genel Kurmay kendisine 7 Ekimde Ordunun eksikleri konusunda resmî bir rapor verdikleri zaman, onları dinlemedi. OKW'de kavuk sallamakta Keitel'den sonra gelen General Jodl, "yakında çok önemli bir buhranın çıkacağını, çünkü Ordunun Batıda taarruza geçmek istemediğini, Führer'in ise askerlerin kendisini dinlememelerine çok kızdığını" Halder'e haber verdi.

Hava böyleyken, Hitler Generallerini 10 ekim günü sabah saat 11 de toplantıya çağırdı. Fikirlerini filan sormadı. Bir gün önceki tarihi taşıyan 6 Sayılı emirde ne yapacakları yazılıydı.

ÇOK GİZLİ

Eğer yakın bir gelecekte İngiltere ve İngiltere'nin arkasından da Fransa savaşa son vermek istemediklerini belli edecek olurlarsa fazla gecikmeden ve şiddetle harekete geçmeye karar verdim...

Bu bakımdan aşağıdaki emirleri veriyorum :

a. Bir hücum hareketine göre gereken hazırlıklar yapılacaktır... Lüksemburg, Belçika ve Hollanda'dan geçilecektir. Bu hücum olabildiği kadar yakın bir tarihte yapılacaktır.

b. Amaç, Fransızların hareket halinde bulunan Ordusunun büyük bir kısmını olabildiği kadar az bir sürede yenmek, aynı zamanda, onunla birlikte savaşan müttefiklerle çarpışmak, ve, yine aynı zamanda, İngiltere'-

ye karşı iyi bir hava ve deniz savaşı yürütebilmek üzere Hollanda, Belçika ve Kuzey Fransa'da olabildiği kadar geniş bölgeler ele geçirmektir...

Komutanlardan, olabildiği kadar kısa bir zamanda, bu emre göre hazırlayacakları plânlar üzerinde bana ayrıntılı raporlar vermelerini ve beni sürekli olarak durumdan haberdar etmelerini rica ederim.

Hitler'in yukarıdaki emri askerî şeflerine sunmadan önce okuduğu 9 Ekim tarihli gizli muhtıra, Avusturyalı çavuşun o zamana kadar yazdığı yazıların en etkileyicisiydi. Bu yazıda hem tarihin Almanlar bakımından bir tanımı yapılıyor, hem de şaşılacak bir askerî strateji ve taktik ustalığı ortaya konuluyordu. Hitler böylelikle, az sonra çıkacak olayların da göstereceği gibi, Batıda savaşın nasıl gelişeceğini ve ne gibi sonuçlar yaratacağını önceden ortaya koymakla büyük bir ileri görüşlülük göstermiş oluyordu. Ona göre, 1648 de Muenstar (Vestafalya'da) Andlaşmasıyla Birinci Alman İmparatorluğunun dağılmasından sonra başlayan Almanya ile Batı Devletleri arasındaki mücadele «şu ya da bu şekilde yürütülecek» ti. Buna rağmen, Polonya'daki büyük zaferden sonra «savaşa son vermeye» yine de karşı değildi ama, Polonya'daki kazançları da «tehlikeye» düşürmeye hiç niyeti yoktu.

«Muhtıranın amacı bu yöndeki olanakları incelemek ya da bu olanakları gözönünde tutmak değildir. Ben kendimi başka bir alana iyice adamış bulunuyorum. Dövüşmeyi sürdürmek zorunluğuna... Almanların savaş amaçları Batının son askerî mesajıdır (despatch), yâni, Batılı devletlerin gücünü ve yeteneğini, Avrupada Alman halkının devlet pekiştirmesine ve daha da gelişmesine bundan böyle engel olamıyacak şekilde yok etmektir.

Dış dünyaya gelince, bu ölümsüz amaç çeşitli propaganda âyarlamalarına uğrayacaktır... Savaş amacını değiştirmez bu. Amaç, Batılı düşmanlarımızın ortadan kaldırılmasıdır.»

Generaller, Batıda acele taarruza geçmek fikrine itiraz ettiler. Hitler, zamanın düşmandan yana işlediğini kendilerine anlattı. Polonya zaferinin, Almanya'nın ancak bir cephede çarpışması sâyesinde mümkün olabildiğini kendilerine hatırlattı. Bu durum hâlâ vardı — ama daha ne kadar sürebilirdi?

«Sovyet Rusya'nın uzun bir süre tarafsız kalması hiç bir andlaşma ya da paktla kesin olarak sağlanamaz. Bugün için bütün bu nedenler Rusya'nın tarafsızlıktan ayrılmasına karşıdır. Sekiz ay, bir yıl, ya da bir kaç yıl içinde bu durum değişebilir. Andlaşmaların önemi olmadığı bu yıllar içinde her yanda görülmüştür. Herhangi bir Rus taarruzuna karşı en büyük kalkan... Alman gücünün hemen ortaya konulmasıdır.»

İtalya'ya gelince, «Almanya için İtalyan desteğini sağlamak umudu» geniş çapta Mussolini'nin yaşamasına ve Almanların Duçe'ye yolunu değiştirtecek başarılar sağlamasına bağlıydı. Burada da zaman, Belçika ve Hollanda için olduğu gibi, önemli bir etkendi. İngiltere ve Fransa, Belçika ve Hollanda'yı tarafsızlıktan ayrılmaya zorlayabilirlerdi. Almanya o zamana kadar beklememeliydi. Birleşik Amerika için bile «zamanın Almanya aleyhine işlediği» kabul edilmeliydi.

Hitler uzun bir savaşta Almanya'nın büyük tehlikelerle karşılaşacağını kabul ediyordu : Bunlardan birkaçını saydı : Dost ya da düşman tarafsızlar (Rusya, İtalya ve Amerika'yı düşündüğü belliydi) Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi, karşı tarafa geçebilirlerdi. Aynı zamanda, Almanya'nın «sınırlı yiyecek ve ham madde gücü» yüzünden «savaşın sürdürülmesi için gereken araçların» bulunması güçleşebilirdi. En büyük tehlikenin Ruhr'un taarruza uğraması ihtimali olduğunu söyledi. Eğer Alman sanayi üretiminin kalbi olan bu bölge duracak olursa "Alman savaş ekonomisi ve dolayısıyla direnme gücü iflasa gider," dedi.

Eski çavuşun bu muhtırada, kendisine özgü bir ahlâk düşüklüğünün örneğini verdiği, ancak askerî strateji ve taktikleri de çok iyi anladığı kabul edilmeli : Muhtırada birkaç sayfa, Polonya'da tankların ve uçakların geliştirdiği yeni taktikler üzerinde duruluyor, bu taktiklerin Batıda nasıl ve nerede kullanılacağının ayrıntılı bir çözümlemesi yapılıyordu. Tek yapılacak şey, 1914 - 18'deki mevzi savaşından kaçınmaktı. Zırhlı tümenler önemli yarmalar için kullanılmalıydı.

«Bu tümenler Belçika şehirlerinin sonsuz ev labirentlerinde kaybolmamalı. Bunların şehirlere hücum etmeleri gerekmez. Onlar... Ordunun ilerlemesini sağlamalıdırlar. Birbirine benzer bir sürü zayıf mevzilerden yapılan kitle hücumları yüzünden cephelerin sâbit bir duruma gelmesi önlenmelidir.»

Hitler stratejisini de önceden belirlemişti. "Tek hücum olanağı," diyordu, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda üzerindedir. Önce iki askeri hedef düşünülmelidir : Hollanda, Belçika, Fransız ve İngiliz Ordularının imhası, böylelikle Manş ve Kuzey Denizinde *Luftwaffe*'nin İngiltere'ye karşı «yabanca kullanılmasını» sağlayacak mevzilerin elde edilmesi.

Hitler yeniden taktiğe döndü ve, herşeyden önce esin gerek, dedi!

«Girişilecek seferin özelliği, esine geniş çapta yer verilmesini, hücum eden ya da savunan kuvvetlerin birtakım noktalarda normalin üstünde (örneğin, tank ve tank-savar kuvvetlerin) ve başka noktalarda normalin altında yığınak yapmalarını zorunlu kılmasıdır.»

Hücum zamanına gelince, Hitler çekingen generallerine "bu işin çok erken başlayamıyacağını" haber verdi. "Ama ne olursa olsun (eğer mümkünse) bu sonbahar yapılmalı," dedi.

Alman Donanması İngiliz Donanmasından az olduğu halde, Alman Amirallerinin taarruza geçmek için, generaller gibi, Hitler'in dürtüsüne ihtiyaçları yoktu. Nitekim bütün Eylül ayı içinde ve Ekim ayının ilk günlerinde Raeder, Hitler'den Donanmaya konulmuş olan yasakların kaldırılmasını rica etti durdu. Raeder'in bu isteği yavaş yavaş yerine getirildi. 17 Eylülde bir Alman denizaltısı İrlanda'nın güney batısında *Courageous* adlı İngiliz uçak gemisini torpilledi. 27 Eylülde Raeder *Deutschland* ve *Graf Spee* adındaki cep kruvazörlerinin bekledikleri bölgelerden ayrılmalarını ve İngiliz gemilerine taarruza başlamalarını emretti. Ekimin ortalarında yedi İngiliz şilebi batırılmış, *City of Flint* adındaki Amerikan gemisi de esir edilmişti.

14 Ekimde, Oberleutnant Guenther Prien komutasındaki *U-47* Alman denizaltısı, *Scapa Flow* adında ve İngilizlerin yasakladığı büyük İngiliz deniz üssüne girdi ve *Royal Oak* zırhlısını rıhtımda bağlıyken batırdı. 786 subay ve er boğuldu. Büyük bir başarıydı bu ve Dr. Goebbels bu başarıyı propagandasında çok iyi kullandı. Hitler'in gözünde Donanmanın yerini yüceltti.

Ama generaller birer problemdi. Kendilerine okumuş olduğu uzun ve hesaplı muhtırasına, Batıya hemen taarruz etmeye hazır olmalarını söyleyen 6 Sayılı emrine rağmen hâlâ yerlerinde sayıyorlardı. Bunun nedeni, Belçika ve Hollanda'ya karşı namussuzca bir harekete girişilmesini önlemek değildi. Bu kez başarıdan şüpheliydiler yalnızca. İçlerinde bir tek kişi harekâtın başarısızlığa uğrayacağından emindi.

Ren'de Fransızların *Maginot* hattı karşısında bulunan C Orduları Gurubu Komutanı General Wilhelm Ritter von Leeb, hem Batıda bir zafer kazanmaya imkân olmadığına inanıyor, hem de, eldeki kayıtlardan anlaşıldığına göre, Belçika ile Hollanda'ya hiç olmazsa moral nedenlerden ötürü taarruz edilmesine karşı geliyordu. 11 Ekimde, Hitler'in generallerle toplantı yaptığının ertesi günü, Leeb kendi başına uzun bir muhtıra hazırladı ve Brauchitsch ile öteki generallere gönderdi. Bütün dünya Almanya'ya karşı ayaklanacak, diyordu muhtırasında.

«Çünkü Almanya 25 yıl içinde ikinci kez tarafsız Belçika'ya saldırmış olacaktır; O Almanya ki, Belçika hükümetine tarafsızlığını bozmıyacağına ve buna saygı göstereceğine daha birkaç hafta önce söz vermiştir!»

Sonunda, Batıda girişilecek bir taarruza karşı olduğunu, bütün askerî nedenleriyle teker teker saydıktan sonra barış istiyordu Leeb. "Bütün ulus," dedi, "barışı özlüyor." (21)

Ama ne yazık ki Hitler savaştan yanaydı; savaş istiyordu ve artık generallerinin bağışlanmaz korkaklıklarından bıkıp usanmıştı. 14 Ekimde Brauchitsch ile Halder başbaşa verip uzun uzadıya görüştüler. Ordu Komutanı «üç ihtimal» görüyor-

du. "Birincisi taarruz; ikincisi beklemek ve görmek. Üçüncüsü temel değişikliklerin olması." Halder bunları o gün güncesine yazdı ve savaştan sonra «temel değişikliklerin» "Hitler'in atılması" olduğunu açıkladı. Ama zayıf karakterli Brauchitsch böyle bir tedbirin "aslında olumsuz olduğunu ve bizi gözden düşüreceğini" düşündü. Her üç olanağın da «kesin başarı ihtimali» sağlamadığına karar verdiler. Yapılacak tek şey Hitler üzerinde işlemekti.

Brauchitsch 17 Ekimde Führer'i yeniden gördü. Ama Halder'e söylediğine göre, Hitler'e ne söylediyse para etmemişti. Durum «umutsuz» du. Halder'in o gün defterine yazdığına bakılırsa, Hitler kendisine kısaca "İngilizlerin ancak dayak yedikten sonra görüşmeye yanaşacaklarını" söylemiş ve "onları olabildiği kadar çabuk yenmeliyiz. Tarih şu: en son 15 Kasım ile 20 Kasım arası" demiş.

Nazi Başkomutanın bu arada başka görüşmeler de yaptığı anlaşılıyor. Sonunda 27 Ekimde generaller için bir kanun çıkardı. Generallerin on dördüne Demir Haç'ın Şansölye Haçını verdikten sonra Batıdaki hücum konusu üstünde çalışmaya başladı. Brauchitsch Ordunun bir aydan, yâni 28 Kasımdan, önce hazır olamıyacağını anlatmaya çalıştı, ama Hitler "çok geç" cevabını verdi. 12 Kasımdan önce hücuma geçilmesini emretti. Brauchitsch ile Halder bitkin ve yenilmiş olarak toplantıdan ayrıldılar. O gece birbirlerini avutmaya çalıştılar. Halder güncesine «Brauchitsch yorgun ve üzüntülü» diye yazdı.

HİTLER'İ DEVİRMEK İÇİN HAZIRLANAN ZOSSEN KOMPLOSU

Şimdi artık komplocuların yeniden harekete geçme zamanı gelmişti ya da onlar geldiğini sanıyorlardı. Üzüntüler içinde bunalan Brauchitsch ile Halder, ya 14 Ekimde gördükleri

üç «ihtimal» den üçüncüsünü —Hitler'i devirmeyi— gerçekleştirecekler ya da Almanya için bir felâket saydıkları Batı taarruzunu örgütleyeceklerdi. Birdenbire canlanan asker ve sivil «komplocular» birinci yol üzerinde durdular.

Savaşın başındanberi aslında bir kez hayal kırıklığına uğramışlardı. General von Hammerstein, Polonya taarruzunun ârifesinde, uzun süredenberi çekilmiş olduğu köşesinden çağrılmış, kendisine Batı Komutanlığı verilmişti. General, Polonya istila edilirken Batıyı ihmal etmediğini göstermek için savaşın ilk haftasında Hitler'i karargâhına dâvet etmişti. Aslında, Hitler'in amansız düşmanı olan Hammerstein, Hitler'i tutuklamayı düşünmüştü. İngiltere, Eylülün 3'ünde savaş ilân ettiği gün Fabian von Schlabrendorff bu plânı Berlin'de Adlon Hotel'de yapılan acele bir toplantı sırasında Ogilvie Forbes'in kulağına fısıldamıştı. Ama Hitler kokuyu almış ve eski Ordu Başkomutanının dâvetine gitmemişti. Olaydan az sonra da generali işinden atmıştı. (22)

Komplocular, İngilizlerle ilişkilerini sürdürüyorlardı. Hitler'in Polonya'yı işgal etmesini önliyecek bir harekete girişemeyince bütün güçlerini toplıyarak savaşın Batıya çevrilmesini önlemeye çalışıyorlardı. Sivil üyeler, Ordunun Almanya'da Hitler'i durduracak tek örgüt olduğunu bir daha anlamışlardı; genel seferberlik sırasında ve Polonya'da kazandığı çabuk zafer Ordunun gücünü ve önemini daha da arttırmıştı. Ama, Halder'in sivil üyelere anlatmaya çalıştığı gibi, Ordunun genişlemiş olması da büyük bir engeldi. Subayların arasına büyük sayıda yedek subay karışmıştı. Bunların çoğu koyu Naziydi. Sonra askerler Nazi doktrinini iyice benimsemişlerdi. Halder, Führer'e karşı girişilecek bir harekette güvenilecek bir tek ordu birliği bile bulmanın zor olduğunu söylüyordu. Halder dosta da düşmana da zorluk çıkarmakta ustaydı.

Ayrıca generallerin üzerinde durdukları ve sivillerin de doğru buldukları başka noktalar vardı. Eğer Hitler'e karşı bir

isyan patlayacak olursa ve Orduda da, ülkede de bu yüzden bir karışıklık çıkarsa İngilizlerle Fransızlar bundan yararlanarak Batıdan ilerlemezler miydi? Almanya'yı işgal etmezler miydi? Ve, kaatil liderlerini başından atmış bile olsalar, Alman halkına ağır bir barış dikte etmezler miydi? Bu bakımdan, *Müttefiklerin* bir Nazi aleyhtarı Alman hükümet darbesinden yararlanmıyacaklarından iyice emin olabilmek için İngilizlerle gereken ilişkilerin sürdürülmesi gerekiyordu.

Bu amaç için çeşitli kanallar kullanıldı. Bunlardan biri, Münih avukatlarından Dr. Josef Mueller'in kullandığı Vatikan kanalıydı. Dr. Mueller koyu bir katolikti. İri yarı, enerji dolu bir adamdı. Bu yüzden kendisine gençliğinde *Ochsensepp* (Öküz Ali gibi bir şey) derlerdi. Ekimin başında Mueller, *Abwehr*'de çalışan Albay Oster'in bilgisiyle, Roma'ya gitti ve Vatikanda İngiltere'nin Vatikan elçisiyle ilişki kurdu. Alman kaynaklarına göre, Mueller, yeni kurulacak Nazi aleyhtarı Alman rejimiyle İngiltere arasında aracılık etmek görevi konusunda yalnız İngilizlerden teminat almakla kalmadı, aynı zamanda, bu konularda Papa'nın onayını da sağladı. (23)

Öteki ilişki de İsviçre'de Bern'de kurulmuştu. Weizsaecker, o zamana kadar Londra'da Alman maslahatgüzarı bulunan Theodor Kordt'u, Bern elçiliğinde bir ataşeliğe tâyin etmişti. Theodor Kordt, İsviçre başkentinde arasıra Dr. Philip Conwell-Evans adında bir İngilizle görüşüyordu. Bu İngiliz, Koenigsberg Alman üniversitesinde profesörlük yaptığı için Nazilik konusunun uzmanıydı ve Naziliğe karşı bir eğilimi vardı. Ekimin sonuna doğru Conwell - Evans, Kordt'a bir haber getirdi. Kordt bu haberi, Chamberlain'in gelecekteki Nazi aleyhtarı Alman hükümetine karşı âdil ve anlayışlı davranacağı vaadi şeklinde yorumladı. Ama aslında İngiliz, Kordt'a yalnızca Chamberlain'in Avam Kamarasında yaptığı konuşmalardan parçalar getirmişti. Chamberlain bu konuşmasında Hitler'in barış tekliflerini reddederken "öteki uluslarla dostluk ve güvenlik içinde yaşa-

yacak bir Almanya'yı Avrupadaki haklı yerinden atmak" niyetinde olmadığını söylemişti. Alman halkı için yapılan bu dostça açıklamalar ve söylenen başka sözler Londra radyosundan verildiği, üstelik komplocular tarafından da dinlendiği halde komplocular Bern'de resmi bir sıfatı olmayan İngiliz temsilcisinin getirdiği bu haberi çok önemli bir «teminat» gibi karşıladılar. Bunu ve Vatikan kanalıyla sağladıklarını sandıkları İngiliz teminatı" alan komplocular büyük bir umutla Alman generallerine başvurdular. Umutluydular bu kez, ama çok değil. Weizsaecker 17 Ekimde Hassell'e, "tek kurtuluş umudumuz," dedi, "bir askerî darbedir. Ama nasıl olur bu?"

Zamanları yoktu. Belçika ve Hollanda üzerinden yapılacak Alman hücumunun tarihi, 12 Kasımdı. Komplo bu tarihten önce yapılmalıydı. Hassell'in ötekilere söylediği gibi, Almanya, Belçika'nın tarafsızlığını bozduktan *sonra* Almanya için artık «iyi» bir barış sözkonusu olamazdı.

Bundan sonra nelerin olduğunu ya da neden fazla bir şey yapılamadığını komploya katılanların hepsi başka başka anlatıyorlar. Anlatılanların hepsi de çelişik ve karışıktır. Ordu Genel Kurmay Başkanı General Halder, Münih zamanında olduğu gibi, yine başroldedir. Ama yine oynak ve kararsızdır. Nuremberg'teki sorgusu sırasında Halder, «Seferî Ordunun» bir isyan çıkaracak durumda olmadığını, çünkü "karşısında tepeden tırnağa silahlı bir düşmanın bulunduğunu" söyledi. Harekete geçilmesi için, düşman karşısında bulunmayan "gerideki Orduya" başvurduğunu, ancak bu Ordunun başındaki General Friedrich (Fritz) Fromm'dan yalnızca «bir asker» olarak (24) Brauchitsch'ten alacağı emri yerine getireceği şeklinde bir anlayış görebildiğini söyledi.

Ama Brauchitsch, Genel Kurmay Başkanından daha sünepeydi. General Beck, Halder'e "eğer Brauchitsch'in karar verecek kadar kuvvetli bir karakteri yoksa," demişti, "o zaman kararı siz verirsiniz ve onu bir oldu - bitti karşısında bırakırsınız."

Ama Halder, mademki Brauchitsch Ordu Başkomutanıdır, son sorumluluk da onun olmalıdır, diye direnmişti. Herkes durmadan başkasına pas veriyordu. Hassell Ekimin sonunda güncesine yazdığı yazıda, durumdan şöyle yakınıyor : "Halder, ne çapı, ne de otoritesi bakımından, yerinin adamı değil." Brauchitsch'e gelince, o da, Beck'in dediği gibi, "daha dünkü çocuk". Bu kez komplocuların başında bulunan Ordu İktisadi İşler Uzmanı General Thomas ile *Abwehr*'den Albay Oster, yine Halder'in üzerinde durmadan işlediler ve sonunda Halder'in, Hitler Batıya hücum emrini verir vermez bir darbe yapmaya karar verdiğini sandılar. Halder'in söylediğine göre, verdiği bu karar da, son kararın Brauchitsch tarafından verilmesine bağlıydı. Buna rağmen, gerek Halder'in ve gerekse Oster'in sırdaşlarından OKW memuru Albay Hans Groscurth'un söylediğine göre, Halder, başlıca komplocudardan General Beck ile Goerdeler'e Kasımda haber gönderdi ve 5 Kasımdan itibaren hazır olmalarını söyledi. Ordu Komutanlığı ile Genel Kurmayın Zossen'deki karargâhı komplo çalışmalarının merkezi olmuştu.

5 Kasım çok önemli bir gündü. O gün birliklerin Holanda, Belçika ve Lüksemburg karşısındaki sıçrama noktalarına hareketleri başlıyacaktı. Yine o gün Brauchitsch, Hitler'le plânları görüşecekti. Brauchitsch ile Halder 2 ve 3 Kasım günleri Batıdaki Yüksek Ordu Komutanlıklarını gezdiler ve seferî kuvvetler komutanlarının olumsuz görüşlerinden güçlendiler. Halder güncesinde şöyle yazıyor: «Yüksek Komutanlıklarda bulunanlardan hiç biri taarruzun başarı şansı olduğuna inanmıyor.» Böylece, hem Batı cephesindeki generallerin, hem de kendisinin Halder'in ve Thomas'ın görüşlerini toplıyan ve Hitler'in 9 Ekim muhtırasına cevap teşkil eden, Halder'in deyimiyle, «bir karşı muhtırayı» yanına alan Alman Ordusu Başkomutanı, Führer'i Batıdaki taarruzundan vazgeçirmek kararıyla, 5 Kasım günü otomobiline bindi ve Berlin'deki Başbakanlığın yolunu tuttu. Eğer başarı sağlayamıyacak olursa o zaman diktatörü devirmek

üzere hazırlanan komploya Bracuhitsch de katılacaktı — ya da komplocular öyle sanıyorlardı. Çok heyecanlıydılar — ve iyimserdiler. Gisevius'un anlattığına göre, Goerdeler geçici bir Nazi aleyhtarı hükümetin kabine listesini hazırlamaya başlamıştı bile. Daha soğukkanlı olan Beck kendisini biraz temkinli olmaya çağırdı. Yalnız Schacht'ın pek umudu yoktu. "Göreceksiniz," diyordu. "Hitler kokuyu alacak ve yarın hiç bir karar vermiyecek."

Hepsi de, her zamanki gibi, yanıldılar.

Brauchitsch, kendisinden beklendiği gibi, muhtırasından cephe komutanlarının raporlarından ve kendi görüşlerinden hiç bir sonuç alamadı. Yılın bu aylarında havaların çok kötü gideceği üzerinde direndiği zaman Hitler havanın Almanlar için olduğu kadar düşman için de kötü olduğu ve ayrıca baharda daha iyi olamıyacağı cevabını verdi. En sonunda, zavallı Ordu Komutanı Führer'e Batıda asker moralinin 1917 - 1918 deki gibi bozuk olduğunu, o zaman olduğu gibi bugün de Alman ordusunda bir bozgunculuk, itaatsizlik ve dahası isyan havasının estiğini söyledi.

Halder'e göre (Halder'in güncesi bu çok gizli görüşmenin tek kaynağıdır) bunu işiten Hitler küplere bindi. "Hangi birliklerde disiplinsizlik var?" diye sordu. "Ne olmuş? Nerede?" Ertesi gün hemen uçakla oralara koşacaktı. Brauchitsch, Halder'in dediğine göre, «Hitler'i kararından vazgeçirmek için durumu bile bile büyütmüş, bu yüzden liderin öfkesini üstüne çekmişti. Führer "Ordu Komutanlığı buna karşı ne yaptı?" diye bağırıyormuş. Şimdiye kadar kaç kişi ölüme mahkûm edildi?" Hitler sonradan avazı çıktığı kadar bağırarak, gerçek şu ki demiş "Ordu dövüşmek istemiyor." Onun için artık duramadım, dışarı çıktım.» Ötekilerin hatırladığına göre, Brauchitsch, yirmi beş kilometre ötedeki Zossen karargâhına bitkin bir durumda döndü. Öyle şaşırmıştı ki başlangıçta olup bitenleri doğru dürüst anlatamadı bile.

«Zossen komplosu» da böylece kapanmış oldu. Münih sırasındaki «Halder komplosu» kadar rezilce bir başarısızlıktı bu. Her defasında komplocuların harekete geçmek için düşündükleri şartlar gerçekleşiyordu. Bu kez de Hitler, kararlaştırdığı 12 Kasım tarihinden vazgeçmemişti. Nitekim Brauchitsch üzgün olarak Hitler'in yanından ayrıldıktan sonra bu emri Zossen'e Hitler telefonla doğrulamıştı. Halder emrin yazılı olarak gönderilmesini isteyince onu da göndermişti. Böylece komplocuların elinde, Hitler'i devirmek için gereken belge de vardı. Bu belge, Almanya'yı felâkete götüreceğine inandıkları hücum emrinin kendisiydi. Ama yine paniğe uğramaktan başka bir şey gelmedi ellerinden.. Suç tanıtı kâğıtları alelacele toplayıp yaktılar. İzleri ortadan kaldırdılar. Yalnız Albay Oster'in soğukkanlılığını muhafaza ettiği anlaşılıyor. Oster Berlin'deki Belçika ve Hollanda elçilikerine haber göndererek 12 Kasım sabahı bir hücum beklemelerini bildirdi (25). Sonra General Witzleben'in Hitler'in devrilmesiyle yeniden ilgilenip ilgilenmiyeceğini anlamak için Batı cephesinde bir geziye çıktı. İçlerinde Witzleben de olmak üzere bütün generaller ne zaman yenildiklerini biliyorlardı. Eski çavuş bir kere daha başa çıkmıştı onlarla. A Grubu Ordusu Komutanı Rundstedt birkaç gün sonra kolordu ve tümen komutanlarını topladı ve hücum ayrıntılarını onlara anlattı. Harekâtın başarıyla sonuçlanacağından hâlâ kuşkusu olduğu halde, kuşkuyu kafalarından atmalarını söyledi generallerine "Ordu," dedi, "görevini sunmuştur, ve bu görevini yapacaktır!"

Brauchitsch'i sinir krizlerine uğratacak kadar azarladığının ertesi günü, Hitler Hollanda ve Belçika üzerine girişeceği saldırıyı bu ülkelerin halkına haklı gösterecek bildirilerin metinlerini hazırlamakla meşguldü. Halder düşünülen bahaneyi şöyle yazıyor: «Fransızlar Belçika üzerine yürüyorlar.»

Ama ertesi günü, yani 7 Kasımda, generaller Hitler'in hücum gününü ertelediğini öğrenince biraz rahatladılar.

ÇOK GİZLİ

Berlin, 7 Kasım, 1939

...Führer ile Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanı, meteoroloji ve demiryolu ulaşım durumu üzerindeki raporları okuduktan sonra aşağıdaki emri vermişlerdir :

A — günü üç gün daha ertelenmiştir. Yeni karar 9 Kasım, 1939 günü gece saat 9 da verilecektir.

KEİTEL

Hitler'in bütün sonbahar ve kış ayları içinde çıkartacağı on dört erteleme emrinin ilkiydi bu. Bütün bu erteleme emirlerinin kopyaları savaşın sonunda OKW arşivlerinde bulunmuştur. (26). Emirler, Batıya hücum etmek kararından Führer'in bir an bile vazgeçmemiş olduğunu, yalnız tarihini haftadan haftaya değiştirdiğini göstermektedirler. 9 Kasımda hücum 19 Kasıma ertelenmiş: 13 Kasımda, 22 Kasıma; ve böylece sürüp gitmiştir. Her sefer de beş altı günlük bir uyarma süresi bırakılmıştır, ve erteleme için ileri sürülen neden, hava durumudur. Belki de Führer, bir dereceye kadar, generallerine ayak uyduruyordu. Belki Ordunun hazır olmadığını o da anlamıştı. Gerçekten de stratejik ve taktik plânlar iyice hazırlanmış değildi, çünkü bu plânlar üzerinde hâlâ durmadan oynuyordu.

Hitler'in ilk ertelemesi için başka birtakım nedenler daha olabilirdi. İlk kararın verildiği 7 Kasım tarihinde Belçika Kralı ile Hollanda Kraliçesinin «Batı Avrupa'da savaş bütün şiddetiyle başlamadan» barış aracılığı yapmak üzere yayımladıkları ortak bildiri Almanları epice şaşırtmıştı. Bu durumda, Hitler'in hazırladığı bildiride olduğu gibi, Fransız Ordusunun Belçika ve Hollanda'ya girmek üzere bulunması yüzünden Alman Ordusunun bu ülkelere yürümek zorunda kaldığına herkesi inandırması zordu.

Hitler, tarafsız Belçika üzerine yapacağı hücumda, çok güvendiği sürpriz etkisinden de yararlanamıyacağını sezmiş olabilir. Ekimin sonunda Goerdeler Brüksel'e gitmiş, Kırala «durumun çok ağır» olduğunu özel olarak söylemesi için Weizsa-

ecker'den aldığı gizli bir mesajı Alman elçisi Buelow-Schwante'ye götürmüştü. Elçi bu emri yerine getirdi ve Kıral Leopold bundan hemen sonra Holanda Kıraliçesi ile görüşmek üzere Lâhey'e gitti. Orada yukarıda sözügeçen bildiriyi beraberce hazırladılar. Ama Belçikalıların elinde daha iyi bilgiler de vardı. Bunların bir bölümünü, yukarıda gördüğümüz gibi, Oster sağlamıştı. Buelow-Schwante, 8 Kasımda, Berlin'e bir telgraf çekerek, Kıral Leopold'un, Almanların "iki üç gün içinde" Belçika'yı yarıp geçmek üzere Belçika sınırlarında yığınak yaptıkları konusunda "kesin bilgiye" sahip olduğunu Hollanda Kıraliçesine bildirdi. (27)

Bundan sonra da, 8 Kasım akşamı ve ertesi gün öğleden sonra iki garip olay oldu : Hitler'in hemen yanında bir bomba patladı ve Hollanda'da iki İngiliz casusu S.S. ler tarafından kaçırıldı. Bu iki olay Nazi Başkomutanını önce Batıya hücum plânlarından ayırdı, ama sonunda Almanya'daki itibarını daha da artırdı. Öteyandan her iki olayla da hiç ilişikleri olmayan komplocuların ödleri koptu.

NAZİLERİN BİR KAÇIRMA OLAYI VE BİRAHANEDE PATLAYAN BOMBA

Hitler'in 1923 Birahane Darbesinin yıldönümünde, Münih'teki Buergerbrau'da eski «parti arkadaşları» karşısında her yıl yaptığı konuşmayı —bu sefer alışılandan kısa olmuştu— bitirmesinden yirmi dakika sonra kürsünün arkasındaki sütunun içinde bir bomba patladı. Yedi kişi öldü ve altmış üç kişi de yaralandı. O sırada Hitler başta olmak üzere partinin bütün önemli liderleri birahaneden uzaklaşmış bulunuyorlardı. Oysa önceki yıllarda biralarının başlarına otururlar, eski parti arkadaşlarıyla ilk darbe anılarını konuşurlardı.

Ertesi sabah, Führer'in hayatına yapılan bu suikastı yalnızca Hitler'in kendi gazetesi *Voelkischer Beobachter* yazdı. Bunun suçu «İngiliz Gizli Servisinin», dahası Chamberlain'in üstüne atıldı. O akşam günceme şunu yazmıştım : " 'suikast' teşebbüsü kamuoyunu Hitler'den yana çekecek, İngiltere düşmanlığını artıracak... Çoğumuz bunun yeni bir *Reichstag* yangını olduğu kanısındayız."

Bu olayla İngiliz Gizli Servisi arasındaki ilişkiyi Goebbels'ten başka kim uydurabilirdi? Ama yine de, gerçek bir bağlantı kurmak için teşebbüse geçildi. Bombanın Münih'te patlamasından bir iki saat sonra S.S. ve Gestapo Şefi Heinrich Himmler, Duesseldorf'ta Walter Schellenberg adında genç ve açıkgöz bir S.S. subayına telefon etti; Führer'in emriyle ertesi gün Hollanda sınırını geçerek ilişki kurmuş olduğu iki İngiliz casusunu kaçırmasını istedi.

Himmler'in verdiği emirler savaşın en garip olaylarından birini yarattı. Alfred Naujocks gibi, üniversite eğitimi görmüş aydın bir gangster olan Schellenberg bir aydanberi Hollanda'da iki Entelicens Servis subayı ile görüşüyordu. Bunlardan biri Yüzbaşı S. Payne Best, ötekisi de Binbaşı R. H. Stevens'di. Schellenberg her ikisine de kendisini OKW'de çalışan Nazi düşmanı «Binbaşı Schemmel» diye tanıtmış (gerçek bir binbaşının adıydı bu) ve Alman generallerinin Hitler'i nasıl devirmeye karar verdiklerini bu subaylara uzun uzadıya anlatmıştı. İngilizlerden istediği şey, yeni Nazi aleyhtarı rejime karşı Londra hükümetinin iyi davranacağı üzerine garanti vermesiydi. İngilizler bir Alman komplosuna ait hikâyeyi (yukarıda gördüğümüz gibi) başka kaynaklardan dinledikleri ve ötekilerin de aynı teminatı istediklerini bildikleri için, Londra, «Binbaşı Schaemmel» ile ilişkilerini artırmak istedi. Best ile Stevens «Binbaşı Schaemmel» e küçük bir alıcı-verici radyo verdiler; bu telsiz cihazıyla bir sürü konuşmalar ve çeşitli Hollanda şehirlerinde görüşmeler yapıldı. 7 Kasımda iki taraf da Alman sınırında Venlo adındaki bir Hollanda kasabasında buluştuklarında, İngiliz casusla-

rı, Alman mukavemet liderlerine verilmek üzere Londra'nın azçok belirsiz bir mesajını sunacak duruma gelmişlerdi. Mesajda bir Nazi düşmanı rejimle yapılacak âdil bir barışın genel ilkeleri belirtiliyordu. Kesin görüşmelere başlanılmak üzere «Schaemmel» in bu hareketin başında bulunan Alman generallerinden birini Venlo'ya getirmesi kararlaştırıldı. Bu buluşma sonradan ayın dokuzuna bırakıldı.

Buraya kadar iki tarafın da amaçları açıktı. İngilizler, Alman askerî darbecilerini teşvik etmek ve yardımda bulunmak için onlarla doğrudan doğruya ilişki kurmak istiyorlardı. Himmler ise İngilizlerden yararlanarak Alman komplocularını bulmaya ve onların düşman gizli servisi ile nasıl bir ilişki kurduklarını ortaya çıkarmaya çalışıyordu. Himmler'le Hitler'in, kimi generallerle Oster ve *Abwehr*'deki Canaris gibi adamlardan kuşkulandıkları belliydi. Ama 8 Kasım akşamı Hitler'le Himmler yeni bir karara vardılar: Best ile Stevens kaçırılacak ve bu iki İngiliz casusu Buergerbrau'daki bomba olayıyla suçlandırılacaklardı!

Bu sırada sahneye tanıdığımız biri daha girdi. Gleiwitz'deki Alman radyo istasyonuna yapılan «Polonya hücumu» nu düzenleyen Alfred Naujocks. Naujocks, Schellenberg'in yanına kaçırma olayına yardım etmek için birçok Gizli Emniyet Servisi (S. D.) memuru verdi. İş çok iyi başarıldı. 9 Kasım günü akşamüstü saat 4 de Schellenberg, Venlo'daki kahvenin taraçasında ufak bir aparatif alarak Best'le Stevens'in randevularına gelmelerini beklerken iki İngiliz casusu Buick arabalarıyla geldiler ve kahvenin arkasında park ettiler. Tam bu sırada Naujocks'un adamlarıyla dolu bir S.S. arabasından kurşunlar yağmaya başladı. Schellenberg ile görüşmelerinde her zaman İngilizlerin yanında bulunan Teğmen Klop adında bir Hollanda haberalma subayı ağır yaralandı. Best'le Stevens, Schelenberg'in sonradan söylediğine göre, «birer çuval gibi» S.S. arabasına götürüldüler,

S.S. ler yaralı Klop'u da alarak hızla Alman sınırını geçip uzaklaştılar. (*) (28)

Himmler 21 Kasımda Buergerbrau'da Hitler'e karşı hazırlanan suikast olayının çözüldüğünü ilân etti. İngiliz Entelicens Servisi hazırlamıştı suikastı. Bu işin Stevens ve Best adındaki elebaşıları bomba olayının ertesi günü «Hollanda - Almanya sınırında» yakalanmıştılar. Bombayı yerine koyan ise Münih'te Georg Elser adında bir Alman komünistiydi.

Himmler'in suikast konusundaki açıklaması, o gün defterime yazdığım gibi, bana uydurma geldi. Ama güzel uydurulmuştu. Günceme şöyle yazmıştım: «Himmler ile çetesinin yapmak istediği şey İngiliz hükümetinin Hitler'i ve yardımcılarını öldürerek savaşı kazanmak istediğine saf Alman halkını inandırmak.»

Bombayı kimin hazırladığı muamması hiç bir zaman bütünüyle çözülemedi. Elser, *Reichstag* yangınındaki Marius van der Lubbe kadar akıldan sakat biri değildi, ama hem saf hem de geri zekâlıydı. Yalnızca bombayı yapmak ve yerine koymak suçunu üzerine almakla kalmadı, aynı zamanda bundan ötürü övündü de. Teşebbüse geçmeden önce Best ile Stevens'i hiç görmemişti. Best'i ancak Sachsenhausen toplama kampında kaldığı yıllarda gördü. Başından geçenleri orada kendisine anlattı. Hikâyenin tümü doğru olmıyabilir.

(*) Savaştan sonra ortaya çıkan Hollanda raporuna göre, İngilizlerin otomobili, içinde Stevens, Best ve Klop olarak Almanlar tarafından çekilerek sınıra kadar götürülmüştür. Sınır ancak 40 metre öteydi. Hollanda hükümeti ertesi gün, yâni 10 Kasımdan itibaren Klop ile Hollandalı şoförün iadesini ve Hollanda'nın tarafsızlığına karşı işlenen suçun incelenmesini çeşitli aralarla tam dokuz kez Almanlardan yazılı olarak istedi. Bu müracaatlara 10 Mayısa kadar hiç bir cevap verilmedi. Hitler 10 Mayısta Hollanda'ya karşı giriştiği hücumu haklı göstermeye çalışırken Venlo olayının da Hollanda'nın İngiliz Gizli Servisi ile işbirliği yaptığını gösterdiğini ileri sürdü. Klop aldığı yaralardan ötürü birkaç gün sonra ölmüştü. Best ile Stevens Nazi toplama kamplarında beş yıl kaldılar. (29)

Elser, Ekim ayında bir gün, Komünist sempatizanı olmasından ötürü yazdanberi hapsedilmiş bulunduğu Dachau toplama kampının komutanı tarafından komutanlık odasına çağırılır. Burada iki yabancıya takdim edilir. İki yabancı, Hitler'in 8 Kasım akşamı Buergerbraukeller'de her zamanki konuşmasını yaptıktan ve çıkıp gittikten hemen sonra bir bombanın patlatılacağını ve Führer'in adamları arasındaki birtakım «hainlerin» böylece ortadan kaldırılacağını kendisine anlatırlar. Bomba kürsünün arkasındaki bir sütuna yerleştirilecekti. Elser usta bir marangoz, elektrikçi ve lehimci olduğu için bu işin tam adamıydı. İşi yapacak olursa kendisini İsviçre'ye kaçıracaklar ve bol bol para verip orada rahatça yaşamasını sağlıyacaklardı. Tekliflerinde ne kadar ciddi olduklarını göstermek için de kampta bir sürü rahatlıklar sağladılar kendisine: İyi yemek verdiler. Normal elbise ile dolaştı: bol bol sigara içti —Elser sigaranın birini söndürüp birini yakarmış— ayrıca kendisine bir marangoz tezgâhı ile bir sürü aletler de verdiler. Elser burada biraz kabaca ama iyi bir bomba yaptı. Bombanın hem sekiz günde bir kurulan bir alarm mekanizması vardı, hem de istenildiği zaman bir düğmeye basılarak patlatılabiliyordu. Elser Kasımın başlarında bir akşam birahaneye götürüldü. Orada Elser cihazı sağlam bir sütunun içine yerleştirdi.

8 Kasım akşamı, bombanın patlatılacağı saate doğru adamlar kendisini alıp İsviçre sınırına doğru götürdüler. Kendisine bir haylı para ve bir de —çok garip— birahanenin içini gösteren bir kart postal verdiler. Kart postalda bombanın yerleştirildiği yer bir çarpı işaretiyle belirtilmiş. Ama Elser'e, sınır geçirileceği yerde —bizim zavallı usta buna pek şaşmış.— Gestapo tarafından, kart postal, para v.b. ile birlikte yakalanmış. Sonradan Gestapo mahkemede bu işe Best ile Stevens'i de karıştırmasını ve dikkati üzerine toplamasını kendisinden istemiş. (*)

(*) Elser, Dachau'da, sonradan Papaz Niemoeller'e de buna benzer

Dâvanın duruşması hiç bir zaman yapılmadı. Himmler'in, kendisince bilinen nedenlerden dolayı, mahkeme açmaya cesaret edemediğini bugün biliyoruz artık. Yine bugün biliyoruz ki Elser, herhalde şahsen bombanın atılmasından memnun kalan Hitler'in verdiği emirle, önce Sachsenin Pusen ve sonra da Dachau toplama kamplarında oldukça iyi şartlar içinde yaşadı. Ama Himmler kendisini sonuna kadar göz hapsi altında bulundurdu. Marangozun, savaştan sonra yaşayıp hikâyesini anlatması doğru olmazdı. Savaş bitmeden az önce, 16 Nisan 1945'de, Gestapo, Georg Elser'in, birgün önceki Müttefik bombardımanı sırasında öldüğünü açıkladı. Elser'i Gestapo'nun öldürdüğünü bugün biliyoruz. (30)

HİTLER GENERALLERİYLE GÖRÜŞÜYOR

Suikastten kurtulduktan, ya da suikastten kurtulmuş gibi görünerek generalleri sindirdikten sonra, Hitler Batıda girişeceği taarruz planlarına hız verdi. 20 Kasımda 8 Sayılı Emri çıkardı. Bu emirde, "alârm durumunun" sürdürülmesini ve böylece "elverişli hava şartlarının hemen kullanılmasına hazırlıklı bulunulmasını" söyledi. Hollanda ve Belçika'nın imhasına ait plânları açıkladı. Sonra, büyük savaşların ârifesinde yüreksizlere cesaret vermek ve morallerini yükseltmek gerektiğini düşündü

bir hikâye anlatmıştır. Niemoeller bomba olayını, halkın gözünde kendisini yükseltmek ve halkta savaş psikozu yaratmak için Hitler'in düzenlediği kanısındadır. Ancak şunu söylemek gerekir ki, Hitler'in, Himmler'in ve Schellenberg'in amansız düşmanı olan Gisevius —gerek Nuremberg'teki ifadesinde ve gerekse yazdığı kitapta— Elser'in Hitler'i gerçekten öldürmeye teşebbüs ettiğine ve Nazilerin bu işde bir parmağı olmadığına inanmaktadır. Bu konuda, daha az güvenilecek biri olan Schellenberg, sonradan anlattığına göre, önce Himmler ile Heydrich'ten kuşkulandığını, ama sonradan marangozla konuşunca ve Elser'in ilaç verilerek ipnotize edilmiş durumda yapılan sorgusu sırasında alınan ifadelerini okuyunca bunun gerçek bir suikast olduğuna inandığını söylemiştir.

ve komuta mevkilerinde bulunan generallerle Genel Kurmay subaylarını 23 Kasım öğle üzeri Başbakanlıkta bir toplantıya çağırdı.

Bu toplantıda yaptığı konuşma Hitler'in bellibaşlı askerî şeflerle yaptığı konuşmaların en ilginçlerinden biridir. Flensburg'daki OKW dosyalarından bir kısmının *Müttefiklerin* eline geçmesi sâyesinde bize kadar gelmiş bulunuyor. Bu konuşmaya ait notlar toplantıda bulunan, ancak adı bilinmeyen biri tarafından alınmıştır. (31)

«(Hitler söze şöyle başladı). Bu konferansın amacı, gelecekteki olayların karşısında bana yön verecek düşünce yönteminin üzerinde size bir fikir vermek ve kararlarımı size açıklamaktır.»

Geçmiş, geçmekte olan ve geçecek olaylarla doluydu kafası. Toplantıda bulunan bu sınırlı insan gurubuna yabancı bir açıklıkla ve yüksek söz söyleme yeteneğiyle sesleniyordu. Bereketli ve hareketli kafasından geçen fikirlerin muhteşem bir özetini yaptı ve olayların gelecekte alacağı biçimi tam bir kesinlikle önceden haber verdi. Ama onun bu konuşmasını dinleyenlerin arasında, Almanya'nın —ve dünyanın— kaderini o sırada elinde tutan adamın artık büsbütün zıvanadan çıktığını ve tehlikeli bir megaloman haline geldiğini düşünen hiç kimse yoktu denilebilir.

«Tarihsel olayların olabilir akışını açıkca görecek gözlerim (dedi ilk kavgalarını anlatırken) ve sert kararlar alacak sağlam bir irâdem vardı... Son bir etken olarak kendim için büyük bir alçakgönüllülükle şunu söylemeliyim: ben eşsiz bir adamım. Benim yerimi dolduracak ne bir asker ne de bir sivil vardır. Suikast teşebbüsleri tekrarlanabilir... Ben kendi akıl ve karar gücümden eminim... Benim başardıklarımı kimse başaramamıştır... Ben Alman halkını çok yükseklere çıkardım, dünya bugün bizden nefret etse bile bunun hiç ziyanı yok... Almanya'nın kaderi bana bağlıdır. Ben ona göre hareket edeceğim.»

Milletler Cemiyetinden çıkılması, zorunlu askerliğin kurulması, Ren'in tahkim edilmesi ve Avusturya'nın işgali gibi «sert

kararları» aldığı zamanlar kendisinden kuşkulandıkları için generallerini azarladı. "Bana güvenenlerin sayısı çok azdı o zaman," dedi.

Giriştiği fetih hareketlerini çevresinde bulunanlarla alay edercesine anlattıktan sonra "sıra Bohemia, Moravia ve Polonyada idi," dedi. Ne yazık ki baştanberi Hitler'in sözlerine kanan Chamberlain onun bu sözleri söylediğini işitmeden ölüp gitti.

«Südet-Alman topraklarıyla yetinemiyeceğimi daha baştan anladım. Yalnızca parçalı bir çözümdü bu. Bohemia'nın, üstüne yürümeğe karar verildi. Bundan sonra Protektora kuruldu ve bu sırada Polonya istilasının temeli atıldı. Ama o sırada önce Doğudan başlayıp Batı'ya mı dönmek, yoksa tersini mi yapmak gerektiğine pek karar vermiş değildim. Olayların baskısı altında önce Polonya'ya karşı savaş açıldı. Beni durmadan savaş istemekle suçlayanlar olabilir. Ben bütün varlıkların kaderini savaşta görüyorum. İnsan ezilmek istemiyorsa savaşı göze almalıdır.

(Alman) Halkın gittikçe artması daha büyük **Lebensraum**'a ihtiyaç hissettirmektedir. Benim amacım nüfus sayısı ile nüfusun içinde yaşadığı yer arasında rasyonel bir ilişki yaratmaktır. Mücadele de buradan başlamalıdır. Hiç bir ülke bu problemin çözümünden kaçamaz. Yoksa teslim olur ve çöker... Hiçbir zekâ oyununun burada yeri yoktur. Çözüm ancak kılıçla olur. Dövüş gücünü arttırmayan ulus geri çekilmeli...»

Hitler'e göre, geçmişteki Alman liderlerinin, Bismarck ve Moltke de dahil olmak üzere, hataları "gereğince sert olmamaları" idi. "Çözüm bir ülkeye ancak elverişli zamanda hücum etmekle mümkün olabilir" di. Bunu anlayamadıkları için 1914 de "bir sürü cephelerde savaşıldı. Ama problem çözülmedi."

«(Hitler devam etti) Bugün dramın ikinci perdesi yazılmaktadır. Altmış yedi yıldır, ilk defa iki cephede savaşmak zorunda kalmıyoruz... Ama bunun ne kadar süreceği bilinemez... Aslında silahlı kuvvetleri, darbe indirmemek için örgütlemiş değilim. Darbe indirmek kararını ben her zaman kendim veririm.»

Führer tek cephede savaşmanın iyiliklerinden söz ederken Rusya sorununu düşündü.

«Bugün için Rusya bir tehlike değildir. Birçok iç koşullar yüzünden

zayıflamıştır. Ayrıca Rusya ile anlaşmamız da var. Anlaşmalar ise ancak amacına yaradıkları süre muhafaza edilir. Rusya bu andlaşmayı kendi çıkarına bulduğu süre muhafaza edecektir... Rusya hâlâ büyük amaçlar peşindedir; en büyük amacı da Baltıkta durumunu kuvvetlendirmektir. **Biz Rusya'ya ancak Batıda serbest kaldığımız zaman karşı gelebiliriz.»**

İtalya'ya gelince, her şey Mussolini'ye bağlıydı. "Ölümünden sonra her şey değişebilir .." di. "Stalin'in ölümü gibi, Duçe'nin ölümü de bizim için tehlikelidir. Bir devlet adamının ne kadar kolaylıkla ölebileceğini ben kendim bugünlerde denedim." Hitler Amerikanın henüz bir tehlike olmadığı —«çünkü Amerika'da tarafsızlık kanunları var»—, Amerikanın *Müttefiklere* büyük bir yardımda bulunamıyacağı kanısında idi. Buna rağmen Amerika düşmandan yanaydı. "Zaman şimdi elverişlidir. Altı ay sonra artık böyle olmıyabilir." Onun için;

«Kararım değişmez. En elverişli bulduğum en kısa zamanda Fransa ile İngiltere'ye hücum edeceğim, Belçika ile Hollanda'nın tarafsızlığını çiğnemek o kadar önemli değildir. Biz savaşı kazandığımız zaman kimse bunu bize sormıyacaktır. Tarafsızlığı çiğnememizi, 1914'deki aptallığı yaparak, haklı göstermeye çalışmıyacağız.»

Hitler, Batıya yapılacak hücumun "Dünya Savaşının sonu" demek olacağını, bunun "tek bir hareketten ibaret bulunmadığını" anlattı. "Yalnızca bir tek sorun" değildi bu, "ulusun varolması ya da yok olması" sorunuydu. Bundan sonra sözlerini şöyle bağladı Hitler :

«Tarihimizdeki büyük adamların ruhları hepimiz için cesaret kaynağı olmalıdır. Kader bizden, Alman tarihinin büyük adamlarından istediğinden çok bir şey istemiyor. Yaşadığım süre yalnızca halkımın zaferini düşüneceğim; hiç bir şeyden çekinmiyeceğini ve bana karşı koyan herkesi yok edeceğim... Düşmanı yok etmek istiyorum.»

Hitler çok etkileyici bir konuşma yapmıştı ve bilindiği kadar hiç bir general çıkıp da bütün Ordu komutanlarının böyle bir zamanda yapılacak bir taarruzun başarıya ulaşacağından kuşkulandıklarını söylemedi, ya da tarafsızlığını ve sınırlarını

Alman hükümetinin resmen garanti ettiği Belçika ile Hollanda'ya karşı girişilecek bir taarruzun ahlâk kurallarına aykırı düşüp düşmiyeceğini sormadı. Toplantıda bulunan generallerden bir bölümünün anlattıklarına göre, Hitler'in Ordu Genel Kurmay yüksek kademelerindeki moral bozukluğu üzerine söylediği sözler yukarıda yazılanlardan daha da sertti.

O gün akşama doğru, saat 6 da, Nazi Başkomutan, Brauchitsch ile Halder'i yeniden yanına çağırdı ve Brauchitsch'e —Genel Kurmay Başkanı Führer'in bürosu dışında yaramaz çocuk gibi bekletilmişti— «Zossen ruhu» üzerine sert bir nutuk çekti. Ordu Yüksek Komutanlığına (OKH) «bozgunculuk» ruhu sinmişti. Halder'in Genel Kurmayı «Führer'le işbirliğini imkânsız kılacak şekilde dikbaşlılık» ediyordu. Bu azarı işiten Brauchitsch, sonradan Nuremberg mahkemesinde anlattığına göre, istifasını verdi; ama Hitler kabul etmedi. Ordu Başkomutanının hatırladığına göre, "benim de her asker gibi görevimi ve vecibelerimi yerine getirmek zorunda olduğumu" söyledi. O gece Halder güncesine şu notu düştü : «Bir buhran günü!» (32)

23 Kasım, 1939, birçok bakımlardan bir dönüm noktasıdır: Birinci Dünya Savaşında İkinci Wilhelm'i ikinci dereceye indiren ve Almanya'da siyasi ve askerî iktidarı eline geçiren Orduya karşı son ve kesin zaferini Hitler o gün kazanmıştı. O günden sonra, bir zamanların Avusturyalı çavuşu, yalnız siyasi değil askerî görüşlerini de generallerinkinden üstün saymaya başladı ve bundan dolayı generallerin öğütlerini dinlemedi, eleştirilerine kulak asmadı. Bunun sonucu hepsi için felâket oldu.

Brauchitsch, Nuremberg mahkemesinde 23 Kasım olaylarını anlatırken şunu söylemiştir : "Böylece bir kırgınlık yaratılmış oldu; sonradan bu kırgınlık ortadan kalktı ama hiç bir zaman büsbütün tâmir edilemedi."

Ayrıca, Hitler'in o sonbahar gününde çektiği nutuk, Halder ile Brauchitsch'in Nazi diktatörünü suya sabuna dokunmadan devirme düşüncelerine de büsbütün son verdi. Hitler önüne

çıkacak herkesi yok edeceğini söylemişti. Halder'e göre, Hitler, Genel Kurmay tarafından kendisine karşı yapılacak bir muhalefeti de «şiddetle bastıracağını» açıklamıştı. Halder, hiç olmazsa o sırada, bu gibi korkunç tehditlere karşı koyacak bir adam değildi. Dört gün sonra, 27 Kasımda, General Thomas, Schacht ve Popitz'in teşvikiyle, kendisini görmeye geldiği ve Führer'e karşı harekete geçilmesi amacıyla Brauchitsch'i kollaması kendisinden istendiği zaman (Halder, Thomas'ın «Hitler atılmalıdır!» dediğini sonradan hatırlar) Genel Kurmay Başkanı generale «zorlukların» hepsini hatırlattı. Brauchitsch'in "herhangi bir darbede aktif bir rol" oynayacağından emin olmadığını söyledi. (33)

Birkaç gün sonra, Nazi diktatöründen kurtulmak için plan hazırlamaktan vazgeçmesini Gordeler'e söyledi ve bu konuda çok gülünç nedenler ileri sürdü. Hassell bu nedenleri güncesine geçirmiş. Hassell'e göre Halder, "düşmanla karşı karşıya bulunulduğu sırada isyan edilemiyeceğini" söyledikten sonra şu nedenleri de ileri sürmüş : "Alman halkını İngiliz kapitalizminin esaretinden kurtarması için Hitler'e son bir fırsat vermeliyiz... Elde başka adam yok... Muhalefet gereğince olgunlaşmamıştır... Genç subaylara güvenilmez." Hassell, bu sırada ilk komploculardan Amiral Canaris'e başvuruyor, ama ondan da bir iş çıkmıyor. Eski elçi, 30 Kasımda güncesine şunu yazıyor : «Canaris generallerden herhangi bir karşıkoyma hareketi doğacağı umudunu yitirmiş; bu yolda daha fazla uğraşmanın yararsız olduğu kanısında.» Az sonra güncesine şunu da not ediyor : «Halder'le Brauchitsch Hitler'in uşakları; başka bir şey değil.» (34)

POLONYA'DA NAZİ TERÖRÜ: BİRİNCİ AŞAMA

Almanya'nın Polonya'ya hücum etmesinin üzerinden uzun bir süre geçmeden, defterim istilâ edilen ülkede girişilen Nazi terörü üzerine yazılmış bir sürü olaylarla dolmuştu. Bu olayların

başka güncelere de yazılmakta olduğu sonradan anlaşıldı. Hassell, 19 Ekimde «S.S. lerin özellikle Yahudilere karşı yaptıkları hayvanca hareketler» üstüne işittiklerini geçirmiş defterine. Az altında da Posen vilayetinde yaşayan bir Alman toprak sahibinin anlattığı bir hikâye defterinde şöyle :

«Orada son gördüğü sahne, sarhoş bir parti liderinin hapisane kapılarının açılmasını emretmesi olmuş; beş fahişeyi öldürmüş ve ikisinin de ırzına geçmiş.» (35)

Halder, 18 Ekimde, Karargâh Komutanı General Eduard Wagner ile o gün yaptığı görüşmelerin belli başlı noktalarını defterine geçirmiş. Wagner o gün Polonya'nın geleceği üzerinde Hitler'le bir görüşme yapmış. Polonya'nın geleceği çok karanlıktı.

«Polonya'yı yeniden kurmaya niyetimiz yok... Alman ölçülerine göre örnek bir devlet kuracak değiliz. Polonya aydın sınıfının hâkim sınıf olarak kalması önlenilmelidir. Düşük bir yaşama düzeyi sürdürülmeli bu ülkede. Ucuz esirler...

Topyekûn bir örgütsüzlük yaratılmalı! Almanya bu şeytanca planı yürütmek için oraya atanacak genel valiye gerekli araçları sağlıyacaktır.»

Sağladı da.

Polonya'da Nazi terörünün nasıl başladığını, ele geçen Alman belgelerine ve Nuremberg duruşmalarında verilen ifadelere dayanarak burada kısaca anlatabiliriz. Polonya'daki terör, Almanların sonradan bütün istila edilen ülkeler halklarına yaptıkları kötü ve korkunç işlemlerin yalnızca bir başlangıcıydı. Ama şunu da kabul etmek gerekir ki başka yerlerde yapılanlar Polonya'da yapılanların yanında hiç kalır. Nazi barbarlığı Polonya'da inanılmayacak kadar korkunç bir düzeye varmıştır.

Hitler, Polonya'ya karşı hücuma geçmezden hemen önce, 22 Ağustosta, Obersalzberg'te yaptığı toplantıda "Alman generallerinin hoşuna gitmiyecek şeylerin" olabileceğini generallerine söylemiş, "bu gibi işlere karışmamalarını, kendi askerî görevleriyle uğraşmalarını" öğütlemişti. Bunları neden söylediğini bi-

liyordu. Bu kitabın yazarı, gerek Berlin'de ve gerekse Polonya'da bulunurken, Nazilerin yaptıkları kıyımlar üzerine bir sürü haberler duymuştu. Bu haberler elbetteki generallerin de kulaklarına gidiyordu. Eylülün 10'unda, Polonya seferi tam hızıyla devam ederken, Halder defterine bunlardan birini yazmış. Sonra bu olayı Berlin'de herkes duydu. S.S. topçu alaylarından birinin askerleri elli Yahudiyi bütün gün köprü tâmiratında çalıştırdıktan sonra bir sinagoga tıkmışlar, ve, Halder'in yazdığına göre, «orada onları toptan öldürmüşler.» Yaptıklarına sonradan pişman olan Üçüncü Ordu Komutanı General von Kuechler bile, çok sert davranmamış olduklarından ötürü askerî mahkemenin bu askerlere verdiği hafif cezaları —birer yıl— tasdik etmek istememişti. Ama Ordu Başkomutanı Brauchitsch, Himmler'in müdahalesiyle suçluların «genel af» kapsamına girdiklerini ileri sürünce hepsini affetmişti.

Kendilerini koyu Hıristiyan sanan Alman generalleri zor durumdaydılar. 12 Eylülde Führer'in treninde Keitel ile Amiral Canaris arasında bir görüşme yapıldı. Canaris, Polonya'da yapılan mezalime itiraz etti. OKW'nin dalkavuk şefi hemen şu cevabı verdi: "Führer bu işe önceden karar vermiş bulunuyor." Ordunun "bu işe karışmak istememesi S.S. ve Gestapo'yu kendisine rakip sayması" demekti. Bu takdirde "imhayı gerçekleştirmek için" her askeri birliğe S.S. komiserlerinin tâyin edilmesini kabul etmesi gerekecekti.

«(Canaris'in Nuremberg'te ortaya çıkan güncesinde şunlar var) Polonya'da geniş çapta idamların plânlanmış olduğundan ve özellikle soylularla papazların imha edileceklerinden haberim bulunduğunu General Keitel'e söyledim. Dünya bu olaylardan **Wehrmacht**'ı sorumlu tutacaktı.» (36)

Himmler, generalleri sorumluluktan kurtarmıyacak kadar kurnazdı. 19 Eylülde, Himmler'in başyardımcısı Heydrich, Ordu Yüksek Komutanlığını ziyaret etti ve General Wagner'e, S. S. lerin (Polonya) Yahudilerini, aydınlarını, rahiplerini ve soy-

lularını «temizleme» plânını anlattı. Halder, Wagner'in durumu kendisine bildirmesi üzerine bu konudaki tepkisini defterine şöyle geçirmiş :

«Ordu, "temizlik" hareketinin Ordunun çekilmesine ve ülkenin sivil yönetime bırakılmasına kadar ertelenmesini istiyor. Aralığın başında (çekilecek).»

Ordu Genel Kurmay Başkanının bu kısa günce notu Alman generallerinin moral durumunu göstermesi bakımından çok önemlidir. Generaller «temizliğe», yâni Yahudilerin, aydınların, din adamlarının ve soyluların yok edimesine ciddi oarak karşı koymak niyetinde değillerdi. Yalnızca, bu işin, Ordunun Polonya'dan çıkmasına kadar «ertelenmesini» ve böylece Ordunun sorumluluktan kurtarılmasını istiyorlardı. Ve, elbetteki, dışardaki halkoyunu da düşünmeliydiler. Halder, Brauchitsch ile Polonya'daki «temizliği» uzun uzadıya görüştükten sonra, ertesi gün güncesine şunu yazmış :

«Yabancı ülkelerde, bu çeşit olaylardan yararlanılarak mezalim propagandası yapılmasına fırsat verilmemeli. Rahipler Katolik! Bunun hiç gereği yok bu sırada.»

Ertesi gün, yâni 21 Eylülde, Heydrich ilk «temizlik» plânını Ordu Yüksek Komutanlığına gönderdi. İlk tedbir olarak Yahudiler şehirlere sürülecekti. (Yahudilerin şehirlerde ortadan kaldırılmaları daha kolay olacaktı). «Son çözümün» biraz zaman alacağı ve «çok gizli tutulması» gerektiği bildiriliyordu. Ama bu gizli muhtırayı okuyan General, «son çözümün» imha edilmek olacağını bilmiyordu (37). İki yıl sonra «son çözümün» uygulanma zamanı gelince, bu deyim, Alman Yüksek subaylarının savaş içinde işledikleri en iğrenç cinayetleri örtmek için kullandıkları pis parolalardan biri oldu.

Rusya doğudaki payını aldıktan ve Almanya da eski illerini ve doğuda birtakım ek toprakları ele geçirdikten sonra Polonya'nın geri kalan bölümüne Hitler 12 Ekim tarihli bir kararna-

meyle, Genel Polonya Hükümeti adını verdi. Hans Frank'ı Genel Vali, Viyanalı Quisling Seyss-İnquart'ı da onun yardımcısı olarak atadı. Frank, tipik bir aydın gangsterdi. 1927 de Hukuk Fakültesinden çıktıktan sonra partiye girmiş, çarçabuk hareketin baş hukukçusu olmuş ve tanınmıştı. Zeki, enerjik, yalnız hukuk değil, genel edebiyat bilgisi de olan, sanattan ve müzikten anlayan Frank, Nazilerin iktidara geçmesinden sonra artık tam bir hukuk otoritesi olmuştu. Önceleri Bavyera Adalet Bakanıydı. Sonra sandalyasız Bakan, Hukuk Akademisi ve Alman Barosu Başkanı oldu. Esmer, ufak tefek, tombul bir adam olan Frank beş çocuk babasıydı. Zekâsı ve kültürü ilkel bağnazlığını bir parça örtüyor ve, Frank'ı o zamana kadar Hitler'in çevresinde bulunmuş olanların en iğrenci haline getiriyordu. Ama bu uygar yaldızın altında korkunç bir cani ruhu vardı. Nuremberg mahkemesinde ortaya çıkan (*) yaşamını ve yaptığı işleri gösteren kırk iki ciltlik günce, Naziler zamanının karanlıklarından ele geçen en korkunç belgelerden biridir. Bu defterlerde, yazarının ne kadar soğuk, hain, kana susamış, yapacağı işi bilen bir adam olduğu açıkça görülür. Barbarca düşüncelerinin hepsi de güncede vardır.

Yeni görevine başladığının ertesi günü şunu yazmış: «Polonyalılar Alman İmparatorluğunun köleleri olmalıdırlar.» Bir ara, yedi Çek üniversitelisinin idam edildiğini bildiren ilânları Bohemia Protector'u Neurath'ın duvarlara astırdığını işitince Frank bir Nazi gazeteciye şöyle bağırmıştı : "Eğer kurşuna dizilen her yedi Polonyalı için birer ilân asmak istersem Polonya'da bu ilânlar için kâğıt yetiştirecek orman kalmaz." (38)

Hitler, Himmler ile Heydrich'i Yahudilerin tasfiyesine memur etti. Frank'ın görevi ise, Polonya'nın Almanya'ya yiyecek, malzeme ve zorunlu iş sağlamasını gerçekleştirmek, ve aydınları ortadan kaldırmaktı. Naziler bu harekete güzel bir ad takmışlardı: «Olağanüstü Yatıştırma Hareketi» (*Auesserordenliche Befriedigungsaktion*, ya da genellikle dendiği gibi AB Hareketi). Frank'ın bu işi yoluna koyması biraz zaman aldı. Batıdaki büyük Alman taarruzu ilkbaharda bütün dünyanın dikkatini Polonya'nın üzerine çekince yapılan hazırlıkların sonucu alınmaya başlandı. Kendi tuttuğu günceden anlaşıldığına göre, 30 Mayısta polisteki yardımcılarıyla yaptığı konuşma sırasında, elde ettiği gelişmeyle övünüyordu. «Bin kadar» Polonyalı aydın öteki dünyaya gönderilmişti ya da gönderilmek üzereydi.

'Baylar" demişti, "bu görevde bize yardımcı olmanız için en şiddetli tedbirleri almanızı rica edeceğim." Gizli olarak da, bütün bunların "Führer'in adına" yapıldığını söyledi. Hitler durumu şu şekilde alıyordu:

"Polonya'da liderlik yeteneği olanlar tasfiye edilmelidir. Sonra sıra onları izleyenlere... gelmelidir. Bu yükü Almanya'ya yükletmenin gereği yok... Bunları Alman toplama kamplarına göndermek gerekmez,"

Bunların, burada, Polonya'da yok olmaları gerekir, dedi. (39)

Frank'ın defterine göre, toplantıda Güvenlik Polisinin Başkanı, elde edilen ilerlemeler üzerine bir rapor sundu. «Olağanüstü Yatıştırma Hareketinin başlangıcından bu yana» yaklaşık olarak iki bin erkek ve birkaç yüz de kadın yakalamıştı. Çoğu zaten «toplu olarak mahkûm» edilmişti. «Toplu olarak mahkûm edilmek» için de bir ikinci aydın kafilesi toplanacaktı. Böylece «3,500 kişi kadar» tutan en tehlikeli Polonya aydınlarının hesabı görülmüş olacaktı. (40)

Gestapo, Yahudilerin doğrudan doğruya yok edilmesi işini Frank'ın elinden almıştı, ama Frank onları yine ihmal etmedi. Güncesi bu konudaki düşünceleri ve başarılarıyla doludur. 7 Ekimde, Polonya'daki Nazi Meclisinde ilk yıl başarılarını özetleyen konuşmasını güncesine almış :

(*) Defterler, 1945 Mayısında, Bavyera'da Neuhaus yakınlarında, Berghof otelinde Frank'ın dairesinde Amerika Yedinci Ordusundan Teğmen Walter Stein tarafından bulunmuştur.

«Sevgili arkadaşlarım!... Bütün bitleri ve Yahudileri bir yıl içinde tasfiye edemem. (Dinleyenlerin burada güldüğünü yazıyor) Ama zamanla, ve siz de bana yardımcı olursanız, bu amaca varılacaktır.» (41)

Frank ertesi yıl, Noelden on beş gün önce, merkezin bulunduğu Krakow şehrinde bir kabine toplantısına şu sözlerle son vermiştir:

«Yahudiler konusuna gelince; Yahudilerin şu ya da bu şekilde ortadan kaldırılmaları gerektiğini size çok samimi olarak söylemek zorundayım... Baylar, sizlerden her türlü acıma duygusunu bir yana bırakmanızı rica edeceğim. Yahudileri yok etmeliyiz.»

«Genel Hükümetteki üç buçuk milyon Yahudiyi Silâhla öldürmenin ya da zehirlemenin» güç olduğunu kabul ediyordu. «Ama Yahudileri şu ya da bu şekilde ortadan kaldıracak tedbirler alabileceğiz.» Doğru söylemişti. (42)

Polonya'da savaşın bitmesiyle birlikte, Yahudilerle Polonyalılar aileleriyle bir arada oturdukları evlerinden alınıp sürülmeye başlandılar. Hitler, 7 Ekimde *Reichstag*'da «barış söylevi» ni verdiğinin ertesi günü Himmler'i yeni bir örgütün başına getirdi. Bu örgütün adı Alman Milliyetçiliğini Güçlendirme Komiserliğiydi. Buna kısaca R.K.F.D.V. deniyordu. Örgüt, önce, Almanya'nın Polonya'dan aldığı bölgelerde yaşayan Polonyalılarla Yahudileri, bulundukları yerlerden alacak, onların yerlerine Almanlarla *Volksdeutsche*'yi yerleştirecekti. *Volksdeutsche* Baltık ülkelerinden ve Polonya'nın başka yerlerinden gelen yabancı uyruklu Almanlardı. Halder bu plânı on beş gün önce işitmiş ve güncesine şu notu düşmüş: «Bu topraklara gelen her Alman'a karşılık iki Polonyalı sürülecek.»

Himmler yeni görevine başladığının ikinci günü, 9 Ekimde, Almanya'ya ilhak edilen topraklarda yaşayan 650,000 Yahudiden 550,000'inin, «imtisas edilmeye (emilmeye)» elverişli olmayan bütün Polonyalılarla birlikte, Genel Hükümetin topraklarında Vistül nehrinin doğusuna sürülmelerini emretti. Bir yıl

içinde 1,200,000 Polonyalı ile 300,000 Yahudi yerlerinden alındı ve Doğuya sürüldü. Ama onların yerine sadece 497,000 *Volksdeutsche* yerleştirildi. Halder'in tahmin ettiği orandan daha yüksek bir orandı bu: yerleştirilen her Alman'ın yerine üç Polonya Yahudisi sürülmüştü.

Bu kitap yazarının hatırladığına göre 1939 - 40 kışı çok şiddetli idi. Çok kar yağmıştı. Sıfırın altında soğukta ve çokluk la kar fırtınaları altında yapılan bu «yeniden yerleştirme» hareketleri sırasında, Nazilerin vurduklarından ve zindanlarda öldürdüklerinden daha çok sayıda Yahudi ve Polonyalı öldü. Bu konuda Himmler'i gerçekten bir otorite sayabiliriz. Ertesi yaz, Fransa'nın düşmesinden sonra, S. S. Liebstandarte karşısında konuşan Himmler, adamlarının batıda uyguladıkları sürgün hareketleriyle Doğuda yapmış olduklarını karşılaştırırken şunları söylüyordu:

«Polonya'da bu işler sıfırın altında kırk derecede yapıldı. Binlerce, on binlerce, yüz binlerce insanı başka yerlere sürmek zorundaydık; binlerce tanınmış Polonyalıyı —bunu duyun ama hemen unutun— vuracak kadar sert davranmak zorundaydık... Baylar, bir bölükle savaşa girmek; kültür düzeyi düşük, direnen bir halkı baskı altına almaktan, idamları uygulamaktan, halkı sürmekten, bağırıp çağıran isterik kadınları uzaklaştırmaktan, çoğu zaman çok daha kolaydır.» (43)

Toplama Kampları Müfettişleri Başkanı S.S. Oberführer Richar Gluecks 21 Şubat 1940 da, Auschwitzde yeni bir "karantina kampı" için "elverişli bir yer" bulduğunu Himmler'e haber verdi. Auschwitz on iki bin nüfusu olan, bataklık, uzak bir kasabaydı. Kasabada birkaç fabrikadan başka eski Avusturya süvarisinin kaldığı bir kışla vardı. Hemen işe başlandı ve Auschwitz 14 Haziranda açıldı. Almanların, özel inkence metodlarına tâbi tutmak istedikleri Polonyalı siyasî mahkûmlar için kurulmuştu burası. Sonradan daha da korkunç bir yer oldu. Bu arada büyük Alman kimya tröstu İ.G.Farben, Auschwitz'in yeni kurulacak sentetik kömür - petrol ve kauçuk fabrikası için

«elverişli» bir yer olacağını düşündü. Hem yeni binaların yapımında, hem de yeni fabrikaların işletilmesinde buradaki ucuz esir işçilerden yararlanılabilecekti.

Yeni kampı yönetmek ve İ.G.Farben'e gerekli esir işçileri sağlamak için 1940 ilkbaharında Auschwitz'e S.S. lerin en canavarlarından seçme bir çete gönderildi. Bunların arasında, İngiltere'de sonradan «Belsen Kasabı» diye adlandırılacak olan Josef Kramer ile beş yıl cinayeten hapis yatmış Rudolf Franz Hoess adında —gençliğinin büyük bir bölümünü önce mahkûm sonra da gardiyan olarak geçirmişti— iki kişi vardı. Hoess, 1946 yılında kırk altı yaşında Nuremberg mahkemesinde, Auschwitz'de iki buçuk milyon insanın yok edilmesini nasıl yönettiğini anlatmış, buna "açlıktan ölüme" bırakılan yarım milyonun dahil olmadığını övünerek söylemiştir.

Auschwitz sonradan *imha* kamplarının, — *Vernihtungslager* — en ünlüsü oldu. İmha kampları *toplama* kamplarıyla karıştırılmamalı. İmha kamplarından sağ çıkan çok az insan vardır. İ.G. Farben'in Müdürleri Almanya'nın en ileri gelen iş adamları sayılırlardı. Hepsi de şerefli bir mevkie sahiptiler, hepsi de Tanrıdan korkarlardı. Bu kadar büyük, uluslararası bir firmanın kârlı bir işletme için en elverişli yer olarak bu ölüm kampının bulunduğu yeri bile bile seçmesi Hitler zamanında, en saygı değer Almanların bile, ne durumda olduklarını göstermeye yeter.

TOTALİTERLER ARASINDA ÇATIŞMALAR

Roma - Berlin Mihveri savaşın ilk sonbaharında oldukça tatsız sesler çıkarmaya başladı.

Birçok ayrıntı üstünde, çeşitli düzeylerde, keskin çıkışlar yapıldı; bir yıl önceki Haziran ayında anlaşmaya varıldığı halde İtalyan Güney Tirol'ünde yaşayan *Volksdeutsche*'yi Almanlar hâlâ buradan çıkaramamışlardı; Almanların İtalyanlara ayda bir milyon ton kömür vermeleri gerekirken vermemişlerdi; İtanlyanlar İngiliz ablukasına aldırış etmemişler, bu yoldan gelen ham maddeleri Almanlara vermemişlerdi; İtalya, İngiltere ve Fransayla ticaret yapmakta devam ediyor, bu ülkelere savaş maddeleri bile satıyordu; Ciano'nun Alman düşmanlığı gittikçe artmakta idi.

Mussolini ise, her zamanki gibi şaşkın, ne yapacağını bilmiyor. Ciano onun çalkantılarını güncesine geçiriyor. Duçe 9 Kasımda Hitler'e bir telgraf gönderiyor ve suikastten kurtulduğu için kutluyor.

«Hoş görünmek istiyor, ama çok değil, çünkü hiç bir İtalya'nın Hitler'in ölümden kurtulduğu için sevinmediğini biliyor. En az sevinen de Duçe.

20 Kasım... Mussolini için Hitler'in savaşa girmesi, en kötüsü, bu savaşı kazanması hiç tahammül edilecek şey değil.»

Noelden bir gün sonra Duçe "bir Alman yenilgisini" istediğini açıkça söylüyor ve yakında hücuma uğrayacaklarını Belçika ile Hollandaya bildirmesi için Ciano'ya talimat veriyor. (*) Ama yılbaşı gecesi yine Hitler'le birlikte savaşa girmekten söz ediyor.

İki *Mihver* devleti arasındaki anlaşmazlığın başlıca nedeni, Almanların izlediği Rus dostluğu politikasıydı. 30 Kasım 1939 da Sovyet Kızıl ordusu Firlandiya'ya hücum etti. Hitler bu yüzden çok kötü duruma düştü. Stalin'le yaptığı paktın karşılığında Baltık'tan sürülmüş, bu ülkelerde yüzyıllar boyunca yaşamış olan Alman ailelerini buralardan çıkarmak zorunda kalmış, Şimdi de Almanya ile yakın bağları bulunan ve komünist olmadığı için Sovyetler Birliği'nden ayrılan, bağımsızlığını daha çok

(*) Ciano bu uyarmayı 2 Ocak günü Roma'daki Belçika elçisine bildirdi ve bunu güncesine yazdı. Weizsaecker'e göre, elçinin Brüksel'e gönderdiği İtalyan uyarımını bildiren iki telgrafı Almanlar öğrenmişler ve şifresini çözmüşlerdi.(44)

Alman askerlerinin 1918 yılında müdahalesine borçlu olan (*) küçük bir ülkeye, Rusya'nın kışkırtılmadan yaptığı taarruzu resmen desteklemek zorunda kalmıştı. Yenilip yutulacak bir kazık değildi bu. Ama yuttu. Yabancı ülkelerdeki Alman heyetlerine, Alman basınına ve radyosuna Rusya'nın saldırısından söz edilmemesi ve Finlere karşı herhangi bir sempati gösterilmemesi için kesin tâlimat verildi.

Bu durum, İtalya'da yapılmakta olan Alman aleyhtarı gösterileri önlemeye çalışan Mussolini'nin artık canına tak etti. 1940 yılbaşından hemen sonra, 3 Ocakta, Führer'e uzun bir mektup yazmaya karar verdi. Ne o zamana kadar ve ne de ondan sonra yazdığı mektuplarda Mussolini Hitler'le bu kadar açık konuşmuş, ona bu kadar kesin ve tatsız öğütler vermiştir.

Duçe, yazdığı mektupta, İtalya istese bile «Almanya'nın hiç bir zaman İngiltere ile Fransa'yı dize getiremiyeceğine ya da bu iki ülkenin aralarını açamıyacağına kesinlikle» inandığını söylüyordu. «Böyle bir şeyin olacağına inanmak kendi kendini aldatmak demektir. Amerika demokrasilerin toptan yenilmesine göz yummayacaktır.» Bu yüzden, Hitler'in doğu sınırını artık emniyet altına aldığı bir sırada, demokrasileri yenmeyi denemek için «her şeyi - rejimi de - ve genç Alman kuşaklarını da harcamayı» göze almasının gereği var mıydı? Mussolini'nin söylediğine göre, Almanya «tamamiyle Polonyalılardan ibaret, kendi halinde silâhsız bir Polonya'nın» yaşamasına göz yumduğu takdirde barış kurulabilirdi. Mussolini sözlerine ayrıca şunu da eklemişti: «Savaşı sonuna kadar götürmeye kararlı değilseniz bir Polonya devleti kurulmasının savaş sorununu çözecek bir etken olacağına ve barış için gereken şartı sağlayacağına inanmıyorum.»

(*) Tarihte çok az bilinen gülünç bir olay : 9 Ekim, 1918 de, Almanya'nın savaşı kazandığını sanan Finlandiya Meclisi 25'e karşı 75 oyla Prens Friedrich Karl von Hesse'yi Finlandiya kıralı seçti. **Müttefikler** bir ay sonra zaferi kazanınca bu hikâye unutuldu.

Ama İtalyan diktatörünü en çok ilgilendiren Almanya'nın Rusya karşısındaki tutumuydu.

«...Rusya hiç bir darbe indirmeden Polonya'ya ve Baltık'a girdi. Savaştan yararlandı. Ama, doğuştan bir devrimci olmam dolayısıyla size şunu söylemek isterim ki belirli bir siyasi ânın taktik gereğine devrimlerin ilkelerini sonsuzcasına feda edemezsiniz. ...Moskova ile ilişkilerinizde atacağınız yeni bir adımın İtalya'da çok kötü tepkiler yaratacağını sözlerime eklemek görevimdir...» (45)

Musolini'nin mektubu Hitler'e yalnız İtalyan-Alman ilişkilerinin bozulduğunu göstermekle kalmadı. Mussolini, Hitler'i can damarından da vurmuştu: gerçekten Führer'in Sovyet Rusya ile geçirmekte olduğu balayı her iki tarafın da sinirlerini bozmaya başlamıştı. Sovyetlerle yaptığı anlaşma savaşa girmesine ve Polonya'yı ortadan kaldırmasına yaramıştı. Başka kârlar da sağlamıştı. Örneğin, ele geçen Alman evrakından anlaşıldığına göre, Almanlar Sovyet Rusya'nın Kuzey denizindeki, Karadeniz ve Pasifikteki limanlarından, İngiliz ablukası yüzünden getiremedikleri ham maddelerin ithalinde yararlanabileceklerdi. Savaşın çok gizli tutulan sırlarından biriydi bu.

10 Kasım 1939 da Molotov Rus demiryollarının taşıyacağı bu çeşit malzemenin navlununu Sovyet hükümetinin ödemesini bile kabul etmişti (46). Denizaltılar da dahil olmak üzere, Alman gemilerinin yakıt ve yedek parça ihtiyacı Kuzey denizinde, Murmansk'ın doğusundaki Teriberka limanından sağlanıyordu. Molotov Murmansk limanını «pek tenha» bulmamış, Teriberka'nın ise «daha elverişli olduğunu, çünkü daha uzakta bulunduğunu ve yabancı gemilerin buraya uğramadığını» düşünmüştü. (47)

1939 sonbaharında ve kışın ilk aylarında, Moskova ile Berlin, iki ülke arasındaki ticaretin arttırılması konusunda aralarında görüşmeler yapıyorlardı. Ekimin sonunda Rusların ham madde, özellikle buğday ve petrol teslimatı bir hayli artmıştı. Ama Almanlar daha çok istiyorlardı. Öteyandan Sovyetlerin

politikada olduğu kadar ekonomide de kurnaz ve sert pazarlıkçı olduğunu anlamaya başladılar. Feld-Mareşal Goering, Grand Amiral Raeder ile Orgeneral Keitel 1 Kasımda, Weizsaecker'in dediğine göre, "birbirlerinden habersiz olarak" Alman Dış İşleri Bakanlığına başvurdular ve Rusların Almanya'dan çok fazla savaş malzemesi istediklerinden yakındılar.

Keitel, bir ay sonra, Rusların Alman mamûlleri, özellikle mühimmat yapımına yarayan makina isteklilerinin «büyük çapta ve gayrı - makûl şekilde artmakta olduğundan» yakındı. (48)

Mademki Almanya Rusya'dan besin maddesi ve petrol istiyordu o halde bunların bedellerini de Moskova'nın ihtiyaç duyduğu malları vermek suretiyle ödemek zorundaydı. Almanya'nın Rusya'dan gelecek bu maddelere, abluka yüzünden, o kadar çok ihtiyacı vardı ki, sonradan Hitler, önemli bir tarihte, yani 30 Mart 1940'da, Rusya'ya yapılacak savaş malzemesi teslimatının Alman silâhlı kuvvetlerine yapılacak teslimattan önceye alınmasını emretmek zorunda kaldı (*) (50). Bir ara Almanlar Moskova'ya olan borçlarının bir kısmını ödemek için tezgâhta buunan ağır kruvazör *Luetzow*'u vermeyi teklif ettiler. Amiral Raeder, daha 15 Aralıkta, o sırada yapılmakta olan dünyanın en büyük savaş gemisi (45.000 tonluk) *Bismarck*'ın plânlarını ve resimlerini «çok yüksek bir fiyat verirlerse» Ruslara satmak istedi. (51)

1939'un sonuna doğru Moskova'da Alman ticaret heyetiyle yapılan görüşmelere Stalin de katılıyordu. Alman iktisatçıları Stalin'in yaman bir tüccar olduğunu anlamışlardı. *Wilhelmstrasse*'den ele geçen evrakın arasında korkunç Sovyet diktatörünün de katıldığı unutulmaz üç toplantı üzerine düzenlenmiş uzun ve ayrıntılı muhtıralar var. Sovyet diktatörünün ayrıntıları kavramakta gösterdiği yetenek Almanları şaşırtıyordu. Onlara göre Stalin blöfe ve numaraya hiç gelmiyordu. Boyuna, durmadan istiyor, istiyordu. Nazi görüşmecileri arasında bulunan Dr. Schnurre'nin Berlin'e bildirdiği gibi, arasıra «epice sinirleniyordu.» Stalin, Sovyetler Birliğinin «Almanya'ya çok büyük bir yardımda bulunduğunu (ve) bu yardım yüzünden Rusya'nın düşmanlar kazandığını» Almanlara hatırlattı. Bunun karşılığında Berlin'den biraz anlayış bekliyordu. 1939-40 Yılbaşı arifesinde Kremlin'de yapılan bir toplantıda, Stalin uçakların toplam fiyatını sözkonusu olamıyacak kadar yüksek buldu: gerçek fiyatların birkaç misli olduğunu söyledi. Almanya uçak vermek istemiyorsa bunu açıkça söylemesi gerekirdi.

8 Şubatta Kremlin'de gece yarısı yapılan toplantıda,

«Stalin Almanların elverişli fiyatlar teklif etmesini, eskiden olduğu gibi fiyatları çok yüksek tutmamasını rica etti. Örnek olarak, uçaklara 300 milyon mark istendiği halde **Luetzow** kruvazörüne 150 milyon mark istendiğini söyledi. Sovyetlerin iyi niyetlerinden yararlanılmamalıydı.» (52)

Sonunda, 11 Şubat 1940 da, içinden çıkılmaz bir ticaret anlaşması imzalandı. On sekiz ay içinde en azından 640 milyon mark tutarında mal mübadele edilecekti. Bir yıl önceki Ağustos ayında mutabakata varılan yıllık ortalama 150 milyonluk ticarî mübadele bunun dışındaydı. Rusya *Luetzow* kruvazöründen başka, *Bismarck*'ın plânlarını, ağır deniz topları cihazları, ve altmış kadar da son model Alman savaş uçağı alacaktı. Uçaklar arasında 109 ve 110 tipinde ***Messerschmitt*** avcı uçağı ile *Ju-88* tipinde bombardıman uçağı vardı. Sovyetler ayrıca petrol ve elektronik sanayi için gereken makinalarla, lokomotifler, türbinler, jeneratörler, dizel motörleri, gemiler, makinalar ve ufak tefek de Alman top, tank, patlayıcı maddeler v.b. gibi savaş cihazlarına ait örnekler de alacaklardı. (53)

(*) Fransa ile Belçika ve Hollanda'nın istilasından sonra, Goering OKW'nin İktisadi İşler Şefi General Thomas'a, "Führer'in yalnızca 1941 ilkbaharına kadar Rusya'ya zamanında teslimat yapılmasını istediğini" söyledi. Ve sonra şu sözü ekledi. "Ondan sonra Rus isteklerinin karşılanıp karşılanmamasıyla ilgilenmiyeceğiz." (49)

Almanların ilk yılda aldıklarını OKW şöyle kaydediyor: bir milyon ton tahıl, yarım milyon ton buğday, 900,000 ton petrol, 100,000 ton pamuk, 500,000 ton fosfat ve büyük sayıda önemli ham madelerle bir milyon ton soya fasulyasının Mançuryadan nakli. (54)

Moskova'da Almanların ticaret görüşmelerine yön veren Dış İşleri Bakanlığı İktisadî İşler Uzmanı Dr. Schnurre, Berlin'e döndüğünde, Almanya'nın bu görüşmelerden elde ettikleri üzerine uzun bir muhtıra verdi. Rusya'nın vereceği, ve Almanya'da çok ihtiyaç duyulan ham maddelerden başka Stalin'in «başka ülkelerden metal ve ham madde almak» suretiyle de Almanya'ya yardım etmeyi vaad ettiğini söyledi.

«(Schnurre raporunu şöyle bitiriyordu) Anlaşma bizim için Doğuya doğru açılmış bir kapıdır... İngiliz ablukasının etkileri gücünü kesinlikle yitirecektir.» (55)

Hitler'in gururunu yenerek, Almanya'da pek tutulmayan Finlandiya saldırısını desteklemesinin ve üç Baltık ülkesinde Sovyet askerinin ve havacılarının yerleşmesini (bu üsler Almanya'dan başka nereye karşı kullanılabilirdi?) kabul etmesinin nedeni buydu. Stalin İngiliz ablukasının etkisini azaltmak için Hitler'e yardım ediyordu. Ama daha önemlisi Stalin Hitler'e, tek cephede savaşmak, Fransa ve İngiltere'ye darbe indirmek ve Belçika ve Hollanda'yı çiğneyip geçmek için kuvvetlerini Batıda toplamak fırsatını vermişti. Peki ondan sonra ne olacaktı? Hitler bu konudaki görüşlerini generallerine de söylemişti.

Daha 17 Ekim 1939 da, Polonya seferi hemen hemen bitmek üzereyken, Keitel'e şunu açıklamıştı:

«(Polonya toprakları) askeri bir sıçrama noktası olması ve askerlerin stratejik yığınak yapması bakımından önemlidir. Onun için demiryolları, karayolları ve irtibat kanalları iyi muhafaza edilmeli.» (56)

1939 yılı gibi önemli bir yılın sonuna yaklaşılırken, 9 Ekim tarihli muhtırasında generallerine söylediği gibi, Hitler Sovyetlerin tarafsızlığına güvenilemeyeceğini anladı. Sekiz ay içinde her şey değişebilir demişti. Yine 23 Kasımda, generallerine verdiği söylevde, şunu belirtmişti: «Ancak batıda serbest kaldığımız zaman Rusyaya karşı koyabiliriz.» Hitler bu düşüncesinden hiç vazgeçmedi.

Garip ve korkulu bir hava içinde geçip gitti o yıl. Dünyada savaş vardı ama karada hiç bir çarpışma görülmüyordu. Büyük bombardıman uçakları göklerden yalnızca propaganda bildirileri atıyorlardı. Hepsi de berbat şeylerdi bu bildirilerin. Resmen denizde savaş vardı yalnızca. Denizaltılar korkunç ve buzlu Kuzey Atlantik Denizinde İngilizlerin ve arada sırada da tarafsızların gemilerini batırıyorlardı.

Almanya'nın üç cep kruvazöründen biri olan *Graf Spee* Güney Atlantik'teki bekleme bölgesinden çıkmış, üç ay içinde 50.000 ton tutarında, dokuz İngiliz şilepini batırmıştı. Noelden on beş gün önce de, 14 Aralık 1939 da,Alman halkı birdenbire büyük bir deniz zaferinin haberini aldı. Haber gazetelerde büyük başlıklarla çıktı ve radyolarda yayımlandı: *Graf Spee* bir gün önce Montevideo'nun dört yüz mil açıklarında, üç İngiliz kruvazörü ile savaşa tutuşmuş ve bütün gemileri savaş dışı etmişti. Ama az sonra sevinç birdenbire şaşkınlığa döndü. Üç gün sonra basın, cep zırhlısının Uruguay başkentinin tam dışında, Plate nehri ağzında, yara almış olduğunu yazdı. Ne biçim zaferdi bu? 21 Aralıkta, Donanma Yüksek Komutanlığı *Graf Spee*'nin komutanı Hans Langersdorff'un "gemisinden ayrıldığını" ve böylece "Führer'in ve Alman halkının ve donanmasının kendisinden beklediği davranışı bir savaşçı ve kahraman olarak yerine getirdiğini" açıkladı.

Toplarını susturduğu üç İngiliz kruvazörü tarafından ağır surette yaralanan *Graf Spee*'nin (*) tâmir için Montevideo'ya

(*) Bir gün önce bizim aksak Goebbels Alman basınında Montevideo'dan gelen uydurma bir haber çıkartmıştı. Haberde Graf Spee'de yalnızca "önemsiz birtakım basarlar" olduğu ve İngilizlerin çıkarttıkları haberin ise «tamamiyle uydurulduğu» bildiriliyordu.

gittiği, Uruguay hükümetinin ise uluslararası kanunlara uyarak geminin ancak yetmiş iki saat kalabilmesine izin verdiği, bu sürenin yetmediği, «kahraman» kaptan Langsdorff'un ise yaralı ve terkedilmiş bir gemiyi İngilizlerle yeniden savaşa tutuşturarak batırmaktan ve gemiyle birlikte ölmektense, iki gün sonra Buenos Aires'te bir otel odasında yalnız başına kendisini öldürmeyi seçtiği, zavallı Alman halkına hiç bir zaman bildirilmedi. Tabii halk, Jodl'un 18 Aralık tarihinde güncesine yazdığı şu olaydan da haberdar olmadı: «Führer *Graf Spee*'nin savaşa girmeden terk edilmesine» çok kızdı ve «Amiral Raeder'i çağırıp bir güzel haşladı.» (57)

12 Aralıkta Hitler çok gizli bir emir daha çıkarttı. Batı taarruzunu erteledi, yeni bir kararın 27 Aralıktan önce verilmeyeceğini, «A Günü» nün en yakın 1 Ocak 1940 da olacağını bildirdi. Bundan dolayı Noel izinleri verilebilirdi. Günceme yazdığım yazıya bakılırsa, Almanlar için yılın en önemli günleri olan Noel, o kış Berlin'de çok şiddetli oldu. Çok az hediye alınıp verildi. Yiyecek kıttı. Erkekler ailelerinden uzaktaydılar. Sokaklarda karartma vardı. Evlerin perdeleri sımsıkı kapatılmıştı. Herkes savaştan, yiyecekten ve soğuktan yakınıyordu.

Hitler ile Stalin aralarında Noel tebrikleri alıp verdiler.

«(Hitler'in telgrafı) Şahsınıza sağlıklar ve dost Sovyetler Birliği halkına iyi bir gelecek dilerim.»

Stalin'in cevabı:

«Kanla perçinlenmiş olan Almanya ve Sovyetler Birliği halkları arasındaki dostluğun, ebedi ve sağlam olması için gereken bütün nedenler vardır...»

Elçi Von Hassell, tatilini komplocu dostlarıyla birlikte geçirdi. Aralarında Popitz, Goerdeler ve General Beck vardı. 30 Aralıkta en son kararlaştırılan plânı yazdı. Şöyleydi plân:

«Birtakım tümenler "Doğudan Batıya nakil sırasında" Berlin'de durdurulacaklar. Witzleben, Berlin'e gelecek ve S.S.'leri dağıtacak. Bu hareket sırasında Beck Zossen'e gidecek ve Yüksek Komutanlığı Brauchitsch'ten alacak. Doktorlardan biri Hitler'in görevine devam edemiyeceğini bildirecek; bunun üzerine Hitler nezaret altına alınacak. Sonra halka ana çizgileriyle şöyle bir çağrıda bulunulacak: S.S. mezalimi önlenecek, namus ve Hıristiyan ahlâkı yeniden kurulacak, savaşa devam edilecek, ama makûl bir temel üzerine kurulacak savaş için hazırlanılacak...»

Hiç biri gerçek değildi bunların; hepsi de lâftı sadece. «Komplocular» iyice şaşırmışlardı artık. Hassell, Goering'i yakalamalı mı, yakalamamalı mıd iye uzun uzadıya tartışıyor güncesinde.

Goering ise, Hitler, Himmler, Goebbels, Ley ve daha öteki parti liderleri ile birlikte yeni yıldan yararlanarak parlak bildiriler yayımlıyor. Ley: "Führer her zaman haklıdır! Führer'e itaat ediniz!" diyor. Führer de savaşı kendisinin değil "Yahudi ve kapitalist kışkırtıcılarının" çıkarttığını söylüyor ve şöyle devam ediyor:

«Alman tarihinin bu çok kesin yılına ülkede birlik olmuş, ekonomik bakımdan hazırlanmış, askeri bakımdan da son derecede silâhlanmış olarak giriyoruz... 1940 yılı bizim için karar yılı olsun. Ne olursa olsun, bize zafer getirsin.»

27 Aralıkta Batı hücumunu yeniden «en az on beş gün» erteledi. 10 Ocakta hücum gününü 17 Ocak «gün doğmadan on beş dakika önce - saat 8.16» olarak kesinlikle tesbit etti. Hava kuvvetleri üç gün önce, 14 Ocakta, hücuma geçeceklerdi. Görevleri Fransa'daki düşman uçak alanlarını imha etmekti. Belçika ve Hollanda'ya dokunmayacaklardı. Bu iki küçük ülke son dakikaya kadar başlarına gelecekleri düşüneceklerdi.

Ama Nazi Başkomutanı, 13 Ocakta «meteorolojik durumu ileri sürerek» yine birdenbire taarruzu erteledi. OKW'den elde edilen belgelerde; Batıdaki D günü üzerine 7 Mayısa kadar hiç bir şey yok. 13 Ocakta hücumun ertelenmesinde hava durumu rol oynamış olabilir. Ama şimdi artık bu seferki ertelemede iki olayın önemli rol oynadığını biliyoruz: Birincisi, 10 Ocakta

çok özel bir Alman uçağının inişe mecbur kalması; ikincisi Kuzeyde yeni bir fırsatın ortaya çıkması.

Hitler'in Belçika ve Hollanda'ya karşı ayın on yedisinde hücuma geçilmesini emrettiği gün, yâni 10 Ocak günü, Muenster'den Cologne'ya uçan bir Alman askerî uçağı Belçika üstündeyken bulutlar arasında yolunu kaybeti ve Mechelen-sur-Meuse yakınında yere inmek zorunda kaldı. Uçakta *Luftwaffe*'nin değerli kurmay subaylarından Binbaşı Helmut Reinberger vardı ve Binbaşının çantasında da Batıya yapılacak hücuma ait plânlar ve haritalar bulunuyordu. Belçika arkerleri yaklaştığı sırada yakınlardaki çalılıkların arasına saklandı ve çantadakileri ateşe verdi. Bu ilginç olaya koşan Belçikalı askerler alevleri söndürdüler ve daha yanmamış olan kâğıtları topladılar. Yakındaki bir askerî birliğe götürülen Reinberger, Belçikalı bir subayın masasının üstüne koyduğu yarı yanık kâğıtları yakaladığı gibi yanan sobanın içine attı. Belçikalı subaylar kâğıtları sobadan hemen çıkarttı.

Reinberger Brüksel'deki elçilik aracılığıyla evrakı «çok küçük parçalar halinde yırtarak yaktığını» Berlin'deki *Luftwaffe* Genel Komutanlığa bildirdi. Ama Berlin'deki yüksek kademe bundan kuşkulandı. Jodl durumu hemen Hitler'e bildirdi ve "düşmanın neleri bilip neleri bilmediğini" anlattı. Ama asıl durumu kendisi de bilmiyordu. 12 Ocakta Führer'i gördüktens onra, 13 Ocakta güncesine şunu yazıyor Jodl: «Eğer bütün dosyalar düşmanın eline geçtiyse felâket.» O akşam Ribbentrop Brüksel'deki Alman elçiliğine «çok acele» bir mesaj gönderdi ve «kurye çantasının imhası» konusu ile ilgili olarak hemen bir rapor göndermesini istedi. Jodl'un 13 Ocak tarihli günce kaydına göre, Goering 13 Ocak sabahı hemen Brüksel'den Berlin'e uçakla gelmiş olan Brüksel hava ataşesi ve *Luftwaffe* yüksek subayları arasında bir toplantı yaptı. «Sonuç; evrakın yandığı kesin.» diye yazıyor Jodl.

Ama Jodl'un güncesinde belirttiği gibi, yalnızca karanlıkta bir fısıltı bu. Öğleden sonra saat birde şu kaydı düşüyor: «General Halder'e telefonla şu emir verildi: bütün harekât durdurulsun.»

Aynı gün, yâni ayın on üçünde, Brüksel'deki Alman elçisi, büyük sayıda Belçika askerlerinin "Belçika Genel Kurmayından aldığı korkutucu raporlar üzerine" harekâta başladığını acele Berlin'e haber verdi. Ertesi gün elçi Berlin'e «çok acele» bir mesaj daha gönderdi: Belçikalılar «D Aşaması» emrini veriyorlardı. Bu emir genel seferberlikten bir önceki emirdi. İki sınıf silâh altına alınacaktı. Bunun nedeni, diyordu, "Alman askerlerinin Belçika ve Hollanda sınırlarındaki harekâtı olduğu kadar, Alman Hava Kuvvetleri subayının üzerinde bulunan ve bir kısmı yanmış olan kurye evrakıdır."

25 Ocakta Berlin'deki yüksek subaylar arasında Binbaşı Reinberger'in gerçekten iddia ettiği gibi, evrakın yanmış olduğu üzerinde şüpheler uyandı. Jodl bu konuda yapılan başka bir toplantıdan sonra evrakın "yanmış olması" ihtimalinden söz ediyor. 17 Ocakta, Belçika Dış İşleri Bakanı Paul-Henri Spaak, Alman elçisini çağırdı ve elçinin sonradan Berlin'e bildirdiğine göre; kendisine şunları söyledi:

«10 Ocakta mecburi iniş yapan uçak sayesinde Belçikalıların eline olağanüstü ve ciddi nitelikte birtakım belgeler geçmişti. Belgeler, hücuma geçmek niyetinin açık tanıtlarıydı. Bunlar yalnız harekât planları değil, aynı zamanda bütün ayrıntılarına kadar tesbit edilmiş, ancak zamanı açık bırakılmış bir hücum emriydi.»

Almanlar Spaak'ın blöf yapıp yapmadığından emin değillerdi. Müttefikler — İngiliz ve Fransız Genel Kurmaylarına Alman plânlarının kopyaları verilmişti — Alman belgelerinin «uydurma» olduklarını sanıyorlardı. Churchill bu yoruma şiddetle karşı koyduğunu yazmış ve bu ağır uyarma üzerine hiç bir şey yapılmadığından yakınmıştır. Yalnız şurası kesindir ki Hitler olayı haber aldığının ertesi günü, 13 Ocakta, hücumu ertelemiş-

tir. İlkbaharda yeniden karar alındığı zaman, bütün strateji plânı olduğu gibi değiştirilmiş bulunuyordu. (58)

Ama Belçika'daki zoruniu iniş — ve kötü hava şartları — hücumu geri bırakmanın tek nedeni değildi. Daha kuzeyde iki küçük ülkeye yapılacak Alman taarruzuna ait plânlar Berlin'de bu sırada öncelikle hazırlanıyordu. İlkbahar yaklaşırken Almanların da ucuz savaşı artık tarihe karışmaya başlıyordu.

DANİMARKA VE NORVEÇ'İN İSTİLASI

Almanların son hazırladığı istilâ plânlarının çok mâsum görünen bir parolası vardı : *Weseruebung* yâni «Weser tatbikatı.» Bu plânın o zamana kadar eşine rastlanmamış bir başlangıcı ve gelişmesi de vardı, ayrıca bu kitabın büyük bir bölümünde anlatılan kışkırtmasız hücumlara hiç benzemiyordu. Ötekiler gibi Hitler'in kafasından çıkma da değildi. Hırslı bir amiral ile satılmış bir Nazi budalası hazırlamıştı bu plânı. Alman Donanmasının kesin rol oynadığı tek Alman saldırısı budur. OKW'nin plânını hazırladığı ve üç silâhlı kuvveti koordine ettiği tek harekât da yine budur. Gariptir ki Ordu Yüksek Komutanlığı ile Genel Kurmay'a bu harekât sırasında danışılmamıştır bile. Goering son dakikaya kadar sahneye çıkmamıştı. Şişko *Luftwaffe* şefi buna çok içerlemişti.

Alman Donanmasının uzun süreden beri kuzeyde gözü vardı. Büyük denizlere doğrudan doğruya açılan kapısı yoktu Al-

manya'nın. Bu coğrafya gerçeği Birinci Dünya Savaşında bütün deniz subaylarının aklını kurcalayıp durmuştu. Dar Kuzey Denizinde, Setland adalarından Norveç kıyılarına kadar uzanan mayın barajlarından ve karakol gemilerinden oluşan bir İngiliz ağı Alman İmparatorluğunun kuvvetli Donanmasını iç denize bağlamış, denizaltıların Kuzey Denizine çıkmalarını önlemiş ve Alman ticaret filosunu açık denizlere çıkartmamıştı. Alman Büyük Deniz filosu hiç bir zaman büyük denizlere açılamamıştı. İngiliz Donanmasının ablukası Birinci Dünya Savaşında Alman Donanmasını ezmişti. İki savaş arasında ülkenin küçük donanmasına komuta eden bir avuç Alman deniz subayı bu deneyin ve coğrafya olayının üzerinde düşünmüşler, ileride İngiltere ile çıkacak bir savaşta Almanya'nın Norveç'te üsler elde etmesi, böylelikle İngilizlerin Kuzey Denizindeki ablukalarını yarması, geniş okyanusları Alman deniz - üstü ve deniz - altı gemilerine açık tutması, Almanya'nın şansını böylece dönüştürmesi ve İngiliz adalarını tam bir abluka altına alması gerektiği sonucuna varmışlardı.

Bu bakımdan,Alman donanmasının üçüncü derecedeki subaylarından olan ve kuvvetli bir kişiliği bulunan Amiral Rolf Carls'ın 1939 da savaşın patlaması üzerine, Amiral Raeder'in güncesinde belirttiği ve Nuremberg'te söylediği gibi, «Norveç kıyılarının Almanya tarafından işgal edilmesinin önemi» ni anlatan mektuplarını boyuna Amiral Raeder'e göndermiş olmasına şaşmamak gerekir (1). Raeder'in zaten bu konuda pek dürtülmeye ihtiyacı yoktu. 3 Ekimde, Polonya seferi bittiği zaman Donanma Savaş Kurmayına gizli birtakım sorular sordu ve «Rusya ile Almanya'nın ortak baskısı altında Norveç'te üslerin» nasıl elde edilebileceğinin araştırılmasını istedi. Moskova'nın tutumu Ribbentrop'tan soruldu ve bu kaynaktan «geniş bir destek umulabileceği» cevabı alındı. Raeder, «imkânların» olabildiği kadar erken Hitler'e bildirilmesi gerektiğini kurmayına söyledi. (2)

Raeder, deniz harekâtı konusunda Führer'e 10 Ekimde verdiği uzun raporda, Norveç'te, gerekirse Rusya'nın yardımıyla, deniz üsleri elde edilmesinin önemi üstünde durdu. Gizli kayıtlardan anlaşıldığına göre, Donanma bu konuyu ilk olarak Hitler'in dikkatine sunuyordu. Raeder, Lider'in «Norveç probleminin önemini hemen anladığını» söyler. Hitler bu konu üzerinde aldığı notları kendisine bırakmasını rica etti, bu sorunu düşüneceğine söz verdi. Ama o sırada Başkomutan Batıdaki hücumu hazırlamakla ve generallerinin kuşkularını gidermekle meşguldü (*). Norveç aklından çıkmıştı. (3)

Ancak iki ay sonra aklına geldi — iki nedenden ötürü.

Bu nedenlerin ilki kışın bastırmasıydı. Almanyanın varlığı İsveç'ten gelmekte olan demir cevherine bağlıydı. Almanlar savaşın ilk yılında on beş milyon tutarındaki yıllık tüketimin on iki milyon tonunu sağlayabileceklerini umuyorlardı. Sıcak aylarda bu cevher kuzey İsveç'ten Bothnia Körfezine ve oradan da Baltık yoluyla Almanya'ya geliyordu. Baltık Denizi İngiliz deniz-üstü ve deniz-altı gemilerine kapalı olduğu için bu nakliyat savaş zamanında bile zor olmuyordu. Ama kış aylarında Baltık kalın buz katıyla örtülü olduğu için bu yol kullanılamazdı.

İsveç cevherinin trenle İsveç yakınında bulunan Norveç'in Narvik limanına getirilmesi ve Norveç kıyılarını izleyerek Almanya'ya indirilmesi gerekiyordu. Bütün bu nakliyat sırasında cevher yüklü Alman gemileri Norveç kıyılarını izleyecek ve İngiliz gemilerinden ve bombardıman uçaklarından korunacaklardı.

Hitler'in Donanmaya ilk olarak söylediği gibi, Norveç'in

(*) Hitler askerî şeflerini 10 Ekimde toplamış. Batıda hemen hücuma geçmenin zorunluğu üzerindeki uzun muhtırasını okumuş, onlara 6 Sayılı emrini vermişti. Emirde, Belçika ve Hollanda üzerinden yapılacak taarruza hazırlanılması bildiriliyordu. (995 - 998'inci sayfalara bakınız)

tarafsızlığı çok yararlıydı. Almanya ancak bundan yararlanarak can damarı olan demir cevherini İngiltere'nin müdahalesi olmaksızın elde edebiliyordu.

O sırada Londrada Amirallik Birinci Lordu olan Churchill durumu hemen anladı ve savaşın ilk haftalarında Alman demir nakliyatını durdurmak amacıyla Norveç karasularına mayın dökülmesine izin verilmesini kabineden istedi. Ama Chamberlain ile Halifax Norveç'in tarafsızlığını bozmaktan çekindiler ve teklif bir süre için suya düştü. (4)

Rusya'nın 30 Kasım 1939 da Finlandiya'ya hücum etmesi İskandinavya'daki durumu kökünden değiştirdi. İskandinav yarımadasının, gerek Batılılar ve gerekse Almanlar için önemi arttı. Fransa ile İngiltere, bütün tahminlere karşı, Kızıl Ordunun hücumlarına inatla karşı koyan Finlere yardım etmek üzere İskoçya'da seferî bir kuvvet hazırlamaya başladılar. Bu kuvvet Finlandiya'ya ancak İsveç yoluyla gidebilirdi. Almanlar iki İskandinav ülkesinin kuzey geçitlerinde *Müttefiklere* geçit verildiği ya da *Müttefikler* böyle bir geçit ele geçirdikleri takdirde, asker nakliyatının devamı bahanesiyle, Almanya'nın İsveç'ten getirdiği demir cevherinin tamamiyle kesilebileceğini hemen anladılar (*). Ayrıca Batılı Müttefikler Almanya'yı kuzeyden çevirmiş olacaklardı. Amiral, bu tehlikeleri Hitler'e hatırlatmakta gecikmedi.

Alman Donanma Başkanı Norveç'te işlerine çok yarayacak bir adam bulmuştu. Adı Binbaşı Vidkun Abraham Lauritz Quisling'di. Bu ad az sonra bütün dünya dillerinde yurdunu satan insanların sembolü olacaktır.

(*) Bu tahmin doğruydu. 5 Şubat 1940 da Pariste toplanan **Müttefik** Yüksek Savaş Kurulu Finlandiya'ya seferî kuvvet gönderilirken Narvik'e çıkacak askerlerin az ötedeki İsveç demir madenlerini işgal etmesini kararlaştırmıştı. (Yazarın **The Challance of Scandinavia**, adlı kitabına bakınız, s. 115 - 16 n.) Churchill toplantıda «bu arada Gullivare maden alanının da kontrol altına alınmasına» karar verildiğini yazar. (**The Gathering Strom**, s. 560)

Quisling hayata oldukça namuslu bir adam olarak başladı. 1887'de doğan Quisling bir köylü çocuğuydu. Norveç Askerî Akademisini birincilikle bitirdi, daha yirmi yaşındayken Petrograd'a ataşe oldu. Bolşevik hükümetinin İngilizlerle diplomatik ilişkilerini kesmesi üzerine İngiliz çıkarlarının Rusya'da korunmasında çok büyük hizmetleri geçti ve bu yüzden İngiliz hükümeti kendisine C.B.E. soyluluk ünvanını verdi. O sırada hem İngiliz hem de Rus taraftarıydı. Büyük Norveçli kâşif ve ümanist Fridtjoof Nansen'e Rusya üstünden yapılan yardım işlerini yönetmek üzere bir süre daha Sovyet Rusya'da kaldı.

Genç Norveçli subay, Komünistlerin Rusya'daki başarısının o kadar etkisi altında kaldı ki Norveç'e döner dönmez, o sırada Komintern'e girmiş olan Norveç İşçi Partisine hemen hizmetlerini sundu. Partiye bir «Kızıl muhafız» örgütünün kurulmasını teklif etti. Ama kendisinden de, teklifinden de kuşkulanan parti isteğini kabul etmedi. Bunun üzerine Quisling tam karşı cepheye geçti. 1931 ile 1933 yılları arasında Savunma Bakanlığı yaptıktan sonra Nasyonal Samling — Milli Birlik — adında faşist bir parti kurdu. Ama Nazilik Norveç'in demokrasiye elverişli topraklarında kök salamadı. Quisling Parlâmentoya bile giremedi. Kendi halkı tarafından seçimlerde yenilgiye uğratıldı. Quisling bundan sonra umudunu Nazi Almanyasına bağladı.

Nazi hareketinin resmî filozofu Alfred Rosenberg ile ilişki kurdu. Rosenberg aynı zamanda partinin Dış İşleri Dairesi Başkanıydı da. Hitler'in ilk akıl hocalarından oğlan bu Baltıklı budala, Norveçli subayda büyük imkânlar olduğunu sandı. Yahudilerden ve «saf olmayan» ırklardan arınmış, Nazi Almanyasının önderliği altında dünyaya hükmedecek büyük bir Nordik İmparatorluğunun kurulması Rosenberg'in tatlı hayallerinden biriydi.Rosenberg 1933 den sonra Quisling ile ilişki kurmuş, ona

kendi saçma felsefesini ve propagandasını aşılamıştı.

1939 Haziranında savaş bulutları Avrupa'nın üstünde toplandığı sırada, Quisling, Luebeck'de Nordik Derneği'nin yıllık kongresinden yararlanarak, Rosenberg'ten ideolojik yardımdan daha fazla bir şeyler istedi. Rosenberg'in Nuremberg'de ortaya çıkan gizli raporlarına göre, Quisling savaşın çıkması halinde İngiltere'nin Norveç'i ele geçirmesi ihtimalinin bulunduğunu ve Almanya'nın Norveç'e girmesinin yararlı olacağını Rosenberg'e anlattı. Partisine ve basınına daha fazla yardım edilmesini istedi. Güzel muhtıralar yazmasını bilen Rosenberg, Hitler'e Goering'e ve Ribbentrop'a birer muhtıra gönderdi. Ama büyükleri bu muhtıralara boş verdiler. Almanya'da kimse «resmî filozofu» ciddiye almıyordu. Rosenberg, Ağustos ayında, Quisling'in yirmi beş hücum taburu askerine hiç olmazsa on beş günlük tâlim yaptırmayı sağlayabildi.

Savaşın ilk aylarında Amiral Raeder'in Rosenberg ile hiç teması olmamıştı — Nuremberg'te verdiği ifadeye göre, — Rosenberg'i çok az tanıyordu. Quisling'in adını bile işitmemişti. Ama Rusya Finlandiya'ya karşı hücuma geçer geçmez, Raeder Oslodaki deniz ataşesi Yüzbaşı Richard Schreiber'den *Müttefik*'lerin yakında Norveç'e çıkarma yapacakları üzerine raporlar almaya başladı. 8 Aralık tarihinde bunları Hitler'e anlattı ve kendisine açıkça "Norveç işgal edilmelidir," dedi. (5)

Bundan hemen sonra Rosenberg Amiral Raeder'e «Özel Danışman Quisling'in ziyareti üstüne» bir muhtıra (tarihsiz) sundu. Norveç fesatçısı Berlin'e gelmişti. Rosenberg, Raeder'in Quisling'i tanımasını ve ondan niyetlerini öğrenmesini istiyordu. Norveç Ordusunun kilit noktalarındaki subaylar arasında Quisling'i tutanların bulunduğunu söylüyor, ve bunu doğrulamak üzere de Narvik Komutanı Albay Konrad Sundlo'dan yakında aldığı bir mektuptan söz ediyordu. Albay, mektubunda Norveç Başbakanından, «kaz kafalı» ve Bakanlardan birine de «ayyaş» diyor, «ulusal ayaklanma için kemiklerini feda etmek» istediğini söylüyordu. Ama gariptir ki; Albay Sundlo sonradan yurdunu saldırıya karşı savunmak üzere kemiklerini feda etmeyi bir türlü göze alamadı.

Rosenberg, Raeder'e Quisling'in bir darbe plânı hazırladığını bildirdi. Plân, Berlin'in hoşuna gidecekti, çünkü hemen hemen *Anschluss*'un bir kopyasıydı. Quisling'in hücum taburları «bu gibi hareketlerde deney kazanmış, koyu Nasyonal Sosyalistler tarafından» Almanya'da alelacele eğitim göreceklerdi. Bu taburlardaki öğrenciler Norveç'e döner dönmez Oslo'daki stratejik yerleri ele geçireceklerdi.

«ve, aynı zamanda, yeni kurulacak Norveç hükümetinin özel isteği üzerine Alman Donanması bir kısım Alman askeriyle birlikte Oslo dışında önceden tesbit edilecek bir körfezde görünecek.»

Bütün bu taktikler *Anschluss*'dan alınmıştı. Quisling, Seyss-İnquart'ın oynadığı rolü oynayacaktı.

«(Rosenberg muhtırasına şu sözleri eklemişti) Quisling'in böyle bir darbeyi, son zamanlarda ilişki kurmuş olduğu bir kısım Ordu çevrelerinin de onaylayacağından kuşkusu yok... Kırala gelince, böyle bir oldu-bittiyi onun da kabul edeceğine inanıyor.

Quisling'in harekete geçmek için gerekli saydığı Alman askerinin sayısı Alman tahminlerine uymaktadır.» (6)

Amiral Raeder, 11 Aralıkta Quisling'i gördü. Görüşmeyi Rosenberg, Viljam Hagelin adında bir İsveçli iş adamının aracılığıyla düzenlemişti. Hagelin, işlerini izlemek için her zaman Almanya'da bulunur ve Quisling'e aracılık ederdi. Hagelin ile Quisling, Raeder'e birçok şeyler anlattılar ve Raeder de bu anlatılanları Donanmanın gizli arşivlerinde saklanmak üzere kaydettirdi.

«Quisling... Stavanger dolaylarında İngilizlerin bir çıkarma planladıklarını ve Chistiansand'ın bir İngiliz üssü olabileceğini söyledi. Mevcut Norveç hükümeti ile parlamento ve bütün dış politika, Hore-Belisha'nın arkadaşı ünlü Yahudi Hambro'nun (Storting Başkanı, Carl Hambro) elindeydi... Bir İngiliz işgalinin Almanlar için yaratacağı tehlike bütün ayrıntılarına kadar anlatıldı...»

Quisling, İngiliz harekâtını önlemek üzere, «gerekli üsleri Alman silâhlı kuvvetlerinin emrine vermeyi» teklif etti. «Bütün kıyı bölgelerinin önemli mevkilerinde bulunanlar (demiryolu, posta, ulaşım) bu amaç için aslında satın alınmış durumdaydılar». Kendisi ile Hagelin «gelecekte Almanya ile kurulacak ilişkileri tesbit etmek... için Berlin'e gelmişlerdi... kombine harekât, askerlerin Oslo'ya nakli vb. gibi, konuların görüşülmesi için bir toplantı yapılması» isteniyordu. (7)

Raeder, sonradan Nuremberg'de verdiği ifaresinde söylediği gibi, etkilendi ve ziyaretçilerine Führer'le konuşacağını, sonucu ayrıca kendilerine bildireceğini söyledi. Ertesi gün Keitel ile Jodl'un bulunduğu bir toplantıda bu konuyu açtı. Donanma Başkomutanı (ele geçen evrak arasında bu toplantıda verdiği rapor vardır.) Quisling'in, üzerinde «güvenilir bir adam etkisi» bıraktığını Hitler'e söyledi. Sonra Norveçlilerin anlattığı plânın ana çizgilerini verdi ve Quisling'in «Norveç Ordusunda iyi ilişkiler kurmuş» olduğunu ve «hükümeti siyasi bir darbeyle ele geçirmeye ve Almanya'dan yardım istemeye hazır bulunduğunu» belirtti. Ama Raeder, birdenbire temkinli davranmaya karar vermiş olacak ki bir Alman işgalinin "İngilizlerin, ister istemez, şiddetli bir karşı tedbiriyle karşılanacağını" söyledi. "Alman Donanması," dedi, "bir süre için bu karşı tedbirlerle baş edecek durumda değildir. İşgalin zayıf noktası da budur." Öteyandan Raeder OKW'ye şunu teklif etti:

«İşgalin aşağıdaki iki şekilden biriyle yapılması için Quisling'le plânlar hazırlanmalıdır :

a. Dostça metodlarla, yâni Alman silâhlı kuvvetlerinin Norveç tarafından çağrılmaları üzerine, ya da

b. kuvvet zoruyla.»

Hitler o sırada bu kadar ileri gitmeye henüz kararlı değildi. Önce «Quisling hakkında bir fikir elde etmek üzere,» kendisiyle şahsen konuşmak istedi. (8)

Ertesi gün, yâni ayın 14'ünde görüşme yapıldı. Raeder, iki Norveçli vatan hainini yanına alıp Başbakanlığa gitti. Bu görüşme üstüne düzenlenmiş muhtıra yok, ama Quisling'in, Donanma Başkomutanını olduğu gibi Alman diktatörünü de etkilediği anlaşılıyor (*). Çünkü o akşam Hitler, Quisling ile birlikte bir plân tasarısı hazırlamalarını OKW'ye emretti. Halder, Danimarka'ya karşı girişilecek harekâtın da bu plâna alınacağını duymuştur. (10)

Hitler, *Graf Spee*'den gelen kötü haberlerle uğraşmasına rağmen, 16 ve 18 Aralık günleri Quisling'i yeniden gördü. Donanma durumunun Hitler'i İskandinav serüveninde temkinli olmaya götürdüğü anlaşılıyor. İskandinav harekâtı herşeyden önce bir Donanma sorunuydu. Rosenberg'e göre, Führer "Norveç için en iyi tutumun... tam bir tarafsızlık sürdürmek olacağını" söyledi. Ama İngilizler Norveç'e girmeye hazırlanıyorlarsa Almanlar onlara karşı koyacaklardı. Bu arada Hitler, İngiliz propagandasıyla savaşmak ve kendi Alman taraftarı hareketini kuvvetlendirmek için Quisling'e para verecekti. İlk olarak Ocak ayında kendisine 200,000 altın mark verildi. 15 Mart'tan sonra başlamak üzere de üç ay, ayda 10.000 İngiliz lirası alacaktı (11).

Noelden hemen önce Rosenberg, Quisling'e yardım etmek üzere Norveç'e Hans-Wilheim Scheidt adında özel bir ajan gönderdi. OKW'de durumu bilen ufak bir subay gurubu, başlangıçta «kuzey etüdü» denen plânlar üzerinde bütün Noel tatili süresince çalıştı. Donanmada bu konuda ayrı ayrı görüşler vardı. Raeder, İngiltere'nin yakın bir gelecekte Norveç'e karşı harekete geçeceğine inanıyordu. Donanma Savaş Kurmayı Harekât Dairesi ise bu görüşe katılmıyordu. Dairenin tuttuğu güncenin

(*) Oslo'daki Alman elçisi Dr. Curt Brauer'i etkileyememişti Quisling. Elçi, Ocak ayı içinde ikt kez Berlin'e "Quisling'in ciddiye alınmamasını... etkisinin ve imkânlarının... çok az" olduğunu bildirmişti (9). Elçi bu toksözlülüğünü ve Hitler'in oyununa gelmek istememesini az sonra çok ağır şekilde ödedi.

13 Ocak 1940 tarihli kaydı bu havayı çok iyi yansıtıyor. (12)

«Harekât Dairesi, İngilizlerin yakında Norveç'i işgal edeceklerine inanmıyor... Daire, bir İngiliz işgalinden korkulmadığı takdirde Almanya'nın Norveç'i işgal etmesini tehlikeli bir teşebbüs saymaktadır.»

Bu bakımdan, Donanma Savaş Kurmayı, «en elverişli çözümün kesin olarak statükonun sürdürülmesi» olduğu sonucuna varıyor, bu durumun demir cevherinin Norveç karasularından «tam bir emniyet» içinde gelmiye devamını sağlayacağını belirtiyordu.

Hitler, ne Donanmadaki bu duraklamalardan, ne de kendisine Ocak ayı ortasında sunulan OKW Kuzey Etüdü sonuçlarından memnun kaldı. 27 Ocakta, Keitel'e çok gizli bir emir çıkarttı. Bu emirde, «Kuzey» üzerindeki çalışmaların bundan böyle Führer'in «doğrudan doğruya kendi nezareti altında» yürütüleceği ve harekât sorumluluğunu da Keitel'in üzerine alacağı bildiriliyordu. OKW'de üç silâhlı kuvvetin birer temsilcisinden oluşan küçük bir çalışma kurmayı kurulacak ve bundan böyle harekâtın şifresi *Weseruebung* olacaktı. (13)

Bu tedbir, Führer'in, Norveç'i işgal etmek konusundaki duraksamalarına son verdiğini gösteriyordu. Kafasında ufak birtakım kuşkular kalmışsa bile bu kuşkuları da 17 Şubatta Norveç sularında geçen bir başka olay dağıttı.

Graf Spee'nin yardımcısı olan *Altmark* adındaki ikmal gemisi İngiliz Ablukasını yarmak isterken, 14 Şubatta, Almanya'ya doğru inen Norveç karasuları boyunca güneye doğru uçmakta olan bir İngiliz keşif uçağı tarafından görüldü. İngiliz hükümeti, *Graf Spee*'nin batırdığı gemilerden toplanmış üç yüz İngiliz denizcisinin bu gemide bulunduğunu biliyordu. Savaş esiri olarak Almanya'ya götürülüyorlardı. Norveç deniz subayları *Altmark*'ı şöyle bir aramışlar ve gemide esir ve silâh bulunmadığı sonucuna varmışlardı. Almanya'ya doğru yoluna devam etmesine izin vermişlerdi. Oysa durumu bilen Churchill bir İngiliz muhrip filotillasının hemen Norveç sularına gitmesini, Alman

gemisine çıkarak esirleri kurtarmasını şahsen emretti.

Yüzbaşı Philip Vian'ın komutasındaki *Cossack* adlı İngiliz muhribi, 16 - 17 Şubat gecesi, *Altmark*'ın sığınmış olduğu Jösing Fjord'da görevini yerine getirdi. Ufak bir çarpışma oldu; dört Alman öldü ve beşi de yaralandı. Bundan sonra gemiye çıkan İngilizler 299 denizciyi kurtardılar. Almanlar, denizcileri Norveçlilerin gözünden kaçırmak için ambarlara ve boş yağ varillerine saklamışlardı.

Norveç hükümeti, İngiltere'yi, karasularını bozduğundan ötürü şiddetle protesto etti; ama Chamberlain, Avam Kamarası'nda, Norveç'in kendi karasularında İngiliz esirlerinin Alman hapisanelerine götürülmesine izin vererek uluslararası kanunları çiğnediği cevabını verdi.

Hitler için bardağı taşıran damla oldu bu. İngilizlerin kendi karasularında yapacakları bir kuvvet gösterisine Norveçlilerin ciddi bir şekilde karşı koyamıyacaklarını anladı. Aynı zamanda, Jodl'un güncede yazdığına göre, *Altmark*'taki *Graf Spee* müretteb atının çetin bir savaş vermemesine de kızdı: "Ne bir karşı koyma ne de İngilizlerden herhangi bir zayiat." Jodl'un güncesine yazdığına göre, Hitler 19 Şubatta *Weseruebung* plânlarının bir an önce bitirilmesini istedi. Jodl'a, "Gemileri donatın, Birlikleri hazırlayın" dedi. Harekâtı yönetecek subay daha yoktu ortada. Jodl Hitler'e artık bu iş için bir generalle bir kurmay tayin etmenin zamanının geldiğini hatırlattı.

Keitel, Birinci Dünya Savaşında, Finlandiya'da General von der Goltz tümeninde savaşan General Nikolaus von Falkenhorst'i teklif etti. O sırada Falkenhorst Batıdaki kolordların birinde komutandı. Kuzey seriveninde komutanlığı o kadar önemli saymayan Hitler kendisini hemen yanına çağırttı. General von Falkenhorst Jastrzembski adında eski bir Silezyalı asker aileden geliyordu. Adını sonradan Falkenhorst'a çevirmişti. (Falkenhorst Almanca "Şahin Yuvası" demek). Führer kendisini o zamana kadar hiç görmemişti.

Falkenhorst, sonradan Nuremberg mahkemesindeki sorgu-

su sırasında, 21 Şubat sabahı ilk olarak Hitler'i nasıl gördüğünü anlatmıştır. Hikâyenin oldukça gülünç yanları da yok değil. Falkenhorst "Kuzey" harekâtının adını bile duymamıştı ve Nazi Başkomutanı daha ilk görüyordu. Öteki generaller gibi Hitler'i görünce korkmamıştı.

«(Nuremberg'deki ifadesi) Yer gösterildi. Sonra Führer'e, 1918'de Finlandiya'daki harekâtı anlatmam istendi... "Oturunuz ve nasıl oldu anlatınız," dedi. Oturdum, anlattım.

Sonra ayağa kalktık, beni haritaların başına götürdü. " ...Alman hükümeti İngilizlerin Norveç'e çıkarma yapmak istediklerini haber aldı," dedi.»

Falkenhorst sorgusu sırasında, kendi görüşüne göre en çok *Altmark* olayının Lideri "planı hemen uygulamaya" götürdüğünü söylemiştir. General, kendisinin bu işe tayin edildiğini birdenbire öğrenince hayret eder. Başkomutan olarak o yönetecektir bu harekâtı.. Hitler, Ordusunun emrine beş tümen vereceğini söyler. Yapılacak iş bellibaşlı Norveç limanlarını ele geçirmektir.

Yüksek Başkomutanın Falkenhorst ile yaptığı görüşme öğle üzeri bitti. Hitler o gün akşamüstü saat 5 de Norveç işgaline ait plânlarını getirmesini kendisinden istedi.

«Başbakanlıktan çıktım ve bir Baedecker turist rehberi satın aldım, (diye anlattı Nuremberg'te Falkenhorst). Bakayım Norveç nasıl bir yer dedim. Hiç tanımıyordum Norveç'i.. Sonra oteldeki odama çıktım ve Baedecker üzerinde çalışmaya başladım. Akşamüstü saat 5 de yeniden Führer'i görmeye gittim.» (14)

Generalin Baedecker üzerinde hazırlanmış olan plânı, tahmin edileceği gibi, biraz kabacaydı. OKW'nin hazırladığı plânlar kendisine hiç gösterilmedi. Ama Hitler Falkenhorst'un hazırladığı plândan memnun kaldı. Norveç'in bellibaşlı beş limanına, yâni Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim ve Narvik limanlarına bir tümen tahsis edilecekti. Falkenhorst'un sonradan söylediğine göre, "başkaca fazla bir şey yoktu yapılacak. Çünkü büyük limanlar bunlardı." İşlerin gizli kalacağı üzerine kendisine yemin ettirildikten ve "acele etmesi" emredildikten sonra General yeniden dışarıya çıkarıldı ve çalışmaya başladı.

Batı cephesi taarruz plânlarını hazırlamakla meşgul olan Halder ile Brauchitsch'in de olup bitenlerin çoğundan haberi yoktu. Ama Falkenhorst, 26 Şubatta Ordu Genel Kurmay Başkanına başvurup da harekâtı yürütmek için gereken birlikleri, özellikle dağ birliklerini isteyince şaşırdılar. Halder bu işe pek hevesli değildi; nitekim biraz kızdı, ne yapacağı ve nelere ihtiyacı bulunduğu üstüne kendisinden fazla bilgi istedi. Halder güncesinde şöyle yazıyor: "Bu konuda Führer ile Brauchitsch arasında bir kelime bile konuşulmuş değil. Bunu savaş tarihine yazmalı!"

Eski kafalı generallerine ve hele Genel Kurmay Başkanına çok kızan Hitler plânından vazgeçmedi. 24 Martta Falkenhorst'un plânlarını sevinerek tasdik etti. İki dağ tümeni almasını ve "Kopenhag'da kuvvetli bulunmak" istediği için daha fazla asker gerekeceği fikrini doğru buldu. Hitler'in kurbanları arasına Danimarka da girmişti: Hava kuvvetleri Danimarka'daki üslere göz dikmiş bulunuyordu. İngiltere'ye karşı kullanacaktı onları.

Ertesi gün, Martın 1'inde, Hitler, Weser Tatbikatı için gereken resmî emri çıkardı:

EN GİZLİ

ÇOK GİZLİ

İskandinavya'da durumun gelişmesi, Danimarka ve Norveç'in işgali için gereken bütün hazırlıkların bitirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu harekât İngilizlerin İskandinavya ve Baltık üzerinden bir çevirme hareketi yapmalarını önliyecektir. Ayrıca İsveç'teki demir cevheri üssümüzü garanti altına alacak; Ordu ile Hava Kuvvetlerine İngiltere'ye karşı daha geniş bir sıçrama hattı sağlıyacaktır...

Bizim askerî ve siyasî gücümüzün İskandinavya devletleri karşısındaki durumunu gözönüne alarak 'Weser Tatbikatı' nda kullanılacak kuvvetleri olabildiği kadar az tutacağız. Bu sayı azlığı cesurca hareketlerle ve sürpriz çıkışlarla dengelenecektir.

Prensip olarak, harekâtın **barışçı** bir işgal hareketi gibi görünmesi için elimizden geleni yapacağız. Hareketin amacı İskandinav devletlerinin tarafsızlığını korumaktır. İşgalin başlangıcında hükümetlerden gerekli taleplerde bulunulacaktır. Gerekirse Donanma ile Hava Kuvvetlerinin yapacakları gösteriler istenilen etkiyi yaratacaklardır. Buna rağmen karşı konulacak olursa bu direnmenin ezilmesi için bütün askerî tedbirlere başvurulacaktır... Danimarka sınırının geçilmesiyle Norveç'e çıkarma yapılması **aynı zamana** rastlamalıdır...

İskandinav devletleriyle Batılı düşmanların bir **sürprizle karşılaşmaları** çok önemlidir... Gerçek hedef denize açıldıktan sonra söylenebilecektir...» (15)

Jodl'un yazdığına göre, 1 Mart günü akşamı, Hitler'in kuzey harekâtına asker istemesi Ordu Yüksek Komutanlığı karargâhında büyük bir "öfke" yarattı. Ertesi gün Goering, Keitel'e fena halde içerledi ve yakınmak üzere Hitler'e koştu. Şişko Feld. Mareşal bu işin kendisinden uzun zaman saklanmış olmasına ve *Luftwaffe*'nin Falkenhorst'un emrine verilmesine çok kızmıştı. Ciddi bir buhranla karşı karşıya olduğunu anlayan Hitler işleri düzeltmek için üç silâhlı kuvvet başkanlarını 5 Martta toplantıya çağırdı. Ama işleri düzeltmek o kadar kolay değildi.

«(Jodl güncesinde şöyle yazıyor) Feld-Mareşal (Goering) kendisine önceden danışılmadığı için yelpazesini sallayıp duruyordu. Görüşmeye hâkimdi. O zamana kadar yapılmış olan çalışmaların bir işe yaramıyacağını anlatmaya çalışıyordu.»

Führer ufak tefek tâvizlerle Goering'i yatıştırmaya çalıştı. Plân hazırlıkları da böylece ilerledi. Halder, güncesinde yazdığına göre, Danimarka ve Norveç hücumunun Batı taarruzu başlamadan ve "bir noktaya kadar gelmeden" yapılamıyacağını sanıyordu. Hangi harekâtın daha önce gerektiğine Hitler karar verememiş, 26 Şubatta bunu Jodl'a sormuştu. Jodl iki hareketin de ayrı ayrı ele alınması gerektiğini söylemiş, Hitler de bu fikri doğru bularak "mümkün olursa" demişti.

3 Martta Weser Tatbikatının "Sarı Durum" dan (Batı taarruzun parolası) önceye alınmasına karar verdi ve "Norveç'te ani ve kuvvetli şekilde harekete geçilmesi" gerektiğini Jodl'a

"çok kesin" olarak söyledi. Bu sırada cesur, ama asker sayısı ve silâh bakımından zayıf olan Finlandiya Ordusu büyük bir Rus tarrruzu karşısında gerilemekteydi. İngiliz-Fransız seferî kuvvetlerinin İskoçya'daki üslerinden ayrılarak Norveç'e ve oradan da, Finleri kurtarmak üzere, Finlandiya'ya gideceklerine dair sağlam kaynaklardan raporlar geliyordu (*). Hitler'in acele etmesinin başlıca nedeni buydu.

Ancak Fin-Rus savaşı, Finlerin Rus şartlarını kabul etmeleriyle 12 Martta birdenbire sona erdi. Berlin barışı büyük bir sevinçle karşıladı. Artık Almanlar, Finlere karşı Rusları tutmak gibi zor bir durumdan kurtulmuşlardı. Sovyetlerin de Baltık serüvenleri böylece sona ermişti. Bundan başka Rusların Baltık harekâtına devam etmeleri İskandinavya'da harekete geçmeyi tasarlayan Hitler'i bir hayli kuşkulandırmıştı. Jodl'un güncesine yazdığı gibi, barış Norveç ve Danimarka işgalinin "nedenini zorlaştırmıştı." 12 Martta güncesine şunu yazıyordu Jodl: "Finlandiya ile Rusya arasında barışın imzalanması İngil-

(*) 7 Martta İngiliz Genel Kurmay Başkanı General İronside, 57,000 kişilik bir **Müttefik** Seferî Kuvvetinin Finlerin yardımına koşmaya hazır olduğunu ve 15,000 kişilik ilk kafilenin, Norveç ile İsveç transit geçmelerine izin verdikleri takdirde, Martın sonunda Finlandiya'da bulunacağını Mareşal Mannerheim'e bildirmişti. Ama, daha beş gün önce, 2 Martta, Norveç ile İsveç'in Fransız ve İngilizlerin transit hakkı taleplerini reddettiklerini Mannerheim biliyordu. Buna karşın Başbakan Daladier, 8 Martta Müttefik askerlerini **resmen** dâvet etmemekle suçladı. Mareşali ve **Müttefik** kuvvetlerinin Norveç ve İsveç protestolarını dinlemeden gönderileceğini imâ etti. Ama Mannerheim bunu yutmadı ve Fin Ordusu henüz bozulmadığı ve dağılmadığı halde Fin hükümetine barış görüşmelerine başlamasını tavsiye etti. 8 Martta Moskova'ya hemen bir barış heyetinin gönderilmesini onayladı. Fin Başkomutanı Fransa'nın kendi cephesi dururken Fin cephesinde pek savaşamıyacağını biliyordu. (**The Memoires of Marshall Mannerheim**'a bakın)

Fransız - İngiliz Seferî Kuvvetleri Finlandiya'ya varıp Ruslarla savaşa girselerdi çarpışmalar ne şekil alırdı diye düşünülebilir. Almanlar daha bir yıl geçmeden Rusya'ya saldıracakları için, bu takdirde Batıdaki düşmanlar Doğuda birbirlerinin Müttefiki olurlardı!

tere'yi de, bizi de Norveç'i işgal için göstereceğimiz nedenden yoksun kıldı."

Nitekim Hitler kolay kolay bahane bulamıyordu. 13 Martta Jodl güncesinde, «Hitler'in hâlâ haklı bir neden» aramakla uğraştığını yazıyor. Ertesi günkü yazı: "Führer hâlâ Weser Tatbikatını nasıl haklı göstereceğine karar veremedi." Amiral Raeder'in sızlanması işleri büsbütün karıştırıyordu. "Norveç'te önleyici (?) bir savaşla" oynamanın hâlâ önemli olup olmadığından kuşkuluydu. (16)

Hitler duraksamıştı. Çünkü o sırada iki problem daha ortaya çıkmış bulunuyordu: (1) Batıda çarpışmalara başlamadan, savaşı önlemenin hâlâ mümkün olup olmadığını araştırmak için Başkan Roosevelt'in mesajı ile birlikte 1 Martta Berlin'e gelen Sumner Welles'e ne diyecekti? (2) İhmal edilen ve küsen İtalyan dostunun gönlünü nasıl alacaktı? Hitler Mussolini'nin 3 Şubat tarihli sert mektubuna cevap vermek zahmetinde bile katlanmamış, Berlin ile Roma arasındaki ilişkiler bu yüzden soğumuştu. O sırada Almanlar, Sumner Welles'in İtalya'yı *Mihver*'den ayırmak ve çarpışmalar başladığı zaman Almanların yanında savaşa girmemeğe kandırmak üzere Avrupa'ya geldiğine, haklı olarak, inanıyorlardı. Roma'dan küskün Duçe'nin gönlünü almak üzere bir şeylerin yapılması gerektiği üstüne çeşitli uyarmalar geliyordu.

HİTLER, SUMNER WELLES VE MUSSOLİNİ İLE GÖRÜŞÜYOR

Hitler'in de, Goering ve Ribbentrop gibi, Amerika hakkında pek fazla bilgisi yoktu. Hepsi de bu konuda sonsuzca cahildiler (*). Nazilerin o sıralardaki politikaları, Amerika'yı savaşın dı-

(*) Önceki bölümlerde Hitler'in Amerika konusundaki saçma sapan fikirlerinden birtakım örnekler verilmişti. Ancak Dış İşleri Bakanlığından ele geçen evrak arasında Führer'in o sıradaki düşüncelerini yansıtan

şında tutmaktı; ama, 1914'de Berlin'deki seleflerinin yaptığı gibi, onlar da Amerikan ulusunun askerî gücünü pek ciddiye almıyorlardı. Daha 1939 Ekiminde, Washington'daki Alman askeri ataşesi General Friedrich von Boetticher, Amerika'nın Avrupaya asker göndermesi ihtimalinin söz konusu olmadığını Berlin'de OKW'ye bildirmişti. 1 Aralıkta da, Berlin'deki üstlerine, Amerikan silâhlanmasının "saldırgan bir savaş için yeterli" olmadığını haber vermiş, Washington'daki Genel Kurmayın, "hükümetin — çoklukla Amerikanın askerî gücünün aşırı derecede önemsenmesine dayanan — kısır düşmanlık politikası ile Roosevelt'in keyfi politikasının tersine Almanya'ya ve Almanya'nın

---

iki ilginç belge var: Hitler, Almanların Amerika işlerindeki uzmanlarından Colin Ross ile 12 Martta görüşmüştü. Colin Ross o sırada Amerikada bir seri konferans vermek üzere yaptığı geziden dönmüş bulunuyordu. Amerikada bir hayli Nazi propagandası yapmıştı. Ross, Amerikada "emperyalist bir eğilim" olduğunu söylediği zaman (Dr. Schmidt'in stenoyla tuttuğu notlara göre) Hitler "bu emperyalist eğilimin Amerikanın Kanada'da bir **Anschluss** yapmak arzusunu kuvvetlendirip kuvvetlendirmiyeceğini ve bu yüzden İngiliz aleyhtarlığının başlayıp başlamıyacağını" sordu.

Şunu kabul etmek gerekir ki Hitler'in Amerika konusundaki danışmanları Amerikayı kendisine gereğince anlatmamışlardır. Aynı görüşmede, Hitler'in, Amerikanın neden Alman düşmanı olduğu üzerindeki sorularına cevap vermeye çalışan Ross birçok şeyler arasında Hitler'e şunları söyledi:

'...Alman düşmanlığının başka bir nedeni de... Yahudilerin Amerikada korkunç derecede kuvvetli olmalarıdır. Yahudiler Almanya'ya ve Nasyonal Sosyalistlere karşı her türlü savaşı gerçekten görülmemiş bir kurnazlıkla ve örgütleme yeteneğiyle yönetmektedirler...'

Colin Ross, sonra Roosevelt'i anlatmaya başladı. Şahsen kıskandığı ve iktidar hırsı olduğu için Hitler'e düşman olduğunu söyledi. Führer'le aynı yılda iktidara gelmişlerdi. Hitler Roosevelt'in plânlarını uygularken, o amacına varamamıştı. Onun da Nasyonal Sosyalistliğe benzeyen diktatörce fikirleri vardı. Onun için Führer'in kendi amaçlarına varmış, kendisinin ise varmamış olması dünya tarihine Führer'in rakibi olarak geçmek gibi patolojik bir hırs yaratmıştı onda...

Herr Colin Ross odadan çıktıktan sonra Führer, Ross'un çok akıllı bir adam olduğunu ve iyi düşünceleri bulunduğunu söyledi. (17)

savaşı yönetmesine karşı anlayış" gösterdiğini belirtmişti. Boetticher, ilk raporunda, "Lindbergh ile ünlü uçucu Rickenbacker" in Amerikayı savaş dışında tutmaya çalıştıklarını bildirmişti. 1 Aralıkta ise, Amerikan askeri gücünü küçümsemiş olmasına karşın, "Batı yarım küresinin tehlikeye düştüğünü anlayacak olursa Amerikanın savaşa gireceği" gerçeğine OKW'nin dikkatini çekmişti. (18)

Washington'daki Alman maslahâtgüzarı Hans Thomsen, Berlin'deki cahil Dış İşleri Bakanına, Amerikanın birtakım gerçeklerini anlatabilmek için elinden geldiğince çalıştı. 18 Eylülde Polonya savaşı sonuna yaklaşırken, "Amerikan halkının ezici çoğunluğu düşmanlarımızı tutuyor ve Amerika Almanya'nın suçlu olduğuna inanıyor" demişti. Aynı raporda Amerikada sabotaj hareketlerine girişmenin kötü sonuçlarına dikkati çekmiş ve "her ne şekilde olursa olsun" bu gibi sabotajların yapılmamasını rica etmişti. (19)

Maslahatgüzarın bu isteği Berlin'de ciddiye alınmamış olacak ki, 25 Ocak 1940'da Maslahatgüzar Berlin'e şu telgrafı çekmiş:

«New York'ta oturan von Hausberger adında bir Amerikalı Alman ile Walter adında bir Alman yurttaşının Alman **Abwehr** Servisinin yönetimi altında Amerikan silâh sanayiine karşı sabotaj hareketleri planladıkları iddia ediliyor. Von Hausberg'in evinde gizli kapsüller varmış.»

Thomsen bu gibi işlerden kaçınılmasını Berlin'den istiyor ve şöyle diyordu:

«Amerikayı savaşa sürüklemek için, Amerikayı dünya savaşında bir kere daha düşmanlarımız arasına katacak bu gibi hareketlerden daha emin bir yol yoktur ve bu hareketlerin Amerikan savaş sanayiine en ufak bir zararı dokunmaz.»

Ayrıca "her iki ajan da *Abwehr* ajanı olarak çalıştırılmaya hiç bir suretle yetenekli değildirler." (*)

(*) Weizsaecker, Thomas tarafından adları bildirilen kimselerin **Abwehr** ajanı olmadıklarını Canaris'in kendisine temin ettiği cevabını vermiştir. İyi çalışan gizli bir servis aslında bu gibi şeyleri kabul etmez.

Roosevelt, Yahudilere karşı girişilen ve hükümet tarafından kışkırtılan Nazi kıyım harekelterini protesto etmek için Berlin'deki Amerikan elçisini 1938 Kasımında geri çağırdığındanberi her iki ülke ötekinin ülkesinde elçi bulundurmuyordu. Ticaret Amerika'nın yaptığı boykot yüzünden büsbütün kesilmişti. 4 Kasım 1939'da Senato ve Mecliste yapılan oylamadan sonra silâh sevkiyatına konulan ambargo kaldırıldı ve böylece Amerika, Batılı Müttefiklere silâh göndermeye başladı. İşte Sumner Welles, gittikçe gerginleşen bu hava içinde 1 Mart 1940 da Berlin'e geldi.

29 Şubattan bir yıl önce — o yıl Şubat 29 çekmişti — Hitler o zamana kadar hiç yapmadığı bir şeye başvurdu: "Sumner Welles ile yapılacak görüşmeler üstüne direktif" çıkardı (20). Direktifte Almanların temkinli davranmaları söyleniyor, ve Almanlardan "Sumner Welles'i alabildiğine konuşturmaları" isteniyordu. Özel Amerikan elçisi ile konuşacak olan yüksek memurların beş noktaya dikkat etmeleri gerekiyordu: Almanlar savaşı Almanya'nın değil İngiltere ile Fransanın çıkardığı kanısındaydılar; Führer İngilizlerle Fransızlara Ekimde barış teklif etmiş, bu devletler teklifini reddetmişlerdi; Almanya'da onların bu çıkışını ister istemez kabul etmişti; İngiltere ile Fransa'nın savaş amaçları "Alman devletinin ortadan kaldırılması" idi ve Almanya için savaşı sürdürmekten başka bir çıkar yol kalmamıştı.

«Somut siyasi sorunların, örneğin, Polonya Devletinin geleceği sorunu gibi sorunların, görüşülmesinden olabildiğince kaçınılmalıdır. Kendisi bu

Başka bir Dış İşleri evrakından anlaşıldığına göre, 24 Şubatta bir **Abwehr** ajanı, "ihtisasımız dahilindeki tâlimatı", Amerikada Weehawken, N.J. de Fritz von Hauseberger'e vermek için Buenos Aires'den hareket etmiştir. Aralık ayında Amerikan uçak fabrikaları ile Müttefiklere yapılan sevkiyat üzerine bilgi toplamak için New York'ta aynı yere başka bir ajan gönderilmiştir. Thomas'ın kendisi de 20 Şubatta Baron Konstantin von Maydell'in geldiğini bildiriyor. Baron, Estonya uyruklu bir Almandı. **Abwehr** hesabına sabotaj hareketlerini düzenlemek için geldiğini Washington'daki Alman Elçiliğine bildirmişti.

çeşit konuları ortaya atarsa bunların benim tarafımdan cevaplandırılabileceği kendisine söylenecektir. Avusturya Bohemia ve Moravia Protektorası gibi sorunların görüşülmesi hiç sözkonusu değildir...

Almanya'nın bugün için barış olanaklarını görüşmekle ilgilenmediği şeklinde yorumlanabilecek herhangi bir beyandan kaçınılmalıdır. Almanya'nın bu savaşı bitirmeye kararlı olduğu fikrinin Welles'te en ufak bir şekilde bile uyandırılmamasını rica ederim...»

Yalnız Ribbentrop'la Goering değil, Liderin kendisi de Welles'i sırasıyla 1,2 ve 3 Mart günleri gördükleri zaman, direktifi harfi harfine uyguladılar. Dr. Schmidt'in aldığı uzun notlara bakılırsa (ele geçen evrak arasındadır) pek konuşkan olmayan kuşkulu Amerikan diplomatı o günlerde herhalde bir tımarhaneye düştüğünü sanmıştı. İşittiklerine inanamamıştır. Üç büyük Nazi şefi de tarihi değiştirerek anlatmışlardı Welles'e. Gerçekler tepe taklak edilmiş, en basit kelimeler bile anlamlarını yitirmişlerdi (*). 1 Martta *Weserucbung* emrini çıkaran Hitler ertesi günü Welles'i kabul etmiş ve *Müttefik* savaş amaçlarının Almanya'nın "yok edilmesi" Almanya'yı "barış içinde yaşatmamak" olduğunu söylemişti. İngiltere ve Fransa ile barış içinde yaşamak için nasıl çırpındığını konuğuna uzun uzadıya anlatmıştı.

«Savaş patlamadan önce İngiliz elçisi o sırada tam Sumner Welles'in oturduğu yerde oturuyordu ve Führer kendisine hayatında yapmadığı bir teklifi yapmıştı.»

İngiltere bütün tekliflerini reddetmişti ve şimdi Almanya'yı ortadan kaldırmakla meşguldü. Onun için Hitler "sonuna kadar savaşılacağına... Ölüm - kalım mücadelesinden başka çıkar yol bulunmadığına inanıyordu."

Bu bakımdan Welles'in şu sözleri Weizsaecker'e söylemesi-

(*) Goering, Welles'e bağırarak "kendisinin, Feld-Mareşal'inin, Almanya'nın savaş istemediğine Tanrının ve dünyanın karşısında yemin edeceğini" söyledi. "Savaşa onları zorla sokmuşlardı... ama başkaları Almanya'yı ortadan kaldırmak isterlerken onlar ellerini kollarını bağlayıp oturamazlardı ya."

ne ve Goering'e de aynı sözleri tekrar etmiş olmasına şaşmamalı: "Eğer Almanya Batıda bir askerî zafer kazanmaya karar vermişse Avrupaya boşuna gelmişti... ve artık söyleyeceği bir şey yoktu." (*) (21)

Welles bu gezisi sırasında Almanlarla yaptığı görüşmelerde Avrupa devlet adamlarından işittiklerini yalnızca Roosevelt'e söyleyebileceğini önemle belirtti; ama Mussolini'yle "uzun yapıcı ve iyi" bir görüşme yaptığını, Duçe'nin "Avrupada sağlam ve uzun bir barışı korumanın hâlâ mümkün olduğuna" inandığını, gerek Hitler'e ve gerekse Goering'e açıklamayı pek yersiz bulmadı. Mademki İtalyan diktatörü böyle düşünüyordu, dediler Almanlar kendi kendilerine, o halde onun bu düşüncelerini düzeltmenin zamanı gelmişti. Evet barışı onlar da istiyorlardı, ama Almanlar Batıda tam bir zafer kazandıktan sonra.

Mussolini'nin yazdığı 3 Ocak tarihli mektuba Hitler'in ce-

(*) Bu sırada Berlin'de resmî sıfatı olmayan bir Amerikalı daha vardı: General Motors fabrikalarının ikinci başkanı James D. Mooney. Bu adam, benim hatırladığım kadar, savaşın patlamasından az önce ve sonra da Berlin'de bulunmuş ve öteki amatör diplomat Dahlerus gibi, ama onun ilişkilerinden yoksun olarak, barışı kurtarmaya çalışmıştı. Welles'in Berlin'den ayrılmasından sonra, 4 Mart 1940 günü, Hitler Mooney'yi kabul etti, ve görüşme sırasında tutulmuş olan Alman tutanağına göre, Başkan Roosevelt'in Almanya'ya karşı "Berlin'de genellikle inanıldığından" daha "dostça ve sempatik" davrandığını ve Başkanın çatışanları biraraya getirmek için "aracılık" yapmaya hazırlandığını söyledi. Hitler iki gün önce Welles'e söylediği sözleri tekrarladı yalnızca.

11 Martta Thomsen, Berlin'e gizli bir rapor gönderdi ve adı açıklanmayan bir Amerikalı habercinin, Mooney'in "aşağı yukarı Almancı" olarak tanındığını kendisine haber verdiğini bildirdi. General Motors Müdürü gerçekten Almanları tutuyordu. Muhtıraya göre Mooney Hitler'le yapmış olduğu görüşmeden cesaret alarak Führer'in "barış istediğini ve bir yaz seferinde kan dökülmesini önlemeye çalıştığını" Roosevelt'e anlatmıştı. O sırada Berlin'de boş oturmakta olan Almanya'nın Amerikadan geri çağırdığı elçi Hans Dieckhoff, Hitler'le hemen yaptığı görüşmeden sonra Mooney'yi görmüş, sonradan Amerikan iş adamının «daha çok boşboğaz biri» olduğunu ve Mooney'nin önemli bir kişi olduğuna inanmadığını Dış İşleri Bakanlığına bildirmişti. (22)

vap vermemesi Duçe'yi üzüyordu. O ay içinde Attolico mektuba ne zaman cevap verileceğini durmadan Ribbentrop'a sormuş ve İtalya'nın Fransa ve İngiltere ile olan ilişkilerinin — ve ayrıca ticaretinin — gelişmekte bulunduğunu haber vermişti.

İtalyanların sattığı malların içinde savaş malzemesi de vardı ve bu yüzden Almanlar Batılı Müttefiklere yardım ettiği için İtalya'yı protesto edip duruyorlardı. Elçi von Mackensen dostu Weizsaecker'e "büyük kuşkularını" anlatıyor ve Weizsaecker, Mussoli'nin mektubuna verilecek cevap daha da geciktirilecek olursa Duçe'nin "hareket serbestisi" elde edeceğinden ve Mussolini ile İtalya'nın sonunda yitirileceğinden korkuyordu. (23)

Bu sırada, yâni Martın 1'inde Hitler rahat bir soluk aldı. İngilizler Rotterdam'dan İtalya'ya Alman kömür sevkiyatını durdurduklarını ilân ettiler. İtalyan ekonomisine indirilmiş büyük bir darbeydi bu. Duçe bu yüzden İngiltere'ye kızdı ve Almanları tutmaya başladı. Almanlar kömürü demiryoluyla göndereceklerine söz verdiler. Hitler bu fırsattan yararlanarak 8 Martta Mussolini'ye uzun bir mektup yazdı. Ribbentrop bu mektubu iki gün sonra Roma'da Mussolini'ye kendi eliyle verdi. (24)

Hitler, geç cevap verdiği için özür bile dilemiyordu; yalnız dost bir havası vardı mektubun. Hemen hemen her akla gelen konuda düşüncelerini uzun uzadıya anlatmıştı. Ortağına yazdığı en uzun mektuptu bu Hitler'in. Nazilerin Rusya ile yaptıkları paktı savunuyor,Finleri neden kendi başlarına bıraktığını, Polonya'da neden bir kukla hükümet bile bulundurmadığını açıklıyordu.

«Alman askerlerini Genel Hükümetten çekecek olsaydım bu davranışım Polonya'ya huzur getirmezdi, daha çok gizli bir anarşi çıkardı. Ve Kilise Tanrıyı yüceltme görevini yapmazdı. Papazlar kendilerini kırdırtacaklardı.»

Sumner Welles'in ziyaretine gelince, diye devam ediyordu Hitler,bu ziyaret hiç bir işe yaramazdı. Batıya hücum etmek kararından vazgeçmiş değildi. "Önümüzdeki savaşın bir yürüyüş

değil Alman tarihinin en zorlu bir savaşı... bir ölüm-kalım savaşı" olduğunu biliyordu.

Ve sonra Hitler Mussolini'yi savaşa çekebilmek için en büyük kozunu oynadı.

«Duçe, bu savaşın sonunda İtalya'nın geleceği belirlenecektir. Buna inanıyorum... Almanya'nın bugün çarpışmakta olduğu düşmanla günün birinde siz de karşılaşacaksınız... Ülkelerimiz, halklarımız, devrimlerimiz, rejimlerimiz arasındaki kader bağının birbirine ayrılmaz şekilde bağlanmış olduğunu ben de görüyorum...,

Ve, son olarak, sizi temin ederim ki, kaderin nasıl olsa bizi yanyana dövüşmeye ergeç mecbur edeceğine, yâni, durumun bugün için ayrı ayrı gösterdiği gelişmeler ne şekilde olursa olsun, bu silâhlı çatışmadan nasıl olsa kaçınamıyacağımıza ve yerinizin eskisinden daha çok bizim yanımızda olacağına ve bizim yerimizin de sizin yanınızda olacağına inanıyorum.»

Mektup Mussolini'nin koltuklarını kabartmıştı. Yerinin Hitler'in "ateş hattında" olduğunu kabul ediyordu. Bunu hemen Ribbentrop'a bildirdi. Nazi Dış İşleri Bakanı da konuğunu yağlamak için kendi payına düşeni elinden geldiğince yaptı. "Führer," dedi, "İngilizlerin İtalya'ya denizden yapılan kömür sevkiyatını kesmelerine çok kızdı." İtalyanların ne kadar kömüre ihtiyaçları vardı? Mussolini, ayda 500,000 ile 700,000 ton arasında, cevabını verdi. Ribbentrop, peki öyleyse, dedi. Almanya şimdiden ayda bir milyon ton vermeye hazırdı ve bunu taşımak için gereken vagonları da bulacaktı.

11 ve 12 Martta Ciano'nun yanında iki uzun toplantı yapıldı. Dr. Schmidt'in stenoyla tuttuğu notlara göre Ribbentrop o gün artık yağcılığını son kertesine çıkardı (25). Konuşulacak daha bir sürü önemli konular olduğu halde, Polonya'da ele geçen ve Batı başkentlerinden gönderilmiş bulunan bir yazıyı gösterdi. Yazı Birleşik Amerika'nın savaştan ne kadar sorumlu olduğunu gösteriyordu.

«Dış İşleri Bakanı, bu belgelerin Bullitt (Paris'te) Kennedy (Londra'da) ve Drexel Biddle (Varşova'da) adlarındaki Amerikan elçilerinin alçakça çalışmalarını gösterdiğini söyledi... Morgan ve Rockfeller kanalıyla

Roosevelt'e kadar uzanan yahudi plütaokratik kliğinin nasıl çalıştığını gösteriyordu.»

Küstah Nazi Dış İşleri Bakanı saatlerce bağırıp çağırdı, ve böylece dünya politikasından zerrece haberi olmadığını bir daha gösterdi. İki faşist ulusun ortak kaderinden söz etti ve Hitler'in yakında Batıya hücum edeceğini, "Fransız Ordusuna yazın büyük bir darbe indireceğini" ve İngiltere'nin "sonbahardan önce" Avrupadan ayağını keseceğini söyledi. Mussolini ağzını açmadı pek: Yalnız arada sırada espriler yaptı, Nazi Dış İşleri Bakanı bunların pek farkına varmadı tabii. Örneğin, Ribbentrop "Stalin'in dünya ihtilâli fikrinden vazgeçtiğini" söylediği zaman Duçe, Schmidt'in aldığı notlara göre, "Gerçekten inanıyor musunuz?" diye sordu. Ribbentrop "zaferin bu yıl kazanılacağına inanmıyan bir tek Alman askerinin bulunmadığını" söylediği sırada Mussolini "çok ilginç doğrusu" diye alay etti. O gece Ciano güncesine şunu yazdı:

«Görüşmeden sonra yalnız kaldığımızda, Mussolini Alman taarruzuna da, Alman başarısına da inanmadığını söyledi.»

İtalyan diktatörü görüşlerini ertesi günkü toplantıda açıklayacağına söz verdi. Ribbentrop da bu görüşlerin nelerden ibaret olduğunu merak ediyordu. Hitler'e çektiği telgrafta "Duçe'nin düşüncelerine ait en ufak bir ipucu" elde edemediğini bildirdi.

Oysa merak etmesinin hiç bir gereği yoktu. Ertesi gün Mussolini bambaşka bir adamdı. Schmidt'in yazdığına göre, "tamamiyle savaş taraftarı kesilmişti." Sorun, İtalyanların Almanların yanında savaşa girip girmiyeceği sorunu değildi, yalnızca ne vakit gireceği sorunuydu. Bunu konuğuna anlattı. Zaman sorunu çok önemliydi, çünkü bütün hazırlıklar tamamlanmadan müdahale etmek, ortağına bu yüzden yük olmak istemiyordu.

«Bütün dürüstlüğüyle söylemek zorundaydı ki İtalya'nın uzun bir savaşa dayanacak malî gücü yoktu. İngiltere'nin ve Fransa'nın yaptığı gibi, günde bir milyar liret harcıyacak durumda değildi.»

Bu söz üzerine Ribbentrop herhalde biraz bozulmuş olacak ki, Duçe'ye İtalya'nın ne zaman savaşa girmeye hazır olacağını söyletmeye çalıştı. Ama Duçe pek bağlanmak niyetinde değildi. "Bu zaman, İtalya'nın Fransa ve İngiltere ile ilişkileri, tanımlandığında, yâni, bu ülkelerle ilişkilerin kesildiğinde gelecektir," dedi. Böyle bir bozuşmayı "kışkırtmanın" kolay olacağını da sözlerine ekledi. Ribbentrop'un direnmesine rağmen kesin bir tarih tesbit etmedi. Anlaşılan bu işe şahsen Hitler'in müdahale etmesi gerekiyordu. Bunun üzerine Nazi Dış İşleri Bakanı Martın sonuna doğru, on dokuz Marttan sonra, iki devlet adamı arasında Brenner'de bir görüşme yapılmasını teklif etti. Mussolini razı oldu. Ribbentrop Hitler'in Danimarka ve Hollanda'yı istilâ plânlarından o sırada hiç söz etmedi. Bir müttefiki size katılmaya zorlarken bile ona açmamanız gereken birtakım sırlar vardır.

Ribbentrop Mussolini'ye bir tarih söyletemedi, ama savaşa gireceği konusunda kendisinden söz aldı. Ciano güncesinde şöyle yakınıyor: "Niyeti *Mihver*'i takviye etmek miydi? Öyle ise bunu başardı." Sumner Welles, Berlin, Paris ve Londra'yı ziyaret ettikten sonra 16 Martta yeniden Roma'ya döndüğünde bambaşka bir Mussolini ile karşılaştı.

«(Welles'in sonradan yazdığına göre) Sanki üstünden büyük bir yük atmıştı... Roma'ya yaptığım ilk ziyaretin üstünden geçen iki hafta içerisinde mi kesin kararını verdiğini yoksa Ribbentrop'un mu ziyareti sırasında İtalya'yı savaşa girmeye zorladığını bilmiyorum.» (26)

Bunun bilinmeyecek bir yanı var mıydı?

Ribbentrop özel treniyle Roma'dan ayrılır ayrılmaz şaşkın İtalyan diktatörünü yeniden bir düşüncedir aldı. Ciano 12 Martta güncesinde şunları yazıyor: "*Müttefik*lere karşı dövüşeceği konusunda fazlaca taahhüde girmiş olmaktan korkuyor. Şimdi Hitler'i taarruzdan vazgeçirmeye çalışacak. Brenner geçidinde yapılacak toplantıda bunu sağlayacağını umuyor." Ciano da onun kadar cahildir, ama durumu daha iyi görmektedir. Günce-

sine şunları ekliyor. "Duçe'nin Hitler'in büyüsüne kapılmış olduğu inkâr edilemez. Bu büyünün kökü kendi yaradılışının derinliklerinde. Führer Duçe'den, Ribbentrop'un elde ettiğinden çok şey elde edecek." Bir bakıma bunun doğru olduğu az sonra anlaşılacaktı.

Ribbentrop Berlin'e döner dönmez — 13 Martta — Ciano'ya telefon etti. Brenner görüşmesinin daha erken bir tarihte, 18 Martta yapılmasının düşünüldüğünü söyledi. Mussolini kızdı: "Bu Almanlar amma da çekilmez herifler," diye bağırdı. "İnsana soluk aldırmıyorlar; düşünmeye zaman bırakmıyorlar." Bununla birlikte kabul etti.

«(Ciano'nun o gün güncesine yazdığı nottan) Duçe çok sinirli. Bugüne kadar gerçek bir savaşın olmıyacağı hayaliyle oyalanıyordu. Kendisinin dışarda kalacağı bir savaşın yakında çıkması onu çok üzüyor ve, kendi deyimiyle, utandırıyor.» (27)

18 Mart 1940 günü sabahı, karla kaplı Alplerin altındaki Brenner geçidinde, küçük bir sınır istasyonunda, iki diktatörün özel trenleri birbirine yaklaştığı sırada kar yağıyordu. Görüşme, Mussolini'ye iltifat olsun diye, Mussolini'nin kendi özel vagonunda yapıldı. Ama hemen hemen yalnız Hitler konuştu. Ciano görüşmeyi o gece güncesine şöyle geçirmiş:

«Konferans değil monolog... Hitler konuştu durmadan... Mussolini ilgi ve saygıyla dinledi. Çok az konuştu ve Almanya ile birlik olacağını doğruladı. Yalnız zamanın tayini kendisine ait olacak.»

Mussolinin sonunda konuşma fırsatını bulunca kısaca "savaşın sonuna kadar tarafsız" kalamıyacağını kendisinin de bildiğini söyledi. İngiltere ve Fransa ile işbirliği yapması imkânsızdı. "Onlardan nefret ediyoruz. Bu bakımdan İtalya'nın savaşa girmesi zorunludur." Hitler Mussolini'yi kandırmak için bir saatten fazla uğraştı - İtalya açıkta kalmamak, "ikinci derecede bir devlet durumuna düşmemek" istiyorsa bunu yapmalıydı (28). Ama Mussolini ana soruna Führer'in istediği şekilde cevap verdikten sonra hemen kaçamaklı yollar aramaya başladı.

«Ama en büyük problem tarih problemiydi... Bunun için bir şartın gerçekleşmesi gerekiyordu. İtalya 'wiyice hazırlanmalı' idi... İtalya'nın durumu uzun bir savaşı sürdürmeye elverişli değildi...

Taarruzun gecikmesinde Almanya için bir tehlike olup olmadığını Führer'e sordu. Böyle bir tehlike olduğuna inanmıyordu... (O zaman) üç dört ay içinde askeri hazırlıklarını tamamlayacak ve arkadaşının savaşa girdiğini görünce şaşırmayacak ve yalnızca gösterilerle kalmıyacaktı... Daha birçok şeyler yapmak istiyordu. Şimdiyse o durumda değildi.»

Nazi Başkomutanının Batı hücumunu ertelemeye niyeti yoktu. Bunu açıkça da söyledi. Ama eğer Mussolini Fransa'nın dağlık güney bölgesinde cepheden yapılacak bir hücumun "hayli kana mal olacağını" düşünüyorsa bunu da çözecek "kuramsal birtakım fikirleri" vardı. "Fransa - İtalyan Alp cephesini geriden çevirmek üzere" askerleriyle birlikte neden İsviçre sınırı boyunca Rhone vadisine kadar kuvvetli İtalyan birlikleriyle harekete geçmemeliydi? Bundan önce büyük Alman Orduları, kuzeyde Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin üzerine yüklenmiş olacaklardı. Hitler elbetteki İtalya'nın işini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktı.

«Düşman (Kuzey Fransa'da) yenilince İtalya'nın fiilen müdahale etmek zamanı gelmiş olacaktır (dedi Hitler). Müdahaleyi zor bir nokta olan Alp cephesinde değil başka yerden yapacaktır...

Savaşın kaderi Fransa'da tâyin edilmiş olacaktır. Fransa bir kere yenildi mi o zaman Akdenizin efendisi İtalya olacak ve İngiltere barış yapmak zorunda kalacaktı.»

Mussolini'nin asıl savaşların Almanlar tarafından verilmesinden sonra ortaya çıkacak böyle bir fırsatı kaçırmak istemediği anlaşılıyor.

«Duçe, Almanya zaferler kazanarak ilerlerken hemen müdahale edeceği cevabını verdi... Zaman kaybetmiyecekti... **Müttefikler** Alman hücumlarıyla sarsıldıkları sırada onları dize getirmek için gereken ikinci darbeyi indirecekti.»

Öte yandan da,

«Duçe Alman ilerleyişi yavaş olursa o zaman bekliyeceğini söyledi.»

Hitler'in bu çok korkakça pazarlığa kızmadığı anlaşılıyor. Mussolini, Ciano'nun dediği gibi; "kökleri yaradılışının derinliklerinde" olan bir şeyle nasıl Hitler'e bağlıysa, aynı bilinmeyen nedenden ötürü de, Hitler'in Mussolini'ye bağlı olduğu söylenebilirdi. En yakın arkadaşlarına bile bağlı olmayan Hitler'in komik İtalyan ortağına karşı garip ve görülmemiş bir bağlılığı vardı. Bu bağlılık hiç bir zaman azalmadı, tersine, işler kötü gittikçe ve bizim Romalı Sezar'ın başına daha bir sürü felâketler geldikçe daha da kuvvetlendi. Kitabımızdaki çözülmemiş muammaların en ilginçlerinden biridir bu dostluk.

Ne olursa olsun şimdilik önemli olan İtalya'nın artık savaşa girmeyi ciddi olarak kabul etmiş olmasıydı. Hitler'den başka birkaç Alman da, özellikle generallerden bir kısmı bunu çok önemli saymışlardı. Nazi Başkomutanı şimdi yeni istilâlar üzerinde yeniden düşünmeye başlayabilirdi. İlk istilâdan — Kuzeydekinden — dostuna ve müttefikine bir kelime bile söz etmemişti.

KOMPLOCULAR BİR DAHA FOSLUYORLAR

Nazilere karşı olan komplocular Liderin atılması için yeniden generalleri kandırmaya çalıştılar. Bu kez de Hitler'in kuzey saldırısına girişmesinden önce harekete geçeceklerdi. Ancak Hitler tarafından elde edilen toprakların muhafaza edilmesine izin vereceği üzerine İngiliz hükümetinden teminat istiyorlardı. Avusturya, Sudetland ve 1914 Polonya sınırına kadar olan topraklar Almanya'nın elinde kalacaktı. Oysa yeni Polonya sınırı Polonya ulusunun ortadan kaldırılmasıyla çizilmişti.

Hassel şahsen büyük bir cesaret göstererek bu tekliflerle birlikte 21 Şubat 1940 da İsviçre'de Arosa'ya gitti. Orada güncesinde "Mr. X" diye adı geçen J. Lonsdale Bryans adında bir İngilizle görüşecekti. 22 ve 23 Şubat günlerinde büyük bir gizlilik içinde dört görüşme yaptılar. Roma'daki diplomatik çevrelerde kendisini azbuçuk tanıtmayı başarmış olan Bryans, bu kitapta adı geçen işgüzar ve biraz da amatörce barış aracılarından biriydi. İngiliz Dış İşlerinde birtakım ilişkileri vardı. Hassell kendisini görünce etkisi altında kalmıştı. Binbaşı Stevens ile Yüzbaşı Best'in Hollanda'da Alman komplocularıyla ilişki kurmak için yaptıkları teşebbüsün fiyaskoyla sonuçlanmasından sonra İngilizler bu işten biraz kuşkulanmaya başlamışlardı. Onun için Bryans Alman temsilcilerinden kimin adına konuştuğunu gösteren güvenilir bir belge istedi. O zaman Hassel şaşırdı.

"Arkamda kimselerin olduğunu söylecek durumda değilim" dedi. "Yalnız şunu söyleyebilirim ki Halifax'ın söyleyeceği bir söz gerekenlerin kulaklarına gidecektir." (29)

Hassell bundan sonra Alman "muhalefetinin" görüşlerini ana hatlarıyla şöyle çizdi: Hitler'in "büyük askerî harekâta girişmeden önce, devrilmesi gerektiği" artık anlaşılmıştı; onun atılması "tamamiyle bir Alman işi" idi; Berlin'de kurulacak yeni Alman hükümetine karşı ne şekilde davranılacağı üzerine "İngilizler resmî bir beyanda bulunmalıydılar; rejimin değişmesine başlıca engel 1918 hikâyesi" idi; "Almanlar Kaizer'in tesliminden sonra başlarına gelenlerin bir daha tekrar etmesini istemiyorlar" dı. Hassell ile arkadaşları, Hitler'in devrilmesinden sonra, Almanya'ya İkinci Wilhelm'in atılmasından sonra yapılan işlemin yapılamıyacağı üzerine teminat verilmesini istiyorlardı.

Bundan sonra Bryans'a bir muhtıra verdi. Bu muhtırayı kendisi İngilizce olarak hazırlamıştı. Belgede "Hıristiyan ahlakına, adalet ve hukuka, sosyal adalete, düşünce ve vicdan özgürlüğüne dayanacak" yarınki dünya üzerinde çok büyük laflar vardı, ama kesin bir şey yoktu. Hassell "bu delice savaşın" en büyük tehlikesi "Avrupanın Bolşevikleşmesidir," diyordu. Bolşevizmi Nazilikten daha büyük bir tehlike sayıyordu Hassel. Barışın tek şartı olarak da, Hitler'in elde ettiği yerlerin Alman-

ya'ya bırakılmasını istiyordu. Avusturya ile Sudetland'ın Almanlardan geri alınması herhangi bir barış görüşmesinde tartışılmayacaktı bile; ve Almanya 1914 Polonya sınırında kalacaktı. Açıkça söylenmiyordu ama, bu sınır Almanya'nın Rus sınırı olacaktı, çünkü 1914 de Polonya yoktu.

Bryans, Batıdaki Alman taarruzu yakın olduğuna göre süratle hareket etmek gerektiğini kabul etti ve Hassell'in muhtırasını Lord Halifax'a vereceğini söyledi. Hassell komplodaki arkadaşlarına durumu haber vermek üzere Berlin'e döndü. Gerçi komplocular, Hassel'in "Mr. X" inden çok şey beklemiyorlardı, ama o sırada daha çok "X Raporu" denen şeyle ilgilenmekteydiler. Bu raporu, *Abwehr*'deki komploculardan Hans von Dohnanyi, Dr. Mueller'in Vatikan'da İngilizlerle yaptığı temaslara dayanarak hazırlamıştı (*). Raporda, Papa'nın İngiltere nezdinde teşebbüste bulunarak İngilterenin yeni kurulacak Nazi düşmanı hükümete makûl barış şartları ileri sürmesini sağlamaya hazır olduğu yazılıydı. Sonra da Hitler'in bu muhaliflerine göre, Kutsal Peder'in "Doğu sorununun çözümünde Almanya'yı" desteklemesi gerekiyordu. Kurnaz Nazi diktatörü Doğu sorununu silâhlı saldırıyla "Almanya lehine" çözmüştü; şimdi de iyi kalpli Alman komplocuları, Papa'nın kutsal aracılığından yararlanarak, aynı şeyin İngilizler tarafından kendilerine verilmesini istyorlardı.

X Raporu 1939-40 kışı sırasında komplocuların kafalarında büyük bir yer tuttu. General Thomas, Ekimin sonuna doğru bu raporu da Brauchitsch'e gösterdi. Niyeti sonbaharda Hitler'in batıda bir taarruza geçmesini Ordu Başkomutanına önletmekti. Ama Brauchitsch kös dinledi. Bu işi bir daha önüne getirirse kendisini tutuklayacağını söyledi. "Büyük ihanet bu" diye suratına bağırdı.

Yeni Nazi saldırısının hazırlandığı bu sırada, Thomas, X Raporunu General Halder'e götürdü. Belki bir şey yapar, diyordu. Ama o umut da suya düştü. Genel Kurmay Başkanı komplocuların en faallerinden biri olan Goerdeler'e — Goerdeler Genel Kurmay Başkanından Brauchitsch'in yerine geçmesini istemişti — böyle bir zamanda Führer'e verdiği askerce sözü tutmamak için bir neden görmediğini ve böyle bir davranışı haklı gösteremiyeceğini söyledi. Çünkü,

«İngiltere ile Fransa bize savaş ilân etmişlerdi. Bununla uğraşılması gerekti. Bir uzlaşım barışı anlamsızdı. İnsan ancak çok hayatî bir zamanda Goerdeler'in istediği davranışı yapabilirdi.»

Hassell, 6 Nisan 1940 tarihli günce kaydında, Halder'in düşüncelerini Goerdelerin kendisine anlattığı şekilde yazarken, *Also, doch!* diyor. "Kendi sorumluluğu söz konusu olduğu zaman sızlanmaya başlayan Halder zayıf bir adam izlenimini bırakıyor insanda," diye yazıyor.

Böyle bir izlenim doğru olmayabilir. Çünkü bu kitabın yazarı, Halder'in Nisanın ilk haftalarında Batıdaki büyük taarruz hazırlıkları üzerinde yazdığı yüzlerce ayrıntılı günce kaydını incelediğinde Genel Kurmay Başkanının kıta komutanlarıyla görüşürken, Alman tarihinin bu en büyük ve en cesur askerî harekâtının son plânlarını kontrol ederken durumdan çok memnun olduğu izlenimini almıştır. Tuttuğu güncede ihanet etmek istediğini ya da vicdanıyle çekiştiğini gösteren en ufak bir belirti yoktur. Her ne kadar Danimarka ile Norveç'e karşı yapılacak hücum konusunda kendisinin birtakım kuşkuları olduysa da, bu kuşkular daha çok askerî nedenlerden ileri gelmişti. Sınırlarını Almanya'nın resmen garanti ettiği ve hücum plânlarını bizzat kendisinin hazırladığı iki ülke — yâni Belçika ile Hollanda — ile dört küçük ülkeye karşı girişilecek Nazi saldırısının ahlâk bakımından doğru olup olmadığı herhangi bir yazısında tartışılmış değildir.

"İyi kalpli Almanların" geç kalmadan Hitler'i devirmek için giriştikleri bu son girişim de işte böylece suya düştü. Almanların iyi barış koşulları elde etmek için ellerine geçen son

(*) 1002'inci sayfaya bakınız.

fırsattı bu. Brauchitsch ile Halder'in açıkladığına göre, görüşme yoluyla barışa varılması generalleri ilgilendirmiyordu. Onlar da Führer gibi zorla dikte edilecek bir barışa inanıyorlardı. tabii böyle bir barış ancak büyük zaferden sonra dikte edilecekti. Ama ne yazık ki onlar, kaçık diktatörlerini devirmek fikrine ancak böyle bir zafer fırsatı ortadan büsbütün kalktıktan sonra, Münih ve Zossen'deki kadar kuvvetle, yeniden yapıştılar. Generallerin bu düşünce ve karakter durumları ilerdeki olaylar ve efsaneler okunurken her zaman göz önünde tutulmalı.

DANİMARKA VE NORVEÇ'İN ALINMASI

Hitler'in Danimarka ve Norveç istilâsı plânlarını, birçok yazar savaşın en iyi saklanmış sırlarından biri sayarlar. Ama bu kitabın yazarına göre, iki İskandinav ülkesinin, dahası İngiltere'nin bile, gafil avlanmasının nedeni, uyarılmış olmamaları değil zamanında yapılan uyarmalara kulak asmamış olmalarıdır.

Patırdı çıkmadan on gün önce, aynı zamanda *Abwehr*'de çalışan Albay Oster, Berlin'deki Hollanda askerî ataşesi Albay J. G. Sas'a, Almanların *Weseruebung,* plânlarını haber vermiş ve Sas da durumu hemen Danimarka deniz ataşesi Yüzbaşı Kzölsen'e bildirmişti (30). Ama rahatını kaçırmak istemeyen Danimarka hükümeti kendi deniz ataşesinin verdiği bilgiye inanmamış, Berlin'deki Danimarka elçisi aldığı haberi şahsen tekrarlamak üzere Kjölsen'i Kopenhag'a gönderdiği halde yine de kimse bu haberi ciddiye almamıştı. Dahası, felâketin ârifesinde, yâni 8 Nisan akşamı, Norveç'in güney kıyıları açıklarında — Danimarka'nın hemen kuzeyinde — Alman askerlerini taşıyan bir nakliye gemisinin torpillendiği haberi duyulduğu sırada, ve Danimarkalılar büyük Alman filosunun kendi adalarından geçerek kuzeye gittiğini kendi gözleriyle gördükleri halde, Danimarka Kıralı, yemek yerken gelen ve ülkesinin tehlikede olduğunu gösteren bu haberleri gülümseyerek geçiştirmişti.

O sırada yanında bulunan bir muhafız subayının sonradan anlattığına göre, «Kıral bu haberlere hiç inanmadı.» Nitekim, yine bu subayın anlattığına göre, yemekten sonra "rahat ve neşesi yerinde" olarak Kıral Tiyatrosuna gitti. (31)

Norveç hükümeti de, Mart ayı içinde, Berlin'deki elçiliğinden ve İsveçlilerden, Alman birliklerinin ve gemilerinin Kuzey Denizinde yığınak yaptıkları haberini almıştı. 5 Nisanda da Almanların yakında Norveç'in güney kıyılarına çıkarma yapacakları üzerine Berlin'den kesin bir haberalma raporu gelmişti. Ama bütün bunlara rağmen, Oslo'daki hükümet hiç istifini bozmadı. Ayın yedisinde Alman savaş gemilerinin Norveç kıyılarından yukarıya doğru çıktıkları görüldüğü ve İngiliz uçaklarının Skajerak Boğazının ağzında bir Alman filosunu ateşe tuttukları bildirildiği halde, dahası, 8 Nisanda İngiliz Amirallik Dairesi Londra'daki Norveç elçiliğine kuvvetli bir Alman filosunun Narvik'e yaklaşmakta olduğunun görüldüğünü bildirdiği ve Oslo'daki gazeteler o gün Norveç kıyılarında Lillesand'da bir Polonya denizaltısı tarafından torpillenen *Rio de Janeiro* adındaki nakliye gemisinden kurtarılan Alman askerlerinin Bergen'i İngilizlere karşı savunmak üzere oraya gittiklerini yazdıkları halde, Norveç hükümeti orduyu seferber etmek gibi açık tedbirler almayı, limanlardaki müstahkem mevkileri takviye etmeyi,hava alanlarını kapatmayı, ya da, en önemlisi, başkente ve başlıca şehirlere giden dar boğazları hemen mayınlayıvermeyi gereksiz saymıştı. Eğer bunlar yapılmış olsaydı tarih bambaşka bir yol izlemiş olurdu.

Nisan'ın 1'ine doğru Londra'ya, Churchill'in deyimiyle, kötü haberler gelmeye başlamıştı. 3 Nisanda İngiliz Savaş Kabinesi son haberalma raporlarını ve özellikle Almanların İskandinavya'da harekâta başlamak üzere kuzey limanlarında büyük askerî kuvvetler toplamakta oldukları üzerine Stockholm'den gelen raporu görüştü. Ama gelen haberin pek ciddiye alınmadığı anlaşılıyor. İki gün sonra, Nisan'ın 5'inde, ilk Alman denizaltı ikmal gemileri denize açıldıkları sırada, Başbakan Cham-

berlain bir demeç verdi ve Hitler'in, İngiliz ve Fransızların henüz hazır bulunmadıkları Batı cephesine hücum etmeyi göze alamadığı için "otobüsü kaçırdığını" söyledi. Ama az sonra da bu sözü söylediğine pişman oldu. (*)

Churchill'e göre bu sırada İngiliz hükümeti Hitler'in Baltık ve Kuzey Denizindeki hazırlıkları, yalnızca Narvik'ten yapılan demir sevkiyatını durdurmak için İngilizlerin Norveç sularını mayınlaması ve bu limanı belki de güneydeki limanları, işgal etmesi halinde İngilizlere gereken darbeyi indirmek için yaptığına inanmak istiyordu.

Aslında böyle bir işgal hareketi İngiliz hükümetinin de aklına gelmiyor değildi. Amirallik Birinci Lordu Churchill yedi aylık bir çekişmeden sonra Norveç'e giriş yerlerinin mayınlanması için Savaş Kabinesinden ve *Müttefik* Savaş Kurulundan 8 Nisanda, izin almıştı. Bu harekâtın adı "Wilfred" di. Narvik'ten yapılan demir sevkiyatının bu şekilde kesilmesine Almanlar elbetteki şiddetle karşı koyacaklardı. Bunu önlemek için ufak bir İngiliz - Fransız kuvvetinin Narvik'e gönderilmesi ve bu kuvvetin yakındaki İsveç sınırına kadar yürümesi kararlaştırılmıştı. Churchill'in anlattığına göre, Trondheim, Bergen ve daha güneyde Stavanger limanlarını "düşmana kapatmak üzere" bu limanlara çıkarmalar yapılacaktı. Bu plânın da adı "Plân R-4" dü. (32)

Böylece, Nisanın ilk haftası içinde Alman askerleri Norveç'e gitmek üzere çeşitli savaş gemilerine bindirilirken, İngiliz askerleri de sayıca az olmakla birlikte, aynı yerlere gönderilmek üzere Clyde'daki nakliye gemilerine ve Forth'daki kruvazörlere bindiriliyorlardı.

Hitler 2 Nisan günü öğleden sonra Goering, Raeder ve Falkenhorst ile uzun bir toplantı yaptıktan sonra *Weseruebung*'un 9 Nisan sabahı saat 5.15 de başlayacağını bildiren resmî emri çıkarttı. O gün çıkarttığı başka bir emirde de "İşgal sırasında Danimarka ve Norveç Kırallarının ülkelerinden kaçmaları her ne şekilde olursa olsun önlenecektir," dedi (33). OKW aynı gün Dış İşleri Bakanlığına bu sırrı bildirdi. Ribbentrop'a uzun bir emirname verildi. Bu emirnamede Ribbentrop'tan, Alman silâhlı kuvvetlerinin Danimarka ve Norveç'e varır varmaz bu ülkelerin savaşmadan teslim olmalarına çalışılması ve Hitler'in son saldırısı için bir bahane bulunması isteniyordu. (34)

Oynanacak oyunu yalnız Dış İşleri Bakanlığı hazırlayacak değildi. Donanma da katılacaktı. Jodl, 3 Nisanda güncesine yazdığı yazıda, ilk gemilerin ayrılması sırasında, Norveçlileri bu kadar çok Alman savaş gemilerinin sularında bulunmasından kuşkulandırmamak için nasıl bir dalavere çevirmek gerektiğini düşünmektedir. Aslında bu küçük noktayı Donanma zaten çözmüş bulunuyordu: Alman savaş gemilerine İngiliz savaş gemileri gibi seyretmeleri emri verilmişti — gerekirse İngiliz bayrağı çekeceklerdi! Gizli Alman Donanma Komutları arasında şöyle bir emir var: "Norveç'in istilâsında kullanılacak Aldatmacalar ve Maskelemeler." (35)

ÇOK GİZLİ

Limana Girerken Nasıl Davranılacak

Bütün gemiler karartılacaktır... İngiliz maskesi olabildiğince uzun bir süre muhafaza edilecektir. Norveç gemilerinin Morsla verdiği sinyallere İngilizce cevap verilecektir. Cevaplarda aşağıdaki cümleler kullanılacaktır:

«Calling at Bergen for a short visit. No hostile intent.» (Bergen'e kısa bir ziyaret için geliyoruz. Düşmanca bir niyetimiz yok)

...Gemi adları soruldukta İngiliz gemilerinin adları verilecektir.

Koeln — H.M.S. Cairo.

Koenigsberg — H.M.S. Calcutta... (vb)

İngiliz savaş bayraklarını aydınlatacak şekilde tertibat alınacaktır...

Bergen için... filolarımızdan biri yanından geçen bir geminin sorusuna mâruz kalırsa aşağıdaki şekil prensip olarak uygulanacaktır :

(*) İlk üç Alman ikmal gemisi 3 Nisan gecesi saat 2 de Narvik'e doğru yola çıktı. Almanya'nın en büyük tankeri 6 Nisanda Murmansk'dan hareket etti. Ruslar geminin yakıtını memnunlukla vermişler ve yola çıkmasına göz yummuşlardı.

Gemi adı sorulduğunda : (Koeln'e sorulursa) H.M.S. **Cairo**

Dur emrine : «(1) Lutfen sinyali tekrar ediniz. (2) Sinyalinizi anlayamıyorum.»

Ateş uyarımı halinde : «Ateş etmeyin. İngiliz gemisi. Good Friend.»

Nereye, ne amaçla gidildiği sorulursa : «Bergen'e gidiyoruz. Alman gemilerini yakalayacağız.» (*)

Ve 9 Nisan sabahı, tam saat 5.20'de (Danimarka'da 4.20 idi) güneşin doğmasına bir saat kala, Kopenhag ve Oslo'daki Alman elçileri, tam yirmi dakika önce Dış İşleri Bakanlarını yataklarından uğrattıktan sonra (Ribbentrop bu işin Alman askerlerinin geldiği saate raslatılması için tam zamanında yapılmasını istemişti) Danimarka ve Norveç hükümetlerine, "Alman himayesinin" hemen, karşı konulmaksızın, kabul edilmesini isteyen birer Alman ültimatomu sundular. Ültimatom, diplomasi dalaverelerinde artık kaşarlanmış ve ustalaşmış olan Hitler ile Ribbentrop'un o zamana kadar yazdıkları belgelerin en küstahçasıydı. (37)

Muhtırada, Almanya'nın, Danimarka ve Norveç'i İngiliz-Fransız işgaline karşı korumak üzere yardıma geldiği bildirildikten sonra şöyle deniyordu:

«Bu bakımdan, Alman askerleri Norveç topraklarına birer düşman olarak ayak basmış değillerdir. Alman Yüksek Komutanlığı, Alman askerlerinin işgal ettiği yerleri, zorunlu kalmadıkça, İngiltere'ye karşı birer üs olarak kullanmıyacaklardır... Tersine, Alman askeri harekâtının amacı yalnızca, kuzeyi, Norveç üslerinin İngiliz - Fransız kuvvetleri tarafından işgal edilmesi tehlikesine karşı korumaktır....

....Almanya ile Norveç arasında bugüne kadar sürüp gelmiş olan iyi ilişkileri gözönünde bulunduran Alman hükümeti, alacağı tedbirlerle Norveç Kırallığının toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını ne bugün ne de gelecekte bozmak niyetinde olmadığını Norveç Kırallığı hükümetine bildirir...

(*) Grand Amiral Raeder, Nuremberg mahkemesindeki sanık sandalyasında bu gibi taktiklerin savaşın meşru «hileleri» olduğunu ve «hukuken buna itiraz edilemiyeceğini» ileri sürerek kendisini haklı çıkarmaya çalışmıştır. (36)

Bundan ötürü, Alman hükümeti, Norveç hükümeti ile Norveç halkının herhangi bir karşı koyma hareketiyle karşılaşmıyacağını umar. Herhangi bir karşı koyma eldeki bütün imkânlarla bastırılacaktır... ve dolayısıyla yalnızca yararsızca kan akıtılmış olacaktır.»

Almanlar umdukları davranışla yalnız Danimarka'da karşılaştılar. Ama Norveç'te öyle şey olmadı. İki ülkedeki elçiden de ilk mesajlar gelmeye başlayınca durum *Wilhelmstrasse*'de hemen anlaşıldı. Kopenhag'daki Alman elçisi sabah saat 6.34 de Ribbentrop'a çektiği telgrafta Danimarkalıların "bir protesto ile birlikte bütün isteklerimizi kabul ettiklerini" bildirdi. Oslo'daki elçi Curt Brauer'den ise bambaşka bir haber gelmişti. Saat 5.52 de, yâni Alman ültimatomunun verilmesinden otuz iki dakika sonra, elçi Berlin'e Norveç hükümetinin çarçabuk aldığı kararı bildirmişti: "Kendi isteğimizle teslim olmayacağız; mücadele başlamıştır bile." (38)

Bizim küstah Ribbentrop küplere bindi (*). 10.55 de Brauer'e "çok acele" bir telgraf çekti: "Norveç direnmesinin büsbütün anlamsız olduğunu hükümete bir daha söyleyiniz."

Zavallı elçinin yapacağı bir şey kalmamıştı artık. Norveç Kıralı ile hükümet ve parlâmento üyeleri o sırada başkentten ayrılmışlar, kuzeydeki dağlara kaçmışlardı. Durumları umutsuz da olsa direnmeye karar vermişlerdi. Nitekim, Alman gemileri

(*) Bu kitabın yazarı Nazi Dış İşleri Bakanının o sabahki halini hiç unutmaz. Ribbentrop Dış İşleri Bakanlığındaki özel basın toplantısına kabara kabara girmişti. Üzerinde parlak bir üniforma vardı, ve günceme yazdığım gibi, «sanki dünyalar benim,» diyordu. Birden bağırdı: «Führer cevabını vermiştir. Almanya, Danimarka'yla Norveç'i **Müttefiklere** karşı korumak için bu ülkeleri işgal etmiştir ve bu ülkelerin tarafsızlığını sonuna kadar savunacaktır... Böylelikle Avrupanın şerefli bir parçası kesin bir çöküntüden kurtarılmıştır.»

Berlin gazetelerinin hali o gün görülecek bir şeydi. **Boersen Zeitung**: «İngiltere küçük ulusların ölülerine basarak yürüyor. Almanya zayıf devletleri İngiliz eşkiyasından koruyor... Norveç, kendi halkının özgürlüğünü sağlayacak olan Alman harekâtının haklı olduğunu anlamalıdır.» Hitler'in kendi gazetesi **Voelkischer Beobachter** ise şu koskoca başlığı atmıştı : ALMANYA İSKANDİNAVYA'YI KURTARIYOR!

sabah olup da meydana çıkınca, her yerde olmasa bile, birtakım yerlerde direnme başlamıştı bile.

Danimarkalıların durumu daha da umutsuzdu. Küçücük güzel adalarını korumaları imkânsızdı. Ülke çok küçük, çok düzdü: En büyük parçası olan Jutland ise Hitler'in motorize kuvvetlerine apaçıktı. Norveç'te olduğu gibi, Kıralın ve hükümetin kaçacağı dağlar yoktu. Ayrıca İngiltere'den de yardım gelemezdi. Danimarkalıların bu gibi durumlarda savaşı göze alamıyacak kadar uygar oldukları söylenirdi; ama hiç de öyle olmadı. Ordu Başkomutanı General W. W. Pryor düşmana karşı koyulmasından yanaydı, ama Başbakan Thorvald Stauning ile Dış İşleri Bakanı Edvard Munch ve 8 Nisanda kötü haberi duymuş olan Kıral, Generalin seferberlik isteğini reddettiler. Ne Danimarka Donanmasının, ne de kıyı bataryalarının, Alman askerî nakliye gemileri burunlarının uçlarından geçerlerken ve bu gemileri paramparça etmek imkânları da ellerindeyken bir top bile patlatmamış olmalarının nedenini bu yazar. Kopenhag'da inceleme yaptıktan sonra bile anlayamamıştır. Ordu Jutland'da birkaç çarpışmaya girişti. Kıralın muhafız askerleri Başkentte Kıral sarayı çevresinde birkaç el silâh attılar ve birkaç yaralı da verdiler. Danimarkalılar, sabah kahvaltılarını ederlerken her şey olup bitmişti bile. Kıral, hükümetin öğüdüne uyarak, ama General Pryor'u dinlemeden, teslim olmuş ve o sırada az bir direnme de olduysa onun da kesilmesini emretmişti.

Danimarka'nın sürpriz ve dalavereyle alınması için gereken plânlar, ele geçen Alman Ordu kayıtlarından anlaşıldığına göre, büyük bir titizlikle hazırlanmıştı. Danimarka harekâtından sorumlu kurmay heyeti başkanı General Kurt Himer, başkenti tanımak, asker nakliye gemisi *Hansestadt Danzig*'in yanaşacağı bir rıhtım ile birkaç malzeme ve radyo vericisini nakledecek bir kamyon bulmak üzere 7 Nisan günü sivil kıyafetle trene binerek Kopenhag'a gelmişti. Tabur komutanı da — büyük bir şehrin alınması için bir tabur asker yeterli görülmüştü —

arazinin plânını çıkarmak üzere iki gün önce sivil elbiseyle aynı yere gelmiş bulunuyordu.

Bu bakımdan General ile tabur komutanının hazırladıkları plânların hiç bir engelle karşılaşmadan uygulanmış olmasına hiç şaşmamalı. Asker nakliye gemisi gün doğmadan az önce Kopenhag'a geldi. Limanı koruyan müstahkem mevkilerdeki topların ve şehrin göbeğinde Langelinie rıhtımına bağlı Danimarka karakol gemilerinin önünden geçti. Rıhtım, Danimarka Ordusunun bulunduğu kalenin ve Kıralın oturduğu Amelienborg Sarayının az ötesindeydi. Her iki yer de, kayda değer bir karşı koyma ile karşılaşılmadan küçük tabur tarafından çarçabuk ele geçirildi.

Kıral, birkaç el silah atıldığı sırada Bakanlarıyla toplantı hâlinde bulunuyordu. Bakanların hepsi de karşı koymamaktan yanaydılar. Yalnız General Pryor savaşa izin verilmesini istiyordu. Hiç olmazsa Kıralın ele geçmemesi için Hovelte'deki en yakın askeri kampa kaçması gerekti. Ama Kıral Bakanlarının sözlerine uydu. Bir görgü tanığının ifadesine göre, "Askerlerimiz çok savaştılar mı?" diye sorunca, Pryor savaşmadıklarını cevabını verdi. (*) (39)

Danimarka'nın ültimatoma vereceği cevap geciktikçe General Himer sinirlenmeye başladı. Hamburg'da kurulmuş olan Birleşik Harekât Dairesi Karargahına telefon etti — Danimarka makamları Almanya ile telefon konuşmalarını kesmeyi akıl etmemişlerdi — ve kendi anlattığına göre (40), "Danimarkalıları teslime zorlamak üzere" Kopenhag üzerinde birkaç bombardıman uçağının uçurulmasını istedi. Konuşma şifreliydi. *Luftwaffe*, Himer, şehrin bombardıman edilmesini istiyor sandı ve az sonra bunu yapacağını vaad etti — neyseki bu yanlışlık son dakikada düzeltildi. General Himer, "Danimarka başkentinin üzerinde uçan bombardıman uçakları etkisini göstermekte ge-

(*) Danimarka'nın bütün zayiatı on üç ölü ve yirmi yaralıydı. Almanlar yirmi kişi kadar zayiat vermişlerdi.

çikmedi; hükümet, Alman isteklerini kabul etti," diyor.

Hükümetin teslim olduğunu Danimarka askerlerine radyo ile bildirmek zordu, çünkü mahalli radyo istasyonları sabahın bu saatinde daha çalışmaya başlamamışlardı. Bu problem de şöyle çözüldü: Alman taburu gelirken beraberinde Danimarka radyosunun dalga uzunluğunda yayın yapacak bir verici istasyon getirmişti. General Himer bu vericiyi bir kamyona koyayarak kaleye çıkartmış, oradan yayına başlatmıştı.

Öğleden sonra, saat 2 de General Himer, yanına Alman elçisi Cecil von Renthe - Fin'i alarak Danimarka Kıralını ziyarete gitti. Kıralın, Kırallığı filan kalmamıştı, ama hazret bunun farkında değildi. Ordu arşivlerinde bu görüşmenin bir tutanağı var:

«Yetmiş yaşındaki Kıral çok üzgündü, ama yine de üzüntüsünü göstermemeye çalışıyor ve herkesin içinde soğukkanlılığını muhafaza ediyordu. Her yanı tirtir titriyordu. Kendisinin ve hükümetinin ülkede barışı ve düzeni korumak ve Alman askerleri ile ülke arasında herhangi bir çatışmayı önlemek için elinden geleni yapacağını söyledi. Ülkesinin başına yeni felâketler getirmek istemiyordu.

General Himer, Kıralın huzuruna böyle bir görevle gelmiş olmasından ötürü şahsen çok müteessir bulunduğu, ama yalnızca bir askere düşen görevi yaptığı cevabını verdi... Biz dost olarak geldik, vb. Kıral muhafız taburunu muhafaza edip etmiyeceğini sorduğunda, General Himer... Führer'in buna izin vereceğinden şüphesi bulunmadığı cevabını verdi. Bundan emindi.

Bunu duyan Kıralın içi biraz rahatladı. Görüşme sırasında... Kıral biraz daha ferahladı ve sonunda General Himer'e şunları söyledi: 'General, bir asker olarak size birşey söyliyebilir miyim? Asker askere konuşuyoruz : siz Almanlar inanılmayacak bir şey yaptınız! Bunun muhteşem bir iş olduğunu kabul etmek gerekir!'»

Tam dört yıl, savaşın akışı değişinceye kadar, Danimarka Kıralı ile yumuşak, uygar ve rahatına düşkün bir ulus olan Danimarkalılar Almanlarla oldukça iyi geçindiler. Danimarka "örnek bir protektora" oldu. Almanlar balşangıçta Kırala, hükümete, mahkemelere, parlâmento ve basına bile görülmemiş bir özgürlük tanıdılar. Danimarka'da yaşıyan yedi bin Yahudiye

bile bir süre dokunmadılar. Ama, Danimarkalıların, istila edilen halkların birçoğundan sonra da olsa akılları başlarına gelmeye başladı ve durumları yıldan yıla kötüleştikçe vahşilikleri de aynı derecede artan Tötön efendileriyle, kendi deyimlerine göre, daha fazla "bağlı bir işbirliğine" imkân kalmadığını — şeref ve namuslarından çok şey kaybettikten sonra — anladılar. Yine o sırada, Almanların artık savaşı kazanamıyacaklarını ve, birçoklarının başlangıçta korktukları gibi, Danimarka'nın Hitler'e bağlı bir devlet olarak suçlandırılamıyacağını da anlamışlardı. İşte bundan sonra direnme hareketine başladılar.

NORVEÇ'LİLER KARŞI KOYUYOR

Norveçliler, daha başlangıçta karşı koymaya başladılar — her yanda değil elbet. İsveçten tren yoluyla gelen demir cevherinin boşaltıldığı Narvik'te, garnizon komutanı, yukarıda gördüğümüz gibi (*), Quisling'in koyu taraftarı Albay Konrad Sundlo idi. Sundlo bir tek silah atmadan Almanlara teslim oldu. Ama Donanma komutanı o cinsten bir adam değildi. Limandaki iki eski gemiden biri olan *Eidsvold*, on Alman Muhribi uzun fiyorun ağzına yaklaştığı sırada bir uyarma topu attı ve muhriplere kendilerini tanıtmaları için sinyal verdi. Bunun üzerine Alman muhrip filotillasının komutanı Tuğamiral Fritz Bonte, Norveçlilerden teslim olmalarını istemek üzere denize bir sandal indirdi. Bu sırada Alman deniz subaylarının, sonradan savaşın kural tanımadığını ileri sürerek savundukları bir Alman hiylesine başvuruldu: Sandaldaki subay Norveçlilerin karşı koyacaklarını sinyalle Alman Amiraline bildirince, Amiral yalnızca sandalın gemiden ayrılmasını bekledi ve sonra hemen *Eidsvold*'a bir torpil salladı. İkinci Norveç gemisi *Norge* de bunun üstüne ateş açtı, ama o da çarçabuk susturuldu. Üç yüz Norveçli öldü —

(*) 1044'üncü sayfaya bakınız.

hemen hemen iki geminin bütün mürettebatı. Sabah saat 8 de Narvik Almanların eline geçmişti. On muhrip İngiliz Donanması maskesi altında limana girmiş, yalnızca iki taburluk Nazi askeri şehri işgal etmeye yetmişti. Taburun başında Hitler'in Birahane Darbesindenberi arkadaşı olan Bavyeralı Tuğgeneral Eduard Dietl vardı. Dietl ertesi gün Narvik'te işler bozulunca güvenilir ve cesur bir komutan olduğunu isbat edecekti.

Uzun Norveç Batı kıyısının ortasındaki Trondheimda hemen hemen aynı kolaylıkla alındı. Alman Donanmasının gemileri, başlarında ağır kruvazör *Hipper* olmak üzere fiyordan geçtiği sırada limanı koruyan bataryalar ateş etmediler ve *Hipper* ile dört muhripte bulunan askerler hiç bir müdahale ile karşılaşmadan şehrin rıhtımına çıktılar. Bazı müstahkem mevkiler birkaç saat, yakınlarındaki Vaernes'de bulunan hava alanı ise iki gün dayandı; ama bütün bu dayanmalar çok büyük deniz gemilerinin ve denizaltılarının barınacağı bu çok güzel limanın, demir cevheri nakliyatının İngilizler tarafından kesilmesi halinde Almanların kullanmayı düşündükleri Kuzey-Merkez Norveç - İsveç demiryolu başlangıç istasyonunun işgalini önliyemedi.

Bergen, Norveç'in ikinci büyük limanıydı. Trondheim'dan dört yüz kilometre kadar aşağıda bulunuyordu ve Başkent Oslo'ya bir demiryoluyla bağlıydı. Burada da az bir karşı koyma oldu. Limanı koruyan bataryalar *Koenigsberg* kruvazörünü ve yardımcı bir gemide ağır hasar yaptılar. Ama öteki gemilerde bulunan askerler rahatça karaya çıktılar ve şehri öğleden önce işgal ettiler. Direkt İngiliz yardımı zavallı Norveçlilere ilk olarak Bergen'de ulaştı. Öğleden sonra on beş deniz bombardıman uçağı *Koenigsberg*'i batırdı. Böylece *Koenigsberg* savaş içinde hava hücumunda ilk batırılan gemi oldu. Limanın dışında İngilizlerin dört kruvazör ve yedi muhripten oluşan kuvvetli bir donanması vardı. Bu donanma küçük Alman deniz kuvvetini kolayca yenebilirdi. Ama tam limana girerken Amirallikten bir emir geldi: hücumdan vazgeçilecekti. Mayın

ve hava bombardımanı tehlikesi vardı. Churchill bu kararı verdiğine sonradan pişman oldu. Bu emir, çok önemli günlerde İngilizlere çok pahalıya mal olacak çekingenliklerinin ve yarım tedbirlerinin ilk belirtisiydi.

Güney kıyısında Stavanger limanı yakınlarında bulunan Sola hava alanı, Norveç makinalı tüfek yuvaları susturulduktan sonra — iyi bir uçaksavar savunması yoktu — yere Alman paraşütçüleri indirilmek suretiyle alındı. Bu alan Norveçin en büyük hava alanıydı. *Luftwaffe* için çok büyük bir stratejik önemi vardı. Çünkü, bombardıman uçakları buradan hem Norveç kıyılarına yaklaşacak İngiliz Donanmasını, hem de Kuzey İngiltere'deki İngiliz deniz üslerini de bombalayabilirlerdi. Almanlar bu alanı ele geçirmekle Norveç'te hava hakimiyetini kurmuş oldular. İngiltere'nin herhangi bir çıkarma hareketini de böylece önlediler.

Güney kıyısındaki Kristiansand Almanlar karşısında oldukça iyi direndi. Kıyı bataryaları *Karlsruhe* adlı hafif kruvazörün yönettiği Alman filosunu iki kere püskürttü, ama Alman uçakları hemen bataryaları susturdular ve liman öğle üzeri işgal edildi. Yalnız o gece limandan ayrılan *Karlsruhe* bir İngiliz denizaltısı tarafından torpillendi ve batacak kadar büyük bir yara aldı.

Öğle üzeri, ya da öğleden sonra, Skajerak'tan Kuzey Kutbuna kadar çıkan 1,250 kilometrelik Batı ve Güney kıyılarında beş büyük Norveç şehri ve limanı ile bir hava alanı Almanların eline geçmiş bulunuyordu. İşgal, İngilizlerinkinden çok küçük bir donanmanın taşıdığı bir avuç askerle başarılmıştı. Cesaret, hiyle ve sürpriz Hitler'e çok aza malolan bir zafer kazandırmıştı.

Ama, askeri kuvvet ve diplomasi, asıl ele geçirmek istediği Oslo'da hiç umulmayan belalarla karşılaştı.

8-9 Nisan gecesi Alman elçiliğinin seçtiği bir karşılama heyeti sabaha kadar Alman Donanmasının ve askeri nakliye gemilerinin gelmesini bekledi. Başlarında deniz ataşesi Yüzbaşı

Schreiber vardı. O sırada işleri başından aşkın olan elçi Dr. Brauer de arada sırada heyete katılıyordu. Alman deniz ataşesi yardımcılarından bir subay da bir deniz motörüne binmiş, körfezde dolaşıp duruyordu. Başında *Luetzow* (Hitler *Deutschland*'ın adını *Luetzow*'a çevirmişti. *Deutschland* adını taşıyan bir geminin batmasını istemiyordu) ile yeni Amiral gemisi *Bluesher*'in bulunacağı Alman Donanmasına kılavuzluk edecekti.

Heyet saatlerce boşuna bekledi. Büyük gemiler bir türlü görünmüyorlardı. Yetmiş beş kilometre uzunluktaki Oslo Fiyorunun giriş yerinde filonun karşısına *Olav Trygverson*, adında bir mayın gemisi çıkmış, bir Alman mayın gemisini batırmış ve *Emden* adlı hafif kruvazörü de hasâra uğratmıştı. Alman filosu kıyı bataryalarını susturmak için karaya ufak bir kuvvet çıkardıktan sonra fiyordda seyrine devam etmişti. Oslonun yirmi iki kilometre güneyinde suların on beş mil daraldığı yerde, yeni bir belâya daha çattı filo. Eski Oskarsborg tabyasının bulunduğu bu yerin savunucuları Almanların umduklarından daha cesur çıktılar. Şafak sökmeden az önce tabyadaki 28 santimlik Krupp topları *Luetzow* ve *Bluecher* üzerine ateş açtılar ve kıyıdan torpiller atıldı. 10.000 tonluk *Bluecher*, içindeki cephanelerin de patlamasıyla alevler içinde yanarak battı. 1,600 kişi öldü. Bu arada, Kıralı ve hükümeti yakalamak ve başkentin yönetimini ele almak için gelen Gestapo ve yönetici memurlar da (evraklarıyla birlikte) boğuldular. *Luetzow* da yara aldı. Ama batmadı. *Bluecher* de bulunan filo komutanı Tuğamiral Oskar Kummetz ile 163'üncü Piyade Tümeni komutanı General Erwin Engelbecht yüzerek kıyıya çıktılar ve Norveçliler tarafından esir edildiler. Bunun üzerine bozguna uğrayan Alman filosu yaralarını sarmak üzere geriye döndü.. Sonuç olarak hedefine varamadı, yâni Norveç başkentini alamadı. Ertesi güne kadar da bir daha geriye dönemedi.

Oslo'yu, mahalli savunma tertibatı olmayan hava alanına indirilmiş ufak bir Alman kuvveti ele geçirdi. Norveç Kıral ailesi, hükümet ve parlâmento üyeleri, öteki limanlardan gelen kor-

kunç haberleri ve Oslo Fiyor'undan gelen top seslerini işitince sabahleyin saat 9,30 da özel bir trene binmişler, Başkentten yüz yirmi kilometre kuzeyde bulunan Hamar'a hareket etmişlerdi. Norveç Bankasının altınları ile dolu olan yirmi kamyon ile Dış İşleri Bakanlığının gizli evrakını taşıyan üç kamyon da aynı saatte yola çıkmışlardı. Böylelikle Oskarsborg'daki garnizon'un cesur davranışı, Hitler'in Norveç Kıralı ile hükümetine ve altınlarına elkoyma plânlarını altüst etmiş oldu.

Ama Oslo'da tam bir korku vardı. Şehirde az sayıda Norveç askeri bulunuyordu, ama henüz savunma durumuna geçirilmemişlerdi. Asıl önemlisi, Fornebu yakınındaki hava alanını kapatmak için hiç bir şey yapılmamıştı. Oysa alana giden yol birkaç eski otomobille pek iyi kapatılabilirdi. Bir gece önce Alman hava ataşesi Yüzbaşı Spiller paraşütcü askerleri karşılamak üzere buraya gelmişti. Donanma şehre girince paraşütçüler de buradan geleceklerdi. Gemiler limana giremeyince Alman elçiliği Berlin'e acele bir mesaj göndermiş, umulmayan durumu bildirmişti. Mesaja hemen cevap gelmişti: Fornebu'ya az sonra paraşütcüler ve hava piyadeleri indirilecekti. Öğle üzeri beş bölük kadar asker indirildi. Bu askerlerin ellerinde yalnızca hafif makinalı tüfek bulunduğuna göre başkenteki Norveç askerleri pekâla bunların haklarından gelebilirlerdi. Ama bugüne kadar bir türlü anlaşılmayan nedenlerden ötürü — Oslo'da büyük bir kargaşalık vardı — bu askerler ne bir araya gelebildiler, ne de bir şey yapabildiler. Göstermelik kabilinden bir Alman piyade kuvveti önde uydurma bir askeri bando, mecburi yürüyüşle, şehre girdi. Norveç'in son şehri de böylece düştü. Ama Norveç düşmedi: düşmemişti daha.

9 Nisan günü öğleden sonra Norveç parlamentosu, yâni *Storting*, Hamar'da toplandığı zaman, iki yüz milletvekilinden ancak beş kişi kalmıştı. Bu beş kişi de Alman askerlerinin yaklaşmakta olduğu haberi üzerine akşamüstü saat 7,30 da dağıldı ve doğuya İsveç sınırına yakın Elverum'a hareket etti. Ribbentrop, Dr. Brauer'den Kıralla görüşmesini isteyip duruyordu.

Norveç Başbakanı ise Alman askerlerinin güneyde oldukça emin bir mesafeye çekilmeleri şartıyla buna razı olmuştu. Oysa Alman Bakanı bunu kabul edemezdi.

Bu sırada yeni bir Nazi hilesi hazırlanmaktaydı: Hava ataşesi Yüzbaşı Spiller, inatçı Kıral ile hükümeti ele geçirmek üzere Fornebu hava alanında Hamar'a iki Alman paraşütçü bölüğü göndermişti. Böyle bir hareketi başarmak işten bile değildi, çünkü Norveç askerleri Almanların Oslo'ya girmelerini önlemek için bir tek kurşun bile atmadıklarına göre Hamar'da herhangi bir karşı koyma olamazdı. Bu düşünceyle arka arkaya otobüslere bindirilmiş iki bölük asker sanki birer turistmişler gibi çevrelerine baka baka Hamar'a doğru yollandılar. Ama Norveç Ordusunda başka subaylara benzemeyen biri vardı: Piyade Kuvvetleri Baş Müfettişi Albay Ruge. Bu Albay Kıralla birlikte kuzeye gitmiş ve kaçak hükümeti korumak amacıyla Hamar yakınında alelacele topladığı iki piyade taburu ile yolu tıkamıştı. İki otobüs yolda durduruldu ve çarpışma hemen başladı. Spiller ağır surette yaralandı. Almanlar daha birçok kayıplar verdikten sonra Oslo'ya dönmek zorunda kaldılar.

Ertesi gün, Dr. Brauer aynı yoldan Kıralı görmeye gitti. Eski zaman diplomatlarından olan Alman elçisi oynadığı rolden hiç memnun değildi. Ama Ribbentrop ille de Kıralla konuşup hükümeti teslim alacaksın diye tutturmuştu. Hemen o sıralarda Oslo'da geçen birtakım olaylar da Brauer'in işini güçleştirmişti. Quisling bir gece önce ortaya çıkmış, Almanların başkenti aldıklarına emin olunca Radyo istasyonuna doğru yürümüş, kendisini yeni hükümetin Başkanı ilân ederek bütün Norveçlilerden karşı koymanın derhal durdurulmasını istemişti. Brauer bu hareketi pek anlayamamıştı ama — Berlin, sonradan bile, anlayamadı — böyle bir hareketin Almanların Norveç'i almak için harcadıkları çabayı sıfıra indireceğini biliyordu. Gariptir ki Quisling'in bu ihaneti Norveçliler için bir utanç oldu, ama Norveçlileri de karşı koymaya kışkırttı. Hepsi de birer kahraman kesildiler.

Norveç Kıralı VII Haakon, yirminci yüz yılda seçimle tahta geçmiş tek kıraldı ve Norveçlilerin de beş yüz yıldan beri ilk olarak kıralları vardı (*). Dr. Brauer ile Kıral VII inci Haakon 10 Nisan günü öğleden sonra saat 3 de Elverum adındaki küçük bir kasabanın okulunda buluştular. Kitap yazarının sonradan Kıralla yaptığı görüşmeden, Norveç kayıtlarından ve Dr. Brauer'in gizli raporundan (ele geçen Alman evrakı arasındadır) yararlanılarak bu konuşmada geçenleri burada anlatmak mümkün olacaktır: Kıral bir hayli çekindikten sonra Alman elçisini Dış İşleri Bakanı Dr. Halvdan Koht'un yanında kabul etti. Brauer Haakon'u yalnız görmek isteyince Kıral, Koht'un muvafakatiyle buna razı oldu.

Aldığı tâlimata uyan Alman elçisi, Kıralı hem pöhpöhledi hem de korkuttu. Almanya Norveç hanedanını yerinde bırakmak istiyordu. Haakon'dan istenilen şey yalnızca bir gün önce kardeşinin Kopenhag'da yaptığını yapmasıydı. *Wehrmacht*'a karşı koymak delilikti. Boş boşuna Norveç kanı dökülecekti. Kıraldan, Quisling hükümetini onaylaması ve Oslo'ya dönmesi isteniyordu. Sert, demokratik ruhlu ve aynı zamanda disiplinli bir adam olan Haakon bu zor zamanda bile anayasaya uyarak, Kıralın siyasi kararlar veremiyeceğini Alman diplomatına anlatmaya çalıştı. Böyle bir kararı ancak hükümet verebilirdi ve şimdi hemen hükümete danışacaktı. Sonra Koht da görüşmeye katıldı ve hükümet kararının Oslo'ya döndüğünde Brauer'e telefonla bildirilmesine karar verildi.

Haakon siyasi kararlar veremezdi ama bu kararları etkileyebilirdi. Almanlara verilecek tek bir cevap vardı. Kıral hükümet üyelerini Elvurum yakınlarında Nybergsund köyünde basit bir kahvede topladı. Brauer'in ayrılmasından sonra Al-

(*) Norveç dört yüzyıl Danimarka'nın, sonra da yüz yıl İsveç'in bir parçası olmuştu. 1905 de İsveç'ten ayrıldı ve halk Danimarka Prensi Carl'ı Norveç Kıralı seçti. Sonradan bu Kıral, Kıral VII inci Haakon adını aldı. VII inci Haakon 9 Nisan 1940 sabahı Almanlara hemen teslim olan Danimarka Kıralı X uncu Christian'ın kardeşiydi.

manların kendisini âni bir hücumla yakalamalarından korkuyordu.

«...Kendi bakımından Alman isteklerini kabul edemem (dedi)... Böyle bir tutum otuz beş yıl kadar önce bu ülkeye geldiğimdenberi Norveç Kıralı olarak ödev saydığım her şeyle çatışır... Bu açıklamamın hükümetin kararını etkilemesini ya da kararın bu açıklamaya dayanmasını istemem. Ama, ne halkımızın ne... de halkın **Storting**'deki temsilcilerinin güvendiği Quisling'i Başbakan olarak tâyin ederim.

Ama hükümet Alman isteklerini kabul etmeye karar verirse —bunun nedenini çok iyi anlarım, savaşın birçok genç Norveçlinin hayatına malolacağını biliyorum— bu takdirde **tahttan çekilmek** benim için izlenecek tek yol olacaktır.» (41)

O zamana kadar kabinede kararsız durumda olanlar da Kıraldan cesaret aldılar. Brauer, OSlo yolunun yarısında Eidsvald'a vardığında, Koht telefonun başına geçmiş Norveç'in cevabını bildiriyordu. Alman elçisi bu cevabı Oslo'daki elçiliğe hemen bildirdi. Az sonra Berlin haberi aldı.

«Kıral, Quisling hükümetini kabul etmiyor. Karar hükümetin oybirliğiyle Kırala yaptığı tavsiye üzerine alınmıştır. Benim sorduğum somut bir soruya Dış İşleri Bakanı Koht şöyle cevap verdi 'Direnme olabildiği kadar uzun sürecektir'» (42)

O akşam, Norveç'in dış dünya ile bağlantısını sağlayan, dolaylardaki küçük radyo istasyonundan Norveç hükümeti kudretli Nazi İmparatorluğuna kafa tutmaya başladı. Hükümet Alman isteklerini kabul etmediğini açıkladı ve halkı — yalnızca üç milyondu — istilâcılara karşı koymaya çağırdı. Kıral da resmen bu çağrıya katıldı.

Nazi istilâcıları Norveçlilerin bu tutumlarına bir türlü akıl erdiremiyorlardı. Kıralı yola getirmek için iki teşebbüs daha yaptılar. 11 Nisan sabahı Quisling'in Yüzbaşı Irgens adındaki bir temsilcisi Kıralı görmeye gitti ve onu başkente dönmeye zorladı. Quisling'in kendisine sadakatle hizmet edeceğine söz verdi. Bu teklifine cevap bile verilmedi.

Öğleden sonra Brauer'den acele bir mesaj geldi. Mesajda

"birtakım teklifleri konuşmak" üzere Kıralla bir görüşme yapılması isteniyordu. Ribbentrop "Norveç halkına makûl bir anlaşmaya varılması için son bir şans daha tanımak istediğini" Kırala bildirmesi için Alman elçiliğine tâlimat vermişti (*). Bu sefer Dı. Koht Kırala danıştıktan sonra, Alman elçisine, "birtakım teklifleri" bulunduğu takdirde bu teklifleri, Dış İşleri Bakanına bildirebileceği cevabını verdi.

Nazilerin, bu kadar ufak ve güçsüz bir ülkenin böyle bir cevabı karşısında gösterdiği tepki çabuk ve sert oldu. Almanlar, Kıralı ve kabine üyelerini ellerine geçirememişlerdi, bir; sonra da onları teslim olmaya razı edememişlerdi, iki. Şimdi onları yok etmeye çalışacaklardı. 11 Nisanda *Luftwaffe;* bir ders vermek üzere Nybergsund köyüne gönderildi. Nazi uçakları bombalar ve yangın bombalarıyla köyün altını üstüne getirdiler. Sonra yanan ve yıkılan evlerden kaçmak isteyenleri makinalı tüfek ateşine tuttular. Almanlar Kıralla bakanlarını öldürdüklerini sandılar. Kuzey Norveç'te sonradan esir edilen bir Alman havacısının defterinde 11 Nisan'da şöyle bir yazı vardı: "Nybergsund.*Oslo Regierun. Alles vernichtet.*" (Oslo hükümeti. Hepsinin işi tamam.)

Aslında köyün işi tamamdı, ama Kıralla hükümetin değil. Nazi uçakları geldiği sırada Bakanlar yakınlardaki ormana saklanmışlardı. *Luftwaffe*'nin küçük köyün evlerini bir yıkıntı haline getirişini dizlerine kadar kar içinde seyretmişlerdi. Artık ya yakınlardaki İsveç sınırına kadar yürüyüp tarafsız İsveç'e sığınacaklar, ya da Kuzeyde hâlâ karlarla kaplı olan kendi

(*) Ribbentrop'un verdiği gizli tâlimattan yeni bir hileye daha başvurulacağı anlaşılıyordu : «Bauer görüşmeyi Oslo ile Kıralın bulunduğu köy arasında bir yerde düzenliyecek; Brauer belli nedenden ötürü bu teklifi General von Falkenhorst ile görüşecek; sonra da mutabık kalınan görüşme yerini Generale bildirecek» ti. Ribbentrop'un tâlimatını telefonla bildiren Gaus, verdiği raporda, «Herr Brauer'in tâlimatın anlamını iyice anladığını» bildiriyordu. Kıralın bu görüşmeye gittiği takdirde Falkenhorst'un askerleri tarafından yakalanacağı belliydi. (43)

dağlarına çekileceklerdi. Sonunda Gudbrands vâdisine gitmeye karar verdiler. Bu vâdiden Hamar ve Lillehammar'a ve oradan dağlardan geçerek Trondheim'ın yüz elli kilometre kadar güney batısında ve kuzey kıyısında Andalsnes'e gidebileceklerdi. Yol boyunda rastladıkları dağınık Norveç kuvvetlerini karşı koymak üzere örgütleyeceklerdi. Bu arada İngilizlerden de yardım gelebilirdi.

NORVEÇ SAVAŞLARI

İngiliz Donanması kuzeyde Narvik'te Almanların hücumuna karşı çok şiddetli bir tepki gösterdi. Bu harekâtın sorumlusu olan Churchill'in de kabul ettiği gibi, harekât Almanları "oldukça şaşkına çevirdi" Kuzeyde bile olsa üslenmiş Alman bombardıman uçaklarının menzilinden uzakta girişilen harekât sonradan bir taarruz halini aldı. 10 Nisan sabahı, Alman muhripleri Narvik'i aldıktan ve Dietl'in askerleri de karaya çıktıktan yirmi dört saat sonra beş muhripten oluşan bir İngiliz kuvveti Narvik limanına girdi. O sırada limanda bulunan beş Alman muhribinden ikisini batırdı. Geri kalan üçünü de hasara uğrattı ve Alman şileplerinin, biri hariç, hepsini batırdı. Bu harekât sırasında Alman filosu komutanı Tuğamiral Bontc öldü. İngiliz gemileri limandan çıkarken yakındaki fiyorlardan çıkmakta olan beş Alman muhribine saldırdılar. Alman gemilerinde daha ağır toplar vardı. Almanlar İngiliz muhriplerinden birini batırdılar. Birini karaya vurduttular. Geminin komutanı Yüzbaşı Warburton-Lee ağır surette yaralandı. Gemilerden üçüncüsü de ağır yara aldı. Beş İngiliz muhribinden üçü açık denize açılabildi. Denize açılırken de limana yaklaşmakta olan cephane yüklü büyük bir Alman şilepini batırdı.

13 Nisan öğleden sonra, bu sefer başta Birinci Dünya Savaşındaki Jutland savaşından kalma *Warspite* zırhlısı olmak üzere, bir İngiliz muhrip filotillası Narvik'e döndü ve Alman

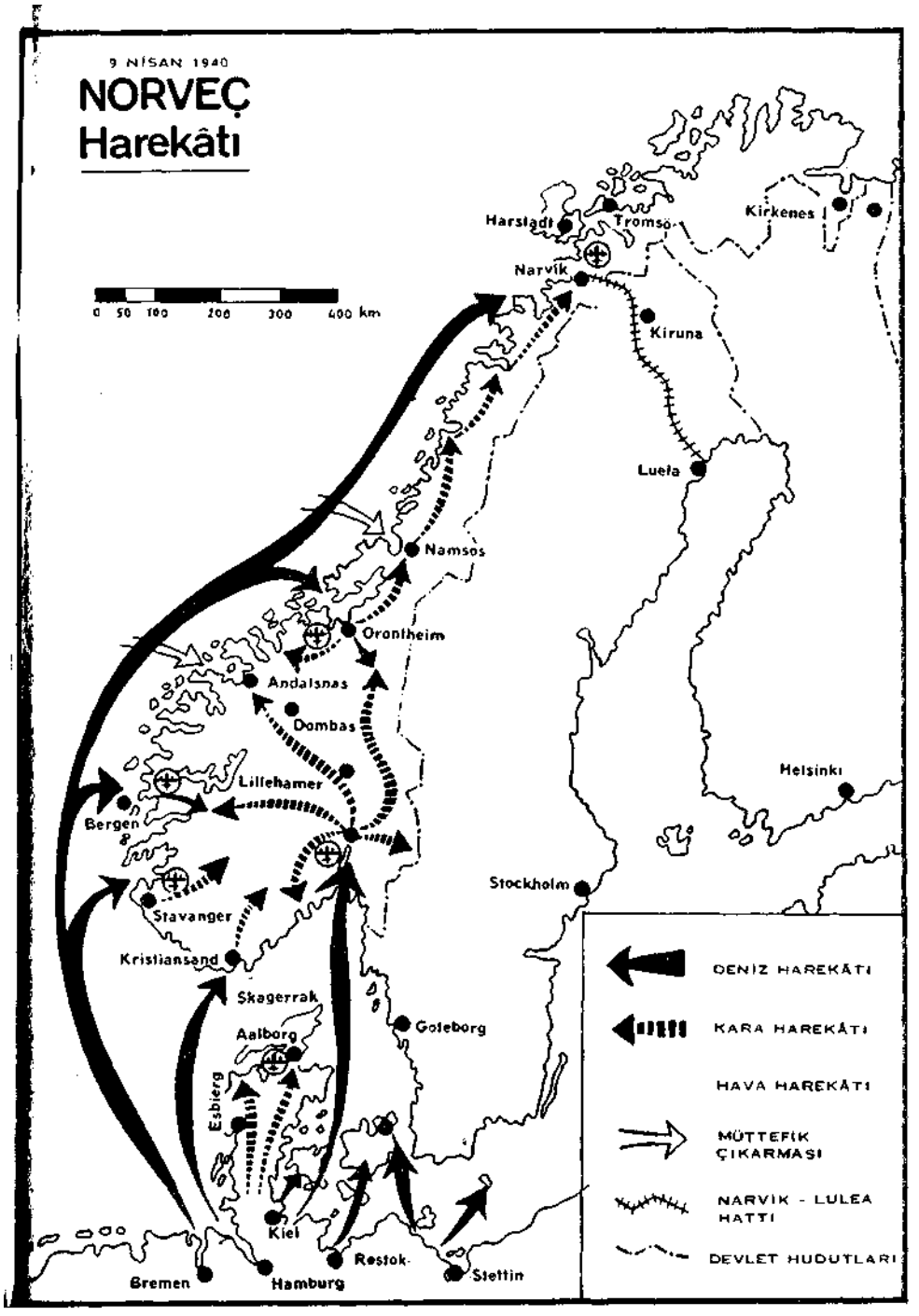

savaş gemilerinden kalanları da temizledi. Filotillanın komutanı Vis-Amiral W. J. Whitworth bu harekâtı Amiralik Dairesine telsizle haber verirken karadaki Alman askerlerinin de şaşkın ve dağınık bir durumda olduklarını bildirdi. Dietl ile askerleri tepelere kaçmışlardı. Amiral bundan yararlanarak "hemen çıkarma kuvvetleriyle" Narvik'in işgal edilmesini istedi. Ama ne yazık ki, İngiliz Ordu Komutanı Tuğgeneral Ü.J. Mackesy çok çekingen bir subaydı. Ertesi gün üç piyade taburundan oluşan bir öncü kuvvetiyle limana vardığında Narvik'e çıkmayı göze alamadı. Askerlerini elli kilometre kuzeydeki Norveçlilerin elinde bulunan Hastad'a çıkardı. Çok yanlış bir hareket ti bu.

İngilizler Norveç'e seferi kuvvet göndermeye hazırlandıkları halde bu kuvvetlerin gönderilmesinde çok yavaş davranmışlardı. 8 Nisan öğleden sonra Norveç kıyılarında Alman birliklerinin harekâtı haber alınır alınmaz İngiliz Donanması, Stavanger, Bergen, Trondheim ve Narvik'e gönderilmek üzere gemilere bindirilmiş olan askerleri, gemilerin deniz harekâtına lâzım olacağı gerekçesiyle, *yeniden karaya* çıkartmıştı. İngiliz kara kuvvetleri sonradan bir daha gemilere bindirildikleri sırada bu şehirlerde Almanların eline geçmekteydi. Böylece İngiliz askerleri de Orta Norveç'e vardıkları zaman, kendilerini koruyan İngiliz savaş gemileri gibi, Alman uçaklarının menziline girmiş bulunuyorlardı.

20 Nisanda, üç Fransız dağcı Avcı taburu ile takviye edilen bir İngiliz tugayı Trondheim'ın yüz yirmi kilometre kuzey doğusunda küçük bir liman olan Namsos'a ikinci bir İngiliz tugayı da Trondheim'ın yüz elli kilometre kadar güney batısında Andalsnes'de karaya çıktı. Böylece Norveç'e kuzeyden ve güneyden hücum edildi. Ama karaya çıkan kuvvetlerin ellerinde sahra ve uçaksavar topları bulunmadığı ve hava takviyesi de alamadıkları için Alman uçakları bu kuvvetlerin üslerini gece gündüz durmadan bombardıman etti. Böylece bu kuvvetlerin hiç biri Trondheim'ı ciddi olarak tehdit edemedi. Andalsnes tu-

gayı doksan kilometre doğuda bir trenyolu kavşağı olan Dombas'da bir Norveç birliğine rastladıktan sonra kuzeyde Trondheim'a doğru yapılacak hücumdan vazgeçti ve Oslo'dan vâdiyi izleyerek yukarı doğru çıkmakta olan Alman kuvvetlerini Albay Ruge'un enerjik komutası altında durdurmaya çalışan Norveçli askerlere yardım etmek üzere güneyde Gudbrandsdal'a döndü.

İngiliz ve Alman askerleri arasındaki çarpışma Hamar'ın kuzeyinde Lillhammer'de oldu. Ama kuvvetler arasında bir denge yoktu. İngiliz tugayını getiren gemiyi batırmışlardı. Toplar ve hafif tanklarla takviyeli Alman birliğinin karşısında İngilizlerin yalnızca tüfekleri ve makinalı tüfekleri vardı. Daha kötüsü, yakınlardaki Norveç hava alanlarından kalkan Alman uçakları hava korunmasından yoksun İngiliz piyadesine durmadan saldırıyordu. Lillehammer yirmi dört saatlik bir çarpışmadan sonra düştü ve İngilizlerle Norveçliler Andalsnes'e giden vâdideki demiryolu boyunca 210 kilometre geriledi. Orada durdu ve ardçı savaşı verdi. Bu savaş Almanların yürüyüşünü yavaşlattı ama durduramadı. İngiliz kuvvetleri 30 Nisan ve 1 Mayıs geceleri Andalsnes'i ve İngiliz - Fransız kuvvetleri de 2 Mayıs günü Namsos'u kahramanca dövüşerek boşalttılar. Her iki liman da bu sırada Alman uçaklarının sürekli bombardımanları yüzünden alevler içinde yanan bir cehenneme dönmüştü 29 Nisan gecesi Norveç Kıralı ile Bakanlar Molde limanında *Glasgow* adlı İngiliz kruvazörüne bindirildiler ve Tromsö'ye getirildiler. Kutup kuşağının çok yukarısında ve Narvik'in kuzeyinde bulunan Tromsö 1 Mayıs günü geçiçi hükümetin başkenti oldu.

Bu sırada Norveç'in güney yarısı, bütün şehirleri ve başlıca kasabalarıyla birlikte kesin olarak elden çıkmış bulunuyordu. Ancak kuzey Norveç kurtulmuş gibiydi. 28 Mayısta 25.000 kişilik bir *Müttefik* kuvvetiyle iki Norveç tugayı, bir Polonya tugayı ve iki de Fransız *Lejyon Etranjé* taburu, kendilerinden kat kat üstün Alman askerlerini Narvik'ten çıkarttılar. Hitler

neredeyse demir cevherinden olacak, bütün Norveç'i işgal etmek ten ve Norveç hükümetini ele geçirmekten vazgeçecekti. Ama *Wehrmacht* bu sırada bütün gücüyle Batı cephesine yüklendi. Bütün ***Müttefik*** askerlerinin boşlukları doldurmak üzere bu cephede toplanması gerekti. Narvik boşaltıldı. ***Müttefik*** askerleri acele yeniden gemilere bindirildiler. İsveç sınırı yakınlarındaki dağlarda dayanan General Dietl 8 Haziranda limanı yeniden ele geçirdi ve dört gün sonra İngilizlerin ayrılmasına kızan cesur Albay Ruge ile askerlerinin teslim olmalarını kabul etti. Kıral Haákon ile hükümeti 7 Haziranda Tromsö'de *Devonshire* zırhlısına bindirildiler ve Londra'ya götürüldüler. Orda beş yıl sürgün yaşadılar (*). Berlin Diet'li Tuğgeneralliğe terfi ettirdi,

(*) Quisling'in Norveç hükümetinin başına geçmek için giriştiği ilk teşebbüs uzun sürmedi. 15 Nisanda kendisini Başbakan ilân ettikten altı gün sonra Almanlar kendisini Başbakanlıktan attılar. Altı ünlü Norveç yurttaşından oluşan bir Yönetim Kurulu kurdular. Bunlar arasında Norveç Luther Kilisesinin Başkanı Başpapaz Eivind Berggrav ile Yüksek Mahkeme Başkanı Paal Berg vardı. Bu kurul ünlü ve kavgacı bir hukukçu olan Berg'in eseriydi. Berg sonradan Norveç Direnme hareketinin başkanı oldu. Hitler 24 Nisanda Josef Terboven adında genç ve sert bir Nazi Gauleiter'ini Almanya'nın Norveç Komiseri tâyin etti. İşgal sırasında Norveç'i fiilen bu genç yönetti. Yaptığı zulümler gün geçtikçe arttı. Başlangıçtanberi Quisling'e karşı olan Brauer 17 Nisanda geri alındı ve emekliye sevkedildi. Sonra da er olarak Batı cephesine gönderildi. Almanlar 1942 de Quisling'i, halk arasında hiç sevilmediği halde, yeniden Başbakan yaptılar. Alman efendilerine yaranmak için yaptığı bütün çabalara rağmen hiç bir otorite kuramadı.

Savaşın sonunda Quisling yurda ihanet suçundan yargılandı ve uzun bir yargılamadan sonra ölüme mahkûm edildi. 24 Ekim 1945 de idam olundu. Terboven, teslim olmaktansa intihar etmeyi tercih etti. Almanları överek onlarla açıkca işbirliği yapan büyük Norveçli romancı Knut Hamsun da ihanetle suçlandırıldı. Ancak ihtiyarlığı dolayısıyla suçlandırmalar sukut etti. Bununla birlikte yine de yargılandı ve "Nazi rejiminden yararlanmış" olmakla suçlandırılarak 65.000 dolar para cezasına mahkûm edildi. 19 Şubat 1952 de doksan yaşında öldü. General von Falkenhorst da İngiliz ve Norveçlilerden oluşan bir askeri mahkeme önünde savaş suçlusu olarak yargılandı ve **Müttefik**lerden esir olarak alınan komandoları

kendisine *Ritterkeuz* nişanı verildi. Hitler tarafından *Sieger von Narvik* (Narvik Fatihi) adıyla anıldı.

Führer sonunda büyük bir başarı elde etmesine karşın Norveç seferi sırasında çok kötü dakikalar yaşadı. General Jodl'un güncesinde Başkomutanının sık sık sinir krizleri geçirdiğini gösteren kısa kayıtlar var. 14 Nisanda Alman deniz kuvvetlerinin Narvik'te imha edildiği haberi gelince defterine şu kaydı düşmüş: "Korkunç bir sinirlilik." 17 Nisanda Hitler Narvik'in kaybedilmesi üzerine bir isteri nöbeti geçiriyor! General Dietl kuvvetlerinin havadan boşaltılmasını istiyor — ama imkânı yok. O gün general Jodl güncesine şunu yazıyor: "Her gelen kötü haber daha kötü korkular yaratıyor." İki gün sonra: "Kriz yeniden başladı. Siyasi faaliyet başarısızlığa uğradı. Elçi Bruer geri çağrıldı. Führer'e göre zora başvurması artık... (*). O gün, yâni 19 Nisan günü, Berlin'deki Başbakanlık binasında yapılan toplantı çok sert bir hava içinde geçti. Üç askeri kuvvetin başkanları gecikmeler yüzünden birbirlerini suçladılar. Dalkavuk Keitel bile dayanamayıp odadan çıktı. Jodl'un notu: "Önderler arasında yeniden anarşi tehlikesi." 22 Nisanda şunları ekliyor: "Führer İngiliz çıkarmalarından gittikçe fazla sinirlenmeye başladı."

Alman kuvvetlerinin Oslo'dan Trondheim ve Andalnes'e doğru giriştikleri hareketin yavaş gelişmesi, Jodl'un 23 Nisanda güncesine yazdığı gibi, "sinirleri daha da çok germişti." Ama ertesi gün iyi haberler gelmeye başladı. Gün geçtikçe daha da

---

idam edilmek üzere S.S.'lere teslim olmakle suçlandırıldı. 2 Ağustos 1946 da ölüme mahkûm edildi. Ancak hüküm sonra müebbet hapse çevrildi.

(*) Herhalde Norveçlilerin direnmelerine kızan Hitler'in emriyle olacak, General von Falkenhorst 13 Nisanda Oslo'nun en ileri gelen yurttaşlarından yirmi kişilik bir rehine alınmasını emreden bir karar çıkarttı. Oslo'dan alınan ünlü rehineler arasında Papaz Berggrav ile Paal Berg vardı. Bu rehineler, Elçi Brauer'in söylediğine göre, «direnmenin devamı halinde ya da bir sabotaja teşebbüs edildiği zaman kurşuna dizileceklerdi.» (44)

tatlılaştı haberler. Ayın yirmi altısında artık Sayın Başkomutanın keyfine diyecek yoktu; o kadar ki bütün bir gece askerî danışmanlarıyla yaptığı bir toplantıdan sonra sabah saat 3.30 da 1 Mayıs ile 7 Mayıs arasında "Sarı Durum" a geçmek istediğini onlara açıkladı. «Sarı» Hollanda ve Belçika üzerinden Batıya yapılacak hücumun parolasıydı. 29 Nisanda Hitler "Trondheim'in durumundan biraz kuşkulandı", ama ertesi gün Oslo'dan gelen savaşçı gurubun şehre varmasına "çok sevindi". Artık gözünü Batıya çevirebilirdi. Bu cephede 5 Mayısta büyük taarruza geçilmesi için hazırlığa başlanılmasını 1 Mayısta emretti.

Wehrmacht komutanları —Goering, Brauchitsch, Halder, Keitel, Jodl, Raeder ve başkaları— savaşın ufak bir gerilemesinde bile korkunç liderlerinin ne kadar sinirlendiğini ilk olarak Norveç seferi sırasında görmüşlerdi. Hitler'in büyük bir zaafıydı bu. Birçok askeri başarılardan sonra işler tersine döndüğünde bu zaafı daha da artacak ve sonunda Üçüncü Alman İmparatorluğunu yıkacaktı.

Danimarka ile Norveç'in çarçabuk istilâ edilmesi Hitler'in zaferi kazanmasında önemli bir etken olmuş, İngiltere ise büyük bir yenilgiye uğramıştı. Böylece Almanya'ya yapılan demir sevkiyatı emniyet altına alınmış, Baltık Denizinin ağzı daha da iyi korunmuş, Alman Donanmasının Kuzey Atlantiğe çıkması daha da kolaylaşmış, İngiltere'ye karşı yapılacak deniz savaşında denizaltı ve su-üstü gemileri için mükemmel liman kolaylıkları sağlanmış oluyordu. Hitler hava üslerini en büyük düşmanına yüzlerce kilometre daha yaklaştırmıştı. Ama asıl önemlisi, bu zafer Üçüncü Alman İmparatorluğunun itibarını çok artırmış, Batılı Müttefiklerinkini ise aynı derecede düşürmüştü. Nazi Almanyasını dünyada yenecek hiç bir kuvvet yok gibi görünüyordu. Avusturya, Çekoslovakya, Polonya'dan sonra şimdi de Danimarka ve Norveç, Hitler'in kuvvetine ya da zorbalığına kolaylıkla boyun eğmişti. Son iki ülkeye iki büyük müttefikin yaptığı yardımlar işe yaramamıştı. Bir Amerikalı kadının yazdığı gibi, dünyanın geleceği Hitlerin ve Naziliğin elindeydi sanki.

Hitler'in bu istilâsı son kalan tarafsız devletler için büyük bir ders oldu. Tarafsızlık artık totaliterlerin hâkim olduğu bir dünyada yaşamak isteyen küçük devletleri koruyacak bir silâh değildi. Finlandiya az önce bunu denemiş, şimdi de Norveç ile Danimarka'nın başına aynı felâket gelmişti. Dost dünya devletleri, yardımlarını zamanında —saldırı başlamadan önce— kabul etmiyecek kadar kör olmakla suçluyorlardı onları.

«(Churchill 11 Nisanda şunları söylemişti) Belki yarın, belki de bir hafta sonra, ya da **bir ay sonra** yok edilmeleri ya da esir olmaları için ustaca hazırlanmış bir kurmay planının kurbanı olabilecek öteki ülkeler de bu olayın üzerinde düşüneceklerdir.» (45)

Elbetteki Hollanda ve Belçika'yı kastediyordu Churchill. Önlerinde bir ay gibi bir zaman olduğu halde bile bu ülkelerde böyle bir düşünce başlamamıştı daha. (*)

(*) Rusya ile Finlandiya ve Baltık Devletleri arasında kaimış olan İsveç, komşusu Danimarka ile Norveç'in istilaya uğraması üzerine, durumunu uzun uzadıya düşündü. Az çok tehlikeye düşen tarafsızlığını sürdürmekten ve hücuma uğradığı takdirde savaşmaktan başka çare olmadığına karar verdi. Finlandiya'ya gidecek **Müttefik** askerlerine topraklarından geçiş izni vermemekle Sovyetler Birliğini memnun etmişti. Şimdi de büyük baskılara karşı koyarak Almanya'yı memnun ediyordu : İsveç Finlandiya'ya oldukça çok sayıda silah göndermişti, ama Norveç'e hücum edildiği sırada bu ülkeye ne silah ne de petrol satmıştı. Nisan ayı içinde Almanlar D'etl'e yardım etmek üzere askerlerinin İsveç'ten transit olarak geçmelerini istemişlerdi, ama çarpışmalar bitinceye kadar buna izin verilmedi. Yalnız bir sağlık ekibinin malzemesini taşıyan trenin geçmesine izin verildi. Almanya'nın doğrudan doğruya hücuma geçmesinden korkan İsveç, 19 Haziranda Hitler'in baskısına boyun eğdi ve Nazi askerleriyle savaş malzemesinin İsveç demiryollarından sevkedilmesine râzı oldu. Ancak her iki yöne giden asker sayısı (yâni giden ve gelen) o şekilde ayarlanacaktı ki Norveç'teki askeri garnizon'un kuvvetleri bu sevkiyat yüzünden takviye edilmiş bulunmıyacaktı.

Almanya için büyük bir yardımdı bu. Hitler yeni askerlerini ve savaş malzemesini karadan nakletmek suretiyle İngilizlerin bunları batırmaları

Hitler'in iki İskandinav ülkesini yıldırım hızıyla istila etmesi olayından alınacak askerî dersler de vardı. Bu derslerin en önemlisi, hava kuvvetlerinin savaştaki yeriydi. Hava kuvvetleri deniz kuvvetlerine üstündü, ancak bombardıman ve avcı uçaklarının üsleri taarruz edilecek yere yakın olmalıydı. Bundan daha az önemli olmayan eski bir ders daha vardı ki, o da zaferi genellikle gözüpek ve hayali zengin olanın kazandığı gerçeğiydi. Hem Alman Donanmasında hem de Hava Kuvvetlerinde bu nitelik vardı. Narvik'te, Dietl, Alman Ordusunun ne kadar becerikli ve güvenilir bir kuvvet olduğunu göstermişti. *Müttefik*'lerde ise bu yoktu.

İskandinav serüveninin gelecekte, çok uzakları görmek ihtimali olmadığı için birdenbire değerlendirilemeyen askerî bir sonucu daha vardı : Norveç'te her iki tarafın da kayıpları az olmuştu. Almanlardan 1313 ölü vardı. 2375 kişi de kaybolmuş ve 1604 kişi yaralanmıştı. Zayiat tutarı 5296 idi. Norveçlilerle Fransız ve İngilizlerin kaybı ise 5000 den aşağıydı. İngilizler bir uçak gemisi, bir kruvazör, yedi muhrip, Polonyalılarla Fransızlar da birer muhrip kaybetmişlerdi. Alman Donanmasının kaybı ise ağırdı : yirmi muhripten onu, sekiz kruvazörden üçü batmış, *Scharnhorst, Gneisenau* savaş gemileriyle *Luetzow* cep kruvazörü ağır yara almış ve aylarca harekâta katılamamışlardı. Hitler'in yaz mevsiminde girişeceği seferlerde kullanabileceği

tehlikesini önlemiş oluyordu. Anlaşmanın ilk altı ayında Norveç'te bulunan askerlerden 140,000'i değiştirildi ve gönderilen malzeme Alman birliklerini çok kuvvetlendirdi. Sonradan, Almanların Rusya taarruzu başlamadan hemen önce, İsveç, Sovyetler Birliğine yapılacak taarruzlarda kullanılmak üzere Norveç'ten tam teçhizatlı bir tümenin kendi topraklarından geçerek Finlandiya'ya gönderilmesi için Nazi Yüksek Komutanlığının ileri sürdüğü isteği de kabul etti. Bir yıl önce **Müttefiklerden** esirgediği şeyc Nazi Almanyası sözkonusu olunca rázı oldu. İsveç üzerindeki Alman baskısı ve Kıral Gustav V ile Hitler arasındaki yazışmaların metinleri konusunda şu esere bakınız : **Documents On German Policy,** IX. Kitabın yazarı bu konuyu aşağıdaki eserinde daha ayrıntılı olarak ele almıştır : **The Challange of Scandinavia.**

kuvvetli bir donması yoktu. Az sonra İngiltere'yi istila etmek zamanı geldiğinde bunun aşılmaz bir engel olduğu anlaşılacaktır.

Ama Alman Donanmasının bu zayiattan ötürü uğradığı zararın sonuçları, Mayısın başında, Danimarka ve Norveç'i de istila ettiği ülkeler arasına kattığı bir sırada, Hitler'in aklına bile gelmiyor, generalleriyle birlikte istilaların en büyüğü olacağına inandığı —çünkü generaller sonbahardaki kuşkularından kurtulmuşlardı— harekât için gereken son hazırlıkları bitirmeye çalışıyordu.

XXI

BATIDAKİ ZAFER

Güzel bir ilkbahar sabahı. Günlerden 10 Mayıs 1940. Ortalığın ağarmasından az sonra Berlin'deki Belçika elçisi ile Hollanda elçisi, *Wilhelmstrasse*'ye çağrılıyorlar. İngiliz - Fransız ordularının yakında girişecekleri bir hücum karşısında tarafsızlıklarını korumak için Alman askerinin o sırada ülkelerine girmekte olduğu kendilerine haber veriliyor. Aynı nedenler bir ay önce Danimarka ve Norveç'e yapılan saldırıları da haklı göstermek için ileri sürülmüştür. Her iki hükümete de verilmiş olan resmi ültimatomlara hiç bir şekilde itiraz edilmemesi isteniyor. Herhangi bir karşı koyma kesinlikle ezilecek ve bu yüzden akacak kanın sorumluluğu «yalnızca Belçika Kırallığı hükümeti ile Hollanda Kıralhığı hükümetine» ait olacaktır.

Önce Kopenhag ve Oslo'da olduğu gibi şimdi de Brüksel ve Lâhey'deki Alman elçileri birbirine benzer mesajlarla bu ülkelerin Dış İşleri Bakanlıklarına gitmişlerdi. Gariptir ki Lâhey'de ültimatomu veren Alman Elçisi Kont Julius von Zech - Burkersroda, 1914 de Belçika'nın tarafsızlığını garanti eden Kaizerin Şansölyesi Bethmann - Hollweg'in damadıydı. O zaman da Hohenzollern'ler verdikleri bu garantiyi sonradan "bir kâğıt parçası" sayarak yırtmışlardı.

Brüksel'de Alman bombardıman uçakları havada gürül gürül uçarlarken ve dolaylardaki tarlalara düşen bombalar pencereleri zangırdatırken, Dış İşleri Bakanlığında bulunan Alman Elçisi Buelow-Schwante, Dış İşleri Bakanının odasına girerek cebinden bir kâğıt çıkardı. Paul-Henri Spaak elçiyi durduttu.

«'Affedersiniz Bay Elçi, önce ben konuşacağım.'

(Öfkesini gizlemeye çalışmadan şunları söyledi) Alman Ordusu ülkeme saldırmıştır. Yirmi yıl içinde ikinci kez, Almanya tarafsız ve sadık Belçika'ya karşı cânice bir saldırıya girişmiştir. Bu seferki, 1914 saldırısından daha iğrençtir. Belçika hükümetine ne bir ültimatom, ne de bir protesto verilmiştir. Belçika, Almanya'nın kendisine karşı girişmiş olduğu taahhütleri bozduğunu, Almanya hücuma geçtiği sırada öğrenmiştir... Tarih Almanya'yı sorumlu tutacaktır. Belçika kendisini savunacaktır.»

Zor durumda kalan Alman diplomatı resmi Alman ültimatomunu okumaya başladı, ama Spaak okumasını yarıda kesti. "Siz belgeyi bana veriniz," dedi. "Bu kadar kötü bir görevi üzerinizden almak isterim." (1)

Almanya iki küçük ülkenin tarafsızlığına saygı göstereceğine dair kaç kere teminat vermişti. 1839'da beş büyük Avrupa devleti Belçika'nın tarafsızlığını ve bağımsızlığını "daimi" olarak garanti etmişlerdi. Bu pakta yetmiş beş yıl saygı gösterilmiş, sonunda 1914 de Almanya bu garantiyi bozmuştu. *Weimar* Cumhuriyeti de Belçika'ya karşı hiç bir zaman silâha sarılmayacağına söz vermiş, Hitler iktidara geldikten sonra bu politikayı durmadan doğrulamış, Hollanda'ya da buna benzer bir teminat vermişti. Nazi Şansölyesi 30 Ocak 1937 de Lokarno Paktını yırttığında şunları söylemişti :

«Alman hükümeti, Belçika ve Hollanda topraklarının bozulmazlığını ve tarafsızlığını tanımaya ve garanti etmeye hazır olduğunu bir kere daha bu bölgelere temin etmiştir.»

1918 yılından sonra haklı olarak tarafsızlık politikasından vazgeçen Belçika, Üçüncü Alman İmparatorluğunun yeniden silâhlanmasından ve 1936 ilkbaharında Ren'in işgal edilmesinden korkarak yeniden tarafsızlığa sığınmıştı. 24 Nisan 1937 de İngiltere ile Fransa, Belçika'yı Lokarno Paktı gereğince üzerine almış olduğu taahhütlerden kurtardılar ve o yılın 13 Ekiminde Almanya,

«(Belçika'nın) bozulmazlığını ve bütünlüğünü hiç bir surette çiğnemiyeceğini ve her zaman için Belçika topraklarına saygı göstereceğini ve bir saldırı ile karşılaştığı takdirde kendisine yardım edeceğini»

resmen ve ciddi olarak doğrulamıştı.

O günden sonra Hitler'in her iki ülkeye verdiği resmî teminatın ve generallere söylediği güzel sözlerin gerisinde bu düşüncenin tam tersi bir görüş belirmeye başladı. 24 Ağustos 1938 de "Yeşil Durum", yâni Çekoslovakya saldırısı için hazırlanmış olan plânların birinden söz ederken Hitler, Belçika ve Hollanda işgalinin Almanya'ya sağlıyacağı "olağanüstü yararlar" ı anlatmış, ve "bu bölgenin nasıl ve ne kadar zamanda işgal edilebileceği" konusunda Ordunun düşüncesini sormuştu. 28 Nisan 1939 da Roosevelt'e yolladığı cevapta, Hollanda, Belçika ve başkalarına verdiği sözlere "bağlı" kalacağını özellikle belirtmişti. Oysa daha bir ay önce Führer generallerine şu sözleri söylemişti: "Hollanda ve Belçika'daki hava üsleri silahlı kuvvetler tarafından işgal edilmelidir... yıldırım hızıyla. Tarafsızlık bildirilerine boş verilmelidir."

Savaşı daha başlatmamıştı ama plânlar hazırdı. Ağustosun 22 sinde, yâni Polonya'ya hücum etmezden bir hafta önce, Hollanda ve Belçika tarafsızlığının bozulma "olanağı" nı generalleriyle tartışmıştı. "İngiltere ile Fransa," demişti, "bu ülkelerinin tarafsızlıklarını bozmayacaklardır." Dört gün sonra da, yâni 26 Ağustosta Brüksel ve Lâhey'deki temsilcilerine tâlimat vermiş, savaşın çıkması halinde "Almanya'nın Belçika ve Hollanda dokunulmazlığını hiç bir suretle bozmıyacağını" ilgili hükümetlere bildirmelerini istemişti. Polonya seferi bittiğinde, yâni 6 Ekimde, bu teminatı bir daha tekrarlamıştı. Ertesi gün ise, 7 Ekimde, General von Brauchitsch Hitler'in emrine uyarak, Ordu Gurup Komutanlarına,

«Siyasi durum gerektirdiği zaman Hollanda ve Belçika topraklarının hemen istilâ edilmesi için gerekli bütün hazırlıkların yapılmasını» (2)

emretmişti. İki gün sonra, 9 Ekimde çıkarttığı 6 Sayılı Emirde ise Hitler şunu emrediyordu :

«Lüksemburg, Belçika ve Hollanda üstünden... bir hücum harekâtına girişilmesi için gereken hazırlıklar yapılacaktır. Bu hücum olabildiği kadar kısa bir zamanda ve şiddetle başarılmalıdır... Bu hücumun hedefi, Hollanda, Belçika ve Kuzey Fransa kadar büyük bir alanı ele geçirmektir.» (3)

Belçikalılarla Hollandalıların Hitler'in gizli niyetlerinden elbette haberleri yoktu. Ama kulakları bükülmedi değil. Yapılan uyarmalar arasında şunları sayabiliriz : Nazi aleyhtarı komploculardan Albay Oster, 5 Kasımda Berlin'deki Hollanda ve Belçika askerî ataşelerini uyarmış, o sırada tesbit edilmiş olan 12 Kasım tarihinde Almanlardan bir hücum beklenebileceğini bildirmişti. Ekimin sonunda da, komploculardan Goerdeler, Weizsaecker'in teşvikiyle, yakında hücuma geçileceğini Belçikalılara bildirmek üzere Brüksel'e gitmişti. Yeni Yılın başında da, 10 Ocakta, bir Alman uçağı Belçika topraklarına mecburi iniş yapmış, bu sayede Hitler'in Batı planları ele geçirilmişti. (*)

Hollanda ve Belçika Genel Kurmayları, o günden bu yana, sınır boylarından aldıkları haberalma raporlarına dayanarak, Almanların sınır boylarında elli kadar tümen yığmakta olduklarını öğrenmiş bulunuyorlardı. Alman başkentinde de olağanüstü bir haber kaynakları vardı. Bu "kaynak" Berlin'deki Hollanda Hava Ataşesi Albay G. J. Sas'tı. Sas, Albay Oster'in yakın arkadaşıydı. Berlinin Zehlendorf denen uzak bir banliyösündeki evinde sık sık birlikte yemek yerlerdi. Savaşla birlikte başlayan karartma bu buluşmalarını daha da kolaylaştırmıştı. (Ka-

(*) 1006, 1008 ve 1036 - 37'inci sayfalara bakınız.

rartma o sırada hem Almanların hem de yabancıların gizli çalışmalarında çok işe yarıyordu). Belçika'ya yapılacak taarruzun günü 12 Kasım olarak tesbit edildiği zaman Oster, Kasımın başında Sas'a durumu haber vermişti. Ocakta da yeni bir uyarım yapmıştı. Her iki hücum da yapılmayınca, Lâhey ve Brüksel'de Sas'ın verdiği haberlere karşı güven azaldı. Hitler'in saldırı için neden bir sürü tarihler tespit ettiği, sonradan neden vazgeçtiği bir türlü anlaşılamıyordu. Ama, Norveç ve Danimarka istilalarını öğrenip tam tarihlerini bildirmesi, herhalde sonradan Sas'ın itibarını artırmıştır.

Oster, Hollanda ve Belçika üzerinden yapılacak Batı taarruzunun 10 Mayısta başlıyacağını 3 Mayısta kesin olarak Sas'a bildirdi ve askerî ataşe de bu haberi hemen hükümetine ulaştırdı. Lâhey'in, ertesi gün Vatikan elçisinden aldığı haber bu bilgiyi doğruladı. Hollanda'lılar durumu hemen Belçikalılara haber verdiler. 5 Mayıs bir Pazar gününe rastlamıştı ve ertesi haftaya girildiği sırada bizim gibi Berlinde oturan herkes Batı taarruzunun birkaç gün içinde başlıyacağını aşağı yukarı seziyordu. Başkentte hava gergindi. 8 Mayısta New York'taki büroma bir telgraf çekmiş, Amsterdam'daki muhabirlerimizden birinin Norveç'e gönderileceği yerde orada kalmasını istemiş, Norveç'te savaşın bittiğini bildirmiştim. Yine o gece, askerî sansür, radyo yayını sırasında, Batıda, Hollanda ve Belçika da dahil olmak üzere, yakında bir taarruza geçilmesi ihtimalinin bulunduğunu söylememe izin vermişti.

9 Mayıs akşamı, Oster ile Sas son bir yemek yediler. Alman subayı ertesi gün şafakla birlikte Batı taarruzunun başlaması için gereken son emrin verilmiş olduğunu Sas'a bildirdi. Oster, yemekten sonra, son dakikada bir değişiklik olup olmadığını anlamak üzere Bendlerstrasse'deki OKW komutanlığına gitti. Bir değişiklik yoktu. Oster, Sas'a, "Domuz Batı cephesine gitmiş," dedi. "Domuz" Hitler'di. Sas durumu Belçika askerî ataşesine bildirdi, sonra kendi elçiliğine gitti ve Lâhey ile konuştu. Taarruz zamanını haber vermek için güzel bir parola tesbit

edilmişti. Sas'ın mesajı şöyleydi: "Yarın sabah, şafakta. Sıkı durun!" (4)

Çok gariptir ki Batılı iki büyük devlet, yâni İngiltere ile Fransa, gâfil avlandılar. Genel Kurmayları, Brüksel ve Lâhey'den gelen heyecanlı haberlere inanmıyorlardı. Londra'da ise üç gündenberi bir kabine buhranı vardı. Buhran ancak 10 Mayısta Chamberlain'in yerine Churchill'in Başbakan olmasıyla sona erdi. Fransız ve İngiliz Komutanlıkları, ancak Alman bombardıman uçaklarının gürültüleri ve avcı uçaklarındaki makinalı tüfeklerin tırrrr'ları, ilkbahar sabahının sessizliğini bozduğu zaman Alman taarruzunun farkına vardılar. Gün ilerledikçe Hollandalılarla Belçikalıların yardım için yaptıkları umutsuzca çağrılar herkesin kulaklarını sağır etti. Oysa bu hükümetler, sekiz aydanberi ortak savunma için *Müttefikler*le bir araya gelecekleri yerde onları biraz uzakta tutmaya çalışmışlardı.

Bununla birlikte *Müttefikler*in Belçika üzerinden yapılacak herhangi bir taarruza karşı hazırladıkları plân, birkaç gün hemen hemen hiç aksamadan yürütüldü. Büyük bir İngiliz-Fransız Ordusu, Brüksel Doğusunda Dyle ve Meuse nehirleri boyunda bulunan Belçika savunma hattını takviye etmek üzere Fransız-Belçika sınırından kuzey doğuya doğru hızla harekete geçti. Anlaşılan Alman Yüksek Komutanlığının da istediği buydu. *Müttefikler*, yaptıkları bu büyük çark hareketi yüzünden olduğu gibi Almanların ellerine düştüler. İngiliz - Fransız Ordıları doğruca bir tuzağın içine girdiklerini farketmediler önce. Ama farkına vardıkları zaman da iş işten geçmişti. Tuzaktan kurtulmaya çalıştıkça battılar.

KARŞIT PLÂNLAR

Almanların Batı taarruzu için hazırladıkları plânın Ocak ayında Belçikalıların ellerine geçmesinden sonra Batı plânı geniş çapta değiştirildi. Almanlar bu plânın Fransız ve İngilizlerin

ellerine geçtiğinden kuşkulanmışlardı. *Fall Gelb* (Sarı Durum) denilen bu harekâtın plânı, Hitlerin baskısıyla Ordu Yüksek Komutanlığı tarafından 1939 sonbaharında alelacele hazırlanmıştı. O sıralarda taarruzun Kasım ortalarında yapılması düşünülüyordu. Bu ilk plânın eski *Schliffen* plânının değiştirilmiş bir şekli olup olmadığını askerî tarihçiler ve Alman generalleri arasında çok tartışılmıştır. Halder ile Guderian böyle olduğu kanısındaydılar. Plâna göre Alman asıl kuvveti, Manş limanlarını işgal etmek amacıyla, sağ kanattan Belçika ve kuzey Fransa üzerine taarruza geçecekti. Bu plân, ünlü *Schliffen* plânından daha dardı. *Schliffen* plânı, yalnız Manş limanlarının alınmasını değil, aynı zamanda büyük bir sarkma hareketiyle Belçika'dan ve kuzey Fransa'dan ve Seine'den geçilerek Paris'in aşağısında doğuya dönülmesini ve geri kalan Fransız kuvvetlerinin çevrilmesini ve yok edilmesini de amaçlıyordu. Plânın amacı, 1914 de, Fransız silahlı mukavemetinin çarçabuk kırılması, sonra da bütün askerî kuvvetlerin toplanılarak Rusya'nın üstüne hücum edilmesiydi.

Ama Hitler 1939 - 40 yılında bir Rus cephesini düşünmek zorunda değildi. Amacı daha sınırlıydı. Seferin ilk aşamasında amacı Fransız Ordusunu yere sermek değildi. Fransız Ordusunu geriye itmek, Manş kıyılarını işgal etmek, böylelikle İngiltere'yi Müttefikinden ayırmak, aynı zamanda birtakım hava ve deniz üsleri ele geçirmekti. Bu üslerden İngiliz adalarını tedirgin edecek ve İngiltere'yi ablukaya alabilecekti. O sırada generallerine verdiği birçok söylevlerden anlaşıldığına göre, Hitler böyle bir yenilgiden sonra İngiltere ile Fransanın barışa yanaşacaklarını ve yeniden Doğuya dönmesine imkân vereceklerini umuyordu.

İlk *Fall Gelb* plânı düşmanın eline geçmeden önce, Müttefik Yüksek Komutanlığı bunun böyle olacağını tahmin ediyordu. 17 Kasımda Paris'te toplanan Müttefik Yüksek Savaş Kurulu "D Plânı" nı kabul etmişti. Bu plâna göre, Almanlar Belçika üzerinden taarruza geçtikleri zaman Fransızların Birinci ve Do-

kuzuncu Orduları ile İngiliz Seferî Kuvveti, Louvain, Namur ve Givet'den geçerek hemen Méziers'e gelecek, Anvers'den çıkan Dyle ve Meuse nehirleri üzerindeki Belçika ana savunma hattını tutacaktı. Fransız ve İngiliz Genel Kurmayları, birkaç gün önce Belçika Yüksek Komutanlığı ile yaptıkları birtakım gizli toplantılar sırasında, böyle bir hareketin bu hat üzerinde yapılacak savunmayı kuvvetlendireceğini ve başlıca direnmenin bu hat üzerinde yapılabileceğini öğrenmişlerdi. Ama savaştan hâlâ kaçınabilecekleri hülyasına kapılan Belçikalılar bundan daha ileri gitmediler ve başka bir şey de istemediler. İngiliz Kurmay şefleri, Almanların taarruza geçmeleri halinde Müttefik kuvvetlerin harekete geçip yayılmaları için zaman kalmıyacağını söyledikleri halde Kurul, General Gamelin'in direnmesi sonunda, D Plânına bağlı kaldı.

Müttefikler, Hollandanın da taarruza uğraması halinde Anvers'in kuzeyinde Hollandalılara yardım etmek üzere General Henri Giraut komutasındaki Yedinci Ordunun da Manş'ın yukarı kıyılarına doğru harekete geçmesini, Kasımın sonunda plâna aldılar. Böylelikle Almanların Maginot hattını geriden çevirmek amacıyla Belçika — ve belki de Hollanda — üstünden girişecekleri bir hareket, İngiliz Seferi Kuvveti, Fransız Ordusunun büyük bir kısmı, Belçikalıların yirmi iki ve Hollandalıların da on tümeni ile daha başlangıçta önlenebilecekti. Bu kuvvet, sonradan anlaşıldığına göre, Alman kuvvetlerine sayıca eşitti.

Rundstedt'in Batı Cephesindeki A Ordu Gurubu Kurmay Başkanı General Erich von Manstein (asıl adı Lewinski), böyle yüzyüze bir çatışmayı önlemek ve aynı zamanda hızla ileriye fırlayacak olan İngiliz ve Fransız ordularını tuzağa düşürmek üzere, *Fall Gelb*'de köklü bir değişme yapılmasını teklif etti. Manstein, yetenekli ve hayal gücüne sahip ikinci kademede kurmay bir subaydı, ama o kış, Brauchitsch, Halder ve daha bir sürü generallerin başlangıçta karşı koymalarına rağmen, atılgan plânını Hitler'e sunmayı başardı. Manstein'ın teklifi şuydu :

Alman taarruzu, büyük bir zırhlı kuvvet halinde, Ardennes üzerinden başlayacaktı. Bu kuvvetler Sedan'ın hemen kuzeyindeki Meuse nehrini geçecek, oradan açık araziye çıkacak ve hızla Manş üzerinde bulunan Abbeville'e doğru gidecekti.

Cesur ve gözüpek çözümlerden hoşlanan Hitler bu plânla ilgilendi. Rundstedt bu plânı durmadan destekledi. Bunun nedeni yalnız plâna inanması değildi. Bu taarruzda kendi A Ordu Gurubu en önemli rolü oynayacaktı. Halder'in şahsen Manstein'ı sevmemesine ve generaller arasındaki meslekî çekememezlik yüzünden Ocak ayı sonunda kurmay mevkiinden alınarak piyade kolordularının komutanlığına getirilmesine rağmen Manstein, on yedi şubatta Berlin'de bir kısım yeni kolordu komutanlarına verilen akşam yemeği sırasında resmî plâna uymayan görüşlerini Hitler'e açmak fırsatını buldu. Ardennes üzerinden zırhlı birliklerle yapılacak bir taarruzun *Müttefikleri* ezeceğini iddia etti. Çünkü Müttefik Generalleri, birçok Alman generalleri gibi, buralarını tankların hareketine elverişli bulmadıkları için bu yönden bir taarruzu beklemiyeceklerdi. Alman kuvvetlerinin sağ kanattan yapacakları yalancı bir taarruz, İngiliz - Fransız kuvvetlerini alelacele Belçika'ya çekecekti. O zaman Sedan'da Fransızları yendikten sonra Somme'un kıyısı izlenecek ve böylece Almanlar hem İngiliz - Fransız kuvvetlerini hem de Belçika Ordusunu tuzağa düşüreceklerdi.

Gerçekten de gözüpek bir plândı bu. Birçok generallerin iddia ettikleri gibi, tehlikeli yanları yok değildi. Ama o sırada kendisini askerî bir deha sanan Hitler, bu fikri benimsedi, gün geçtikçe de daha çok tutmaya başladı. Başlangıçta bu fikri bir delilik sayan Halder de yavaş yavaş fikri beğendi ve Genel Kurmaydaki subaylarının yardımı ile geliştirdi. 24 Şubat 1940 da çıkarılan yeni bir OKW emriyle bu plân resmen kabul edildi ve generallere, Martta, birliklerini yeniden bu plâna göre yaymaları emredildi. Bu sırada, 29 Ekim 1939 da yapılan yeni bir revizyon sırasında *Fall Gelb*'den çıkarılmış olan Hollanda istilâsı plânı, *Luftwaffe*'nin direnmesi üzerine, 14 Kasımda yeniden plâna

alındı. Alman Hava Kuvvetleri İngiltere'ye karşı girişilecek hareketlerde kullanılmak üzere Hollanda'da hava alanlarını ele geçirmek istiyordu. Ancak, bu küçük ama biraz karışık harekât için hvadan nakledilecek, oldukça çok sayıda piyadeye ihtiyaç vardı. İşte küçük ulusların kaderlerini arasıra bu gibi ufak tefek düşünceler çiziyordu. (5)

Norveç seferi zaferle bitip, Mayısın ilk sıcak günleri başlarken, Almanlar dünyanın o zamana kadar gördüğü en kuvvetli orduyla Batıya vurmaya hazır bulunuyorlardı. İki yan da sayıca birbirine eşitti : 136 Alman tümeninin karşısında 135 Fransız, İngiliz ve Belçika tümeni vardı. Savunucu yan büyük savunma tahkimatından yararlanacaktı : Güneyde geçilmez bir *Maginot* hattı, ortada geniş bir Belçika tahkimatı, kuzeyde Hollanda'da takviyeli kanallar vardı. *Müttefikler* tank sayısı bakımından da Almanlarla boy ölçüşecek durumdaydılar. Ama tankları Almanlar gibi yoğunlaştıramamışlardı. Hollandalılarla Belçikalıların aptalca tarafsızlığa yapışmaları yüzünden, savunucular biraraya gelip plânlarını ve kaynaklarını birleştirememişler ve daha verimli bir duruma sokamamışlardı. Almanların birleşik bir komutanlığı vardı. Teşebbüs onlardaydı. Böyle bir saldırının ahlâk bakımından doğru olup olmadığı akıllarına bile gelmiyordu. Salgın şekilde kendilerine güvenleri ve ayrıca cesur bir plânları vardı. Polonya'daki savaşta tecrübe kazanmışlardı. Oradaki çarpışmalarda yeni taktiklerini ve yeni silâhlarını denemişlerdi. Pike bombardıman uçaklarının ve toplu halde yürüyüşe geçen tankların değerlerini biliyorlardı ve Hitler'in de her zaman belirttiği gibi, Fransızların kendi topraklarını savundukları halde, geleceğe güvenle bakmadıklarını da biliyorlardı.

Alman Yüksek Komutanlığı, gizli kayıtlardan anlaşıldığına göre, bütün güvenine ve kararlılığına rağmen, sıfır dakikası yaklaştıkça bir iki kez paniğe kapıldı — daha doğrusu, Yüksek Başkomutan Hitler bu duruma düştü. General Jodl bunları güncesine geçirmiş : Hitler son dakikada taarruz tarihini bir kaç kere erteledi. 1 Mayısta taarruza geçilecekken son dakikada

taarruzu 5 Mayısa erteledi. 3 Mayısta, hava durumunu bahane ederek, 6 Mayısa aldı. Ama bunun nedeni, kısmen Dış İşleri Bakanlığının, Hitler'in Belçika ve Hollanda'nın tarafsızlığını bozmak için kullandığı bahaneyi yeterli bulmamasıydı. Ertesi gün, X gününü 7 Mayıs olarak tesbit etti. Daha ertesi gün yeniden 8 Mayıs Çarşamba gününe erteledi. Jodl, "Führer Yeşil Durum için gereken bahaneyi buldu" diye yazıyor. Belçika ile Hollanda'nın tarafsızlıklarına bağlı kalmadıkları ileri sürülecekti.

«**7 Mayıs** (Jodl'un güncesinden). Führer'in treni 16.38'de Finkenkruk'a hareket edecek. Ama hava durumu kararsız hâlâ, bu yüzden emir (hücum emri) iptal edildi... Führer bir ihanet ihtimali yüzünden erteleme yaptığı için çok sinirli. Vatikan'daki Belçika elçisinin Brüksel'le yaptığı konuşma, 29 Nisan'da Berlin'den Roma'ya giden bir Almanın bu ihaneti yaptığını akla getiriyor...

8 Mayıs. Hollanda'dan gelen haberler kötü. İzinler kaldırılmış, binalar boşaltılıyormuş, daha bir sürü seferberlik tedbirleri alınmış... Führer daha fazla beklemek niyetinde değil. Goering hiç olmazsa ayın 10'una kadar ertelenmesini istiyor... Führer çok sinirli; 10 Mayıs'a kadar ertelemeyi kabul etti ama bu ertelemenin sezgisine uymadığını söylüyor. Artık bir gün daha gecikemez.

9 Mayıs. Führer kesin olarak 10 Mayısta harekete geçmeğe karar verdi. Tren saat 17.00 da Finkenkruk'dan hareket edecek. 10 Mayısta havanın iyi olacağına dair rapor alınır alınmaz bugün saat 21.00 de 'Danzig' şifresi verilecek.»

Hitler, yanında Keitel, Jodl ve OKW'nin öteki kurmayları olduğu halde 10 Mayıs sabahı, gün ağarırken, Muenstereifel yakınlarındaki *Felsennest* (kartal yuvası) adını verdiği karargâha girdi. Alman kuvvetleri altmış kilometre Batıda Belçika sınırına doğru hızla ilerliyorlardı. Kuzey Denizinden başlıyarak *Maginot* hattına kadar uzanan 260 kilometrelik bir cephe üzerinde Nazi kuvvetleri, zaman zaman büyük bir ciddiyetle verilen Alman sözünü hayvancasına bozarak üç küçük tarafsız devletin, yâni Hollanda Belçika ve Lüksemburg'un sınırlarına saldırdılar.

ALTI HAFTALIK SAVAŞ: 10 MAYIS - 25 HAZİRAN 1940

Hollanda savaşı beş günde bitti ve bu kısa süre içinde Belçikanın, Fransa'nın ve İngiliz Seferî Kuvvetinin kaderi belli oldu. Almanlar için ise her şey, plânda tesbit edildiği, dahası hem strateji hem de taktik gelişmesi sırasında, önceden tesbit edildiğinden de daha iyi şekilde, olup bitti. Alman Ordusunun başarısı Hitler'in büyük umutlarını bile aştı. Generalleri, süratli hareketleriyle ve elde ettikleri zaferlerin büyüklükleriyle onu şaşırttılar. *Müttefikler* ise hiç ummadıkları ve bir türlü anlayamadıkları bu gelişim karşısında hareket yeteneklerini yitirdiler.

Savaşın ilk gününde Başbakan seçilen Winston Churchill şaşkınlıktan dona kalmıştı. 15 Mayıs sabahı saat yedi buçukta Başbakan Paul Reynoud Paris'ten telefon etmiş ve soluk soluğa şunları söylemişti: "Yenildik! Biz yenildik!" Churchill inanmadı. Koskoca Fransız Ordusu bir hafta içinde nasıl yenilebilirdi? İmkânsızdı bu. Sonradan yazdığı gibi, "hızlı hareket eden kitle halindeki zırhlı birlik akınlarının son savaştan bu yana yaptıkları büyük devrimi anlamamıştım." (6)

Bu zafer tankların zaferiydi. Batı savunmasının en zayıf noktasında yarma yapmak için yedi tank tümeni toplanmıştı. Tanklar, *Stuka* pike uçakları ve *Müttefik* hatlarının çok gerilerine ya da aşılmaz sanılan müstahkem mevkilerin üzerine indirilen paraşütçüler ile hava piyadeleri bu çöküntüyü yaratmışlardı.

Biz Berlin'de bulunanlar da Alman taktiklerinin *Müttefik*'leri neden bu kadar şaşırttığını bir türlü anlayamamıştık. Hitler'in askerleri Polonya seferinde ne kadar kudretli olduklarını göstermemişler miydi? Polonya Ordularını bir hafta içinde saran ya da yok eden büyük yarmalar, düşmanın karşı koyma gücü *Stuka* uçakları tarafından yumuşatıldıktan sonra tankların toplu halde giriştikleri akınlarla başarılmıştı. Paraşütçülerle havadan indirilen piyadeler Polonya'da büyük başarı sağlayamamışlardı; önemli köprüleri bile alamamışlardı. Ama bir ay önceki Norveç seferinde büyük başarılar elde etmişler, Oslo'yu ve hava alanlarını almışlar, Stavanger Bergen, Trondheim ve Narvik'e denizden çıkarılan ayrı ayrı küçük grupları takviye

etmişler ve onlara dayanma gücü sağlamışlardı. Müttefik komutanları bu seferleri inceleyip onlardan gereken dersleri almamışlar mıydı?

HOLLÂNDA'NIN İSTİLÂSI

Hollanda'nın istilasına yalnızca bir tek panzer tümeni yetti. Beş gün süren savaşa, Berlin'de Almanları haftalarca oyalıyacağı sanılan açık su kanallarının arkasına indirilen paraşütçüler ile uçaklarla nakledilen piyadeler katılmışlardı. Savaş tarihinde, havadan indirilmiş piyade ile yapılan ilk büyük taarruz denemesi, zavallı Hollandalıların kısmetine düşmüştü. Hollandalıların böyle bir sınava hiç hazırlıklı olmadıkları ve tam bir sürprizle karşılaştıkları düşünülecek olursa o sıralarda düşmana umulduğundan daha fazla karşı koydukları söylenebilir.

Almanların ilk amacı, Lâhey dolaylarındaki değirmenli tarlalara havadan büyük bir kuvvet indirmek, başkenti işgal etmek ve bir ay önce Norveçlilere yapmak istedikleri gibi, Kıraliçe ile hükümeti ele geçirmekti. Ama bu plân, ayrı ayrı durumlar yüzünden olmakla birlikte, Osloda olduğu gibi, Lâhey'de de uygulanamadı. İlk şaşkınlıktan ve kargaşalıktan kurtulan Hollanda piyadesi, topçunun desteğiyle iki alaydan oluşan Almanları 10 Mayıs akşamüstü Lâhey'i çevreleyen üç hava alanından atmayı başardı. Bu hareket başkenti ve hükümeti o ân için kurtardı, ama başka yerlerde ihtiyaç duyulan Hollanda yedeklerini de oraya bağlamış oldu.

Alman plânının temeli şuydu : Rotterdam'ın hemen güneyinde bulunan Nieuwe Maas üzerindeki köprüler ile Dordreht ve daha güney doğuda Moerdijk'de Maas (Meuse) nehrinin iki ağızı üzerindeki köprüler, havadan indirilecek piyadeler tarafından ele geçirilecekti. Aşağı yukarı 150 kilometre geride bulunan Alman sınırından harekete geçecek olan General Georg von Kuechler'in komutasındaki On Sekizinci Ordunun bu köprülerden geçerek Hollanda Müstahkem Hattına ulaşacağı düşünülüyordu. Lâhey, Amsterdam, Utrecht, Rotterdam ve Leyden'i koruyan büyük su barajlarının arkasındaki bu Müstahkem Mevkii başka türlü kolay ve çabuk ele geçirmek olanağı yoktu.

10 Mayıs sabahı havadan indirilen birlikler —bu arada Rotterdam'daki nehre eski deniz uçaklarıyla bir bölük indirilmişti— şaşırıp kalan Hollandalıların uçurmalarına vakit kalmadan bu köprüleri ele geçirdiler. Hollandalılar Alman birliklerini püskürtmek için birçok çarelere başvurdular ve aşağı yukarı da bunu becerdiler. Ama Almanlar bulundukları yerleri 12 Mayıs sabahına kadar inatla korudular. O sabah Kuechler'in komutasındaki zırhlı tümen geldi, Hollandalıların birkaç gün tutacakları sanılan ve birçok kanal engelleriyle takviye edilmiş bulunan doğudaki Grebbe-Peel Hattı'nı yardı.

Savaş başlayınca Manş'dan hemen koşup gelen ve 11 Mayıs günü öğleden sonra Tilburg'a varan General Giraud komutasındaki 7 nci Fransız Ordusunun, Almanları Moerdijk'de durdurabileceği umuluyordu. Ancak Fransızlar da, baskı altındaki Hollandalılar gibi, hava desteğinden, zırhlı araçlardan, tanksavar ve uçaksavar toplardan yoksun oldukları için kolaylıkla Breda'ya doğru püskürtüldüler. Bu çekiliş Alman 9 uncu Panzer Tümenine Moerdijk ve Dordrecht'teki köprüleri geçmek fırsatını sağladı ve Tümen 12 Mayıs öğleden sonra, havadan indirilmiş Alman piyadesinin hâlâ tutmakta olduğu Nieuwe Mass nehrinin güney kıyısına vardı ve Rotterdam'ın karşısında durdu.

Tanklar Rotterdam köprülerini bir türlü geçemiyordu. Hollandalılar bu arada köprülerin kuzey uçlarını kapatmış bulunuyorlardı. 14 Mayıs sabahı Hollandalıların durumu çok kötüydü ama pek de umutsuz sayılamazdı. Hollanda Müstahkem Mevkii yarılmamıştı daha. Lâhey dolaylarında havadan indirilen kuvvetli piyade birliğinin bir bölümü esir edilmiş, bir bölümü de dolaylardaki köylere kaçmışlardı. Rotterdam hâlâ dayanıyordu. Zırhlı tümeni çekmek ve çekeceği bu tümenle Fransa'nın güneyine doğru o sırada çıkan yeni bir fırsattan yararlanmak üzere Fransa'daki birlikleri takviye etmek isteyen Alman Yüksek Ko-

mutanlığı bu durumdan hiç memnun değildi. Nitekim ayın 14. üncü günü sabahı Hitler çıkarttığı 11 sayılı emirde şöyle diyordu : "Hollanda Ordusundaki direnme gücünün sanılandan daha kuvvetli olduğu anlaşılmıştır. Gerek siyasi ve gerek askerî nedenler bu direnmenin *süratle* kırılmasını gerektirmektedir." Nasıl? Hitler, "Hollanda Müstahkem Mevkiinin süratle ele geçirilmesi için" Belçika'da bulunaan 6 ncı Ordu hava piyade birliklerinin Hollandaya sevkini emretti. (7)

Öteyandan Goering ile birlikte, Rotterdam'ın ağır surette bombardıman edilmesine karar verdi. Hollandalılara — sonbaharda kuşatılan Varşova'ya yapıldığı gibi — ufak çapta bir Nazi terör gösterisi yapılacak, böylece Hollandalılar teslim olmaya zorlanacaklardı.

14 Mayıs sabahı XXXIX uncu Kolordudan bir kurmay subay beyaz bayrak sallayarak Rotterdam köprüsünü geçti ve şehrin teslim olmasını istedi. Teslim olmadığı takdirde şehir bombardıman edilecekti. Teslim görüşmelerine ait hazırlıklar yapılırken —bir Hollanda subayı ayrıntıları görüşmek üzere köprünün yakınındaki Alman karargâhına gelmiş, Almanların teslim koşullarını almış, geriye dönüyordu— birdenbire bombardıman uçakları göründü. Uçaklar büyük şehrin göbeğinde taş üstünde taş bırakmadılar. Hemen hemen çoğu sivil 800 kadar insan öldü; binlercesi yaralandı ve 78.000 kişi yersiz yurtsuz kaldı (*). Bu ufak namussuzluğu, bu hesaplı cinayeti Hollandalılar uzun zaman unutmadılar. Ancak Goering ile Alman Hava Kuvvetlerinden Kesselring, Nuremberg'de, Rotterdam'ın açık şehir olmadığını ve Hollandalıların şehri inatla savunduklarını ileri sürerek yaptıkları bombardımanı haklı göstermeğe çalıştılar. Her ikisi de bombardıman uçaklarına emir verdikleri sırada teslim görüşmelerine başlandığını bilmediklerini söylediler. Ama

(*) Önce ölü sayısının 25.000 - 30.000 arasında olduğu söylendi. **Encyclopaedia Britannica**'nın 1953 baskısı da bu sayıyı kabul etmiştir. Ancak Nuremberg'de Hollanda hükümetinin verdiği resmî sayı 814 ölüdür. (8)

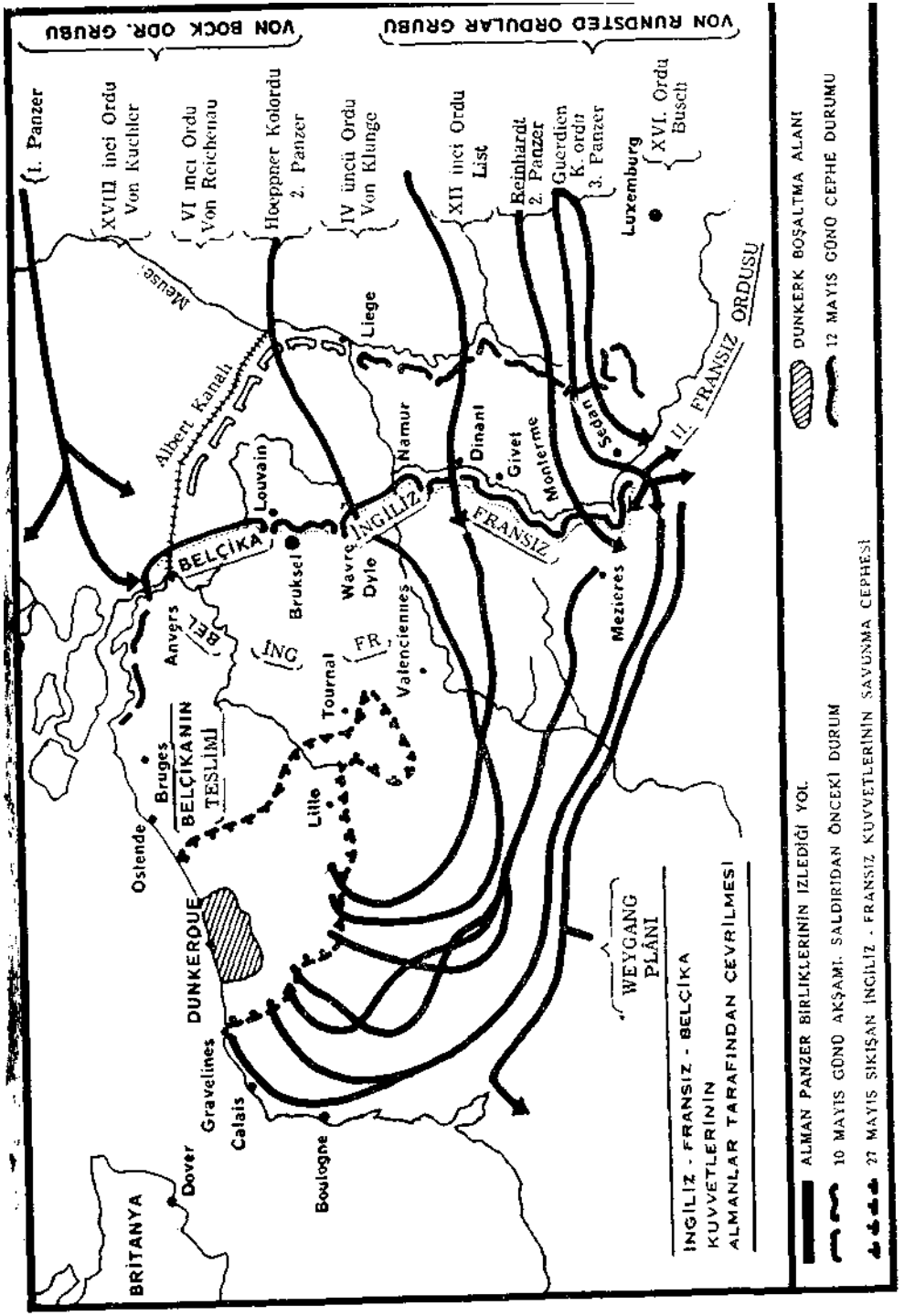

Alman Ordu arşivlerinde görüşmelerden haberdar olduklarını tanıtlayan çok kuvvetli belgeler var (*) (9). Ne olursa olsun OKW o sırada bombardıman için herhangi bir neden gösteremedi. 14 Mayıs günü akşamı OKW nin Berlin radyosundan yayımladığı bildiriyi ben kendi kulaklarımla işittim :

«Rotterdam şehri, Alman pike bombardıman uçaklarının ve şehre girmek üzere bulunan Alman tanklarının muazzam baskısı altında teslim olmuş ve böylece harap olmaktan kurtulmuştur.»

Önce Rotterdam teslim oldu; sonra da Hollanda Silâhlı Kuvvetleri. Kıraliçe Wilhelmina ile hükümet üyeleri iki İngiliz muhribine binerek Londra'ya kaçtılar. 14 Mayıs sabahı, şafak vakti, Hollanda kuvvetleri Başkomutanı Winkelmann ordularına silâhları bırakma emrini verdi ve ertesi gün sabah saat 11 de resmi teslim belgesini imzaladı. Beş gün içinde herşey olup bitmişti. Çarpışmalar durmuştu. Irzına geçilen bu küçücük uygar ülkenin üzerine bundan sonra beş yıl süre ile yaban bir Nazi terörünün korkunç karanlığı çökecektir.

BELÇİKA'NIN DÜŞMESİ VE İNGİLİZ - FRANSIZ ORDULARININ ÇEVRİLMESİ

Bir yandan Hollanda teslim olurken, öte yanda Belçika, Fransa ve İngiliz Seferî Kuvvetinin hesabı görülüyordu. 14 Mayıs hücumunun yalnızca beşinci günüydü, ama çok önemli bir gündü. Alman zırhlı birlikleri Dinant'dan Sedan'e giden yol üzerindeki Meuse nehrinin dik ve ormanlık kıyılarında dört köprübaşını bir akşam önce ele geçirmişler, Sedan'a girmişlerdi. 1870 de de Üçüncü Napoleon, Moltke'ye burada teslim olmuş, Üçüncü Fransız İmparatorluğu da böylece sona ermişti. Almanların Sedan'a girmesi, *Müttefik* hatlarının merkezini ve İngiliz - Fransız ordularının Belçika'ya hızla kaymalarını sağlayan dayanak noktasını büyük bir tehlikeye sokmuştu. Ertesi gün, yani 14 Mayısta akın başladı. Dünya savaş tarihinin, büyüklük, yoğunluk ve esneklik bakımından o güne kadar bir eşini daha görmediği bir tank ordusu, 10 Mayısta Alman sınırından harekete geçerek Ardennes Ormanını geçmiş, Ren'in çok gerilerinde 130 kilometre kadarlık bir cephe üzerinde üç kol halinde yayılmış, Fransızların Dokuzuncu ve İkinci Ordularını yarmış, Belçika'daki Müttefik Kuvvetlerinin arkasından Manş'a doğru hızla ilerliyordu. Azametli ve korkunç bir akındı bu. Önce *Stuka* pike uçakları, Fransız savunma mevzilerini dalgalar halinde hırpalıyorlar, bu sırada askerî mühendisler karıncalar gibi çevrelerine üşüşen erlere kauçuk sandallar hazırlatıyorlar, nehirlerin ve kanalların geçilmesi için gereken dubaları (pontoon) indiriyorlar; sonra otomatik topları ve bir motorize piyade tugayı bulunan panzer tümenleri bunların üstünden geçiyor; hemen arkasından da tankların açtığı mevzileri tutmak için zırhlı piyade tümenlerinden oluşan zırhlı kolordular geliyordu. Ne yapacağını şaşıran savunucuların ellerinde bu çelikten ve ateşten akını durduracak hiçbir araç yoktu. Meuse nehri üstündeki Dinant şehrinin her iki yanında bulunan Fransızlar, General Hermann Hoth'un XV inci Zırhlı Kolordusuna yenilmişti. Bu Kolordunun iki tank tümeninden birine Erwin Rommel adında genç ve gözüpek bir tuğgeneral komuta ediyordu. Nehrin daha güneyinde, Montherme'de, General Georg - Hans Reinhardt'ın XLI inci Kolordusunun iki tank tümeni de aynı şekilde ilerlemiş bulunuyordu.

Ama Fransızlar hiç unutamıyacakları en büyük darbeyi Sedan dolaylarında yediler. Burada 14 Mayıs sabahı General Heinz Guderia'nın XIX uncu Zırhlı Kolordusuna bağlı iki tank tümeni (*) Meuse nehri üzerinde geceleyin alelacele kurulan du-

(*) Nuremberg'de, Rotterdam bombardımanı yüzünden herhangi bir mahkûmiyet kararı verilmemiştir.

(*) Reinhardt ile Guderian'ın iki zırhlı kolordusu General Ewald von Kleist'ın panzer gurubunu oluşturmuşlardı. Bu gurupta beş tank tümeni ile üç piyade tümeni vardı.

ba (pontoon) köprüsünden geçmiş ve batıya yönelmişti. Fransız zırhlı birlikleriyle İngiliz bombardıman uçakları köprüyü uçurmak için çok uğraştılar —yalnız bir tek hücum sırasında İngiliz Hava Kuvvetlerinin yetmiş bir uçağından kırkı, çoğu da uçaksavar ateşiyle olmak üzere, düşürülmüş ve yetmiş Fransız tankı imha edilmişti— ama hiç bir şey yapamadılar. Akşama doğru Almanlar Sedan'da kırk beş kilometre genişliğinde ve yirmi iki kilometre derinliğinde bir köprübaşı kurdular. Müttefik hattının can alacak noktasında bulunan Fransız kuvvetleri çözüldü. Çevrilmemiş ve esir düşmemiş olanlar darmadağınık şekilde kaçmağa başladılar. Kuzeydeki Fransız - İngiliz orduları ile Belçikalıların yirmi iki tümeni irtibatlarını kaybetmek tehlikesiyle karşılaştılar.

Savaşın ilk bir iki gününde *Müttefik*lerin durumu kötü değildi, ya da onlar öyle sanıyorlardı. Başbakan olarak yeni sorumluluklar alan Churchill, sonradan yazdığı kitapta, «Ayın 12 nci günü gecesine kadar harekâtın iyi gitmediğini düşündürecek herhangi bir neden yoktu.» der (10). Müttefik Orduları Başkomutanı Gamelin durumdan çok memnundu. Bir gece önce Fransız kuvvetlerinin en büyük bölümü yâni Birinci, Yedinci ve Dokuzuncu Ordularla, Lord Gort'un emrinde dokuz tümenden oluşan İngiliz Seferî Kuvveti, plân gereğince, Belçikalılara katılmışlar, Anvers'den Louvain ve Wavre'e kadar uzayan Dyle Nehri ile Wavre'dan Gembloux üstünden Namur'a ve oradan da Meuse boyunca Sedan'a kadar uzanan kuvvetle tahkim edilmiş mevzilere yerleşmişlerdi. Namur ile Anvers arasındaki kuvvetli Belçika Müstahkem Hattındaki 90 kilometrelik bir cephede *Müttefikler* sayıca Almanlardan üstündü. Reichenau'un Altıncı Ordusunun yirmi tümeni karşısında otuz altı tümen bulunuyordu.

Belçikalılar kuzey sınırları boyunca iyi döğüşmüşlerdi, ama umulduğu kadar dayanamamışlardı. 1914'deki kadar bile tutunamadılar. Onlar da, kuzeylerindeki Hollandalılar gibi, Alman ordusunun yeni taktikleriyle baş edemediler. Burada da Almanlar Hollanda'da yaptıkları gibi özel olarak yetiştirilmiş erleri sabahın karanlığında motörsüz uçaklarla sessizce yere indirerek köprüleri ele geçirmişlerdi. Maastricht'in arkasında Albert Kanalı üstündeki üç köprüden ikisinin muhafızlarını, köprüleri atmalarına vakit bırakmadan, hareket edemeyecek duruma sokmuşlardı.

Meuse Nehri ile Albert Kanalı kavşağına hâkim olan Eben Emael Tabyasını da elde etmekte büyük başarı sağladılar. Gerek *Müttefikler* ve gerekse Almanlar stratejik bakımdan yeri iyi seçilmiş olan bu modern tabyayı Avrupanın en sağlam tahkimatı sayıyorlardı. Fransızların *Maginot* hattından da, Almanların Batı Duvarından da daha kuvvetliydi. Toprağın altında, çok derinlerde çelikten ve betondan galeriler yapılmıştı. Top taretleri kalın zırhdandı. 1.200 kişi alıyordu içine. En ağır bombalara ve top mermilerine bile dayanacağı sanılıyordu. Ama 80 Alman askerine ancak 30 saat dayanabildi. Bir çavuş komutasında bulunan erler 9 motörsüz uçakla tabyanın damına inmişlerdi. Verdikleri zayiat da altı ölü ile on dokuz yaralıdan ibaretti. OKW'nin bu başarıyı Berlin'de esrarlı bir olay haline getirdiğini hatırlarım : 11 Mayıs akşamı yayımladığı özel bir bildiride OKW, Eben Emael tabyasının "yeni bir hücum tekniği" ile alındığını bildiriyordu. Bundan sonra ortalıkta şöyle bir söylenti dolaşmıya başladı ve tabii Dr. Goebbels bu söylentiyi sevine sevine körükledi : Almanlar yeni ve korkunç «gizli bir silâh» bulmuşlardı. Bu silâh belki de savunucuları geçici olarak felce uğratan bir sinir gazıydı.

İşin içyüzü daha da korkunçtu. Her şeyi önceden ayrıntılarına kadar hazırlamaya alışmış olan Almanlar 1939 - 40 kışında Hildesheim'de tabyanın ve Albert Kanalındaki köprülerin bir benzerini yapmışlar ve bunları motörsüz uçakla indirilerek ele geçirecek dört yüz kadar er eğitmişlerdi. Üç gurup üç köprüyü, dördüncü gurub da Eben Emael'i alacaktı. İşte bu son ekipte yetiştirilen seksen asker tabyanın üzerine indirilmişti. Erler, özel olarak yapılmış "oyuk" patlayıcı bir maddeyi zırhlı

top taretlerinin içine yerleştirmişlerdi. Bu bombalar patlayınca toplar susmuş, hem de aşağıdaki bölmelere alev ve gaz yayılmıştı. Almanlar bir saat içinde üstteki bölmelere girmişler, büyük tabyanın hafif ve ağır toplarını ve gözetleme yerlerini işlemez hale getirmişlerdi. Tahkimatın arkasında bulunan Belçika piyadesi küçük hücum ekibini girdiği yerden çıkarmıya çalışmıştı ama *Stuka* uçaklarının hücumları ve paraşütle atılan takviyeler yüzünden bir şey yapamamıştı. 11 Mayıs sabahı panzer birlikleri kuzeyde sağlam durumda ele geçirilen iki köprünün üstünden geçerek tabyaya gelmiş ve Müstahkem Mevkii çevirmişti. *Stuka* uçaklarının yeni bombardımanlarından ve yeraltı tünellerinde yapılan boğaz boğaza savaştan sonra Belçikalılar öğle üstü beyaz bayrak çekmişlerdi. 1,200 Belçikalı savunucu birer birer teslim olmuşlardı. (11)

Bu olayla birlikte köprülerin alınması, General Hoepner'in komutasındaki iki tank tümeni ile bir motörlü piyade tümeninden oluşan XVI ncı Zırhlı Kolordunun desteklediği General von Reicheneau'un Altıncı Ordusu tarafından yapılan şiddetli hücum, Müttefik Yüksek Komutanlığını şu sonuca vardırmıştı : Alman taarruzunun ağırlık noktası, 1914'de olduğu gibi, yine düşmanın sağ kanadı idi. *Müttefikler* de buna karşı koymak için gerekli tedbirleri almışlardı. Nitekim Mayısın 15 inci günü akşamı bile Belçikalılarla İngiliz ve Fransız kuvvetleri Anvers'ten Namur'a kadar uzanan Dyle hattı boyunca ilerliyorlardı.

Alman Yüksek Komutanlığının da istediği buydu. Şimdi artık Manstein plânını hemen uygulamanın ve merkezden vurmanın zamanı gelmişti. Ordu Genel Kurmay Başkanı General Halder, 13 Mayıs akşamı durumu —ve bu durumun sunduğu fırsatları— çok iyi görüyordu.

«(Güncesine şunları yazmıştı) 24 tümen kadar olan İngiliz ve Fransız kuvetleriyle 15 tümen kadar tutan Belçika kuvvetlerinin yığınak hareketlerini tamamlamış olmasına sevinebiliriz. Bu kuvvetler karşısında bulunan Altıncı Ordumuzun cephede 15 tümeni ve 6 da yedeği var... Burada herhangi bir düşman hücumunu püskürtecek kadar kuvvetliyiz. Yeni takviyelerin getirilmesine lüzum yok. Namur'un güneyinde düşman daha zayıf. Bizimkinin yarısı kadar. Bu üstünlüğü ne zaman ve nerede kullanacağımızı bilirsek Meuse'de yapılacak hücumun sonucu savaşı tâyin eder. Düşmanın bu cephe gerisinde sözkonusu edilmeye değer kuvveti yok.»

Bu cephenin *gerisinde* gerçekten bir kuvvet yok muydu?

Başbakan Churchill durumu anlamak üzere 16 Mayısta Paris'e uçtu. Öğleden sonra Başbakan Reynaud ve General Gamelin'i görmek üzere Quai d'Orsay'e gittiği sırada Alman öncü kuvvetleri Sedan'ın 90 kilometre batısına yaklaşmışlardı. Savunmasız açık arazide durmadan ilerliyorlardı. Alman kuvvetleri ile Paris ya da Manş Denizi arasında büyük bir mesafe kalmamıştı. Ama Churchill'in bundan haberi yoktu. General Gamelin'e, "Stratejik yedekler nerede?" diye sorarken konuşmasını birden Fransızcaya çevirmiş ve "*Ou est la masse de manoeuvre?*" demişti. Müttefik Ordularının Başkomutanı başını ve omuzunu sallayarak şu cevabı vermişti : "*Aucune* — yok." (*)

Churchill durumu şöyle anlatıyor : "Donup kaldım." Hücuma uğrayan bir ordunun yedek kuvvet bulundurmaması görülmüş işitilmiş şey değildi. "Hayatımda karşılaştığım en büyük sürprizlerden biri oldu bu," der Churchill. (12)

Bu işe, Halder değilse bile, Alman Yüksek Komutanlığı, hele Hitler ile OKW generalleri daha az şaşmadılar. Hitler, kendi yönettiği Batı seferi sırasında iki kere şaşırdı : Birincisi 17 Mayısta. Hitler bu sırada bir sinir buhranı geçirdi. Panzer kolordularıyla Manşa doğru yürüyen kuvvetlerden üçüncüsünün başında bulunan Guderian o sabah yürüyüşü durdutma emri aldı. Alman Hava Kuvvetleri, Sedan'dan Batıya uzayan ince uzun Alman kollarını kesmek için Fransızların büyük bir karşı-hücum düzenlemekte olduklarını haber vermişti. Hitler durumu Ordu Başkomutanı Brauchitsch ve Halder'le görüştü. Güneyden ciddi bir Fransız karşı-hücumunun geleceğine emindi.

(*) Savaştan sonra Gamelin «yok» demediğini, «artık kalmadı» dediğini söylemiştir. (**L'Aurore**, Paris, Kasım 21, 1948)

Meuse yarmasının başlıca gücü olan A Ordu Gurubunun Komutanı Rundstedt, o gün akşama doğru Hitler'in bu görüşünü destekledi. "Verdun ve Châlons-sur-Marne bölgelerinden gelecek kuvvetli bir Fransız sürpriz karşı-hücumu beklediğini" söyledi. Hitler'in kafasında birden yeni bir Marne korkusu belirdi. Ertesi gün Mussolini'ye yazdığı mektupta şöyle diyordu. "Durumu yakından izliyorum. 1914'deki Marne mûcizesi tekrar etmiyecektir!" (13)

«(Halder 17 Mayıs akşamı defterine şunları yazıyor) Çok kötü bir gün. Führer feci şekilde sinirli. Başaramıyacağından korkuyor hiç bir tehlikeyi göze almak istemiyor ve bizi zorluyor. Bahanesi de sol kanatla fazla ilgilenmemiş olması... Korkular ve şüpheler içinde.»

Ertesi gün Fransız cephesinin çöktüğü üzerine birbiri ardına gelen haberlere rağmen kahraman Nazi'nin durumu düzelmedi. Halder ayın 18 inde Hitler'in geçirdiği buhranı şöyle anlatıyor :

«Führer'in güney kanadı üzerinde sayısız kuşkuları var. Bütün harekâtı berbat ettiğimizi ve yenilgiye doğru gittiğimizi öfkeli öfkeli ve bağıra çağıra söyleyip duruyor. Değil güney-batıya, Batıya bile yürüyüşe devam etmek istemiyor. Aklı fikri kuzey-doğuya atılmakta. Führer ile Brauchitsch ve benim aramda çok tatsız çatışmalı bir konu bu.»

Führer'i her zaman haklı bulan OKW Şefi Jodl da üst kademedeki bu çatışmayı şöyle belirtiyor :

«Büyük bir gerginlik içinde geçti bugün (Ayın On Sekizi). Ordu Başkomutanı (Brauchitsch) güneye doğru olabildiğince kısa bir süre içinde yeni bir kanat açılması fikrine yatmadı... Brauchitsch ile Halder hemen çağrıldılar ve kendilerine gereken tedbirleri hemen almaları için kesin emir verildi.»

Ama Halder haklı çıktı sonunda; Fransızların güneyden hücuma geçecek kuvvetleri yoktu. «Kuvvet hareketleriyle keşifte bulunmaktan» başka bir şey yapmamak emrini alan ve buna kızan panzer tümenlerinin Manşa doğru ilerlemek için bekledikleri de buydu. 19 Mayıs günü sabahı, Somme nehrinin kuzey batısına doğru hızla ilerleyen ve Birinci Dünya Savaşının geçtiği âraziden geçen yedi zırhlı tümenlik kuvvetli bir kama Manşa 75 kilometre yaklaştı. Hitler'in karargâhı, 20 Mayıs günü akşamı, 2 nci Panzer Tümeninin Somme nehri ağzındaki Abbeville kasabasına ulaştığını hayretle öğrendi. Belçikalılarla, İngiliz Seferî Kuvveti ve üç Fransız Ordusu tuzağa düşürülmüştü.

«(Jodl o gece güncesine şunları yazdı) Führer sevinçten yerinde duramıyor. Alman Ordusunu ve önderlerini öve öve bitiremiyor. Barış andlaşmasını hazırlıyor. Andlaşmada amaçlar belirtilecek: Alman halkının elinden 400 yıldanberi alınmış olan topraklar ve değerler geri verilecek...

Dosyada Ordu Başkomutanının, Abbeville'in alındığını bildiren telefonu üstünde Führer'in söylediği heyecanlı sözleri belirten bir muhtıra var.»

Müttefiklerin, bu korkunç çevirme hareketinden kurtulmak için yapacakları tek şey Belçika'da bulunan ordularını batıya çevirmek, Belçika'da hücuma geçen Alman Altıncı Ordusuyla savaştan vazgeçmek, kuzey Fransa'dan denize doğru yayılmış olan Alman zırhlı kamasını yararak Somme'un kuzeyini zorlayan taze Fransız kuvvetlerine katılmaktı. 19 Mayıs sabahı General Gamelin de aslında bunu emretmişti; ama o akşam yerine tâyin olunan General Maxime Weygand bu emri iptal etti. I inci Dünya Savaşında büyük bir askerî ün kazanmış olan Weygand, böyle bir emir vermeden önce Belçika'daki Müttefik komutanlarına danışmak istiyordu. Sonunda Weygand selefinin plânını yeniden uygulamaya karar verdiği zaman üç gün yitirilmişti. Bu gecikme onlara çok pahalıya maloldu. Kuzeyde hâlâ, savaşta tecrübe kazanmış 40 Fransız, İngiliz ve Belçika tümeni vardı. Eğer Gamelin'in emrettiği gibi 19 Mayısta güneye dönerek henüz zayıf olan Alman zırhlı hattını geçmeye çalışsalardı bunu başarırlardı. Ama harekete geçtikleri zaman çeşitli ulusal komutanlıklar ve Müttefik Orduları arasındaki ulaşım karmakarışık bir durum almış ve ayrı ayrı Müttefik Orduları, baskı karşısında, ayrı ayrı amaçlar gütmeye başlamışlardı. Eninde sonunda Weygand'ın plânı yalnızca kendi kafasında kaldı, hiç bir Fransız birliği Somme'dan yukarı çıkamadı.

Bu sırada Alman Yüksek Komutanlığı, zırhlı birliklerin açtığı gediği takviye etmek ve genişletmek için bütün piyade birliklerini ileri sürdü. Abbeville'den Manşa doğru ilerleyen Guderian'ın tankları 24 Mayısta Manş'ın büyük limanlarından Boulogne'ı aldı ve Calais'yi çevirdi; Dunkerk'in 30 kilometre aşağısında bulunan Grave'ines'e vardı. *Müttefikler* Belçika cephesinden ayrılmak istedikçe buradaki cephe güney batıya kaymaya başladı. 24 Mayısta İngiliz, Fransız ve Belçika Orduları kuzeyde ufak bir üçkenin içinde kalmışlardı. Bu üçkenin tabanı Manş kıyılarında Gravelines'den Terneuzen'e kadar uzuyor ve ucu da yüz kilometre kadar içerdeki Valenciennes'de bulunuyordu. Artık tuzaktan kurtulmak umudu kalmamıştı. Tek umut, o da pek hafifti, Dunkerk'te birlikleri denizden çekmekti.

Tam bu sırada, 24 Mayıs günü, Dunkerk'e yaklaşmış olan ve Gravelines ile St-Omer arasındaki Aa Kanalında son imha hareketine geçmek üzere bekleyen Alman zırhlı birlikleri birden ve çok garip bir şekilde dur emrini aldılar. Savaşan askerler bu emrin neden verildiğini bir türlü anlayamadılar. Bu emir Alman Yüksek Komutanlığının II nci Dünya Savaşında yaptığı büyük hataların birincisidir. Yalnız Alman komutanları arasında değil bütün askerî tarihçiler arasında da bu emirden kimin ve neden sorumlu olduğu şiddetli bir tartışma konusudur. Elimize geçen malzemenin ışığında bu konuyu az sonra yeniden ele alacağız. Nedenleri ne olursa olsun bu dur emri *Müttefiklere*, özellikle İngilizlere Dunkerk Mûcizesi denen olayı sağlamıştır. Ama Belçikalıların işine yaramamıştır.

KIRAL LEOPOLD'UN TESLİM OLMASI

Belçika Kıralı Üçüncü Leopold 28 Mayıs sabahı erken saatlerde teslim oldu. Aptalca bir tarafsızlık yüzünden ülkesini Fransa ve İngiltere ittifakından ayıran ve Almanların sınır boyunda büyük bir taarruza geçmeye hazırlandıkları sırada bile bu ittifakı yenilemeğe yanaşmıyan, ve son dakikada, Hitler'in darbesini yedikten sonra, Fransızlardan ve İngilizlerden askerî yardım isteyen ve alan inatçı genç kıral böylece İngiliz ve Fransızları çok kötü bir durumda yalnız başlarına bıraktı. Ağır baskı altında bulunan İngiliz - Fransız birliklerinin bir kanadını Alman tümenlerine açtı. Ayrıca, bütün bunları da, 4 Haziranda Churchill'in Avam Kamarasında söylediği gibi, «hiç danışmadan, hiç kimseye en ufak bir şey söylemeden, bakanlarına sormadan, kendi başına» yapmıştı.

Gerçekten de, anayasa gereğince bağlı olduğu hükûmetinin oybirliği ile verdiği kararı *dinlemeksizin* böyle bir harekete girişmişti : 25 Mayıs günü, sabah saat beşte, Kıralın Karargâhında Kıralla üç bakan arasında bir görüşme yapılmış, görüşmede Başbakan ve Dış İşleri Bakanı hazır bulunmuştu. Bakanlar bu toplantıda, kendisinin şahsen teslim olmamasını ve Almanlara esir düşmemesini, böyle bir harekete giriştiği takdirde Prag'daki "Haça'nın durumuna düşeceğini" Kırala son bir kez daha hatırlattılar. Ayrıca, hem Başkomutan hem de Devlet Başkanı olduğunu, Hollanda Kıraliçesiyle Norveç Kıralının yaptığı gibi, *Müttefikler* zaferi kazanıncaya kadar sürgünde Devlet Başkanı görevini sürdürebileceğini kendisine söylediler.

Leopold şu cevabı verdi : "Burada kalmaya kararlıyım. *Müttefikler* dâvayı kaybetmişlerdi." (14)

27 Mayıs akşamüstü saat 5 de, Belçika Genel Kurmay Başkan Yardımcısı General Derousseaux'yu göndererek Almanlardan ateşkes istedi. General saat 10 da Almanların şartlarını getirdi : «Führer silâhların kayıtsız şartsız bırakılmasını istiyor.» Kıral gece saat 11 de kayıtsız şartsız teslimi kabul etti ve sabah saat 4 de çarpışmalara son verilmesini istedi. Emir ertesi sabah yerine getirildi.

Fransız Başbakanı Reynaud, Leopold'un teslim olmasını radyoda ağır bir konuşma yaparak suçladı; aynı Paris radyosunda daha ciddi bir sesle konuşan Belçika Başbakanı Pierlot, Kıralın hükümetin oybirliğiyle verdiği öğüde karşı geldiğini,

halkla ilişkisini kestiğini, artık ülkesini yönetecek durumda bulunmadığını ve sürgündeki Belçika hükümetinin kavgaya devam edeceğini Belçika halkına bildirdi. 28 Mayısta Avam Kamarasında konuşan Churchill, Leopold'un davranışı üzerindeki yargısını açıklamadı. Ancak 4 Haziranda genel eleştiriye o da katıldı.

Bu konudaki tartışma savaştan sonra da uzun bir süre devam etmiştir. Leopold'un, gerek Belçika içinde ve gerekse dışında, oldukça çok olan yandaşları, Kıralın, askerlerinin ve Belçika halkının kaderini paylaşmakla doğru ve şerefli bir iş yaptığı kanısındadırlar. Kıralın, teslim olurken devlet başkanı olarak değil, Belçika Orduları Başkomutanı sıfatiyle teslim olduğunu ileri sürmektedirler.

Alman orduları karşısında geriye çekilen Belçika askerlerinin 27 Mayısta kötü durumda oldukları kesindi. İngilizlerle Fransızların güneye doğru rahatça çekilmelerini sağlamak için cephelerini genişletmeğe razı olmuşlardı. Ama Belçikalılar ne kadar iyi çarpışmış olurlarsa olsunlar bu genişliyen cephe onların yıkılmasını daha da çabuklaştırdı. Lord Gort'un 26 Mayısta Dunkerk'e çekilerek İngiliz Seferî Kuvvetinin kalan kısmını kurtarması için Londra'dan emir aldığı da Leopold'a söylenmemişti. Durumun bir yanıydı bu. Ama başka bir yanı da vardı. Belçika Ordusu ortak bir Müttefik Komutanlığının emrinde olduğu halde Leopold bu komutanlığa danışmadan ayrı bir barış yapmıştı. Leopold, kendini savunurken, 27 Mayıs günü saat 12.30 da Gort'a bir telgraf çektiğini ve az sonra "bir çözülmeyi önlemek için teslim olmak zorunda kaacağını" kendisine haber verdiğini söylemişti. Ama o sırada çok meşgul ve sürekli olarak hareket halinde bulunan İngiliz Komutanı bu telgrafı almamıştı. Sonradan verdiği ifadede, Lord Gort, Belçika'nın teslim olduğunu ilk olarak 27 Mayıs gecesi saat 11 den az sonra öğrendiğini ve Ypres ile merkez arasında "birdenbire 30 kilometrelik bir boşlukla karşılaştığını, düşman zırhlı kuvvetlerinin ise buradan kıyılara varabileceğini" anladığını söylemiştir (15). Kıralın

bağlı olduğu Yüksek Askerî Komutan General Weygand ise durumu akşamüstü saat 6 dan az sonra Belçika karargâhındaki Fransız irtibat subayının çektiği telgraftan öğrendi ve, sonradan söylediğine göre, "beyninden vurulmuşa döndü. Önceden hiç bir haber verilmemişti..." (16)

Son olarak Leopold, Silâhlı Kuvvetler Başkomutanı olsa bile anayasa gereğince hükümetinin verdiği öğüdü tutmak zorundaydı. Ne bu bakımdan ne de Devlet Başkanı olarak kendi başına teslim olmaya hakkı yoktu. Belçika halkı sonunda Kırala hakkettiği cezayı verdi. Savaştan sonra kaçmış olduğu İsviçreden geri çağırıp tahtına oturtmadı. Beş yıl sonra, 20 Temmuz 1950 de yapılan bir referandumda halkın yüzde 57 si kıralın geri gelmesinden yana oyunu kullandı. Ancak bu yüzden Belçikada az kalsın bir iç savaş çıkacaktı. Bu durum karşısında Kıral tahtına dönmekten vazgeçti, yerini oğluna bıraktı.

Leopold için herşey söylenilebilir, ama Belçika ordusunun gösterdiği kahramanlığa bir şey denilemez —gerçi diyenler de vardır— (*). Mayıs ayı içinde Reichenau'un Altıncı Ordusunun ardından birkaç gün için Belçikaya gitmiş, Belçikalıların içinde bulundukları dayanılmaz duruma karşı nasıl inatla göğüs gerdiklerini kendi gözlerimle görmüştüm. Alman uçaklarının hiç bir engele rastlamadan yaptıkları korkunç hava hücumları ya da Alman zırhlı birliklerinin akınları karşısında bir kere bile çözülmemişlerdi. Ama öteki *Müttefik* askerlerinin bir bölümü için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Belçikalılar 18 gün dayandılar ve eğer İngiliz Seferî Kuvveti ile Fransız Kuzey Orduları bir tuzağa düşürülmemiş olsalardı daha da dayanabileceklerdi.

(*) İngiliz II ci Kolordusuna komuta eden General Sir Alan Brooke bunlar arasındadır. Sir Alan Brooke sonradan İmparatorluk Genel Kurmay Başkanı olduğu zaman Feld-Mareşal Lord Alanbrooke adını almıştır. Sir Arthur Bryant'ın, Alanbrooke'ın güncesine dayanarak yazdığı **The Turn of the Tide** adlı esere bakınız.

26 Mayıstanberi, yâni Guderian'ın tankları Abbeville'den denize doğru yürümeye başladığı gündenberi, İngiliz Amiralliği, Churchill'in şahsen verdiği emir üzerine İngiliz Seferî Kuvvetini ve öteki Müttefik kuvvetlerini Manş limanlarından boşaltacak gemi bulmaya çalışıyordu. Cephe gerisindeki personel ile öteki «Lüzumsuz ağız»ların araba vapurlarıyla İngiltere'ye taşınması başlamıştı bile. Ama, yukarıda gördüğümüz gibi, 24 Mayısta Belçika cephesi çözülecek duruma gelmiş ve güneyde de, Boulogne'ı alan ve Calais'yi saran, daha sonra kıyıyı izleyerek yukarı doğru çıkmaya başlayan Alman zırhlı kuvvetleri, Dunkerk'in yalnızca 30 kilometre yakınındaki Aa Canal'a varmışlardı. Belçika Ordusu ile İngiliz Seferî Kuvvetinin dokuz tümeni ve Fransız Birinci Ordusunun on tümeni bu araya sıkışmış bulunuyordu. Bu cebin güney ucu tankların hareketine elverişli değildi. Burada bir sürü kanallar, hendekler ve sel altında kalmış tarlalar vardı. Böyle olduğu halde Guderian ile Reinhardt'ın panzer tümenleri deniz kıyısında Gravelines ile St-Omar arasında bellibaşlı engel olan Aa Canal'da beş köprübaşı elde etmişler, son darbeyi indirmek için emir bekliyorlardı. Kuzey doğudan ilerleyen Alman Altıncı ve Sekizinci Orduları, Müttefik Ordularını burada sıkıştırıp imha edeceklerdi.

İşte bu sırada, 24 Mayıs akşamı, Yüksek Komutanlıktan kesin bir emir geldi. Emir, Brauchitsch ile Halder'in şiddetli karşı koymalarına rağmen, Rudstedt ile Goering'in teşviki üzerine, Hitler tarafından alınmıştı : Tank kuvvetleri kanal çizgisinde duracaklar, daha ileri gitmeye uğraşmıyacaklardı. Bu umulmayan karar Lord Gort'a rahat bir soluk aldırdı; gerek kendisi ve gerekse İngiliz Donanması ile Hava Kuvvetleri durumdan ellerinden geldiğince yararlandılar. Rundstedt'in sonradan söylediği gibi bu emir "savaşın büyük dönüm noktalarından birini" yarattı.

Seferin en büyük Alman zaferi olacağı kesinlikle anlaşılan

bir hareketin eşiğinde bu anlaşılmaz dur emri nasıl verildi? Neydi bunun nedeni? Kim sorumluydu bundan? Bu sorunlar ilgili Alman generalleriyle tarihçiler arasında savaşın en büyük tartışma konularından biridir. Başta Rundstedt ile Halder olmak üzere, generaller bu hâtanın sorumluluğunu yalnızca Hitler'e yüklerler. Churchill ise, hâtıralarının ikinci cildinde, bu emrin verilmesine Hitler'in değil, Rundstedt'in sebep olduğunu söylemekle ve bunu isbat için Rundstedt'in kendi karargâhında tuttuğu günceyi tanıt olarak göstermekle bu tartışmayı biraz daha alevlendirmiştir. Karışık ve çelişik tanıtlar arasında gerçeği bulmak kolay değil. Yazar kitabın bu bölümünü hazırlarken General Halder'in kendisine bir mektup yazdı. Konunun biraz daha aydınlatılmasını kendisinden rica etti. Halder bu ricasını kabul ederek, yazara nâzik ve uzun bir cevap yazdı. Gerek bu mektuba ve gerekse elde bulunan başka tanıtlara dayanılarak bu konuda birtakım sonuçlara varılabilir ve, yine de son olmamakla birlikte, tartışmalar böylece sağlam bir sonuca vardırılabilir.

Rundstedt'in, sonradan tersini iddia etmesine rağmen, bu ünlü emirden Hitler kadar sorumlu olması gerekir. Führer, 24 Mayıs sabahı Charleville'de Generalin A Gurubunu ziyaret etmişti. Rundstedt kanal çizgisinde panzer tümenlerinin yeni piyade kuvvetleri getirilinceye kadar Dunkerk önünde beklemelerini Hitler'e teklif etti (*). Hitler sonradan Somme'un gü-

(*) Rundstedt'in kendi karargâhında tutulmuş olan kayıtlardan ortaya çıkan gerçeğe rağmen General, Savaştan sonra, verdiği ifadelerde, bütün suçu Hitler'e yüklemekten çekinmemiştir. Kanadalı Haberalma subayı Binbaşı Milton Shulman'a «eğer bana kalsaydı İngilizler Dunkerk'ten bu kadar kolay kaçamazlardı. Ama Hitler'in doğrudan doğruya verdiği emirler elimi kolumu bağlamıştı. İngilizler kıyıda gemilere binerken ben limanın arkasında elimi kavuşturmuş onlara bakıyordum... Tanklarımın ve piyadelerimin harekete geçmesi yasaklanmış olduğu için şehrin dışında oturmuş İngilizlerin nasıl kaçtıklarını seyrediyordum. Bu inanılmaz hâtâ Hitler'in kendisini general sanmasından ileri gelmişti.» (Shulman, **Defeat in the West**, s. 42-43)

neyinde, Fransız topraklarında girişilecek harekât için zırhlı kuvvetlerin saklanmalarını daha uygun bularak bu teklifi kabul etti. Ayrıca, *Müttefiklerin* içine düştükleri cebin çok küçülmesi halindede durumun *Luftwaffe* harekâtını güçleştireceğini söyledi. Belki de Rundstedt, Hitler'in onayını alarak, hemen dur emrini vermiştir. Çünkü o sabah İngiliz Seferî Kuvvetlerinin 11.42'de bu konuda verilen Alman radyo mesajını dinlediklerini Churchill yazmaktadır (17). Hitler'le Rudstedt bu sırada toplantı halindeydiler.

Jodl ile Halder'in güncelerinden anlaşıldığına göre Hitler resmî emri o gece OKW kanalıyla yayımlatmıştır. Genel Kurmay Başkanı çok üzgündür :

«Zırhlı ve motorize kuvvetlerden oluşan sol kanadımız (diye yazıyor güncesinde) Führer'in doğrudan doğruya vermiş olduğu emirle olduğu yerde kalacak! Kuşatılan düşman ordusunun imhası Hava Kuvvetlerine bırakılıyor!»

Cümlelerin sonundaki ünlem işaretleri Goering'in Hitler'i etkilediğini göstermektedir. Bugün de bunun böyle olduğunu çok iyi biliyoruz. Goering, kuşatılmış olan düşman kuvvetlerinin yalnız kendi hava kuvvetleriyle imha edilmesini istiyordu! Halder 19 Temmuz 1957 tarihinde yazara gönderdiği mektupta Goering'deki bu boş ihtirasın nedenlerini şöyle anlatıyor :

Nuremberg'teki Uluslararası Askerî Mahkemenin bir komisyonunda ise Rundstedt, 20 Haziran 1946 günü şunları söyledi (teksir edilmiş kopya, s. 1490) : «Komutanın çok büyük bir hâtasıydı bu... Liderlerin o sırada ne kadar öfkelendikleri anlatılır gibi değildir.» Rundstedt aynı şeyleri Lidell Hart'a (**The German Generals Talk**, s. 112-13) ve **Amerika-Reel** dâvasında Nuremberg'deki Askerî Mahkemeye de söylemiştir. (Teksir edilmiş kopya, 3350-53, 3931-42).

Telford Taylor **The March of Conquest** adlı kitabında ve Binbaşı L.E. Ellis ise **The War in France and Flanders, 1939-40**, adlı kitabında bu olay üzerindeki Alman Ordu kayıtlarını incelemiş ve başka sonuca varmışlardır. Ellis'in kitabı seferin resmi İngiliz görüşünü yansıtır. Kitapta hem İngiliz hem de Alman belgeleri vardır. Nuremberg duruşmalarında Amerikan savcısı olarak dört yıl görev alan Taylor ise Alman belgeleri uzmanıdır.

«Hitler'in bu kararına daha çok Goering'in etkilediği birkaç gün sonra (yâni 24 Mayıstan sonra) anlaşıldı. Ordunun hızlı hareketi, askerî eğitimi olmadığı için Ordunun göze aldığı tehlikeleri ve Ordunun başarı şanslarını anlamayan diktatörde hemen hemen korku gibi bir şey yaratmıştı. Ters bir hareketin olabileceği korkusunu bir türlü içinden atamıyordu...

Führer'i çok iyi tanıyan Goering onun bu korkusundan yararlandı. Büyük kuşatma hareketinin kalan kısmını kendi **Luftwaffe**'si ile başarmak, böylelikle değerli panzer kuruluşlarının kullanılmasından doğabilecek tehlikeden onu korumak istedi. Bu teklifi yaptı... Çünkü Goering korkunç derecede ihtirashı bir adamdı. O zamana kadar Ordunun hâtasızca yürüttüğü harekâttan sonra büyük bir savaşta kendi hava kuvvetlerine son kesin darbeyi sağlamak ve böylelikle dünya önünde bir zafer kazanmak istiyordu.»

Sonra General Halder mektubunda, Brauchitsch'in kendisine anlattığı bir olayı nakletliyor : Brauchitsch, 1946'da Nuremberg hapishanesinde *Luftwaffe* generallerinden Milch ve Kesserling'le yaptığı bir konuşma sırasında generallerin kendisine şunları anlattıklarını söylemiş :

«O sırada (1940 Mayısında) Goering, gelişmekte olan savaşın büyük şerefi yalnızca Ordu generallerine ait olursa Führer'in Almanya'daki prestiji tamir edilemiyecek kadar sarsılacaktır dedi Hitler'e. Ancak kesin savaşı Ordu değil **Luftwaffe** yapacak olursa önlenebilirdi bu.»

Goering ile Rundstedt tarafından körüklenen, Brauchitsch ile Halder tarafından ise şiddetle itiraza uğrayan bu görüşe göre Hitler, düşmanın temizlenme işini, hava kuvvetleri ile, o sırada, hemen hemen hiç zırhlı kuvveti olmaksızın Belçikalıları yavaş yavaş geriye ve İngilizleri de güney batıya, Manş'a doğru iten ve cebe sıkıştıran Bock komutasındaki B Ordu Gurubuna bırakacaktı. Rundstedt'in yedi tank tümeninden oluşan A Ordu Gurubu ise Dunkerk'in batı ve güneyindeki su hatlarında duracak yalnızca düşmana yandan hafif darbeler indirecekti. Ama ne *Luftwaffe* ne de Bock'un Ordusu gereken başarıyı gösteremediler. Halder 26 Mayıs sabahı öfkesini defterinde şöyle belirtiyor : «Yukarıdan verilen emirler boşa çıkıyor... Tanklar sanki felce uğramış gibi duruverdiler.»

Sonunda, 26 Mayıs akşam üstü, Hitler dur emrini iptal etti ve Bock'un Belçika'daki yavaş ilerleyişini ve kıyıdaki ulaşım hareketini düşünerek zırhlı kuvvetlerin eskisi gibi Dunkerk üstünden yürüyüşe devam etmelerine razı oldu. Ama geç kalınmıştı artık: Köşeye sıkışmış olan düşman, savunmasını güçlendirecek zaman bulmuş ve bu savunmadan yararlanarak denizden kaçmaya başlamıştı.

Hitler'in bu önemli kararında siyasî nedenlerin de olduğunu biliyoruz şimdi. Halder'in "kuşatma savaşının yeni hareketleri konusunda Brauchitsch ile Führer arasında sert tartışmalardan birinin" geçtiğini söylediği gün, yâni 25 Mayısta, güncesine şöyle yazmış :

«Şimdi siyasi komutanlık kesin savaşın Flaman topraklarında değil kuzey Fransa'da verilmesi fikrine saplandı.»

Güncede bu yazıyı görünce şaşırdım. Eski Genel Kurmay Başkanına mektup yazdığım sırada Hitler'in savaşı Belçika yerine kuzey Fransa'da yapmak için ileri sürdüğü *siyasî* nedenlerin nelerden ibaret olduğunu kendisine sordum. Halder bu nedenleri çok iyi hatırladığı cevabını verdi ve bana şunları yazdı : "Hâlâ canlı olarak yaşayan anılarıma göre, Hitler bu sırada yaptığı görüşmelerde, dur emrinin nedenlerini başlıca iki noktada topluyordu. Birincisi askerî nedenlerdi : Arazi tankların yürüyüşüne elverişli değildi; bu yüzden büyük zayiat verilecek, Fransa'daki hareket zayıflamış olacaktı," vb. Sonrasını Halder şöyle anlatıyor :

«İkinci olarak, ileri sürdüğü nedenler askerî değil siyasi olduğu için bizim asker olmamız dolayısıyla bunlara itiraz edemiyeceğimizi biliyordu.

Sivil halka ister istemez büyük zayiat verdirecek olan son kesin savaşın Flamanların yaşadığı topraklarda verilmesini siyasî nedenlerden ötürü istemiyordu. Alman asıllı Flamanların yaşadığı topraklarda bağımsız bir Nasyonal Sosyalist bölge kurmak, böylece onları Almanya'ya daha yaklaştırmak istediğini söylüyordu. Flaman topraklarındaki taraftarları bu amaç için uzun zamandır çalışıyorlardı; bu adamlara savaşın yıkıntılarından topraklarını koruyacağına söz vermişti. Eğer sözünü tutmayacak olursa kendisine olan güvenleri sarsılacaktı. Bunun Almanya'ya siyasî bakımdan ziyanı dokunacaktı. Sorumlu siyasi lider olması dolayısıyla bundan kaçınması gerekiyordu.»

Saçma gibi mi geliyor size? Bu fikir Hitler'in arada sırada aklına esen saçmalıklardan biri gibi görünse bile (Halder, Brauchitsch ile kendisinin de "bu nedene akıllarının yatmadığını" yazıyor) öteki generallere söyledikleri daha akıllıca — daha önemli — sayılabilir. Rundstedt'in Harekât Dairesi Başkanı General Guenther Blumentritt, Rundstedt'in Hitler'le yaptığı görüşmeyi savaştan sonra İngiliz askerlik konuları yazarı Lidell Hart'a şöyle anlatmıştır :

«Hitler çok neşeliydi... savaşın altı hafta içinde biteceğini bana söyledi. Bundan sonra Fransa ile makul bir barış anlaşması imzalayacak, sonra İngiltere ile bir anlaşmaya varılması olanağı doğacaktı...

Sonra İngiltere'den büyük bir hayranlıkla söz etmeye başladı. İngiltere'nin neden yaşaması gerektiğini, İngiltere'nin dünyaya getirdiği uygarlığı anlatarak hepimizi şaşırttı... İngiltere'den istediği şeyin Almanya'nın Avrupadaki durumunu tanımasından ibaret olduğunu söyledi. Alman sömürgelerinin iadesi arzu edilen bir şeydi, ama gerekli değildi... Amacının İngiltere'nin kendi şerefine uygun olarak kabul edeceği bir barış anlaşması olduğunu söyliyerek sözünü bitirdi.» (18)

Birkaç hafta sonra Hitler aynı düşünceleri Ciano ile Mussolini'ye ve en sonunda halka da söyledi. Ciano, bir ay sonra Nazi diktatörünün, başarının en yüksek noktasına vardığı bir zamanda İngiltere İmparatorluğunun «Dünya dengesinde bir etken olarak» yaşaması gerektiğini söylediğini işitince hayretten donakaldı (19). Halder de güncesine, Führer'in İngiltere'ye teklif ettiği barışın kabul edilmemiş olmasına çok şaştığını yazdı. Hitler o günlerde İngiltere'yi dize getirmenin "Almanya'nın değil... Japonya ile Amerika ve ötekilerin" işine yarayacağını söylüyordu.

Bu bakımdan, Hitler'in zırhlı kuvvetlerini Dunkerk önünde durdurmasının, İngiltere'yi çok acı bir yenilginin utancından kurtarmak ve böylelikle barış anlaşmasını kolaylaştırmak düşüncesinden ileri geldiği — yine de biraz şüpheli olmakla birlikte — söylenebilir. Dediği gibi, İngiltere ile imzalayacağı böyle

bir barış anlaşmasının sonucunda Almanya yeniden Doğuda serbest kalacak, bu sefer Rusya'ya dönecekti. Yine dediği gibi, Londra, Üçüncü Alman İmparatorluğunun Avrupa'daki hâkimiyetini tanımalıydı. Hitler böyle bir barışı hemen gerçekleştireceğine bir iki ay inanıp durdu. Eskiden olduğu gibi, o sırada da İngiliz ulusunun karakterini, liderlerinin ne biçim insan olduklarını ve halkının da sonuna kadar savaşa karar vermiş bulunduğunu bir türlü anlayamadı.

Ne kendisi ne de generalleri denizden anlamadıkları için, denizci bir ulus olan İngilizlerin, ateş altındaki küçük bir limandan ve burunlarının dibindeki açık deniz kıyılarından üç dört yüz bin kişiyi boşaltabilecekleri akıllarından bile geçmedi.

26 Mayıs akşamı saat yediye üç kala, Hitler'in dur emrini iptal etmesinden az sonra İngiliz Amiralliği «Dinamo Harekâtı» na başlama emrini verdi. Dunkerk boşaltmasının adıydı bu. O gece Alman zırhlı kuvvetleri batıdan ve güneyden yeniden hücuma geçtiler, ama bu kez panzerlerin yürümesi o kadar kolay olmadı. Lord Gort fırsattan yararlanarak panzerlerin karşısına ağır toplarla desteklenen üç piyade tümeni çıkaracak zaman bulabilmişti. Tanklar çok az ilerleyebildi. Bu sırada boşaltma başlamıştı zaten : Kruvazör ve muhriplerden tutun da İngiltere'nin kıyı kasabalarındaki sivil gönüllülerin yönettiği küçük deniz motörlerine ve Hollanda *skoot*'larına kadar, her boyda, her biçimde ve her kuvvette 850 tekneden oluşan bir armada Dunkerk'de toplanmıştı. İlk gün, yani 27 Mayısta 7669 asker boşaltıldı; ertesi gün 17,804; daha ertesi gün 47,310; 30 Mayısta 53,825. Dört günde boşaltılanların toplamı 126,606 idi. Amirallik bile bu kadar askerin bu kadar zamanda boşaltılabileceğini ummuyordu. Harekâta başlandığı sırada 45,000 askerin ancak elindeki iki gün içinde boşaltılabileceğini düşünmüştü.

Alman Yüksek Komutanlığı, ancak Dinamo Harekâtına başlanıldığının dördüncü günü, yani 30 Mayısta uyandı. OKW'nin dört gündenberi yayımladığı bildirilerde boyuna çevrilen kuvvetlerin umutsuz durumda oldukları açıklanıyordu. Defte-

rimdeki kayda göre, 29 Mayıs tarihli bildiride açıkça şöyle denmişti : «Artois'daki Fransız ordusunun kaderi belli oldu... Dunkerk çevresinde sıkışmış olan İngiliz ordusu da tek merkezden yürütülen hücumumuz karşısında erimektedir.»

Erimiyordu; denize açılıyordu. Tabii ağır silâhlarını ve teçhizatlarını bırakarak, ama bir gün geriye dönüp yeniden döğüşeceklerine de inanıyorlardı.

30 Mayıs sabahı Halder güncesine hâlâ gizliden gizliye şunları yazıyor : "Kıskaç içine aldığımız düşmanın bozgunu devam ediyor." Şunu da yazmayı unutmuyor : İngilizlerin kimileri "dişini tırnağına takarak çarpışıyor"; başkaları da "kıyıya koşuyor ve tekne olarak ne bulursa binip Manş'ı geçiyor. *Le Débâcle* (bozgun)" diyor buna Halder. Biiindiği gibi, *Le Débâcle* Emil Zolâ'nın Prusya karşısında Fransa yenilgisini anlatan ünlü romanının adıdır.

Öğleden sonra Brauchitsch ile bir görüşme yapan Genel Kurmay Başkanı, İngilizlerin yüzlerce küçük tekneye binerek kaçmalarının ne kadar önemli bir olay olduğunu anlamaya başladı.

«Brauchitsch öfkeli... Zırhlı birliklerimiz durdurulmasalardı kıskaç kıyıda kapanacaktı. Kötü hava şartları **Luftwaffe**'yi yere bağladı ve biz şimdi binlerce düşman askeri burnumuzun dibinde İngiltere'ye kaçarken elimizi kolumuzu bağlamış bakıyoruz.»

Başka çaresi de yoktu; bakacaklardı. Cebin her yanında Almanlar tarafından yapılan baskıya karşın İngiliz hatları tutunuyor ve hergün daha çok sayıda asker boşaltılıyordu : Ertesi gün, yâni 31 Mayıs tarihi, boşaltmanın en büyük günü oldu. 68.000 kişinin bir bölümü kumluklardan, bir bölümü de Dunkerk limanından teknelere bindi. O güne kadar 194,620 kişi kurtarılmıştı. Bu sayı umulanın dört misliydi.

Peki, ya o ünlü *Luftwaffe* nerelerdeydi acaba? Halder'in söylediğine göre, kötü hava durumu yüzünden uçaklar çoğu zaman, havalanamıyorlardı. Geri kalan zamanlarda da, İngiltere-

den kalkan ve Alman uçaklarıyle ilk olarak çarpışan *Royal Air Force* (İngiliz Hava Kuvvetleri) uçaklarının hücumuna uğruyorlardı (*). İngilizlerin *Spitfire* uçakları sayıca azdı ama Almanların *Messerschmitts*'leriyle başa çıkıyor, hantal bombardıman uçaklarını alaşağı ediyorlardı. Goering'in uçakları birkaç kere İngiliz uçaklarının ellerinden kurtularak Dunkerk'e vardılar ve limanda o kadar büyük hasar yaptılar ki liman bir süre için kullanılmaz duruma geldi. Askerler teknelere ancak kumsaldan bindirilebildiler. *Luftwaffe* gemilere karşı da hücumlara girişti ama ancak 861 tekneden 243 tekne batırabildi. Böylece Goering Hitler'e verdiği sözü yerine getiremedi, yâni İngiliz Seferî Kuvvetini imha edemedi. Alman uçakları en büyük hücumlarını 1 Haziranda yaptılar. (En büyük kaybı da o gün verdiler. Her iki yan 30 uçak yitirdi.) Üç muhripte bir sürü küçük tekne batırdılar. O gün ikinci büyük boşaltmadan biri daha yapılmaktaydı. Ertesi sabah şafak vakti, kıskacın içinde yalnız 4,000 İngiliz eri kalmıştı. Bunları siperlerdeki 100,000 Fransız askeri koruyordu.

O sırada orta çaptaki Alman topları Dunkerk'e yaklaşmış bulunuyordu. Gündüzleri boşaltmadan vazgeçildi. O sırada Alman uçakları gece uçuşları yapamıyorlardı. 2 ve 3 Haziran geceleri İngiliz Seferî Kuvvetinin geri kalan bölümüyle 60'000 Fransız askeri başarı ile boşaltıldı. 40,000 Fransız askeri Dunkerk'i 4 Haziran sabahına kadar inatla savundu. O güne kadar 338,226 İngiliz ve Fransız askeri Alman kıskacından kurtulmuş bulunuyordu. Hiç birinde asker kılığı kalmamıştı. Çoğu acınacak durumdaydı. Ama hepsi de savaş tecrübesi kazanmışlardı;

(*) Kumluklarda şiddetli hava bombardımanı altında bulunan İngiliz askerlerinin çoğu bu durumu bilmiyorlardı. Çünkü hava çarpışmaları ya bulutların üzerinde ya da uzaklarda yapılıyordu. Askerler yalnızca uçakların hücumlarına uğradıklarını, doğu Belçika'dan Dunkerk'e kadar ateş yağmuru altında bulunduklarını biliyorlar ve İngiliz uçaklarının bunlara bir şey yapamadıklarını sanıyorlardı. İngiltere'ye döndüklerinde kimileri mavi üniformalı R.A.F. leri tahkir ettiler. Churchill buna üzüldü ve 4 Haziranda Avam Kamarasında bu konuya değinerek çatışmayı önledi. 'Dunkerk başarısını hava kuvvetleri sağlamıştır,' dedi.»

ellerine iyi silâhlar verilirse ve havadan da iyi korunurlarsa Almanlara karşı durabileceklerini artık biliyorlardı. İçlerinden çoğu, silâh dengesi kurulunca, bunu isbat etti. Hem de nerede? Teknelere binerek İngiltere'ye kaçtıkları yerin hemen az aşağısındaki bir kıyıda.

Dunkerk kurtuluşu İngilizlerin bir başarısıdır. Ama Churchill, 4 Haziranda Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmada, "savaşların boşaltmalarla kazanılmadığını" İngilizlere hatırlattı. İngiltere'nin geleceği gerçekten karanlıktı. Durumları, aşağı yukarı bin yıl önce Norman istilâsı zamanında olduğundan daha tehlikeliydi. Adaları koruyacak orduları yoktu. *Air Force* Fransız savaşlarında çok hırpalanmıştı. Donanmaları vardı yalnızca. Ama Norveç seferi, büyük savaş gemilerinin karada üslenen hava kuvvetine ne kadar bağlı olduğunu göstermişti. Alman bombardıman uçakları şimdi dar Manş Denizinin beş ya da on dakika ötesindeydi. Fransa ise Somme ve Aisne'nin aşağısında hâlâ dayanmaya çalışıyordu. Ama en iyi askerlerini ve silâhlarını Belçika'da ve kuzey Fransa'da yitirmişti. Küçük ve modası geçmiş uçaklarının çoğu ise imha edilmişti. Sarsıntıdaki hükümeti ele geçirmeğe başlıyan çok ünlü iki general ise, Mareşal Pétain ile General Weygand, bu kadar üstün bir düşmanla çarpışmak niyetinde değillerdi.

Churchill, 4 Haziran 1940 günü Avam Kamarasında kürsüye çıktığı zaman bu kötü gerçeklerin hepsini biliyor ve o sırada Dunkerk'den son gelen tekneler boşalıyordu. Churchill sonradan yazdığına göre, yalnız kendi halkına değil, bütün dünyaya — özellikle Amerikaya — «savaş konusundaki kararımızın ciddi nedenlere dayandığını göstermeğe» karar verdi. Uzun zaman unutulmayan ve tarihteki büyük söylevlerden biri sayılan ünlü konuşmasını işte bu sırada yaptı.

«Avrupanın büyük bölümü, birçok eski ve ünlü devletler Gestapo'nun ve Nazi yönetiminin iğrenç mekanizmasının pençesine düşse ya da düşmek ihtimali olsa bile gevşemiyeceğiz ve yorulmıyacağız. Fransa'da dövüşeceğiz, denizlerde ve okyanuslarda dövüşeceğiz, havada daha büyük bir gü-

vanlo ve daha kuvvetle dövüşeceğiz, neye mal olursa olsun adamızı savunacağız, kumsallarda dövüşeceğiz, çıkarma yerlerinde dövüşeceğiz, açık arazide ve caddelerde dövüşeceğiz, dağlarda dövüşeceğiz; hiç bir zaman teslim olmayacağız. Dahası, bir an bile inanmıyorum ya, bu ada ya da adanın büyük bir bölümü ele geçirilirse ve aç bırakılsa bile, İngiliz Donanmasının silâhlandırdığı ve koruduğu denizlerötesi İmparatorluğumuz, Yeni Dünya bütün gücüyle Eski Dünyanın yardımına ve kurtuluşuna koşuncaya kadar, mücadelesine devam edecektir.»

FRANSA'NIN ÇÖKÜŞÜ

Hitler, İngilizlerin savaş kararına pek aldırmıyordu. O sırada başladığı Fransız seferi bitince İngilizler nasıl olsa yola geleceklerdi. 5 Haziranda Dunkerk düştükten sonra, ertesi sabah Almanlar Somm'a doğru büyük bir taarruza geçtiler ve az sonra Abbeville'den Yukarı Ren'e kadar uzanan 600 kilometrelik cephe boyunca ezici bir kuvvetle hücuma geçtiler. Fransızların durumu umutsuzdu. Almanların, 10'u zırhlı olmak üzere 143 tümenine karşı Fransızların yalnızca 65 tümeni vardı. Bunların çoğu da ikinci sınıf tümenlerdi. En iyi tümenlerle zırhlı kuvvetlerin büyük bir bölümü Belçika'da harcanmıştı. Aslında zayıf olan Fransız hava kuvvetlerinde pek az uçak kalmıştı. İngilizler Saar'da kalan bir tek piyade tümeni ve zırhlı tümenin bir bölümüyle Fransızlara pek az bir yardımda bulunabilirlerdi. İngiliz Hava Kuvvetleri yardım edemezdi, çünkü İngiliz adaları savunmasız kalırdı. Bundan başka Pétain ile Weygand'ın hâkim olduğu Fransız Yüksek Komutanlığı büyük bir bozgun havası içindeydi. Böyle olduğu halde birtakım Fransız birlikleri yine de büyük bir cesaret ve inatla savaştılar; Alman zırhlı kuvvetlerini zaman zaman orada burada durduttular; Alman hava kuvvetlerinin durmadan yağdırdığı ateşe dayandılar.

Ama eşit koşullar içinde yürütülmeyen bir savaştı bu. Telford Taylor'un çok doğru olarak belirttiği gibi, Alman kuvvetleri «zafer coşkunluğu ile» Fransa'nın içine dalgalar halinde dal-

dılar. Çok kalabalıktılar ve çok hızlı gidiyorlardı : Bu yüzden sık sık birbirlerinin yollarını kestikleri bile oluyordu (20). Fransız hükümeti 10 Haziranda Paris'ten alelâcele ayrıldı ve General Von Kuechler'in On Sekizinci Ordusu 14 Haziranda Fransa'nın gözbebeği olan savunmasız büyük şehire girdi. Eifel Kulesine hemen gamalı haç bayrağı çekildi. Bordeaux'ya kaçan hükümetin Başbakanı Reynaud 16 Haziranda istifa etti. Yerine Pétain geçti. Pétain ertesi gün, İspanya elçisinin aracılığı ile Almanlardan ateşkes anlaşmasının imzalanmasını istedi. (*) Hitler bu teklife aynı gün cevap vererek, önce müttefiki Mussolini'ye danışacağını söyledi. Çünkü cakalı savaşçı, Fransız ordularının yenilmesi kesinleşince hemen bir kurt gibi, 10 Haziranda savaşa katılmış, yağmadan bir şeyler koparmak istemişti.

DUÇE KÜÇÜK HANÇERİYLE FRANSAYI ARKADAN VURUYOR

Hitler batıdaki savaş ile durmadan gece gündüz uğraştığı

(*) O gün, 17 Haziran, 1940 da, eski Kaizer sürgün olarak yaşadığı, işgal altındaki Doorn kasabasından, o zamana kadar yabancı bir türedi olarak hor gördüğü Hitler'e bir tebrik telgrafı gönderdi. Bu telgraf Nazilerin ele geçen evrakı arasında bulunmuştur.

Fransa'nın teslimi olayının üzerimde bıraktığı derin izlenimin etkisinde kalarak 1870 de İmparator Büyük Wilhelm'in şu sözleriyle Tanrının lûtfettiği büyük zaferden ötürü sizi ve bütün Alman **Vehrmacht**'ını tebrik ederim. «Tanrısal adalet olayları tersine çevirdi!»

Bütün Almanların kalbinde, Büyük Kıralın Leuthen zaferini kazanan askerleri tarafından söylenen türkü yankılanıyor: «Artık hepimiz tanrıya şükrediyoruz!»

Bu büyük zaferi Tanrıdan çok kendisinin yarattığına inanan Hitler bu telgrafa usturuplu bir cevap hazırladı. Cevabın gönderilmiş olup olmadığı belgelerden anlaşılmıyor. (21)

Führer, bir süre önce, Doorn'dan geçen bir Alman birliğinin sürgündeki kıralın oturduğu şatonun çevresine bir şeref kıt'ası bıraktığını işitmiş, buna çok kızmıştı. Hitler kıt'anın hemen kaldırılmasını ve hiç bir Alman askerinin Doorn'a girmemesini emretti. II ci Wilhelm, 4 Haziran, 1941 de Doorn'da öldü ve oraya gömüldü. Hassell'in güncesinde yazdığına

sırada bile sık sık Mussolini'ye mektup yazacak vakit buluyor, gittikçe çoğalan Alman zaferlerini ona bildiriyordu.

Belçika ve Hollanda'nın "tarafsızlığını garantiye almak için" bu ülkelere hücum ettiğini ve Duçe'nin kararını vermesini sağlamak üzere durumu dostuna haber vereceğini bildiren 7 Mayıs tarihli ilk mektuptan sonra Hitler 13, 18 ve 25 Mayıs tarihlerinde birincisinden daha ayrıntılı ve daha dostça üç mektup daha yazdı (22). Halder'in güncesinden de anlaşıldığına göre, generaller İtalya'ya — savaşa girsin ya da girmesin — hiç aldırmadıkları halde Führer her nedense İtalya'nın müdahalesine önem veriyordu. Hollanda ile Belçika ortadan kalkınca, İngiliz - Fransız kuzey orduları yenilip de geride kalan İngiliz askerleri de Dunkerk'den gemilere bindirilmeğe başlayınca, Mussolini palas pandıras savaşa katılmıya karar verdi. 5 Haziranda savaşa gireceğini 30 Mayısta Hitler'e bildirdi. Hitler hemen «çok sevindiği» cevabını verdi.

«(Hitler'in 31 Mayısta verdiği cevaptan) Bu savaşın zaferle sonuçlanacağı konusundaki sarsılmaz inancımı hâlâ kuvvetlendirebilecek bir şey kaldıysa o da sizin beyanınızdı... Sizin savaşa girmeniz bile düşmanlarımızın cephesine şiddetli bir darbe indirilmesi bakımından hesaplı bir etkendir.»

Bununla birlikte Führer Müttefikinden savaşa girme tarihini üç gün daha ertelemesini rica etti — önce Fransız kuvvetlerini iyice ezmek istediğini söylüyordu — ve Mussolini de bu tarihi beş gün daha erteledi, 18 Hazirana aldı. Duçe çarpışmaların hemen bu tarihten sonra başlıyacağını söylüyordu.

İtalya ile Fransa arasında pek çarpışma olmadı. Hitler, büyük ortağını Fransa ile yapılacak ateşkes anlaşmasını görüşmek üzere Münih'e çağırdığı sırada, otuz iki tümenlik İtalyan kuvveti, bir hafta süren "savaş" tan sonra Alp cephesinde ve Riviera'nın güneyinde bulunan altı tümenlik ufak bir Fransız kuvvetini bile hâlâ yerinden kıpırdatamamıştı. Oysa o sırada Rhone ovasına akan Almanlar Fransızların gerilerini tehdit etmekteydiler (*). 12 Haziranda Ciano güncesine şunu yazıyor :

«Mussolini çok utanıyor, çünkü askerlerimiz bir adım bile ileri gidemedi. Bugün bile bir ilerleme kaydedemediler ve az çok bir mukavemet gösteren ilk Fransız tahkimatının karşısında durdular.» (23)

Mussolini'nin şişirdiği İtalyan askerî gücünün ne kadar büyük bir palavra olduğu daha başlangıçda belli oldu. 17 Haziran akşamı Fransız ateşkes anlaşmasını Hitler'le görüşmek üzere Ciano ile birlikte trende giderlerken süngüsü bir hayli düşmüş bulunan diktatörün ağzını bıçak açmıyordu.

«(Ciano'nun güncesinden) Mussolini durumdan memnun değil. Bu çabuk barış onu rahatsız ediyor. Fransızlarla yapılacak ateşkes anlaşmasının koşullarını aydınlatmak için yolculuk sırasında uzun uzadıya konuştuk. Duçe... Fransız topraklarının büsbütün işgal edilmesine kadar gitmek niyetinde. Fransız filosunun teslim olmasını istiyor. Ama düşüncelerinin yalnızca danışma bakımından değeri olduğunu da biliyor. Savaş İtalya'nın hiç bir aktif rolü olmadan Hitler tarafından kazanılmıştır; onun için son sözü Hitler söyleyecek. Bu durum elbette Mussolini'yi tedirgin ediyor ve üzüyor.»

Çekoslovakya sorununda Chamberlain ile Daladier'nin daha iki yıl önce, iki diktatörü yatıştırmıya çalıştıkları yerde, yâni Münih'deki Führerhaus'da Mussolini ile Ciano, Nazi Başkomutaniyle konuştukları zaman, Führer'in söylediği «son söz» ün yumuşak olduğunu görünce şaşırdılar. Yeni bir darbe oldu bu onlar için. Görüşme üstüne düzenlenmiş gizli Alman muhtırasından (24), Hitler'in herşeyden önce Fransız Donanmasının İngilizlerin eline düşmemesine karar verdiği anlaşılıyor. Ayrıca

göre (s. 200) ölümü Almanya'da hemen hemen «hiç dikkati çekmedi.» Hitler ile Goebbels böyle olmasına özellikle dikkat etmişlerdi.

(*) Bozguncu Fransız Yüksek Komutanlığı İtalya'ya karşı herhangi bir tarruz hareketine girişilmesini yasaklamıştı. Bir Fransız filosu 14 Haziranda Genova yakınlarındaki fabrikaları, benzin depolarını ve rafinerileri bombardıman etmişti. Ancak Amiral Darlan bu gibi hareketlere girişilmesini yasakladı. İngiliz Hava Kuvvetleri Marsilya'daki hava alanından Milan ve Turin'e hücum etmek üzere bombardıman uçakları havalandırmak istedikleri zaman Fransızlar alana kamyonlar göndererek uçakların havalanmasını önlediler.

Hitler, Fransız hükümetinin Kuzey Afrika'ya ya da Londra'ya kaçarak savaşa devam etmesinden de korkuyordu. Bu bakımdan ateşkes şartlarının ılımlı olmasını istiyordu — barış şartları değişebilirdi. Bundan başka «bir Fransız hükümeti Fransız topraklarında yaşamalı» ve «Fransız Donanmasının tarafsızlığını» sağlamalıydı. Hitler, Mussolini'nin, Toulon (Toulon Fransız donanmasının toplandığı büyük bir Akdeniz üssü idi) ve Marsilya da dahil olmak üzere, Rhone ovasının İtalyanlarca işgali, Korsika, Tunus ve Cibuti'nin silâhsızlandırılması konularında yaptığı teklifleri hemen daha başlangıçta reddetti. İtalyan işgalindeki Habeşistan'ın kapısı olan Cibuti şehrinin adını Ciona, Alman muhtırasına göre,«hafif bir sesle» söylemişti.

Sert Ribbentrop bile, Ciano'nun yazdığına göre, o gün «görülmemiş derecede ılımlı ve durgundu, barıştan yana» idi. Bizim kahraman Duçe ise, damadının yazdığına göre, «çok üzgündü.»

«İkinci derecede bir rol oynadığını anlıyor... Aslında, Duçe barış saatinin yaklaşmasından korkuyor ve hayatının şu erişilmez hülyasını bir daha gerçekleştiremiyeceğini anlıyor; savaş alanında bir zafer kazanamadan ölmek.» (25)

Mussolini Hitler'i Fransızlarla yapılacak ateşkes görüşmelerinde kendisiyle birlikte bulunmaya bile kandıramadı. Führer tarihsel bir yerde (adını dostuna söylemedi) kazanacağı büyük zaferi bu fırsat düşkünü adamla paylaşmak istemiyordu, ama Fransa ile imzalayacağı ateşkes anlaşmasının, Fransızlar, İtalya ile aynı şekilde bir anlaşma imzalayıncaya kadar yürürlüğe girmeyeceğini Duçe'ye vaadetti.

Mussolini çok üzgün ve çok bozuk döndü Münih'den, ama Ciano, güncesinden anlaşıldığına göre, bu sefer Hitler'in o güne kadar hiç görmediği ya da düşünmediği bir yanının etkisinde kaldı.

«(Roma'ya döndüğü zaman şunu yazdı) (Hitler'in) bütün sözlerinden herşeyi bitirmek için çarçabuk hareket etmek istediği anlaşılıyor. Hitler kumar oynuyor şimdi. Büyük bir oyun çevirdi. Hiç bir şeyi tehlikeye sokmadan masadan kalkmak istiyor. Çekine çekine ve zekice konuşuyor, bu-

gün için. Bu kadar büyük bir zaferden sonra bunu yapmak gerçekten zor. Kendisine karşı aşırı bir nezaket göstermiş olmakla suçlandırılamam, ama bugün ona gerçekten hayranım.» (26)

COMPİEGNE'DE İKİNCİ ATEŞKES ANLAŞMASININ İMZALANMASI

Haziran ayında ben de Alman Ordusunun arkasından Paris'e gittim. Güzel başkent bu aylarda daha güzelleşirdi. Ama şimdi bir felâket çökmüştü üstüne, Pétain'in iki gün önce istemiş olduğu ateşkes anlaşması koşullarını Hitler'in nerede bildireceği 19 Haziranda belli oldu. Burası Alman İmparatorluğunun 11 Kasım 1918'de Fransa'ya ve Müttefiklerine teslim olduğu yerdi : Compiegne ormanında küçük bir açıklık. Nazi Başkomutanı intikamını burada alacaktı ve bu yer o sırada duyacağı tadı daha da artıracaktı. 20 Mayısta, yâni büyük taarruza geçildiğinin onuncu günü, Alman tankları Abbeville'e vardığında düşünmüştü bunu. O gün Jodl defterine şunları yazmıştı: "Führer barış anlaşması üzerinde çalışıyor... İlk görüşme Compiegne ormanında." 29 Haziran günü akşama doğru otomobile binerek ateşkes anlaşmasının imzalanacağı ormana gittim. Alman Ordusu mühendisleri, 1918 ateşkes anlaşmasının imzalandığı vagonun bulunduğu müzenin duvarlarını yıkıyorlardı. Mareşal Foch'a ait eski bir yataklı vagondu bu. Oradan ayrıldığım sırada pnomatik matkaplarla çalışan mühendisler duvarı çoktan yıkmışlar, vagonu ormandaki açıklıkta, 11 Kasım 1918'de sabah saat 5'de Foch'un Alman temsilcilerine ateşkes anlaşmasını imzalattığı yere götürüyorlardı.

21 Haziran günü öğleden sonra Compiegne ormanının bir kenarında durmuş, Hitler'in son yıllarda görmeye alıştığım zaferlerinin en büyüğünü ve sonuncusunu seyrediyordum. Fransa'nın güzel günlerinden biriydi. Sımsıcak güneş kocaman ağaçların — gürgenlerin, meşelerin, servilerin ve çamların — aralarından süzülüyor, küçük, çepçevre açıklığa giden ağaçlı yollara tatlı gölgeler serpiyordu. Hitler büyük bir Mercedes içinde

geldi. Yanında Goering, Brauchitsch, Keitel, Raeder, Ribbentrop ve Hess vardı. Hepsi çeşitli üniformalar giymişlerdi. Almanya'nın o zamanki Feld-Mareşali Goering, mareşallik asasiyla oynuyordu. İki yüz metre kadar geride otomobillerinden indiler. İndikleri yerde Alsace-Lorrain heykeli vardı. Hitler görmesin diye üzeri Alman savaş bayraklarıyla örtülmüştü. Heykelde, 1918'deki *Müttefikleri* temsil eden büyük bir kılıç, Hohenzollern Almanyasını temsil eden topal bir kartala batırılmıştı. Hitler heykele baktı ve yürüdü.

«(Defterimden) Yüzünü gördüm. Sert, ciddi, intikam dolu. Yaylana yaylana yürüyüşünde muzaffer bir fatih, dünyaya meydan okuyan bir adam hali var. Başka bir şey daha... bir çeşit tiksinti, kaderin bu şekilde tam tersine dönmesinin verdiği iç sevinci — kaderi tersine döndüren de kendisi.»

Ormandaki küçük açıklığa vardığı ve özel bayrağı da açıklığın ortasına çekildiği zaman yerden bir metre kadar yükseklikteki büyük bir taşa takıldı gözleri.

«(Defterime yazıyorum) Hitler, arkasındakilerle birlikte, taşa doğru gidiyor, çıkıyor, ve üzerinde büyük harflerle (Fransızca) yazılmış olan şu yazıyı okuyor :

«1918 KASIMININ ONBİRİNDE ALMAN İMPARATORLUĞUNUN CANİCE GURURU BURADA KIRILDI — ESİR ETMEYE ÇALIŞTIĞI HÜR İNSANLAR ONU BURADA YENDİLER.»

Hitler okuyor, Goering de okuyor, hepsi okuyor. Haziran güneşi altında ayakta sessizce duruyorlar. Hitler'in yüzündeki ifadeye bakıyorum. Benden yalnızca elli metre uzakta. Dürbünle bakıyorum. Sanki önümde gibi. Bu yüzü hayatının önemli zamanlarında kaç kere gördüm. Ama bugün! Tiksinti, öfke, kin, intikam ve zaferle dolu.

Anıttan iniyor, bu jesti bile bir tiksinti şaheseri haline getirmeye çalışıyor. Başını çevirip bakıyor. Kinli, kızgın. Hemen hemen duyuyorsunuz bu kızgınlığını. Çünkü kocaman Prusya çizmesiyle o kahrolası yazıyı bir çırpıda silemiyor (*). Ormandaki açıklığa göz gezdiriyor ve şimdi gözü gözünüze gelince kinfnin derinliğini anlıyorsunuz. Ama bu bakışta bir zafer de var — intikamcı, zafere ulaşmış bir tiksinti. Birdenbire, sanki yüzü duygularını tam olarak göstermiyormuş gibi, vucudünü o ânın havasına uyduruyor. Hemen ellerini kalçalarına götürüyor, omuzlarını büküyor, bacaklarını açıyor. Muazzam bir meydan okuma, bulunduğu yere karşı tiksinti, Alman İmparatorluğunun yıkıldığı gündenberi yirmi iki yıldır savaştığı dâvayı temsil eden bir jest.»

(*) Anıt üç gün sonra Hitler'in emri üzerine bombayla havaya uçuruldu.

Bundan sonra Hitler'le yanındakiler ateşkes vagonuna girdiler. Hitler 1918'de Foch'un oturduğu koltuğa geçti. Beş dakika sonra Fransız heyeti geldi. Heyetin başında Sedan'daki İkinci Ordunun Komutanı General Charles Huntziger vardı. Heyet bir amiral, bir hava generali ve bir de sivilden oluşmuştu. Heyetin sivil üyesi Fransa'nın eski Polonya Elçisi Leon Noel'di. Noel şimdi de Alman Ordularının yarattığı ikinci bir felâketin tanığı oluyordu. Hepsi de çok üzgündüler. Ama ciddiyetlerini bozmadılar. Fransa'nın övündüğü bu kutsal yerde böyle kötü bir duruma düşürüleceklerini bilmiyorlardı. Hitler'in önceden hesapladığı gibi çok şaşırmışlardı. Halder o günün akşamı Brauchitsch'den olup bitenleri dinledikten sonra defterine şunları yazmış :

«Şartların kendilerine 1918 görüşmelerinin yapıldığı yerde bildirileceği Fransrzlara söylenmemişti. Bu hazırlık karşısında şaşırmışlar ve başlangıçta suratlarını asmak istemişler.»

Halder ya da Brauchitsch gibi kültürlü iki Almanın bile ciddi bir yüzle asık bir yüzü birbirine karıştırması belki de normaldir. Fransızların şaşkınlıktan donup kaldıkları hemen görülüyordu. Bununla birlikte, o sıralarda verilen raporlara göre, Fransızların Führer'in ileri sürdüğü koşulların sertlerini yumuşatmaya ve durumlarına yakışmayanları kaldırmaya çalıştıkları da elegeçen Nazi gizli belgeleri arasındaki resmî Alman tutanağından bugün artık iyice anlaşılıyor (27). Ama Fransızların yaptıkları bütün bu çabalar boşa çıkmıştı.

Keitel ateşkes koşulları tasarısını Fransızlara okuduktan hemen sonra Hitler ile maiyeti, yataklı vagondan çıkıp gittiler. Hitler görüşmelerin yönetilmesini OKW şefine bırakmış, hazır-

lamış olduğu koşulların bir noktasına bile dokunmamasını kendisine söylemişti.

Huntziger koşulları okur okumaz, bunların «çok ağır ve acı», Fransızların 1918'de Almanlara aynı yerde kabul ettirdikleri koşullardan da kötü olduğunu söyledi. Bundan başka, «Fransa'yı yenmemiş olan Alplerin ötesindeki başka bir ülke de (Huntziger İtalya'nın adını bile söylemeye tenezzül etmemişti) buna benzer koşullar ileri sürdüğü takdirde Fransa hiç bir şekilde teslim olmıyacaktı. Sonuna kadar dövüşecekti... Bu bakımdan Alman ateşkes anlaşmasına imza koyması kendisi için imkânsızdı.»

O sırada görüşmelere geçici olarak başkanlık eden OKW'nin iki numaralı adamı Jodl, bu kadar umutsuzcasına yenilmiş olan bir düşmandan böyle bir meydan okuma beklemiyordu. Huntziger'e, söylediği sözlerin anlamını "anlamadığını" söyliyemezdi, ama Führer'in koşullarını değiştirmek elinde değildi. Bütün yapabileceği şeyin "açıklamalarda bulunmak ve karanlık noktaları aydınlatmak" tan ileri gidemiyeceğini söyledi. Fransızlar ateşkes belgesini ya alacaklar ya da olduğu gibi bırakıp gideceklerdi.

Almanlar, Fransız heyetinin Bordeaux'daki hükümetin açık onayı olmadan bir ateşkes anlaşması imzalamaya yetki almaksızın oraya geldiklerini öğrenince hayret ettiler. Bir mühendislik mûcizesi yaratarak ve belki de büyük bir talih eseri olarak, savaşların sürdüğü hatlar arasından geçmek suretiyle, eski yataklı vagonla Bordeaux arasında hemen telefon konuşması sağladılar. Fransızlar ateşkes koşullarını bu telefondan yararlanarak hükümetlerine bildirebilirler ve hükümetleriyle tartışabilirlerdi. Görüşmelere tercümanlık eden Dr. Schmidt'e, ağaçların arasında konuşmayı kaydeden Ordu Muhabere kulübesine giderek konuşmaları orada dinlemesi emredilmişti. Ertesi gün Huntziger ile General Weygand arasında geçen konuşmanın bir bölümünü dinlemek fırsatını buldum.

Fransızların bozulmasında, teslim olmasında ve İngiltere ile

aralarının açılmasında büyük sorumluluk payı bulunan Weygand'ın Alman isteklerinin çoğuna şiddetle itiraz ettiğini burada açıklamam gerekir. Almanların ağır koşullarından biri, Fransa'da ve Fransa'ya ait topraklarda yaşayan bütün Nazi aleyhtarı Almanların, Almanlara teslim edilmesiydi. Weygand bu hükmü Fransızların geleneksel iltica hakkına aykırı buluyordu. Bu itiraz, ertesi gün küstah Keitel'e söylendiği zaman Keitel hükümün kaldırılmasına râzı olmadı. "Alman mültecileri," dedi, "en büyük savaş kışkırtıcısıdırlar. Kendi uluslarına" ihanet etmişlerdir. "Ne olursa olsun" Almanlara teslim edileceklerdi. Fransızlar, kendilerine *Francs-tireur* işlemi yapılacağını, yâni hemen kurşuna dizileceğini yazan başka bir maddeye ise itiraz etmediler. Bu madde, İngiltere'de özgür bir Fransız kuvveti örgütlemeye başlayan De Gaulle'e karşıydı. Bu maddenin en ilkel savaş kurallarını bile bozduğunu hem Weygand hem de Keitel biliyordu. Bundan başka, Fransızlar bütün savaş esirlerinin barış yapılıncaya kadar esir olarak kalmalarını öngören maddesine de itiraz etmediler. Weygand İngiltere'nin üç hafta içinde istilâ edileceğinden, bundan sonra da Fransız esirlerinin serbest bırakılacağından emindi. Ama Weygand bu maddeyi kabul etmekle bir buçuk milyon Fransızı beş yıl esir kamplarında kalmaya mahkûm etmiş oluyordu.

Ateşkes andlaşmasının en can alacak noktası Fransız Donanmasının durumuydu. Fransızlar yenilmeye başladığı sırada, Churchill, Fransız Donanması İngiliz limanlarına doğru yola çıktığı takdirde Fransızların ayrı bir barış anlaşması yapmasını yasaklayan maddeden vazgeçeceğini Fransızlara bildirmişti. Hitler böyle bir durumun ortaya çıkmasını önlemeye karar vermişti; 18 Haziranda Mussolini'ye söylediği gibi, böyle bir hareket İngiltere'yi kuvvetlendirmiş olurdu. Bu tehlikeyi düşünerek yenilen düşmana bir tâvizde ya da hiç olmazsa bir vaatte bulunmak istiyordu. Ateşkes anlaşmasına göre Fransız filosu seferber durumdan çıkarılacak, silâhsızlandırılacak ve gemiler üslerinde kalacaklardı. Buna karşılık da,

«Alman hükümeti, limanlarda Almanların nezareti altında bulundurulacak Fransız Filosunu, savaş sırasında kendi amaçları için kullanmıyacağını Fransız hükümetine ciddî bir şekilde bildirir. Bundan başka, barışın kurulması sırasında Fransız filosundan herhangi bir talepte bulunmak niyetinde olmadığını da ciddî ve açık olarak bildirir.»

Hitler'in bütün verdiği sözler gibi, bu söz de elbetteki tutulmıyacaktı.

Son olarak, Hitler Fransız hükümetine güney ve güney doğuda işgal edilmemiş bir bölge bırakıyordu. Fransızlar burada görünürde kendilerini istedikleri gibi yöneteceklerdi. Çok kurnazca bir buluştu bu. Böylelikle Fransa yalnız coğrafya ve yönetim bakımından ikiye bölünmüş olmakla kalmıyor, aynı zamanda, sürgünde bir Fransız hükümetinin kurulması da imkânsızlaşmış olmasa bile, zorlaşıyor, Fransız politikacılarının hükümeti Bordeaux'dan kaldırıp Kuzey Afrika topraklarına götürmeleri önleniyordu. Bu plân aşağı yukarı başarıya ulaştı. Çünkü Fransızları eninde sonunda Almanlar değil Fransız bozguncuları, yâni Pétain, Weygand, Laval ve yardakçıları yenmişlerdi. Ayrıca, Hitler, Bordeaux'daki Fransız hükümetinin başına geçenlerin Fransa'da demokrasi düşmanları olduğunu biliyor, Avrupa'da Nazi düzeninin kurulmasında kendisiyle işbirliği yapacaklarını umuyordu.

Bununla birlikte Compiègne'deki ateşkes görüşmelerinin ikinci gününde de Fransız delegeleri tartışmalarını sürdürdüler ve işi geciktirmeğe çalıştılar. Gecikmenin nedenlerinden biri de Huntziger'in, Weygand'ın kendisine imza yetkisi değil bir emir verdiği üstünde direnmesiydi. Fransa'da hiç kimse sorumluluk almak istemiyordu. Sonunda Keitel akşamüstü saat 6.30'da bir ültimatom verdi. Fransızlar Almanların teklif ettikleri ateşkes koşullarını bir saat içinde ya kabul ya da reddedeceklerdi. Fransız hükümeti bu bir saatlik süre içinde teslim oldu. 22 Haziran, 1940 günü akşamı saat 6.50'de Huntziger ile Keitel Ateşkes Andlaşmasını imzaladılar. (*)

(*) Andlaşma Fransız - İtalyan ateşkes anlaşması imzalanır imzalanmaz yürürlüğe girecek ve bundan altı saat sonra da çarpışmalar kesilecekti.

Yataklı vagona konulan gizli mikrofonlardan son sahneyi dinledim. Fransız generali Andlaşmayı imzalamadan hemen önce, titreyen bir sesle kendi hesabına bir iki söz söylemek istediğini bildirdi. O konuşurken ben de söylediklerini Fransızca olarak yazdım.

«Bu ateşkes koşullarını imzalamamı Fransız hükümetinin bana emretmiş olduğunu bildiriyorum... **Müttefikler** safında giriştiği mücadeleyi orduların kaderiyle bırakmak zorunda kalan Fransa, kendisine çok ağır koşulların kabul ettirildiğini görmektedir. Almanya'nın, ilerdeki görüşmelerde, her iki büyük komşu ülkenin barış içinde birlikte yaşamalarını ve çalışmalarını sağlayacak bir anlayış göstereceğini Fransa'nın ummaya hakkı vardır.»

Görüşmeler — yâni barış görüşmeleri — hiç bir zaman yapılmadı, ama az sonra işgal durumu sertleşince ve Pétain rejimi üzerindeki baskı artınca, Nazi Almanyasının ne mal olduğu ortaya çıktı. Fransa; Pétain, Weygand ve Lava'lın açıkça belirttikleri ve kabul ettikleri gibi Almanya'nın kölesi oldu.

Delegeler ateşkes andlaşmasının imzalandığı vagondan çıkıp da otomobilleriyle uzaklaşırlarken hafif bir yağmur yağmıya başlamıştı. Yolun aşağılarında, ormanların içinde Almanlardan kaçanlar bitmez tükenmez kafileler halinde geçiyordu. Bir çoğu yorgun ve bitkin; bir kısmı bisikletlere, bir kısmı at arabalarına binmişler. Daha talihli olanlar hurda kamyonların üstünde. Ormandaki açıklıktan çıkıyorum. Çılgınlar gibi bağırıp çağıran bir sürü Alman Ordu mühendisi eski yataklı vagonu sürüklemeye başlamışlar.

«Nereye götürüyorsunuz?» diye soruyorum.

«Berlin'e,» diyorlar. (*)

Fransız - İtalyan ateşkes anlaşması da iki gün sonra Roma'-

(*) Vagon 8 Haziranda Berline geldi. Gariptir ki aynı vagon savaşın sonuna doğru Müttefiklerin Berlin bombardımanları sırasında havaya uçtu.

da imzalandı. Mussolini, İtalyan askerlerinin o sırada girmiş oldukları yerleri aldı yalnızca, yâni birkaç yüz metre Fransız toprağı. Ayrıca Fransa ve Tunus'daki sınırlarından yetmiş beş kilometrelik askerîleştirilmemiş bir bölge sağladı. Ateşkes anlaşması 24 Haziran günü akşamüstü saat 7.35'de imzalandı. Bundan altı saat sonra da Fransa'da top sesleri kesildi.

Birinci Dünya Savaşında dört yıl dayanan Fransa altı hafta içinde savaş-dışı olmuştu. Alman askerleri, Kutup Kuşağının üstündeki Kuzey Cape'den Bordeaux'ya, Manş'dan Polonya'da Bug nehrine kadar Avrupa'nın büyük bir bölümünde nöbet tutuyorlardı. Adolf Hitler, kudretinin en yüksek noktasına çıkmıştı. Almanları tarihte ilk olarak gerçek bir ulusal devletin içinde birleştiren bu eski Avusturya'lı aylak, Almanya'nın gelip geçmiş fatihlerinin en büyüğü olmuştu. Avrupa'nın her yanında hâkimiyetini kurmasına engel olan bir tek inatçı adam ve kararlı bir ulus vardı. İnatçı adam Winston Churchill, kararlı ulus da en kötü durumda bile yenilgiyi kabul etmeyen ve yenene karşı tek başına duran İngilizlerdi. Ellerinde doğru dürüst silâhları bile yoktu ve üstünde yaşadıkları adada dünyanın o zamana kadar gördüğü en kudretli askerî mekanizma tarafından kuşatılmış bulunuyordu.

HİTLER BARIŞ İÇİN OYNUYOR

Almanların Batı taarruzuna giriştiklerinin onuncu günü, yani Alman tanklarının Abbeville'e vardıkları günün akşamı, General Jodl, Hitler'in «sevinç içinde» bulunduğunu defterine yazdıktan sonra şunu söylemişti : «... barış andlaşması üstünde çalışıyor... İngiltere, sömürgeleri iade ettikten sonra herhangi bir zamanda ayrıca barış yapabilir.» Bu yazının tarihi 20 Mayıs. Birkaç hafta sonra artık Hitler'in bunun böyle olacağından hiç şüphesi yoktur. Fransa yere serildikten sonra İngiltere ister istemez barış isteyecektir. İngilizlerin Norveç'de ve Fransa'da dayak yedikleri düşünülecek olursa, Hitler'in ileri sürdüğü koşullar Almanlara göre, çok yumuşaktı. Hitler bu koşulları 24 Mayısta General Von Rundstedt'e açıklamış, İngiliz İmparatorluğuna karşı olan hayranlığını anlatmış, İngiltere'nin yaşaması "gerektiğini" belirtmişti. Londra'dan istediği tek şey Avrupa'da serbest kalmaktı.

İngiltere'nin buna razı olacağından o kadar emindi ki, Fransa'nın düşmesinden sonra bile İngiltere ile savaşı nasıl sürdürüleceğini bir an düşünmedi ve her ihtimali çok önceden bir Prusyalı özeniyle hazırlamakla öğünen Genel Kurmay da bu konuda kendisine herhangi bir plân sunmadı. Genel Kurmay Başkanı Halder'in yazdığı uzun günce kayıtlarında, o sıralarda bu konu üzerine herhangi bir kayıt yok. Halder, İngilizlerden çok Rusya'nın Balkanlar'da ve Baltık'ta arzettiği tehlike ile uğraşıyordu.

Aslına bakılırsa böyle umutsuz bir durumda İngilizlerin savaşmasına da pek lüzum yoktu. Hele Fransa'dan Polonya'dan ve öteki istilâ edilmiş ülkelerden farklı olarak, İngiltere'yi yıkılmamış bir halde, bağımsız ve serbest bırakacak bir barış anlaşması imzalamak olanağı varken. Bu soru her yanda soruluyor. Churchill'in sonradan açıkladığına göre, yalnız İngiliz Hükümet çevrelerinde ağıza bile alınmıyordu. Çünkü cevabı zaten verilmişti (28). Ama Alman diktatörü bunu bilmiyordu. Churchil bunu — yâni İngiltere'nin teslim olmıyacağını — açıkça söylediği zaman Hitler İngiliz Başbakanının bu sözüne inanmadı. İngiliz Başbakanı, Dunkerk boşaltmasından sonra, 4 Haziranda verdiği ünlü söylevde, dağlarda ve deniz kıyılarında bile savaşa devam edeceğini söylediği zaman; dahası Pétain'nin ateşkes anlaşması için Almanlara başvurmasından sonra, 18 Haziranda, Churchill Avam Kamarasında «Savaşa devam konusundaki sarsılmaz kararını» tekrarladığı zaman bile Hitler buna inanmadı. Oysa Churchill başka bir unutulmaz konuşmasında sözlerini şöyle bitirmişti :

«Bu bakımdan kendimizi görevlerimize verelim ve bunlara öyle katlanalım ki, eğer İngiliz İmparatorluğu ve Commonwealth bin yıl daha yaşayacak olursa insanlar şunu söyliyebilsinler : 'Bu onların en güzel zamanlarıydı.'

Bütün bunlar büyük bir hâtibin cafcaflı sözleri olabilir ve insanları büyüleyen büyük hatiplerden biri olan Hitler de bunu öyle sanabilirdi. Nitekim tarafsız ülkelerin başkentlerinde görülen tepkiler ve oralardan gelen savaşa son verme çağırıları da Hitler'in bu görüşünü destekliyordu : Papa 28 Haziranda Hitler'e bir mesaj gönderdi — Mussolini ve Churchill'e de buna benzer mesajlar göndermişti. Papa, bu mesajında, «Âdil ve şerefli bir barış» için aracılık etmeye hazır olduğunu, ancak bu konuda bir teşebbüse geçmeden önce böyle bir teşebbüsün nasıl karşılanacağını gizlice öğrenmek istediğini bildiriyordu. (29) İsveç Kıralı da hem Londra'da hem de Berlin'de barış konusunda oldukça büyük bir çaba harcamaktaydı.

Amerika'da ise, Alman Elçiliği maslâhatgüzarı Hans Thomsen, Amerika'yı savaş-dışı bırakmak ve böylece İngiltere'yi savaşa devamdan vazgeçirmek isteyen İzolasyonist'leri desteklemek için bol bol para harcıyordu. Ele geçen Alman Dış İşleri Bakanlığı evrakı arasında bu konuda Thomsen'den gelmiş bir sürü mesaj bulunmuştur. Bu mesajlarda Amerikan kamu-oyunu Hitler'den yana çevirmek için elçiliğin harcadığı çabalar anlatılmaktadır. O yılın yaz aylarında toplanan parti kongrelerinde Thomsen, özellikle Cumhuriyetçilerin, dış politika plâtformlarını etkilemek üzere elinden geleni yaptı.

Örneğin, 12 Haziranda Berlin'e «çok acele, çok gizli» olarak gönderdiği bir telgrafta, Alman elçiliği ile «yakından» temas halinde bulunan «ünlü bir Cumhuriyetçi Kongre üyesine», elli İzolâsyonist Cumhuriyetçi Kongre üyesini, Cumhuriyetçi partinin kongresine çağırmak için 3.000 dolar verdiğini, «Kongreye gelecek delegelerin İzolâsyonist dış politikayı savunacaklarını» bildirmektedir. Thomsen'ıin gönderdiği rapora göre, aynı kimse Amerikan gazetelerinde «Amerika'yı savaş dışı tu-

tun!» başlığı altında tam sahifelik ilânlar yayımlamak üzere 30,000 dolar istemiştir. (*) (30)

Ertesi gün Thomsen Berlin'e yeni bir projesini bildirmektedir : Thomsen bir Amerikan yayınevi ile görüşme halindedir. Yayınevi beş ünlü Amerikan yazarına kitap yazdırtacaktır. Thomsen bu eserlerden «büyük sonuçlar» ummaktadır. Bu proje için 20.000 dolar istenmektedir. Ribbentrop birkaç gün sonra bu paranın verilmesini onaylıyor. (**) (31)

Hitler, İngiltere ile barışa varmayı umduğunu açıklayan ilk konuşmalarından birini, Amerika'daki Hearst basını muhabirlerinden Karl von Wiegand ile yaptı. Bu konuşma New York'ta çıkan *Journal - American*'ın 14 Haziran sayısında yayımlandı. Thomsen on beş gün sonra, aynı konuşmadan 100,000 adet daha bastırdığını Alman Dış İşleri Bakanlığına haber verdi.

«Gizli bir ajanın aracılığı ile, Temsilci Thorkelson'u (Montana Eyaletinin Cumhuriyetçi Temsilcisi) Führer'le yapılan konuşmayı **Congressional** Record'un 22 Haziran sayısında yayımlamaya razı ettim. Böylelikle konuşma daha geniş çevrede yayılmış olacak. (33)»

Washington'daki Nazi Elçiliği hiç bir fırsatı kaçırmıyordu. Yaz ayları içinde bir ara, Elçiliğin basın ataşesi, Berlin'e radyo yorumcusu Fulton Lewis Jr.'ın bir teklifini bildirdi. Raporda

(*) Bu ilân **New York Times**'ın 25 Haziran 1940 sayısında çıktı.

(**) Verdiği paralardan kuşkulanmıya başlıyan Thomsen, 5 Temmuz, 1940 da Berlin'e çektiği bir telgrafta, bütün makbuzların ve hesapların imha edilmesi için kendisine izin verilmesini istedi:

«Paralar... emniyetli aracıların kanalıyla verilmektedir, ama bu gibi durumlarda makbuz alınamıyacağı tabiidir... Eğer elçilik Amerikan makamları tarafından birdenbire basılacak olursa bu gibi makbuzlar ya da muhtıralar Amerikan Gizli Servisinin eline geçebilir. Ve bütün maskelemelere rağmen böyle bir durum siyasi bir felâket yaratır ve belki düşmanlarımız tarafından da bilinen siyasi dostlarımız için ağır sonuçlar doğurur...

Bu bakımdan, bu gibi makbuzların ve evrakın imha edilmesi ve bu konuda hesap tutulması gibi usullerden vazgeçilmesi için elçiliğe yetki verilmesini rica ederim.»

Telgrafla gönderilen bu rapor imha edilmiştir. (32)

Amerikan yorumcusu, büyük bir «Alman ve Führer hayranı ve çok sayılan bir gazeteci» olarak tanıtıldıktan sonra teklif şöyle anlatılıyordu :

«Führer, Roosevelt'e telgraflar gönderecek... Telgraflarda aşağı yukarı şunları söyleyecek : 'Mr. Roosevelt, bana sık sık başvurarak kanlı bir savaşın önlenmesini istediğinizi bildirdiniz. İngiltere'ye savaş ilân eden ben değilim; tersine, İngiliz İmparatorluğunu ortadan kaldırmak istemediğimi her zaman belirttim. Churchill'e makul olması ve şerefli bir barış andlaşmasına varılması için yaptığım sürekli müracaatlar kendisi tarafından inatla reddedildi. İngiliz adalarına karşı topyekûn bir savaşa girilmesini emredersem İngiltere bundan çok büyük zarar görecektir. Bu bakımdan Churchill'e yaklaşmanızı ve saçma inadından kendisini vazgeçirmenizi rica ederim.' Lewis, elbetteki Roosevelt'in ağır ve sert bir cevap vereceğini, ancak cevabın önemi olmadığını söylüyor. Böyle bir çağrı elbette Kuzey Amerikan halkı ve özellikle Güney Amerika üzerinde derin izler bırakacaktır... (34)»

Adolf Hitler, Mr. Lewis'in öğütlerini yerine getirmedi, ama Alman Dış İşleri Bakanı Amerikada radyo yorumcusunun önemini telgrafla sordu. Thomsen verdiği cevapta, Lewis'in «son zamanlarda iyi bir başarıya ulaştığını... öteyandan, başka Amerikan yorumcularının tersine, L'nin hiç bir siyasi yanı bulunmadığını» bildirdi. (*) (35)

(*) Washington'daki Alman elçiliğinin bu dönemde çevirdiği dolaplar, **Documents on German Foreign Policy**'de açıklanan elçilik raporlarından anlaşıldığına göre, ilginç bir kitap için mükemmel bir malzeme olur. Bu raporlarda Alman diplomatlarında Nazi diktatörüne, kendisinden işitmek istedikleri sözleri bildirmek eğilimi göze çarpıyor. Bütün totaliter ülkelerin temsilcilerinde bu eğilim vardır. OKW'ye mensup iki subay, Yüksek Komutanlığın, ya da hiç olmazsa Genel Kurmayın. Washington'dan gelen raporların gerçeklere uygunluğundan şüphelendiklerini ve bu teşekküllerin Amerikada kendilerine bağlı ayrı birer örgüt kurduklarını bana söylemişti.

DGFP ciltlerindeki raporlara bakılırsa, Ordu Yüksek makamları Washington'daki Alman askeri ataşesi General Friedrich von Boetticher'den hiç memnun değillerdi. General, OKW ile Ordu ve Hava Kuvvetleri Genel Kurmaylarına gönderdiği raporlarda Amerikanın, Hitler'in söylediklerine tam uygun olarak Yahudilerle

Churchill de, sonradan anlattığına göre, İsveç'ten, Amerika'dan, Vatikan'dan yapılan bir sürü barış yoklamalarından rahatsız oluyordu. Hitler'in bu yoklamalardan elinden geldiğince yararlandığını bildiği için bunların önüne geçmek amacıyla sert tedbirler aldı. Washington'daki Alman maslahatgüzarının oradaki İngiliz elçisiyle konuşmaya çalıştığını öğrenir öğrenmez «Lord Lothian'ın Alman maslahatgüzarının mesajına katiyen cevap vermemesini» ve durumun kendisine hemen bildirilmesini emretti. (36)

Masonların ellerinde bulunduğuna bu makamların boyuna dikkatini çekiyordu. Boetticher, aynı zamanda, İzolasyonist'lerin raporlarında büyük bir kahraman olarak büyülttükleri Albay Charles A. Lindbergh'in Amerikan politikasındaki etkisini de göklere çıkarıyordu. Alınacak birkaç parça gönderdiği raporların havasını vermeye yetecektir.

20 Temmuz, 1940:... Özellikle Mason örgütü sayesinde Amerikan halkının büyük bir bölümünü yöneten Yahudileri tutan Roosevelt, İngiltere'nin savaşa devam etmesini ve savaşın uzamasını istiyor. Lindbergh'in çevresi bu gelişmeyi biliyor ve hiç olmazsa Amerikan politikasının Yahudilerin ellerine geçmesini önlemeye çalışıyor... Yahudilerin en kuvvetli düşman olarak gördükleri Lindbergh'e karşı açılan bayağı ve kötü kampanya üzerinde ben sık sık durmuşumdur... (**DGFP**, X,s. 254-55).

6 Ağustos, 1940:... Lindbergh'in yeniden ortaya çıkmasının ve kendisine karşı kampanya açılmasının nedeni.

Yahudi unsur bugün Amerikan silâhlı kuvvetlerindeki kilit noktaları ele geçirmiştir: son haftalarda Savaş Bakanlığına, Savaş Bakanlığı Yardımcılığına, ve Donanma Bakanlığına, Savaş Bakanlığının sekreteri, çok etkili Yahudilerden «Albay» Julius Ochs-Adler'e bağlı ve onun emrinde çalışan kimseler getirilmişlerdir.

Amerikada Yahudi unsura ve Amerikanın bugünkü politikasına karşı olan kuvvetler raporlarımda belirtilmiş, aynı zamanda, Genel Kurmayın önemi üzerinde durulmuştur. İlişkileri çok uzaklara kadar giden çok yetenekli Lindbergh, bu kuvvetlerin en önemlisidir. Yahudi unsur ile Roosevelt, bu adamın manevi ve özellikle, ahlâki üstünlüğünden korkmaktadır.

Pazar günü (4 Ağustosta) Lindbergh Yahudileri mahvedecek bir darbe indirdi... Amerikanın barışı ve Batı kültürünü düşünerek Almanya ile samimî işbirliğine gideceğini söyledi. Birkaç saat sonra da uzun zamandanberi Roosevelt'in, yâni Yahudilerin, elinde bir oyuncak olan ihtiyar

İngiltere'yi bir barış uzlaşmasını kabule zorlayan İsveç Kıralına da azimli Başbakan çok sert bir cevap hazırladı.

«...Bu çeşit ricaların ya da tekliflerin ele alınmasından önce, Almanya'nın Çekoslovakya, Polonya, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika ve hepsinden de önce Fransa'ya özgür ve bağımsız yaşamalarını yeniden sağlayacak, sözle değil eylemle birtakım garantiler vermesi gerekir...» (*) (37)

Generai Pershing, iplerini arkasından çekenlerin zoruyla, radyoda bir açıklama yaptı ve İngiltere yenilirse Amerikanın bundan zarar göreceğini söyledi...

Basında Lindbergh üzerinde şüpheler toplamak üzere Yahudi unsurunun ağızbirliği etmesi ve Pazartesi günü Roosevelt'in emriyle radyoda konuşan Senatör Lucas'ın Lindbergh'i ...«beşinci kol» yâni vatan ihaneti ile suçlaması yalnızca bu adamın mânevi gücünü arttırmaya yaramıştır. Bu adamın gelişmesini ve Amerika - Almanya ilişkileri üzerinde gelecekte oynayacağına inandığım büyük rolü savaşın başından beri raporlar halinde bildirmekteyim. **(DGFP, X, s. 413-15)**

18 Eylülde Thomsen, Lindbergh ile Amerikan Genel Kurmayında birkaç subay arasında yapılan bir görüşmeyi rapor halinde Berlin'e bildirmektedir. Lindbergh İngiltere'nin Alman hava hücumları karşısında dayanamayıp az sonra çökeceği kanısında olduğunu söylemiştir. Genel Kurmay subayları ise Almanya hava kuvvetlerinin kesin bir sonuç alabilecek kadar güçlü olmadığı kanısındadırlar. **(DGFP, X, s. 413-15)**

19 Ekim, 1938'de, Münih'ten üç hafta sonra, Lindbergh'e «Alman Kartalının Yıldızlı Hizmet Haçı» verilmiş, o da bu nişanı kabul etmişti. Bu nişan, bildiğim kadar, Alman resmî kayıtlarının deyimiyle, «Almanya'ya çok hizmeti dokunmuş» ünlü yabancılara verilen ikinci en büyük Alman nişanıdır.

(*) **DGPF** ciltlerinde, çeşitli İngiliz diplomatları ve şahsiyetleriyle, ara sıra doğrudan doğruya, ara sıra da, Franko İspanyolları gibi tarafsızların aracılıklarıyla yapıldığı iddia edilen temaslar üzerine Alman Dış İşleri Bakanlığına gönderilmiş birkaç rapor var. Sudet - Alman asıllı İngiliz taraftarı Prens Max von Hohenlohe, İsviçre'de İngiliz Bakanı Sir David Kelly ve Ağa Han ile yaptığı görüşmeleri bir raporla Berlin'e bildirmektedir. Ağa Han Führer'e aşağıdaki mesajı göndermesini Prensten rica etmiştir:

Führer'in Windsor sarayında kalacağı gece, o sırada yine İsviçre'de bulunan Mısır Hıdivi ile birlikte bir şişe şampanya içmeyi kararlaştırmış-

Churchill'in durumunu çok iyi veriyor bu sözler. Londra'da hiç kimse, İngiltere'yi Hitler'in istila ettiği ülkelerin durumuna düşürecek bir barış anlaşması imzalayarak uzlaşma yoluna gitmeyi aklından bile geçirmiyordu. Ama Berlin'de anlayan yoktu bunu. Hatırladığıma göre, o yaz günlerinde Almanya'da herkes, özellikle *Wilhelmstrasse* ve Bendlerstrasse'de bulunanlar savaşın neredeyse biteceğine inanıyorlardı.

Hitler, Haziranın son haftasında ve Temmuzun ilk günlerinde Londra'dan, İngilizlerin yelkenleri suya indirdiklerini ve barış yapmaya hazır olduklarını bildiren haberlerin gelmesini bekledi. 1 Haziranda yeni İtalyan elçisi Dino Alfieri (*) ye "İngiltere'de zafere hâlâ ciddi olarak inanan bir insanın bulunduğunu" sanmadığını söyledi (38). Yüksek Komutanlıkta İngiltere'ye karşı savaşa devam etmek konusunda herhangi bir hazırlık yapılmamıştı.

Ama ertesi gün, yâni 2 Temmuzda OKW bu konu üzerindeki ilk emrini çıkarttı. Emirde çekingen bir hava vardı.

«Führer ile Yüksek Komutanlık aşağıdaki hususa karar vermişlerdir: Hava üstünlüğü elde edilmeden ve birtakım gerekli koşullar yerine

---

lar... Eğer Almanya ile İtalya, Hindistanı almak istiyorlarsa emrimize girmeye hazırlarmış... İngiltere'ye karşı girişilen kavga İngiliz halkına karşı değil, Yahudilere karşı girişilmiş bir kavgaydı. Churchill yıllardanberi onlardan para alıyordu ve Kıral da çok güçsüz ve sınırlı bir adamdı... Eğer İngiltere'ye bu fikirle dönecek olsaydı Churchill onu hemen hapse attırırdı... **(DGFP, X, s. 294-95)**

Bu sözlerin Alman raporlarında geçtiği ve doğru olmıyabilecekleri, Hitler'i teşvik için yazıldıkları unutulmamalıdır. Nazilerin Windsor Dükünü kazanmak, onu kaçırmak ve sonra kullanmak üzere hazırladıkları plân, Dış İşleri Bakanlığının gizli evrakına dayanılarak, ileride anlatılacaktır.

(*) Alfieri, Ribbentrop'un isteği üzerine, Mayıs ayında Attolico'nun yerine tâyin edilmişti.

getirilmeden İngiltere'ye çıkarma yapılması mümkün değildir. Harekâtın başlama tarihi henüz kararlaştırılmamıştır. Gereken hazırlıklara hemen başlanmalıdır.»

Hitler'in harekât konusundaki kuşkuları ve bu hârekâta lüzum kalmıyacağı üstündeki inancı emrin son paragrafında anlaşılmaktadır.

«Bütün hazırlıklar istilânın henüz plân halinde bulunduğuna ve daha kararlaştırılmadığına göre yapılmalıdır.» (39)

7 Haziranda Berlin'de Führer'i gören Ciano, defterinde yazdığına göre, Nazi Başkomutanın bir türlü karar veremediği izlenimini aldı.

«Hitler, daha çok kavgayı sürdürmek, İngilizlerin üstünde bir öfke ve sinir fırtınası koparmak eğiliminde. Ama son kararını vermiş değil, onun için söylevini geciktiriyor. Kendisinin deyimiyle, bu söylevde her kelimenin üzerinde dikkatle durmak istiyor.» (40)

Hitler Haziranın 11'inde askerî şeflerinin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla onları Obersalzberg'te toplamaya başladı. İstilaya girişecek Orduya Manşı geçirecek Alman Donanmasının Başkomutanı Raeder, o gün Führer'le uzun bir konuşma yaptı. Her ikisi de işi sağlam tutmak niyetinde değillerdi. Zamanlarının çoğunu Trondheim ve Narvik'teki deniz üslerinin geliştirilmesini konuşmakla geçirdiler.

Raeder'in konuşma üstüne düzenlediği rapora bakılacak olursa (41), Yüksek Komutanın o gün yumuşaklığı üstündeydi. *Reichstag*'ta vermek istediği söylevin "etkili" olup olmıyacağı konusunda ne düşündüğünü Amiral Raeder'e sordu. Raeder, söylevden önce İngiltere'ye "yoğun" bir hava bombardımanı yapılacak olursa bunun çok etkili olacağı cevabını verdi. Amiral, İngiliz Hava Kuvvetlerinin Wilhelmshaven, Hamburg ve Kiel'de bulunan bellibaşlı Alman deniz üslerine "yıkıcı hücumlar" yaptıklarına göre, *Luftwaffe*'nin de artık İngiltere ile biraz uğraşması zamanının geldiğini hatırlattı. Ama istilâ sorununa gelince, Donanma Başkomutanı bu konuda çok soğuk davrandı.

Bunun «İngiltere'yi barışa zorlamak için son bir çare olarak» kullanılmasını öğütledi.

«(Raeder) Yalnız denizaltı hücumlarıyla ithalâtını kesmek, konvoylarına hücum etmek ve belli başlı merkezlerine ağır hava saldırıları yaparak İngiltere'nin barışa zorlanabileceği kanısındaydı...

Bu bakımdan Donanma Başkomutanı (Raeder) kendi hesabına İngiltere'nin de, Norveç harekâtında olduğu gibi, istilâ edilmesini savunamazdı.»

Bundan sonra Amiral böyle bir istilâ hareketinin karşılaşacağı zorlukları uzun uzadıya ve bütün ayrıntılarıyla anlattı. Bütün bunlar herhalde Hitler'in cesaretini kırmış olacaktı, ama yine de bir karar vermedi, çünkü, Raeder'in raporuna göre, «Führer de istilâyı son çare» sayıyordu.

İki gün sonra, 13 Haziranda, generaller Yüksek Komutanlarıyla görüşmek için Berchtesgaden'in üstündeki Berghof'a geldiler. Hitler'in, İngilizlerle hâlâ başının dertte olduğunu gördüler. Halder o gece güncesine şöyle yazmış : «Führer'in kafası İngilizlerin hâlâ nasıl olup da barış istemediklerine takılmış.» Ama Halder bunun nedenlerinden birini ilk olarak o sırada sezmiş. Şöyle diyor :

«O da bizim gibi bu sorunun cevabını İngiltere'nin Rusya'dan umudunu kesmemiş olmasında buluyor. Bu bakımdan o da İngiltere'nin şiddete başvurularak barışa zorlanabileceğini umuyor. Ama böyle bir şey yapmak da istemiyor. Nedeni: eğer İngiltere'yi askeri bakımdan ezecek olursak İngiliz İmparatorluğu dağılır. Oysa Almanya bu durumdan yararlanamaz. Alman kanı akıtarak ancak Japonya, Amerika ve öteki devletlerin ekmeğine yağ sürmüş oluruz.»

Hitler, aynı gün, 13 Temmuzda, Mussolini'ye bir mektup yazdı ve Duçe'nin İngiltere istilası için vermek istediği İtalyan askerlerine ve uçaklarına teşekkür ettikten sonra Mussolini'nin teklifini reddetti. Hitler'in artık kararını vermeye başladığı Duçe'ye yazdığı bu mektuptan anlaşılıyor. Şu garip İngilizlerin akılları başlarına gelmiyordu bir türlü.

«İngilizlere birçok anlaşma, dahası işbirliği teklifleri bile yaptım ve

çok bayağı tutumlarla karşılaştım (diye yazıyordu Hitler). Onun için şimdi akıl ve mantıkla yapılacak yeni bir çağrının da aynı şekilde bir tepkiyle karşılaşacağından eminim. Çünkü bu ülkede artık akıl ve mantığın yeri kalmamış...» (42)

Üç gün sonra, 16 Temmuzda, bizim kahraman artık karara varmıştır. «İngiltere'ye karşı Girişilecek Çıkarma Harekâtının Hazırlıkları üzerine 16 Sayılı Emir» i çıkarmıştır : (43)

ÇOK GİZLİ

«Führer'in Karargâhı

16 Temmuz 1940

İngiltere'de, askerî durumun umutsuz olmasına rağmen, hâlâ yola gelindiğini gösteren bir belirti olmadığı için bir çıkarma hareketi hazırlamaya ve gerekirse bunu uygulamaya karar vermiş bulunuyorum.

Bu harekâtın amacı İngiliz anayurdunu Almanya'ya karşı savaş yürütecek bir üs olmaktan çıkarmak ve eğer zorunluluk ortaya çıkarsa, İngiltere'yi büsbütün işgal etmektir.»

Hücumun parolası «Sea Lion» (Ayı Balığı) idi. Hücum için gereken hazırlıklar Ağustosun ortasında tamamlanmış olacaktı.

"Ve gerekirse bunu uygulamaya". Hitler'in içgüdüsü bu harekâtın gerekeceğini gösterdiği halde kendisi, emirden de anlaşılacağı gibi, bundan pek emin değildi. Adolf Hitler 19 Temmuz günü akşamı İngiltere'ye son bir barış çağrısında bulunmak için *Reichstag* kürsüsüne çıktığı zaman, kafasında hâlâ koskocaman bir soru vardı. Hitler'in o günkü söylevi, *Reichstag*'da verdiği ve bu kitap yazarının yıllardanberi bu binada dinlediği büyük söylevlerin sonuncusu oldu. Aynı zamanda, bu söylev en güzellerinden biriydi de. Aynı gün izlenimlerimi defterime şöyle yazmışım :

«Bu gece **Reichstag**'da gördüğümüz Hitler artık bir fatih ve fatih olduğunun da bilincine varmış. Ama yine de müthiş bir aktör, Alman kafasıyla istediği gibi oynamasını biliyor.

Bir fatihin kendine olan büyük güveniyle, halk kitlelerinin, başlarına

da biri olduğu zaman kazandığı alçak gönüllülüğü birleştirmesini çok iyi biliyor. Sesi hafif çıkıyordu bu gece; her zaman olduğu gibi sık sık bağırmadı; bu kürsüde çok zaman gördüğüm şekilde isterik hareketler yaparak çığlıklar atmadı.»

Uzun söylevini birtakım tarih tahrifatı ile şişirmişti elbette. Söylevi Churchill'e yer yer yaptığı kişisel suçlamalarla doluydu. Söylevdeki hava, o günkü gergin havaya göre, ılımlıydı. Hitler kendi halkının desteğini değil, aynı zamanda, tarafsızların da desteğini kazanmak ve İngiltere'deki halkı düşündürmek istiyordu.

«(İngiltere'den (dedi) yalnızca tek bir ses işitiyorum —bu ses halkın sesi değil, politikacıların: Savaşa devam edilmelidir! Bu politikacılar kavganın sürmesinin ne demek olduğunu acaba tam olarak biliyorlar mı? Sanmıyorum. Savaşa devam edeceklerini, İngiltere yok olsa bile, savaşı Kanada'dan yürüteceklerini söyleyip duruyorlar. Bu sözlerle İngiliz halkının Kanada'ya taşınacağını söylemek istediklerine pek inanmıyorum. Belki de yalnızca savaşlarının devamından çıkarları olanlar oraya gideceklerdir. Korkarım ki halk İngiltere'de kalacaktır, ve... savaşa herhalde Kanada'daki uydurma liderlerin baktıkları gözle bakmıyacaklardır.

İnanın bana, Baylar, bütün ulusları felâkete sürükleyen bu türlü yüzsüz politikacı tipine karşı içimde derin bir tiksinti duymaktayım. Bu çeşit adamların aslında sarstığı bir yapıya son darbeyi indirmek için kaderin beni seçmiş olduğunu düşünmek bana hemen hemen acı geliyor... Mr. Churchill... elbetteki Kanada'da olacak, ve savaşta en çok çıkarları olanların paraları ve çocukları da oraya gönderilmiş bulunacak. Öte yandan milyonlarca insan büyük acı çekmeye başlıyacak. Büyük bir İmparatorluğun yok edileceğini söylersem, Mr. Churchill herhalde bana birinci kere inanmalıdır, oysa bu İmparatorluğu hiç bir zaman yok etmek, dahası ona ziyan vermek bile, istememişimdir...»

Hitler inatçı İngiliz Başbakanına böylece saldırdıktan ve İngiliz halkını ondan ayırmaya çalıştıktan sonra uzun söylevinin can alacak noktasına geldi.

«Bu önemli dakikada, başka yerlerde olduğu gibi, İngiltere'de de akıl ve sağduyuya bir daha başvurmayı vicdanım bakımından bir ödev sayı-

yorum. Lütuf dilenen bir yenilmiş değil, akıl adına konuşan bir yenen olduğuma göre kendimi bu çağrıyı yapacak durumda sayıyorum.

Bu savaşın devamı için hiç bir neden göremiyorum.» (*)

Bundan daha ileri gitmedi. Barış şartları için somut teklifler ortaya atmadı, o sırada istila edilmiş bulunan ülkelerde Nazi boyunduruğu altında yaşayan yüz milyonlarca insanın ne olacağını söylemedi. Ama o akşam bu aşamada ayrıntılara girilmesi gerektiğine inanan kimse de pek yoktu. Oturum bittikten sonra birçok subayların ve memurların arasına karıştığımda hepsinin Führer tarafından ileri sürülen ve kendilerinin de çok yumuşak ve dahası yüce gönüllü buldukları teklifleri, İngilizlerin kabul edeceklerinden zerre kadar şüphe etmediklerini gördüm. Aldandıklarını göreceklerdi ergeç.

Hitler'in söylevini radyo ile Amerikaya yayımlamak üzere hemen otomobille Rundfunk'a gittim. Radyoevine daha yeni girmiştim ki birdenbire BBC'nin Londra'dan Almanca yaptığı ya-

(*) Bu sırada Alman tarihinde görülmemiş bir sahne oldu: Hitler söylevini birdenbire yarıda kesti. On iki generale Feld-Mareşal asası verdi. Goering'in de eline özel büyük bir sopa tutuşturdu. Goering'e yeni kurulan Daha Büyük Alman İmparatorluğu İmparatorluk Mareşali rütbesi verilmiş, böylece bütün ötekilerin üstüne çıkarılmıştı. Bundan başka kendisine Demir Haç'ın Büyük Haç nişanı da verilmişti ki, bütün savaş boyunca bu nişanı kimse alamamıştır. Halder bu Feld-Mareşaller furyası sırasında yalnızca bir rütbe terfi ettirildi. Tuğgeneralliikten generalliğe yükseltildi. Feld-Mareşal rütbelerinin bol bol verilmesi —Birinci Dünya Savaşında Kaizer, subaylardan yalnızca beşine Feld-Madeşallik rütbesi vermişti. Ludendorff bile bu rütbeyi alamamıştı— geçmişte en aşağı üç kere Hitler'i devirmeye girişmiş olan generallerin bir daha kendisine karşı muhalefete geçmelerini önlemişti. Hitler bunu başarmakla ve birçok generali bu rütbeye çıkararak askeri rütbelerin en yükseği olan bu mevkiin de değerini azaltmakla generalleri büyük bir kurnazlıkla avucunun içine sımsıkı almış bulunuyordu. Orduda Feld-Mareşalliğe terfi ettirilen dokuz general şunlardı: Brauchitsch, Keitel, Rundstedt, Bock, Leeb, List, Kluge, Witzleben ve Reichenau. Hava Kuvvetlerinden Feld-Mareşalliğe yükseltilenler de şunlardı: Milch, Kesserling ve Sperrle.

yını işittim. Hitler'in söylevine İngilizlerin —bir saat içinde— verdiği cevabı bildiriyordu. Cevap kesindi : **HAYIR!** (*)

Yüksek Komutanlığın ikinci kademedeki subaylarıyla çeşitli Bakanlıklardan gelmiş memurlar orada oturmuşlar radyodan verilen cevabı dalgın dalgın dinliyorlardı. Suratlarından düşen bin parçaydı. Kulaklarına inanamıyorlardı. İçlerinden biri "Siz anlayabiliyor musunuz bunu?" diye yüzüme doğru bağırdı. Şaşkın bir hali vardı. "Şu İngiliz budalalarının neden böyle davrandıklarını anlayabiliyor musunuz?" diye bağırmaya devam etti. "Böyle bir zamanda barış teklifi geri çevrilir mi? Deli mi bunlar!"

Aynı akşam Ciano (**) deli İngilizlere karşı Berlin'de gösterilen tepkiyi benimkinden yüksek bir düzeyde görmüştü. Güncesinde şöyle yazıyor : «Akşam geç vakit İngilizlerin Hitler'in söylevine verdikleri soğuk cevap öğrenilince Almanlarda gizleyemedikleri bir hayal kırıklığı oldu.» Ciano'ya göre bunun Mussolini üzerindeki etkisi tam tersineydi.

«...'Çok kurnazca hazırlanmış bir söylev,'... diyor. İngilizlerin görüşmelere başlamak için bir bahane bulacaklarından korkuyor. Mussolini buna üzülecek, çünkü her zamankinden çok savaş istiyor şimdi.» (44)

Churchill'in sonradan dediği gibi, Duçe'nin «üzülmesi gerekmezdi. İstediği savaş kendisinden esirgenmiyecekti.» (45)

O gece defterime yazdığım gibi, «Alman halkını İngiltere'ye karşı dövüşmeye hazırlamak için çevrilmiş hesaplı bir ma-

(*) Churchill, Hitler'in barış teklifine verilen bu ani ve sert cevabın «Hitler'in söylevi radyodan dinlenince BBC tarafından İngiliz hükümetine sorulmadan» hazırlandığını sonradan açıklamıştır. «**Their Finest Hour, Churchill**, s. 260)

(**) İtalyan Dış İşleri Bakanı, **Reichstag** oturumu sırasında bir kuklaydı sanki. Hitler'in soluk almak için her duruşunda kurulmuş bebek gibi fırlayıp kalkıyor faşist usulü selâm veriyordu. Birinci balkonun bir köşesinde yumuk gözlü Quisling'i de gördüm. Oslo'da kendisini yeniden iktidara getirmesi için Hitler'e yalvarmaya gelmişti.

nevra olması bakımından Hitler'in söylevi bir şaheserdi. Çünkü Alman halkı şimdi şöyle diyecektir : 'Hitler İngiltere'ye barış teklif ediyor ve herhangi bir şart da ileri sürmüyor. Bu savaşın sürmesi için hiç bir neden göremediğini söylüyor. Savaş sürerse o zaman suç İngiltereninindir.'»

İngilterenin istilâsına hazırlanılması için çıkarttığı 16 Sayılı emirden üç gün sonra böyle bir söylev vermesinin başlıca nedeni de aslında bu değil miydi? Bunu iki İtalyan dostuna, Alfieri ile Ciano'ya, daha önceden söylemişti. Temmuzun 11'inde elçiye şunları açıklamıştı :

«...Olayların gelecekte izliyeceği yol bakımından, gerek Almanya'daki gerekse dışardaki halkoyunun gözünde düşmanı her zaman için sorumlu tutmak iyi bir taktiktir. Böyle bir tutum insanın moralini yükseltir, öte yandan düşmanınkini zayıflatır. Almanya'nın düşündüğü harekât çok kanlı olabilir... Bu bakımdan halkoyu başlangıçta bu felâketi önlemek için herşeyin yapılmış olduğuna inandırılmış olmalıdır...

6 Ekimde yaptığı konuşmada (Polonya seferinin sonunda Batıya barış teklif ettiği zaman - W.S.) da gelecekteki bütün gelişmelerden karşı tarafı sorumlu tutmak amacını gütmüştü. Bundan ötürü, savaşı daha fiilen başlamadan kazanmıştı. Şimdi yine psikolojik nedenlerden ötürü girişilecek harekâta halkı hazırlamak için morali yükseltmek istiyordu.» (46)

Bir hafta sonra da, 18 Temmuzda, Hitler'in Ciano'ya anlattığına göre :

«sahneye yeni bir oyun koyacaktı. Böylelikle savaşın sürmesi halinde — sorunun çözümü için izlenecek tek yolun bu olduğu kanısındaydı — İngiliz halkı arasında psikolojik bir etki yaratmış olacaktı... Belki de bu etki İngiliz hükümetini İngiltere halkından daha fazla ayırmak için ulusa yapılacak hesaplı bir çağrı ile sağlanabilecekti.» (47)

Bu etki sağlanamadı. 19 Temmuz söylevini Alman halkı yuttu ama İngiliz halkı yutmadı. Lord Halifax 22 Temmuzda Hitler'in barış teklifini radyoda resmen reddetti. Böyle bir red cevabı artık bekleniyordu, ama *Wilhelmstrasse* yine de şaşırdı. Öğleden sonra oraya gittiğim zaman herkes hop oturup hop

kalkıyordu. Resmî hükümet sözcüsü bize şunu söyledi : "Lord Halifax, Führer'in barış teklifini reddetti. Baylar, savaş olacak!"

Söylemesi kolaydı ama yapması güçtü. Çünkü ne Hitler'in, ne Yüksek Komutanlığın ne de Ordu, Donanma ve Hava Kuvvetleri Genel Kurmaylarının İngiltere ile savaşın nasıl yapılacağı ve bu savaşın nasıl kazanılacağı üstünde ciddi bir görüşleri vardı. 1940 yazının ortasında kazandıkları o büyük zaferleri nasıl kullanacaklarını bir türlü bilemiyorlardı. Bir plânları olmadığı gibi, asker uluslarının tarihlerindeki bu en büyük askerî zaferleri sömürme bakımından fazla bir iradeleri de yoktu. Üçüncü Alman İmparatorluğunun en büyük aykırılıklarından biriydi bu. Askerî gücünün en yüksek noktasında bulunduğu bir sırada, Avrupa kıt'asının büyük bir kısmı Hitler'in ayakları altına serilmişken, Pirene dağlarından Kuzey Kutbuna, Atlantikten Vistül nehrinin ötesine kadar yayılmış olan orduları yeni hareketlere başlamıya hazırken, Hitler bundan sonra ne yapacağını ve savaşı zaferle nasıl bitireceğini bilemiyordu. Ellerine Feld-Mareşallik asası tutuşturduğu on iki general de ondan farksızdı. Elbette bir nedeni vardı bunun. Ama biz o sıralarda bu nedeni pek bilmiyorduk. Almanlar, çok öğündükleri askerî yeteneklerine karşın, büyük strateji kavramından yoksundular. Ufukları —her zaman olduğu gibi— yalnız Avrupa kıt'asındaki komşu ülkelere karşı giriştikleri kara savaşıyla sınırlanmıştı. Bundan ilerisini göremiyorlardı. Hitler'in deniz savaşından ödü kopuyordu (*). Büyük kaptanları da deniz savaşlarının hemen hemen yabancısıydılar. Denizci değil karacıydılar. Alman orduları güçsüz İngiliz kuvvetlerini bir hafta içinde yenebilecek durumda bulundukları halde iki ülkeyi ayıran Dover Boğazının dar suları bile —o kadar dardır ki karşı kıyılar bile görülebilir— bu güzel yaz günlerinde, Almanlara nasıl aşılacağı bir türlü bilin-

(*) Bir ara Rundstedt'e şöyle demişti: «Karada bir kahramanım, ama denize gelince bir korkak.» (Soulman, **Defeat in the West**, s. 50).

miyen büyük bir engel gibi görünüyordu.

Almanların bir çareleri vardı : Akdenizdeki İtalyan müttefiklerini Akdenizde İngilizlerin üstüne saldırtarak İngilizleri yola getirmek. İtalya, Batıda Cebelüttarıkı alabilir, Kuzey Afrikadaki İtalyan üslerinden yararlanarak Doğuya, Mısır üzerine yürüyebilir, ve Süveyş Kanalını geçerek İran üzerinden İngiliz imparatorluğunun ana yollarını tehdid edebilirdi. Ama bunu yapmak için de anayurttaki üslerden çok uzaklarda, denizaşırı ülkelerde, geniş hareketlere girişmek gerekiyordu; ve 1940 da da böyle bir hareket Almanların aklından bile geçmiyordu. Kısacası bu baş döndürücü başarının en yüksek noktasında Hitler ile şefleri duraksamışlardı. Bundan sonra ne yapacaklarını ve bu işleri nasıl bitireceklerini hiç düşünmemişlerdi. Bu büyük ihmal, savaşın ve Adolf Hitler'in göz kamaştırıcı başarılarının, Üçüncü Alman İmparatorluğunun kısa süren hayatında büyük dönüm noktalarından biri oldu. Muhteşem zaferlerden sonra şimdi artık başarısızlıklar dönemi başlıyordu. Ama o sırada, yaz aylarının sonunda, kuşatılmış durumda bulunan İngiltere, Alman saldırısına elindeki ufak tefek silâhlarla yalnız başına karşı koymaya çalışırken bunu görmek mümkün değildi.

XXII

AYI BALIĞI HAREKÂTI : İNGİLTERE'NİN İSTİLÂ PLÂNI SUYA DÜŞÜYOR

OKW Harekât Dairesi Başkanı General Jodl 30 Haziranda şunları yazmıştı : «Almanya'nın İngiltere'ye karşı nihai bir zafer kazanması şimdi artık yalnızca bir zaman sorunu. Düşmana karşı geniş çapta taarruz harekâtına geçilmesi artık mümkün değildir.»

Hitler'in beğendiği stratejist kendinden emindi ve içi de rahattı : Fransa bir hafta önce teslim olmuş, İngiltereyi yalnız başına ve berbat bir durumda bırakmıştı. Hitler, 15 Haziranda, ordunun kısmen terhis edilmesini —160 tümenden 120 tümene indirilmesini— istediğini generallerine bildirmişti. O gün Halder'in defterine yazdığı yazıya bakılacak olursa «alınan bu tedbirin ardındaki düşünce Ordunun görevini yapmış olması... İngiltere'ye karşı girişilecek savaşın yürütülmesi yalnızca Hava Kuvvetleriyle Donanmaya bırakılacak.»

Gerçekten de Ordu bu harekâtla çok az ilgileniyordu. Hit-

ler bile çok ilgilenmiş değildi. Jodl'un yardımcısı Albay Walter Warlimont, 17 Haziranda Donanmaya şunu bildirmişti : "İngiltere'ye çıkarma konusuna gelince, Führer... bugüne kadar böyle bir şey istediğini söylememiştir... Bundan ötürü, şu anda bile, OKW bu konuda herhangi bir hazırlık yapmış değildir" (1). Dört gün sonra, 21 Haziranda, tam Hitler'in Compiègne'de zavallı Fransızları ateşkese zorladığı sırada, Donanmaya "Ordu Genel Kurmayının İngiltere sorunuyla ilgilenmediğini" bildirmişti. "Ordu Genel Kurmayı bunun uygulanmasını imkânsız görmektedir. Harekâtın güney bölgesinden nasıl yönetileceğini bilmemektedir... Genel Kurmay harekâtı reddetmektedir." (2)

Alman silahlı kuvvetlerinin üç hizmette de çalışan usta plâncılarından hiç biri İngiltere'nin nasıl istilâ edileceğini bilmiyordu. Ama bu sorunu hepsinden önce Donanmanın ele alması gerekiyordu. Hitler, daha 15 Kasım 1939 da, generallerini Batıda hücuma geçmek için kandırmaya çalışırken, Raeder Donanma Genel Kurmayına "savaşın ilerideki gelişmeleri sırasında birtakım koşulların ortaya çıkmasından doğabilecek İngiltere istilâsı ihtimalini" incelemelerini emretmişti (3). Böyle bir hareketin incelenmesi tarihte ilk olarak bir Alman askerî kurmayından isteniyordu. Raeder'in bu işi çok sıkıya almadığı anlaşılıyor, çünkü her an değişen liderinin yine birdenbire karar değiştireceğini umuyordu. Bu konuda Hitler'e danışıldığını ya da Hitler'in bir şeyler bildiğini gösteren herhangi bir kayıt yok. O sıralarda ancak İngiltere adalarına karşı girişilen ablukayı daraltmak için Hollanda, Belçika ve Fransa'daki deniz üslerini ele geçirmeyi düşünebiliyordu.

1939 Aralık ayında, Ordu ve *Luftwaffe* yüksek komutanları da İngiltere istilâsıyla pek az ilgileniyorlardı. Üç kuvvet arasında daha çok belirsiz bir takım fikirler tartışılıyordu ama bundan daha ileri gidilmiyordu. 1940 Ocak ayında Deniz ve Hava Kuvvetleri, Ordu plânını gerçeğe uygun bulmayarak reddettiler. Donanmaya göre, Plânda İngilizlerin deniz gücü hesaba katılmamıştı; Hava Kuvvetlerine göre de İngiliz Hava Kuvvetleri küçümsenmişti. *Luftwaffe* Genel Kurmayı OKH'ya yazdığı bir yazıda, «sonuç olarak,» diyordu, «İngiltere'ye ortaklaşa bir çıkarma harekâtı fikri reddedilmelidir» (4). Sonradan, ileride göreceğimiz gibi, Goering ile yardımcıları tam tersi görüşü savunmaya başladılar.

Hitler'in, İngiltere'yi istilâ etmeyi aklından geçirdiğini gösteren ilk Alman belgesi 21 Mayıs tarihini taşımaktadır. Bu tarih zırhlı kuvvetlerin Abbeville'den denize indikleri gündür. Raeder, «İngiltere'ye çıkarma yapmak ihtimalini özel olarak» Führer'le konuşmuştur. Bu bilginin kaynağı yine Amiral Raeder'dir (5). Ordunun ve Hava Kuvvetlerinin kazandığı büyük zaferlerden Donanmanın payına herhangi bir şeref düşmemiştir. Raeder'in, Donanmanın kuvvetini yeniden göstermesi için fırsat kolladığı anlaşılıyor. Ama Hitler'in aklı o sırada kuzeye doğru girişilen çevirme hareketiyle güneye kaymakta olan Somme cephesindeydi. Generallerini günün bu iki görevinden başka bir şeyle uğraştırmak istemiyordu.

Öte yandan yapacak pek fazla işleri olmayan Donanma subayları, istila problemi üzerinde çalışmalarını sürdürüyorlardı. 27 Mayısta, Donanma Savaş Kurmayı Harekât Dairesi Başkanı Tuğamiral Kurt Fricke, *Studie England* adını verdiği yeni plânıyla ortaya çıktı. Gemilerin toplanmasına ve çıkarma teknelerinin geliştirilmesi için gereken ilk hazırlıklara balşanmıştı. Almanya'da çıkarma gemileri hiç yoktu. İlk Münih günlerinde Hitler'in parti programını hazırlamasına yardım eden, o sırada İktisat Bakanlığında Devlet Sekreteri olan ve Bakanlıkta saçma sapan fikirleri yüzünden bir yana itilen iktisat budalası Dr. Gottfried Feder de bu konuda birtakım plânlar hazırlamış ve bu plânlarına «Savaş Timsahı» adını vermişti. Plâna göre bir çeşit beton tekne yapılacaktı. Bu tekne tam teçhizatlı iki yüz kişilik bir bölüğü ya da bir miktar tankı ya da topu taşıyacaktı. Herhangi bir kıyıya yanaşabilecek ve çıkarma sırasında askerlerle araçları koruyacaktı. Donanma Komutanlığı ve dahası Halder bile bu plânı ciddiye aldı. Halder, plânı güncesine geçirdi, 20

Haziranda bu konuyu Hitler ve Raeder'le uzun uzadıya tartıştı. Ama sonunda bir şey çıkmadı bu plândan.

Haziran ayının sonu yaklaşırken Amiraller, İngiliz adalarının istilâsı plânından bir şey çıkmıyacağını sanıyorlardı. Hitler, 21 Haziranda Compiègne'de görüşdükten sonra yanına birkaç eski arkadaşını alarak Paris'i şöyle bir görmeye gitti. (*) Sonra bu savaşın değil, I. Dünya Savaşının geçtiği ve kendisinin de bir haberci olarak hizmet ettiği yerleri ziyaret etti. Yanındakiler arasında o günlerdeki başçavuşu Max Amann da vardı. O sırada milyoner bir Nazi olmuştu Max Amann. Savaşın geleceği —özellikle İngiltere'ye karşı nasıl savaşılacağı— konusuyla pek az ilgileniyordu. Belki de bu küçük sorunun nasıl olsa çözülmüş olduğuna, İngiltere'nin artık «aklının başına» geleceğine ve barışa yanaşacağına inanıyordu.

Hitler Kara Orman'da, Freudenstadt'ın batısında, Tannenberg'te kurduğu yeni karargâhına yirmi dokuz Haziranda döndü. Ertesi gün aklı başına geldi ve Jodl'un bundan sonra ne yapılacağı konusundaki yazısını düşünmeye başladı. Yazının başlığı şöyleydi : "İngiltere'ye Karşı Savaşın Devamı" (6). Jodl, OKW'de Führer'in dehasına bağnazcasına inananlar arasında Keitel'den sonra gelirdi, ama yalnız başına kalıp düşündüğü zamanlar genellikle akıllı bir stratejist olduğunu gösterirdi. Yalnız bu kez Ordu Yüksek Komutanlığının genel görüşünü paylaşıyor, savaşın kazanıldığına ve bittiğine inanıyordu. İngiltere bunu anlamıyacak olursa küçük bir kuvvet bunu ona anlatmaya yetecekti. Verdiği muhtırada İngiltere «kuşatması» için üç tedbir teklif etmişti : İngiliz tersanelerine, depolarına, fabrikalarına ve Hava Kuvvetlerine karşı Alman hava ve deniz savaşının artırılması; «nüfusun kalabalık olduğu yerlere karşı korkutma (terör) hücumlarına geçilmesi»; «işgal amacıyla İngiltere'ye asker çıkarılması.»

(*) Invalides'de Napolyonun mezarına şöyle bir baktı. Kendisine bağlı fotoğrafçısı Heinrich Hoffmann'a «hayatımın en büyük ve en güzel dakikası,» dedi.

Jodl «İngiliz Hava Kuvvetlerine yapılacak hücumlara» herşeyden önce başlanmasını istiyordu. Ama bütün olarak, gerek bu hücumların ve gerekse başka türlü hücumların kolaylıkla yapılabileceğini sanıyordu.

«Misilleme olarak yapılacak propaganda ve periyodik terör hücumlarıyla birlikte yiyecek malzemesinin gittikçe azalması, **halkın karşı koyma iradesini felce uğratacak ve sonunda kıracaktır, ve dolayısıyla halk hükümeti teslim olmaya zorlayacaktır.**» (*)

Karaya çıkma konusuna gelince, bu iş :

«ancak Almanya'nın kontrolü ele almasından sonra düşünülebilir. Bundan ötürü, bir çıkarmanın amacı İngiltere'nin askerî bakımdan istilâ edilmesi olmalıdır, bu görev Hava Kuvvetleriyle Donanmaya bırakılmalıdır. Çıkarmanın amacı daha çok iktisadî bakımdan felce uğramış ve artık havada dövüşemiyecek duruma düşmüş olan İngiltere'ye öldürücü darbeyi **(Todesstoss)** indirmek olmalıdır.» (**)

Bununla birlikte bütün bunlar gerekli olmıyabilirdi de.

«İngiltere artık zafer için değil sömürgelerini elinde tutmak ve dünyadaki prestijini korumak için savaşacağına göre, yapılan bütün tahminler gözönünde tutularak, şimdi bile az bir şey kaybetmekle bunları muhafaza edebileceğini bilirse, barışa gitmek isteyebilir.»

Hitler de aynı görüşte olduğu için hemen oturdu ve *Reichstag*'da vereceği söylevi hazırlamaya başladı. Bu arada, yukarıda gördüğümüz gibi, (2 Haziranda) çıkarma plânlaması için birtakım ön hazırlıkların yapılmasını emretti ve Londra'dan hiç bir cevap çıkmayınca, ya da Londra'nın «aklı başına» gelmeyince, 16 Temmuz, 16 Sayılı Ayı Balığı emrini çıkarttı. Sonunda, altı haftalık bir kararsızlıktan sonra, «gerekirse» İngiltere'nin istilâsı kararlaştırıldı. İstilâ büyük bir askerî harekâttı. Hitler ile generalleri bunu biraz geç anladılar. Tehlikeleri yok

(*) Yazının altını Jodl çizmiştir.

(**) Jodl «savaşın yayılması» ihtimalini de öne sürmüştü. Yâni, Almanya İngiltere'ye yalnız İtalya'nın değil, Japonya, İspanya ve Rusya'nın da yardımıyla saldırabilirdi.

değildi. Harekâtın başarılması, Alman Hava Kuvvetleriyle Donanmasının, çok üstün İngiliz Donanmasını, ve pek de azımsanmıyacak İngiliz Hava Kuvvetlerini sindirerek Kara Kuvvetlerine yol açmakta gösterecekleri başarıya bağlıydı.

Ciddi bir plân mıydı bu? Gerçekten ciddi olarak uygulanması isteniyor muydu?

Birçokları bugüne kadar bundan şüphe etmişlerdir. Alman generallerinin, savaştan sonra, verdikleri ifadeler de bu şüpheleri güçlendirmiştir. İstila Komutanı Rundstedt, 1945 de, Müttefik sorgu yargıçlarına şunları söylemiştir :

«İngiltere'nin istilâ edilmesi fikri saçmaydı, çünkü yeterince gemi yoktu... Bütün bu işi bir çocuk oyuncağı sayıyorduk, çünkü Donanmamızın Manşın geçilmesini koruyacak ya da takviyeleri götürecek durumda bulunmadığı bir sırada istilâ hareketine girişilemiyeceği besbelliydi. Donanmanın bu görevi yapamaması halinde bu işi Alman Hava Kuvvetleri de üstüne alacak durumda değildi... Ben her zaman bu teşebbüse kuşkuyla bakmışımdır... Führer'in İngiltere'yi hiç bir zaman gerçekten istilâ etmeyi istememiş olduğu gibi bir duygu var içimde. Yeterince cesareti yoktu buna... İngiltere'nin barışa yanaşacağını kesinlikle umuyordu...» (7)

Rundstedt'in Harekât Dairesi Başkanı Blumentritt de, savaştan sonra Liddell Hart'a buna benzer görüşler açıklamış ve "aramızda Ayı Balığı Harekâtının bir blöf olduğunu konuşurduk," demiştir. (8)

Ağustosun ortalarında Manş kıyılarında birkaç gün gezinmiş, Anvers'ten Boulogne'a kadar istila ordusunun bulunduğu yeri çıkarmaya çalışmıştım. Ağustosun 15'inde Calais ve Cap Gris-Nez'de bir sürü Alman bombardıman ve avcı uçağı görmüştük. Burunları İngiltere'ye çevriliydi. Uçaklar ilk büyük hava akınına hazır bulunuyorlardı. Alman Hava Kuvvetlerinin durmadan hazırlandığı belliydi, ama limanlarda, kanallarda ve kanalların arkalarındaki nehirlerde gemilerin ve özellikle çıkarma gemilerinin bulunmadığını görünce ben de Almanların blöf yaptığı sonucuna varmıştım. Benim gördüğüm kadar, Almanların Manşın ötesine asker taşıyacak araçları yoktu.

Gerçi bir gazeteci olarak savaş sırasında pek fazla bir şey göremezdik ama Almanların da istilâ filosunu Eylülün 1'ine kadar toplayamadıklarını bugün artık herkes biliyor. Generallerin ifadelerine gelince, onların Nuremberg'teki sorgularını okuyan ya da duruşmalarını dinleyen bir insan, savaş-sonunda verilen bu ifadeleri kuşku ile karşılamayı öğrenir (*). Bellek çok yanıltır insanları. Elbetteki Alman generalleri de bu kuralın dışında değillerdir. Ayrıca birçok hınçları da vardı alınacak. Her şeyden önce Hitler'in askerî önderliğini gözden düşürmek istiyorlardı. Nitekim, anılarında, sorguları ve duruşmaları sırasında sözü hep dönüp dolaştırıp şuna getiriyorlardı : Verdikleri kararlara karışılmasaydı Hitler Üçüncü Alman İmparatorluğunu hiç bir zaman yenilgiye uğratamazdı.

Talihsizlikleri şuradaydı ki —ama sonradan gerçeklerin ortaya çıkması bakımından yine talihleri varmış ki— Hitler'in 1940 sonbaharında İngiltere istilası için hazırladığı plânın çok tehlikeli bir plân olduğuna ve birçok duraksamalara rağmen, Nazi diktatörünün az bir başarı şansı da olsa bu plânı ciddi olarak yürütmek istediğine ele geçen tonlarca Alman askerî belgeleri, hiç şüphe bırakmamaktadır. Bu plânın kaderini çizen herhangi bir karar ya da çaba yoksunluğu olmadı, ilk kez o sırada tersine dönmeye başlayan savaşın kaderi yarattı bunu.

17 Temmuzda, yâni istila hazırlığına başlanılması için çıkartılan 16 Sayılı Emirden bir gün sonra ve Führer'in *Reichstag'da* «barış» söylevini vermesinden iki gün önce, Ordu Yüksek Komutanlığı (OKH) Ayı Balığı harekâtı için gereken kuvvetleri ayırdı ve on üç seçkin tümenin ilk istilâ dalgasında kullanılmak üzere Manş kıyılarındaki sıçrama noktalarına gitmelerini emretti. Ordu Yüksek Komutanlığı aynı gün İngiltere'nin

(*) Lidell Hart gibi zeki bir askerî eleştirmen bile bunu ihmal etmiş, bu yüzden **The German Generals Talk** adlı kitabının değerini düşürmüştür. Alman generalleri konuştular, ama bellekleri pek iyi ya da pek doğru çalışmadı.

güney kıyılarında geniş bir cephe üzerinde yapılacak çıkarma harekâtına ait plânı tamamladı.

Burada da ilk sıçramayı, Fransa'da olduğu gibi, Feld-Mareşal von Rundstedt (bu rütbeye 19 Temmuzda terfi etmişti), A Ordu Gurubu Komutanı olarak yürütecekti. General Ernst Busch'un On Altıncı Ordusundan altı piyade tümeni Pas de Calais de gemilere bindirilecek, Ramsgate ile Bexhill arasındaki kıyılara çıkartılacaktı. Adolf Strauss'un Dokuzuncu Ordusundan dört tümen de Le Havre bölgesinden Manşı geçecek Brighton ile Isle of Wright arasında karaya çıkacaktı. Daha batıda Feld-Mareşal von Reichenau'un Altıncı Ordusundan (Feld-Mareşal von Bock'un A Ordu Gurubuna dahil) üç tümen de Cherbourg yarım adasından ayrılacak, Weymouth ile Lyme Regis arasındaki Lyme Körfezinde karaya çıkacaktı. İlk dalgada kullanılacak asker sayısının toplamı 90,000 di. Yüksek Komutanlığın hazırladığı plâna göre üçüncü gün karaya çıkarılacak askerin toplamı 260.000'e çıkacaktı. Lyme Körfezine ve öteki bölgelere havadan indirilecek kuvvetler de bu harekâta yardımcı olacaklardı. Üç motorize tümenle takviye edilecek olan en az altı panzer tümenlik bir zırhlı kuvvet de iki dalgayı oluşturacak ve hazırlanan plâna göre birkaç gün içinde otuz dokuz tümen karaya çıkmış, iki tümen de havadan indirilmiş bulunacaktı.

Bu kuvvetlerin görevleri şunlardı : Köprübaşları tutulduktan sonra güney-doğudaki A Ordu Gurubunun tümenleri ilk hedeflerine doğru yürüyeceklerdi. İlk hedef Gravesend ile Southampton arasında çizilen hattı. Reichenau'un Altıncı Ordusu kuzeyde Bristol'e doğru yürüyecek, Devon ile Cornwall arasını kesecekti. İkinci hedef ise Thames nehri ağzının kuzeyindeki doğu kıyısında bulunan Maldon ile Seven River arasındaki hat olacak, böylece Gal bölgesi tıkanacaktı. Almanların ilk hedeflerine doğru yürüdükleri sırada «İngiliz kuvvetleriyle ağır savaşlar yapacağı» umuluyordu. Ama bu savaşlar kolayca kazanılabilecekti. Böylelikle Londra kuşatılacak ve kuzeye doğru yürüyüşe yeniden devam edilecekti (9). Brauchitsch, 17 Tem-

muzda Raeder'e, bütün harekâtın bir ay içinde biteceğini ve oldukça kolay geçeceğini söylemişti. (*) (10)

Ama Raeder ile Donanma Yüksek Komutanlığı buna pek inanmadılar. Bir kere böyle geniş bir cephe boyunca —Ramsgate'den Lyme Körfezine kadar üç yüz kilometre tutuyordu— girişilecek bu kadar büyük bir harekâtı Alman Donanması elindeki araçlarla koruyacak durumda değildi. Raeder bu görüşünü iki gün sonra OKW ye bildirdi, ve Hitler kendisi ile Brauchistch ve General Hans Jeschonnek'i (*Luftwaffe* Genel Kurmay Başkanı) Berlin'de 21 Temmuzda toplantıya çağırdığı zaman Raeder bu toplantıda da aynı görüşü savundu. Führer «İngiltere'de olup bitenleri» halâ anlayamamıştı. Donanmanın karşılaşacağı zorlukları biliyor, ancak savaşın olabildiğince çabuk bitmesinin de ne kadar önemli olduğunu belirtmeğe çalışıyordu. İstilâ için kırk tümen gerekli, ve «büyük harekât» 15 Eylüle kadar bitmelidir, diyordu. Kahraman Nazi lideri, barış çağrısını Churchill'in hemen reddetmiş olmasına rağmen hâlâ iyimserdi.

(*) Alman Haberalma servisleri Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında İngilizlerin karadaki kuvvetlerini sekiz tümen kadar fazla tahmin etmişlerdi. Alman Genel Kurmayı Temmuz başında «savaş gücü olan» İngiliz tümenlerinin sayısını on beş ile yirmi tümen arasında tahmin ediyordu. Aslında o sırada İngiltere'de yirmi dokuz tümen vardı, ama «savaş gücü olan» tümenin sayısı altıyı yediyi geçmiyordu. Çünkü geri kalanların silâhları ya da topları yoktu. Ama bugüne kadar süregelen inancın tersine İngiliz Ordusu Eylülün ortalarında ilk istilâ dalgası için ayrılan Alman tümenleriyle başa çıkacak durumdaydı. O sırada güney kıyısından, üçü zırhlı olmak üzere iyi eğitilmiş olan on altı tümenle yapılacak bir hücumu Thames'ten Gal'e kadar doğu kıyılarını tutan dört tümen ve bir zırhlı tugayla karşılamaya hazırdı. Dunkerk'den sonra büyük bir başarıydı bu, çünkü İngiltere haziranda karadan büsbütün savunmasız bir duruma düşmüştü.

İngiliz Haberalma servislerinin Alman plânları üzerine elde ettikleri bilgiler çok yanlıştı ve istilânın ilk üç ayında tehdit edilen bölgeyi de büsbütün yanlış tesbit etmişlerdi. Bütün yaz ayları boyunca Churchill ile askerî danışmanları, Almanların başlıca çıkarmalarını doğu kıyılarından yapacaklarını sandılar. İngiliz kara kuvvetlerinin büyük bir bölümünü bu yüzden burada toplamışlardı.

«İngiltere'nin durumu umutsuzdur (dedi Hitler, Halder'in defterine göre). Savaş tarafımızdan kazanılmıştır. Başarı şanslarının geriye dönmesi imkânsızdır.» (11)

Ama, koskocaman İngiliz Donanmasıyla oldukça savaşçı görünen bir *Air Force*'un karşısında büyük bir orduya çırpıntılı Manş Denizini geçirmek görevini alan Alman Donanması bu imkânsızlıktan pek emin değildi. Donanma Savaş Kurmayı 29 Temmuzda bir muhtıra hazırladı ve «bu yıl harekâta girişilmemesini» öğütledi, «bunun 1941 Mayısında ya da bu tarihten daha sonra düşünülmesini» tavsiye etti. (12)

Ama Hitler, 31 Haziran 1940 da askerî şeflerini, bu sefer Obersalzberg'deki villasında topladığı zaman, yine bu harekât üstünde durdu. Toplantıda Raeder'den başka, OKW'den Keitel ve Jodl, Ordu Yüksek Komutanlığından Brauchitsch ile Halder vardı. Toplantıda daha çok, o sırada Grand Amiral'liğe yükselmiş olan Raeder konuştu. Pek umutlu görünmüyordu.

Söylediğine bakılırsa Ayı Balığı Harekâtı 15 Eylülden önce başlıyamazdı. O tarihte de ancak «hava ve düşman durumları bakımından önceden kestirilemeyen birtakım koşullar» ortaya çıkmazsa harekâta başlanabilirdi. Hitler hava durumunu sorunca, Raeder kendisine uzun bir nutuk çekti. Sözlerinin sonuna doğru daha açık ve oldukça sert konuştu. Manş'da ve Kuzey Denizinde, Ekim ayının ilk onbeş günü dışında, hava «genellikle kötü» giderdi, ayın ortalarında hafif bir sis çöker, ayın sonuna doğru da bu sis gittikçe artardı. Ama hava probleminin yalnızca bir kısmıydı bu. Raeder "harekât ancak havanın *durgun* olması halinde yürütülebilir," dedi. Deniz dalgalı olursa çıkarma gemileri batar, büyük gemiler bile tehlikeli duruma düşerlerdi. Taşıdıkları malzemeyi boşaltamazlardı. Amiral ilerde yapılacak işleri teker teker ele aldıkça daha da karamsar olmaya başladı.

«İlk dalga elverişli hava şartları altında başarıyla geçse bile (diye devam etti) aynı hava şartlarının ikinci ve üçüncü dalgalar sırasında olacağı garanti edilemez... Eninde sonunda birtakım limanlar kullanılmadıkça önemli bir trafiğin günlerce arka arkaya devam edemiyeceğini bilmeliyiz.»

O zaman Ordu kötü duruma düşer, deniz kıyılarında malzemesiz ve takviyesiz kalırdı. Raeder bundan sonra Ordu ile Donanma arasındaki başlıca ayırıma geçti. Ordu, Dover Boğazından Lyme Körfezine kadar yayılan geniş bir cephe istiyordu. Donanma ise İngiliz Donanmasının ve İngiliz Hava Kuvvetlerinin kuvvetli bir tepki göstermesi ihtimali karşısında böyle bir hareket için gereken gemileri sağlayacak durumda değildi. Bu yüzden, Raeder cephenin daraltılması üzerinde şiddetle direndi, cephenin ancak Dover Boğazından Eastbourne'a kadar uzayabileceğini söyledi. Amiral, sonunda attı kamışını da. :

«Şartların hepsi düşünülecek olursa,» dedi, «harekât için en iyi zaman 1941 Mayısıdır.»

Ama Hitler bu kadar uzun süre beklemek niyetinde değildi. Hava şartlarına karşı bir şey yapamıyacağını kabul ediyordu «elbette». Ama zaman kaybedilmesinin sonuçlarını da düşünmeleri gerekti. Alman Donanması baharda İngiliz Donanmasından daha kuvvetli olacak değildi. İngiliz Ordusu ise o sırada çok kötü durumdaydı. Ama sekiz on aylık bir zaman kazanırsa otuz, otuz beş tümene çıkardı. Bu kuvvet ise dar bir bölgede yapılması düşünülen istila hareketi için oldukça önemliydi. Bundan ötürü (gerek Raeder ve gerekse Halder'in aldığı notlardan anlaşıldığına göre) (13) şu kararı veriyordu :

«Afrikada oyalama hareketleri üstünde çalışılacak. Ama kesin sonuç yalnız İngiltere'ye karşı yapılacak bir hücumda alınacak. 15 Eylül, 1940 da girişilecek harekât için hazırlıklar yapılmasına teşebbüs edilecek... Harekâta Eylülde mi girişileceği, yoksa harekâtın 1941 Mayısına mı erteleneceği kararı, Hava Kuvvetlerinin güney İngiltere'ye karşı girişeceği bir haftalık yoğun hücumlardan sonra verilecek. Eğer Hava akınlarının sonunda düşman hava kuvvetleri, limanları ve deniz kuvvetleri vb. ağır surette hasara uğrarsa Ayı Balığı Harekâtı'na 1940 da girişilecek. Aksi halde 1941 Mayısına ertelenecek.»

Artık bütün iş *Luftwaffe*'ye kalmıştı.

Ertesi gün, 1 Ağustosta Hitler, OKW'ce hazırlanan iki emri çıkarttı. Birini kendisi, ötekini ise Keitel imzalamıştı.

Führer'in Karargâhı
1 Ağustos 1940

ÇOK GİZLİ

«İngiltere'ye Karşı Girişilecek Hava ve Deniz Savaşının Yürütülmesi Üzerine 17 Sayılı Emir

İngiliz anayurduna karşı girişilmiş olan hava ve deniz savaşına, İngiltere'nin nihaî istilâsı için gereken koşulları yaratmak üzere eskisinden daha yoğun olarak devam etmek istiyorum.

Bu amaçla aşağıdaki emirleri veriyorum:

1. Alman Hava Kuvveti elindeki bütün araçlarla ve olabildiğince kısa bir zamanda İngiliz Hava Kuvvetlerini yenmelidir...

2. Geçici ya da mahallî olarak hava üstünlüğü kazanıldıktan sonra hava savaşı limanlara, özellikle yiyecek ikmali ile ilgili kuruluşlara yöneltilecektir... Güney kıyılarındaki limanlara karşı yapılacak hücumlar, girişilmek istenilen harekât gözönünde tutularak, olabildiğince küçük çapta tutulacaktır...

3. **Luftwaffe** Ayı Balığı Harekâtını desteklemeye hazırlıklı bulunacaktır.

4. Misilleme aracı olarak terör hücumlarına geçilmesi için gereken kararı ben vereceğim.

5. Yoğunlaştırılmış hava savaşı 6 Ağustosta ya da Ağustostan sonra başlıyabilir.. Düşünülen yoğunlaştırılmış deniz savaşına da aynı zamanda başlamak için Donanmaya yetki verilmiştir.»

ADOLF HİTLER (14)

Aynı gün Keitel tarafından Hitler adına imzalanan emrin bir kısmı da şöyleydi :

ÇOK GİZLİ

AYI BALIĞI HAREKÂTI

«Donanma Başkomutanının Ayı Balığı Harekâtı için gereken hazırlığın 15 Eylülden önce bitirilemiyeceğini 31 Temmuzda bildirmesi üzerine Führer aşağıdaki hususları emretmiştir:

Ayı Balığı Harekâtı için kara ve hava kuvvetleri tarafından yapılan hazırlıklara devam edilecek ve hazırlıklar 15 Eylüle kadar bitirilmiş olacaktır.

5 Ağustosta İngiltere'ye karşı girişilmesine karar verilen hava taarruzunun başlamasından sonra sekiz ile on dört gün arasında Führer istilanın bu yıl yapılıp yapılmayacağına karar verecektir; karar daha çok hava taarruzundan elde edilecek sonuca bağlıdır...

Donanmanın kıyıda yalnızca bir şeridi korumayı garanti etmesine rağmen (batıda Eastbourne'e kadar) ilk plânda olduğu gibi geniş alanda hücuma geçilmek üzere gereken hazırlıklara devam edilecektir...» (15).

Son paragraf, kısa ya da uzun cephe üzerinde Ordu ile Donanma arasındaki çatışmayı alevlendirmeye yaradı yalnızca. Donanma Savaş Kurmayı, Ordunun ilk dalgada, bütün teçhizatı ve ikmali ile birlikte 100,000 askeri Ramsgate'den Lyme Körfezine kadar uzayan 300 kilometrelik bir şerit üzerinde karaya çıkartabilmesi için 1722 çıkarma layterine, 1161 deniz motörüne, 471 romorköre ve 155 asker nakliye gemisine ihtiyacı olduğunu tahmin etmişti. Raeder, bu kadar büyük bir filoyu toplamak mümkün olsa bile bunun Alman ekonomisini mahvedeceğini 23 Temmuzda Hitler'e söylemişti. Çünkü bu kadar çok sayıda layter (mavna) ile romörkör bir araya toplandığı zaman ülkenin ulaşım sistemi birden duracaktı. Almanya'nın ekonomisi ise bu sisteme bağlıydı (16). Ne olursa olsun, Raeder'e göre, bu kadar geniş bir cephe üzerinde ikmal yapmaya çalışacak bir filonun, İngiliz Donanmasına ve Hava Kuvvetlerine karşı korunması Alman deniz kuvvetlerinin gücü dışındaydı. Donanma Savaş Kurmayı bir noktada Orduyu uyarıyordu : geniş bir cephe üzerinde direnilecek olursa Donanma *bütün* gemilerini kaybedebilirdi.

Alman Ordusu dediğinden şaşmıyordu. Ordu, İngilizlerin gücünü yüksek tahmin ettiği için dar cephe üzerinde bir çıkarma yapılması halinde çıkarma yapan askerlerin «üstün» İngiliz kuvvetleriyle karşılaşacağını ileri sürüyordu. Halder, Donanma Kuvvetlerinde aynı görevde bulunan, yâni Donanma Savaş Kurmay Başkanı olan, Amiral Schniewind ile 7 Ağustosta görüştüğü sırada aralarında ilginç bir sahne geçti; sert ve dramatik bir çatışma oldu.

Her zaman çok sâkin bir adam olan Ordu Genel Kurmay Başkanı sigarasını söndürerek "Donanmanın teklifini kesinlikle reddediyorum," dedi. "Ordu bakımından ben bu teklifi tam bir intihar sayarım. Karaya çıkacak askerleri doğruca kıyma makinasına sürmek gibi bir şey bu!"

Bu görüşme üzerine Donanma Savaş Kurmayının düzenlediği rapora göre (*) Schniewind «İngiliz Donanmasının üstünlüğü karşısında» Orduyu böyle geniş bir cephe üzerine naklet-meye çalışmanın da «aynı derecede intihar» demek olacağı cevabını verdi.

İşin içinden çıkılacak gibi değildi. Eğer çok sayıda asker geniş cephe üzerine çıkarılmak istenirse bütün Alman seferî kuvvetini, İngiliz Donanması daha denizdeyken batıracaktı. Yok, eğer dar bir cephe üzerine aynı derecede az sayıda askerin çıkarılması kabul edilecek olursa istila için karaya çıkarılacak kuvvetleri İngiliz Ordusu hemen denize dökebilecekti.

Ordu Başkomutanı Brauchitsch, Folkestone ile Eastbourne arasında bir çıkarmayı «kabul edemiyeceğini» OKW'ye bildirdi. Bununla birlikte, «hiç istemiyerek» de olsa, cepheyi daraltmak amacıyla Lyme Körfezinde yapılacak çıkarmadan vazgeçmek ve Donanmanın da isteğini yarı yarıya karşılamak niyetindeydi.

Ama inatçı amiraller buna da razı değillerdi. Gösterdikleri temkin ve inat OKW'yi de etkilemeye başlamıştı. Jodl, 13 Ağustosta durumun bir değerlendirmesini yaptı, ve Ayı Balığı Harekâtının başarıya ulaşması için beş şartın gerçekleşmesi gerektiğini söyledi. Eğer generallerle amiraller ciddi bir çıkmaz

(*) Halder'in o gece defterine yazdığı yazıda bu sözler yok. Yalnızca «görüşme aramızda kapatılamıyacak bir ayrılığın bulunduğunu gösterdi,» diyor. Donanma, «İngilizlerin Büyük Deniz Filosundan korkuyor ve Luftwaffe'nin bu tehlikeye karşı savunma yapmasının mümkün olmadığını söylüyor.» O sırada Alman Ordusu değilse bile Alman Donanması, Goering'in Hava Kuvvetlerindeki vurucu gücü üzerine pek fazla hayale kapılmıyordu.

içinde bulunmasalardı bu koşullar onlara biraz komik bile gelebilirdi. Önce, dedi Jodl, İngiliz Donanması güney kıyılarından uzaklaştırılmalı, sonra İngiliz Hava Kuvvetleri de İngiliz göklerinde artık uçmamalı. Öteki şartlara gelince bunlar askerlerin büyük bir kuvvet halinde ve çok süratle karaya çıkarılması ile ilgiliydi ki Donanmanın bunları sağlamasına gerçekten imkân yoktu. Bu şartlar yerine getirilmedikçe karaya çıkma hareketi «umutsuz bir durumda uygulanacak, şimdi uygulanması için de bir nedeni bulunmayan, umutsuzca bir hareket» di. (17)

Ordudaki kuşkular Jodl'a kadar geldiğine göre, OKW Harekât Dairesi Başkanının korkusu da Hitler'i elbette etkiliyecekti. Führer, bütün savaş boyunca, karaktersiz ve kararsız OKW Şefi Keitel'den çok Jodl'a güvenmiştir. Bu bakımdan, Raeder 13 Ağustosta Berlin'de Yüksek Komutanı görüp de kendisinden geniş cephe mi dar cephe mi konusunda bir karar vermesini rica ettiği zaman, Hitler'in daha çok Donanmanın dar harekât görüşünü desteklemiş olmasına şaşmamak gerekir. Hitler, ertesi gün Ordu Başkomutanını gördükten sonra kararını bildireceğine söz verdi (18). Hitler ayın 14 ünde Brauchitsch'in görüşlerini öğrendikten sonra, kararını verdi. Ayın 16 sında OKW tarafından çıkartılan ve Keitel'in imzasını taşıyan bir emirde, Führer'in Reichenau komutasındaki Altıncı Ordu tarafından yapılacak Lyme Körfezi çıkarmasından vazgeçtiği bildirildi. 15 Eylülde daha dar bir cephe üzerinde yapılacak çıkarma harekâtı için gereken hazırlıklara devam edilecekti, ama bu sırada Führer'in kendi kuşkuları da ilk olarak gizli bir emre sızmış bulunuyordu. «Son emir, durum açıklık kazanmadan verilmiyecektir,» deniyordu. Yeni emir ise uzlaşma gibi bir şeydi. Çünkü o gün çıkartılan başka bir emirde dar cephe yeniden genişletilmişti.

«Ana geçiş dar cephede olacaktır. Bu sırada dört beş bin er deniz motörleriyle Brighton'a çıkarılacak, aynı sayıda piyade de havadan Deal-Ramsgate'e indirilecektir. Ayrıca D-eksi-1 Günü Luftwaffe Londra üzerine kuvvetli bir hücuma geçecek, bu hücum sonunda halk şehirden kaçarak yolları tıkayacaktır.» (19)

Halder defterine, 23 Ağustosta, steno ile «bu duruma göre bu yıl bir hücumun başarı şansı yok,» diye not ediyor, ama 27 Ağustosta çıkarılan ve Keitel'in imzasını taşıyan bir emirde, güney kıyısının dört bellibaşlı bölgesinde yapılacak çıkarmaya ait son plânların esasları vardır : önce de olduğu gibi, Portmouth doğusunda Falkestone ile Selsey Bill arası ilk hedeftir. Portsmouth ile Londra'nın doğusundaki Gravesend'le Thames arasında çizilen hatta, köprübaşları bağlandıktan ve örgütlendikten ve birlikler kuzeye yürüyecek duruma girdikten sonra ulaşılacaktır. Aynı zamanda, birkaç aldatıcı manevraya hazır bulunulması için de emir verilmişti. Bunların en önemlisi «Sonbahar Gezisi» *(Herbstreise)* adı verilen harekâttı. Geniş çaptaki bu savaş hilesi İngiltere'nin doğu kıyılarında yapılacaktı. Yukarıda söylediğimiz gibi, Churchill ile askerî danışmanları istilâ hareketinin ağırlık noktasının bu kıyılar olacağına hâlâ inanıyorlardı. Almanlar bu amaç için dört büyük gemi kullanacaklardı. Bunların arasında Almanya'nın en büyük gemilerinden *Europa* ile *Bremen* de vardı. Bunlara on asker nakliye gemisi de eklenecek, dört kruvazör de bu aldatmaca hareketi koruyacaktı. Filo, D - eksi - 2 günü, Norveç limanlarıyla Newcastle arasında İngiliz kıyılarına doğru seyredecekti. Asker nakliye gemileri boş olacak seferî filonun hepsi karanlık basmadan geri çekilecek, aynı manevrayı ertesi gün bir daha tekrarlayacaktı (20).

Brauchitsch, 30 Ağustosta çıkarma için uzun bir emir yazdı, ve gönderdi. Ama emri alan generaller Ordu Başkanlarının bu teşebbüse ne kadar güvendiğini hemen anladılar. Emrin başlığı şöyle idi : «Ayı Balığı Harekâtının *Hazırlıklarına* ait Talimat». 15 Eylülde başlaması emredilen bir hareket için bu tarihte hazırlık emri verilemezdi, geç kalınmıştı. «Uygulamaya geçilmesi için verilecek emir siyasi duruma bağlıdır,» deniyordu. Bu kayıt siyasetten anlamayan generalleri şaşırtmış olsa gerek. (21)

1 Eylülde Almanya'nın Kuzey Denizi limanları ile Manş Denizindeki bindirme limanları arasında gemi seyriseferi başladı

ve iki gün sonra da, 3 Eylülde, OKW'den yeni bir emir daha geldi.

«İstila filosunun en erken seyre geçeceği gün 20 Eylül ve karaya çıkma günü de 21 Eylül olarak tesbit edilmiştir.

Hücuma geçme emri D-eksi-10 günü, yani belki de 11 Eylülde verilecektir.

Son komutlar en geç D-eksi-3 günü öğle üzeri çıkarılacaktır.

Bütün hazırlıklar sıfır saatinden 24 saat öncesine kadar iptal edilebilir.

KEİTEL» (22)

Durum ciddi gibi görünüyordu, ama aldatıcıydı bu görünüş. Raeder Eylülün 6 sında Hitler'le bir daha görüştü. Amiral, Donanma Savaş Kurmayının güncesine önce şunları yazdı : «Führer'in İngiltere'ye çıkarma yapılması konusundaki kararı daha kesin değil, çünkü İngiltere'nin çıkarmaya lüzum kalmadan yenilebileceğine kesinlikle inanıyor.» Raeder'in görüşmeyle ilgili uzun raporundan anlaşıldığına göre, Führer, Ayı Balığından başka her konu üzerinde uzun uzadıya konuşmuştu : Norveç'ten, Cebelüttarık'tan, Süveyş Kanalından, «Amerika probleminden», Fransız sömürgelerine yapılacak işlemlerden söz etmiş, «Kuzey Alman Birliği» nin kurulması konusundaki büyük projelerini açıklamıştı. (23)

Eğer Churchill ile askeri şefleri bu garip görüşmenin kokusunu almış olsalardı ertesi gün, 2 Eylül akşamı için İngiltere'de «istilânın yakın» olduğunu gösteren *Cromwell* parolasını vermezler, bu yüzden de bir sürü karışıklıklar çıkmazdı. Bu parolanın verilmesi yüzünden o akşam *Home Guard* kilise çanlarını durmadan çaldırtmış, *Royal Engineers* birkaç köprüyü atmış, alelacele döşenen mayınların üzerinden geçilmesi yüzünden birtakım kimseler ölmüş ya da yaralanmıştı.. (*)

(*) Churchill bu önemli parolanın verilmesinden ne kendisinin ne de askerî şeflerinin haberi olmadığını söyler. Parolayı **Home Forces** karargâhı vermişti. (**Their Finest Hour**, s. 312) Ama dört gün sonra, Eylülün 11 inde, Başbakan radyoda bir konuşma yaparak, eğer istilaya ka-

Ama 7 Eylül Cumartesi günü, akşama doğru, Almanlar Londra'ya karşı ilk kitle halinde bombardıman akınını yaptılar. Hücuma 625 bombardıman uçağı ile bu uçakları koruyan 648 avcı uçağı katılmıştı. Bu hava hücumu o güne kadar herhangi bir şehir üzerine yapılmış olan hava hücumlarının en korkuncuydu. Varşova ve Rotterdam bombardımanları bunun yanında pire ısırması gibi kalıyordu. Akşamüstü, büyük şehrin bütün doklar bölgesi alevler içindeydi. Londra'nın istilaya karşı savunmasında çok önemli olan güney demiryolları tıkanmıştı. Bu durumda, Londra halkının çoğu bu alçakca bombardımanın Almanların yakında yapacakları çıkarma hareketine bir başlangıç olduğuna ve «istila yakın» alarmının herşeyden önce bundan ötürü verildiğine inandı. Az ileride göreceğimiz gibi, 7 Eylülde Londra'ya karşı girişilen bu hava hücumu, vaktinden önce bir uyarma olmakla ve çok büyük hasar yaratmakla birlikte, İngiliz Savaşının da kesin bir noktası oldu. İngiltere Savaşı dünyanın o zamana kadar gördüğü en büyük kesin hava savaşıydı ve bu savaş o sırada en yüksek noktasına hızla yaklaşıyordu.

Hitler'in istilaya girişip girişmiyeceği üzerinde karar vermesi zamanı gelmişti. 3 Eylül tarihli emirde bildirdiği gibi, karar 11 Eylülde verilecek, böylece Orduya son hazırlıkları yapması için on günlük bir süre bırakılmış olacaktı. Ama Hitler ayın 10 unda kararını 14 üne bıraktı. Bunun iki nedeni olsa gerekti : Birincisi, Londra bombardımanının, gerek mal ve gerekse İngilizlerin morali bakımından büyük yıkıntıya sebep olduğu için bir istila hareketinin gereksizliği konusunda OKW'nin inancıydı. (*)

rar verilmişse bunun «fazla gecikmiyeceğini» söyledi. «Onun için,» dedi, «önümüzdeki haftayı ya da haftaları tarihimizin çok önemli dönemi saymalıyız. Bu dönem İspanyol Armada'sının Manş'a yaklaştığı ve Drake'in top oyununu bitirdiği zamana benzemektedir; ya da Nelson'un bizimle Napolyonun Boulogne'daki Büyük Ordusu arasında durduğu zamana.»

(*) Londra'dan aldığı haberleri allayıp pullayıp Berlin'e bildiren Washington elçiliğinin raporları Almanları çok etkiliyordu. Amerikan

İkincisi de, Alman Donanmasının gemileri toplamakta karşılaştığı zorluktu. Donanma makamlarının «büsbütün anormal ve değişik» olduğunu 10 Eylülde söyledikleri hava koşullarından başka, Goering'in yok etmeye söz verdiği İngiliz Hava Kuvvetleri (Air Force) ile İngiliz Donanması da, istila filosunun toplanmasına gün geçtikçe daha çok engel oluyordu. Aynı gün, Alman Donanma Savaş Kurmayı, İngiliz Hava Kuvvetleri ve İngiliz Donanmasının yaptıkları hücumlarla Alman nakliye hareketleri üstünde yarattıkları "tehlikeli" duruma dikkati çekmiş ve bu hücumların "elbetteki başarılı" olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştı. İki gün sonra, 12 Eylülde, Donanma Batı Gurubu Karargâhı Berlin'e tatsız bir mesaj gönderdi :

«Düşman hava kuvvetlerinin, uzun menzilli toplarının ve hafif deniz kuvvetlerinin sebep olduğu kesintiler, ilk olarak, büyük bir önem kazanmıştır. Ostend, Dunkerk, Calais ve Boulogne limanları İngiliz bombardımanları ve ateşi yüzünden gemilerin demirlemelerine elverişli olmaktan çıkmıştır. İngiliz filosunun birlikleri artık Manşta hemen hemen hiç bir engele rastlamadan rahatça dolaşmaktadırlar. Bu durum yüzünden istila filosunun biraraya getirilmesinde yeni zorluklarla karşılaşılacağı umulmaktadır.»

Ertesi gün işler daha da bozuldu. İngiliz hafif deniz kuvvetleri, Ostend, Calais, Boulogne ve Cherbourg gibi Manş'ın belibaşlı istila limanlarını bombaladı ve R.A.F. de Ostend limanında seksen layter batırdı. Hitler o gün öğle yemeğinde kuvvet komutanlarıyla konuştu. Hava savaşının iyi gittiği kanısındaydı. İstila rizikosunu göze almak niyetinde olmadığını söyledi (24). Nitekim Jodl da Führer'in sözlerinden «Ayı Balığı Harekâtından büsbütün vazgeçtiği» izlenimini aldı. O günkü izlenimi doğruydu. Ertesi gün Hitler bu izlenimi doğruladı, ama sonradan yine fikrini değiştirdi.

Genel Kurmayının İngiltere'nin fazla dayanamayacağına inandığı bildiriliyordu. Yarbay von Lossberg'e göre **(Im Wehrmacht Fuehrungsstab,** s. 91). Hitler İngiltere'de bir ihtilâl çıkacağına çok ciddi olarak inanıyordu. Lossberg OKW'de çalışan ordu temsilcilerinden biriydi.

Gerek Raeder ve gerekse Halder'in, 14 Eylül günü Hitler'in başkomutanlarıyla yaptığı toplantı üzerine aldıkları gizli notlar elimizde bulunmaktadır (25). Amiral, toplantıya başlamadan önce Hitler'in eline bir muhtıra tutuşturmayı başarmıştır. Muhtırada Donanmanın görüşü şöyle açıklanmaktadır :

«Bugünkü durum harekâtın (Ayı Balığı Harekâtı) yürütülmesi için gereken koşulları sağlamamaktadır. Riziko hâlâ büyüktür.»

Toplantının başlarında Nazi Başkomutanı biraz olumsuzdur ve çelişmeler içindedir. İstila emrini vermiyecektir ama, Raeder'in Donanma Savaş Güncesinde yazdığı gibi, «13 Eylülde çıkartmayı tasarladığı anlaşılan» istilâ emrini de geri almak niyetinde değildir.

Fikrini bir daha değiştirmesinin nedeni acaba neydi? Halder bunun nedenlerini ayrıntılarıyla şöyle anlatıyor :

«Başarılı bir çıkarma hareketinin arkasından girişilecek bir işgal hareketi savaşa kısa zamanda son verecektir (demişti Hitler). İngiltere aç kalacaktır. Bir çıkarma hareketinin belirli bir süre içinde yürütülmesi gerekmez... Ama uzun bir savaş da istenilir şey değil. İstediğimiz herşeyi ele geçirmiş bulunuyoruz.»

İngiltere'nin Rusya ile Amerikaya bağladığı umutlar gerçekleşmemiştir, demişti Hitler. Rusya, İngiltere için kan dökmiyecektir. Amerikanın yeniden silâhlanması 1945 ten önce tam olarak yoluna giremez. Bugün için "en kısa çözüm yolu İngiltere'ye çıkarma yapılmasına bağlıdır. Donanma gerekli koşulları elde etmiştir. *Luftwaffe*'nin harekâtı bugün övgülerin üstündedir. Havaların dört beş gün iyi gitmesi kesin sonuçların elde edilmesine yarayacaktır... İngiltere'yi dize getirmek için elimize iyi bir fırsat geçmiştir."

Peki öyle ise işin aksayan yanı neresiydi? Neden hâlâ istilaya karar veremiyordu?

Hitler bütün derdin şundan ileri geldiğini kabul etmişti :

«Düşman düşüp düşüp kalkıyor... Düşman uçakları büsbütün ezilmemiştir. Düşman çok hasara uğramıştır ama kendi başarı raporlarımız da gerçeği güvenilir şekilde yansıtmıyor.»

Bu bakımdan, demişti Hitler, bir bütün olarak «bütün başarılarımıza rağmen *Ayı Balığı Harekâtı için gerekli şartlar daha gerçekleşmemiştir.*» (Halder çizmiş altını)

Hitler düşüncelerini şöyle özetledi :

«1. Başarılı bir çıkarma zafer demektir, ama bunun için havada tam bir üstünlük sağlamalıyız.

2. Kötü hava şartları havada tam bir üstünlük sağlamamızı önlemiştir.

3. Bütün öteki etkenler tamamdır.

Bu bakımdan karar : Harekâttan daha vazgeçilmiş değildir.»

Bu olumsuz sonuca varan Hitler, kendisinden hâlâ binbir cilveyle kaçan zaferi *Luftwaffe*'nin ne yapıp yapıp yakalayacağını umuyordu. "Bugüne kadar yapılan hava hücumlarının büyük etkileri oldu," dedi, "Ama belki de en çok sinirler üzerinde... Havadaki zafer 10 - 12 gün içinde elde edilebilse bile, İngilizler bundan çok önce kitle isterisine tutulmuş olacaklardır."

Hava Kuvvetlerinden Jeschonnek, bu etkiyi elde edebilmek için Londra'nın oturulan mahallelerine bomba atılmasına izin verilmesini istedi. Bu bölgelere bomba atılmadıkça Londra'da "kitle halinde bir panik" görülemiyeceğini söyledi. Amiral Raeder de terör amacıyla yapılacak bombardıman harekâtını memnunlukla destekledi. Hitler ise askerî hedefler üzerinde durmanın daha önemli olduğunu söyledi. "Halkta panik yaratmak için bombardımanlara girişilmesi," dedi, "sona bırakılmalıdır."

Amiral Raeder'in terör bombardımanını desteklemesinin nedeni karaya çıkarma harekâtından hoşlanmamasıydı. Besbelliydi bu. Toplantıda «büyük tehlikelerin» üzerinde yeniden önemle durdu. Hava durumu çıkarma için düşünülen 24 - 27 Eylül tarihleri arasında pek düzeleceğe benzemiyordu; bu bakımdan harekâtı «8 ya da 24 Ekime kadar ertelemeleri» gerekiyordu.

Ama aslında bu, Hitler'in düşündüğü gibi, Harekâttan olduğu gibi vazgeçmek demekti. Çıkarma konusunda karar verme hakkını 17 Eylüle kadar —yâni üç gün sonraya kadar— muhafaza edeceğini, böylece çıkarmayı yine 27 Eylülde yapabileceklerini söyledi. Eğer olmazsa o zaman Ekim tarihlerini düşünecekti. Bunun üzerine Yüksek Emir'i çıkarttı.

Berlin
14 Eylül 1940

ÇOK GİZLİ

«...Führer aşağıdaki hususları kararlaştırmıştır:

Ayı Balığı Harekâtının başlaması yeniden ertelenmiştir. 17 Eylülde yeni bir emir verilecektir. Bütün hazırlıklara devam edilecektir.

Londra'ya yapılmakta olan hava akınları sürdürülecek ve hedef alanı askeri ve öteki hayati kuruluşlara kadar (tren istasyonları gibi) genişletilecektir.

Halkın yalnızca oturduğu bölgelere yapılacak terör akınları son bir baskı aracı olarak kullanılmak üzere şimdilik saklanacaktır.» (26)

Hitler istila kararını üç gün sonraya atmıştı ama vazgeçmiş değildi. İngiliz Hava Kuvvetlerinin işini bitirmek ve Londra'nın moralini bozmak için *Luftwaffe*'ye birkaç gün daha bırakıyordu; çıkarma kararını bundan sonra verecekti. Kesin zaferi bu çıkarma sağlıyacaktı. Yâni bütün iş yine Goering'in o ünlü hava gücüne kalmıştı. Nitekim Goering en büyük akınını da ertesi gün yapacaktı.

Öte yandan Donanmanın *Luftwaffe* hakkındaki görüşü saatten saate bozuluyordu. Berlin'de o önemli toplantının yapıldığı günün akşamı Alman Donanma Savaş Kurmayı Anvers'ten Boulogne'a kadar bütün istila limanlarının R.A.F. tarafından şiddetle bombalandığını bildirmişti.

«...Anvers'te... asker nakliye gemileri oldukça büyük hasara uğramışlardır - limandaki beş nakliye gemisi çok ağır hasar görmüştür; bir layter batırılmış, iki vinç imha edilmiş, cephane yüklü bir tren havaya uçurulmuştur. Birkaç sundurma da yanmaktadır.»

Ertesi akşam daha kötüleşti. Donanma «Le Havre'dan Anvers'e kadar olan bütün kıyı boyunca kuvvetli düşman hava akınlarının yapıldığını» bildiriyordu. Gemiciler S.O.S. vererek istila limanlarında daha iyi uçaksavar korunmasının sağlanmasını istemişlerdi. 17 Eylülde Donanma Kurmayı aşağıdaki raporu verdi :

«R.A.F. hâlâ yenilmiş değildir; tersine, Manş limanlarının üzerine yaptıkları hücumları artırdıkları ve yığınak hareketine daha fazla müdahale ettikleri görülmektedir.» (*) (27)

O gece gökte dolunay vardı. İngiliz bombardıman uçakları bu durumdan ellerinden geldiğince yararlandılar. Alman Donanma Savaş Kurmayı istila limanlarına toplanmış olan gemilerin «büyük kayıplar» verdiğini bildirdi. Dunkerk'te seksen dört layter batmış ya da hasara uğramıştı. Cherbourg'dan Den Helder'e kadar olan kıyıda, Donanmanın raporuna göre, hasara uğrayanlar arasında şunlar da vardı : 500 tonluk bir cephanelik uçurulmuştu. Bir iaşe deposu yanmıştı. Birçok vapur ve torpidobot batırılmıştı, birçok yaralı ve ölü de vardı. Donanma Kurmayının raporuna göre, havadan yapılan bu şiddetli bombardıman ile Manşın karşı kıyısına yerleştirilen ağır topların ateşi Manş'a toplanmış olan Donanma ve asker nakliye gemilerinin

(*) Bir Alman yetkilisine göre, R.A.F. bombardıman uçakları 16 Eylülde büyük bir istila eğitim tatbikatına baskın yaptılar. Gerek erlere ve gerekse çıkarma teknelerine büyük kayıplar verdirdiler. Bu hareket hem Almanya'da hem de Avrupanın başka yerlerinde Almanların çıkarmaya teşebbüs ettikleri, ancak İngilizler tarafından püskürtüldükleri haberini yarattı. (Georg W. Fuchter, **Geschichte des Luftkriegs**, s. 176) İsviçre'de, Cenevre'de birkaç gün dinlendiğim sırada 16 Eylül gecesi ben de bu haberi işittim. 18 Eylül ve ertesi gün Berlin banliyölerinde iki uzun hasta nakliye treninden yaralı askerler çıkartılırken gördüm. Askerlerin sargılarından yaralarının daha çok yanık yaraları olduğu anlaşılıyordu. Üç aydır karada hiç bir çarpışma olmamıştı.

12 Eylül tarihli gizli Alman Donanma yazısında, 21 asker nakliye gemisinin ve 214 layter'in - yâni istila için toplanan araçlardan yüzde 12 si kadarının - battığı ya da hasara uğradığı bildiriliyordu. (**Fuehrer Conferences on Naval Affairs**, s. 102)

buradan başka yerlere dağıtılmasını, istila limanlarında gemi hareketlerine son verilmesini gerektiriyordu.

«Yoksa (deniyordu) düşmanın enerjik hareketi yüzünden verilen bu kayıplar önceden düşünülen çapta bir hareketin uygulanmasını zamanla bir problem haline getirecektir.» (28)

Getirmişti bile.

Alman Donanma Savaş Kurmayının Güncesinde 17 Eylül günü şöyle kısa ama anlamlı bir kayıt var :

«Düşman hava kuvveti hiç bir suretle yenilmiş değil. Tersine, faaliyetini gittikçe artırıyor. Hava durumu da genel olarak durgun bir dönem ummamıza izin vermemekte... **Bolayısıyla Führer «Ayı Balığı» nı belirsizce ertelemeye karar veriyor.» (29)**

Yazının altı, Donanma tarafından çizilmiştir.

Hitler, yıllardanberi kazandığı göz kamaştırıcı zaferlerden sonra nihayet başarısızlığa uğramıştı. Bundan sonra, bir ay daha, sanki o son baharda istilâya girişilecekmiş gibi davranıldı; ama karanlıkta göz kırpmak gibi bir şeydi bu. 19 Eylülde Führer istilâ filosunun toplanmasına son verilmesini resmen emretti ve toplanmış olan gemiler de dağıtıldı; «böylece düşman hava hücumlarının verdirdiği gemi kayıpları en azına indirilmiş» oldu.

Ama belirsiz bir zamana ertelenen bir istilâda Manş'ı geçmek üzere toplanmış bir filoyu, bu filonun bütün erlerini, toplarını, tanklarını ve malzemesini —dağıtılmış bile olsa— sürekli olarak elde tutmaya imkân yoktu. Halder, 28 Eylül tarihinde güncesine yazdığı bir yazıda şöyle diyor : «Ayı Balığı harekâtının sonuçlanmadan uzayıp gitmesine dayanılamaz.» Ciano ile Mussolini 4 Ekimde Brenner'de Führer'le buluştukları sırada, İtalyan Dış İşleri Bakanının güncesine bakılırsa, «İngiliz adalarına çıkarma yapılmasından hiç söz açılmadı.» Hitler'in başarısızlığı, ortağı Mussolini'yi çok keyiflendirmişti. "Duçe'yi bu kadar neşeli çok az gördüm... Brenner Geçidinde bugün keyfine diyecek yoktu," diyor Ciano. (30)

Öteyandan Donanma ile Ordu Ayı Balığından büsbütün vazgeçmesi için Hitler'e durmadan baskı yapıyorlardı. Ordu Genel Kurmayı, birliklerin "sürekli İngiliz hava akınları altında" Manş'da bulundurulması yüzünden "durmadan kayıplar verdiğini" söylüyordu.

Sonunda, 12 Ekim günü, bizim Kahraman Nazi başarısızlığını resmen kabul etti ve istilâyı ilkbahara bıraktı. İstilanın o zaman bile olup olmıyacağı belli değildi. Resmî bir emir de çıkartıldı :

Führer'in Karargâhı,
12 Ekim 1940

ÇOK GİZLİ

«Führer, 'Ayı Balığı' hazırlıklarının, bundan böyle ilkbahara kadar, yalnızca İngiltere üstünde siyasî ve askerî baskı yapmak amacıyla sürdürülmesine karar vermiştir.

İlkbaharda ya da 1941 yazı başında istilâ hareketi yeniden ele alınacak olursa harekât hazırlığına yeniden başlanılması için gereken emir o zaman verilecektir...»

Ayı Balığı kuruluşlarının «başka görevlere verilmesi ya da başka cephelere gönderilmesi» için Orduya gereken emir verildi. Donanmaya da «personeli ve gemileri dağıtmak üzere gerekli bütün tedbirleri alması» bildirildi. Ama her iki askerî hizmet de bu hareketi maskeliyeceklerdi. Hitler, "İngilizler bizim geniş bir cephede hücuma geçmeye hazırlandığımıza inanmakta devam etmelidirler," diyordu. (31)

Hitler kararından neden vazgeçmişti sonunda? Ne olmuştu?

İki şey : İngiliz göklerinde girişilen savaş ters sonuç vermişti, bir; Hitler'in gözü yeniden Doğuya, yani Rusya'ya çevrilmişti, iki.

İNGİLTERE SAVAŞI

İngiliz Hava Kuvvetlerini göklerden silmek ve istilânın şartını gerçekleştirmek için Goering'in İngiltere'ye karşı hazırla-

dığı Kartal Harekâtı *(Adlerangriffe)* adındaki hava taarruzu 15 Ağustosta başladı. Şişko Feld-Mareşal'ın o sırada zaferi kazanacağından hiç kuşkusu yoktu. Temmuzun ortalarında İngiltere'nin güneyinde bulunan İngiliz avcı savunmasının büyük bir hücumla dört gün içinde imha edileceğinden, böylece istila yolunun açılacağından emindi. R.A.F. i (İngiliz Hava Kuvvetleri) büsbütün ortadan kaldırmak için daha uzun zaman gerek, demişti Goering, Ordu Yüksek Komutanlığına, yâni iki ile dört hafta arası birşey (32). Gerçekten de göğsü nişanla dolu Alman Hava Kuvvetleri şefi, İngiltere'yi yalnız *Luftwaffe*'nin dize getireceğini ve kara kuvvetlerinin istilaya geçmesine bile lüzum kalmıyacağını düşünüyordu.

Elinde, bu amaca varmasına yarayacak üç büyük hava filosu *(Luftflotten)* vardı : Birincisi, Feld - Mareşal Kesselring'in komutasındaki 2 Sayılı Filo. Bu filo, Hollanda ve Belçika'dan ve kuzey Fransa'dan harekete geçecekti. İkincisi, Feld-Mareşal Speerle'nin komutasındaki 3 Sayılı filo. Bu filo kuzey Fransa'da üslenmişti. Üçüncüsü de General Stumpff'un komutasındaki 5 Sayılı filo. Bu filo da Norveç'te ve Danimarka'da idi. İlk iki filo da toplam olarak 929 avcı, 875 bombardıman ve 315 pike bombardıman uçağı vardı. 5 Sayılı filo daha küçüktü. Bu filoda 123 bombardıman uçağı ile 34 iki motörlü ME - 110 avcı uçağı bulunuyordu. R.A.F.'in elinde ise taarruz edilecek alanın hava savunması için, Ağustosun başında, 700 ile 800 arasında avcı uçağı vardı.

Temmuz ayı içinde *Luftwaffe* Manş'taki İngiliz gemilerine ve İngiltere'nin güney limanlarına yavaş yavaş akınlar yapmaya başlamıştı. Bunlar yoklama akınlarıydı. İstilâ hareketine girişmeden önce dar suları İngiliz gemilerinden temizlemek gerekiyordu, ama bu ilk hava akınlarının ana amacı İngiliz avcı uçaklarını savaşa çekmekti. Bu amaç başarıya ulaşamadı. R. A. F. Komutanlığı kurnazca düşünerek avcı uçaklarından ancak bir kısmını savaşa sürdü. Bu yüzden gemiler ve birkaç liman hasara uğradı. Dört muhrip ve on sekiz şilep batırıldı. Ama bu ilk

akınlarda *Luftwaffe* 296 uçak kaybetti. 135 uçak da hasara uğradı. R.A.F. 148 avcı uçağı kaybetti.

22 Ağustosta Goering, Kartal Harekâtına ertesi gün başlanılması için emir verdi. Bu akınlara gereken yolu açmak üzere o gün düşman radar istasyonlarına ağır hücumlar yapıldı. Beş radar istasyonu fiilen isabet aldı ve hasara uğratıldı. Biri imha edildi, ama Almanlar bu aşamada radarın İngiliz savunmsındaki önemini daha anlamamışlardı; radarlara karşı giriştikleri hücumları sürdürmediler. Ayın on üçünde ve on dördünde Almanlar, 1,500 uçak havalandırdılar. Çoğu R.A.F. avcı uçaklarının bulunduğu hava alanlarına hücum etti. Alanlardan beşinin «tamamiyle» imha edildiğini ilân ettiler, ama aslında pek fazla hasar olmamıştı. R.A.F.'un on üç kaybına karşı *Luftwaffe* kırk yedi uçak kaybetmişti. (*)

Göklerdeki ilk büyük savaş 15 Ağustosta başladı. Almanlar üç filoda bulunan uçaklardan büyük bir kısmını savaşa sürdüler. 801 bombardıman ve 1149 avcı çıkışı yapıldı. İskandinavya'dan havalanan 5 Sayılı Hava Filosu büyük kayıplar verdi. Almanlar, İngiltere'nin güney kıyısına 800 uçakla büyük hücuma geçerken kuzey-doğu kıyılarını savunmasız sanıyorlardı. Ama otuz dört ME - 110 avcı uçağının eşliğinde uçan yüz kadar bombardıman uçağından oluşmuş bir kuvvet Tyneside'e yaklaşırken birden *Hurricane* ve *Spitfire*'lardan oluşan yedi hava bölüğünün hücumuna uğradı ve çok hırpalandı. Çoğu bombardıman olmak üzere otuz Alman uçağı düşürüldü. Savunanlar hiç kayıp vermediler. Bu çarpışma 5 Sayılı Hava Filosunun İngiltere savaşındaki son çarpışması oldu. Bir daha ortaya çıkmadı bu filo.

O gün Almanlar, İngiltere'nin güneyinde daha başarılı oldular. Dört kez büyük hücuma kalktılar. Bu hücumlardan birinde Londra'ya nerdeyse ulaşacaklardı. Croydon'daki dört uçak

(*) Luftwaffe, Almanların 34 uçağına karşılık İngilizlerin 143 uçak kaybettiğini söyledi. Bu tarihten sonra her iki yan karşı yana verdirdiği zayiatı olduğundan yüksek göstermeye başladı.

fabrikası isabet aldı ve beş R.A.F. avcı uçağı alanı hasara uğradı. Almanlar yetmiş beş uçak kaybettiler. Oysa R.A.F.ın kaybı otuz dört uçaktı (*). Almanlar bu gidişle, sayıca üstün olmalarına rağmen, R.A.F.ı göklerden silemiyecek gibiydiler.

İşte Goering, taktik hatasından birini bu sırada yaptı. İngiliz Avcı Uçak Komutanlığının, çok üstün hava kuvvetlerinin hücumlarına hemen uçaklarla karşı koymakta gösterdiği ustalık, radarı çok iyi kullanmasından ileri geliyordu. Alman uçakları Batı Avrupadaki üslerinden daha havalanır havalanmaz İngiliz radarları uçakları ekranlarında görüyor ve Avcı Komutanlığı,uçakların ne zaman, nerede bulunacaklarını, uçaklara en iyi ne zaman hücum edileceğini hemen ve tam olarak kestirebiliyordu. Savaş sanatındaki bu yeni buluş, elektronik cihazların geliştirilmesinde ve kullanılmasında İngilizlerden çok geri olan Almanları şaşkına çevirmişti.

«(Ünlü Alman avcı uçağı kahramanı Adolf Galland'ın sonradan verdiği ifadeye göre) R.A.F. avcı bölüklerinin yeni bir buluşla yerden yönetildiğini anladık, çünkü **Spitfire**'lara ve **Hurricane**'lere tam ve doğru yön veren komutlar işitiyorduk... Bu radar ve avcı kontrol sistemi bizim için acı bir sürpriz oldu.» (33)

12 Ağustosta İngiliz radar istasyonlarına yapılan hücumun birçok hasarlara sebep olmasına karşın bu hücumlar sürdürülmedi. Goering ilk büyük yenilgiye uğradığı gün, yâni 15 Ağustosta, bu hücumlardan vazgeçti ve şöyle dedi : "Radar istasyonlarına hücum etmenin doğru olup olmadığı su götürür bir sorundur, çünkü hücuma uğrayan istasyonlardan hiçbirinin çalışması durmadı."

Güney İngiltere'nin havadan başarıyla savunmasının ikinci nedeni de sektör istasyonları idi. Yeraltında kurulan bu mer-

(*) Önce Londra'da yayımlanan resmi bir bildiride 182 Alman uçağının düşürüldüğü ve belki 43'ünün daha imha edilmiş olduğu bildirildi. Bu haber genel olarak İngilizlerin ve gece gündüz demeden çalışan pilotların moralini yükseltmişti.

kezlerden, *Spitfire*'lar ve *Hurricane*'ler, radarlardan, yer gözetleme noktalarından ve havadaki pilotlardan alınan son raporlara göre radyo-telefonla yönetiliyorlardı. Galland'ın söylediği gibi, Almanlar sektör istasyonlarıyla havadaki pilotlar arasındaki sürekli konuşmaları dinliye dinliye sonunda yerdeki kontrol merkezlerinin ne kadar önemli olduğunu anladılar. 24 Ağustosta taktiklerini değiştirdiler, sektör istasyonlarını hedef almaya balşadılar. Bu arada Londra çevresindeki hava alanlarında bulunan ve güney İngiltere'nin ve başkentin savunması için çok önemli olan yedi sektör istasyonu imha edildi. Bu kayıp İngiltere hava savunmasının can alacak noktasına indirilen ağır bir darbe oldu.

O güne kadar savaş *Luftwaffe*'nin aleyhine gibiydi. 17 Ağustosta Almanlar yetmiş bir uçak kaybetmişlerdi, buna karşılık R.A.F. ın kaybı yalnızca yirmi yedi olmuştu. Polonya ve Batı seferlerinde Ordunun yolunu açan düşük süratli *Stuka* pike bombardıman uçakları İngiliz avcı uçaklarının karşısında kağnı arabası gibi kalmışlardı. Goering o günden yâni 17 Ağustostan sonra bu uçakları savaştan çekti. Bu yüzden Alman bombardıman gücü üçte bire düştü. 19 Ağustos ile 23 Ağustos arasında kötü hava şartları yüzünden beş günlük bir ara verildi hücumlara. Goering, ayın on dokuzunda, Berlin dolaylarında gösteri salonu olarak kullandığı Karinhall'de durumu gözden geçirirken, hava durumu düzelir düzelmez *Luftwaffe* hücumlarının yalnızca İngiliz Hava Kuvvetlerinin üzerinde toplanmasını emretti.

"İngiltereye karşı açtığımız hava savaşının kesin dönemine girmiş bulunuyoruz," dedi, "En önemli görevimiz düşman hava gücünü yenmektir. İlk amacımız düşman avcı uçaklarının imhasıdır." (34)

Almanlar bu amaca erişmek için 24 Ağustostan 6 Eylüle kadar ortalama olarak bin uçak havalandırdılar. Alman Mareşali ilk olarak doğru birşey söylemişti. İngiliz savaşı gerçekten kesin bir dönüm noktasındaydı. İngiliz pilotları bir ay durma-

dan hergün birçok çıkış yaparak yorgun düştükleri halde yin de kahramanca çarpıştılar; sonunda Almanların sayı üstünlü ğü azalmaya başladı. İngiltere'nin güneyindeki beş ileri avc alanı çok büyük hasara uğradı. Daha kötüsü, yedi ana sektö istasyonundan altısı o kadar şiddetli bombalandı ki bu ulaşır şebekesi neredeyse artık büsbütün kesilecekti. O zaman İngil tere büyük bir felakete uğrayabilirdi.

Hepsinden daha kötüsü R.A.F. avcı savunma sisteminii de başı dertte idi. 23 Ağustos ile 6 Eylül arasındaki önemli on beş gün içinde R.A.F. imha edilmiş ya da ağır hasara uğramı olarak 466 avcı uçağı kaybetti. O sıralarda bilinmiyordu ama *Luftwaffe*'nin kaybı daha az olmuştu: 214 avcı ve 138 bombar dıman uçağı olmak üzere 385 uçak kaybetmişti. Bundan başı R.A.F. den 103 pilot ölmüş, 123 pilot ağır yaralanmıştı. Eldeki pilot sayısının dörtte biriydi bu.

Churchill şöyle yazıyor: «Terazinin kefesi Avcı Komutanlığının aleyhindeydi... Büyük bir kuşku vardı.» Bu durum bir hafta daha sürseydi İngiltere'de örgütlü bir savunmanın izi bile kalmıyacaktı. İstila da hemen hemen kesinlikle gerçekleşecekti.

Tam bu sırada Goering ikinci taktik hatasını da yaptı. Bu hata Hitler'in 24 Mayısta zırhlı kuvvetlere dur emrini vererek yaptığı büyük hataya benzetilebilir. Bir hayli dayak yiyen ve o sırada zarzor ayakta durabilen R.A.F. bu yanlışlıktan yararlanarak kurtuldu. Tarihin ilk büyük hava savaşında büyük bir dönüm noktası oldu bu.

İngiliz Avcı Uçak Savunması havada ve yerde büyük kayıplar verdiği ve bu kayıplara daha fazla dayanamayacak bir duruma düştüğü sırada *Luftwaffe* Eylülde Londra üzerine büyük, kitle akınlarına başladı. R.A.F. avcı uçakları rahat bir soluk aldılar bu sırada.

Ne olmuştu da Almanlar böyle bir taktik değişikliğine karar vermişlerdi ve bunun sonunda da Goering'in hayalleri suya düşmüştü? Bu sorunun cevabı çok komik.

Önce şunu söylemeliyiz ki, 23 Ağustos gecesi Alman bombardıman uçaklarından bir kısmının pilotları ufak bir pilotaj hatası yaptılar. Bombalarını Londra dolaylarındaki uçak fabrikalarına ve benzin depolarına atacakları yerde yollarını kaybettikleri için yanlışlıkla başkentin tam ortasına koyuverdiler. Birçok ev havaya uçtu ve sivil halktan birçok ölenler oldu. İngilizler bu akının bile bile yapıldığını sandılar ve ertesi akşam Berlin'i bombaladılar.

Elbette fazla birşey yapamadılar. O gece Berlin'in üzerinde kalın bir bulut katı vardı. Seksen bir İngiliz uçağından ancak yarısı hedefi bulabildi. Maddi hasar ise hemen hemen yok gibiydi. Ama Almanların morâlleri çok bozulmuştu. *Berlin'e ilk olarak bomba atılıyordu.*

«(Ertesi gün, 26 Ağustosta, defterime şunları yazmışım) Berlinliler şaşırdılar. Hiç ummuyorlardı bunu. Savaş başladığı sırada Goering bunun hiç bir zaman olmıyacağını onlara temin etmişti... İnanmışlardı buna. Bunun için çok büyük hayal kırıklığına uğradılar. Bunu anlamak için yüzlerine bakmak yeter.»

Berlin'i iki büyük uçaksavar halkası koruyordu. Bombardıman uçakları bulutların üstünde bulundukları için üzerlerine tutulan yüzlerce projektör uçakları yakalayamıyordu. Ama görülmedik bir uçaksavar ateşi açılmıştı. Öyle olduğu halde bir tek uçak bile düşürülemedi. İngilizler birkaç beyanname attılar. Beyannamelerde "Hitler'in başlattığı savaş sürecektir ve Hitler'in sonu savaşın sonu olacaktır" deniyordu. İyi bir propagandaydı, ama bombaların patlaması daha iyi bir propaganda olmuştu.

İngiliz Hava Kuvvetleri, R.A.F., 28-29 Ağustos gecesi daha büyük bir kuvvetle geldi ve, günceme yazdığım gibi, "Almanya'nın başkentinde ilk kez Almanlar öldü." Resmî sayılara göre on kişi ölmüş, yirmi dokuz kişi yaralanmıştı. Nazi kodamanları küplere biniyorlardı. İlk hücumdan basında yalnızca birkaç satırla söz edilmesini emreden Goebbels, bu kez, Berlinde savunmasız kadın ve çocuklara saldıran İngiliz pilotlarının

«yabanlığı» nı bağıra bağıra yazmaları için basına tâlimat verdi. Başkentteki günlük gazetelerden çoğunda aynı başlık vardı: İNGİLİZLERİN KORKUNÇ SALDIRILARI. İki gün sonra, yâni üçüncü akından sonra, başlıklar şöyleydi: İNGİLİZ HAVA KORSANLARI BERLİN ÜZERİNDE!

«(1 Eylülde defterimdeki yazı) İngilizlerin bir hafta içinde yaptıkları sürekli hava bombardımanının en büyük sonucu halkta hayal kırıklığı ve içlerinde kuşku uyandırmak oldu... Aslında bombardıman çok büyük hasar yapmadı.»

Eylülün 1'i İkinci Dünya Savaşının birinci yıldönümüydü. Halkın durumunu o zaman defterime şöyle yazmışım: «Uykusuzluktan herkesin sinirleri bozuk; âni bombardımanlardan ve uçaksavarların dehşetli gürültülerinden korkmuş durumdalar.»

«Alman Ordusu bu yıl, bu saldırgan militarist ulusun askerlik tarihinde bir eşini daha görmediği zaferler kazandı. Ama savaş hâlâ bitmedi ya da kazanılmadı. Bugün halkın aklı fikri bunda. Barış istiyor. Ve bu barışın kıştan önce yapılmasını istiyor.»

Hitler Sportpalast'da *Winterhilfe* (kış yardımı) kampanyasının açılışından yaralanarak 4 Eylülde halka birkaç söz söylemeyi gerekli saydı. Bu toplantıda konuşacağı son dakikaya kadar gizli tutuldu. Toplantının, ikindi üstü, karanlık basmadan bir saat önce yapılması kararlaştırıldığı halde yine de düşman uçaklarının bulutlardan yararlanarak gelmesinden ve toplantıyı bozmasından korkuluyordu herhalde.

Nazi diktatörünün hiç o günkü kadar alaycı olduğunu ya da Alman halkının mizah saydığı şeyleri söylediğini görmemiştim. Çünkü Hitler aslında alaycı bir adam değildi. Churchill'e "ünlü savaş muhabiri" diyordu. "Duff Cooper gibi bir adama Almancada uyan bir kelime yok," demişti. "Yalnız Bavyeralılar bu tipteki adamlar için bir kelime kullanırlar, o da *Kramfhenne*'dir." Bu kelime "huysuz kart tavuk" diye çevrilebilir.

«Mr. Churchil ile Mr. Eden'in gevezelikleri (demişti) - ihtiyarlara

saygım olduğundan Chamberlain'i bunlara katmıyorum - Alman halkı için hiç bir şey ifade etmez. Pek pek onu güldürür.»

Sonra Hitler, çoğu kadın hastabakıcılarla sosyal yardım işlerinde çalışanlardan oluşan dinleyicilerini durmadan güldürdü. Dinleyicileri kendisini delicesine alkışladılar. Alman halkının kafasında yer eden iki önemli soruya cevap vermesi gerekiyordu: İngiltere ne zaman istila edilecek ve Berlin ile öteki Alman şehirlerinin geceleri bombardıman edilmesine karşı ne yapılacak? Birinci soruya şu cevabı verdi:

«İngiltere'de merak edip soruyorlar: «Neden gelmedi?» diye. Durun, Durun. Geliyor! Geliyor!»

Hitler'in dinleyicileri bu saçma sapan sözlere bayıldılar, ama bu sözleri aynı zamanda açık bir taahhüt de saydılar. Bombardımana gelince, Hitler bu konuda yine beylik yalanlarını sallamakla söze başladı ve korkunç bir tehditle bitirdi sözlerini:

«Şimdi de... Mr. Churchill yeni bir şey çıkardı; gece hava akınları Mr. Churchill bu akınlara büyük hasar yapmak için girişmiyor; Air Force'u gündüz Almanya üzerinde uçuramadığı için girişiyor... Oysa Alman uçakları hergün İngiltere üstünde... İngilizler ışık gördükleri yerlere bombalarını atıyorlar... Evlere, çiftliklere, köylere, neresi gelirse...»

Sonra tehdit:

«Üç ay cevap vermedim. Bu deliliğe bir son verileceğine inandım. Mr. Churchill bunu bir güçsüzlük belirtisi saydı. Şimdi artık gece gündüz cevap veriyorum.

İngiliz Hava Kuvvetleri iki, üç dört bin kilo bomba atarlarsa biz de 150—, 230—, 300—, ya da 400,000 kilo bomba atarız.»

Defterimdeki nota bakılırsa Hitler bu noktada durmak zorunda kaldı. Alman kadın dinleyicilerinin alkışları salonu inletiyordu.

Hitler devam etti : "Şehirlerimiz üstünde hücumlarını artıracaklarını söyliyecek olurlarsa biz de onların şehirlerini *yerle bir ederiz.*" Burada genç bayanlar kendilerinden geçtiler ve Hitler'i çılgınca alkışladılar. Kendilerine geldikleri zaman Hit-

ler sözlerine şunu da eklemeyi unutmadı: "Gece korsanlarının yaptıkları bu işleri durduracağız. Tanrı yardımcımız olsun!"

Defterimdeki nota göre, bunu işiten «genç Alman bayanları ayağa fırladılar ve heyecandan soluk soluğa çığlıklar atarak Hitler'in bu sözlerini onayladılar!»

Hitler sözlerine şöyle son verdi: «İkimizden biri pes dediği zaman biter bu iş ve pes diyecek de Nasyonal Sosyalist Almanya değil!" Sonunda defterime şunu yazmışım: «Deliye dönen genç bayanlar başlarını dimdik kaldırarak hep bir ağızdan sevinçle haykırdılar, "Hiç bir zaman! Hiç bir zaman!"

Birkaç saat sonra bu konuşmayı Roma'da radyodan dinleyen Ciano şaşırdığını itiraf eder : "Hitler'in herhalde sinirleri bozuk," der. (35)

Gerçekten de Hitler'in o günlerdeki sinir durumu *Luftwaffe*'nin R.A.F. üstüne yaptığı gece hücumlarından vazgeçilip Londra'ya geceleri büyük bombardıman akınları yapılmasına karar verilmesinde etken oldu. Askerî bakımdan olduğu kadar siyasi bakımdan da alınmış bir karardı bu. Akınların amacı Berlin ve öteki Alman şehirlerine yapılan bombardıman akınlarının intikamını almak (İngilizlerin bu akınlarda yaptıkları zararlar Almanların İngiliz şehirlerine verdikleri zararların yanında hiçti) ve İngilizlerin başkentini *yerle bir* ederek İngiliz halkının iradesini yok etmekti. Hitler ile Goebbels bu akınların başarıyla sonuçlanacağından emindiler. Bu takdirde istilâya girişmenin gereği kalmıyacaktı.

Böylece 7 Eylülde Londra'ya büyük hava akınları başladı. Almanlar, önce de söylediğimiz gibi, bu akınlar için 625 bombardıman ve 648 avcı uçağı ayırmışlardı (*). Cumartesi günü akşamüstü saat 5 sularında Almanların en iyi avcı uçaklarıyla korunan 320 bombardıman uçağından oluşan ilk dalga Thames nehrine kadar geldi ve Woolwich Arsenal'e, çeşitli gazhanelere, elektrik istasyonlarına, depolara ve kilometrelerce uzayıp giden doklara bombalarını attılar. Büyük bir alan biraz

(*) 1182 nci sayfaya bakınız.

sonra alevler içinde yanmaya başladı. Yalnız bir tek yerde, Silvertown'da halk alevler ortasında çevrili kaldı. Üstlerine su sıkılarak kurtarıldılar. Gece karanlık bastıktan sonra, saat 8.10 da 250 bombardıman uçaklık ikinci dalga geldi, yeniden hücuma geçti. Bu hücum dalgaları Pazar günü sabahı saat 4.30'a kadar durmadan sürdü. Ertesi akşam saat 7.30 da 200 bombardıman uçağı yeniden hücuma başladı. Hücum bütün gece devam etti. Bu ilk iki gece yapılan hücumlar sırasında, resmî İngiliz tarihinin verdiği sayılara göre, 842 kişi öldü ve 2347 kişi yaralandı. Büyük şehirde çok hasar vardı (36). Ertesi hafta hücumlar her gece tekrarlandı. (*)

Sonra bu başarının ya da başarı saydığı bu şeyin etkisi altında kalan *Luftwaffe* yangınlarla harap olmuş yıkık şehre gündüz akınları yapmaya karar verdi. Böylece 15 Eylül Pazar, savaşın en önemli günü oldu.

Üç misli kadar sayıda avcı uçağının koruduğu iki yüz Alman bombardıman uçağı öğle üzeri Manş'ın üstünde göründü. Londra'ya doğru geliyorlardı. Avcı Komutanlığı hücuma geçecek uçakların yığınak yaptıklarını radar ekranından görmüş, hazır bekliyordu. Alman uçakları başkente gelmeden durduruldular. Birkaç uçak Londra'ya kadar gelebildi, ama çoğu da dağıtıldı ve birçokları da bombalarını atamadan düşürüldüler. İki saat sonra daha büyük bir Alman kuvveti geldi ve o da bozguna uğradı. İngilizler 185 Alman uçağının düşürüldüğünü bildirdiler, ama sonradan Alman arşivlerinde ele geçen belgelere göre, gerçek sayı elli beşti. Ancak düşürülen uçaklardan otuz dördü bombardıman uçağı idi. R.A.F. yalnızca yirmi altı uçak kaybetmişti.

O günkü hücum, Alman Hava Kuvvetlerinin, bir hafta içinde kendisini toparlayan İngiliz Avcı Komutanlığının karşısında şimdilik İngiltere'ye karşı başarılı bir gündüz akınını

(*) Bu sırada gece korunma sistemi daha geliştirilmemişti ve bu yüzden Almanlar çok az kayıp verdiler.

yapamıyacağını gösterdi. Böylece istila projesi de suya düşüyordu. Bu bakımdan 15 Eylül İngiltere savaşında bir dönüm noktası ve Churchill'in sonradan dediği gibi, bir «zirve» oldu. Ertesi gün taktiğin değiştirilmesini, bombardıman uçaklarının gündüzleri bomba atmak için değil İngiliz avcı uçaklarını aldatmak için kullanılmasını emreden Goering düşman avcı uçaklarının "dört beş gün içinde işlerinin bitirileceğini" söyliyerek övündü (37). Hitler ile Ordu ve Donanma komutanları durumu daha iyi biliyorlardı. 17 Eylülde yapılan kesin hava savaşından sonra, yukarıda söylediğimiz gibi, Führer Ayı Balığı Harekâtından belirsiz bir süre için vazgeçti.

Londra 7 Eylülden 3 Kasıma kadar ardarda elli yedi gece, ortalama olarak iki yüz uçağın hücumuna uğradığı, Churchill'in bile, sonradan açıkladığına göre, şehrin az sonra bir yıkıntı haline geleceğini sandığı ve öteki İngiliz şehirleri, özellikle Coventry, o sonbahar ve kış aylarında büyük hasara uğradığı halde, işler Hitler'in umduğu gibi çıkmadı, İngilizlerin moralleri bozulmadı, silah üretimi de durmadı. Tersine, Alman bombardıman uçaklarının başlıca hedeflerinden biri olan İngiliz uçak fabrikaları, 1940'da 9924 uçak yapmak suretiyle aynı yıl içinde 8070 uçak yapan Alman fabrikalarını geride bıraktılar. Hitler'in İngiltere savaşında kullandığı bombardıman uçakları o kadar kayıp verdiler ki bir daha Hitler bu kaybı kapatamadı ve Alman gizli raporlarından öğrenildiğine göre, *Luftwaffe* o yaz ve sonbahar aylarında İngiliz göklerinde yediği dayağın sersemliğinden bir daha kurtulamadı.

İlkbaharın başında Norveç'te verdiği kayıplardan sonra oldukça zayıflayan Alman Donanması da, şeflerinin kabul ettikleri gibi, İngiltere'ye yapılacak bir istila hareketi için gereken deniz gücünü sağlıyacak durumda değildi. Donanma olmadan, hava hâkimiyeti elde edilmeden Alman Ordusu dar Manş sularını nasıl geçebilirdi? Hitler savaşta ilk olarak zor durumda kalmıştı. İstila planları suya düşmüş ve bu durum da, yu-

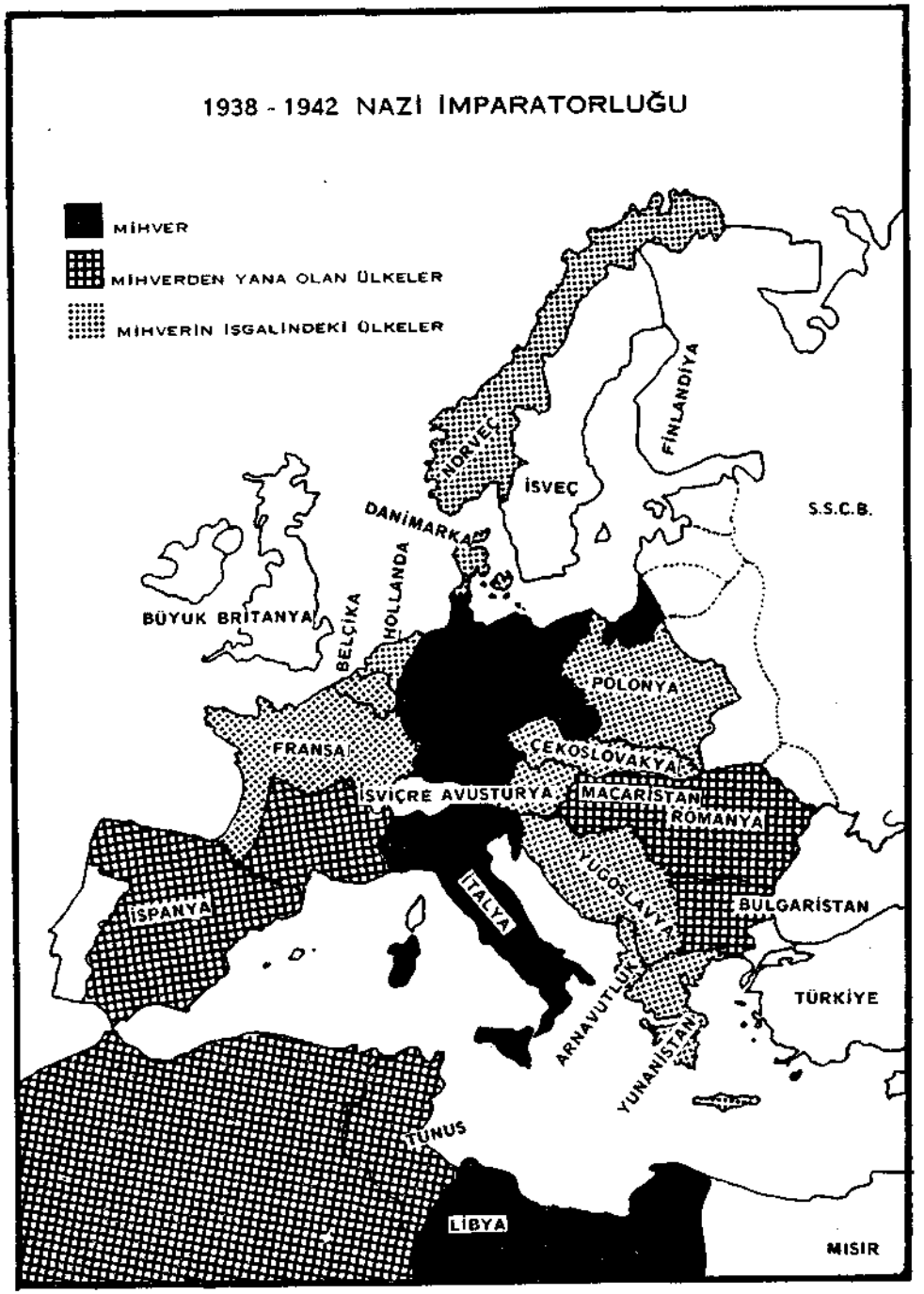

karıda gördüğümüz gibi, tam zaferi elde edeceği zaman ortaya çıkmıştı.

Kesin bir savaşın havada kararlaştırılabileceğine hiç inanmamıştı. O güne kadar buna kimse de inanmamıştı. Avrupanın üstüne kış günlerinin kasvetli havası çökerken bir avuç İngiliz pilotunun, istilâ hareketini püskürtmekle, İngiltere'yi Avrupanın ileride Batının yeniden istilası için gerekli bir üs haline getirdiğini de anlamamıştı belki Hitler. Gözünü ister istemez başka yerlere çevirmek zorunda kalmıştı. Nitekim, ileride göreceğimiz gibi, çevirmişti bile.

İngiltere kurtulmuştu. İngiltere'yi binlerce yıldanberi deniz gücü kurtarmıştı. İki savaş yılları arasında İngiliz liderlerinden pek azı, bütün beceriksizliklerine karşı (kitabımız bu beceriksizlikleri gösteren olaylarla doludur), yirminci yüzyıl ortalarında hava gücünün kesin bir etken, avcı uçaklarıyla pilotlarının başlıca savunma silahı olduğunu sonunda anlamışlardı. Churchill, havada savaş sürerken ve sonucun da ne olacağı daha bilinmezken, 20 Ağustosta Avam Kamarasında yaptığı unutulmaz konuşmalarının birinde "insan çatışmalarında bu kadar çok insanın yaşamının bu kadar az kişiye bağlı olduğu şimdiye kadar görülmemiştir" demişti.

İSTİLA BAŞARILSAYDI

Almanlar İngiltere'yi pek efendice istilâ etmiyeceklerdi. Ele geçen Alman belgelerinden açıkça anlaşılıyor bu. Ordu Başkomutanı Brauchitsch 9 Eylülde çıkarttığı bir emirde şöyle diyor: "(İngiltere'de) on yedi ile kırk beş yaş arasında sağlam erkek nüfus, mahalli şartların zorunluluğu dışında, enterne edilecek ve Avrupa'ya gönderilecektir." OKH'da Karargâh Generali bu konudaki emirleri birkaç gün sonra, istilâ için bir araya getirilmiş olan Dokuzuncu ve On Altıncı Ordulara göndermişti. Almanlar o zamana kadar, Polonyada bile, istilâya girişmeden önce bu kadar şiddetli tedbirler almamışlardı. Brauchitsch'in verdiği emrin başlığı şöyleydi: «İngiltere'de Kurulacak Askerî Hükümetin Örgütlenmesi ve Çalışması Üstüne Emirler». Emirler oldukça ayrıntılıydı. Adanın sistemli bir şekilde nasıl yağma edileceğini ve ada halkının nasıl korkutulacağını gösteriyordu. Bu emrin ilk amacını gerçekleştirmek üzere 27 Temmuzda özel bir «İngiltere Askerî İktisadî Kurmayı» kurulmuştu. Normal aile ihtiyaçlarından başka her şeye hemen el konulacaktı. Rehineler alınacaktı. Almanların istemediği şekilde herhangi bir beyannameyi duvarlara yapıştıranlar hemen idam edilecekti. Aynı ceza, ateşli silâhlarını ya da radyolarını yirmi dört saat içinde teslim etmiyenlere de uygulanacaktı.

Ama asıl terörü Himmler ile S.S. ler yürüteceklerdi. Heydrich'in başında bulunduğu korkunç R.S.H.A (*), örgütü bu işleri üzerine alacaktı. Bu çalışmayı yerinde yönetecek olan Profesör Dr. Franz Six adında bir S.S. albayı idi. Bu adam da Himmler'in gizli polis örgütüne aldığı özel aydın gangsterlerdendi. Profesör Six, Berlin Üniversitesi İktisat Fakültesi Dekanı iken bu görevinden ayrılmış, Heydrich'in S.D. örgütüne girmişti. Burada "bilimsel konular" da ihtisas yapmıştı. Bu konunun iğrenç yanları gözlüklü Heinrich Himmler'le yanındaki itleri sanki büyülemişti. İngiliz halkının Dr. Six'i başlarında görmemekle neler kaybettiğini anlamak için onun Rusya'da yaptıklarına bakmak yeter: Dr. Six, Rus halkının toptan öldürülmesi konusuyla uğraşan S.S. *Einsatzgruppen*'de faal olarak çalışmıştı. Profesörün buradaki ihtisaslarından biri de idam edilecek Sovyet Siyasi Komiserlerini halk arasından bulup ortaya çıkarmaktı. (**)

R.S.H.A. nın ele geçen evrakından anlaşıldığına göre, Go-

(*) R.S.H.A., Alman Merkez Emniyet Bürosu (**Reichssicherheitschauptamt**) nın kısaltılmış adıdır. Yukarda anlatıldığı gibi, 1939 da Gestapo, Cinayet Polisi, Emniyet Hizmeti ya da S.D. nin işlerini denetirdi.

(**) Dr. Six 1948 de Nuremberg'de harp suçlusu olarak 24 yıl hapis cezası yedi ama 1952 de serbest bırakıldı.

ering 1 Ağustosta Heydrich'e işe başlama emrini verdi. S.S. Emniyet Polisi ile S.D. (Emniyet Servisi)

«İngiltere'de Almanya'ya düşman olan önemli birçok örgütler ve derneklerle iyice savaşmak ve bunları ele geçirmek üzere askerî istilâ ile birlikte hemen harekete geçecekler (di).»

Gariptir ki Hitler'in istilâyı süresiz bir zaman için ertelediği gün, yani 17 Eylülde, Heydrich Profesör Six'i İngiltere'deki yeni görevine resmen atadı ve kendisine şunları söyledi:

«Göreviniz, İngiltere'de ele geçirilebilecek bütün Alman düşmanı örgütlerle, kurumlarla ve muhalefet guruplarıyla savaşmak, elde bulunan bütün malzemenin ortadan kaldırılmasını önlemek, bu malzemeyi ileride kullanılmak üzere toplamak ve muhafaza etmektir. Merkeziniz Londra olacak, durum gerektirdiğinde ve zorunluluk ortaya çıktığında İngiltere'nin başka yerlerinde de küçük **Einsatzgruppen**'ler kurmanız için size yetki vereceğim.»

Nitekim Heydrich'in elinde, Ağustos ayında, İngiltere için örgütlenmiş *Einsatzkommando*'lar vardı. Bunlar Londra, Bristol, Birmingham, Liverpool, Manchester ve Edinburg'daki ya da Forth Köprüsü uçurulmuş olursa, Glasgow'daki merkezlerinden faaliyete geçecekler, Nazi terörünü yürüteceklerdi. Önce «Özel Araştırma Listesi G.B. (İngiltere)» de adları geçenlerin hepsini tutuklayacaklardı. Bu liste Walter Schellenberg tarafından Mayıs ayında alelacele ve üstünkörü hazırlanmıştı. Schellenberg üniversiteden yetişmiş, zekî bir gençti. Himmler'in adamlarından olan bu genç R.S.H.A. nin *Amt* (Büro) IV E — Karşı casusluk örgütü — nün başında bulunuyordu. Yalnız kendisinin sonradan söylediğine göre, o sırada Lizbon'daydı ve Duke Of Windsor'un kaçırılması işi ile meşguldü.

Özel Araştırma Listesi G.B. *(die Sonderfahndungsliste, G.B.)* Himmler'in evrakı arasından çıkan garip "istila" belgeleri arasındadır. Listede, İngiltere'de Gestapo tarafından hemen hapse atılmasına karar verilen 2300 kişinin adı vardır. Bunların hepsi İngiliz değildir. Churchill listenin başında tabii. Bakanlar ve bütün partilerin ünlü kişileri de öyle. Bellibaşlı ga-

zete yazarları, yayıncılar, gazete muhabirleri. Bu arada *Times*'in iki eski Berlin muhabiri: Norman Ebbut ile Douglas Reed. (Bu gazetecilerin verdikleri haberler Nazileri kızdırmıştı,) İngiliz yazarları da özel bir dikkatle, seçilmiş bulunuyorlardı. Shaw adının listede bulunmayışı dikkati çekiyordu. Listedeki öteki yazarlar şunlardı: H.G. Wells, Virginia Woolf, E.M. Forster, Aldous Huxley, J.B. Priestley, Stephen Spender, C.P. Snow, Noel Coward, Rebecca West, Sir Philip Gibbs ve Norman Angell. Bilginler de ihmal edilmemişti: Gilbert Murray, Bertrand Russell, Harold Laski, Beatrice Webb ve J.B.S. Haldane.

Gestapo bu fırsattan yararlanarak İngiltere'ye sığınmış yabancıları ve Alman göçmenlerini de tutuklayacaktı. Listede Paderewski, Freud (*) ve Chaim Weizmann'ın adlarından başka sürgünde yaşayan Çekoslovak hükümetinin Başkanı ile Dış İşleri Bakanı Jan Masaryk de vardı. Birçok Alman göçmeninin adları yanında sonradan Hitler'in aleyhine dönen iki eski şahsî dostu da bulunuyordu: Hermann Rauschning ile Putzi Hanfstaengl. İngilizlerden çoğunun adı hiç tanınmayacak kadar yanlış yazılmıştı. Garip karışıklıklar vardı: Örneğin, Lady Bonham Carter'in adı «Lady Carter Bonham» diye yazılmıştı. Yanına da «asıl adı Violet Asquith» kaydı konulmuştu. Ayrıca «Almanya'nın kuşatılmasına taraftar olan kadın politikacı» açıklaması yapılmıştı. Listede her adın yanına o kişinin hangi R.S.H.A. bürosu tarafından tutuklanacağı yazılıydı: Churchill'i *Amt* VI —Dış Haberalma— bürosu tutuklayacaktı. Ama çoklarını *Amt* IV —Gestapo— yakalayıp sorguya çekecekti. (**)

Nazilerin bu Kara Listesi, aslında *İnformationscheft* denilen çok gizli el kitabının bir eki idi. Bunun da Schellenberg ta-

(*) Ünlü psikolog Londra'da 1939 da öldü.

(**) Listede bir çok Amerikalıların da adı vardı. Bunlardan kimileri şunlardı: Bernard Baruch, John Gunther, Paul Robeson, Louis Fischer, Daniel de luce (AP muhabirinin adı D harfinde şöyle yazılmıştı «Daniel, de Luce - Amerikan gazetecisi») ile Naziler aleyhindeki yazılariyle tanınan Chicago **Daily News** gazetesinin yazarı B. W. Fodor.

rafından yazılmış olması ihtimali var. Kitabın amacı İngiltereye gidecek olanlara İngiltere'nin nasıl yağma edileceğini ve Alman düşmanı kurumların nasıl dağıtılacağını öğretmekti. Arama listesinden daha ilginç bu kitap. Kitapta R.S.H.A. nin üzerinde durması gereken kurumlar arasında Mason localarından ve Yahudi örgütlerinden başka «Devlet Okulları» (İngiltere'de, özel okullar vardı) «İngiliz emperyalist politikasının güçlü bir aracı» olduğu söylenen İngiltere Kilisesi ile «İngiliz Entelicens Servisin en iyi bilgi kaynağı» olarak tanımlanan *Boy Scouts* (izciler) de vardı. *Boy Scout*'ların saygıdeğer lideri ve kurucusu Lord Baden - Powell hemen tutuklanacaktı.

İstilaya girişilseydi İngilizler de Almanları pek iyi karşılayacak değillerdi. Churchill de İngiltere istila edilseydi ne olurdu diye sık sık düşündüğünü sonradan açıklamıştır. Bir kere şundan emindi:

«Her iki yan da büyük bir kıyıma merhametsizce girişecekti. Kimse kimseye acımayacaktı. Onlar terör yapacaklardı. Biz de bu terörü olabildiğince karşılamaya hazırdık.» (38)

Nereye kadar gidebileceklerini söylemiyor Churchill. Ama Peter Fleming, Ayı Balığı harekâtı üzerine yazdığı kitapta bunu anlatıyor. İngilizlerin bütün bilinen usuller para etmediği takdirde son çare olarak alçaktan uçan küçük uçaklarla Alman köprü başlarına hücum etmiye karar verdiklerini söylüyor. Kolay kolay alınmayacak acı bir karar bu. Fleming'in dediğine göre, bu karar « o zamandan bu güne kadar büyük bir gizlilikle» saklanmış bulunuyor. (30)

Churchill'in korktuğu bu özel kıyım, Gestapo'nun plânladığı bu büyük terör, o zaman orada yapılmadı — bunun nedenleri bu bölümde anlatıldı. Ama daha üstünden bir yıl geçmeden Almanlar bu terörü Avrupanın başka bir yerinde tarihte görülmemiş çapta uyguladılar.

Hitler İngiltere'nin istilasından vazgeçmeden önce başka bir karara varmış bulunuyordu: İlkbaharda Rusya'ya yürüyecekti.

EK: NAZİLERİN DÜK VE DÜŞES WİNDSOR'U KAÇIRMAK İÇİN HAZIRLADIKLARI KOMPLO

Nazilerin Dük ve Düşes Windsor'u kaçırmak ve eski İngiliz Kıralını İngiltere'yle barış yapılması konusunda Hitler'le çalışmaya razı etmek için hazırladıkları plânın hikâyesi hem gülünç, hem de Üçüncü Alman İmparatorluğu yöneticilerinin büyük fâtih oldukları o yaz mevsiminde, ahmaklıklarını göstermesi bakımından ilginçtir. Bu garip plânın gelişimi, ele geçen Alman Dış İşleri Bakanlığı belgelerinde uzun uzadıya anlatılmıştır (40). Ayrıca bu işi yürütmekle görevli olan genç S.S. - S.D. şefi Walter Schellenberg de hatıralarını açıklamıştır. (41)

Ribbentrop'un Schellenberg'e söylediğine göre fikir Hitlerden gelmişti. Nazi Dış İşleri Bakanı bütün cehâletiyle bu fikre yapışmış, 1940 yılının o önemli yaz aylarında Alman Dış İşleri Bakanlığını ve İspanya ve Portekiz'deki temsilcilerini bu plân ile boşu boşuna uğraştırmıştı.

1940 Haziranında, Fransa'nın düşmesinden sonra, Fransız Yüksek Komutanlığı nezdindeki İngiliz Askerî Heyetinin üyesi bulunan Dük, Almanların eline geçmemek için Düşes'le birlikte İspanya'ya kaçmıştı. Meslekten yetişme bir diplomat olan Madrid'deki Alman elçisi Eberhard von Stohrer, 23 Haziranda Berlin'e şu telgrafı çekti:

«İspanyol Dış İşleri Bakanı bugün Madrid'e gelen ve herhalde Lizbon yoluyla İngiltere'ye gidecek olan Dük ve Düşes Windsor'a nasıl bir işlem yapılması gerektiği üzerinde tavsiyede bulunulmasını rica etmektedir. Dış İşleri Bakanı belki de Dük'ün burada tutulması ile ilgilenece-

ğimizi ve kendisiyle ilişki kurmak isteyeceğimizi düşünmektedir. Lûtfen telgrafla tâlimat veriniz.»

Ribbentrop ertesi gün telgrafla hemen tâlimat verdi. Windsor'ların "birkaç hafta İspanya'da tutulmasını", ancak bu tavsiyenin "Almanya tarafından yapılmamış gibi görülmesine" dikkat edilmesini rica etti. Ertesi gün, Haziranın 25'inde, Stohrer telgrafa şu cevabı verdi: "(İspanyol) Dış İşleri Bakanı Windsor'u bir süre burada alıkoymak için elinden geleni yapacağına söz verdi." İspanyol Dış İşleri Bakanı Albay Juan Beigbeder y Atienza, Dük'le görüştü ve görüştüklerini Alman elçisine bildirdi. Elçi de, 2 Temmuzda Berlin'e çektiği «çok gizli» telgrafta, karısı, Kıral ailesine kabul edilmedikçe ve kendisine önemli bir mevki verilmedikçe, Windsor'un İngiltere'ye gitmiyeceğini bildirdi. Aksi takdirde Dük İspanya'da Franko Hükümeti tarafından kendisine vaadedilen bir şatoda oturacaktı.

«(Elçi telgrafına şunu da eklemişti) Windsor, Dış İşleri Bakanına ve başka dostlarına, Churchill'e ve bu savaşa karşı olduğunu söylemiştir.»

Windsor'lar Temmuzun başında Lizbon'a hareket ettiler; Lizbon'daki Alman elçisi, Temmuzun 11'inde, Dük'ün Bahama adalarına vali tayin edildiğini, ancak "olayların kendi lehine döneceğini umarak... hareketi olabildiğince ertelemek istediğini" Ribbentrop'a bildirdi.

«(Elçi telgrafına şunu da eklemişti) Dük, tahtında kalmış olsaydı savaşın önlenebileceği kanısında. Kendisi Almanya ile barışçı bir uzlaşmayı kuvvetle desteklediğini söylüyor. Dük, İngiltere üzerinde yapılan sürekli bombardıman hücumlarının İngiltere'yi barışa hazırlayacağına kesinlikle inanıyor.»

Bu haber üzerine küstah Alman Dış İşleri Bakanı, Fuschl'daki özel treninden, aynı gün, 11 Temmuz günü akşamı, Madrid'deki Alman elçisine «çok acele, çok gizli» bir telgraf çekti. Dük'ün Bahama adalarına geçmesine engel olunmasını, tercihen İspanyol dostları tarafından yeniden İspanya'ya getirilmesini istedi. «Dük ve karısı İspanya'ya getirildikten sonra İs-

panya'da kalmaya kandırılmalı ya da zorlanmalı» idi. Gerekirse İspanya kendisini bir İngiliz subayı olarak «enterne» etmeli ve kendisine «askerî mülteci» işlemi yapılmalıydı.

«(Ribbentrop şöyle devam ediyordu) Elverişli bir fırsat çıktığı zaman, Almanya'nın İngiliz halkı ile barış içinde yaşamak istediği, Churchill ekibinin bunu engellediği ve ilerideki gelişmeler için hazır bulunmasının doğru olacağı Dük'e söylenmelidir. Almanya İngiltere'yi bütün gücüyle barışa zorlamaya karar vermiştir ve bu konuda Dük'ün herhangi bir arzusunu yerine getirmeye, özellikle Dük ve Düşes'in İngiliz tahtına iadesi konusunu da ele almaya hazırdır. Eğer Dük'ün başka planları varsa, Almanya ile İngiltere arasında iyi ilişkilerin kurulması için işbirliği yapmaya hazırsa, biz de bir Kırala yaraşacak hayatı sürmesi için gereken imkânları sağlayacağımız üzerine kendisine ve karısına teminat vermeye hazırız.» (*)

Londra'da Alman elçiliği yaptığı halde İngilizleri yine de tanıyamayan ahmak Nazi Bakanı ayrıca, Bahama Adalarına gittiği takdirde Dük'ün "İngiliz Entelicens Servisi" tarafından "ortadan kaldırılacağı" konusunda bilgiye sahip olduğunu da bildiriyordu.

Ertesi gün, Temmuzun 12'sinde, Alman elçisi İspanyol İç İşleri Bakanı ve Franko'nun kayınbiraderi Ramon Serrano Suner'i gördü. Bakan aşağıdaki plânı Başkomutanına açacağına ve kendisini bu plânı uygulamaya kandıracağına söz verdi: İspanyol hükümeti Dük'ün eski bir arkadaşı olan, Madrid'in eski Falange lideri ve eski İspanyol diktatörünün oğlu Miguel Primo de Rivera'yı Lizbon'a gönderecekti. Rivera Dük'ü İspanya'da avlanmaya ve hükümetle İngiliz - İspanyol ilişkileri üzerinde konuşmaya çağıracaktı. Sonra Suner, Dük'e İngiliz gizli polisinin kendisini ortadan kaldırmak amacıyla hazırladığı plânı bildirecekti.

«(Alman elçisinin Berlin'e bildirdiğine göre) Bakan, bundan sonra Dük ve Düşes'ten İspanyol konukseverliğini kabul etmeleri için bir çağ-

(*) Ribbentrop, bu amaçla İsviçre bankalarına elli milyon İsviçre frangının yatırıldığını, Führer'in bu miktarı artırmaya hazır bulunduğunu Hellenberg'e söylemiş.

rıda bulunacak ve belki de aynı zamanda mali bir yardım da yapacak. Dük'ün ayrılması belki başka yollarla da önlenecek. Bütün bu işlerde biz arka plânda kalacağız.»

Alman belgelerine göre Rivera, Windsor'lara yaptığı ilk ziyaretten sonra Temmuzun 16 sında Lizbon'dan Madrid'e döndü ve İspanyol Dış İşleri Bakanına bir mesaj getirdi. Bakan mesajı Alman elçisine verdi. Elçi de mesajı hemen Berlin'e uçurdu. Mesajda, Churchill'in Dük'e gönderdiği «çok soğuk ve kesin ifadeli mektup» ta, kendisini Bahama Adaları valiliğine tâyin ettiğini bildirdiği ve hemen görevinin başına gitmek üzere yola çıkması gerektiği haber veriliyordu. Bu emri yerine getirmeyecek olursa "Churchill Windsor'u askerî mahkemeye" verecekti. Berlin'e gönderilen raporda, İspanyol hükümetinin, "Dük'ün görevi başına gitmesine karşı olduğunu Dük'e en kısa zamanda ve acele olarak bildirmeye muvafakat ettiği" de söyleniyordu.

Rivera, Lizbon'a yaptığı ikinci seyahatten 22 Temmuzda döndü. Ertesi gün Madrid'deki Alman elçisi, Rivera'nın ziyaret sonuçlarını «çok acele, çok gizli» bir telgrafla hemen Ribbentrop'a ulaştırdı.

«Windsor Dük'ü ile iki kere uzun uzadıya konuşmuş. İkincisinde Düşes de varmış. Dük düşüncelerini açıkça söylemiş... Siyasi bakımdan Kıraldan ve bugünkü İngiliz hükümetinden çok uzaklardaymış. Dük ve Düşes oldukça budala olan Kıraldan çok, kurnaz Kıraliçe'den çekiniyorlarmış. Kıraliçe Dük'e ve özellikle Düşes'e karşı kurnazca dalavereler çeviriyormuş.

Dük genel bir bildiri yayımlamak istiyormuş... Bildiride bugünkü İngiliz politikasını yerecek ve kardeşiyle ilgisini kesecekmiş.. Dük ile Düşes İspanya'ya dönmeyi çok istediklerini söylemişler...»

Telgrafta bildirildiğine göre Dük ve Düşes'in dönüşlerini kolaylaştırmak üzere elçi ile Suner anlaşmışlar ve Portekiz'e başka bir İspanyolu göndermeyi kararlaştırmışlar. Gidecek adam Dük'ü "Lizbon dışında bir otomobil gezintisi yapmaya kandıracak, sonra da önceden kararlaştırılmış olan bir yerde

sınırı geçecekti. İspanyol gizli polisi sınırın emniyetle geçilmesini sağlayacaktı."

İki gün sonra elçi Ribbentrop'a gönderdiği «acele ve çok gizli» bir telgrafa Rivera'dan aldığı yeni bilgileri de ekliyordu.

«Bahama'ya gitmemesini, İspanya'ya dönmesini, çünkü ilerde belki de İngiliz politikasında önemli bir rol oynayabileceğini ve dahası İngiliz tahtına bile oturabileceğini söylediği zaman Dük'le Düşes hayret etmişler, her ikisi de... İngiliz Anayasasına göre tahttan çekildikten sonra bunun imkânsız olduğu cevabını vermişler. Gizli ajan savaşın İngiliz Anayasasında bile değişiklik yapabileceğini söyleyince, özellikle Düşes'i büyük bir düşünce almış.»

Alman elçisi gönderdiği raporda, Rivera'nın "bu işle Almanların ilgilendiğini" bilmediğini de Ribbentrop'a hatırlattı. Genç İspanyol kendi hükümeti adına hareket ettiğini sanıyor gibiydi.

Naziler Windsor'ları kaçırmak için gereken plânı Temmuzun son haftasına doğru hazırlamışlardı. Hitler bu işe şahsen Walter Schellenberg'i tayin etti. Schellenberg, Berlin'den Madrid'e uçtu. Oradaki Alman elçisiyle konuştu ve işe başlamak üzere Portekiz'e gitti. Alman elçisi 26 Temmuz tarihinde Ribbentrop'a yazdığı «çok acele ve çok gizli» uzun bir raporda komployu şöyle anlatıyor:

«... Dük ile Düşes'in kesin olarak İspanya'ya dönmek istedikleri anlaşılıyor. Bu niyetlerini takviye etmek için bugün Dük'e çok iyi hazırlanmış bir mektupla birlikte ikinci bir gizli ajan gönderildi. Mektuba da sınırın nasıl geçileceğini gösteren çok iyi hazırlanmış bir plân eklendi.

Bu plâna göre, Dük ile karısı, av sırasında kesin olarak belirtilmiş olan yerde belirli zamanda sınırı geçmek üzere İspanyol sınırına yakın bir yerde resmen yaz tatilini geçirmek üzere dağlık bir yere gidecekler. Dük'ün pasaportu olmadığı için sınırdaki Portekiz memuru elde edilecek.

İlk gizli ajan (Primo de Rivera) emniyeti sağlayacak olan İspanyol kuvvetleri ile birlikte plânda tesbit edilen saatte sınırda bulunacak.

Schellenberg aynı amaçla, adamları ile birlikte Lizbon dışında çalışmaktadır. Bu amaçla yazlık tatil yerine yapılacak gezi ve tatil emin bir Portekiz polis şefinin yardımı ile maskelenecek...

Tesbit edilen dakikada tam sınırı geçerken Schellenberg'in adamları

sınırın Portekizliler tarafındaki emniyetini ayarlayacaklar ve muhafız sıfatıyle İspanya'ya doğru yürümeye devam edecekler. Muhafızlar zaman zaman kolayca değiştirilecek.

Bakan (İspanyol) plânın güvenliği için gizli bir ajan seçmiştir. Bu ajan kadındır ve gerekirse ikinci gizli ajanla temasa geçecek ve yine gerekirse Schellenberg'e bilgi sağlayacaktır.

İngiliz Entelicens Servisinin herhangi bir müdahalesinde baş vurulmak üzere Dük ve Düşes'in İspanyaya uçakla gelebilmelerini sağlayacak hazırlıklar da yapılmaktadır. Bu takdirde, birinci plânın uygulanmasında da olduğu gibi, gereken ilk şey Dük'ün çok belirgin olan İngiliz kafasını psikolojik olarak etkilemek ve onda uzaklaşmak isteğini yaratmaktır. Bir kaçma izlenimi yaratılmamalıdır onda. İngiliz Entelicens Servisinden kuşkulandırılmalı ve İspanya topraklarında serbestçe siyasî faaliyette bulunabileceğine inandırılmalıdır. Lizbon'daki koruma tedbirlerine ek olarak, gerektiği takdirde, İngiliz Entelicens Servisine yüklenebilecek uygun bir korkutma manevrası ile de kendisinde bir kaçma isteği yaratılabilir.»

İşte Nazilerin Windsor'ları kaçırmak için hazırladıkları plân. Almanlara özgü kabalıktan tutun da, o eski yeteneksizlikleriyle "Dük'ün İngiliz kafasını" anlamayışlarına kadar her şey var.

Schellenberg «korkutma manevrasına» tam zamanında başladı. Bir gece Windsor'ların villasına taşlar atıldı. Uşaklar bu taşların «İngiliz Entelicens Servisi» tarafından atıldığı söylentisini yaydılar. Düşes'e bir buket çiçek gönderildi. Buketin üzerinde şöyle bir kart: «İngiliz Entelincens Servisinin tertiplerinden sakınınız. Sizinle yürekten ilgilenen Portekizli bir dostunuz.» Berlin'e gönderilen resmi raporda da şunlar bildiriliyordu: «30 Temmuz gecesi birkaç el silahın atılmasından vazgeçilmiştir (yatak odasının pencereleri kırılacaktı o kadar). Düşes'in üzerinde yapılmakta olan pisikolojik etki yalnız onda ayrılma isteğini arttırabilir.»

Zaman kalmıyordu. Schellenberg Dük'ün eski arkadaşlarından Sir Walter Monkton'un Lizbon'a geldiğini bildirdi. Monkton önemli bir devlet memuruydu. Windsor'ları olabildiği kadar çabuk Bahama Adalarına gitmeğe kandırmak için Lizbon'a

geldiği belliydi. Aynı gün Madrid'deki Alman elçisi Berlin'e bir telgraf çekerek, Dük ve Düşes'in Ağustosun 1'inde — iki gün sonra — ayrılmayı tasarladıklarını Lizbon'daki bir ajandan öğrendiğini «çok acele, çok gizli» olarak Ribbentrop'a bildirdi. Elçi bu bilgi karşısında, "ihtiyatımızdan bir dereceye kadar ayrılıp ayrılmayacağımızı" Ribbentrop'tan sordu. Elçi telgrafına şöyle devam ediyordu: Alman gizli haber almasının verdiği rapora göre, Dük villasında kaldığı Portekizli banker Ricardo do Espirito Santo Silva'ya "Führer ile temasa geçmek arzusunu" ifade etmişti. Windsor ile Hitler arasında neden bir buluşma düzenlenmemeliydi?

Ertesi gün 31 Temmuzda, elçi, Ribbentrop'a yeniden «çok acele ve çok gizli» bir telgraf daha çekti. Lizbon'da Windsorları gördükten sonra yeni gelen İspanyol ajanına göre, Dük ile Düşes, kendilerine karşı "İngilizlerin çevirdiği dolaplara ve kişi güvenliklerinin tehlikede olmasına" rağmen 1 Ağustosta Lizbon'dan ayrılmaya hazırlanıyorlardı. Windsor "gerçek tarihi gizlemeğe çalışıyordu." Elçi, İspanyol İç İşleri Bakanının "Dük ve Düşes'in Lizbon'dan ayrılmamaları için son bir çaba göstereceğini" de telgrafına ekliyordu.

Windsor'ların bir iki gün içinde Lizbon'dan ayrılacakları haberi Ribbentrop'u şaşkına çevirdi ve Fuschl'daki özel treninden aynı günün akşamı Lizbon'daki elçisine «çok gizli ve çok acele» bir telgraf çekti. Portekizli bankerin aracılığıyle Dük'e aşağıdaki hususların bildirilmesini istedi:

«Almanya, aslında İngiliz halkı ile barışa varmak istemektedir. Barış yolunu Churchill kliği tıkıyor. Führer'in son olarak yaptığı akıl yolu çağrısının reddedilmesinden sonra Almanya şimdi bütün gücü ile İngiltere'yi barışa zorlamaya karar vermiştir. Dük'ün kendisini ilerdeki gelişmeler için hazır bulundurması iyi olacaktır. Bu bakımdan Almanya Dük ile çok yakından işbirliği yapmak, Dük ile Düşes'in göstereceği her hangi bir isteğin yolunu açmak arzusundadır... Dük ile Düşes'in başka niyetleri olmakla birlikte Almanya ile İngiltere arasında iyi ilişkilerin kurulmasında işbirliği yapmaya hazırsalar, Almanya da Dük ile işbirliği

yapmaya ve Dük ile Düşes'in geleceklerini istedikleri şekilde düzenlemeye hazırdır. Dük'ün evinde kaldığı Portekizli emin şahıs kendisinin yarın oradan ayrılmasını önlemek için elinden geleni yapmalıdır, çünkü elimizde bulunan güvenilir raporlara göre Churchill, Dük'ü Bahama Adalarında daimi olarak bırakmaya niyetlidir ve Bahama Adalarında Dük ile istenilen zamanda ilişki kurmak bizim için çok zordur.»

Alman Dış İşleri Bakanının acele mesajı Lizbon elçiliğine gece yarısından önce geldi. Alman elçisi önce Senior Espirito Santo Silva'yı gördü ve kendisinden bu mesajı sayın konuğuna bildirmesini rica etti. Banker 1 Ağustos sabahı istenileni yaptı ve elçiliğin gönderdiği rapora göre, Dük bu tekliften çok memnun kaldı.

«Dük, Führer'in barış isteğinden memnun kaldığını belirtti. Führer'in görüşü kendi görüşüne tamamiyle uygundu. Kendisi Kıral olsaydı savaşın kat'iyen çıkmamış olacağına kesinlikle inanıyordu. Elverişli bir zamanda barışın kurulması için işbirliği yapması konusunda kendisine yapılan teklifi memnunlukla kabul ediyordu. Ama bu sırada hükümetinin resmî emirlerini yerine getirmesi gerekti. Herhangi bir şekilde itaatsizlikte bulunursa niyetlerini vakitsiz olarak açığa vurmuş olur, skandal yaratır ve İngiltere'deki prestijini bozardı. İçinde bulunduğumuz zamanın ortaya atılmak için çok erken olduğu kanısındaydı, çünkü bugün için İngiltere'de Almanya'ya yaklaşmak eğilimi görmüyordu. Ama bu düşünce tarzı değişir değişmez hemen dönecekti... Ya İngiltere kendisine baş vuracak, ya da Almanya kendisi ile görüşme arzusu gösterecekti. Her iki halde de kişisel bir fedakârlık yapmaya hazırdı ve bunu en ufak bir özel ihtiras düşünmeden yapacaktı.

Eski ev sahibi ile sürekli muhabere halinde olacaktı. Kendisiyle gizli bir şifre üzerinde anlaşmışlardı. Bu şifreyi alır almaz hemen geri dönecekti.»

Dük ile Düşes, Almanların bütün çabalarına rağmen, 1 Ağustos günü *Excalibur* adındaki Amerikan gemisiyle yola çıktılar. Schellenberg görevinin başarısızlığa uğraması üzerine, ertesi gün «Dış İşleri Bakanı (Ribbentrop'a şahsen)» çektiği uzun telgrafta Dük ile Düşes'i yollarından alakoymak için elinden gelen her şeyi yaptığını bildirdi. Lizbon'da İspanyol elçisi olan Franko'nun kardeşlerinden biri Windsorlar'ın gidişini ön-

nırken Nazi sempatizanları olduğunu anladığı «birtakım kim selerin» kendisini İspanya'ya dönmeğe ve valilik görevini üstüne almamağa kandırmaya çalıştıklarını açıkladı.

"Bahama Adalarına gidecek olursak Düşes'le benim hayatımızın... tehlikeye düşeceğini söylediler," dedi. "Bu gibi tavsiyelere hiç bir zaman kulak asmadım ve gereken tiksintiyle reddettim."

İngiliz Dış İşleri Bakanlığı da Dük'ün savaş yılları içinde ülkesine olan bağlılığından hiç bir zaman ayrılmadığını resmî bir bildiriyle açıkladı. (42)

İKİNCİ CİLDİN SONU

Nazi

İMPARATORLUĞU

DOĞUŞU·YÜKSELİŞİ·ÇÖKÜŞÜ

Bu kitapta Hitler Almanyasının doğuşu, yükselişi ve çöküşü anlatılıyor. William Shirer İkinci Dünya Savaşından sonra müttefiklerin eline geçen orijinal Alman belgeleri üzerinde uzun yıllar çalıştıktan sonra bu kitabı yazdı. Almanya'da 1930 - 45 yılları arasında ne olup bittiğini merak edenler Shirer'in anlattıklarında bütün öğrenmek istediklerini bulacaklar ve bu önemli yılların niçin hiç bir zaman akıllardan çıkmaması gerektiğini görecekler. Naziler, iktidar için nasıl savaştılar? İktidarı — kimlerle ittifak kurarak — nasıl ele geçirdiler? Sonradan neler yaptılar? Kendi aralarındaki kanlı mücadeleler. Hitler ve arkadaşlarının özel hayatları. İkinci Dünya Savaşının başlatılması ve Alman yenilgisi... Hepsi, en ufak ayrıntılarına kadar inceleniyor, aydınlığa kavuşuyor.

William Shirer'in NAZİ İMPARATORLUĞU (THE RISE AND FALL OF THE THIRD REICH), tarihin en dramatik dönemlerinden biri üzerine yazılmış en esaslı kitaptır, mutlaka okunmalıdır.

Fiatı: 20 TL.